Johann Salomo Brunquell

IO. SALOM. BRVNQVELLI, Ict.
Professoris Publ. in Academia Salana,

HISTORIA IVRIS ROMANO-GERMANICI,

A PRIMIS REIPVBLICAE ROMANAE ATQVE GERMANICAE INITIIS AD NOSTRA VSQVE TEMPORA EX SVIS FONTIBVS DEDVCTA

ET

IN VSVM AVDITORII ADORNATA.

ACCESSIT

DISSERTATIO PRAELIMINARIS DE LINGVARVM, PHILOSOPHIAE, ANTIQVITATVM ET HISTORIARVM STVDIO CVM IVRISPRVDENTIA IVNGENDO.

EDITIO ALTERA,

priore multo auctior & castigatior.

AMSTELAEDAMI,
Apud IANSSONIO-WAESBERGIOS,
M DCC XXX.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

PERILLVSTRI ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO GOTTHILF MARSCHALL

DICTO GREIFF,

EX EQVITIBVS FRANCONIAE,
QVI PROXIME IMPERIO ROMANO
GERMANICO SVBIECTI SVNT,
DOMINO IN EINOED, ERLEBACH
ET OSMANSTADIO, AVLÆ SAXO-VI-
NARIENSIS SVPREMO MARESCHALLO,
CONSILIARIO SANCTIORI, CANCEL-
LARIO, AERARII PROVINCIALIS
PRIMO PRAEFECTO,

NEC NON

IN IVDICIO AVLICO IENENSI ASSESSO-
RI AC SVMMAM PRÆFECTVRARVM
ROSLAVIENSIS ET GEBSTADIENSIS
ADMINISTRANTI,

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO.

PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE.

SI innumeras animi ingeniique TVI dotes, & insignia in rempublicam pariter ac rem litterariam cogito merita: Michaëlis Hospitalii, Galliarum quondam Cancellarii prudentissimi iuxta ac doctissimi, recordor. Quemadmodum enim magnum atque excellentem hunc virum neque summi, quos consecutus erat, honores; neque publicorum negotiorum, quibus obrutus erat, moles ac magnitudo a litterarum studiis diuellere poterant, sed potius ille incredibilem suum erga musas earumque cultores affectum quauis occasione exprimebat, suisque curis atque consiliis id efficiebat, vt Bituricensium schola, sicut in Orbe Romano Berytiensis erat, mater & nutrix legum fieret, quod Francisci Duareni, Francisci

Bal-

Balduini, Hugonis Donelli, Francisci Hottomanni, & Iacobi Cuiacii, elegantioris iurisprudentiæ luminum atque ornamentorum, qui, ipsius consiliis euocati, iura Romana caste, pure, cordate, sine fuco & fallaciis ibidem docuerunt, scripta satis testantur; ita has omnes Michaëlis Hospitalii dotes atque virtutes in TE, PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE, *cumulatas conspicio. Siue enim singularem, in expediendis magnorum principum negotiis, prudentiam* TVAM *ac indefessam diligentiam, quæ* TE *tamen a litterarum studiis alienum haud efficiunt, cogito; siue raram eruditionem, summamque in eruditorum cœtum propensionem apud animum mihi propono; siue denique ad solicitudinem atque curam, quam non tantum pro conseruando sed & augendo ornandoque hoc Musarum sacrario quauis occasione impendis, animum attendo; talia hæc omnia sunt, vt non tam Michaëlis Hospitalii, Galliarum illius Cancellarii vndiquaque celebratissimi, virtutes atque merita exæquare, quam longe superare videantur. Sicuti autem in eorum me esse numero, quos pro excelsa animi* TVI *virtute ac singulari humanitate lubenter suscipis, dataque ornandi occasione, ornas cumulate, honori mihi semper duxi: ita omnes meas hucusque cogitationes, curas,*

omniaque ſtudia ad id direxi, vt publice, quantum TIBI debeam, & qua animi ſubmiſſione TVVM agnoſcam fauorem, declarare, ſimulque TVO præſidio etiam in poſterum me meaque ſtudia commendare poſſem. Offero itaque TIBI, PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME DOMINE, paruum hunc libellum, non vt id, quod TIBI debeo, perſoluam, ſed quo deuota huius opuſculi inſcriptione publicum aliquod meæ in TE obſeruantiæ ac ſingularis pietatis ſtatuam monumentum. Accipe ergo hunc libellum, qui, vt vides, ſub perilluſtris nominis TVI patrocinio in publicum iam prodit, ea, qua ſoles benignitate atque beneuolentia cetera, quæ a perilluſtris Nominis TVI cultoribus proficiſcuntur, & certo TIBI perſuade, me nihil vnquam, quod ad nominis TVI gloriam amplificandam, atque gratiam, qua me hucusque proſequi non dedignatus es, promerendam faciet, intermiſſurum eſſe. Ceterum pro TVA, perilluſtrisque TVAE familiæ incolumitate ardentiſſimas preces facio, meque ac mea ſtudia TIBI humillime commendo

PERILLVSTRIS TVI NOMINIS

deuotiſſimus cultor

IO. SAL. BRVNQVELL, ICTVS.

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

AVCTOR.

EX eo tempore, quo animum ad iurisprudentiam tam discendam, quam docendam adplicui, atque illam eorum, quos sacratissimus Imperator Iustinianus nobis reliquit, librorum συναγωγὴν euoluere cœpi, magis magisque sensi, hanc suauissimam, vtilissimam atque commodissimam, quæque ad Iurisprudentiæ nostræ dignitatem proxime accedit, iuris interpretandi esse viam, si cum legum studio, præter accuratam ratiocinandi artem, historiarum atque antiquitatum notitiam coniungamus, atque legibus tam Romanis quam Germanicis ex ipsa status contemplatione lucem

quandam affundamus, simul in earum originem, incrementa atque vicissitudines diligenter inquiramus. Cum enim sapientissimi etiam legislatores, non simul & semel, quid æquum, quid iniquum, quid ciuitati vtile, quid noxium sit, videant, & progressu temporis accidat, vt morum, personarum ac rerum mutatio, aut legum priorum emendationem, aut alias plane leges desideret, quid legum studioso vtilius esse poterit, quam illarum origines, progressum & vicissitudines perscrutari, antiquas a recentioribus distinguere, & a quo, quando, qua de caussa lex lata sit, probe inquirere? Ipse sacratissimus Imperator Iustinianus historiam testamentorum, fideicommissorum, codicillorum, aliorumque negotiorum in quatuor Institutionum libris exponit, & *vt nihil antiquitatis penitus ignoretur*, monet

net a); taceo Balduinum, Hahnium, Eisenhartum, Schultingium, Barbeyracium, viros non tantum singulari Iuris cognitione, sed & historiarum atque antiquitatum scientia posteritati commendatissimos, qui insignem historiarum in iurisprudentia vsum, harumque scientiarum necessariam coniunctionem peculiaribus scriptis docuerunt, atque probarunt. Eam enim Franciscus Balduinus, quo nemo maiore diligentia, quantum iurisprudentiae Romanae cultoribus adferat vtilitatem historiarum cum studio iuris coniunctio, docuit, Iurisprudentiae cum historia Romana & historiae cum Iurisprudentia Romana perpetuam coniunctionem agnoscit b), vt duas vnius veluti corporis partes indiuisas esse putet, tamque indiuisas, vt qui

a) Princ. Instit. de testam. ordin.
b) in praefat. Iurisprud. Mucianae praemissa.

qui eas diuidant, vtramque corrumpere videantur; & iure iis responderi posse, dicit, quod olim Cascelius respondit mercatori, nauem cum socio communem diuidere desideranti. Nec minus Barnabas Brissonius Romanae Iurisprudentiae omnisque antiquitatis peritissimus, ac in tritura forensi simul exercitatissimus ICtus, *magnam*, ait, *desiderat omnino Iurisprudentia rerum veterum memoriam, nec nisi ab eo, qui totius antiquitatis animo perceptam cognitionem habeat, digne, ac meretur, explicari potest* a). Quae cum ita sint, non tantum ipse, tum in editis scriptis, tum etiam in recitationibus meis iuridicis, historiam cum iuris studio coniunxi, sed & cupidae legum iuuentuti, vt coniunctissimas hasce disciplinas non a se inuicem sepa-

a) in epist. nuncupat. ad Lib. 1. Antiqu. Rom.

separaret, semper auctor suasorque extiti, imo, quo eo magis illorum, qui opera mea qualicunque in iuris studio hucusque vsi fuerunt, vtilitatem pro virili mea parte promouerem, in peculiaribus collegiis historiam Iuris Romano-Germanici, a primis vrbis initiis ad nostra vsque tempora ex suis fontibus deductam, breuissimisque, quantum licuit, positionibus inclusam, in calamum dictaui, simulque, communicatis praecipuis & rarissimis scriptis, fontes Iurisprudentiae nostrae limpidissimos auditoribus meis aperui, & quo, quaenam sint legitimae scientiae subsidia, scirent, Dissertationem: De Linguarum, Philosophiae, Antiquitatum & Historiarum studio cum iurisprudentia iungendo praemisi. Et inde mihi subnata est haec historiae Iuris Rom. Germanici delineatio, quam iam, ex fontibus suis erutam,

& in vſum potisſimum Auditorii mei adornatam, publicæ luci expono. Supereſt, vt paucis, quid in ea præſtiterim, nunc indicem. Diuiſa eſt hæc Hiſtoria Iuris Romano-Germanici in quatuor partes. In prima parte hiſtoriam Iuris Anteiuſtinianei, nimirum Legum Regiarum, XII. Tabularum, iuris conſuetudinarii & formularii, Legum, Plebiſcitorum, Edictorum Prætorum ac Ædilium, Senatusconſultorum, Reſponſorum ICtorum, Edicti Perpetui, Conſtitutionum imperialium, nec non Gregoriani, Hermogeniani & Theodoſiani Codicum ex intimis antiquitatum tenebris euolui, ſimulque fontes, vnde illam hauſerim, indicaui, & textui ſubieci; In ſecunda parte hiſtoriam Iuris Iuſtinianei, librorumque ad ius illud pertinentium, paullo exactius conſideratam, quam vulgo fieri ſolet, recenſui, ſimulque
Iuris

Iuris Iustinianei virtutes, næuos, subsidia, nec non varias & quidem rariores Corporis Iuris Iustinianei editiones indicaui; Tertiam partem in duo diuisi membra, quorum primum Iuris Iustinianei fata in Oriente exponit, simulque accuratam constitutionum & librorum tam impressorum quam MSCtorum, ad Ius Græcum pertinentium, recensionem, nec non iustum de vsu & auctoritate iuris Græci exhibet iudicium; alterum membrum Iuris Iustinianei fata & vicissitudines in Occidente sistit, veras restaurati illius Iuris in scholis Italiæ occasiones atque caussas aperit, diuersam quinque scholarum, Irnerianæ nimirum, Accursianæ, Bartolinæ, Cuiacianæ & Ramisticæ docendi scribendique methodum ostendit, Decretistarum & Legistarum lites recenset, & denique quando, ex qua caussa, quomodo

modo & in quantum Ius Iustinianeum in foris Germaniæ receptum sit, solide monstrat, dignitatemque Iuris Iustinianei, contra dissentientes & obtrectatores defendit; In quarta denique parte Legum Germanicarum tam publicarum quam priuatarum seriem & historiam a primis Reipublicæ Germanicæ initiis ad nostra vsque tempora narraui, & sic toti operi finem imposui. Fruere itaque hoc labore, *Beneuole Lector*, eumque æquo fer animo, & Iuris Canonici atque Ecclesiastici historiam, eadem methodo conscriptam, nec non Iurisprudentiam Criminalem breui, si Deo visum fuerit, expecta. Vale! Ex Acad. Salana ipsis Kal. Octobris an. MDCCXXVI.

PRÆFATIO NOVA

AD

B. L.

SEcunda nunc & quidem repetitæ prælectionis Historiæ meæ Iuris Romano-Germanici in publicam lucem exit editio; posteaquam enim, exemplaribus primæ editionis, quæ M DCC XXVII. hic loci prodiit, breui diuenditis, de noua eius editione celeberrimi bibliopolæ Amstælodamenses JANSSONII A WAESBERGE agere mecum cœperunt, omnes meas curas atque cogitationes ad id direxi, vt emendatior auctiorque hæc noua prodiret editio; possem equidem breuiter indicare, quid noua hac editione accesserit, sed accessiones haud exiguas esse, *Beneuolus Lector*, ipse deprehendet, si singu-

ſingula huius libri capita, prout nunc oculis eius ſubiiciuntur, perluſtrare atque cum illis in priori editione conferre velit. Quanto plus autem laboris atque curæ impendi, ut nihil prætermitterem, quod ad augendam, ornandam atque emendandam hancce editionem aliquid afferre, arbitratus ſum; tanto magis ſpero, imo penitus confido, quin illa fauorem eorum, qui maſculam Iurisprudentiam ſectantur & fontes riuulis præferre malunt, ſibi conciliet. Vale, Beneuole Lector, meisque ſtudiis fauere perge. Dabam Ienæ ipſis Kalendis Decembr. M DCC XXIX.

CONSPE-

CONSPECTVS OPERIS.

Dissertatio Præliminaris de Linguarum, Philoſophiæ, Antiqquitatum, & Hiſtoriarum ſtudio cum Iurisprudentia iungendo. Pag. 1

PARS I.

Hiſtoria Iuris Ante-Iuſtinianei.

CAPVT I.

De Legibus Regiis. 27

CAPVT II.

De Statu Legum Romanarum poſt electos Reges uſque ad promulgationem Legum XII. Tabularum. 34

CAPVT III.

De Statu Legum Romanarum, ſub Decemviris, & de Conditione Legum XII. Tabularum. 37

CAPVT IV.

De Interpretatione Prudentum & Diſputatione Fori. 49

CAPVT V.

De Iurisprudentia Romanorum Formularia. 54

CAPVT VI.

De Legibus Romanorum. 60

CAPVT VII.

De Plebiscitis. 69

CAPVT VIII.

De Praetoribus & Aedilibus, eorumque Edictis. 74

CAPVT IX.

De Statu Legum Romanarum sub Augusto eiusque Successoribus ad Hadrianum vsque, in primis de Lege Regia & Senatusconsultis. 88

CAPVT X.

De Iureconsultis, eorumque Responsis. 101

CAPVT XI.

De Statu Legum Romanarum sub Hadriano, & de Edicto Perpetuo. 132

CAPVT XII.

De Constitutionibus Principum. 138

CAPVT XIII.

De Collectionibus Constitutionum Imperialium, inprimis de Codice Gregoriano & Hermogeniano. 151

CAPVT XIV.

De Codice Theodosiano, nec non Theodosii & subsequentium Imperatorum Nouellis. 157

CAPVT XV.

De Fatis Iurisprudentiae Ante-Iustinianeae, in-

inprimis Codicis Theodosiani. 165

PARS II.

Historia Iuris Iustinianei.

CAPVT I.

De Imperatore Iustiniano, eiusque in componendo Iuris Corpore adiutore Triboniano. 175

CAPVT II.

De Codice Iustinianeo. 189

CAPVT III.

De Digestis seu Pandectis. 191

CAPVT IV.

De illis, quae praeter meritum & merito in Digestorum libris a Doctoribus reprehenduntur. 204

CAPVT V.

De Pandectarum, seu Digestorum Editionibus. 220

CAPVT VI.

De Editione Pandectarum Florentina, ut & MSCto Florentino. 226

CAPVT VII.

De Quinquaginta Imperatoris Iustiniani Decisionibus. 239

CAPVT VIII.

De Institutionibus Iustinianeis. 247

CAPVT IX.

De Codice Repetitae Praelectionis. 257

CAPVT X.

De Authenticis. 265

CAPVT XI.

De Nouellis Imperatoris Iustiniani. 271

CAPVT XII.

De variis Nouellarum Versionibus & Editionibus. 279

CAPVT XIII.

De aliis Imperatoris Iustiniani Constitutionibus. 286

CAPVT XIV.

De praecipuis Corporis Iuris Iustinianei Editionibus. 288

PARTIS III.

Historiae Iuris Post-Iustinianei

MEMBRVM I.

De Fatis Iuris Iustinianei in Oriente. 295

CAPVT I.

De versione Iuris Iustinianei in Linguam Graecam. 295

CAPVT II.

De Theophili Paraphrasi Institutionum, deque variis eius Editionibus. 298

CAPVT III.

De Constitutionibus Imperatorum Orientis ad Basilium vsque Macedonem. 304

CAPVT IV.

De Constitutionibus Imperatorum Basilii Ma-

Macedonis & Filiorum Constantini ac Leonis; nec non de libris Basilicôn, variisque illorum Editionibus. 306

CAPVT V.

De Nouellis Leonis Imperatoris, earumque in Foris nostris auctoritate. 313

CAPVT VI.

De Glossis, Scholiis, Commentariis & Compendiis in Basilica conscriptis. 316

CAPVT VII.

De Constitutionibus subsequentium Imperatorum ad euersum vsque a Turcis Orientale Imperium. 323

CAPVT VIII.

De necessaria conjunctione Iuris Græci cum Iuris Iustinianei studio. 326

PARTIS III.

Historiæ Iuris Post-Iustinianei

MEMBRVM II.

De Fatis Iuris-Iustinianei in Occidente. 329

CAPVT I.

De Fatis Iuris Iustinianei in Occidente vsque ad Tempora Lotharii II. Imperatoris. 329

CAPVT II.

De Reductione Iuris Romani in Scholas & Fora Italiæ. 336

CAPVT III.

De Schola Irneriana, seu de Doctoribus Iuris Ciuilis ab Irnerio ad Accursium vsque, deque illorum Sectis & Controuersiis. 342

CAPVT IV.

De Legistis & Decretistis. 351

CAPVT V.

De Francisco Accursio Glossae Collectore & Ordinatore, deque Glossae auctoritate, ac Glossatis Iuris Corporibus. 456

CAPVT VI.

De Schola Accursiana, siue de Doctoribus post Accursium ad Bartholum vsque. 362

CAPVT VII.

De Schola Bartholina, siue de Iuris Ciuilis Interpretibus a Bartholo ad Iacobum Cuiacium vsque. 365

CAPVT VIII.

De Schola Cuiaciana, & Doctoribus, qui elegantiores literas cum studio Iuris Ciuilis coniunxerunt. 371

CAPVT IX.

De Schola ICtorum Ramistica. 385

CAPVT X.

De Receptione Iuris Romani in Germania. 388

CAP. XI.

CAPVT XI.

De vsu atque auctoritate Iuris Romani in foris Germaniæ. 405

PARS IV.

Historia Iuris Germanici.

CAPVT I.

De Conditione Legum Germanicarum ante sæculum quintum. 413

CAPVT II.

De Statu Legum Germanicarum a sæculo quinto ad sæculum vsque nonum. 416

CAPVT III.

De Legibus Regum Francorum Capitularia dictis. 424

CAPVT IV.

De Statu Legum Germanicarum a sæculo decimo, vsque ad famosas Speculi Saxonici & Sueuici collectiones. 431

CAPVT V.

De Iure Germanorum manuario, von Faust- und Kolben-Rechte. 437

CAPVT VI.

De Speculo Saxonico & Sueuico. 441

CAPVT VII.

De Iuribus Ciuitatum Germaniæ Statutariis,

riis, vulgo Stadt-Rechts-Willkühr. 452

CAPVT VIII.

De Iuribus Statuum Imperii Prouincialibus, Landes-Ordnungen und Constitutionen. 458

CAPVT IX.

De Recessibus Imperii, Reichs-Abschieden. 465

DISSER-

DISSERTATIO PRAELIMINARIS
DE
LINGVARVM, PHILOSOPHIAE, ANTIQVITATVM, ET HISTORIARVM STVDIO CVM IVRISPRVDENTIA IVNGENDO.

§. I.

Aximam literarum, quae ab elegantia & humanitate nomen habent, in omni scientiarum genere esse vtilitatem, omnes, qui non ex solo lucro disciplinarum dignitatem aestimant, sed ad solidam rerum cognitionem adspirant, intelligunt. *a*)

a) v. *Iacobi Perizonii* de vsu atque vtilitate graecae romanaeque linguae, eloquentiae, historiae, antiquitatis in grauioribus disciplinis oratio Lugduni 1693. *Arnoldi Drackenborchi* de vtilitate & fructu, qui ex humanioribus disciplinis in omne hominum & doctrinarum genus redundat Traiecti 1716. recitata, *Ioann. Georg Graeuii* Oratio: *Pro litteris*, dicta, quae inter eius orationes, Delphis 1721. 8. editas, primo loco conspicitur, Petri Burmanni oratio: *In humanitatis Studia*, Lugd. Batau. 1720. recitata, de cuius orationis fatis *Noua litteraria Germanica* eiusdem anni pag. 314. 376. 443. 823. & 826. legi possunt, nec non *Ioan. Henrici Kromayeri* philosophici ordinis adiuncti meritissimi dissertatio de literarum elegantiorum cultura in academia diligenter continuanda Ienae 1717. publice ventilata.

§. II.

Hanc tamen vtilitatem in studio iurisprudentiae

 prope

prope infinitam esse, in id omnes, qui solidam ac masculam sectantur iurisprudentiam, conspirant. *

* v. *Nicolai Henelii* Discursus: Quomodo futurus ICtus variarum linguarum, scientiarum & artium doctrina rectè sit instituendus, Berolini 1661. 12. edit. *Ioann. Werlhofs*: De arctissimo Jurisprudentiæ & ciuilium studiorum nexu, oratio Helmst. 1696. recit. *Menso Ising*k. De vinculo inter litteras humaniores & Iurisprudentiam Grœningæ 1699. dicta. *Iani Vincentii Grauina* de iurisprudentia oratio Romæ habita; *Laurentii Andreæ Hambergeri* de vtilitate ex humanioribus litteris in iurisprudentiæ studio capienda commentatio Ienæ 1714. cum *Grauina* origines iuris ciuilis interpretaturus esset, edita, & *Ephraim Gerhardi* de necessaria iurisprudentiæ cum philosophia & humaniori literatura coniunctione prolusio academica Altdorfi 1717. in publicum emissa, & *Carl Christian Schramm*: De usu & necessitate humaniorum litterarum in Jurisprudentia Viteb. 1727. 8.

§. III.

Tanta enim est literis elegantioribus cum iurisprudentia affinitas, vt sine earum cognitione iurisconsultum neminem vnquam perfectum euasisse existimem *a*).

a) v. *Parladorius* in epist. ad filios: De ratione iuris discendi, in fine Lib. II. Rer. Quotid. *Ioannes Mercerius* Lib. I. Opin. c. 4. & *Val. Guil. Förster* de iuris interpret. Lib. I.

§. IV.

Refero autem ad elegantiores literas iuris cultori scitu necessarias, exactam omnis philosophiae tum rationalis, tum moralis cognitionem *a*), linguæ latinæ iuxta ac græcæ *b*), nec non antiquitatum & historiæ iuris romani notitiam *c*).

a) Unde recte *Quinctilianus* XII. Instit. Orat. 2. *Omnis iuris quæstio, ait, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis coniectura continetur. Quorum pars ad* RATIONALEM, *pars ad* MORALEM PHILOSOPHIAM *redundat. b*) Belle *Ouidius* de harum

rum linguarum cultura L. II. *De arte amandi* vers. 121. ait:

Nec leuis ingenuas pectus coluisse per artes
Cura sit, & linguas edidicisse duas.

c) v. *Hier. Eleni*: Quibus studiis intendere debeat, qui bonam operam Jurisprudentiæ nauare volet, oratio, quae Lib. I. Diatribarum Si Exercit. ad ius ciuile Antuerp. 1575. edit. reperitur.

§. V.

Cum enim ius romanum non modo ex moribus romanorum, sed e melioribus aliarum gentium institutis coactum sit, ac compositum, ut communis ratio moratiorum gentium esse videatur *a*): philosophiæ scientia iuris cultori tam necessaria est, ut qui a iurisprudentia romana eam diuelli posse existimet, idem petere, vt nauis cum socio diuidatur, mihi videatur *b*).

a) Hinc *Cicero* L. I. De Orat. Unum Legum XII. TT. libellum omnium Philosophorum bibliothecis anteponendum, & alibi: Jurisprudentiam non a Prætoris Edicto, ut plerique sua ætate faciebant, neque e Legibus XII. TT. sed penitus ex intima philosophia petendam esse, censet. v. *Merillius* L. I. obs. c. 1. *Freherus* l. Parerg. 1. *Burgius* Elect. c. 1. & *Petrus Petitus* IV. Miscell. Obs. c. 1. *b*) v. *Vberti Folieta* de philosophiæ & iuris ciuilis inter se comparatione liber Romæ 1555. editus *Ludouicus Malquytius* de vera non simulata ICtorum philosophia, Paris 1616. & Halae 1727. 4. cura Illustr. *Gundlingii*, *Ernstius* & *Brandius* de vera & simulata iurisconsultorum philosophia, *Ioachimus Hopperus* de vera iurisprudentia, ut & *Euerardi Ottonis* de vera non simulata ICtorum philosophia oratio Traiecti 1722. habita.

§. VI.

In primis autem veterum philosophorum placita refert cognoscere, cum multa philosophiæ Platonicæ, Epicureæ *a*), Peripateticæ & Stoicæ præ ceteris vestigia in iure nostro impressa sint, quibus ratio constare non potest, nisi ad auctores suos referantur *b*).

a) Licet ad Epicuri etiam sectam multi Romae aduolauerint inter ICtos tamen paucissimi fuerunt huius sectae addicti, unde *Cicero* VII. ad fam. epist. 12. quam maximè Trebatio ICto hanc sectam dissuadet. Unicus Alphenus Epicureus fuisse videtur, dum Epicureorum dogma in L. 76. D. de Iudic. de atomis proponit. b) Optimè hoc *Guilielmus Douiatius* & *Marquardus Freherus* intellexerunt; unde prior, *in Enarrationibus in responsa ICtorum naturalia*; posterior vero, *in Decisionibus Areopagiticis*, quas una cum Malquytio *Gundlingius* Halae 1727. 4. prelo iterum subiecit, ex horum Philosophorum placitis responsa prudentum luculenter exposuerunt, multisque iuris controuersiis lucem affuderunt.

§. VII.

Peccare quidem illos, qui in ius romanum multa ex Stoicorum placitis fluxisse statuunt, *Paganinus Gaudentius* a) contendit, verum a Stoicis ICtos romanos fere esse imbutos *Iacobus Cuiacius*, b) *Edmundus Merillius*, c) *M. Aurelius Galuanus*, d) *Ioan. Schilter* e) aliique probe animaduerterunt.

a) in libro de philosophia apud romanos initio & progressu cap. 43. recensionem huius libri in Obseruat Hall. Tom. VII. obs. 9. inuenies. b) Lib. 26. obs. cap. 40. c) lib. 1. obseruationum. d) in dissertat. de usufructu cap. 1. e) in manuductione philosophiæ moralis ad iurisprudentiam.

§. IIX.

Quare cum cura euoluendi sunt illustris *Ioan. Philipp Slevogtius*, a) *Iustus Henning. Böhmerus*, b) *Euerard Otto*, c) *Cornelius van Eck*, d) *Io. Samuel Hering*, e) qui ex professo, ICtos Romanos Stoicos fuisse, lucubrationibus suis docuerunt.

a) in oratione de philosophia ICtorum 1681. habita, & in programmate de philosophia *Papiniani*. b) in programmate de Philosophia ICtorum Stoica an. 1701. publicè proposito c) in oratione de Stoica veterum ICtorum philosophia Duisburgi 1714. recitata. d) in oratione academica de religione & pietate veterum Iurisconsultorum Traiecti 1717. pronunciata. e) in ora-

oratione de Stoica veterum romanorum iurisprudentia in Stetinensi Gymnasio publice habita, quæ scripta cura *Gottlieb Sleuogtii D.* & collegæ nostri honoratissimi, Ienæ a. 1724. in 8. coniunctim prodiere.

§. IX.

Præter philosophiam latina lingua, genuina scilicet non infucata, cuius imaginem sat viuis coloribus exprimunt iureconsultorum veterum fragmenta in digestis adhuc reliqua, iuris romani cultori scitu maxime necessaria est *a*).

a) Sine huius linguæ exactâ cognitione veteres ICtos, qui polite scripserunt, intelligere non possumus. conf. *Vberti Folieta*: De linguæ Latinæ vsu & præstantia Lib. III. Romae 1574. ed. & Hamburgi 1727. 8. recusi; accessit *Moshemii* de Linguæ Latinæ cultu et necessitate, dissertatio, *Gerardi Outhouii* oratio: De necessitate studii Linguarum earumque scientiarum huc pertinentium Amstel. 1725. 4 edit. p. 53. sequ. & *Ferandus Adduensis* L. I. Explic. iur. ad L. 4. de Iust. & iure.

§. X.

Nam qua ratione quis verborum ad ius romanum pertinentium, quod pene idem est, ac intima disciplinæ haurire, significationes excutiet, vimque ac potestatem legum sibi cognitam reddet? nisi in origines latini sermonis diligenter inquisiuerit. *a*)

a) De necessitate studii Etymologici vid. *Cicero* I. Acad. Quæst. c. 8. *Quinctilianus* Lib. I. Instit. Orat. 6. v. c. f, & XII. 2. Optime eius in iure vim Antistius Labeo intellexit, vnde *Gellius* XIII. c. 10. testatur, eum, licet inter principes suæ ætatis excelluerit, inferiores tamen & quasi iurisprudentiae pedissequas artes non ideo neglexisse, quinimo latinarum vocum origines rationesque percalluisse, & hac scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos eum vsum fuisse, conf. *Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. c. 20. *Val. Guil. Förster* I. Lect. Succis. c. 11. *Scipio Gentilis* Lib. sing originum, *Menagius* Amoenit. Iur. Ciu. c. 39. *Petrus Duiersema* II. Coniect. 2. Illustris viri *Christiani Gottfridi Hoffmanni* de inuestigandis in iure verborum significationibus

nibus inuitatio solemnis, quae praecognitis eius generalibus iurisprudentiae subiecta reperitur.

§. XI.

Quomodo iuris romani cultor elegantes & figuratos ICtorum romanorum loquendi modos, *a*) adagia *b*), ut & locutiones vetustiores *c*), frequenter in Digestis occurrentes, intelliget ? nisi vim ac proprietatem latini idiomatis sibi cognitam reddiderit.

a) De figura loquendi, quae ἀναντἀποδοτον dicitur v. *Petrus Duirsema* L. 1. Coniect. 2. de aliis figuris Faber I. Semestr. 23. Kirchmaier in Elog. & eleg. vet. ICtorum c. 11. & in amoenit. & Veneribus per tot. & *Euerard. Otto* in Papin. c. 6. *b*) de adagiis ICtorum vid. *Erasm. Roterodamus* & *Scipio Gentilis* I. Parergor. c. 20. *c*) de vetustioribus loquendi modis conf. *Cuiacius* XXIV. obs. c. 23. *Duarenus* I. Disput. anniuers. c. 12. *Scipio Gentilis* I. Parerg. c. 27. 30. 33. 37. & *Euer. Otto* loc. cit.

§. XII.

Scio ego quidem quamplurimos esse v. g. *Laurentium Vallam* & *Franciscum Floridum Sabinum*; nec non auctorem colloquiorum menstruorum *a*), qui latinitatem Digestorum, nihil de reliquis corporis iuris voluminibus dicam, cum nemo sit, qui barbariem illorum non agnoscat, albis dentibus derident, & Iureconsultorum definitiones vocabulorumque interpretationes carpunt, rectius tamen mihi sensisse, ac dignitati iurisprudentiae romanae egregie consultum iuisse videntur *Andreas Alciatus* & *I. C. P. I. C. A.* quem multi *Nicolaum Vallam*; alii *Iacobum Capellum* fuisse existimant, quod prior in apologia contra *Laurentium Vallam*, posterior autem in defensione *b*) veterum ICtorum, latinitatem illorum defenderint, quod etiam amplissimus *Cornelius Bynckershoeckius* in obseruationibus suis iuris ciuilis variis in locis *c*) praestitit.

a) Nimirum W. E. *Tenzelium* In denen Monathlichen Unterredungen a. 1626 p. 173. *b*) Parisiis 1583 in 8. edita. *c*) in primis libro 1. cap. ult. Laurentii Vallae

læ & Sabini criminationibus etiam *Gregorius Haloander* respondere voluit. v. præf. Digest. in fin. sed, morte præuentus nihil edidit: Nec minus *Martinus Antonius Delrio* Anti-Sabinum, quo ICtorum scripta a Sabini calumniis defenduntur; edere voluit, ubi ipse in præf. *Interpretationibus ex miscellaneorum scriptoribus collectis*, præmissa, fatetur, vtrum vero hic Anti-Sabinus lucem adspexerit? nescio.

§. XIII.

Quare maxima laus debetur viro doctissimo *Carolo Andreæ Duckero*, quod a nobis memorata de latinitate veterum ICtorum opuscula iunctim edere, *a*) suisque doctissimis animaduersionibus locupletare voluerit.

a) prodierunt illa opuscula Lugduni Batau. an. 1711. in 8.

§. XIV.

Præter scripta autem a *Duckero* coniunctim edita iuris cultor cum fructu euoluet *Georgii Casparis Kirchmaieri elogia & elegantias latinitatis ICtorum veterum ad digesta a*); eiusdem *latinitatem legalem vel præter meritum vel merito suspectam ex pandectis iuris erutam indicatam & recognitam b*); eiusdem *amœnitates atque veneres latinitatis in dictionibus & formulis ex pandectarum iuris voluminibus repræsentatas c*); *Georgi Danielis Morhofii* de latinitate in digestis epistolam *d*), nec non *Guilielmi Hieronymi Brückneri*: *De Latinitate Corporis juris, an pura satisque probata sit?* programma *e*).

a) quæ prodierunt Vitebergæ a. 1684. in 4to. *b*) ibidem 1687. 4to. *c*) ibidem 1688. 4to. *d*) quæ inter academicas Hamburgi 1699. 4. editas pag. 606. reperitur. *e*) Ienae 1719. edit.

§. XV.

Linguam etiam græcam maximam iurisprudentiæ romanæ præsidium esse & munimentum, multi iam pridem, & recte quidem docuerunt, tum quod ius

romanum nouissimum, scilicet Nouellæ Imperatorum, plerumque græce sit conscriptum & editum; tum quod constitutiones græcorum principum, & interpretes græci, quibus tamen accuratiorem iuris romani cognitionem debemus, sine huius linguæ cognitione intelligi nequeant *a*).

a) v. *Anton. Augustinus* II. Emend. c. 1. *Scipio Gentilis* 1. Parerg. 6. *Val. Guil. Förster*. I. de interpret. iur. c. 2. *Merillius* L. III. O. c. 33. *Euer. Otto* de Aedil. Colon. c. 6. §. 3. & *Outhou.* in orat. cit. p. 30.

§. XVI.

Quis enim latinorum sacratissimi Imperatoris *Iustiniani* quatuor institutionum libros tam accurate interpretatus est, quam *Theophilus*? quis puriora iuris romani principia *a*) protulit, quam *Harmenopulus*? quibus ducibus, si studiosa legum iuuentus vteretur, atque illud *Horatii b*) sequeretur;

- - - Vos exemplaria græca
Nocturna versate manu versate diurna

ad masculam illam iuris romani cognitionem sine magno labore ac dispendio perduceretur.

a) Græci enim ICti non transcripserunt suos libros ex Pisanis ῶ, sed habuerunt integriora Digesta ad verbum & κατὰ πόδα ex vero Iustiniani Proto-Typo fideliter translata. *Contius* Lib. 1. Disp. 6. *b*) de arte Poët. v. 268.

§. XVII.

Nec, quo huius sententiæ patrocinium deseram, me mouet auctoritas *Ottonis Taboris*, qui in racemationibus criminalibus *a*) de iuris græci reliquiis & interpretibus haud benigne iudicat, huic enim & similibus iniquis rerum æstimatoribus iustam sententiam *Carolus Hannibal Fabrottus b*) & *Nicolaus Hieronymus Gundlingius c*) dixerunt.

a) sub titulo: arborum furtim cæsarum. *b*) in apologia pro Græcis, quæ eius XII. Exercitationibus Parisiis 1639. editis, subiecta reperitur. *c*) in Gundlingianis Part. 2.

§. XIIX.

§. XIIX.

Non ego is ſum, qui negare auſim, Ebreæ etiam linguæ aliquem in iure romano eſſe vſum, cum ius romanum in multis cum iure moſaico conſpiret *a*), quod ex collatione legum moſaicarum & romanarum ab incerto auctore, quem *Iacobus Cuiacius Licinium Rufinum* vocat, *Petrus* vero *Pithœus* primus in lucem protraxit, poſt confectum codicem Theodoſianum inſtituta, patet, accedit, quod *Papinianus*, *Vlpianus* & *Modeſtinus* ſemi Iudæi fuerint, multaque iudaica dicendi genera, quae *Antonius Auguſtinus* collegit *b*) in pandectis reperiantur.

a) Sub Marco enim Imperatore quam plurimi ex Syria Romam venerunt, eoque & linguam & ius Ebræorum transtulerunt, conquerente *Iuuenali* Sat. III. v. 58.

Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Iudaicum ediſcunt, ac ſeruant, & metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

v. *Freherus* I. Pararg. 9. Janus à Coſta ad Decretal. p. 258. & *Merillius* IV. obſ. c. 7.. *b*) libro 4. emendat. & opin. iur. ciu. cap. 8. De vſu linguae Ebrææ in iure, conf. Molinæus in P. 2. tractatus de vſuris, *Val. Guil. Förſter I.* de interpret. iur c. 2. & *Bartholinus* de libris legendis p. 254.

§. XIX.

Nec minus ſtudium poëtices cum ſtudio iuris romani conjungendum eſſe reor, tum quod plerique legislatores, quibus ius romanum originem debet, fuere poëtæ, tum quod poëtarum tam latinorum quam græcorum inprimis *Homeri* apud veteres ICtos maxima fuerit auctoritas, frequensque in libris illorum allegatio. *a*)

a) v. *Scipio Gentilis* Libr. 2. parergorum, *Val. Guil. Förſter I.* de Interpr. 7. *Petrus Fermatus* Tholoſanus in diſſertatione de auctoritate Homeri apud ICtos, M. *Ioann Henr. Schlegel, de Poëtarum ſigillatimque Homeri auctoritate apud ICtos*, diſſ. Viteb. 1717.

1717. ventil. & *Cornelius Eckius* in duabus, de studio poëtices coniungendo cum studio iuris romani, orationibus, quae principiis eius iuris romani praemissae reperiuntur.

§. XX.

Nec ab ICto Critices studium *a*) negligendum esse censeo, quo de variis veterum scribendi generibus iudicare, veras a falsis scripturis distinguere, & sic obscuris ac deprauatis Legibus, adiiciendo, detrahendo & mutando *b*), lucem quandam accendere possit.

a) De arte Critices in genere *Scioppius* de arte Critica Amstel. 1662. *Franc. Robortellus* de arte Critica, quod scriptum T. II. Thes. Graeu. est insertum, *Ioann. Clericus* in arte Critica Amstael. 1712. & Lips. 1713. Heumann in Parerg. Crit. Ienae 1712. *Honorius de S. Maria* dans des reflexions sur les regles & sur l'usage de la Critique Paris. 1713. & Celeb. *Walchius* in Hist. Critic. latinae lingu. Lips. 1716 & 1728. *b*) v. *Quinctilianus* X. Inst. orat. 4.

§. XXI.

Duo autem extrema ICtus, arti Criticae deditus, vitare debet, inconsultam nimirum in corrigendo audaciam, qualis fuit quorundam ICtorum Gallorum, & prae reliquis *Antonii Fabri* Praesidis Sabaudici temeritas; & coecam atque superstitiosam MSSctorum librorum venerationem, quae Accursianorum fuit stoliditas *a*).

a) conf. *Bynckershoeckii* praefat. obseruat. praemissa, & *Heineccii* praef. quam nouae harum obseru. edit praemisit.

§. XXII.

Licet autem ars emendandi leges regulis & praeceptis, monente Ampliss. *Bynckershoeckio a*), difficillime comprehendatur, atque ingeniorum quorundam felicitas plus saepius in hac arte, quam optima praecepta praestent: tamen non omnem spem, certis hanc artem includere posse regulis, esse abjiciendam,

endam, iam *Guilielmus Bestius* ICtus in libro: *De ratione emendandi leges b*) docuit.

a) in praef. cit. *b*) Ultraj. 1707. 8. edit.

§. XXIII.

Ab antiquitatum praeterea romanarum cognitione ad iurisprudentiam decus ingens ac praesidium peti posse, existimo *a*), cum nemo sit, qui ignoret, ipsum ius romanum antiquitatis partem esse praecipuam *b*), suoque corpore includere totam pene reipublicae romanae formam. *c*)

a) Quare *Plinius*, Aristonem ICtum I. epist. 22. laudaturus, nihil in eo magis, quam antiquitatum peritiam admiratur; idem in Antistio Labeone & Alpheno *Gellius XIII.* 12. & VI. 5. celebrat. *b*) unde non immerito *Cicero I.* de orat. 43. ait: *Plurima erat in omni iure ciuili antiquitatis effigies, & prisca verborum vetustas, & actionum genera quaedam, quae maiorum consuetudinem vitamque declarabant.* conf. *Petr. Pithoeus* in not. ad Coll. LL. Mos. & Rom. Tit. 16. §. 2. in f. & *Barn. Brissonius IV.* Select. antiqu. c. 14. *c*) v. Illustris *Thomasii* dissertatio Sigonii libris de iudiciis P. R Lips. 1715. 8. editis, praemissa: De vsu vario studii antiquitatum, in primis in studio iurisprudentiae romanae, & consilium *Ioann Geogii Graeuii* primo thesauri antiquitatum romanarum volumini praemissum.

§. XXIV.

Non autem per antiquitates romanas intelligimus romanorum rem agrariam, vestiariam, epulas, solennia ludorum, triumphorum & similia, quamvis nec haec negligi debeant, sed tales, quae imperii romani varia fata ac vicissitudines, magistratuum, iudiciorum, & processus romani notitiam continent, requirimus.

§. XXV.

Unde *Dionysius Halicarnassensis*; *Dio*, *Cassius*, *Plutarchus*, *Liuius*, *Suetonius*, scriptores historiae Augustae, *Ammianus Marcellinus*, & qui res gestas christia-

christianorum imperatorum consignarunt, fontes illi historiæ romanæ limpidissimi indefesso studio adeundi, nec vllo tempore seponendi erunt, quia multa obscurissima iuris romani capita, ex horum scriptorum libris lucem suam accipiunt.

§. XXVI.

Nec scriptores recentiores antiquitatum romanarum sunt negligendi, quippe ex quibus variæ iuris materiæ magnam lucem capiunt; Ita Titulus D. *de statu hominum* ex *Ezechielis Spanhemii* orbe romano *a*); *de iudiciis* ex *Caroli Sigonii* de iudiciis P. R. libris 3. *b*) & *Sibrandi Tetardi Siccamæ* de centumuirali iudicio libro *c*); *si ager vectigalis* &c. ex *Petri Burmanni* de vectigalibus populi romani libro *d*) egregie illustrantur.

a) *Spanhemii* orbis romanus seu ad constitutionem Imperatoris Antonini, de qua Vlpianus L. 17. D. de statu hominum, exercitationes duæ Londini 1702. 4to prodierunt. *b*) qui Bononiæ a. 1574 publicam adspexerunt lucem, sæpius dein recusi. *c*) Francof. an. 1596. 8. editus & Halæ 1725 4 recusus. *d*) Traiecti 1694. 12. editus.

§. XXVII.

Eodem modo titulus D. *de operis seruorum* ex *Laurentii Pignorii a*) de seruis, & *Titii Popmæ* de operis seruorum libris *b*); tit. *de religiosis* ex *Ioan. Kirchmanni c*) & *Iacobi Gutherii d*) scriptis; tit. *de vsuris & fœnore* ex *Gerardi Noditii e*) & *Claudii Salmasii f*) lucubrationibus lucem accipiunt suam.

a) Augustæ Vindel. 1613. & Patau. 1656. & 93. in 4to. *b*) Antuerpiæ 1606. 8. & Amstelod. 1672. in 12. coniunctim editi. *c*) de funeribus romanorum Hamburgi 1605. 4. *d*) de iure manium Paris 1615. *e*) de fœnore & vsuris Lugd. Batau. 1698. 4. *f*) de fœnore trapezitico, de vsuris, & de modo vsurarum.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Porro titulus *de ritu nuptiarum* ex *Barnabæ Brissonii* & *Francisci Hottomanni* scriptis *a*); tit. *de testamentis* ex *Christiani Thomasii* de origine & initiis successionis testamentariæ apud romanos, & de sensu legis Decemuiralis testamentariæ dissertationibus *b*); tit. *de auro & argento supellectile &c legatis* ex *Lazari Baifii* de vasculis & re vestiaria *c*) *Octaui Ferrarii d*) & *Alberti Rubenii e*) scriptis, tit. *de aqua & aquæductu &c.* ex *Raphael Fabretti* dissertationibues *f*); tit. *de manumissionibus* ex *Wilhelmi a Loon* quatuor de manumissionibus seruorum apud romanos libris *g*), tit. *ad L. Iuliam Maiestatis* ex *Gundlingii h*) & tit. *ad L. Iuliam de adult.* ex *Barnabæ Brissonii i*) scriptis illustrantur.

a) Brissonii & Antonii Hottomanni de veteri nuptiarum ritu, nec non Franc. Hottomanni de sponsalibus scripta coniunctim Lugd. Batau. an. 1641. 12. sunt edita. quibus *Henrici Bronweri*, de iure Connubiorum Libr. II. eleganti stilo conscripti, & cura *Petri Burmanni* Delph. 1714. 4. recusi, addi possunt. *b*) Halæ 1705. *c*) Paris. 1549. 4. *d*) Patau. 1642. 8. auctior ibid. 1654. 4to. *e*) Antuerpiæ 1665. 4. *f*) de aquæ ductibus veteris Romæ Romæ 1680. 4. editis. *g*) Ultraiecti 1685. 12. publicatis. *h*) libro ad L. Maiestatis Halæ 1721. 4. *i*) Paris. 1557.

§. XXIX.

Quos & similes scriptores summa industria collegerunt *Gaudentius Robertus* in miscellaneis Italicis eruditis *a*) *Ioann Georg Græuius* in Thesauro antiquitatum Romanarum *b*) & *Albertus Henricus* de *Salengre* in nouo thesauro antiquitatum Romanarum *c*); lexicon *d*) autem antiquitatum romanarum summa cum diligentia ex illis *Samuel Pitiscus* confecit.

a) Parmæ 4. Tomis an. 1690 in 4to editis. *b*) quem ab a. 1694. vsque ad 99. XII. voluminibus in fol. edidit. *c*) Figuris æneis illustrato & 3. voluminibus in f. Hagæ 1719. edito. *d*) quod Leouardiæ a. 1713. II. Tom. in fol. publicam lucem adspexit.

§. XXX.

XXX.

Vix errauero, si ex nummis etiam, lapidibus, ceterisque veterum romanorum monumentis multas iuris romani controuersias, in primis res historicas concernentes, extricari posse, contendam. Vnde scriptores, qui de re nummaria veterum egerunt *a*), nec non *Iani Gruteri b*), *Thomæ Reinesii c*), *Raphael Fabretti d*), *Iacobi Sponii e*) & *Guilielmi Fleetwodi. f*) inscriptionum veterum corpora cum cura euolui debent *g*).

a) Quos recensent *Carolus Patinus* in historia numismatum c. 24. *Phil. Labbeus* in Bibl. nummaria, Dn. *Struuius* in biblioth. numism. antiqu. Ienae 1693. 12. edita, & *Ioan. Albert. Fabritius* in bibliographia antiquaria cap. 16. quibus *Rinckii* de veteris numismatis potentia & qualitate lucubratio Lips. 1701. edita addi potest. *b*) corpus inscriptionum ex recensione & cum annotationibus *Io. Georg. Grauii* cum fig. fol. Amstel. 1707. prodiit. *c*) Syntagma inscriptionum antiquarum Lips. 1682. f. *d*) inscriptionum antiquarum explicatio cum emendat. *Gruteri* Romæ 1702. *e*) qui Miscellanea eruditæ antiquitatis siue supplementa Gruteriana Lugd. 1679. & 1683. f. edidit. *f*) inscriptionum antiquarum sylloge in duas partes distributa Londini 1691. 8. *g*) v. Prologus: *De usu & excellentia studiorum antiquitatis, inprimisque marmorum*, Antiquitatibus sacris & ciuilibus Romanorum explicatis per M. A. V. N. Hagæ Comit. 1626. f. & *Sam. Pitisci* præf. Lexico Antiquitatum Romanarum præfixa.

§. XXXI.

Notitiam magistratuum romanorum iuris cultori maxime esse necessariam, multamque iuri romano, potissimum vltimis libri primi D. titulis, materiæ de iurisdictione, negotiis bonæ fidei & stricti iuris, Edictisque prætorum & ædilium afferre lucem, nemo est, qui dubitat.

§. XXXII.

Ad illorum autem notitiam pernoscendam faciunt *Pomponius* ICtus *a*), *Lucius Fenestella b*), *Pomponius*

Læ-

Lætus c) de magistratibus romanorum, & scriptores, qui Tomo I. Thesauri Græuiani continentur; *Felix Contelorius* de præfecto vrbis *d*), *Iacobi Perizonii* de censoribus dissertatio *e*) & *Gundlingii* obseruatio *f*); de ædibus *Ioan. Augusti Olearii* dissertatio *g*), nec non *Euerardi Ottonis* de Aedilibus Coloniarum & municipiorum liber *h*), *Paulus Busius* de officio iudicis *i*); quibus Notitia dignitatum tum orientis tum occidentis *k*), *Iacobus Gutherius* de officiis domus augustæ *l*), ut & M. *Augustini Campiani*, De officio & potestate Magistratuum Romanorum Libri duo addi possunt *m*).

a) in L. 2. D. de O. I. *b*) seu potius *Andreas Dominicus Floccus*, *c*) qui una cum *Fenestella* libro sæpius editus, & apud *Simonem Leuwium* in fragmentis veterum ICtorum etiam reperitur. *d*) Romæ 1631. f. Præfectos vrbis Romæ & Constantin. *Almelouenius* Fastis Consularibus, Amstelod. 1705. editis, subiecit. *e*) Lugd. Batau. 1667. 4. *f*) in Gundlingianis part. 16. n. 1. *g*) Lipsiæ 1692. *h*) Francofurti 1713. 8. *i*) Franeckeræ 1603. 4. *k*) quæ cum commentariis Guidi Pancirolli Lugd. 1608. f. prodiit. *l*) Paris. 1628. 8. *m*) Geneu. 1725. 4.

§. XXXIII.

Cum autem multum ad iuris romani scientiam accurata temporum atque interuallorum distinctio conferat, fasti consulares erunt euoluendi, quippe qui ordinem & successionem constitutionum imperialium mirifice illustrant, huc pertinent Fasti Idatiani a *Philippo Labbeo* primum editi, ac Thesauri Græuiani T. XI. inserti, *Bartholomæi Marliani* Annales consulum, dictatorum, censorumque romanorum *a*), *Stephani Vinandi Pighii* annales magistratuum & prouinciarum S.P.Q.R. *b*) *Caroli Sigonii* Fasti consulares. *c*) *Onuphrii Panuinii* Fasti & Triumphi Romanorum. *d*) Huberti Goltzii Fasti Magistratuum & Triumphorum Romanorum. *e*) *Henrici Norisii* fasti consulares. *f*) *Antonii Pagi* dissertatio hypatica seu de consulibus cæsareis. *g*)

Theo-

Theodorii Ianſonii Almelouenii faſti conſulares, *h)* & *Petri Relandi* faſti conſulares *i)*.

a) Romæ 1560. f. *b)* Antuerp. 1615. f. *c)* Venet. 1556. f. *d)* Venet. 1557. f. *e)* Brugæ 1566. f. *f)* ad calcem libri de anno & epochis Syro-Macedonum Lipſiæ 1696. 4. *g)* Lugdun. 1682. 4to. *h)* accedunt præfecti Vrbis Romæ & Conſtantinopolis Amſtelod. 1705. 8. *i)* acceſſit *Henrici Brenckmanni* epiſtola de conſulibus, quorum in D. ſit mentio Traiecti a. 1715. 8.

§. XXXIV.

Conſulendi etiam ſunt ſcriptores, qui ſecundum ſeriem temporum & ordinem chronologicum leges romanas enumerarunt *a)*, ut *Ioan. Wolfgang Freymonius* in ſymphonia iuris vtriusque chronologica *b)* cum continuatoribus *Antonio Contio*, *Oberto Giphanio*, & *Marquardo Frehero*, idem inſtitutum *Franciſcus Broeus* in chronologia hiſtorica totius iuris *c)* ſeruauit.

a) conf. *Henrici Hahnii*, De uſu Chronologiæ in iure oratio, quam Clariſſ. *Wielingius* Jurispr. reſtitutæ P. II, p. 123. ſubiecit. *b)* Francofurti 1584. f. *c)* Pariſiis 1622, 4.

§. XXXV.

Optandum ſane eſſet, ut & chronologiam prætorum ex ſcriptoribus romanis quis erueret *a)*, cuius laboris initium *Stephanus Vinandus Pighius*, *b)* fecit, magnam enim materia de interdictis, reſtitutionibus in integrum, bonorum poſſeſſione, aliaque iuris prætorii remedia lucem exinde acciperent. *c)*

a) Citatur equidem in Bibliotheca Du Boiſiana, *Stephani Perrai* opuſculum, *Edicta Prætoria ex libris ñ congruo ordine deſumta, continens*, Pariſ. 1554. 4. Sed illud mihi inſpicere non licuit. *b)* in annalibus magiſtratuum romanorum modo citatis. *c)* v. *Conradi Lancellotti* de officio prætoris liber Coloniæ 1578. in 8. editus, *M. Antonii Coccii Sabellici* de prætoris officio liber, & *Petri Fabri* de magiſtratibus romanorum

rum commentarius, qui cum primo semestrium libro Lugd. 1579. 4. publicam adspexit lucem.

§. XXXVI.

Non minorem vtilitatem habet, exploratum habere, quis cuilibet legis romanæ sit auctor, qua ætate vixerit, quod eius ingenium, & quæ methodus docendi fuerit, cum multa, quæ sibi in iure romano contraria videntur, inde conciliari ac inter se componi possint *a*). Unde Pomponii ICti enchiridion *b*) eiusque interpretes, nec non veterum ICtorum biographi *Bernardus Rutilius*, *Ioannes Bertrandus* & *Guilielmuus Grotius c*), & qui speciales ICtorum vitas delinearunt, cum attentione sunt perlustrandi.

a) Recte itaque *Petrus Perrenonius II.* Animadu. c. 23i ait: *Aequum est profecto & utile scire, quo tempore vixerint iuris nostri auctores: cum minime par sit eorum incognitam iacere memoriam, qui publico adeo profecerunt, & nobis, quantum in illis fuit, pro labore, otium, pro vigiliis somnium & securitatem, occupationibus vacationem conciliarunt, & minime id sit infructuosum, sed inprimis conducat ad iuris nostri explicationem*, idem II. c. 6. in f. & *Henricus Brenckmann* in diss. De Legum inscription. §. 22. *b*) cuius sceleton. L. 2. D. de O. I. nobis exhibet. *c*) qui coniunctim cura *Ioan. Christophori Franckii* Halæ 1718. in 4. prodierunt.

§. XXXVII.

Nec iudiciorum romanorum tam publicorum quam privatorum, popularium & extraordinariorum historia negligenda est, quam *Carolus Sigonius* in tribus de iudiciis populi Romani libris expositam edidit *a*), in compendio vero *Ioannes Gottlieb Heineccius* exhibuit *b*), cum difficilis admodum illorum sit explicatio monente *Iacobo Cuiacio c*), & a doctissimis sæpius viris illa confundi soleant, uti illustris *Thomasius d*) bene obseruauit.

a) Bononiæ 1574. *b*) in syntagm. antiqu. roman. ad methodum institut. sub tit. de actionibus & publicis

iudiciis. c) L. 8. obferu. c. 38. d) in disfertat. de abigeatu §. 7. & feq.

§. XXXVIII.

Nec minus iuris romani cultor in modum procedendi, in iudiciis tam publicis quam privatis a romanis feruatum, inquirere debet, quippe qui varias iuris materias v. g. de in ius vocando, edendo, interrogationibus in iure faciendis, accufationibus, infcriptionibus, appellationibus &c. intellectu reddit faciliores; ad quem cognofcendum ex veteribus *Ciceronis* orationes & de legibus libri tres, *Senecæ* controuerfiarum libri quinque, & *Quinctiliani* declamationes apprime faciunt.

§. XXXIX.

Ex recentioribus vero modum procedendi apud romanos vfitatum *Petrus Aerodius a*), *Francifcus Polletus b*), *Francifcus Robortellus c*), *Iacobus Rævardus d*), *Georg Obrechtus e*), *Chriftophorus Cellarius* iunior *f*) & *Ioan. Rudolphus Ifelius g*) fiftunt.

a) in libro de publicorum iudiciorum ordine, & in rerum ab omni antiquitate iudicatarum pandectis Paris. 1567. 12. b) in hiftoria fori romani, quæ cura *Philippi Broidai* lucem Duaci 1572. 12. adfpexit. c) in libro de iudiciis & omni confuetudine caufas agendi apud romanos *Gaudentii Roberti* T. I. Mifcell. Italic. & T. III. Thefauri Græuiani inferto. d) in protribunalibus fæpius una cum aliis operibus editis. e) in adumbratione proceffus in foro romano, & in fpecimine proceffus antiqui de rei vindicatione. f) in diff. de proceffu iuris romani præfide *S. Strychio* Halæ 1708. ventilata. g) in brevi romanorum iudiciorum hiftoria Bafileæ a. 1722. edita.

§. XL.

Imo modus tractandi negotia ciuilia extra iudicium receptus, negligi non debet, quia multa iuris romani capita v. g. de legitimatione, adoptione, adquifitione dominii & poffeffionis, de teftamenti factione & contractibus maximam inde illuftrationem accipiunt.

§. XLI.

§. XLI.

Nihil autem iucundius! nihil utilius iuris cultori esse poterit! quam historiam eius iuris nosse, quod in dies euoluimus, quoque ad caussas diiudicandas & dirimendas in foris nostris utimur, adeo enim multa in corpore iuris romani sunt capita, in quæ, nisi lumen inferatur historiæ, neminis intellectus penetrare queat *a*).

a) Rectè itaque *Franc. Balduinus* Lib. II. de Instit. Histor. ait: *Cum historia coniungenda est iurisprudentia, quæ coniunctio tam est necessaria, quam unius corporis indiuisæ partes aut membra diuelli neque possunt, neque debent.* & alibi: *Nondum satis statuere potui, plusne iuris historia ex iurisprudentiæ libris, an Iurisprudentia ex historicis monumentis accipiat.* conf. *idem* in omnibus fere præf. suis libris præmissis, *Pagan. Gaudentius* in *Orat.* De eruditione cum doctrina coniungenda, quæ in Justar Academ. Florentiæ 1639. 4. edit. p. 9. reperitur, *Val. Guil Förster I.* de interpr. iur. c. 5. *Hier. Eleni* Orat. 1. quæ lib. 1. Diatrib. Iur. Ciu. reperitur & *Matth. Wesenbecius* in Orat. De historiæ præstantia Viteb. 1589. recit.

§. XLII.

Cum itaque primi, post restitutam & in usum reuocatam romanam iurisprudentiam, ICti historiæ iuris scientia plane essent destituti, in fœdissimos errores ceciderunt, qui vix derisum effugere possunt; legem enim Falcidiam a falce, obseruante *Aegidio Menagio a*), deriuarunt, stipulationem post Alexandri demum & Vlpiani tempora inuentam, Vlpiani tempore Christum nondum fuisse natum *Accursius* ad legem 5. D. *de fer.* Iustinianum ideo, quod vixerit ante Christum natum, æra christianum ideo, quod vixerit ante christum natum, æra christiana vsum non esse, ad Novellam XLVII. c. 1. somniarunt.

a) in amœnit. iur. ciu. p. 285.

§. XLIII.

Eodem modo ad L. 42. D. de A. E. & V. ubi

Paulus ICtus dicit: *annon dolo faciat, qui iure perpetuo utitur*, indicans hisce actionem ex edicto perpetuo descendentem, actionem ex emto, quae perpetua est, intelligi putant, pariter *Accursius*, cum non intelligeret sensum L. 1. D. de C. E. & V. §. *sed an &c.* vbi de controuersia Sabinianorum cum Proculeianis agitur, illud suum *Male*, quod solenne illi fuit, in illis, quae parum assecutus est, addidit *a*); sed non hominum ea vitia, verum aetatis fuisse, cum *Iosepho Nerio b*), *Ferando Adduensi c*) & *Bynckershoeckio d*) lubenter agnoscimus.

a) Plures Glossatorum errores historicos *Alb. Gentilis*, de Iuris interpret. Dial. V. & *Euer. Otto* in Papin. c. III. recensent. *b*) II. *Analect.* 30. *c*) 1. Explic. Iur. ad L. 4. de I. & I. *d*) in praef. obs. praem.

§. XLIV.

Quantam autem iurisprudentiae romanae cultori adferat vtilitatem historiarum cum studio iurisprudentiae coniunctio! nemo melius quam *Franciscus Balduinus* in eleganti: *de institutione historiae & eius cum iurisprudentia coniunctione*, libello *a*) docuit, cuius dein vestigia *Eisenhart b*), *Antonius Schultingius c*), & *Ioannes Barbeyracius d*) presserunt.

a) Paris. 1561. edito & Argentorati 1908. 12. nec non Halae 1726. 8. cura *Gundlingii* recuso. *b*) de coniungenda iurisprudentia cum historia schediasma, quod eius tractatui de fide historica Helmstad. 1702. 8. edito, est additum. *c*) in oratione: de iurisprudentia historica 1712. recitata. *d*) de couiungendis Iurisprudentiae & historiarum studiis, quae cura Clar. *Buderi* cum aliis eiusdem argumenti scriptis Ienae 1724. 8. recusa fuit.

§. XLV.

Commode historia iuris romani diuidi potest in generalem & specialem, illa universi iuris origines, progressus & vicissitudines a primis vrbis initiis ad nostra vsque tempora recenset, haec vero partis alicuius iuris romani v. g. plebiscitorum, aut senatus consultorum origines & fata exponit.

§. XLVI.

§. XLVI.

Cum historia iuris romani tam generali quam speciali arctissimam cognationem habet historia legum, seu historia iuris specialissima, quæ scilicet cuiuslibet iuris romani capitis origines & mutationes recenset, quæ tamen maximo cum studiosorum damno negligi solet *a*). Vnde magnas laudes viro clarissimo *Ioan. Gottlieb. Heineccio* debemus, quod hunc defectum supplere, & antiquitatum iuris romani syntagma ad methodum institutionum edere *b*) voluerit, in quo antecessorem illustrem *Thomasium* habuit, quippe qui in dissertationibus, ad XIII. priores libri primi Institutionum titulos editis, origines & progressus cuiuslibet materiæ ex antiquitatibus romanis egregie eruit.

a) conf. *Iacob Godofredus* in præf. diss. ad L Quisquis C. ad L. Iul. Maj. & *Heineccius* in præf. Comment. ad L. Iuliam & Papiam præm. *b*) Halæ 1719. 8uo.

§. XLVII.

Historiam iuris romani & veteres & recentiores ICti delinearunt, inter veteres solus memorandus est *S. Pomponius*, qui sub Antonino Pio, non vero Alexandro Seuero, floruit; nam etsi *Lampridius* in editis libris Pomponium inter Alexandri familiares refert *a*): a culpa tamen Lampridium veteres membranæ absoluunt, in quibus Pomponius inter consiliarios Alexandri non numeratur, quod *Casaubonus* ad Lampridii locum citatum & *Io. Bertrandus* *b*) obseruarunt, nuperrime autem *Bernhardus Henricus Reinoldus* ICtus ex professo ostendit. *c*)

a) in vita huius Cæsaris cap. 68. *b*) in vita huius ICti. *c*) in oratione de S. Pomponio Herbornæ 1710. habita. Vtrum vero duo ejusdem nominis fuerint ICti? v. *Euer. Otto* in præf. T. 1. Thesauri Iur. Ciu. præm. & Dn. *Wieling* P. I. Iurispr. restitutæ p. 89.

§. XLVIII.

Præter scripta *Pomponii*, quæ in indice ICtorum, iussu imperatoris Iustiniani pandectis præfixo, referun-

tur, librum etiam singularem, enchiridion dictum, reliquit *a*), in quo magistratuum & ICtorum successionem & quasi iuris ciuilis prosapiam ab vrbe condita ad Hadriani vsque tempora breui stilo deduxit.

a) vti ex inscriptione L. 2. D. de O. I. & L. 239. de V. S. patet.

§. XLIX.

Et quamvis non raro in L. 2. D. de O. I. scriptoris diligentiam, inprimis autem historiarum cognitionem, desideres : Pomponio tamen hanc legem ex eo abiudicari non posse, nec eam fabulas & deliria Triboniani continere, vti *Francisco Hottomanno a*) & *Ludouico Charondæ b*) placuit, cum viris doctissimis *Bynckershoeckio c*) & *Reinoldo d*) existimo.

a) in Anti-Triboniano cap. 12. *b*) L. 1. Antiqu. rom *c*) in præfat. ad prætermissa L. 2. D. de O. I. *d*) in orat. cit.

§. L.

Hanc itaque legem 2. D. de *Origin. iur.* cum multa de magistratibus romanorum & successione prudentum habeat eximia, quæ alibi non inueniuntur, ac historiæ romani iuris quasi fundus sit, multi ex professo commentariis suis illustrarunt, vel in compendiis & commentariis ad Digesta incidenter exposuerunt.

§. LI.

Separatim L. 2. D. de O. I. scriptis & commentariis suis ornarunt *Antonius Garro*, *Franciscus Balduinus*, *M. Antonius Muretus*, *Iacobus Cuiacius*, *Petrus Faber*, *Ventura Cœcus*, *Thomas Papilio*, *Thomas Lindemann*, *Ioannes Lauterbachius*, *Ioannes Sithmannus*, *Werner Theodorus Martini*, quorum tamen labores nimia brevitate laborant.

§. LII.

Meliorem operam præstiterunt *Georgius Eberlin a*), *Christoph*

Christoph Adam Rupertus b), *Gerbard Cocceius c)*, *Simon Leuwenius d)*, *Gerbard Muelenius e)* & *Cornelius Bynckersboeckius f)*.

a) in commentario Vitebergæ 1672. 4to edito. b) in animaduersionibus ad h. l, Norimbergæ 1661. in 12, c) in commentariis historico-politico iuridicis Grœningæ 1660 in 12. editis. d) qui legem hanc cum suis & variorum notis edidit Lugd. Batau. 1672. 8. e) in exercitationibus ad hanc legem Traiecti 1691. in 8uo editis, & 1723. in 4to recusis. f) in prætermissis ad L. 2. de O. I. Lugd. Batau. 1719. in 4to vna cum aliis opusculis in publicum emissis.

§. LIII.

Incidenter L. 2. de O. I. commentatores ad digesta veluti *Ioann Corasius*, *Georgius Franckius*, *Georg Beyerus*, *Cornelius Eckius*, *Nicolaus Hieronymus Gundlingius*, *Ioann Gottlieb Heineccius* aliique exposuerunt.

§. LIV.

Sicuti autem hæc lex intellectum historiæ iuris anteiustinianei clariorem reddit, ita constitutiones Imperatoris Iustiniani ad confirmandum ius suum, nouiter conditum, editæ, notitiam historiæ iuris Iustinianei subministrant; quare a iuris romani cultore cum attentione perlegenda sunt, procemium institutionum, tres Digestorum præfationes, constitutiones de Codice confirmando, & de veteri iure enucleando. a)

a) *Christfriedi Wächtleri* de veteri iure enucleando ad *Nicetam Spilium* Διάσπασμα Argent. 1684.

§. LV.

Ex recentioribus, qui historiam iuris romani delinearunt, memorandi sunt *Aymarus Riuallius*, *Martinus Lihergius*, *Dauid Chytræus*, *Valentin Wilhelm Förster*, *Henricus Rhala*, *Daniel Kayser*, *Simon Leuwenius*, *Iacobus Gothofredus*, *Samuel Reyher*, & anonymus quidam a); sed omnes hi aut parum accurati, aut nimis breues sunt.

a) In Dissert. de origine & progressu Iuris Ciuilis Ultraiecti 1721. 8. edita.

§. LVI.

Pleniorem itaque & accuratiorem iuris romani historiam *Pierre Taisand a)*, *Ioannes Douiatius b)*, *Georg Schubartus c)*, *Christian. Thomasius d)*, *Ioannes Vincentius Grauina e)*, *Claudius Iosephus* de *Ferriere f)*, *Christian Godfried Hoffmann g)* & Dn. *Burcardus Gotthelf Struuius h)* sistunt.

a) dans l'histoire du droit romain Paris. 1678. 12. b) in historia iuris ciuilis romanorum Paris. 1678. 12. c) in iurisprudentiæ rom. exercitationibus Ienæ 1696. 8. d) in delineatione historiæ iuris ciuilis. e) de ortu & progressu iuris ciuilis Neapoli 1701. 8. & 1714. 4. & Lipsiæ 1717. 4. f) dans l'histoire du droit romain Paris. 1718. 12. g) in historia iuris romano Iustinianei Lipf. 1718. 4. h) in historia iuris romani Ienæ 1718. 4.

§. LVII.

Sicuti autem perfecta iuris romani historia tradi non potest, nisi & historiæ iuris Græci habeatur ratio, scriptores, qui huius iuris historiam delinearunt, etiam sunt euoluendi.

§. LVIII.

Ad historiam itaque iuris romano græci pernoscendam faciunt *Iosephi Mariæ Suaresii* Episcopi Vasonensis notitia Basilicorum ad *Vrbanum VIII.* pontificem a) conscripta, a *Carolo Hannibale Fabrotto* Tomo I. Basilicorum præmissa b) & a celeberrimo viro *Ioanne Alberto Fabricio* Volumini XII. Bibliothecæ græcæ c) inserta notisque illustrata; *Iacobus Gothofredus d)*, *Marquard Freherus e)*, *Christfried Wächtler f)* & Dn. *Struuius. g)*

a) Romæ 1637. b) edit. Paris. de an. 1647. c) pag. 467. d) in manuale iuris cap. 5. & 6. e) in præfat. quam iuri Græco anno 1596. in f. edito præmisit. f) in litteris ad I. M. B. Actis Erudit. A. 1715. p. 505. insertis. g) in historia iuris cap. 4.

§. LIX.

§. LIX

Nondum impressa iuris Græci volumina recensent *Petrus Lambecius a*), *Daniel Nesselius b*) & *Scipio Maffei* in epistola ad apostolum *Zennum* tomo sexto diarii Veneti eruditorum Italiæ inserta. *c*)

a) L. 6. & 8. comment. de Biblioth. Vindeb. *b*) Parte 2. catalogi Bibliothec. Vindebon. *c*) pag. 479.

§. LX.

Praeterea iuris romano-germanici cultori scitu admodum necessaria est, historia iuris Germanici tam vniuersalis quam particularis; Recessuum imperii historiam *Ericus Mauricius a*) & *Io. Werlhofen b*) exhibent, iurium vero particularium germanicorum historiam *Hermannus Conringius c*), *Conradus Sincerus d*), *Christian Godfried Hoffmann e*), *auctor* huius libri: **in eröffneten Gedancken von dem Teutschen Stadt-und Land-Recht** *f*) & Dn. *Struuius g*) sistunt.

a) in dissertatione: de Recessibus Imperii, quæ in eius operibus pag. 123. reperitur. *b*) in iuris publici enucleati speciminibus Helmst. 1695. & 1706. 4. *c*) in tractatu de origine iuris germanici Helmst. 1665. 4. *d*) seu potius *Georg. Kulpisius* in dissertatione epistolica: de Germanicarum LL. veterum ac romani iuris in republica nostra origine auctoritateque præsenti 1682. edita, a *Christiano Thomasio* notis illustrata & vsui moderno D. subiecta. *e*) in specimine coniecturarum politicarum: de origine & natura LL. germanicarum Lips. 1715. 4. *f*) Ienæ 1720. 8. *g*) in historia iuris Germanici cum aliorum iurium historia coniunctim Ienæ 1718. 4. edita.

§. LXI.

Iuris præterea Saxonici historiam *Matth. Colerus a*), *Io. Gryphiander b*), *Christoph. Schreiter c*) & *Mart. Færster d*) exposuerunt.

a) in oratione de origine, progressu, & vtilitate iuris Saxonici Ienæ an. 1579. recitata. b) de Weichbildis Saxonicis Argent. 1666. 4. c) in dissertat. Lipsiensi de origine iuris Saxonici communis & electoralis 1710. habita. d) in dissertatione de speculo Saxonico sub præsidio Rinckii Altorfi 1718. ventilata.

§. LXII.

Ultimo denique iuris romani cultori comparationem notitiæ auctorum iuridicorum commendo, ad quam parandam *Martinus Lippenius* in Bibliotheca Iuridica a), Dn. *Struuius* in Bibliotheca iuridica b), L. B. *de Lyncker* in instructorio forensi c), *Georg Beyer* in tribus centuriis auctorum iuridicorum d) & *Dionysius Simon* e) faciunt.

a) Francof. 1607. in fol. edita & aucta a *Gottlieb Struuio* cum præfatione *Gulielmi Hieronymi Brückneri* soceri nostri venerandi Frf. 1720. f. prodiit. b) Ienæ 1703. 8. edita & sæpius recusa. c) Ienæ 1698. in f. d) Lips. 1703. 8. edtiis. e) dans la nouuelle Bibliotheque historique & chronologique des principaux auteurs & intepretes du droit ciuil, Canonique, & particulier de plusieurs etats & provinces. Paris 1673. 12. 2. Vol.

§. LXIII.

Qui itaque hisce ad Iurisprudentiam accedit ducibus, non rabula, sed verus ICtus euadet, &, ut verbis *Manilii* a) utar:

Hic etiam legum tabulas, & condita iura
Nouerit, atque notis leuibus pendentia verba,
Et licitum didicit, vetitum quæ pœna sequatur,
Perpetuus populi priuato in limine Prætor.

a) In libr. Astronomic.

PART.

*** *** ***

PART. I.

HISTORIÆ IVRIS ANTE-IVSTINIANEI.

CAP. I.

DE LEGIBVS REGIIS.

§. I.

INitio ciuitatis romanæ populus ſine iure certo viuebat, omniaque manu a regibus, nulla ex lege, neque formula, ſed prout iuſtum & æquum illis videbatur, gubernabantur. *a*)

a) v. *Dion, Halicarn. IV.* c. 1. *Iuſtinus I.* c. 1. *Tacitus* L. 3. Annal. cap. 26. *Pomponius* L. 2. §. 1. de orig. iur. & ad eum *Byncker shoeckius* in prætermiſſis.

§. II.

Aucta deinde civitate *Romulus*, qui primus romanorum rex dicitur, quasdam in comitiis curiatis ſuffragio populi leges tulit, quibus potiſſimum ius naturæ extulit, iuraque matrimonii, parentum & patronorum ſtabiliuit. *a*)

a) v. *Dion. Halicarn.* L. 2. & *Aurelius Victor.* De vitis illuſtr. p. m. 714.

§. III.

Primo enim modum nubendi per confarreationem, quo certis verbis & teſtibus decem præſentibus, & ſolenni facto ſacrificio, in quo panis quoque farreus adhibebatur, vxor conveniebat in manum mariti, introduxit. *a*)

a) v. *Halicarn.* II. 26. *Cicero* pro Flacco c. 34. *Vlpianus in fragm.* IX. 1. & XI. 13. *Barnab. Briſſon.* & *Franc. Hot-*

Hottomannus de ritu nuptiarum, illustris *Thomasius* in dissert. ad tit. I. de nupt. *Ioan. Gottlieb Heineccius* in Syntagm. antiquit. sub tit. de Nuptiis. *Petrus Marcellinus Corradinus* in Veteri Latio c. X. & XI & *Christian Vlricus Grupe* in Tract. de vxore Romana Hannou. 1726. 8. edit.

§. IV.

Deinde plures leges maritales tulit, magnamque prærogatiuam maritis præ vxoribus concessit; maritus enim vxoris iudex erat, de delictis eius cum cognatis cognoscebat, & in adulterio deprehensam vxorem necare poterat.

a) v. *Dionys Halicarn* L. 2. *Gellius* L. 10. Noct. attic. c. 23. & *Thomasius* in dissertatione *de origine & progressu pœnæ adulterarum apud romanos* cap. 1.

§. V.

Amplissimam præterea vrbis conditor *Romulus* patri in liberos dedit potestatem, vt recte Imperator: a) *Nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus*, dixerit, nec obstat, quod *Vlpianus* b) patriam potestatem moribus receptam dicat, non enim nouum est, quæ veteribus primum legibus introducta sunt, moribus adscribi. c)

a) in §. 2. I. de patria pot. b) in L. 8. D. de his, qui sunt sui vel alieni iur. c) vid. *Anton. Schulting* ad tit. 4. §. 8. collat. LL Mosaic. & roman, & *Maesters* in diss. Ad. L. 9. D. de L. Pompej. de Parricid. Traject. 1722. vent. pag. 11.

§. VI.

Complectebatur autem ius patriæ potestatis ius vitæ & necis, ius ter venumdandi liberos, & denique ius adquirendi per illos, quod solide *Philippus Dattius* a), *Gerhardus Noodtius* b), *Cornelius Bynckershoeckius* c), *Abraham a Kerckraad* d) & *Abraham Wieling* e) exposuerunt.

a) de venditione liberorum. b) in Iulio Paulo siue de par-

partus expositione & nece apud veteres. c) de iure occidendi, vendendi & exponendi liberos apud veteres romanos, nec non in scriptis eristicis super hac materia a celeberrimo *Noodtio* & *Bynckershoeckio* publice editis. d) in dissert. de iure patrio Vltrajecti 1708. in 8. e) in Dissert. 1. De Iure antiquo vitæ ac necis parentum in liberos Amstelod. 1723.

§. VII.

Nec minus iuris patronatus auctor fuit; voluit enim, vt patricii parentum munere fungerentur erga plebeios *a*); vnde & patroni vocabantur, plebeii vero patricios colerent, omnemque reuerentiam illis exhiberent, vnde & clientes dicti, quasi colentes; egregie autem patronorum & clientum officia *Dionys. Halicarnassensis* *b*) & *Desiderius Heraldus* *c*) exposuerunt, quod *Romuli* institutum ICtis Romæ originem dedisse recte *Fridericus Brummer* *d*), *Gottlieb Heineccius* *e*) & alii monuerunt.

a) Hinc Romulum hanc legem dedisse: PATRONUS, SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, DITI SACER ESTO, *Seruius* ad Virgil VI Aeneid. v. 609. adnotauit. v. *Rad. Fornerius VI.* Rer. Quotid. 15. *b*) L. 2. *c*) L. 2. rerum iudicatarum auctor. cap. 4. & 5. *d*) in commentar. ad L. Cinciam. *e*) in syntagm. antiqu. sub tit. de Iure N. G. & civili §. 29.

§. IIX.

Sed caue, omnes leges, quæ *Romulo* a Legum regiarum collectoribus adscribuntur, genuinas esse credas; multas enim, inprimis quas *Franciscus Balduinus* ex tabula, quam ei *Bartholomæus Marlianus* exhibuerat, quæque in huius Topographia vrbis Romæ *a*) inuenitur, recensuit *b*), ex historiarum monumentis in speciem veri esse contictas, eruditi *c*), ex eo quod tam nitidæ sint conscriptæ, ut seculo pene aureo scriptæ videantur, animaduerterunt.

a) pag. 26. *b*) singulari opusculo *Balduinus Romuli* leges collegit & exposuit. *c*) vid. *Georg Schubart* de

fatis

fatis iurisprud. roman. exercitat. 1. pag. 64. & celeberrimi *Walchii* histor. critica Latinæ linguæ p. 27.

§. IX.

Numa Pompilius rex prudentissimus, omnisque diuini ac humani iuris peritus, non solum antecessoris sui leges firmauit, sed etiam ipse multas de homicidio, contractibus, finibus, atque terminis, testibus *Dion. Halicarn. a*) *Gellio b*) & *Plinio c*) promulgavit.

a) L. 2. *b*) L. 4. c. 3. *c*) L. 14. histor. natur. cap. 12.

§. X.

Maximam autem huius *Numæ* leges conuenientiam cum legibus Mosaicis habere videntur, vnde etiam *Clemens Alexandrinus a*) *Numam*, mosaica nixum doctrina, legem dedisse romanis, ne vllam Deo imaginem tribuerent, dixit, quod argumentum copiose *Guilielm. Mueleuius b*) persequitur.

a) apud *Eusebium* L. 9. præpar. c. 3. Dicit etiam *Alexandrinus* Numam Pythagoricum fuisse, sed falso, cum, multis ante Pythagoram eum annis vixisse, ex *Liuio I*, 18. *Cicerone II.* De Orat. & IV. Tusc. Quæst. *Solino* c. XVI. Polyn. constet. vid. *Gronouius* in not. ad Gellium XVII. 21. *b*) ad Tit. D. de I. & I. & *de orig. iur.* pag. 354.

§. XI.

Præterea religionibus & iure diuino populum deuinxit, pontificem maximum sacris præposuit, quæque ad ritus & cærimonias pertinent, octo libris complexus est. *a*)

a) *Halicarnass.* L. 2. *Liuius* L. 1. c. 20. *Tacitus* L. 3. Annal. c. 26. Qui ex SCto combusti sunt, vti *Liuius XL.* 20. *Plinius XIII.* Histor. Nat. 13. *Plutarchus* in Numa & *Val. Maximus* Lib. 1. c. 1. referunt.

§. XII.

Sicuti vero Pontificis Maximi summa tum circa leges tum circa iudicia apud romanos fuit potestas, ita

ita sciendum est, eum omnes lites sacras iudicasse, leges de rebus sacris iudicasse, formulasque actionum solennes composuisse, de quo Pontificatu romanornm maximo praeclara *Iacobus Gutherius a)*, *Ioan. Andreas Bosius b)*, *Ezechiel Spanhemius c)*, *Antonius van Dale d)*, *Montfauconius e)* & *Norisius f)* protulerunt.

a) de veteri iure pontificio Paris. 1612. 4to. b) in dissertationibus contra *Ioannem Pacidium* seu *Iacobum Gothofredum, de pontificatu maximo Imperatorum christianorum* Ienae 1656. editis. c) de vsu numismatum pag. 691. d) dissertat. 2. ad antiquitates ex marmoribus explicandas. e) Tom. II. Antiquit. Schemat. illustr. p. 20. f) in Cenotaph. Pisan. Diss. 1. c. 5. & Diss. 2. c. 7.

§. XIII.

Referunt quoque L. 2. D. *de mortuo inferendo Antonius Augustinus a)* & cum eo doctiores plerique inter Numae leges, nec absque ratione, cum multas leges funerarias ab hoc rege latas esse sciamus.

a) de LL. & SCtis pag. 130. add. *Zachar. Huber.* L. III. Diss. Philol. & Iurid. 7.

§. XIV.

Tullus Hostilius, *Ancus Martius a)* & *Tarquinius Priscus* paucas tulerunt leges, quas *Dion. Halicarnass. b)* & *Liuius c)* recensent. Maiorem vero ad ius ciuile *Seruius Tullius* operam contulit; leges enim antecessorum vetustate neglectas non solum in vsum reuocauit, sed & de contractibus, delictis, item de foenore, nexis, & aere alieno leges, quibus ipsi reges, teste *Tacito d)* & *Halicarnassensi e)*, obtemperarent, rogauit.

a) Vtrum hic Rex iuris fetialium primus auctor sit? v. a. *Ioannem Iensium* in ferculo litterar. p. 57. vbi ex professo de fetialibus P. Romani agit. b) L. 3. c) L. 1. c. 26. 28. & 32. d) L. 3. annal. c. 26. e) L. 4.

§. XV.

§. XV.

Tarquinius Superbus nouas leges non promulgauit, ſed potius anteceſſorum ſuorum ſuſtulit, traditumque a prioribus regibus morem ſoluit, vnde odium populi romani in ſe concitauit, & ob ſtuprum *Lucretiæ L. Tarquinii Collatini* cognati ſui vxori A. V. C. 244. illatum Roma eiectus, regiumque nomen proſcriptum fuit. *a*)

a) *Liuius* L. 1. cap. 57. ad 60.

§. XVI.

Vocabantur autem leges regum romanorum regiæ, item curiatæ, centuriatæ, ex eo, quod populus, a *Romulo* in triginta partes ſeu curias, a *Seruio* vero *Tullio* in 192. centurias diuiſus, de legibus ferendis ſub regibus conueniret, easque probaret. *a*)

a) vid. *Halicarn.* Lib. 1. & 4. *Guilielmus Muelenius* ad tit. de orig. iur. p. 349. *Sam. Pitiſcus* in Lexico voce, *Comitia* & *Gronou* in not. ad *Gellium* L. XV. c. 27.

§. XVII.

Has leges regias *Publius Papirius*, ſeu ut alii *a*) malunt, *Papiſius*, qui tamen perperam a *Pomponio b*) ſextus appellatur, collegit, quæ collectio ab eodem *Pomponio c*) ius ciuile Papirianum vocatur; ad quod *Granium Flaccum d*) commentarium ſcripſiſſe *Paulus* ICtus in L. 144. de V. S. auctor eſt, cuiusque fragmentum bene longum apud *Macrobium* extat. *e*)

a) ut *Petrus Faber* L. 1. ſemeſtr. cap. 11. & *Iac. Reuardus* de auctor. prudentum cap. 1. *Papiſii* enim in *Papirios* poſtea mutati ſunt v. *Cicero* L. IX. ad Pætum epiſt. 21. De Papiriis ICtis v. *Curtius I.* Conject. 25. *b*) in L. 2. §. 2. de orig. iur. Clar. *Heineccius* prænomen *Caii* Publio in Elem. Iur. Ciu.

ſecun-

secundum *ad Tit. de Orig. Iur. §. 31. praefert c. XI. quod tamen non Iuris Papiriani portionem, sed ex Granii Flacci libro descriptum esse Vir. C'. *Petrus Wesseling* L. I. Var. Obseru. c. 4 non sine ratione statuit. c) loc. cit d) cuius meminit *Macrobius* Lib. I. Saturnal. c. 16. familiam vero eius *Ludovicus Carrio* L. I. Emendat. c. 4. describit. e) L. III. Saturn.

§. XIIX.

Vixit autem & scripsit *Publius Papirius*, ut ex *Dionysio Halicarnassensi* liquet, temporibus *Tarquinii Superbi Demarathi Corinthii* nepotis, nec est, quod *Pomponium*, qui in L. 2. §. 2. D. de orig. iur. *Papirium* temporibus *Tarquinii Superbi Demarathi Corinthii* filii vixisse dicit, erroris accusemus, errorem enim in scriptura esse, & legendum : *Superbus Demarathi Corinthii* FILIUS h. e. ex regula geminationis *filii filius* bene *Cornelius Bynckershoeckius* a) admonuit.

a) in praetermissis ad L. 2. §. 2. D. de orig. iur.

§. XIX.

Legum regiarum fragmenta post renatas literas *Antonius Augustinus* a), *Iustus Lipsius* b), *Ioan. Guilielm. Foerster* c), *Pardulphus Prateius* d), *Paulus Merula* e), *Anton. Clarus Sylvius* f), *Andreas Cirinus* g) aliique collegerunt; easdem leges *Fridericus Sylburgius* antiquitatibus *Dionysii Halicarnassensis* subiecit, ad quarum calcem in editione Wecheliana, Lipsiensi & Oxoniensi conspiciuntur.

a) de LL. & SCtis Romae 1584. 4. ad quem *Fulvius Ursinus* notas conscripsit, quae T. 2. Thesauri Graeuiani reperiuntur. b) de LL. regiis & decemuiralibus Antuerp 1601. 4. c) in histor. iur. rom. d) in iurisprud. veteri Lugd. 1569. 8. e) L. 2. de LL. f) Paris 1603. 4. g) in libro de vrbe Roma eiusque conditore Romulo Panormi 1665. fol. edito & thesauro Salengreano inserto.

CAP. II.

DE STATV LEGVM ROMANARVM POST EIECTOS REGES VSQVE AD PROMVLGATIONEM LEGVM XII. TABVLARVM.

§. I.

Electis regibus A. V. C. 244. legum etiam regiarum auctoritas exoleuit, populusque romanus per sexaginta fere annos incerto iure egit, omniaque manu a consulibus, teste *Pomponio a)*, fuerunt gubernata.

a) in L. 2. §. 3. de O. I. add. *Cicero* II. de Leg. *Regio imperio duo sunto, iique praeundo, iudicando, consulendo, Praetores, Iudices, Consules appellanto.*

§. II.

Exoleuerunt vero omnes leges regiæ, non illæ solummodo, quæ ad mores regios, regnique pertinebant statum, vti quidem *Georgius Eberlinus a)* existimat, nam si quæ in vsu manserunt, eæ non tanquam leges regiæ, sed tanquam mores patrii obseruabantur *b)*, unde & *Ulpianus c)* patriam potestatem recte moribus acceptam dicit.

a) ad *Pomponium* de O. I. c. 4. n. 15. *b)* vid. *Thomasius* in nævis iurisprud. anteiust. p. 134. *c)* in L. 8. D. de his, qui sunt sui vel alieni iur.

§. III.

Occurrit etiam in §. 3. L. 2. de O. I. ἀναχρονισμὸς *Pomponii*; nam non viginti sed sexaginta fere anni a legibus regiis sublatis ad promulgatas leges XII. Tabularum intercesserunt, ad quem tollendum varia Doctores adtulerunt, sed mihi viri amplissimi *Cornelii Bynckershoeckii* arridet coniectura, qui *a)* in libris scriptum

ſcriptum fuiſſe *VIgint. annis*, quod ſexaginta non viginti annis exponi debebat, exiſtimat.

a) in prætermiſſis ad *Pomponii* l. c.

§. IV.

Non tamen leges regiæ lege illa Tribunitia, quam *Brutus* adhuc Tribunus Celerum de imperio conſulari ad populum tulit, vti quidam ſentiunt, ſed deſuetudine exoleuerunt, verba enim Pomponii in §. 3. *lege Tribunitia* ad eiectionem regum non legum regiarum abrogationem eſſe trahenda, & legendum: *Exactis deinde Regibus lege Tribunicia, omnes leges hæ exoleuerunt*, doctiores *a*) iam dudum animaduerterunt.

a) *Conr. Rittershuſius* ad LL. XII. Tab. p. 9. & Dn. *Thomaſius* in næuis iurisprud. anteiuſtin. pag. 33.

§. V.

Et cum diſſidia ea tempeſtate inter ſenatum & plebem fuerint maxima, partim de ſumma in republica poteſtate, quam Conſules poſt eiectos reges ad ſe traxerant, partim de annonæ caritate, ære alieno populo remittendo, & de diuidendis cum plebe agris, miſera quoque iurisprudentiæ romanæ fuit facies, pauciſſimæque leges latæ. *a*)

a) v. *Halicarn.* L. IV. ad 8. & *Liuius* lib. II.

§. VI.

Sunt autem leges, quæ in hac periodo latæ, *Iunia* de imperio conſulari, *Valeria* de prouocatione a conſulibus ad populum *a*), *Sacratæ* de poteſtate Tribunitia *b*), *Publilia* vt plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent *c*), *Terentilla* de quinque viris ſcribendis, qui de imperio conſulari leges ferrent *d*), *Caſſia* de agris diuidundis. *e*)

a) *Dion. Halicarn.* L. V. & *Pomponius* §. 16. *b*) *Liu.* L. II. c. 32. Cur autem hæ leges Sacratæ dictæ? vid. apud *Rad. Fornerium* VI. Rer Quotid 15. *c*) *Liu.* L. II. c. 56. *d*) L. III. c. 9. *e*) *Halicarn.* L. II. *Liu.* II. c. 41. & *Val. Maximus* V. 7. ibique *Torrenius* in not.

C 2 §. VII.

§. VII.

Ex hisce tamen recensitis legibus non magna in iurisprudentiam romanam redundat vtilitas, cum publicum magis romanorum concernant statum, quam conditionem priuatorum.

§. IIX.

Post varia, de introducendo in rempublicam romanam iure certo, dissidia, A. V. C. 300. *Sp. Tarpeio* & *A. Aeternino* Coss. suasu *Romilii* tres legati *Sp. Posthumius Albus*, *A. Manlius*, & *Sulpicius Camerinus* in Graeciam, vt Graecorum mores & instituta noscerent, ac describerent, sunt missi. *a*)

a) *Dion. Halicarn.* Lib. X. *Liuius* L. III. & *Plinius* IIX. epist. fin. ibi: *Habe ante oculos hanc esse terram, quae nobis miserit iura, quae leges non inuitis, sed petentibus dederit.* Ridiculam fabulam de hac legatione *Roberti Maranta* ex speculo huius aureo p. 3. n. 2. *Henr. Hahnius* in orat. De vsu chronologiae in iure §. 31. recenset.

§. IX.

Sed hic rursus inter scriptores antiquos ab vna & *Pomponium* ab altera parte non conuenit, nam illi tres, hic vero *a*) decem viros in Graeciam ad petendas leges missos esse memorat, quare viri doctissimi ad componendum hoc dissidium varia attulerunt; *Clarus* enim *Syluius b*) tres ex decem missos fuisse existimat, *Cuiacius* contra Pomponium compendio studuisse dicit *c*), sed mihi iterum *Byunckershoeckii* sententia placet, qui traiectis verbis Pomponium ab errore liberare studet *d*), & ita legit: *Placuit publica auctoritate peterentur leges a Graecis ciuitatibus, & decem constitui viros, per quos ciuitas fundaretur legibus.*

a) §. 4. *b*) in commentario ad LL. XII. Tabul. *c*) in notis ad Pomponium. *d*) in praetermissis ad eundem. cont. *Rad. Fornerius* II. Rer. Quotid. 15.

§. X.

§. X.

Videtur etiam maximam ſtatus romani imperfectionem ſapere, quod leges a Græcis fuerint petitæ, quem defectum etiam illuſtris *Thomaſius a)* notat, verum, cum legislatoriam poteſtatem neque plebi patricii, neque patriciis plebs permittendam iudicaret, vix autem, rempublicam diutius ſine lege ſinere, conſultum eſſet, mitius de romanis, leges peregrinas petentibus, ſentiendum eſſe, cenſeo *b)*.

a) in næuis pag. 159. *b*) Non tantum Decemuiros leges Græcorum deſcripſiſſe, ſed etiam Prætores, Conſules, Imperatores illorum prudentiam æmulatos fuiſſe, *Rad. Fornerius* I. Rer. Quot. 15. variis exemplis monſtrat.

CAP. III.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB DECEMVIRIS, ET DE CONDITIONE LEGVM DVODECIM TABVLARVM.

§. I.

REuerſis poſt biennium e Græcia legatis, decemuiri A. V. C. 302. iuris communis condendi gratia, ſunt creati, qui partim ex Græcorum iure, partim ex patriis inſtitutis decem tabulas compilarunt, populoque publice propoſuerunt. *a)*

a) *Dion. Halicarn.* L. X. *Gellius L.* XX. c. 1. & *Liuius L.* III. c. 33.

§. II.

Caue tamen, ſolas Athenienſium leges in has X. tabulas relatas eſſe, exiſtimes, nam quamvis *Solonis* leges ſolas commemorent ſcriptores quamplurimi *a*), attamen Lacedæmoniorum, nec non aliorum legis-

latorum, *Draconis* nimirum, *Zaleuci*, & *Charondæ* leges non excludendas esse, ex *Symmacho* b) & *Gellio* c) constat.

a) hinc *Cicero* pro *Flacco*: *Adsunt Athenienses, vnde humanitas doctrinaque, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributa putantur*, add. *Tacitus* III Annal. 27. & *Plinius* IIX. epist. fin b) epistol. 12. L. 3. c) qui L. XX c. 1. duodecim tabulas inquisitis exploratisque multarum vrbium legibus scriptas esse testatur, conf. *Edmundus Merillius* L. 2. obs. iur. c. 10.

§. III.

Inde est, quod iusRomanum sit vel scriptum, vel non scriptum a), quodue illud in multis cum iure Græco conspiret; quare ex veteribus *Plutarchus* b) & *Diodorus Siculus* c), ex recentioribus vero *Ioannes Meursius* d), *Pardulphus Prateius* e), *Conradus Rittershusius* f), *Samuel Petitus* g), *Claudius Salmasius* & *Desiderius Heraldus* h), qui ad iuris Græci antiqui notitiam parandam egregie faciunt, consulendi sunt.

a) Licet anim Romani iam ab ipso Romulo & moribus & legibus regerentur: tamen ab hoc tempore, quoRomani leges à Græcis petierunt, ius Romanum in scriptum & non scriptum distinctum fuisse, ex Gaii Lib. I. Instit. Tit. I. & §. 10 I. de Iure N G. & Ciu. patet. v. *Ferandus Adduensis* L. I. explicat. iur. ad L. 6. §. 1. de I. & I. b) in Solone. c) in Bibliotheca historica. d) in Solone seu de eius vita & legibus Hafniæ 1632 4 in Themide Attica Traiecti 1685. 4. vt & in miscellaneis, quæ cura *Puffendorffii* Amstelod 166· 4 prodierunt. e) in iurisprud. veteri Lugd. 1559. 8. recensionem huius libri T. I. obs Hall p. 82. inuenies f) in collatione actionum Atticarum & Romanarum commentario ad Instit. subiuncta. g) in comment. ad LL. Atticas Paris 1635. f h) in scriptis eristicis ad Ius Atticum spectantibus, quæ recensentur a *Beyero* spec. 2. auct. iurid. & Dn. *Struvio* in prolegom ad hist. iur. p. 45. Quæ & similia scripta, in *Iacobi Grono-*

nii

nii Græcarum Antiquit. Thesauro, qui XII. Tom. in f. ab a. 1697. ad 1702. Lugd. Batau. prodiit, reperiuntur, v. Clar. *Fabricii* Bibliogr. Antiqu. p. 36.

§. IV.

Præter ius Græcum, multa etiam ex legum regiarum reliquiis & institutis patriis in leges XII. Tabularum migrarunt; quod ex veteribus *Dionysius Halicarnassensis a*), *Festus b*), *Lucius c*) & *Vlpianus d*) aperte testantur; ex recentioribus vero *Iacobus Cuiacius e*), *Guilielmus Maranus f*), & *Georg Eberling g*) probarunt.

a) L. 2. & 10. *b*) de verborum significatione voce *reus*, *nuptias*, *plorare*. *c*) Lib. VI. c. 1. *d*) in fragment. tit. 10. §. 1. *e*) L. III. obs. c. 40. *f*) ad L. 2. de O. I. p. 107. *g*) de orig. iur. c. 4.

§. V.

Cum vero decemuiri & Græci sermonis plane essent ignari & prudentia legislatoria parum instructi, *Hermodoro* exule Ephesino partim interprete, partim tabularum conficiendarum auctore, fuerunt vsi *a*); vnde etiam in illius honorem statua fuit erecta *b*).

a) L. 2. §. 4. de orig. iur. *Thomasius* in nævis pag. 165. *b*) *Cicero* L. V. Tuscul. quæst. *Plinius* L. XXXIV. histor. natur. c. 3. *Diog. Laërtius* in vita Heracliti.

§. VI.

Quo autem decemuiri eo magis imperium suum stabilirent, deesse quasdam leges populo persuaserunt, ac duas adhuc tabulas decem prioribus propria auctoritate adiecerunt, quæ tamen abrogato decemuirorum imperio a consulibus demum vim legum acceperunt, vnde leges XII. Tabularum sunt ortæ. *a*)

a) *Dion. Halicarn.* L. X. *Liuius* L. III. *Macrobius* L. I. Saturn. c. 13. & *Pomponius* in L. 2. §. 4. de orig. iur.

§. VII.

Hæ leges primum roboreis, deinde eboreis & postremum æneis tabulis *a)* sunt incisæ; vnde *Ouidius* canit *b)*:

> - - - *Nec verba minantia fixo.*
> *Aere ligabantur*, *c)*

& pro rostris illustri loco in foro ante Curiam Hostiliam, vt a populo apertius possent perspici, propositæ fuerunt. *d)*

a) *Pomponius* §. 4. has tabulas fuisse eboreas statuit, cui tamen *Dionys. Halicarn.* L. III. & X. *Liuius* L. III. & quicquid in antiquitate superest contradicit, æneasque fuisse dicit, vnde optime facimus, si cum *Cuiacio* & *Bynckershoeckio* ad dictum §. 4. tempora distinguamus, & primum hasce tabulas roboreas, deinde eboreas & postremum æneas fuisse statuamus. *b)* Lib. I. Metam. v. 19. *c)* De more incidendi leges in æs, vid. *Guil. Fornerius* I. Select. 24. *d)* vid. *Diodorus Siculus* L. XX. Biblioth. Histor. & *Val. Maximus* IX, 5. ibique *Torrenius* in not.

§. IIX.

Licet autem quidam breuitatem, alii obscuritatem *a)*, alii denique iniquitatem *b)*, in hisce legibus desiderent, fuerunt tamen illæ, teste *Liuio c)*, fons omnis subsecuti publici priuatiques iuris Romani, iuxta illud:

> *Flumina magna vides paruis de fontibus orta.*

Vnde etiam omnium philosophorum Bibliothecis, omniumque aliarum ciuitatum legibus *Cicero d)* illas anteponendas censet.

a) v. *Sexti Cæcilii* ICti & *Fauorini* philosophi apud *Gellium* L. V, c. 15. Lib. XVI. c. 10 & L. XX. c. 1. de harum legum obscuritate disputationes conf. *Mercerius* II. opin. c. 3. *b)* v. *Quinctilianus* L. III. Instit. orat. c. 6. & *Tertullianus* in apologet. cap. 4 sed legatur amplissimus *Bynckershoeckius* L. I. obseru. iur. 1. vbi ab iniquitate has leges quoad concessam debitorum sectionem tam solide liberauit, vt omnium fere eruditorum applausum meruerit. add. Excerpta ex litteris *Christ-*

fried

fried Wächtleri IC. ad I. B. M. in Actis Erud. a. 1710. p. 73. c) Lib. III. c. 34. vel & *Tacitus* III. Ann. c. 27. ait: *Finis aequi iuris.*. d) L. I. de oratore.

§. IX.

Vnde etiam *lex* per eminentiam de XII. Tabulis in iure nostro dicitur, & *legitimum*, quicquid ex illa lege descendit, v. g. *legitima cognatio* v. Tit. XVI. Collat. Leg. Mos. & Roman. *legitima Tutela* v. Tit. I. de legit agn. tut, *legitima conuentio* v. L. 6. & 7. D. de Pact. *legitima poena* L. 7. §. 1. De condict. furtiu. *aqua legitima* i. e. *pluuia eiusque arcendae actio legitima* L. 22. de Aqu. vel A. P. *a)*

a) v. *Ianus* a *Costa* ad Tit. I. de legit. agn. tut. *Merillius* V. c. 10. Quam significationem, qui ignorant, in interpretandis legibus misere labuntur. *Mercerius* II. Opin. 3.

§. X.

Continebant hae leges XII. Tabularum ius privatum, publicum, & sacrum. Ad ius priuatum octo priores tabulae pertinebant, ad ius publicum tabula nona, ad sacrum decima tabula, vndecima in fraudem legis erat adiecta, vnde etiam contumeliae caussa osca, quod ex Faliscorum iure ciuili, quos romani Oscos vocabant, esset petita, fuit dicta *a)*, duodecima denique priorum tabularum quasi erat supplementum, vnde *Ausonius* canit:

Ius triplex, tabulae quod ter sanxere quaternae
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsquam, est.

a) *Theodorus Marcilius* in interpretam. LL. XII. Tabularum pag. 9.

§. XI.

Sicuti autem Decemuiri ab in ius vocatione suam legem sunt orsi, quem ordinem etiam *Saluius Iulia-*

nus in edicto perpetuo, & *Gaius* in commentariis ad Leges XII. Tabularum *a*) seruarunt, ita ex prima tabula Tituli Digestorum: *De in ius vocando b*), *si quis in ius vocatus &c.* originem suam trahunt.

a) vti ex inscriptione L. 18. 20. & 22. *de in ius vocat.* L. 6. *si quis cautionibus &c.* & L. 233. de V.S. patet. *b*) ex hac tabula, & quidem ex verbis NIT, ANTESTAMINO: IGITVR EM CAPITO. SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT MANVM ENDO IACITO Doctores violentam in ius vocationem etiam in caussis ciuilibus obtinuisse, probare conantur, sed violentam hanc in caussis ciuilibus in ius vocationem ex legibus XII. Tab. probari non posse, solide Dn. *Gundlingius in Gundlingian.* Part. 25. n. 2. monstrauit, simulque ad argumenta dissentientium respondit. conf. Beati I. P. *Slevogtii* diss. *De in ius vocatione antiqua & hodierna.*

§. XII.

Tabula secunda actum fuit I. de die iudicii obeundo, legitimisque vademonii deserendi caussis *a*), II. de furto variisque eius speciebus nocturno scilicet & diurno, manifesto & non manifesto, concepto & oblato, prohibito & non exhibito *b*) III. de prohibita vsucapione rei furtiuae § 2. I. *de vsucap.* IV. de arboribus furtim caesis L. 2. & 4. D. h. t. & *Paulus* L. 5. sent. tit. 20. §. 6. *c*).

a) v. Tit. D. *Si quis cautionibus in iud. sist. factis non obtemper.* *b*) v. §. 4. I. de *obligation. quae ex del. nasc.* *Tatii Alpini* epistola ad *Wolfgangum Hungarum* conscripta & editioni Institutionum *Io. VVateri* subiecta, & *VVielingi* schediasma de furto per lancem & licium concepto Marpurgi 1717. & *auctor. Anonymus*, qui occasione illius schediasm. Conjecturalem disquisitionem Helmstad. 1721. 4. edidit, qua legem XII. Tabb. de furto per lancem & licium concepto explicat, à deprauatione Triboniani & ceterorum interpretum vindicat, cumque diuinis legibus illud confert. quibus addi possunt *Ioannes VVater* L. II. obs. iur. cap. 1. & *Heineccius* in syntagm. antiquit. ad Tit. *de oblig. quae ex*

del.

del. nasc. c) v. *Marillius* IV. 33. & libro III. ex Cuiacio p. m. 321. & *Rad. Fornerius* IV, 26.

§. XIII.

In Tabula tertia I. pœna dupli in dolosum depositarium fuit statuta, quam tamen pœnam Prætor postea mitigauit, actionemque in simplum tantum, excepto deposito miserabili, dedit. L. 1. §. 1. D. *depositi* a) II. Hosti seu peregrino vsucapiendi facultas fuit denegata, quæ tamen posterioribus temporibus imprimis post constitutionem *Antonini Caracallæ* cum multis peregrinis communicata b); Præterea III. multa de rebus creditis, sectione nimirum obæratorum debitorum & vsuris in hac tabula disposita legimus. c)

a) v, *Paulus* II. Sent. 11. §: 12, & a *Collatorem Legum Mosaic*, tit. X. §. 7: nec non *Gundlingiana* P. II. p. 179. b) vid. *Ezechiel Spanhemius* in orbe Rom. Exercit. 2. c. 13. c) v. *Tacitus* VI. Ann. 16. ibique *Gronou.* in not. *Cornelius Bynckershoeckius* L. I. obseru. iur. 1. *Claudius Salmasius* de vsuris, & modo vsurarum, *Gerhard Noodt* de fœnore & vsuris.

§. XIV.

Tabula quarta sancitum fuit de iure patrio & de trina venditione liberorum, vnde originem trina illa imaginaria venditio, a ritu, quem prudentes adhibuerunt, emancipatio dicta, habuit a), deque partu legitimo decimo mense post mortem patris nato b), hinc vulgaris illa de postumis instituendis apud veteres nata videtur formula: *Qui post mortem meam in decem mensibus proximis natus erit.*

a) v. *Gaius* Lib. I Instit. Tit. 6. & *Vlpianus* in fragm. tit. 10. §. 1. ibique *Anton Schulting* in not. b) v. L. 3. §. 9. 11. 12. D. *de suis & legit hered. Gellius* L. III. c. 16. & L. V. c. 5. *Merillius* V. Obs. c. 30. & *Gundlingiana* P. IIX. p. 229.

§. XV.

Tabula quinta dispositum erat I. de tutela testamentaria & legitima a) nec non cura furiosorum & pro-

prodigorum, quamuis verosimile sit, eam iam ante leges XII. Tabularum obtinuisse, & deinde in hasce leges migrasse, cum moribus eiusmodi curatio apud *Paulum b)* tribuatur, II. de successione testamentaria & legitima *c)* & III. de obligationibus hæreditariis ipso iure inter hæredes diuidundis. *d)*

a) v. L. 1. *de testam. tut.* L. 1. *de legit. tut. Vlpianus* in fragm. tit. 12. §. 2. *b)* Lib. III. recept. sent. tit. 4. conf. L. 1. D. *de curat. fur. Cicero* L. III. *Tuscul. quæst.* & L. II. de inuent. add. *Guil. Fornerius* II. Seiect. 5. *c)* L. 9. §. 2. D. *de lib. & postum. Vlpianus* in fragm. tit. 26. §. 1. ibique *Schulting. Thomasius* de sensu legis Decemuiralis testamentariæ & *Bynckershoeckius* Lib. II. obs. 1. & 2. *d)* L. 25. §. 13. *fam. ercisc.* L. 6. C. eod. & L. vlt. *de hæredit. action.* conf. Prolusio nostra: De *ICtis erciscundis siue Miscellionibus* §. 6.

§. XVI.

Tabula sexta actum fuit I. de iure dominii eiusque adquirendi modis, sicuti autem res, quæ in dominio priuatorum, erant vel mancipi vel nec mancipi, ita etiam diuersi a Romanis introducti erant alienandi modi, iuris nimirum gentium & iuris ciuilis *a)*, II. de vxore sine iusta causa a marito non dimittenda *b)*, de actione de tigno iuncto in duplum. *c)*

a) de quibus vid. *Vlpianus* Tit. IX. *Heineccius* in syntagm. antiquit. ad Tit. 1. Lib. II. de *rer. diu.* & *Cornelius Bynckershoeckius* in tract. de rebus mancipi & nec mancipi, qui inter opuscula eius Lugd. Batau. 1719. 4. edita, reperitur. *b)* L. 43. D. ad L. Iul. de adult. *Cicero* Philipp. II. conf. *Zacharias Huber* II. Diss. Iurid. 3. *c)* §. 29. I. *de rer. diu.* vnde etiam hæc actio *antiqua* in L. 23. §. 6. D. de R. V. dicitur.

§. XVII.

Tabula septima de variis criminibus fuit actum, nimirum I. de noxa animalium *a)*, II. de damno iniuria casuque dato *b)*, III. de incantamentis frugum, IV. de incendio *c)*, V. de iniuriis tam leuioribus

ribus quam grauioribus, verbalibus & realibus *d*), VI. de tutoris dolo furtoque *e*), VII. de falsis testimoniis *f*) & IIX. de parricidio. *g*)

a) L. 1. D. *si quadrupes paup. fec. dic.* *b*) L. 1. D. ad L. *Aquil.* *c*) *Paulus* L. V. Sent. tit. 3. & 20. *d*) Collat. LL. Mosaic. & Rom. II, 5. *Paulus* L. V. sent. tit. 4 §. 6. & §. 7. I. *de iniur.* *e*) v. tit. I. & D. *de suspect. tut.* & *de tutel. & rat. distrah. &c.* *f*) §. 6. I. *testam. ordin.* & *Gellius* L. XV. c. 13. *g*) v. *Cicero* I. ad Herennium c. 13. *Bynckershoeck* I. Obs. 4. licet alii, anno DC. post V. C. demum pœnam in parricidas fuisse statutum, existiment, vt *Nicol. de Meesters* in diss. ad L. 9. de L. Pompeia de Parric. Trai. 1722. habit. add. *Ioann. Franc. Ramor.* ICti Salmantic. *Tribonianus* siue *Errores Triboniani de pœna parricidii in* §. 6. *I. de publicis iudic.* Lugd. Batau. 1728 edit.

§. XIIX.

Tabula octaua sancitum fuit I. de iure prædiorum tam rusticorum quam vrbanorum *a*), II. de finibus agrorum finiumque regundorum iudicio *b*), III. de arboribus cædendis *c*) & glande legenda, & denique IV. de aqua pluuia vicino nocente arcenda. *d*)

a) v. L. 8. D. *de seruit. præd. rustic.* L. 58. *de iur. dot.* *Cuiac.* I. obs. c. 4. & *Brissonius* L. I. Antiqu. c. 1. *b*) L. f. D. *fin. regund.* & *Cicero* Lib. II. de LL. *Nec ex Mamilia lege singuli: sed ex XII. Tabularum tres arbitri fines regemus.* vid. *Alciatus* de præscriptione V. pedum & *Zach. Huber* II. Disput. p. 370. *c*) L. 1. §. 8. & L. 2. D. h. t. v. *Merillius* ex Cuiacio p. 321. & *Heinecc.* ad π sub Tit. De *arb. cæd.* *d*) L. 22. D. h. t. & L. 5. *ne quid in loc. public.* L. 21. pr. *De statu lib.*

§. XIX.

Tabula nona ad ius publicum spectabat, cautumque, ne ius exorbitans & singulare statuatur *a*), ne quis nisi maximo comitatu, i. e. iussu populi damnetur, vtque quæstores constituerentur, qui de rebus

bus capitalibus quærerent *b*). Ne quis cœtus no-ctúrnos in vrbe ageret, aut hoftem concitaret, aut ciuem hofti fub pœna capitis traderet. *c*)

a) Vnde *Cicero pro Domo* de hoc iure fingulari ait: *Nihil eft crudelius, nihil perniciofius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre poffit.* Cum itaque Senatus principesque Romani fæpius alicui tale priuilegium odiofum irrogarent, vt pœna damnatorum in X. dies differretur, SCto cautum fuit *Sueton* in Tiber. c. 74. & *Tacit.* III. Annal. c. 51. quem terminum *Theodofius* deinceps ad XXX. dies in L. 20. C. de pœn. extendit. v. *Sirmondus* in notis ad Sidon. p. 17. *b*) L. 2. §. 23. de O. I. & *Feftus* voce *Quæftores* *c*) L. 3. D. ad L. *Iul. Maieft.* add. Obf Hall. in addit. ad Tom. X. p. 72.

§. XX.

Tabula decima & vndecima ius facrum continuere, duodecima fuit cautum de pignoribus *a*), de re litigiofa fub pœna dupli non alienanda *b*), de malæ fidei poffeffore *c*) & de noxali actione. *d*)

a) v. L. 238. §. 2. de V. S. *b*) L. f. D. de *litig.* *c*) L. 19. de vfur. & fruct. *d*) L. 2. §. 1. de nox. act.

§. XXI.

Dicitur autem Ius, quod Legibus XII. Tabularum continetur, *antiquum*, *vetus*, *Iurisprudentia antiqua.* Ita *lex antiqua* in L. 1. §. 1. de Nox. act. *Ius vetus* in L. 1. de hered. pet. *hereditas vetus* in L. 1. §. 8. ad SCt. Trebell. *actio antiqua* in L. 23. §. 6. de rei vind. & *Lex vetus* in L. 1. de orig. iur. occurrit *a*).

a) v. Clar. *Schulting* in Iurisprud. Anteiuftin. p. 597.

§. XXII.

Hæ leges XII. Tabularum A. V. C. 368. Gallico incendio vna cum ipfa vrbe conflagrarunt, poftea tamen tefte *Liuio a*) fuerunt reftitutæ, &, ne iterum amitterentur, a pueris vt carmen neceffarium, narrante *Cicerone b*), addifci debuerunt.

a) L. VI. c. 1. *b*) L. II. de Legibus c. 4 & 21. *Petrus* tamen *Perrenonius* I. Animadu. 27. Ciceronem non

de

de LL. XII. Tabb. ſed de XII. vnciis, quæ aſſem conficiunt, intelligit, Romanosque à pueritia calculis operam dediſſe, & aſſem in varias partes deducere didiciſſe, exiſtimat, huncque *Horatium* de arte Poët. p. 325. trahit.

Romani pueri longis rationibus aſſem,
Diſcunt in parteis centum deducere.

ſed Ciceronem de LL. XII. Tabb. loqui, contextus docet.

§. XXIII.

Licet autem ſua adhuc ætate illas perduraſſe *Diodorus Siculus a*), qui Auguſti ætate vixit, ſcribat, idemque *Cyprianus* teſtetur *b*), imo ipſo Iuſtinianeo æuo in commentariis ſcilicet *Gaii* ICti, quibus integrum Legum XII. Tabularum textum inſertum fuiſſe, ex fragmentis, in Digeſtis reliquis, patet, extiterint, ad noſtram tamen ætatem integræ illæ non peruenerunt.

a) L. XII. Biblioth. Hiſtor. *b*) L. II. epiſt. 2. ad *Donatum*.

§. XXIV.

Ex veteribus ICtis ad Leges XII. Tabularum *Sextus Aelius a*), *L. Acilius b*), *M. Portius Cato*, *Seruius Sulpitius c*) *T. Gaius*, qui integrum Legum XII. Tabularum ſenſum commentariis ſuis inſeruit, & *Antiſtius Labeo d*) commentati ſunt.

a) in Tripartitis, in quibus Legem XII. Tabularum præpoſuit, illique interpretationem & actionem adiecit vid. § 38. L. 2. *de orig. iur.* *b*) Ita enim *Cicero* II. de Legibus ait: *Quid leſſum XII. TT. appellarent, veteres earum interpretes L. Aelius & L. Acilius non ſatis ſe intelligere, dixerunt.* *c*) quod ex L. 237. ſi cum eius inſcriptione confertur, colligitur. *d*) vid. *Gellius* L. I. c. 12. lib. V. c. 15. & lib. XX. cap. 1.

§. XXV.

Ex recentioribus ICtis illas reſtituerunt, notisque & commentariis ſuis illuſtrarunt *Antonius Augustinus*

nus a), *Franciscus Balduinus b*), *Iacobus Reuardus c*), *Aimarus Riuallius d*), *Basinstochius e*), *Theodorus Marcilius f*), *Conradus Rittershusius g*) *Ricardus Vitus h*), *Crispinus i*), *Ianus Vincentius Grauina k*) & qui omnibus palmam præripuit *Iacobus Gothofredus*, quippe qui Leges XII Tabularum ordini suo restituit, historiam, probationem, notas & Glossarium adiecit. *l*)

a) de LL. & Sctis Romæ 1584. 4. *b*) Basileæ 1557. 8. *c*) in oper. suis Tom. I. *d*) in histor. iur. Mogunt. 1539. 8. edita, *e*) Atrebat. 1597. *f*) in interpretam. LL. XII. TT. Parisf. 1603. 12. *g*) in comment. LL. XII. Tabul. *h*) in notis ad LL. XII. Tabb. Atrebati 1598. 8. *i*) cuius annotationes ad L. XII. TT. in notis ad Petronium edit. Burmann. p. 515. citantur. *k*) L. II. orig. iur. ciu. *l*) hæc collectio in quatuor fontibns iuris ciuilis, Geneuæ 1653. 4. editis, reperitur.

§. XXVI.

Occurrunt alia adhuc apud scriptores Romanos Legum XII. Tabularum fragmenta, à recentioribus Doctoribus non memorata, nec inter fragmenta harum legum relata *a*) ; sed falso sæpius tam à veteribus, quam recentioribus Decemuiris tribui, quæ ab illis nec statuta, nec in XII. Tabulas relata sunt, *Ioannes Mercerius b*) monuit, exemplisque illustrauit.

a) v. *Gellius* XX. 1. *Cicero* de Leg. III. *Alciatus* I. Parerg. 17. *Cuiacius* IX. Obs. c. 37. *Guil. Fornerius* I. Select. 6. *Rad. Fornerius* III. Rer Quotid. 10. *Mercerius* II. Opin. 25. *Iustus Fontaninus* in Antiquit. Hortæ L. I. c. 1. p. 38. *b*) Lib. I. Opin. & Obs. c. 17.

§. XXVII.

Nec silentio prætereundi sunt illi, qui veram legum XII. Tabularum lectionem repræsentare conati sunt, vt *Ioannes Funccius a*), *Balthasar Branchu b*) aliique; egregium denique auxilium in exponen-

ponendis intelligendisque Legum XII. Tabularum verbis *Claudius Dausquius* & *Cellarius c*), nec non *Norisius d*) præstant.

a) in tractatu de pueritia Latinæ linguæ Marpurgi 1721. edito. *b*) in obseruationibus ad ius Romanum, quæ Lugd. Bat. 1721. 8. prodierunt cap. 10. vbi etiam quædam aduersus *Funccium*, peculiari schediasmate ab hoc deinceps excepta, monuit. *c*) in orthographia. *d*) in Cenotaphiis Pisanis.

CAP. IV.

DE INTERPRETATIONE PRVDENTVM ET DISPVTATIONE FORI.

§. I.

CVm autem leges XII. Tabb. nimis breues & obscuræ essent, paullo post illarum publicationem orta est interpretatio prudentum, & disputatio fori, Romanique magis ICtorum opinionibus, quam scriptis legibus causas controuersas deciderunt. *a*)

a) vid. §. 5. L. 2. *de orig. iur.* quem locum corruptum *Bynckershoeckius* in *prætermissis* restituit.

§. II.

Interpretari autem leges ICti solebant partim libris scriptis, partim editis responsis, partim disputatione fori, de qua hoc capite nobis agendum erit.

§. III.

Ad fori itaque disputationem quod attinet, solebant viri iuris peritia maxime conspicui graues perplexasque iuris quæstiones aliis ICtis proponere, rationesque suas eum in finem allegare, quo viderent, quid prudentibus & peritioribus magis probaretur, quoque communem decisionem inuenirent *a*).

a) De hisce fori disputationibus *Cicero* in Topic. ad Trebation ait: *Hoc disserendi genus attingit vestras quoque in respondendo disputationes*, & *Ascon. Padianus*, in *Verr.* III: *Maleficia*, ait, *sponte non disputatione ICtorum fugienda sunt.*

§. IV.

Ita *Augustus* ob quaestionem: *Vtrum codicillorum vsus esset introducendus?* ICtos interque eos Trebatium conuocauit a). Eodem modo *Paulus* ICtus b) *quum de quodam quaereretur, an recte exhaeredatus videretur, Scaeuolam respondisse non videri, & in disputando responsi sui rationem eundem Scaeuolam adiecisse*, ait.

a) v. §. 1. l. de Codic. b) L. 19. D. de lib. & postumis aliud exemplum in L. 17. D. *de iure patron.* occurrit.

§. V.

Plures eiusmodi fori disputationes apud *Ciceronem* a), in L. 78. §. pen. D. *de iure dotium*, L. f. *pro legat.* L. 32. *de obligat. & act.* & L. f. §. 26. *de muner. & bonor.* occurrunt.

a) Lib. I. de oratore & L. I. de fin. add. *Gottlieb Slevogtii* programma: De disputatione fori Ienae 1724. edit.

§. VI.

Huiusmodi disputationum libros *Venuleius* VII, *Scaeuola* I, *Vlpianus* X, *Tryphoninus* vero XXI. reliquerunt, ex quibus multae leges in Digestorum corpus sunt relatae. a)

a) *Iacobi Labitti* index ICtorum p. 137. 171. & 229. edit. *Gundling.* in quibus saepius verba: *dixi, dicebam, placuit, putarunt, post magnas varietates obtinuit* & similia occurrunt. v. *Petrus Perrenonius* II. Animadu. c. 11.

§. VII.

Non tamen prudentes in eruendo genuino legis sensu substiterunt, sed legislatores magis a), quam

inter-

interpretes egerunt, vnique legi quid addiderunt, alteri vero ademerunt, inde est, quod interpretatio prudentum apud Romanos singularem iuris speciem constituerit.

a) Elegans huius rei testimonium est apud *Ciceronem* pro Muraena c. 12. ibi: *Quum permulta praeclare legibus essent constituta, ea ICtorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt.* &c.

§. IIX.

Non autem quaelibet ICtorum interpretationes vim legis statim habebant, sed eae, quae paullatim, vtilitate suadente, a populo probatae, vel in foro vexatae erant, tandem quasi κυρίαι δόξαι, siue, vt *Cicero* interpretatur, ratae ac firmae sententiae in mos & ius commune transibant *a*), atque RECEPTA SENTENTIA, RECEPTVM IVS, RECEPTVS MOS, dicebantur *b*).

a) Et hoc sensu prudentes iura condere, componere, constituere in L. 29. de lib. & postum. & L. 3. de coniung. cum emancip. lib. dicuntur v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 3. *b*) v. L. 215. de V. O. d. t. pro legat. L. 32. de O. & A.

§. IX.

Ex hac iuris specie plura iuris capita prodierunt, nimirum substitutio pupillaris *a*), querela inofficiosi testamenti *b*), quamuis *Iacobus Cuiacius c*) & *Ioannes Gottlieb Heineccius d*) lege Glicia hanc querelam introductam esse, contendant.

a) L. 2. D. *de vulgari & pupill.* *b*) v. *Franc. Hotomannus* in dissert. *de quarta legitima* cap. 1. *Ianus Vinc. Grauina* in orig. iur. ciu. p. 649. & *Cornelius Bynckershoeckius* L. II. obs. 21. & L. XVII. obs. 17. *d*) in antiquit. ad instit. L. II. p. 515. Qui tamen Vir doctiss. in nou. edit. nec non in Elem. Iur. Ciu. secundum ordinem * sub Tit. *De inoffic. Testam.* in *Hottomanni* & *Bynckershoeckii* sententiam concessit.

§. X.

Eandem originem habuisse videntur adquisitio per arrogationem *a*), legitima patronorum tutela *b*), codicil-

dicillorum vsus, prohibitio donationis inter virum & vxorem *c*), differentia inter exhæredationem filiorum & filiarum *d*), stipulatio Aquiliana, regula Catoniana, actio rei vxoriæ, quarta legitimæ *e*) aliaque iuris capita quamplurima. *f*)

a) vid. Tit. l. h. *b*) *Vlpianus* in fragm. tit. 11. §. 3. & L. 3. pr. & §. 1. D. de legit. tut. *c*) v. L. 1. de don. inter V. & U. *d*) pr. l. de exher. lib. *e*) v. *Contius* I. Subsec. lect. 3. & *Ioann. Water.* I. Obs. 11. & *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. c. 3. *f*) *Grauina* in orig. iur. ciu. §. 43.

§. XI.

Hæc iuris Romani species vocatur ius ciuile in §. 5. & 12. L. 2. D. *de orig. iur.* pr. l. *de vsucapion* §. 3. l. *de testament. ordin.* §. 3. l. *de exhæredat. liber.* §. 25. *de legatis* §. 9. *de hæredit. quæ ab intest. defer.* §. 1. *de bonor. possess.* L. 7. D. *de bon. damnat.* & apud *Paulum* L. IV. sentent. Tit. 8. §. 3.

§. XII.

Vocatur etiam ius consuetudinarium, vnde *Theophilus a*) inter leges scriptas & auctoritatem prudentum distinguit. Dicitur per manus traditum *b*), consensu receptum *c*), post multas variationes receptum *d*), commentitium *e*), id est ex commentatione seu interpretatione prudentum ortum.

a) in paraphrasi ad procem. I. de *offic. iudic.* *b*) in L. 10. ff. de *iure codicill.* *c*) in pr. l. de *adquis. per arrogat.* Hinc *Cicero* de Inuent. L. II. ait: *Consuetudinis ius esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetusta comprobauit.* v. L. 40. de Legib. & *Rad. Fornerius* V. Rer. Quot. 3. *d*) in L. f. *pro legat.* & L. 32. de O. & A. *e*) in L. 20. D. *de pœn.*

§. XIII.

Denique hæc iuris ciuilis species media ab Imperatore *Iustiniano a*) vocatur iurisprudentia, vnde *Cuiacius*, *Hottomannus*, *Pacius* & *Strauchius*, qui per mediam iurisprudentiam legem Voconiam intelligunt,

gunt, & *Vldaricus Zasius* b), qui per mediam eam, quæ *Traianum* secuta est, intelligit, errant. c)

a) in §. 3. l. de *legit. agnat. success.* Licet in omnia alia eant *Perizonius* in diss. de L. Voconia & Clariss. *Heineccius* in Elem. iur. ciu. secundum Instit. §. 6. & secundum Digesta §. 45. & mediam iurisprudentiam ab Hadriano ad Constantinum M. porrigi, statuant. b) ad L. 1. D. de legat. 1. n. 3. c) vid. M. *Aurelius Galuanus* de vsufr. c. 6. *Bæckeln.* de diuers. fam. vet. ICt. & *Euer. Otto* in Papiniano c. III. §. 2.

§. XIV.

Priuato studio hoc ius ciuile *P. Mucius* X. *M. Brutus* VII. *M. Manilius* III. libris collegerunt, *Quintus* vero *Mucius Scæuola* in vnum corpus & XIIX. libros illud redegit, ad quos deinceps *Pomponium* XXIX. libros conscripsisse, ex indice auctorum, Pandectis præfixo, patet.

§. XV.

Per hanc interpretationem prudentum & fori disputationem Romana non multum profecit iurisprudentia; cum enim in interpretandis XII. Tabularum fuerit sententia, secundum *Persium*, legibus non vna omnium ICtorum

Mille hominum species, & rerum discolor vsus
Velle cuique suum est, nec voto viuitur vno.

factum est, vt magna introduceretur iuris incertitudo ac subtilitas a), suaque mole Romana laborare inciperet iurisprudentia.

a) Hinc tritum factum esse prouerbium: *Summum ius summa iniuria, Terentius* in Heautont. Act. IV. Scen. 4. v. 47. *Cicero* I. offic. 10. & *Columella* I. de Re rust. c. 7. testantur.

CAP. V.

DE IVRISPRVDENTA ROMANORVM FORMVLARIA.

§. I.

EOdem tempore prudentes legum actiones, id est formulas, quibus includerentur descendentes ex Legibus XII. Tabularum actiones, quibusque, si quis apud magistratum, vel eum, qui iuris dicendi habebat potestatem, agere vellet, vtendum erat, quo plebi difficiliorem iuris redderent vsum, sibique legislatoriam vindicarent potestatem, excogitarunt. *a*)

a) vid. §. 6. L. 2. de *orig. iur. Ioann. Schilteri* de iure formulario Romanorum & Francorum tractatio quae Exercit. eius ad D. p. 27. est inserta: *Ioann. Hieron. Stengeri* diss. De Iure formulario, Lips. 1709. hab. nec non *Ioan. Gottlieb Heineccii* de Iurisprudentia Romanorum formularia oratio Franeckerae 1724. recitata.

§. II.

Consistebant autem legis actiones in certis solennitatibus tam respectu actionis, quam ratione temporis & loci ab iis, qui in iudiciis agere volebant, ad amussim & sub iactura totius causae testantibus *Cicerone a*) & *Quintiliano b*) obseruandis; nonnunquam tamen praetor *c*) vel princeps *d*) eum, qui formula ceciderat, in integrum restituisse videtur.

a) Lib. II. de *inuent.* c. 19. *ita ius ciuile habemus constitutum, vt causa cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit.* conf. idem pro *Murena* & pro *Roscio Comoedo.* *b*) L. III. instit. orat. c. 8. & L. VII. c. 3. *c*) docet nos hoc *Seneca* epist. 48. *Quid enim aliud agitis, quum eum, quem interrogatis, scienter in fraudem inducitis, quam vt formula cecidisse videatur, sed quemadmodum illum praetor, sic hos in integrum philosophia restituit.* *d*) De Claudio id testatur *Suetonius*

tonius c. XIV. *Nec semper praescripta legum secutus*, ait, *duritiam lenitatemue multarum, ex bono & aequo perinde vt afficeretur, moderatus est. Nam et iis, qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones.* conf. *Barn. Brissonius* IV. Select. antiqu. c. 10.

§. III.

Sicuti autem omnes actiones adeo formulis erant adstrictae, vt ipsae formularum nomine venierint *a*), ita respectu actionis in personam haec erant concepta verba: AIO TE MIHI DARE AVT FACERE OPORTERE; respectu actionis in rem & quidem rei immobilis vindicationis haec erant concepta verba: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, MEVS EST: EVM EGO EX IVRE MEVM ESSE AIO; rei denique mobilis ita instituebatur vindicatio, vt is, qui rem vindicabat, eam manu tenens diceret: HANC EGO REM EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO. *b*)

a) Ita legis Aquiliae actio *damni dati formula* a Plinio IX. epist. 59. actio de dolo, *formula de dolo malo* a *Cicer.* III. de offic. & I. de fin. dicitur, huc etiam *formula familiae erciscundae* apud *Apulei.* IX. Metam. in fin. *formula hypothecaria*, ad quam Gaius & Martianus scripserunt, *formula Fabiana* apud *Paulum* III. Recept. Sent. tit. 3. & *formula iniuriarum* apud *Suetonium* in Vitellio c. 7. pertinent. *b*) v. L. 1. §. 1. D. de *Rei vindic. Obrechti* specimen processus antiqui de rei vindicatione, & Illustr. *Bergeri* diss. De Contrauindicatione.

§. IV.

Non tamen tanta ῥητικῶν ῥημάτων erat religio, vt nequaquam variarent; variasse enim interdum sententiarum, edictorum, interdictorumque formulas, recte *Guilielmus Fornerius a*) obseruauit.

a) Lib. III. Select. c. 17.

§. V.

Nec etiam promiscue omnibus diebus actionem instituere licebat, erant enim alii dies fasti, alii nefasti, alii intercisi *a*); fastus dies vocabatur, quo ius dicere aut iudicium exercere, vel tria illa verba DO, DICO, ADDICO a Prætore, qui iudiciis præerat, fari licitum erat, hinc *Ouidius b*):

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

a) v. *Varro* de lingua Lat. Lib. V. c. 4. *Gellius* Lib. V. c. 17. & *Polleti* for. Roman. L. I. c. 8. *b*) I. fastor. v. 47. conf. *Macrobius* I. Saturn. 16.

§. VI.

Dies nefasti erant, quibus, vel quia feriæ erant, vel quod pontifices seu ominis seu religionis causa institium indixerant, fari non licebat, intercisi autem illi dies dicebantur, quibus tantum per pomeridianum tempus fari licebat *a*), si enim mane sacerdotibus placuerit cædere hostiam, iudicia silebant *b*).

a) dies itaque quibus fari licebat, *Vlpiano* in L. 51. D. *vt in poss. legat.* dies sessionum nominantur. v. *Siccama* de Centumu. iudic. Lib. II. c. 1. *Rad. Fornerius* II. Rer. Quotid. 21. & *Sam. Pitiscus* in Lex. Antiqu. Rom. voce *dies*. *b*) *Ouidius* I. Fastor. v. 51.

Neu toto perstare die sua iura putaris.
Qui iam fastus erit, mane nefastus erat:
Nam simul exta Deo data sunt licet omnia fari,
Verbaque honoratus libera prætor habet.

§. VII.

Sed caue, ne has legis actiones cum actibus legitimis veluti mancipatione, manumissione, hæreditatis aditione, serui optione, tutoris datione, de quibus in L. 77. de R. I. confundas, nam quamuis negandum non sit, etiam actus legitimos in sensu genera-

neraliori sub nomine legis actionum venire. L. 4. D. de *adoption.* tamen hi actus legitimi à legis actionibus in eo quam maxime differebant, quod illi etiam extra ius & sine prætore vel alio magistratu, hæ vero nunquam nisi apud magistratum expediri poterant. *a*).

a) vid. *Schubart* Exercit. 2. §. 6. *Hottomann.* XII. obs. c. 21. *Marcus Lyclama* in iuris Studiosorum libro sing. pag. 244. *Guil. Muclenius* ad Tit. *de iustit. & iure & de orig. iur. pag.* 375. *Petrus Perrenonius* I. Var. lect. 8. & *Heineccius* in Elem. Iur. Ciu. secundum ordinem Pandect. §. 34. & 35.

§. IIX.

Sicut autem hæ legis actiones a prudentibus erant excogitatæ, ita etiam illas veluti singulare peculium quoddam *a*), donec ad prætorem ius dandi legis actiones peruenit, seruabant, vnde errant, qui cum *Pomponio b*) omnes legis actiones penes collegium pontificum fuisse, existimant, cum aliud nos *Cicero c*) edoceat.

a) Hinc *Petronius* omnem ICtorum scientiam in formulis constare, his verbis cap. 137. dicere voluit:

Carmina componat, declamet, concrepet omnes
Et peragat caussas, sitque Catone prior,
ICtus paret, non paret, habeto
Atque esto quicquid Seruius & Labeo.

b) in §. 6. L. 2. de D. 1. *c*) L. 2. de Legibus c. 19. ibi: *Sape ex patre audiui pontificem neminem bonum esse, nisi qui ius ciuile cognosset. Totumne? Quid ita? Quid enim ad pontificem de iure parietum aut aquarum, aut vllo similium? Ergo quod cum religione coniunctum est. Id autem quantulum est? De sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & siquid eiusmodi est.* conf. *Barn. Brissonius* IV. Select. Antiqu. 16. *Chifletius* diss. Apolog. c. 4. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 2. & *Heineccius* in syntagm. antiquit. p. 66.

§. IX.

Has legis actiones, repositas in penetralibus Pontificum & prudentum *a*), *Cneus Flauius* Scriba *Appii Claudii*, cui collectionem harum formularum sustulerat, vulgauit, fastosque, vt quando lege agi posset, sciretur, circa forum in albo proposuit *b*) vnde ius Flauianum natum est. *c*).

a) Vnde *Liuius* L. IX. c. 45. ait: *In Pontificum penetralibus abditum est ius ciuile, abdita dierum ratio, quibus lege agi poterat.* *b*) v. *Liuius* L. IX c. 46. *c*) v. §. 7. L. 2. de *orig. iur.* Cicero pro Muræna, & *Gellius* L. VI. c. 9.

§. X.

Sed cum *Cneus Flauius* ingratam patriciis rem fecisset, novas agendi excogitarunt formulas, easque, ne iterum proderentur, notis expresserunt intellectu difficilioribus *a*), verum & has formulas notasque denuo S. *Aelius Pætus Catus* summus iuris peritus circa A. V. C. DCIII. euulgauit, vnde ius Aelianum enatum est. *b*)

a) Hinc *Cicero* pro Muræna ait: *Itaque irati illis, quod sunt veriti, ne dierum ratione peruulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, vt omnibus in rebus ipsi interessent.* *b*) v. §. 7. L. 2. de *orig. iur.* & *Norisius* in Cenotaph. Pisan. differt. 3. c. 9. vbi de gente Aelia agit, mirificé etiam hunc Aelium collaudant *Cicero* in Bruto. XX. *Plinius* XXXIII. Hist. Nat. II. & *Ennius* apud Cicer. I. de Orat. 45.

§. XI.

Huius S. *Aelii*, nec non libri eius, qui *Tripartita* inscriptus est, *Pomponius* §. 38. rursus facit mentionem, qui tamen cum iure Aeliano vnus idemque esse videtur *a*), quia in tripartitis præter leges XII. Tabularum earumque interpretationem, etiam legis actiones occurrunt. *b*)

a) dissentiunt *Bertrandus* de iurisper. L. II. c. 4. & *Guil.*

Guil. Grotius in vit. ICtor. L. I. c. 3. *b*) nobiscum *Heineccius* in *syntagm. antiqu.* p. 12. aliique sentiunt.

§. XII.

Has legis actiones siue solennes actionum formulas Christiani imperatores Constantinus *a*), *Theodosius* & *Valentinianus* sustulerunt *b*), ne vero in posterum leges notis vel Zifris conscriberentur, imperator *Iustinianus* sub pœna infamiæ vetuit. *c*)

a) in L. 1. C. de form. & imper. action. sublat. *b*) in L. 2. C. eod. conf. *Ger. Noodt.* L. I. de iurisd. c. 15. *c*) in epist. ad antecess. §. 8. & ad Tribonianum §. 13.

§. XIII.

Fit quidem huius rei mentio in L. 47. §. 1. D. *de negot. gest.* quæ desumta est ex *Paulli Sentent.* *Lib.* I. verum locum illum à Triboniano interpolatum, iurique nouo accommodatum esse, additis hisce: *Quia in extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularum non obseruatur*, hæc subtilitas superuacua est, viri præstantissimi *Antonius Faber a*), *Hubertus Giphanius b*), & *Antonius Schulting c*) recte monuerunt *d*).

a) L. IV. Conject. 7. *b*) in prolegom. ad Libr. VIII. C. *c*) in diss. De recusat. iud. c. 7. §. 4. *d*) fuisse autem solemnes actionum formulas temporibus Paulli adhuc in vsu, ex eo potissimum probatur, quod ipse librum singularem, de conceptione formularum, ex quo L. 20. de except. desumta est, scripserit.

§. XIV.

Formulas actionum, vt & reliquas a Romanis in variis negotiis adhibitas, stupenda plane industria *Barnabas Brissonius* collegit *a*), notarum vero iuridicarum post *Valerium Probum*, *Petrum Diaconum*

num & *Mangonem*, qui cura *Friderici Lindenbrogii* coniunctim prodiere *b*), specimen *Ioannes Nicolai* nuperrime edidit. *c*)

a) in libris *de formulis* & *solennibus populi Romani verbis* qui Francof. 1594. 4. prodierunt. *b*) Lugd. Batau. 1549. 8. *c*) de figlis veterum Lugd. Batau. 1703. 4. conf. *Stephani* differt. Regiomont. *de Tachygraphia eiusque in iure vsu.*

CAP. VI.

DE ALIIS ROMANORVM LEGIBVS.

§. I.

VAriæ præterea post Leges XII. Tabularum a populo latæ sunt leges, a plebe plebiscita, a prætoribus ac ædilibus edicta, a Senatu Senatusconsulta, a ICtis Responsa, a Principibus Constitutiones, quæ omnia iuris Ciuilis Romani partem constituunt *a*).

a) v. L. 7. D. de Iust. & I.

§. II.

Lex in iure romano vocatur, quam populus romanus superiore magistratu rogante constituit *a*), vnde etiam ab *Vlpiano* communis reipublicæ sponsio dicitur. *b*)

a) v. §. 4. I. de *Iure* N. G. & *civ.* *b*) in L. 1. D. de *legib.* Sicuti autem solus populus legem faciebat, ita etiam ex L. Cornelia nemo legibus solui poterat, nisi ex more veteri de ea re ad populum relatum esset. Dio Lib. XXXVI.

§. III.

Erant autem magistratus superiores, qui leges rogare poterant, quibusque cum populo agendi facultas erat, Reges, vnde *leges regiæ*, Dictatores, vnde

de *Lex Aemilia de censura*, Consules, vnde *Leges Aelia Sentia, Fusia Caninia, Papia Poppaea* &c. Tribuni militum, inde *lex Pinaria de ambitu*, & denique praetores hinc *leges Aurelia iudiciaria, Caecilia, Cassia, Fusia de comitiis* &c. *a*)

a) conf. *Josephus Aueranius* Libr. I. *interpr. iur.* cap. 6.

§. IV.

Referunt etiam scriptores inter personas, quibus ius conuocandi comitia competiit, Interreges & Censores, sed, legum ferendarum causa comitia illos habuisse, nullibi legimus, si itaque legum Censoriarum apud *Ciceronem* & *Plinium*, vt legis Caeciliae *de fullonibus*, fit mentio, de Censorum subscriptione, vel edictis Censorum non legibus proprie sic dictis illos intelligendos esse, cum *Iosepho Aueranio a*) & illustri *Gundlingio b*) censemus *c*).

a) v. L. I. Interpret. iur. c. 6. *b*) in Gundlingianis part. 16. §. 26. vbi recte aduersus *Nieuportum* Censores ius ferendi leges non habuisse, sed executores & conseruatores tantum legum & SCtorum illos fuisse, monuit. *c*) Eodem modo *lex Censoria* in L. 15. D. de Public. & L. 203. de V. S. non lex proprie sic dicta est, sed conditio, quam Censores in locationibus vectigalium adponebant. v. *Merillius* VI. 12. & *Guil. Fornerius* I. Select. 25.

§. V.

Regulariter hae leges nomen suum a rogatore accipiebant, nonnunquam tamen etiam ex re cognomen sortiebantur, vt lex *Cassia agraria*, Gabinia *tabellaria*, Iulia & Aurelia *iudiciaria*, Papia *decimaria*, Cornelia *sumtuaria*, Iulia *Vicesima*, Iulia *Miscella*. *a*)

a) v. dissertatio nostra: de conditione, si non nupserit, vltimis voluntatibus addita §. 23.

§. VI.

Adhibebantur autem a Romanis in legum latione sequentes solennitates, 1) Legis scriptio, 2) cum senatu communicatio, 3) promulgatio, 4) suasio & dissuasio, 5) sortitio, 6) intercessio, 7) rogatio, 8) suffra-

suffragiorum latio, 9) eorum diremtio, & 10) legis confirmatio, quae plenius a *Merula* a) & *Heineccio* b) explicantur.

a) in libro de Legibus. b) in Antiquit. Rom. sub tit. de I. N. G. & civ.

§. VII.

Locum autem ferendae legis interdum prata Flaminia, qui postea Circus Flaminius dictus est, interdum lucum Petilinum, quandoque Capitolium, plerumque autem Forum, aut Campum Martium fuisse, apud Scriptores Romanos a) legimus.

a) Quorum loca *Samuel Pitiscus* in Lexico Antiqu. Rom. voce *lex* annotauit.

§. IIX.

Perlatae ita leges iureiurando confirmabantur, & deinde in aes incidebantur, vnde *Ouidius* a)

- - - *Nec verba minantia fixo*
Aere ligabantur, c)

Et publice populo legendae proponebantur.

a) L. I. Metamorph. & *Guil. Fornerius* L. Select. 24.

§. IX.

Vetus autem lex interdum noua lege vel in totum a), vel pro parte b) tollebatur, vel contrarium aliquid posteriore lege ei rogabatur c), vel, vt tempora moresque requirebant, aliis cautionibus adjectis augebatur d) vel poena grauior irrogabatur e).

a) Vnde legis abrogatio est L. 102. de V. S. b) inde legis derogatio l. c. c) Hinc legis obrogatio *Festus*: Obrogare est legis prioris infirmandae caussa aliam legem ferre conf. *Liuius* IX. 34. d) v. *Rad. Fornerius* I. Rer. Quotid. 17. e) *Cicero* II. de offic. 21. *Nondum centum & decem anni sunt* ait, *cum de pecuniis repetundis a L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset: at vero postea tot leges & proxima quaque duriores*, & *Lactantius* VI. Diu. Inst. 8. *Huic*

legi, inquit, *nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest.*

§. X.

Virtus harum legum erat, dicente *Modestino* a), imperare, vetare, permittere, punire, vel, vt *Quinctilianus* ait b): *Lex omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut vetat, aut permittit.*

a) In L. 7. D. de *Legibus.* b) Lib. VII. Instit. orat. c. 4.

§. XI.

Ex hisce legibus quædam erant perfectæ, quædam minus perfectæ, illæ vocabantur, quæ, quod aduersus leges factum erat, rescindebant a). Minus perfectæ leges erant, quæ id, quod factum erat, non rescindebant, sed pœnam imponebant b); præterea leges sanctione c) carentes etiam imperfectas dictas fuisse, ex *Liuio, Macrobio* & *Vlpiano* constat. d)

a) Hinc, si aduersus legem Iuliam fundus dotalis alienaretur, nec dominium transferebatur, nec fideiussor datus tenebatur L. 42. D. de *vsurp.* & *vsucap.* & L. 46. D. *de fidei.* conf. §. 13. I. de *Nuptiis.* b) v. Imperator. *Theodosii* & *Valentiniani* Nou. 4. & L. 1. §. vlt. de *annal. except.* *Frideric. Brummer* ad L. Cinciam cap. 3. & *Edmundus Merillius* L. V. obseru. iur. cap. 11. c) extrema enim legis pars sanctio appellabatur L. sanctio D. *de pœn.* & §. 10. I. de R. D. d) Ita lex Cincia dicitur imperfecta, quia nulla pœna hac lege erat prodita, *Vlpianus* fragm. I. §. 1 & 2 XVI, § 4 & *Burgius* Elect. c. XIIX.

§. XII.

Quædam ex hisce Legibus publicum Romanorum statum, aliæ negotia priuatorum concernebant. Nos iam potiores, quæ de negotiis priuatorum sunt latæ, recensebimus, exactiorem vero Legum Romanarum qui desiderat catalogum, illum apud *Vldaricum*

Za-

Zasium a), Franciscum Hottomannum b), Ludouicum Charundam c) & *Ianum Vincentium Grauinam d)* inueniet.

a) in catalogo Legum Romanarum Argentor. 1551. 8. edito. *b)* in indice Legum. *c)* In Legibus Romanorum restitutis Paris. 1567. 4. *d)* in origin. iur. ciu. Lib. III.

§. XIII.

Præcipuæ itaque leges Romanæ, quæ in iure nostro occurrunt, hæ sunt: Lex *Aelia Sentia* de manumissione seruorum A. V. C. 756. S. *Aelio Cato* & C. *Sentio Saturnino* Coss. lata *a*) *Aebutia*, per quam furtorum quæstio cum lance & licio est abrogata *b*). Lex *Ateria Tarpeia* de æstimatione mulctarum lata *c*).

a) vid. *Norisius* in Cenotaph. Pisanis Diss. III. cap. fin. vbi numisma Aelii Cati & S. Saturnini sculptum, cum Triumuiri Monetarii essent, reperitur. *b)* v. *Gellius* L. XVI. c. 10. *c)* ad quam *Ioannem Kolium* Senatorem Amersfurtensem dissertationem scripsisse *Gronou.* ad Gellium L. XI. c. 1. refert.

§. XIV.

Bæbia Aemilia a M. *Bæbio* & L. *Aemilio* Coss. A. V. C. 571. de ambitu lata; *Claudia* a *Claudio* Imperatore A. V. C. 800. lata, qua cautum, ne creditores pecuniam, filiis familias datam, referente *Tacito a*), repeterent, &, cum *Suetonius b)* idem de *Vespasiano* narret, ingeniose has diuersas *Taciti* & *Suetonii* sententias *Petrus Faber c*) conciliauit.

a) Lib. II. c. 13. *b)* in Vespasiano cap. 11. *c)* Libro I. Semestr. cap. 25.

§. XV.

Claudia de Tutela fœminarum cessitia *a*). *Cornelia* de Sicariis & veneficis a L. *Cornelio Sulla* dictatore A. V. C. 671. lata *b*). *Cornelia* de iniuriis ab eodem anno 672. perlata. *Cornelia* de falso, quæ falsificationes testamentorum coercuit, quæque deinde

inde variis SCtis ad alia falsa prolata est. *Cornelia* de testamentis eorum, qui in potestate hostium essent, ex qua fictio Legis Corneliæ orta. *Cornelia* de lusu. *b*)

a) v. L. 3. C. de legit. tut. *Ioann. van der Water* Lib. III. obseru. iur. c. 11. quæ lex sæpius cum Lege Aquilia confundi solet.. v. Tom. II. Exercit. Francof. Sect. II. n. 5. *b*) cuius legis in L. 3. D. de *aleat.* fit mentio.

§. XVI.

Fabia de plagiariis a *Q. Fabio Leone* & *M. Claudio* a. 571. lata. *Furia Caninia* S. Furio Camillo & C. Caninio Gallo Coss. a. 751. lata *a*). *Glicia* de querela inofficiosi testamenti. *b*)

a) v. *Ioseph. Nerius* I. Analect. 27. *Colerus* Parerg. c. 33. & *Ephraim Gerhardi* diss. Ienens. de hac lege. *b*) v. inscriptio L. 4. D. de inoffic. testam. quamuis *Franc. Hottomannus* in differtat. de quarta legitima nullam legem Gliciam agnoscat. v. *Bynckershoeck.* L. II. obs. iur. ciu. cap. 12.

§. XVII.

Hostilia, cuius legis nullo in alio iuris nostri loco, quam in pr. I. *de iis, per quos agere poss.* fit mentio. Vnde vero nomen suum hæc lex habeat, inter Doctores non conuenit. *Antonius* Augustinus fluctuat, vt tamen ab Hostilio Mancino, qui A. V. C. 616. Lepidum Porcinam collegam habuit, eam arcessat, pronior est. *Franciscus Hottomannus* & *Antonius Contius* Hostilio Attilii A. v. c. 583. collegæ tribuunt. *Iosephus* denique *Nerius* illam ab hoste sic appellatam esse sibi persuadet *a*). Sed, licet incerta sit huius legis denominatio, ab hoste tamen illam nomen suum non accepisse, certissimum est, quia gens Hostilia Romanis non fuit incognita *b*), & *actiones Hostilianæ* apud *Ciceronem c*) occurrunt.

a) Lib. I. Analect. 26. *b*) Nummum ad Hostiliam gentem pertinentem *Perizonius* in Differt. triade p. 222. & in epist. de numm. Consul. p. 236. exhibet, conf.

Sam. Pitiscus in Lexic. voce *Gens Hostilia*, *Theodor. Sellius* in Specim Obseru. Miscell. p. 62. *Euer. Otto* in præf. T. II. Thes. Iur. Ciu. præm. *c*) I. de Orat. 57.

§. XIIX.

In primis autem in corpore iuris ciuilis leges *Iuliæ*, a *Iulio Cæsare* & eius successore *Augusto* latæ, celebrantur; ab illo enim descendit *Iulia Agraria* de terminis, *Iulia* de vi publica *a*), *Iulia* repetundarum, cuius capita *Carolus Sigonius* *b*) collegit, commentario vero *Iacobus Gothofredus* *c*) illustrauit.

a) cuius meminit *Cicero* Philipp. I. c. 9. *b*) L. 2. de iudic. c. 27. *c*) Lib. IX. Tit. 27. ad Cod. Theod. Quæ tamen Leges Iuliæ non raro inter se confunduntur, exemplum præbet pr. I. *Quib. alien. licet vel non*, quod a multis ad L. Juliam & Papiam refertur, cum tamen L. Iuliæ de Adulteriis fragmentum sit.

§. XIX.

Ad *Augusti* sancita pertinent *Iulia* de vi publica & priuata, cuius legis capita *Carolus Sigonius* *a*) collegit, *Iulia* Maiestatis, cuius capita sub tit. D. ad L. Iul. Maiestatis extant *b*), *Iulia* de ambitu *c*); *Iulia* de maritandis ordinibus a. 735. lata, quam *Ramez del Manzano* *d*), *Franciscus Balduinus*, *Iacobus Gothofredus* & *Ioann Gottlieb Heineccius* *e*) restituerunt, & scriptis suis illustrarunt.

a) L. 2. de iudic. c. 33. *b*) v. *Nicolaus Hieronimus Gundlingius* in singularibus ad L. Iuliam Maiest. Halæ 1721. editis. *c*) v. *Kettwig* de ambitu antiquo & hodierno. *d*) qui teste *Grauina* in origin. iur. ciu. p. 340. immanes ad hanc legem commentarios edidit. *e*) in Comment. ad L. Iul. & Papiam Poppæam Amstelod. 1726. 4. edit.

§. XX.

Iulia de adulteriis, ad cuius legis XXIX. capita pereruditum *Barnabas Brissonius* *a*) commentarium edidit; *Iulia* de vicesima parte hereditatis ex instituto

to Augusti in fiscum inferenda *b*); *Iulia caducaria* de bonis vacantibus, *Iulia* de annona; *Iulia* peculatus & de residuis; *Iulia* & *Titia* de tutoribus a praesidibus prouinciarum dandis; *Iulia* de cessione bonorum; & *Iulia Miscella*. *c*)

a) qui Parisiis 1557. prodiit. *b*) v. diss. Ienens. praeside illustri *Ioan. Philipp.* *Sleuogtio* de vicesima haereditatis habita. *c*) *v.* tit. C. de indicta viduit. toll. & L. Iul. Miscell. Nou. 22. cap. 43. & dissert. nostra. De conditione si non nupserit, vltimis voluntatibus addita. Non tamen haec lex a Iulio Miscello, vti Latinus Nou. XXII. c 43. & 44. interpres fabulatur, sed a mixtis, quas in se continebat, rebus, ita dicta fuit vid Prolusio nostra: De ICtis Erciscundis siue Miscellionibus, quorum fragmenta in Digestis supersunt, Ienae 1728. edit §. 7.

§. XXI.

Iunia Norbana de libertinis M *Iunio Silano* & *L. Norbano Balbo* Coss. a. 771. rogata; *Iunia Petronia* *a*) a. 813. data; *Iunia Velleia* de haereditate quasi postumorum *b*); *Laetoria* de cura minorum *c*); *Papia Poppaea* quae cum Lege Iulia de maritandis ordinibus coincidit *d*); *Pompeia* de Parricidis; *Remmia*, seu vt alii eam vocant, *Memmia*, de falsis accusationibus *e*).

a) v. *Paullus* IV. Sentent. 12. & L. 24. D. de Manumiss. cuius legis capita *Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. 29. collegit. *b*) v. §. 2. I. de exhered. liber. L. 29. D. de *liber. posth. hered. instit.* & *Lelius Taurellus* ad eam legem. *c*) huius *Plautus* in Pseudolo SC. 1. act. 3. v. 68. sub nomine quinceuicenariae legis facit mentionem v. *Hertogenii* diss. Ienens. cui tit. *Tribonianus non errans circa Legem Laetoriam*. *d*) Maximam autem Legis Iuliae & Papiae Poppaeae fuisse auctoritatem, ex eo patet, quod simpliciter saepius nomine legum in iure dostro veniant v. *Merillius* V, 10. & IIX, 10. *Euer. Otto* in Papin. c. 7. doctiss *Heineccius* in Comm. ad L. Iul. & Papiam L. I. c. 1. §. 4. & *Lipsius* in Excurs. ad Tacitum apud *Gronou.* p. 737. *e*) v. *Ephraim Gerhardi* de criminum abolit. diss. c. 1.

& *Henrici Brenckmanni* de L. Remmia, quam in Thesauro iuris ciuilis expectamus, dissertatio.

§. XXII.

Rhodia de iactu, cuius magna apud Romanos fuit auctoritas, cuiusque historiam & contenta *Iacobus Gothofredus a*), *Cornelius Bynckershoeckius b*) & *Petrus van der Schelling c*) nobis exposuerunt. *Scribonia* de vsucapione seruitutum, de qua *Iacobus Raeuardus d*) ex instituto scripsit.

a) cuius ὑπομνήμα de L. Rhodia Geneu. 1654. prodiit. b) in libro singulari ad L. 9. π. ad L. Rhodiam de iactu Hagae 1703. 8. edito. c) in diatribe theoretico-practica de Lege Rhodia de iactu Lugd. Batau. 1721. 8. edita. d) scriptum Raeuardi inter cetera eius opera reperitur. conf. Clar. *Ioann. Waterus* II. Obseruat. c. 18.

§. XXIII.

Supersunt & aliae leges, quas tamen, cum magis statum Romanorum politicum; quam negotia priuatorum respiciant, merito praetermittimus. Ex antiquis de hisce Romanorum legibus Atticus *a*) egit, ex recentioribus vero de illis *Franciscus Philelphi b*), *Antonius Augustinus c*) & *Paulus Merula d*) ex professo tractarunt.

a) teste *Cornelio Nepote* in eius vita c. 18. scripsit etiam *Cicero* libros de legibus, sed sparsim tantum de Legibus Romanorum egit. b) cuius liber extat typis exscriptus vna cum eiusdem orationibus. c) in libro de LL. & SCtis, qui cum fragmentis eius & Fuluii Vrsini notis Romae 1583. lucem adspexit. d) in libro de Legibus Romanis, posteaquam separatim plus simplici vice excusus fuit, Tomo II. Thesauri Graeuiani est insertus.

§. XXIV.

Singulares leges Romanas peculiari studio collegerunt, commentariisque illustrarunt suis tum veteres, tum recentiores ICti. E veteribus *ad L. Aeliam*

liam Sentiam Domitius Vlpianus & Iulius Paullus, ad L. *Fusiam Caniniam* Paullus, ad L. *Vicesimam* Macer, ad L. *Velleiam* Paullus, ad L. *Iuliam de adulteriis* Vlpianus, *ad Leges*, id est, *Iuliam* & *Papiam Poppaeam* Terentius Clemens, Iunius Mauricianus, Vlpius Marcellus, Vlpianus & Paullus, ad L. *Rhodiam* L. Volusius Maecianus scripserunt. Recentiorum ICtorum scripta ad Leges Romanorum singulares *Euerard Otto a*) studiose collegit & recensuit.

a) In praef. T. I. Thes. Iur. Ciu. praem.

CAP. VII.

DE PLEBISCITIS.

§. I.

Sicuti autem a populo Leges ferebantur, ita plebs plebeio magistratu, i. e. Tribuno plebis interrogante, plebiscita eodem fere ritu, quo ipsae leges condebantur, constituebat *a*).

a) v. §. 4. l. de iure N. G. & Ciu. L. 2. §. 8. de O. I. & *Gellius* XIII. 20.

§. II.

In eo autem plebiscita a Legibus differebant, quod 1) lex interrogante superiore, plebiscitum plebeio magistratu, 2) illa suffragante vniuerso populo, hoc plebe tantum, 3) illa in Campo Martio, hoc etiam in circo Flaminio, aut in Capitolio, vel maxime in comitio *a*), 4) illa in comitiis centuriatis, hoc in tributis conderetur, & 5) illam populus, hoc autem plebs dissuaderet *b*).

a) Vbi ex Rostris Tribuni ad plebem concionabantur, exempla v. apud *Ciceronem* epist. 1. ad Atticum Lib. I. & ad fam. Lib. VII. epist. 30. *b*) v. Heineccius in Syntagm. antiq. roman. pag. 52.

§. III.

Cum enim plebi exosa esset patriciorum ambitio & auctoritas, post varias secessiones partem legislatoriae potestatis sibi vindicauit, & obtinuit, vt, quod Tribuni plebis ad plebem ferrent, quodue plebs iuberet, ratum esse deberet *a*).

a) v. *Liuius* L. III. cap. 55. & *Christoph. Riccius* Vindic. Iur, cap. 1.

§. IV.

Tres autem legimus apud scriptores factas fuisse secessiones, quarum prima circa A. V. C. 259. accidit, qua, vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio aduersus consules esset, neue cui patrum eum magistratum capere liceret, inter patricios & plebem teste Liuio *a*) conuenit.

a) Lib. II. cap. 3. add. *Halicarn.* Lib. VI. & L. 2. §. 20. D. de O. I.

§. V.

Vnde caue, ne cum Pomponio *a*) plebem post Leges demum XII. Tabularum sibi iura quaedam constituisse, quae plebiscita vocantur, existimes, cum plebiscita a tempore primae secessionis, quam longe ante leges XII. Tabularum factam esse ex Halicarnassensi & Liuio constat, coeperint.

a) in §. 8. L. 2. ff. de orig. iur. v. *Ioann. Mercerius* II. Opin. 15. vbi Pomponium excusat.

§. VI.

Secunda secessio circa annum V. C. 305. accidit, in qua lex de sanctitate tribunorum & prouocatione magistratuum teste Liuio *a*) & Dionysio *b*) fuit restituta.

a) L. III. c. 52. 53. & 55. *b*) Lib. XI.

§. VII.

Et cum post secundam hanc secessionem in contro-

trouerſo iure eſſet, tenerenturne patricii plebiſcitis, L. Valerio & M. Horatio Coſſ. lex, Valeria ſiue Horatia dicta, A. V. C. 304. fuit rogata; cautumque, vt, quod tributim plebs iuſſiſſet, populum teneret *a*).

a) v. *Liu.* L. III. c. 55. Quod etiam Publius Piſo ſiue Philo medio inter Horatiam & Hortenſiam legem tempore lege Publilia a. 414. repetiit, vti *Liuius* L. IIX. refert.

§. IIX.

Sed cum patriciorum ambitione legi huic iterum eſſet derogatum, poſt tertiam plebis ſeceſſionem, quæ A. V. C. 367. contigit, Q. Hortenſius *a*), dictator legem Valeriam renouauit, & repetiit *b*), vnde Pomponius *c*) plebiſciti & legis eandem fuiſſe vim, ſed diuerſam conſtituendi ſpeciem, dicit.

a) De gente Hortenſia vid. *Iuſtus Fontaninus* in Antiquit. Hortæ L. I. cap. 1. *b*) v. *Gellius* XV, 27. *Plinius* XVI. Hiſt. Nat. 10. & *Auguſtinus* III. de Ciuit. Dei, vnde merito *Connari* I. Comment. Iur. Ciu. 13. & *Goueani* I. Var. lect. 33. reiicitur ſententia, qua non Hortenſiæ ſed Horatiæ legi id acceptum ferunt. *c*) in §. 8. L. 2. π. de orig. iur.

§. IX.

Non itaque apud Pomponium *a*) pro lege Hortenſia ſubſtituedum eſſe L. Horatia cenſemus, nam Pomponius compendio vſus, de L. Horatia nihil dixit, ſufficere ratus, ſi vltimæ legis, qua plebiſcitorum auctoritas, intermortua fere, fuit reſtituta, mentionem iniiceret *b*).

a) in §. 8. L. 2. de orig. iur. *b*) Eadem ratione Imperator. in §. 4. I. de Jure N. G. & Ciu. Hortenſiæ legis tantum fecit mentionem, bene gnarus legislatione Decemuirali apud *Liuium* VII, 17. *Quodcunque poſtremum populus juſſerit, id ius ratumque eſto*, & *Ciceronis* effato L. II. de inuent. c. 49. *Poſtrema quaque lex grauiſſima eſt*, nec non *Modeſtini* in L. 4. D. de Conſtit. Princip.

§. X.

Eiusmodi plebiscita fuere Lex Aquilia a L. Aquilio Tribuno plebis lata *a*; Atilia de tutoribus a prætore vrbano vel maiore parte tribunorum dandis, proculdubio a L. Atilio Tribuno plebis lata *b*); Atinia de rerum furtiuarum vsucapione *c*); Aufidia de ambitu ab Aufidio Lurcone Trib. plebis rogata *d*).

a) Ridiculus de origine huius legis error est *Theophili* ad §. 15. I. de L. Aquilia. v. Franc. Balduinus & Gerardus Noodtius ad hanc legem. *b*) v. *Liu*. L. II. in f. *c*) in §. 2. l. de Vsucap. legitur *Atilia* quam lectionem etiam *Pancirollus* II. Var. lect. c. 277. defendit, sed contra tot textus, nimirum L. 4. §. 6. L. 33. de vsurp. & vsuc. L. 215. de V. S. conf. *Gellius* XIV. c. fin. & XVII. 7. *Riccius* Vindiciar. iur. c. 9. & Hadriani Pulusei liber singularis ad legem Atiniam, Venetiis 1585. editus. *d*) v. Cicero ad Atticum I. epist. 13.

§. XI.

Calpurnia de repetundis a L. Calpurnio Pisone A. V. C. 604. rogata *a*); Cincia de muneribus patronorum M. Cincio A. V. C. 549. sancita *b*); Clodia de auctoritate Censorum restringenda *c*); Cornelia C. Cornelio Tribuno plebis a. 687 lata, qua cautum, vt prætores ex edictis perpetuis ius dicerent, neque per integrum annum quidquam in illis immutarent.

a) v. Cicero de offic. L. III. c. 21. *b*) Quæ lex sæpius repetita memoratur, & quidem sub Augusto. v. *Dio* L. LIV. sub Claudio v. *Tacitus* II. Annal. sub Nerone v. *Sueton*. c. 17. Traiano v. *Plinius* V. epist. fin. v. *Merillius* IIX. 21. *Burgius* Elect. c. 18. & Frider. *Brummeri* elegans ad hanc legem commentarius, Parisiis 1668. editus & cum aliis Brummerianis cura Georg. *Beyeri* Lipsiæ 1712. recusus *c*) v. *Scipionis* Gentilis de lege Clodia dissert. & *Petrus Burgius* Elect. c. 18.

§. XII.

§. XII.

Falcidia de legatis P. Falcidio A. V. C. 714. lata, cuius ipsa legitima verba ex parte in L. 1. ff. ad L. Falcid. supersunt *a*); Furia testamentaria *b*); Gabiniana, Genucia, & Sempronia de vsuris *c*); Plautia siue Plotia de vsucapione rerum vi possessarum M. Plautio Tribuno plebis sancita *d*).

a) Cuius legis capita magna cura collegit Franciscus Balduinus & cum lege Voconia, Iulia, Papia Poppaea, Rhodia, Aquilia Basil. 1559. 8. edidit. conf. *Franc. Husmanni* Paradoxa ad L. Falcidiam Paris. 1584. 4. *b*) v. Vlpianus in fragment. tit. 28. §. 7. *c*) vid. Gerardi Noodtii doctissimus de foenore & vsuris liber. *d*) cuius Cicero L. VIII. epist. ad fam. 8. & pro Miloue cap. 13. meminit. conf. *Merillius* IIX 3. & *Riccius* Vindic. Iur. c. 10.

§. XIII.

Scatinia siue Scantinia de Venere illicita *a*); Voconia a Q. Voconio Saxa A. V. C. 594. rogata, quam Perizonius peculiari dissertatione *b*) egregie illustrauit; & denique Thoria, cuius fragmenta Carolus Sigonius *c*) exhibuit.

a) vid. Historia Legis Scatiniae a Clar. *Ioann. Frid. Christio* Halae 1727. 4 edit. *b*) Dauentriae vna, cum aliis 1679. in 8. edit. *c*) pag. 638. edit. Thomasian.

§. XIV.

Plebiscitorum indicem *Paullus Manutius*, *Antonius Augustinus*, *Paulus Merula*, *Franciscus Hottomannus* & *Ianus Vincentius Grauina* texuerunt. Ad singularia vero Plebiscita & quidem ex veteribus ad L. *Cinciam* Paullus, ad *Falcidiam* Rutilius Maximus, & Paullus; ex recentioribus ad L. *Aquiliam* Balduinus & Noodtius, ad *Atiniam* Puluaeus, ad *Cinciam* Brummerus, ad *Clodiam* Scipio Gentilis, ad *Falcidiam* Balduinus, ad *Scatiniam* Christius, ad *Voconiam* Balduinus & Perizonius scripserunt.

CAP. IIX.

DE PRÆTORIBVS ET ÆDILIBVS, EORVMQVE EDICTIS.

§. I.

CVm circa annum V. C. 387. Plebeii consularis dignitatis facti essent participes *a*), Patricii hoc ægre ferentes, nouum excogitarunt magistratus officium, & a plebe, vt prætor iuris in vrbe dicendi gratia ex patribus crearetur, impetrarunt, ac ita consularem plebis potestatem eneruarunt.

a) v. *Liu.* L. VI. in fin.

§. II.

Aliam quidem *Pomponius a*) institutæ præturæ rationem, nimirum absentiam Consulum propter bellicas occupationes, adfert, quam multi interpretum ieiunam vocant, sed mitius cum ICto agendum esse, & duplicem instituendæ præturæ fuisse caussam, æmulationem scilicet & vtilitatem censeo.

a) v. §. 27. L. 2. *ff.* de orig. iur.

§. III.

Constat autem ex scriptoribus Romanis, Consules olim, quia exercitui præibant, prætores dictos fuisse *a*), vnde Cicero *b*) de Consulibus: *Regio Imperio*, ait, *duo sunto: iique præeundo, iudicando, consulendo, Prætores, iudices, consules appellantur*; vsque dum anno 387. peculiaris iuris in vrbe dicendi gratia magistratus fuit constitutus, cui illud nominis proprium esse cœpit.

a) De quo Prætorum genere capiendus est *Horatius* II. epist. v. 34.

Forte sub hoc tempus castellum euertere Prætor
Iusserat.

Et *Propertius* III. Eleg. 2. v. 41.

Nihil tibi sit rauco prætoria classica cornu
Ferre, nec Ausonium cingere Marte nemus.

v. *Fre-*

v. *Freherus* II. Parerg. 1. *b*) Lib. II. de LL. v. Nou. 25. & *Josephus Aueranius* L. I. Interpret. iur. cap. 6.

§. IV.

Cum itaque generale fuerit Prætoris nomen, non nouum est in iure nostro, vt Prætoris appellatio non Prætorem modo proprie sic dictum, sed & Pro-Consulem, Legatum Cæsaris siue Præsidem *a*), Præfectum vrbis *b*), Præfectum Vigilum, Aedilem & Iudicem *c*) significet.

a) exemplum præbet L. 13. §. 1. de Iurisd. vbi pro Pro-Prætore siue Legato Cæsaris Prætor ponitur. *b*) L. 35. de iniur. vbi loco Præfecti Vrbis, Prætor. nominatur v. G Noodt I. Probab. 6. *c*) vt in L. 11. de Jurisdict. L. 5. de Re Iud. L. 12. de Iudic. L. 2. §. 1. Si quis in ius voc. L. 1. de Iudic. L. 34. Sol. matrim. v. *Franciscus Duarenus* I. Disput. anniu. c. 1. & *Ludonicus Charonda* I. Pithan. 3.

§. V.

Primus autem Prætor Sp. *Furius Camillus* A. V. C. 389. iuris in vrbe dicendi gratia, vtque iuris custos & disceptator esset, creatus fuit *a*).

a) v. *Liu*. L. VI. cap. fin. & L. VII. c. 1. nec non *Cicero* de L. III. c. 3. & *Lipsius* in Excurs. ad Tacit. apud *Gronouium* p. 718.

§. VI.

Non tamen diu iste honor patriciorum mansit proprius, anno enim V. C. 418. prætor ex plebe Q. *Publilius Philo* teste *Liuio* *a*) est creatus, & prætura cum plebeiis communicata.

a) Lib. IIX. c. 15.

§. VII.

Sub belli deinde Punici primi tempora, cum magna peregrinorum turba in ciuitatem veniret, alius prætor, qui peregrinis ius diceret teste *Pomponio* *a*) creatus *b*), qui potestate vrbano minor non erat, edictaque sua proponebat *c*).

a) §. 28. L. 2. de orig. iur. *b*) *Liu*. L. XIX. *Dio Cass.* L.

L. XXIV & *Appian* L. VI. de bello ciu. cap. 20. *c*) in dubium quidem hoc vocant *Hottomannus* & *Rosinus* antiquit. roman. L. VII. c. 11. sed cum *Theophilus* §. 7. I. de iure N. G. & C. præcipuam iuris constituendi potestatem etiam prætori peregrino datam fuisse dixerit, imo *Labeo* libros prætoris peregrini, quorum trigesimus ab *Vlpiano* in L. 9. §. 4. ff. *de dolo malo* laudatur, conscripserit, merito contrariam sententiam, quam etiam ex professo doctissimus *Reinoldus* Varior. c. 37. defendit, amplectimur. conf. doctiss. *Heineccius* in Elem. iur. Ciu. secundum ordinem ff sub tit. de orig. I. p. 14. vbi sententiam hanc Boëthii testimonio confirmat.

§. VIII.

Sequentes autem inter praeturam vrbanam & peregrinam fuisse differentias, interpretes tradunt I. Quod soli ciues romani agere apud prætorem vrbanum potuerint, peregrini non æque, sed ab hac consuetudine Romanos nonnunquam recessisse, iurisdictionemque vrbanam & peregrinam coniunxisse, ex *Liuio a*) constat. II. Quod apud vrbanum lege ageretur, apud peregrinum non æque *b*), III. Quod prætor vrbanus in albo edicta sua proposuisset, quibus de rebus eo anno ius dicturus esset, peregrinus vero aut ex edicto vrbano, aut secundum ius gentium ius dixisset, sed hanc differentiam commentitiam esse ex antecedenti §. constat.

a) L. XXIV. c. 44. & XXV. c. 3. *b*) v. *Cicero* pro Flacco c. 21.

§. IX.

Etsi vero par in vtroque prætore potestas erat, tamen pereginus dignitate vrbano inferior, ita vt etiam vrbanus maior *a*), peregrinus minor dictus fuerit, erat; hinc factum, vt rara inter eos concordia fuerit, alter alterius decreto sæpius intercesserit, imo M. *Coelius Rufus* prætor pereginus referente *Dione Cassio b*) & *Iulio Cæsare c*) tribunal suum iuxta sellam

Caii

Caii Trebonii prætoris vrbani collocauerit, omniaque eius officia impediuerit.

a) Hinc etiam Prætor vrbanus proprio cognomento *honoratus* dictus fuit, eiusque ius *honorarium Ouid.* I. Fast. v. 12.

Verbaque honoratus libera Prætor habet.

conf. *Ioseph. Nerius* I. Annal. 37. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 193. *b*) L. XLII. *c*) L. III. c. 20. de bello ciuili.

§. X.

Crescentibus dein prouinciis & latius patescente imperio Romano auctus etiam fuit prætorum numerus, vrbanoque & peregrino teste *Liuio a*) & *Pomponio b*), quatuor additi sunt prætores prouinciales, non solum vt ius in prouinciis dicerent, sed etiam exercitibus cum imperio præessent, vnde distinctio in iure Romano inter edictum vrbicum & prouinciale fuit orta.

a) L. XXXIII. c. 28. *b*) §. 32. L. 2. de orig. iur.

§. XI.

Maiorem autem prouinciales prætores habuisse iurisdictionem, quam habuit vrbanus, ex eo patet, quod non solum ius in prouinciis sibi demandatis dicerent, sed etiam merum imperium, quod prætores in vrbe non nisi extra ordinem poterant, in illis exercerent, vnde etiam illis sex fasces cum securibus prælati fuerunt *a*).

a) v. L. 6. §. 8. ff. de offic. præsid. & *Car. Sigon.* de antiq. iure ciu. Rom. I. 20 pag. 227.

§. XII.

Mox causis specialibus etiam dati sunt prætores; *Cornelius* enim *Sulla* duos, non quatuor, vt *Pomponius a*) refert, vt quæstionum publicarum, a se introductarum, quæstores & iudices essent, constituit, quibus *Iulius Cæsar* alios duos addidit, ideoque numerum prætorum ad decem vsque auxit *b*), & cum *Augustus* sæpius prætorum numerum auxerit & diminue-

minuerit, sedecim hac aetate praetores constitutos fuisse, *Pomponius* c) refert.

a) §. 32. excusari tamen ICtum ex eo facile posse, quod inter ipsos rei Romanae scriptores de numero praetorum non constet, recte *Iacobus Cuiacius* & *Bynckershoeckius* ad cit. §. censent. b) *Dio* Lib. XLII. c) §. 22. quem numerum se non excessurum, Tiberius iureiurando pollicitus est v. *Alex. ab Alexandro* II. Dier. Gen. 15.

§. XIII.

Non tamen hos duos praetores, vt frumento praeessent, a *Iulio Caesare* constitutos esse, recte aduersus *Ianum Vincentium Grauinam* a) & *Ioannem Rosinum* b) *Bernardus Henricus Reinoldus* c) asseruit; nam quamuis *Pomponius*: *Deinde Iulius Caesar duos praetores & duos aediles, qui frumento praeessent, & a Cerere Cereales, constituit*, dixerit: tamen verba *Pomponii* de solis, ad quos proxime referuntur, Aedilibus capienda esse, quilibet facile perspiciet.

a) in orig. iur. ciu. p. 31. b) L. I. antiquit. rom. cap. 1. c) Variorum cap. 3 add *Grauii* praef. T. I. Thes. Antiqu. Rom. praem. & *Pitiscus* in Lexico voce, *Prator Cerealis*.

§. XIV.

Eodem modo *Claudius* Imperator teste *Suetonio* a) duos praetores, qui de fideicommissis cognoscerent, & ius dicerent, quibus tamen vnum detraxit *Titus* b), *Nerua* praetorem fiscalem c) & M. *Antonius Philosophus* d) Tutelarem constituit.

a) in Claudio cap. 23. Praetoris fideicommissarii mentio fit apud *Gruterum* in Inscript. & *Vlpianum* fragm. Tit. 25. §. 12. b) v. §. 32. L. 2. de orig. iur. c) §. 32. eod. d) *Iul. Capitolinus* in vita eius c. 10 & *Paullus* V. Sent. 16. § 2. ANICII AVCHENII BASSI. PRAETORIS apud *Reinesium* Inscript. VI. 4. fit mentio alias de hoc Praetore inscriptiones *Castalio* Var. lect. c. XX. & *Pitiscus* voce, *Prator Tutelaris* collegerunt.

§. XV.

Licet autem in Coloniis & municipiis nec Consules, nec Prætores, sed horum loco Duumuiri fuerint; tamen eadem, aut similia Magistratuum nomina, quibus vrbs Roma splendebat, partim adulandi cupiditate, partim ambitionis sensu Magistratibus suis imposuerunt, ac Duumuiros Prætorum nomine indigitarunt *a*).

a) Sic de Campaniæ Colonia *Cicero* II. Agraria. 34. ait, *Nam primum id quod dixi, cum in ceteris Coloniis Duumuiri appellantur, hi se Pretores appellari volebant.* & *Petronius* Campanum Prætorem fingens, se Majestate eius perterritum fuisse cap. 65. dicit. conf. notæ Var. ad h. l. edit. Clar. *Burmanni* & Doctiss. *Euer. Otto* De Ædil. Colon. & Munic. cap. 2. §. 5.

§. XVI.

Maxima autem libera republica Prætoris erat dignitas, & tam in vrbe quam in prouinciis consulatus proxima *a*); vtebatur enim prætor sicut consules prætexta & sella curuli, ei præibant duo lictores cum securibus, præcipuumque eius insigne hasta erat.

a) vnde consulum collega prætor dictus apud *Liuium* VII. & *Gellium* Lib XIII. c. 15. & absente Consule Consulare munus sustinebat. *Cicero* ad famil, X, 12.

§. XVII.

Versabatur prætoris officium I. circa leges II. Iudicia & III. negotia extraiudicialia; ad primum prætoris munus quod attinet, legislatoria quidem potestate, quippe quæ erat penes populum, non gaudebat *a*), vnde etiam initio magistratus in Leges iurare debebat *b*), interim ius constituebat *c*), legesque ciuiles sub æquitatis obtentu adiuuabat, supplebat & emendabat.

a) in prouinciis quidem prætores auctoritate a Senatu accepta leges condiderunt v. *Cicero* II. in Verrem, ast hæ leges potius populi ac Senatus, quam prætoris

toris esse videntur. *b*) *Cicero* de finibus L. II. c. 22. *c*) vnde probe animaduertendum est, aliud esse legem condere, aliud ius constituere, poterat enim praetor ius constituere & abrogare, legem vero condere & abrogare non poterat L. 12. §. 4. de *public. in rem act.* inproprie tamen etiam Edictum Praetoris lex dicitur in L. 1. §. 7. vnde Cogn. & apud *Ciceronem* Verr. I. 42. Edictum Praetoris *lex annua* dicitur. & ita Nou. 24. & 25. in praef. vbi *Iustinianus* praetoribus legum potestatem tribuit, sunt intelligendae. v. *Iosephus Aueran.* L. I. interpret. iur. cap. 6. *Ger. Noodt* L. I. de Iurisd. 13. & *Gundlingiana* Part. XX. n. 4.

§. XIIX.

Ita, scriptis in testamento haeredibus bonorum possessionem decernendo, ius ciuile iuuabat, vtilem actionem, quando nulla iure ciuili prodita erat, dando, illud supplebat, *a*) & tandem exceptionem, contra negotia de iure ciuili valida, dando, illud emendabat, & corrigebat.

a) v. L. 2. ff. praescript. verb.

§. XIX.

Priusquam vero praetor ius diceret, edicta sua, secundum quae durante praetura ius dicere vellet, albo inscripta, pro rostris, vt de plano legi, & ab omnibus conspici possent, collocabat *a*), hinc actio praetoria poenalis albi corrupti L. 7. ff. de iurisdict. & aduersarium ad album producere in L. 1. ff. de edend. *b*)

a) Hinc *Cicero* II. de fin. 22. ait: *Quid enim mereri velis iam cum tu magistratum inieris & in concionem ascenderis? Est enim tibi edicendum, quid sis obseruaturus in iure dicendo* v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quot. 9. & *Iac. Rauardus* L. IV protribun. *b*) dicitur autem album Praetoris a *Dione* L. XLVII. & XLVIII. nec non *Suida* λεύκωμα, murus gypso dealbatus.

§. XX.

Haec praetoris edicta erant vel generalia, quae ab

initio

initio præturæ, vti diximus, in albo proponebantur, & cum prætura expirabant *a*), vel ſpecialia, quæ, prout res incidebat ad ſpeciales cauſas, ad ſimiles tamen non extendenda, dirigebantur *b*), erantque vel monitoria, vel conſolatoria, vel prohibitoria *c*), vel obiurgatoria,

a) vnde etiam annuæ leges vocantur *Cicer*. Verr. I. c. 42. *b*) v. L. 75. D. *de iud.* & 53. §, 1. *de re indic.* *c*) de quibus late *Briſſonius* de formul. L. III. in princip. egit. conf. L. 7. π. de *iurisdict.* Hæc Prætorum Edicta in Templo & Bibliotheca Trajani ſeruabantur v. *Gellius* XI. 17.

§. XXI.

Cum vero improbi ac ambitioſi prætores, primum non omnia edictis ſuis, vt pro arbitrio ius dicere poſſent, complecterentur, deinde edicta ſua non obſervarent, & aliter, quam edixerant decernerent *a*), obuiam huic prætorum licentiæ itum eſt primum Senatus conſulto A. V. C. 586. condito, cuius fragmenta *Stephanus Vinandus Pighius b*) & *Ezechiel Spanhemius c*) exhibent, deinde lege Cornelia A. V. C. 687. a *Cornelio* Tribuno plebis, C. Piſone & Man. Glabrione Coſſ. ſancita, quibus cautum, vt prætores ſuis perpetuis edictis ius dicerent *d*).

a) Hæc omnia *Cicero* in Verre reprehendit. *b*) L. II. Annal. *c*) in orbe Roman. pag 97. *d*) v. *Dio* Lib. XXXVI. & ex hoc tempore paullo certius cœpit eſſe ius prætorium, adeo vt iam Ciceronis ætate plerique non a XII. tabulis, ſed a prætorum edictis iuris diſciplinam auſpicarentur. v. *Perizonius* in diſſ. ad L. Vocon. p, 193.

§. XXII.

Sed caue, prætores ab eo tempore noui aliquid edicere non potuiſſe, credas, etſi enim eo anno, quo magiſtratum gerebant, edicta ſua non immutare, ab anteceſſorum tamen edictis pro lubitu, etiam poſt legem Corneliam, recedere poterant; Ita *Cicero* in edicto ſuo in quibusdam ab edicto Bibuli receſſerat,

 mul-

multaque ab edicto Asiatico Q. Mutii Scæuolæ, vt ipse testatur *a*), mutuatus erat.

a) L. VI. ad Attic. epist. 1. conf. *Ioseph. Auerianius* I. Interpret. iur. c. 6.

§. XXIII.

Quamuis autem prætorum edicta singularem præ se ferre viderentur æquitatem, incertam tamen Romanorum reddiderunt iurisprudentiam, cum nullus prætorum crearetur, qui non aut edicta antecessorum immutaret, aut iis aliquid adderet, vnde etiam *Hadrianus* Imperator de condendo edicto perpetuo consilium cœpit.

§. XXIV.

Edicta hæc Prætorum, quibus vniuersum fere ius continebatur, ex veteribus ICtis *Antistius Labeo*, *Massurius Sabinus*, *Saluius Iulianus*, *P. Furius Anthianus*, *Callistratus*, *T. Gaius*, *S. Pomponius*, *Q. Venuleius Saturninus*, *Iulius Paullus* & *Domitius Vlpianus* interpretati sunt; *a*) ex recentioribus *Stephanus Perræus* opusculum, Edicta Prætorum ex Digestis congruo ordine desumta, continens, edidit *b*), sed, quid in eo præstiterit? dum ad manus meas haud peruenit, dicere non possum.

a) v. Index ICtorum ff. præfixus. *b*) Parisiis 1554. 4.

§. XXV.

Ad iurisdictionem prætoris quod attinet, aut per se, si de iure disceptaretur, idque vel pro tribunali L. 3. §. 8. ff. *de bon poss.* vel de plano L. 4. C. *de dilation*, iudicabat *a*), vnde cognitiones prætoriæ seu extraordinariæ, vel iudicem, si de facto quæstio esset, pedaneum dabat, eique certam iudicandi formulam præscribebat *b*) hunc in modum: *L. Octauius iudex esto si paret fundum Capenatem, quo de agitur ex iure P. Seruilii esse, neque is fundus Q. Catulo petitori restituetur; Contra si paret non Seruilii: Sed Q. Ca-*

Q. Catuli ex iure esse, eum Seruilius Catulo dare, restituereue damnas esto c).

a) Nonnunquam tamen Prætor, si personæ essent egregiæ, vel si valetudine impedirentur, ad illarum domus ire, ibique, illas vel interrogare, vel iuramentum recipere tenebatur vid. *L.* 15. *de iurei.* & *Tacitus* II, Annal. 34. *b*) v. *Gerard. Noodt* de iurisd. & imper. L. 1. c. 7. & 8. *c*) v. *Cicero* IV. in Verrem.

§. XXVI.

Qui, si iustam excusationis causam non haberet, in causa, secundum formulam a prætore præscriptam, inuitus cognoscere cogebatur L. 13. §. 2. *de vacat. & excus. mun.* a partibus tamen iudex datus recusari poterat *a*).

a) v. *Anton. Schulting.* diss. de recusatione iudicis & *Iosephus Aueranius* L. I. Interpr. c. 5.

§. XXVII.

Quoties autem pro tribunali prætor cognoscebat, nihil faciebat sine consilio assessorum, qui Romæ ex quinque senatoribus & quinque equitibus, *a*) qui iidem erant cum decemuiris stlitibus iudicandis, quorum *Pomponius b*) meminit, in prouinciis vero ex viginti recuperatoribus ciuibus Romanis constabant *c*).

a) Quorum collegium *Consilium* siue συμβούλιον Act. XXV. v. 12. & in §. 4. I. *Qui & ex quib. causs. manum. dicitur*, v. *Vlpianus* in fragm. Tit. 1. & *Theophilus* §. 4. l. *Qui & ex quibus caussis* &c. *b*) §. 29. conf. G. *Noodt.* de iurid. L. I. c. 12. Illorum etiam mentio fit in variis inscriptionibus, ita apud *Zamoscium* I. de Senatu Rom. 15. SCÆVA QVÆSTOR STLITIBVS IVDICANDIS, occurrit; alias inscriptiones *Lipsius* ad Tacit. XII. Ann. c. 27. & *Sam. Pitiscus* in Lex. voce *Flamen. Hadrianalis* exhibent; add. *Rad. Fornerius* III. Rer. Quotid. 1. *c*) v. *Iacob. Rauardus* Protribun. c. 18. 19. & 20.

§. XXIIX.

Adhibebat etiam prætor, si causæ grauitas illud requirere videretur, centumuiros, vnde centumuirale iudicium, hastæ iudicium *a*), seu hasta centumuiralis *b*), cui ipse prætor vna cum centumuiris præerat *c*); caussas centumuirales *Cicero d*) accurate recenset: *Iactare se in caussis centumuiralibus*, ait, *in quibus vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium iura versantur.*

a) v. *Val. Maxim.* VII. c. 8. *b*) hinc centumuiralem hastam cogere apud *Sueton.* in Augusto cap. 36. *c*) v. *Plinius* L. V. epist. vlt. & *Sibrandi Tetardi Siccama* de iudicio centumuirali Lib. duo anno 1595. editi, & anno 1725. Halæ recusi. *d*) L. I. de orat. cap. 38.

§. XXIX.

Præcipuæ caussæ, de quibus ICtorum temporibus Centumuiri cognoscebant, *de inofficioso testamento & hereditatis petitione* erant *a*). Vnde Scæuola Centumuirale iudicium pro querela inofficiosi testamenti in L. 13. D. *de inoff. testam.* & Paullus pro petitione hereditatis in L. 30. D. *de liber. caussa* posuit. Imo Tribonianus Tit. *de inofficioso testamento*, Titulo *de petitione hereditatis* subiecit.

a) Sicuti autem diuersa Iudicii Centumuiralis erant tribunalia, ita etiam eueniebat, vt diuersæ essent iudicum sententiæ, vtque testamentum pro parte inofficiosum iudicaretur, & pro parte confirmaretur L. 10. *de inoffic. testam.* L. 76. pr. *de leg.* 2. L. 29. *de exc. rei iudic.* v. *Cuiacius* X. Obs. c. 20. *Merillius* Lib. I. ex Cuiacio p. 260. & Doctiss. *Schultingius* in diss. ad *Val. Maxim.* VII. c. 7. De Testamentis rescissis in princ.

§. XXX.

Tota autem prætoris iurisdictio hisce tribus verbis,

bis, DO, DICO, ADDICO, continebatur, dabat enim iudicem pedaneum arbitrum, recuperatores, & bonorum possessionem *a*), dicebat ius de possessione aliisque priuatis caussis, & denique, facta in iure cessione vel mancipatione, addicebat.

a) v. *Cicero* VII. ad fam. epist. 21. & *Val. Maximus* VII. 7.

§. XXXI.

In extraiudicialibus denique negotiis non minore auctoritate prætor pollebat; Ludorum enim curam habebat, literas allatas in senatu recitabat *a*), bonis interdicebat *b*), consules a prouinciis euocandi potestatem habebat *c*), ius senatus habendi ei erat *d*), imo aliquando in prouinciis exercitui præibat *e*).

a) v. *Liu.* L. XXXII. c. 31. *b*) formulam, qua bonis interdicebat prætor, seruauit nobis *Paulus* Rec. sent. L. II. tit. 4. *Quando tibi bona paterna auitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis: ob eam rem tibi ea re commercioque interdico.* exempla interdictionis apud *Senecam* III. Controu. præf. *Dion. Cass.* & *Valer. Maximum* occurrunt. *c*) *Liu.* L. XXII. c. 33. *d*) *Idem* L. XXXII. c. 26. *e*) conf. *Conradi Lancellotti* & *M. Antonii Coccii Sabellici* de officio prætoris libri.

§. XXXII.

Posteaquam vero pleraque Prætorum munera ad Præfectos vrbis transiere, valde etiam prætorum auctoritatem fuisse imminutam, nihilque fere quam ludorum curam illis relictum, *ex tit. C. Theodos. de prætoribus* constat *a*).

a) Hinc *Boëthius* III. de Consol. ait: *Pratura magna olim potestas, nunc inane nomen, & Senatorii census grauis sarcina.* conf. *Ezechiél. Spanhem.* in orbe Rom. c. 8. & *Guil. Fornerius* I. Select. 21.

§. XXXIII.

Prætorum exemplo Aediles quoque edicta sua pro-

ponebant *a*), quæ & ipſa ad ius honorarium pertinebant *b*), tres autem fuiſſe Aedilium ordines, quorum alii Plebeii, alii Curules, alii denique Cereales ſunt dicti, apud ſcriptotes rerum Romanarum legimus.

a) & quidem, vt videtur, iam *Plauti* ætate v. ille in Captiu. Actu. IV. Sc. 2. v. 44. *b*) v. §. 7. l. *de Iure N. G. & C.* & §. 2. l. *de diuiſ. ſtip.*

§. XXXIV.

Plebeii Aediles A. V. C. 310. vt Tribunis ad manus eſſent, ædiumque ac locorum publicorum curam haberent, ſunt creati, vnde *Cicero a*): *Sunto Aediles curatores vrbis, annonæ, ludorumque ſolennium.*

a) L. III. de Legib. L. un. *De via publ. & ſiquid.* & *Euer. Otto* de Aedil. Colon. & Munic. c. 8. 9. & 10.

§. XXXV.

Præterea hoc eis datum fuit, vt Senatus conſulta, quæ ante arbitrio Conſulum ſupprimebantur, vitiabanturque, in æde Cereris, teſte *Liuio a*), cuſtodirent, quod etiam *Zonaras b*) de plebiſcitis reliquisque decretis affirmat.

a) Lib. III. c. 55. *b*) T. 2. Annal.

§. XXXVI.

Aediles Curules A. V. C. 387. ad eneruandam conſularem dignitatem cum plebe communicatam ex patribus, & quidem primi *Cn. Quinctius Capitolinus & P. Cornelius Scipio*, referente *Liuio a*), ſunt iecti, curulesque, quod curuli ſella vterentur, dicti *b*).

a) Lib. VII. in princ. conf. *Pomponius* §. 26. *b*) v. *Gellius* III. 18.

§. XXXVII.

Hi Aediles Curules præter ludorum, viarum, menſurarum, balneorum, aquæductuum omniumque publi-

publicorum & priuatorum operum curam *a*), quam habebant, de rebus venalibus cognoſcebant, edictaque proponebant ſua, vnde frequens Aedilitii edicti in iure noſtro ſit mentio *b*).

a) quæ ad officium Aedilium Curulium pertinebant, accurate *Cicero* VII. in Verrem deſcribit. apud hosce Aediles fœminæ copiam ſui facientes, nomen & impudicitiam profitebantur & ſimul meretricium vectigal ſoluebant L. 5. §. 3. *de cond. ob turpem cauſſam*, *Tacitus* II. Ann. 85. ibique Lipſius. *Merillius* II. 12. *Euer.* Otto in Papin. p. 98. *b*) vid. Tit. *ff. de adil. edicto* & *Ioann.* Strauchii diſſert. ædilitiæ. Er hæc Edicta etiam in prouinciis a Municipalibus Aedilibus, teſte *Theophilo* ad §. 7. I. *de Iure N. G. & C.* obſeruabantur.

§ XXXVIII.

Ex hoc edicto Aedilitio quædam in corpus iuris Romani ſunt relata, vt I. de vitiis rerum venalium, vnde actiones redhibitoria & quanti minoris; II. de eo qui puerum caſtrauerit L. 27 §. 28. *ff. ad L. Aquil.* III. de beſtia noxia iuxta viam habita L. 40. §. 1. L. 41. & 42. *de ædil. edicto*, & *Paullus* I. Sentent. Tit. 15. *a*).

a) conf. *Bynckershoeckius* in Obſeru. L. IV. cap. 8. Edicta Aedilium Curulium ex veteribus T. Gaius & Iulius Paullus interpretati ſunt.

§. XXXIX.

Hiſce alios duos Aediles, Cereales ex eo dictos, quod rei frumentariæ & annonæ præeſſent, a Iulio Cæſare additos eſſe, *Pomponius a*) refert.

a) §. 32.

§. XL.

Non ſolum autem in vrbe ſed & Coloniis ac municipiis ædiles fuiſſe conſtitutos, ſimulque hos ſecundum Edicta Aedilium Vrbanorum iudicaſſe, egregie *Euerard. Otto a*) monſtrauit.

a) in Tractat. de Aedilibus Coloniarum & municipiorum Francof. 1713. in 8. edito. conf. *Barnab. Brissonius* III. Select. antiqu. 10. *Freherus* l. Parerg. 28. *Norisius* in Cenotaph. Pisan. Diss. 1. c. 3. *Iustus Fontaninus* in Antiqu. Horræ L. I. c. 1. & Cl. *Henr. Brinckmannus* De Legum inscript. §. 19.

CAP. IX.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB AVGVSTO EIVSQVE SVCCESSORIBVS AD HADRIANVM VSQVE, IN PRIMIS DE LEGE REGIA ET SENATVS CONSVLTIS.

§. I.

POst cruentam Iulii Cæsaris mortem, & deuictum Antonium *Octauius Augustus* ad summum reipublicæ fastigium transiit, populusque Romanus potestatem suam in eum propagauit, & mox hanc mox illam summi imperii partem ei per varia Senatusconsulta teste *Dione Cassio* *a*) detulit.

a) Lib. LIII. & 54.

§. II.

Hæc Senatus consulta, in gratiam Augusti facta, Legem Regiam, Legem Imperii, dicta fuisse, constans est ICtorum opinio; inde *Vlpianus* ait *a*) : *Quod principi placuit, legis habet vigorem : vtpote quum* LEGE REGIA, *quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum b*) *omne suum imperium & potestatem conferat*, quæ iisdem verbis Imperator *Iustinianus c*) repetiit.

a) in L. 1. pr. D. *de Constit. princip.* *b*) v. Charonda I. Verosimil. 2. *Ioann. Mercerius* in Conciliat. p. 120. & *Ger. Noodt.* I. Obs. 3. *c*) §. 6. I. *de Iure N. G. et Ciu.*

§. III.

§. III.

Hinc errant *Franciscus Balduinus*, *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Ioannes Corasius Ianus a Costa* & alii, qui, decepti *Liuii a*) loco, Legem hanc Regiam a Romulo repetunt, eamque sub Augusto postliminio restitutam esse, contendunt.

a) Lib. XXXIV. c. 6. ibi: An vetus lex Regia simul cum ipsa vrbe nata?

§. IV.

Nec minus errant, qui verbis *Ciceronis a*): *Regio imperio duo sunto in praeeundo, iudicando, consulendo, Praetores, iudices, Consules appellantur*, moti, ad Leges XII. Tabularum huius legis originem reiiciunt *b*).

a) III. de Leg. c. 3. *b*) Non enim haec lex Decemuirorum sed ipsius Ciceronis est; vti *Ioann. Frider. Gronou.* in Orat. De Lege Regia bene obseruauit.

§. V.

Tandem etiam *Clapmari* reiicienda est opinio, qui sub Vespasiano legem hanc natam esse, existimat; nam licet negandum non sit, eiusmodi legem sub Vespasiano occurrere: tamen haec nouae legis non fuit constitutio, sed antiquae legis Regiae sub Augusto latae repetitio *a*).

a) v. *Gronouii* Orat. cit.

§. VI.

Solebant enim Romani in Augusti successoribus, quotiescunque imperium inchoabant, legem Regiam repetere: fragmentum huius Legis Regiae, sub Vespasiano repetitae, bene longum in marmoribus Capitolinis apud *Ianum Gruterum a*) extat.

a) In corpore Inscriptionum pag. 242. & apud *Hoffmannum* in histor. iur. pag. 131. nec non *Heineccium* in syntagm. antiquit. L. I. tit. 2, §. 67.

§. VII.

Ex quibus patet *Franciscum Connanum a*) & *Martinum Schockium b*) absque sufficienti ratione, legem hanc in Triboniani cerebro fuisse natam, statuisse, quibus abunde *Vlricus Huberus c*) satisfecit.

a) in Comment. iur. ciu. L. I. c. 16. *b*) in diatribe de Lege Regia Triboniani, quam auctiorem sub tit. de quadruplici lege Regia Francof. 1668. 12. edidit. *c*) in Digress. Iustin. I. 1. 16.

§. IIX.

De hac Lege Regia *Scipio Gentilis a*) *Ioann Baptista Castellus b*), *Ioann Fridericus Gronouius c*) & *Gerardus Noodtius d*) ex professo tractarunt.

a) in orat. de L. Regia. *b*) in dissert. de L. Regia, qua Romanorum imperium Octauiano Augusto delatum Patau. 1685. edita. *c*) in orat. de hac Lege Lugd. Batau. a. 1675. in 8. in publicum emissa. *d*) in oratione de iure summi imperii & Lege Regia.

§. IX.

Sed caue, populum Romanum lege hac regia omne ius suum in principem transtulisse, credas, potius ex *Tacito a*) aliisque scriptoribus Romanis, veterum magistratuum vocabula fuisse retenta, populumque sub Augusto eiusque successoribus in comitiis de rebus tam publicis, quam priuatis rogatum fuisse, constat.

a) L. XIII. Ann. c. 25. & L. XIV. c. 28. conf. *Ger. Noodt*, L. I. Obs. iur. cap. 3. & in orat. modo cit.

§. X.

Ita sub *Augusto* Leges Iuliæ, Aelia Sentia, Fusia Caninia, Papia Poppæa, sub *Tiberio* vero lex Iunia Norbana centuriatis comitiis ad populum sunt latæ; eodem modo Imperator *Claudius* legem, vt *Domitius* in familiam Claudii transiret, & Neronis nomen acciperet, veteri ritu rogauit *a*).

a) v. *Tacitus* Annal. L. I. c. 15. & L. XII. c. 26.

§. XI.

§. XI.

Verum enim vero non diu Imperatores veterem leges ferendi modum retinuerunt; *Tiberius* enim princeps callidissimus legislatoriam potestatem populo ademit, comitia ex Campo in Curiam transtulit, vtque leges non suffragio populi sed Senatus ferrentur, teste Tacito *a*), voluit.

a) Lib. I. Annal. cap. 15.

§. XII.

Aliam Pomponius *a*), quem Imperator Iustinianus sequitur *b*), de origine Senatusconsultorum affert relationem, notatus exinde ab eius interpretibus, verum nullo iure hoc loco Pomponium vapulare, alii vt Cornelius Bynckershoeckius *c*) & Wilhelmus Muelenius *d*) docuerunt.

a) §. 9. L. 2. *de orig. iur.* *b*) in §. 5. I. *de Iure N. G. & Ciu.* *c*) in prætermiss. ad §. 9. L. 2. *de orig. iur.* *d*) in exercitat. ad dict. §. 9.

§. XIII.

Vnde rariores factæ sunt leges, frequentiora Senatus consulta, quæ ab hoc demum tempore vim & auctoritatem legis obtinuerunt.

§. XIV.

Non equidem statuo, Senatum sub libera republica SCtorum faciendorum facultatem non habuisse; sunt enim primordia Senatusconsultorum, teste Halicarnassensi *a*) & Liuio *b*), vetustissima, hoc tantum volo, sub libera republica Senatus consulta auctoritatem legis non habuisse, cum legislatoria potestate non senatus, sed populus gauderet, sed Tiberii demum ætate Senatum legum ferendarum potestatem accepisse, vnde recte de suo tempore *Vlpianus* dixit *c*): *Non ambigitur senatum ius facere posse.*

a) Lib. I. c. 28. *b*) L. I. c. 17. *c*) L. 9 *π. de Legib.* conf. *Vincentius Cabotius* II. Disput. 3. & Clar. *Wieling* in Prætern. ad Hahnium p. 234.

§. XV.

§. XV.

Fiebant autem Senatus consulta sub libera republica non nisi in sacro, auspiciisque dicato, loco, conuocato per edictum Senatu *a*), quo præsente a Consule, quem penes fasces eo mense erant, vel eo absente a Prætore, Dictatore, vel etiam, recusante consule, a Tribuno plebis relatio ad Senatum fiebat.

a) His verbis: QVI PATRES, QVIQVE CONSCRIPTI, *Liu.* II. 1. quibus postea addi coepit: QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. *Gellius* XIV. 18.

§. XVI.

Facta relatione his verbis: REFERIMVS AD VOS, PATRES CONSCRIPTI, sententiam rogabantur senatores: DIC SP. POSTVME QVID SENTIS? QVID FIERI PLACET? QVID TIBI VIDETVR? quibus dictis Consul sententias vel pronunciabat, vel supprimebat, vtque quilibet in tanta sententiarum varietate vnam amplecteretur, sequentibus verbis iubebat: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS *a*).

a) v. Barnabas Brissonius Lib. II. de formul.

§. XVII.

Hisce prolatis, Senatores mutabant locum, eoque singuli discedebant, vbi recitata fuerat, quam probarent, sententia, discessione facta, numerabantur Senatores ab vtraque parte stantes, in quamcumque ergo partem frequentior concesserat Senatus, in eam deinde sententiam conficiebatur Senatus consultum.

§. XIIX.

Confectum ita SCtum solenniter scribebatur, &, confirmatum a Tribuno plebis *a*), ex instituto Valerii & Horatii in ædem Cereris ad Aediles plebeios deferebatur *b*), quem ritum condendi SCta sub libera republica ex veteribus *Gellius c*), ex recentio-

ribus

tribus vero *Wilhelmus Muelenius* d) & *Ioann Gottlieb Heineccius* deſcribunt e).

a) poterant enim Tribuni plebis, ſin minus placerent SCta, intercedere, quo caſu non vim SCtum obtinebat, ſed auctoritas Senatus dicebatur. v. *Liuius* IV. 52. *Cicero* ad Famil. I. 2. b) v. *Liu.* L. III. c. 55. & L. VI. 35. poſtea vero, ad Aerarium ſunt translata. v. *Sueton.* in Auguſto c. 94. & *Tacitus* III. Ann. c. 51. c) Lib. XIV. c. 7. d) in Exercit. ad Pompon. §. 9. e) in Syntagm. antiquit. L. I. pag. 86. ſeq.

§. XIX.

Eodem etiam ritu Senatus conſulta ſub Cæſaribus condebantur, niſi quod princeps orationem præmitteret; ita Seueri oratio, quam Paulus ICtus ſingulari libro expoſuit, in L. 1. D. *de rebus eorum, quæ ſub tut.* &c. occurrit, Seueri vero & Commodi oratio in L. 20. *de Rei vind.* Antonini in L. 1. *de feriis*, Diui Pii L. 4. C. *de profeſſ. & medic.* Pertinacis in §. 7. l. *quibus modis teſtamenta* &c. reperitur a).

a) plures eiusmodi Principum orationes partim apud ſcriptores rei Auguſtæ, partim in corpore iuris Romani occurrentes, Barnabas Briſſonius L. II. de formul. Scipio Gentilis & Bœckelen. in diſſert. de orationibus principum nec non *Ioann Strauchius* in diſſ. De ſtatutis a Principe §. 11. collegerunt.

§. XX.

Inde Senatus conſultorum & orationum principis promiſcua occurrit appellatio, & ſæpe oratione principum dicitur cautum, quod SCto erat conſtitutum a); Sic Vlpianus D. Marci orationem de alimentis vltima voluntate relictis in L. 8. π. *de tranſact.* recitat, in L. vero 23. §. 2. *de condict. indeb.* hanc conſtitutionem SCto imputat b).

a) v. L. penult. π. *ad SCtum Turpilianum.* b) v. *Scipio Gentilis* ad Orationem D. Marci & *Barn. Briſſon.* I. Select. antiqu. c. 16.

§. XXI.

§. XXI.

Solebat autem princeps frequenter & pro lubitu Senatum conuocare, orationem in Senatu vel ipse habere, vel per Quæstorem recitare, vel literis voluntatem suam exponere, quidue constituendum esset, suadere *a*); quo facto quilibet ex Senatu sententiam suam secundum ordinem dicebat, & quia nemo principi contradicere audebat, plerumque pedibus in eius sententiam ibant, ac ita ad eius placitum SCtum fiebat.

a) v. L. 1. D. *de hered. petit.* *Sueton.* in Tito c. 6. & *Barn. Brissonius* I. Select. Antiqu. c. 17.

§. XXII.

Conditum hoc modo SCtum principi offerebatur, & postea vna cum oratione vel libris elephantinis inscribebatur *a*) vel æneis tabulis incidebatur *b*).

a) Et in Bibliotheca Vlpia asseruabatur. *Vopiscus* in Tacito, c. 8. *Habet Bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc SCtum perscriptum.*
b) v. *Plin.* L. VIII. epist. 6. & *Gutherius* de offic. dom. Aug. Lib. I. c. 30.

§. XXIII.

Et hæc SCta etiam sub Cæsaribus, qui ipsi legislatoria vsi sunt potestate, fieri non desierunt; ita sub Hadriano SCtum *Iulianum*, *Apronianum* & *Tertullianum*, sub M. Antonino *Orficianum* prodiit, licet pristinum splendorem atque vim amisisse videantur *a*).

a) Hinc etiam pro lege non erant nisi lege Augusta i. e. Edicto Principali essent confirmata v. *Symmachus* X. epist. 21.

§. XXIV.

Non solum autem de negotiis principalibus, sed si quid latis legibus supplendum aut detrahendum erat, SCta fiebant; ita SCtum *Largianum* circa legem

Iuniam Norbanam *a*), *Plancianum* circa L. Falcidiam *b*), *Libonianum* & *Claudianum* circa L. Corneliam de falsis *c*), *Persicianum d*) & *Claudianum* circa L. Papiam Poppæam *e*), facta fuerunt.

a) apud *Vlpianum tit.* 3. *de Latin*, L. un. C. *de Latin. libert.* §. *f.* I. *de success. libert.* *b*) L. 59. D. *ad L. Falcid.* *c*) L. 3. C. *de his, qui sibi adscrib.* *d*) v. *Perizon.* ad L. Voconiam & *Heinecc.* ad L Iul. & Papiam p. 159. *e*) *Vlpian.* tit. 16. & *Suetonius* in *Claudio* cap. 24. nec non *Merillius* L. V. Obs. c. 12.

§. XXV.

Eodem modo SCtum, quod captatorias institutiones improbauit *a*) circa L. Fabiam de plagiariis *b*) factum fuit, nec vno sed pluribus SCtis Legi Papiæ adiectum, vel detractum est *c*), de quibus ex professo *Edmundus Merillius d*) tractauit.

a) L. 71. D. *de hered. instit.* conf. *Cornel. Bynckersh.* de captat. institut. cap. 1. *b*) L. 2. D. *ad L. Fabiam.* *c*) quæ deprehenduntur L. 60. *de Legat.* 2. L. 35. *de mort. caus. donat.* L. 20. *de hered. instit.* *d*) L. V. Obseruat. c. 12.

§. XXVI.

Potiora SCta, quæ in iure nostro occurrunt, hæc sunt: *Aemilianum* A. V. C. 934. Aemilio Iunco & Iulio Seuero Coss. de libertate fideicommissaria *a*) factum, quod etiam *Iuncianum b*) dicitur; *Apronianum* de uniuersitatum successione fideicommissaria, cuius originem *Cuiacius c*) & *Hoffmann d*) ad *Marci* tempora, *Antonius Schultingius* vero *e*) ad *Hadriani* ætatem referunt; sed videtur tempore *Marci* id, quod ciuitatibus erat concessum, hoc SCto ad Collegia productum *f*).

a) v. L. 29. §. 4. D. *de fideic. libert.* *b*) L. 51. §. 8. eod. *c*) ad Vlpian. tit. 22. *d*) in hist. iur. p. 178. *e*) in iurisprud. Anteiust. p. 635. propter L. 27. D. *de reb. dub.* *f*) L. 20. eod. v. *Merillius* IV. Obs. c. 16.

§. XXVII.

§. XXVII.

Caluitianum seu potius *Caluisianum*, quo cautum vt si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit, non proficeret ad capiendas hereditates & legata *a*).

a) *Vlpianus* in fragm. tit. 16. *Heinecc.* in syntagm. L. I. p. 302.

§. XXIIX.

Claudianum de tutoribus a Consulibus dandis *a*); de mulieribus seruili amore bacchantibus *b*); de assignatione libertorum A. V. C. 798. P. *Suilio Rufo* & *Ostorio Scapula* Coss. factum *c*); & de nuptiis sexagenarii *f*).

a) v. *Sueton.* in *Claud.* c. 23. *b*) *Tacitus* L. XII. Annal. c. 23. quamuis *Suetonius* Vespasiano in eius vita cap. 11. hoc SCtum tribuat. cunciliationem *Petrus Faber* L. I. Semestr. c. 21. P. *Burgius* Elect. c. 8. & *Gundlingiana* P. X. p. 436. afferunt. *c*) vid. Tit. I. *de assign. libert.* *d*) v. *Vlpianus* Tit. 16. §. 3. & *Perizonius* ad L. Vocon. p. 156. *e*) vid. tit. D. *de SCt. Silan. & Claudian.* *f*) v. *Vlpianus* Tit. 21. & P. *Faber* I. Semestr. 25.

§. XXIX.

Cognitum adhuc fuit aliud SCtum *Claudianum* quod sub nomine Iuris ciuilis in §. 4. I. *de Iure pers.* venit. Cum enim adolescentes maleferiati se ipsos aliis vendendos dare, & deinceps ad libertatem proclamare solerent, SCto hoc cautum fuit, vt in seruitute manerent *a*). Requirebatur tamen, vt quis sui iuris esset, non libertus alicuius L. 4. D. *de lib. caussa*, nec filius familias, qui facto suo conditionem patroni vel patris deteriorem reddere non poterant *b*).

a) v. Tit. D. *Quib. ad libert. proclam. non licet.* *b*) *Paullus* II. Sent. 21. 9.

§. XXX

§. XXX.

Huc pertinen SCta, quibus lex de falsis est explicata, & ad alios casus prolata *a)*; nec non SCta, quæ ad explicandam Legem Corneliam de iniuriis prodierunt, vt *Geminianum*, *Libonianum b)*, *&* *Licinianum*, quorum apud *Paullum c)* fit mentio.

a) v. fragmentum Vlpiani apud auctorem Collat. LL. Mosaic. & Rom. IIX. 7. vbi varia eiusmodi SCta recensentur. *b)* An hoc SCtum etiam Claudianum dictum fuerit; v. apud *Merillium* L. II. ex Cuiacio p. 305. *c)* recept. sent. L. V. c. 4. §. 14. 15. & 17. add. L. 5. §. 10. D. *de iniur.*

§. XXXI.

Dasumianum de fideicommissariis libertatibus *a)*; SCtum sub Hadriano de legatis ciuitatibus, quæ sub imperio populi Romani erant, relictis *b)*; *Iulianum* sub Imperatore Hadriano conditum *c)*; *Iunianum* seu *Numianum* sub Domitiano A. V. C. 839. factum *d)*.

a) quod citatur a *Paulo* L. IV. Sent. recept. tit. 13. n. 3. add. L. 36. §. 4. *de fideic. libert.* *b)* v. *Vlpianus.* 24. §. 28. & *Schulting.* in Iurispr. Anteiust. p. 659. *c)* quod in L. 20. D. *de hered. pet.* citatur. *d)* vti in L. 2. C. *de collus. deteg.* nominatur.

§. XXXII.

Largianum A. V. C. 798. Claudio & Cæcina Largo Coss. factum, quo cautum, vt liberi manumissoris non nominatim exheredes scripti extraneis heredibus eorum in bonis Latinorum præferrentur *a)*.

a) v. §. vlt. I. *de success. libert.* & L. vn. C. *de Lat. lib. toll.*

§. XXXIII.

Macedonianum, cuius auctorem quidam *Claudium* Imperatorem *a)*, alii *Vespasianum b)* faciunt, rursus

alii *Claudii* legem obliteratam *Vespasianum* restituisse credunt. Si itaque dicendum quod res est, recte vtrique hoc SCtum tribuitur, *Claudio* nimirum vt Imperatori, *Vespasiano* vero vt Consuli, quippe qui A. V. C. 800. quo *Claudius* legem, de mutuo filiisfamilias dato non repetendo, tulit, Consulatum vna cum Vitellio gessit *c*).

a) propter *Tacitum* L. II. Annal. c. 13. *b*) ob verba *Suetonii* in vita Vespas. cap. 11. *c*) conf. *Petr. Faber* L. I. Semestr. 25. & *Bern. Henr. Reinoldi* diss. ad SCtum Macedonianum. Vtrum vero luxuriosus quidam iuuenis, an improbus fœnerator huic SCto nomen dederit? inter eruditos non conuenit; & licet apud plerosque *Theophilus*, qui ad §. 7. I. *Quod cum eo* &c. prius adfirmat, vapulet: tamen eius partes hodie viri doctissimi, vt *Reinoldus* in cit. dissert. & Cl. *Heineccius* in Elem. Iur. Ciu. ad π sub tit. *de SCto Maced.* tuentur.

§. XXXIV.

SCtum de Senatorum nuptiis tempore D. *Marci* conditum *a*); *Neroniana* de legatis *b*); de simulatis adoptionibus *c*); quorum testamenta ne aperiantur *d*); vt si quis à suis seruis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent *e*); *Orphitianum* de bonis maternis A. V. C. 931. Iuliano Rufo & Gavio Orphito Coss. factum *f*).

a) cuius mentio fit in L. 16. D. *de sponsal.* *b*) v. *Vlpianus* XXIV. 11. *c*) v. *Tacit.* L. XV. Annal. c. 19. *d*) vid. tit. D. *de SCto Silan. & Claudian.* *e*) v. *Tacitus* XIII. Annal. 32, quod etiam Pisonianum in L. 8. D. *de SCto Silan.* dicitur. *f*) v. tit. I. de h. SCto.

§. XXXV.

SCtum *Pegasianum* sub Vespasiano Pegaso & Pusione Coss. factum *a*); *Pernicianum* seu potius *Persicianum* sub Tiberio de nuptiis sexagenariorum & quinquagenariarum conditum *b*); *Plancianum* de

de-

denunciatione praegnationis post divortium & de partu agnoscendo *c*).

a) v. §. 5. l. *de fideic. hered. Rad. Fornerius* II. Rer. Quot. 18. & *Merillius* VII. 15. IIX. 14. *b*) v. *Perizonii* diss. de L. Vocon. *c*) vid. tit. D. *de lib. agnosc.* & G. *Noodtii* Iulius Paullus cap. 3.

§. XXXVI.

SCtum *Rubrianum* quo libertatibus subuentum *a*); *Sabinianum b*); *Silanianum* de quaestione in familia ob occisum dominum instituenda *c*); *Statilianum* de falso; *Tertullianum* de successione materna tempore Hadriani factum *d*);

a) v. L. 26. §. 7. D. *de fideic. libert.* *b*) v. §. 14. l. *de heredit. qua ab Intest.* *c*) vid. tit. D. *ad SCtum Silan. Cuiacius* I. Obs. 18. *Radulphus Fornerius* V. Rer. Quotid. 13. nec non *Lipsius* & *Vetranius* in notis ad Tacit. XIII. Ann. 32. *d*) v. §. 2. l. h. t. & *Schulting.* in iurispr. Anteiust. p. 668.

§. XXXVII.

SCtum *Trebellianum* de fideicommissariis hereditatibus *a*); *Turpilianum* de abolitionibus criminum *b*); SCtum *Traiani* de magistratu conueniendo, si neglexissent a Tutoribus & Curatoribus exigere cautionem *c*).

a) cuius aetatem indicat L. 1 §. 1. D. *ad SCtum Trebell.* v. §. 4. l. *de fideic. heredit.* *b*) vid. Tit. D. h. & dissert. auctoris sub praesidio *Ephraim Gerhardi* D. de abolitionibus criminum Ienae 1714. habita. *c*) v. L. 5. D. *de magistrat. conuen.*

§. XXXVIII.

SCtum *Velleianum* de intercessione mulierum sub Claudio, Marco Silano & Velleio Coss. factum *a*), a quo aliud *Velleianum* de assignandis libertis *b*) differt. *Vitrasianum c*); *Volusianum d*); SCtum de vsufructu quantitatum & iurium *e*).

a) v. L. 2. §. 1. D. *ad SCtum Vellei.* & *Gerard Noodt* L. I. Obſ. c. 18. *b*) cuius ſit mentio in L. 2. D. *de aſſign. lib.* *c*) cuius in §. 2. I. *de vſufr.* L. 69. D. *ad L. Falcid.* & L. 1. C. *de vſufr.* ſit mentio. v. *P. Faber* III. Semeſtr. 12. *Noodt* II. de vſufr. 20. & *Euer. Otto* in præf. T. I. Theſ. Iur. Ciu. præmiſſa; ſtatuam Vitraſii v. apud *Nerium* I. Annal. 32. *d*) v. L. 6. D. *ad L. Iul. de vi publ. & priu.* *e*) v. *Vlpianus* in fragm. 24. §. 26. L. 1. *de vſufr. quemadm. cau. Galuanus* de vſufr. diſſert. 3. & *G. Noodt* de vſufr. L. II. c. 20.

§. XXXIX.

De hiſce SCtis ex veteribus *Iulius Paullus*, ex recentioribus vero *Antonius Auguſtinus a*), *Ianus Vincentius Grauina*, *b*) tractarunt. Nec minus *Hoffmannus c*) catalogum eorum exhibuit.

a) in libro de LL. & SCtis, qui Romæ 1583. lucem adſpexit. *b*) in origin. Iur. ciu L. III. *c*) in hiſtor. Iur. p. 178.

§. XL.

Singularia SCta reſtituerunt commentariisque illuſtrarunt ſuis tum veteres, tum recentiores ICti. Ex veteribus *ad SCtum Orficianum & Tertyllianum*, T. Gaius, *ad Turpilianum* Aelius Marcianus, *ad Libonianum*, *Orfitianum*, *Silanianum*, *Tertyllianum Turpilianum* & *Velleianum* Iulius Paullus ſcripſerunt: Ex recentioribus *Macedonianum* Reinoldus *a*), *Marcianum* vero *de bacchanalibus tollendis* Vir Ampliſſ. Bynckershoeckius *b*) reſtituerunt.

a) in diſſ. cit. *b*) in Opuſc. De cultu Religion. peregrinæ apud veteres Romanos p. m. 259.

CAP.

CAP. X.

DE IVRECONSVLCIS EORVMQVE RESPONSIS.

§. I.

ICtis Romæ originem dedit *Romuli* institutum, a Græcis acceptum, & in melius reformatum, quo nimirum in fidem patriciorum plebeios dedit, vt, quem vellent ex patriciis, sibi patronum eligerent *a*).

a) v. *Dion. Halicarnaſſ.* L. II. & *Plutarchus* in vita Romuli.

§. II.

Patricius vocabatur patronus, plebeius cliens, eius erat, clienti iura interpretari, lites pro eo suscipere *a*), atque otium ei tam in publicis quam priuatis negotiis & quidem gratis parare: huius erat, patronum in elocandis filiabus adiuuare, captiuum eiusque liberos redimere, mulctas indictas pro eo repræsentare, & ad sumtus pro magistratu faciendos conferre *b*).

a) vnde *Horatius* II. Epist. 1. v. 103. canit:
Romæ dulce diu fuit & solenne, reclusâ
Mane domò vigilare, clienti promere iura.

b) v. *Gellius* L. V. c. 3. *Fridericus Brummer* ad L. Cinciam. *Desiderius Heraldus* L. II. Rer. iudicat. auctorit. cap. 5.

§. III.

Non solum autem plebs in vrbe in patrocinio erat, sed & integræ coloniæ, societates, municipiaque sibi patronos ex patriciis eligebant, vt negotia eorum in vrbe curarent, verbaque pro illis facerent *a*).

a) v. *Cicero* de offic. I. & Philipp. VI. *Sueton.* in Augusto & Tiberio. Extant quamplurimæ inscriptiones apud *Gruterum* & *Norisium* Cenotaph. Pisan. Diss. II. c. 7. in quibus Coloniatum ac Municipiorum Patroni laudantur. v. *Rad. Fornerius* V. Rer. Quotid. 4.

§. IV.

Cum autem patroni promiscue omnibus consulentibus, & quidem mercede conducti se dare cœperint, obsoleuit antiquum illud ius patronatus, omnesque, studiorum suorum fiduciam habentes, ad causas ciuium perorandas sunt admissi, ac priuatorum iudiciorum fortuna in ICtorum opinione est sita *a*).

a) v. *Cicero* Top. c. 17. *Brissonius* IV. Select. Antiqu. 16. locumque inuenit illud *Iuuenalis* Sat. IIX. v. 47.

- - - Saepe ima plebe Quiritem
Facundum inuenias, solet hic defendere caussas
Nobilis indocti, veniet de plebe togata
Qui iuris nodos & legum aenigmata soluat.

§. V.

Primis vero temporibus hi ICti a docendo respondendoque sese abstinebant, posteaquam vero arcanum illud Pontificum, nempe legis actiones, esset diuulgatum, & cum plebe communicatum, responsa iuris tam partibus litigantibus *a*) quam iudicibus, & quidem non solum medio in foro, sed & domi dabant *b*), discipulosque suos, vt eos audirent, & responsa notarent, admittere solebant *c*).

a) Qui deinceps responsa ad iudices adferre solebant L. 2. §. 47. *de O. I. Cicero* I. de Orat. & *Freherus* II. Parerg. 6. *b*) v. *Cicero* Top. c. 17. & de Leg. I. c. 3. *Pomponius* §. 47. *Georg. Schubart.* Exercit. 2. p. 265. *Ioseph Nerius* I. Analect. 6. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 223. fiebat autem id interdum viua voce & tempore matutino sub galli cantum, vt ex *Horatio* Serm. I. v. 9. & 10. constat:

Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor vbi ostia pulsat.

c) *Cicero* in Orat. ad Brutum.

§. VI.

Non solum autem ICti a ciuibus consulebantur, sed sese inuicem ipsos consulere solebant; Ita, Proculum

culum Attilicinus *a*), Paulum Rufinus *b*) consuluisse, legitur, eodem modo Sexto Cæcilio Africano Iulianus respondit; imo iudicibus sæpius absentes, quid iuris esset, scribebant *c*), vel coram iura explicabant.

a) in L. 17. D. *de pact. dot.* *b*) in L. 4. D. *Quib. ad libert. procl. non licet.* *c*) v. L. 2. §. 47. D. *de Orig. iur.* & *Ioan. Strauchius* in præf. Consiliis Fichardi Giessæ 1677. editis, præmissa.

§. VII.

Nec minus non tantum auctores vnius scholæ, sed etiam alterius sese inuicem consulere solebant. Ita Aristo Iulianum ex Sabinianis in L. 4. D. *de leg. præst.* & Neratius Aristonem ex Proculeianis in L. 3. D. *Quæ res pign. dar.* &c. consuluit. Pari modo aliquis ex Proculeianis Iauolenum in L. 28. *de reb. auct. iud. possid.* interrogauit *a*).

a) v. *Merillius* V. Obs. 29. & 38.

§. VIII.

Solebat autem cliens ICtum alloqui, & veniam petere his verbis: LICETNE CONSVLERE; respondente ICto: CONSVLE, referebatur ei negotium, addita quæstione: QVÆRO, AN EXISTIMES? tunc breuissime *a*) nulla addita ratione *b*), ICtus respondebat: SECVNDVM EA, QVÆ PROPONVNTVR, EXISTIMO, PLACET, PVTO, vel: NON EXISTIMO, NON PLACET, NON VIDETVR *c*).

a) Sicuti ICti breuissimè, ita etiam sæpius obscurè respondebant, hinc *Iuuenalis*:

- - - *Iurisqueperitus Apollo.*

v. *Gabriel Vallus* ad L. vn. C. *de sententiis, quæ pro eo, quod interest* &c. & *Gilbertus Regius* II. Enantiophan. c. 14. *b*) ICti Romani ad augendam iuris ciuilis dignitatem rationes ciuiles clam populo habebant, ne cauillandi occasio daretur. *Seneca* epist. 95. *Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest. Sic quomodo ICtorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur.* v. *Kressii* diss. De rationibus decidendi

dendi in vario iure & *Euerard. Otto* de Aedil. Col. & Municip. p. 257. *c*) v. *Barn. Brissonius* de form. L. III. L. 19. D. *de lib. & postum.*

§. IX.

Praeter consilia, quae ICti consulentibus dabant, id etiam agebant, vt leges populi Romani interpretarentur, earumque rationes inuestigarent, vnde saepius inter se de iure controuerso disputare solebant, quae disputationes quaestiones & altercationes dicebantur *a*); hinc formulae: PLENIVS ROGO, QVAE AD HAEC SPECTANT, ATTINGAS *b*), POSSE DICI *c*).

a) eiusmodi quaestionum Papinianus Libros 37. conscripsit, egregium etiam exemplum huius quaestionis, in auditorio Papiniani ventilatae, in L. 40. D. *de reb. cred.* ad quam Legem difficillimam Ampl. *Bynckershoeckius* singularem librum 1696 conscripsit, qui Lugd. Batau. 1699. 8. vna cum diss. *De pactis stricti iuris contractibus in continenti adiectis*, & Diatriba: *De auctore auctoribusque Authenticarum* recusus fuit. Aliud in L. 43. *de act. E. & V.* occurrit. De hisce Quaestionum libris v. *Perrenonius* II. Animadu. c. 11. & *Euer. Otto* in Papin. p. 235. *b*) L. 25. *de lib. leg.* *c*) L. 14. D. *de legat.* 1.

§. X.

Summam autem ICti non solum in respondendo, sed etiam in refutandis aduersariorum sententiis adhibere solebant modestiam, quod ex formulis, quibus ad dissensum suum indicandum vtebantur, satis elucet; Ita *Vlpianus* in L. 48. §. 4. D. de aedil. edict. *difficile esse*, ait, *vt contineatur* quod negat contineri, & in L. 23. pro socio, *difficile esse*, inquit, *negare*, quod non vult negare *a*).

a) v. *Gerard Noodt* de dolo malo c. 12. & de transact. cap. 24. nec non P. *Burgius* Elect. c. 6. In primis autem ICti formula vtebantur: NON VIDERI, a veteribus petita. qui eandem, quod facile mortales errare possunt, in LL. Plebiscitis, & iudicum cognitionibus religiose obseruarunt v. *Cuiacius* III. Obs. c. 26.

26. *Duarenus* II. Dispnt. Anniu. c. 2. & *Henricus Brenckmann*. in diss. de legum inscriptionibus §. 27.

§. XI.

Eodem modo ICtus in L. 12. §. 1. de aqu. pluu. *sibi magis placere*, in L. 4. §. 7. de Usurp. & V. *commodius dici*, L. 3. de Riu. *Ego contra*, *mihi videtur*, *nos & hic opinamur*, L. 11. §. 15. de leg. 3. *procliuior sum*, L. 59. §. 1. de iur. dot. *vereor ne non ita sit*. & in L. 45. §. 5. de ritu nupt. *vereor ne possit ita esse*; ait; de qua veterum ICtorum modestia ex professo *Antonius Matthaei* a) egit.

a) in oratione de modestia veterum ICtorum, add. *Boeckelen*. de diu. fam. vet. ICtorum c. 7. De modestia T. Aristonis vid. *Plinius* I. epist. 22. de Papiniani *Euer. Otto* in Papin. p. 340. & V. A. *Zacharias Huber* in diss. ad L. 63. *de R. N.*

§. XII.

Hoc etiam non minimum modestiae illorum argumentum est, quod, rationibus aliorum conuicti, sententiam suam mutare, ac in contrariam concedere non erubuerint. *Papiniani* retractationes in L. 6. de seru. export. & L. fin. C. de furt. *Scaeuolae* in L. 23. §. 3. de A. R. D. *Iuliani* in L. 15. §. 1. ad L. Aquil. *Massurii Sabini* in L. 17. de hered. inst. *Vlpii Marcelli* in L. 17. §. pen. de pact. *Maeciani* in L. 17. de Iure patron. & *Vlpiani* in L. 92. de C. & Demonstr. occurrunt a).

a) v. *Cuiacius* IV. Obs. c. 1. *Franc. Marsius Gordonius* Praetermiss. c. 11. *Merillius* I. Obs. 9. *Ger. Noodt* ad L. Aquil. c. 10. *Euer. Otto* in Papin. p. 344. & Prolusio nostra: *De retractationibus veterum ICtorum, quorum fragmenta in Digestis supersunt*, Ienae 1726. 4. edit.

§. XIII.

Praeter responsa, quae consulentibus ICti dabant, etiam clientes consilio & industria aduersus nimiam

iuris ſubtilitatem, aut aduerſariorum machinationes muniebant, cautionesque quamplurimas, Græcis ἐυρηματικὰ dictas, ſubtiliter excogitabant *a*).

a) Ad munus ICti etiam cautiones pertinere *Cicero* I. de Orat. 48. docet. Eiusmodi cautionum librum *Modéſtinus* ICtus conſcripſit, cuius fragmenta *Ioann Schilterus* & *Henricus Brenckmannus* collegerunt, atque peculiaribus ſcriptis illuſtrarunt.

§. XIV.

Sæpius etiam prudentes in commune conſulebant, & quam, poſt varias altercationes, communi ſuffragio deciſionem inueniebant, diſputationem fori adpellabant, eamque vſu fori accedente ad ſimiles caſus extendebant, de qua fori diſputatione iam cap. IV. a nobis fuit actum.

§. XV.

Præterea ICti ex principiis generalioribus ſpeciales regulas deducebant *a*), aut regulas ab anteceſſoribus datas repetebant, & confirmabant, vel aliis modis iurisprudentiam Romanam illuſtrabant, vnde tot regularum, definitionum, diſputationum, veroſimilium, inſtitutionum, opinionum & Digeſtorum libri ſunt orti *b*).

a) Licet difficile fuerit antiquis ICtis, regulas eiusmodi generales breui complexu edere L. 202. *de R. I.* Quintus tamen Mucius primus vadum tentauit, ac regulas iuris compoſuit, L. 2. §. 42. *de O. I.* quem deinceps Seruius Sulpitius & Pomponius ſecuti ſunt, vsque dum Papinianus duos definitionum libros edidit, atque in illos æquiſſimas iuris regulas retulit. v. *Merillius* ad L. Deciſiones p. 64. & *Euer. Otto* in Papiniano p. 244. *b*) De libris Quæſtionum, Diſputationum, Aſſeſſoriorum, Diſceptationum & Decretorum v. *Perrenonius* II. Animadu. II. De libro Maſſurii Sabini Memoralium *Pitiſcus* in Lexico v. *Memoriales*.

§. XVI.

§. XVI.

Nec minus ICti vel libros aliorum ſupplere, illuſtrare, illisque aliquid addere, vel etiam reprehendendi animo ad aliorum libros ſcribere ſolebant. Vnde libri *Iauoleni* ex Caſſio, *Iuliani* ex Minucio Natali *a*): *Maſſurii Sabini* libri ſeu notæ ad Vitellium *b*) *Vlpii Marcelli* ad Iulianum, *Vlpiani* ad Vlpium Marcellum, *Paulli* ad Sabinum & Plautium *c*), *Paulli*, *Vlpiani* & *Martiani* ad Papinianum in iure noſtro paſſim occurrunt.

a) Ad horum imitationem ex recentioribus *Merillius* tres libros ex Cuiacio Pariſ. 1638. 4. edidit, quibus *Oſius Aurelius* Diſpunctorem ſuum Aureliæ 1642. 4. oppoſuit. *b*) v. *A. Auguſtinus* I. Emend. 6. *Iac. Curtius* II. Coniect. 2. *Ioſeph Nerius* II. Analect. 22. *Petr. Perrenonius* II. Animadu. 6 *Guil. Beſt.* in ratione emendandi leges c. 8. & V. A. *Corn. Byncker shoeckius* ad L. Rhodiam de iactu p. 4. *c*) v. pr. I. *de hered. inſtit.* ibique Dn. *Boëhmer* in not.

§. XVII.

Ex hiſce ICtis, qui veteres in iure noſtro dicuntur *a*), quorumque iurisprudentia dicitur media *b*), quod primum *M. Aurelius Galuanus* detexit *c*), celebres præ ceteris fuerunt *Tiberius Corruncanius*, qui primus referente *Pomponio d*) iuris ciuilis ſcientiam Romæ profeſſus eſt, quique teſte *Cicerone e*) tantæ fuit ſapientiæ, vt ad eum de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur.

a) in L. 3. §. 19. *ff. de A. vel A. P.* L. 1. §. 9. & L. 31. *ad L. Falcidiam*, licet negandum non ſit, etiam primos illos ICtos, qui ſub imperatoribus floruerunt, hoc nomine venire. v. L. 3. §. 19. de *adqu. vel amitt. poſſ.* & L. 31. *ad L. Falcid.* vnde etiam *Cuiacius* ad L. 37. D. *de vſurp. & V.* ex veteribus vltimos Sabinum & Caſſium fuiſſe ait. *b*) in §. 31. *de legit. agnat. ſucceſſ.* *c*) in diſſ. de vſufr. c. 6. *d*) §. 35. *e*) L. III. de Orat.

§. XVIII.

§. XIIX.

P. Papyrius Legum Regiarum collector; *Manius Manilius Ciceroni* princeps ciuitatis dictus *a*); *Appius Claudius Cœcus*, vel etiam *Centummanus*, vti eum *Pomponius b*) appellat, qui libellum de Legis actionibus composuit, quem Cneum Flauium surripuisse, & populo dedisse supra annotauimus.

a) L. I. de Finib. c. 4. Huic Manilio *Euer. Otto* in præfat. T. I. Iur. Ciu. præm. nomen suum vindicauit. *b*) §. 36. vid. L. 1. §. 5. D. *de postul. Suetonius* in Tiberio, de hoc Appio etiam *Ouidius* L. VI. fast. canit:

Appius est auctor Pyrrho, qui pace negata
Multum animo vidit; lumine captus erat.

De hoc Appio Claudio eiusque honoribus elegans est inscriptio apud *Petrum Marcellinum Corradinum* in Vet. Latio III. c. 20 & alia apud *Gruterum* p. 389. Quatenus autem litteræ caninæ *R.* inuentor dici possit? viri doctiss. *Byncker hoeckius* in præterm. ad §. 36. L. 2. *de O. I.* & *Euer. Otto* in præf. T. I. Thes. Iur. ciu. præm. explicant.

§. XIX.

S. *Aelius* Aeliani iuris auctor, quem *Tullius* maximum oratorem maximumque ICtum prædicat; *Marcus Cato* Porciæ familiæ princeps, & regulæ Catonianæ auctor *a*); *Publius Mucius* & *Quintus Mucius Scæuolæ* pater & filius, viri Iuris ciuilis scientia florentissimi, quorumque domus oraculum ciuitatis fuit dicta, eius meutio fit in L. 36. D. *pro soc.* & L. vlt. *de legat.* hic vero cautionem Mucianam *b*) invenit, & librum ὅρων aliosque decem & octo, quibus ius ciuile antea confusum in ordinem redegit, composuit *c*).

a) v. Tit. 7. Dig. Lib. 34. Catonianæ sententiæ mentio fit in L. 86. *de cond. & demonstr.* vid. etiam L. 10. §. 1. *de ædil. Ed.* L. 44, *Solut. matrim.* L. 5. §. 1. *de V. O.* & L. 98. §. 1. eod. vbi eiusdem obseruationem de mense intercalari, ex iure Pontificio

cio petitam, perspicimus. De libris a Catone editis v. *Gellius* XIII. 18. Inscriptiones de hoc Catone v. apud *P. Seruium* in Miscell. T. II. Miscellan. Ital. p. 77. *b*) de hac cautione vid. L. 79. §. 2. & 3. D. *de Condit. & demonstrat.* De hisce Muciis v. *Val. Maxim.* IIX. c. 12. vbi tamen pro *iure Pratorio*, legendum esse *iure prądiatorio Pighius* in notis obseruauit. conf. *Iac. Curtius* I. Coniect. 27. *c*) ex quibus multa Digestis inserta sunt loca, quæ *Franciscus Balduinus* collegit, & in suis Scæuolis, seu de Iurisprudentia Muciana libro 1558. 8. Basileæ edito, commentariis egregie illustrauit.

§. XX.

Quintus Tubero Panætii non Pansæ, vti quidem *Pomponius a)* ait, auditor, a quo disciplina Stoica ita fuit imbutus, vt Stoicam grauitatem in omnibus suis actionibus & moribus expresserit; maximam autem eius in iure fuisse auctoritatem ex L. 7. §. 1. de *supellect. leg.* patet; meminit etiam eius *Iauolenus* in L. 77. *de C. E. & V.* & *Vlpianus* in L. 13. §. 30. *ff. de A. F. & A.*

a) §. 40. Huius ICti mentionem *Gellius* XIV. 2. facit, & diuersus est ab Aelio Tuberone, cuius idem Lib. XXII. meminit. v. *Valer. Maxim* IV. c. 9. p. 356. edit. Torrenii.

§. XXI.

Mucii auditores fuerunt quamplures *Aquilius Gallus* stipulationis Aquilianæ, quam formulam ICtus *Florentinus* in L. 18. §. 1. D. *de acceptil.* & *Tribonianus* in §. 1. I. *Quib. mod. toll. obligat.* describunt, artifex *a*); *Publius Rutilius Rufus*, *Lucius Balbus*, *Sextus Papirius*, & *Caius Iuuentius*.

a) v. *Ioann. Strauchii* vita C. Aquilii Galli inter program. a Consultissimo Dn. *Budero*, coniunctim Ienæ 1720. 8. edita pag. 112. ab hoc ICto diuersus est Aelius Gallus. v. *Gellius* XVI. 5. & *Macrobius* VI. Saturn. 8.

§. XXII.

§. XXII.

Horum discipulus *Seruius Sulpicius* fuit, qui primus, teste *Cicerone a*), artem, quam dialecticam vocant, ad iurisprudentiam attulit, & obiurgatus a Q. Mucio, cum ad consulendum eum de re amici venisset, quod ius, in quo versaretur, ignoraret *b*), iuri ciuili adeo operam dedit, vt prope centum & octoginta libros, narrante *Pomponio c*), reliquerit.

a) in Bruto cap. 41. *b*) Hic Seruius Sulpicius, quasi vlciscens suam iniuriam, Mucium postea notauit v. §. 2. I. *de Societ.* L. 30. *pro socio*, L. 3. §. 6. *de pen. leg.* *Gellius* IV. 1. *Merillius* II. 2. & *Freher*. II. Pareg. 1. §. 43. v. *Ioann. Strauchii* vita huius ICti inter programm. p. 68. De hoc Sulpicio elegans est inscriptio apud *Reinesium* Classe VII. Inscriptione 30.

§. XXIII.

A Seruio Sulpicio iuris disciplinam didicerat *Alphenus Varus a*) Epicureae sectae deditus *b*), qui in iuris scientia adeo excelluit, vt non solum XL. Digestorum libros *c*), quos Paulus ICtus in ordinem redegisse videtur, sed etiam Coniectaneorum seu, vt alii malunt, Collectaneorum, quorum secundum *Gellius* citat *d*) reliquerit; vitam huius ICti *Henricus Brenckmannus* conspectui π *e*) adiecit.

a) alius hic *Alphenus* ab eo fuit, qui tempore Othonis & Galbae vixit, de quo *Tacitus* Lib. II. Ann. c. 19. & 43. Lib. III. c. 36. & *Plutarchus* in Othone. *b*) vti ex L. 76. D. *de iudic.* patet. vid. tamen *Iacobus Cuiacius* L. XXVI. Obs. 40. & *Menagius* ad Laërtium Lib. X. p. 63. *c*) qui in Indice π. praemisso recensentur. non magnae tamen eius sententias inter ICtos auctoritatis fuisse, ex L. 72. *de leg.* 2. patet. *d*) Lib. VI. c. 5. *e*) Amstelod. 1709. edito v. excerptum e litteris *Christfr. Wachtleri* ad I. B. M. in Actis Erud. a. 1711. p. 21. promisit etiam *Euerardus Otto* Alphenum Varum ab iniuriis vindicatum, quem auide expectamus.

§. XXIV.

§. XXIV.

C. *Aulus Ofilius*, qui teste *Cicerone a*) viuente adhuc *Seruio* præceptore maximam in respondendo habuit auctoritatem, quique iudice Pomponio *b*) Trebatio & Cascelio doctior fuit; reliquit libros de iure ciuili plurimos, de Legibus, vicesima, iurisdictione, ad Edictum Prætoris, & de actionibus *c*).

a) L. VII. ad famil. epist. 21. *b*) §. 45. *c*) v. *Menagius* amœnit. iur. ciu. c. 42.

§. XXV.

Eodem tempore vixit *Trebatius Testa a*) Cornelii Maximi auditor, & Labeonis præceptor, Ciceroni vero admodum familiaris *b*), cuius suasu Augustum codicillorum vsum recepisse, Imperator testis est *c*); Proculeianæ sectæ auctorem eum *Ioannes Bertrandus d*), motus verbis Ciceronis *e*) *familiam duxit in iure ciuili*, facit, sed familiam ducere esse prouerbialem loquendi modum, idemque significare, quod præcipuum est, nemo est qui non intelligit.

a) Epicureis illum multi, propter verba Cicer. Lib. VII. ad fam. epist. 12. *Indicauit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum*, accensent, sed Ciceronem ludere, vt in aliis locis, recte obseruauit *Schilterus*. in Manud. ad philos. mor. cap. 1. §. 6. vid. *Euerard Otto* in not. ad orat. de Stoica veterum ICtor. philosophia p. m. 251. *b*) v. Epist. 1. L. IV. ad famil. *c*) in §. 1. I. *de Codicill.* *d*) Lib. II. Vit. ICtor. c. 18. *e*) L. VII. epist. 5.

§. XXVI.

Huius *Trebatii* ICti, quem *Cicero*, *Iulius Cæsar* & *Augustus* magni fecerunt, *Ammianus* vero *Marcellinus a*) inter præstantissimos ICtos numerauit, laudibus multum *Nicolaus Heinsius b*) detrahere, eiusque sententias plerumque in Digestis reiici, variis eam in rem adductis locis, probare voluit, sed *Trebatii* defensionem doctissimus *Gundlingius* in se suscepit, eumque ab Heinsii iniuriis liberauit *c*).

a) L.

a) L. XXX. c. 4. b) in diss. de Satyra Horatiana. c) in pecul. differt. Halæ habita.

§. XXVII.

Trebatio & Ofilio æqualis fuit *Cascelius* Q. Mucii & Volcatii auditor, quem *Macrobius* a) ICtum miræ vrbanitatis & libertatis nominat; scripta eius incognita sunt, præter librum benedictorum, cuius *Pomponius* b) meminit, quis autem ille liber fuerit, inter Doctores non satis constat c).

a) L. II. Saturnal. c. 8. b) §. 45. c) v. *Menagius* amœnit. iur. ciu. c. 8. *Scipio Gentilis* I. Parerg. 38. & *Freher*. I. Parergor. 3. & *Ioannes Strauchius* in vita huius ICti inter programm. pag. 62. ad imitationem Cascelii *Marcus* a *Lyclama* ICtus Benedictorum libros quatuor aduersus maledicta *Antonii Fabri*, qui eum in libris de erroribus pragmaticorum reprehendit, conscripsit.

§. XXIIX.

Præterea ICtorum catalogo etiam *M. Tullium Ciceronem Guilielmus Budæus* a), *Franciscus Balduinus* b), *Reinerus Bachouius* c), *Guilielmus Grotius* d), *Nicolaus Sudorius* e) & *Antonius Schultingius* f) inserunt, sed rectius alii g) *Ciceronem*, qui ipse a ICtis se separare videtur h), albo ICtorum non inscribunt.

a) ad L. 1. *de I. & I.* b) qui integrum de Iurisprudentia Ciceronis librum conscribere voluit. c) ad Fabri error. pragmat. Decad. 49. err. 9. d) de vit. ICtor. L. I. c. 9. e) in disputat. ciuil. libro ad L. 13. C. *de iudiciis*. f) in orat. de Iurisprudentia Ciceronis Franecker. recitata. g) vt amplissimus *Bynckershoeckius* in prætermissis ad §. 46. L. 2. *de O. I.* h) epist. 19. L. VII. & c 13. Oration. pro Muræna, vbi nimis abiecte de ICtis loquitur.

§. XXIX.

Licet autem hi ICti non solum clientibus, sed & iudicibus responsa dederint, non tamen ea sub libera republi-

republica vim & auctoritatem iuris habuerunt, nec iudices obligarunt? *Augustus* enim primus respondendi de iure facultatem ICtis per modum beneficii concessit, iudicesque, ne ab eorum responsis recederent, adstrinxit *a*), vnde etiam ab hoc tempore ICti *iuris conditores b*) *&* *iuris auctores c*) sunt dicti.

a) v. §. vlt. L. 2. π. *de orig. iur.* Quod si tamen dissentirent inter se, qui consulebantur, liberior & solutior iudicandi potestas iudicibus competebat, nec obstat §. 8. I. *de Iure N. G. & C.* ibi enim multi *non facile* vel *non temere* legunt. v. *Grauina* in Origin. Iur. Ciu. c. 40. & *Perrenonius* II. Animadu. 11. *b*) v. L. 17. π. *de iur. patron.* L. 120. *de V. S.* L. 25. C. *de nupt.* *c*) v. L. 39. *de A. E. & V.* L. 32. *de vsur.* & L. 3. C. *de repud.*

§. XXX.

Non autem *Augustus* hanc responsis ICtorum tribuit vim, vt maior iuris auctoritas esset, vti *Pomponius a*) narrat, nec vt responsa ICtorum Prætoris regnum euerterent, vti *Hubero b*) placuit, sed vt eo ipso sibi legislatoriam potestatem callide vindicaret, ac Leges Romanas per ICtos statui præsenti accommodaret *c*).

a) §. vlt. *b*) auspic. domest. V. p. 178. *c*) v. Dn. *Thomasius* in Næuis iurispr. Anteiust. p. 70. & *Heineccius* in Syntagm. antiquit. p. 77.

§. XXXI.

In dubium quidem hoc Augusti factum *Iacobus Gothofredus a*) vocauit, & partim ante Augustum responsorum auctoritatem iam saluam, partim a Valentiniano III. stabilitam fuisse, censuit, sed rationes eius solide illustris *Thomasius b*) excussit.

a) in Comment. ad C. Theod. L. I. Tit. 5. p. 32. *b*) in Næuis pag. 67.

§. XXXII.

Seruarunt idem institutum sequentes Imperatores, excepto

excepto *Caligula*, qui referente *Suetonio a)*, totum ICtorum ordinem abolere voluit, nisi quod sub *Tiberio* & successoribus respondendi facultatem ab Imperatore impetrare cogerentur, quod tamen iterum *Hadrianus*, auctore *Pomponio b)*, sustulit.

a) in eius vita c. 34. conf. *Mercerius* in Conciliat. p. m. 123. *b)* §. 47.

§. XXXIII.

Sicuti autem ICti & vitæ ratione plane diuersi, & ingenio doctrinaque dissimiles erant, ita contigit, vt in studio iuris ciuilis, partim ex æmulatione & dissentiendi studio, partim ex diuerso ius & æquum interpretandi modo, dum alii strictæ iuris rationi adhærescerent, alii in æquitatem procliuiores essent, & legum asperitatem verecunde lenire vellent, in partes distraherentur, diuersæque ICtorum familiæ orirentur, quarum controuersiæ iurisprudentiam Romanam mirifice turbarunt.

§. XXXIV.

Primi diuersarum scholarum auctores fuerunt *Ateius Capito* & *Antistius Labeo*, qui ambo sub *Augusto* floruerunt, ille quidem Sabinianæ seu Cassianæ, hic vero Proculeianæ seu Pegasianæ scholæ princeps; quarum Scholarum seriem & successionem in compendiosa tabella *Antonius Augustinus a)*, *Antonius Contius b)* *Iacobus Gothofredus c)*, *Christian Otto a Boeckelen d)* & *Petrus Lambecius e)* exhibent.

a) Lib. III. Emend. c. 4. *b)* Lib. I. Subseciu. lect. c. 12. *c)* in Manual. iur. *d)* de diuers. ICt. fam. cap. 2. quibus *Gottfridi Mascouii* exercit. inaugur. De Sectis Sabinianorum & Proculianorum in iure ciuili Altorfi 1724. ventilata, addi potest. *e)* in Prodr. Histor. Litter. p. 232.

§. XXXV.

Ceterum, quæ *Labeonem* inter & *Capitonem* extitere

ſtitere controuerſiæ, ex diuerſitate ingeniorum maximam partem fuiſſe ortas, ſuſpicari licet; *Labeo* enim, dum Stoicam affectaret ſeueritatem, libertatis priſtinæ ſtrenuus defenſor *a*): *Capito* contra aulæ deditus, ille nouator erat, ac a ſententia veterum lubenter recedebat *b*): hic vero veterum veſtigia premebat *c*), hic honorum appetentiſſimus erat; ille vero etiam delatos ſibi repudiabat; diuerſos horum ICtorum mores, præter *Pomponium d*) *Edmundus Merillius e*) *Chriſtian Otto a Bœckelen f*) *Cornelius Eckius g*) *Chriſtian. Thomaſius h*) & *Godfried Maſcou. i*) notarunt.

a) eius παῤῥησίας exempla apud *Sueton.* in Auguſto c. 54. & *Dione Caſſio* L. LIV. proſtant. *b*) exempla vid. in L. 1. §. 41. D. *depoſ.* L. 1. §. 2. *de peric. & comm. rei vend.* L. vlt. *de iur. deliber.* L. 31. *de vſufr. & vſu leg.* v. *Petr. Perrenonius* Lib. I. Animadu. 21. *c*) v. *Gellius* Lib. XIII, c. 12. *d*) in §. 47. *e*) L. I. Obſ. c. 3. & L. V. c. 54. *f*) cap. 2. *g*) in oratione de hiſce duobus ICtis 1692. Vltraiect. recitata. *h*) in comparatione horum ICtorum inter programm. pag. 1. *i*) in citat. exercit. inaugur.

§. XXXVI.

Quæ autem & ingeniorum & doctrinæ inter Antiſtium Labeonem & Atteium Capitonem interceſſit diuerſitas, illa etiam ad eorum ſectatores Proculeianos & Sabinianos propagata fuit; *Proculiani* enim magis a partibus Stoicorum erant: *Sabiniani* vero diuerſas ſequebantur ſententias *a*), *illi* ſubtilitatem iuris & ſtrictam diſputandi ſequebantur ratione *b*): *hi*, quod æquius erat ac benignius, aduerſus ſtrictam diſputandi rationem & verborum ſubtilitatem probabant *c*), *illi* veterum regulis inſiſtere nolebant: *hi* regulis iuris antiqui, quæ fluxerant ex iure ciuili ſiue interpretatione prudentum, inſiſtebant, pro-

babantque a maioribus constituta, licet eorum non possent reddere rationem *d*).

a) Hinc *Arrianus* IV. Diss. Epict. lc. 3. Massurium & Cassium Sabinianos his verbis perstringit: *Hæ sunt illinc missæ leges, hæc Edicta, horum interpretem esse oportet, his parere, non Massurii & Cassii præceptis.* v. *Merillius* I. Obs. c. 20. & 27. Lib. IV. c. fin. & ad L. Decil. p. 79. & 82. *b*) *Idem* I. 3. *c*) v. L. 51. *ad L. Aquil.* L. 20. *de R. C.* L. 13. *de lib. & postum.* *d*) *Merillius* I. c. 3. & 5.

§. XXXVII.

Sicuti autem sectam Capitonis *Massurius Sabinus a*), Labeonis vero *Proculus* propagauit, ita primum de scholæ Sabinianæ auctore eiusque successoribus nobis erit agendum.

a) Vtrum Massurius, au Masurius scribendum sit? vid. *Euer. Otto* in præf. T. I. Thesauri Iur. Ciu. præm.

§. XXXVIII.

Massurius Sabinius, a quo Sabiniani *a*) nomen habent suum, quique primus responsa sua, non vti ante viva voce, sed in scriptis dedit, sub Tiberio floruit, variosque iuris ciuilis libros, & inter hos commentarios ad Edictum Prætoris, ex quibus quintum *Paullus* ICtus allegauit *b*), reliquit. *C. Cassius Longinus* Sabini discipulus fidelisque ac tenax eius dogmatum seruator fuit *c*), vnde nihil frequentius in iure nostro, quam *Sabinum* & *Cassium* ita sentire, & sicuti a suo nomine Scholam Sabinianam appellari voluit Cassianam, ita etiam Cassianæ scholæ princeps ac parens vocatur *d*), discipulique eius Cassiani *e*) ab eo sunt dicti.

a) v. L. 11. D. *de donat. inter V. & V.* & L. 11. *de A. R. D.* *b*) in L. *suo victu de oper. libert.* *c*) v. L. 19. π. *de recept. qui arbitr.* & *Freherus* II. Parerg. 15. *d*) v. *Plinius* L. VII. epist. 24. *e*) v. L. 35. π. *de mort. caus. donat.* & L. 18. π. *de furt*;

De

De Massurio Sabino *Dan. Guilielm Mollerus* in peculiari diss. Altorfi 1693. habita, de Cassio Longino vero *Ioann. Strauchius* in vita eius inter programm. p. 30. & *Norisius* in Cenot. Pisan. Diss. II. p. 332. conferri merentur.

§. XXXIX.

Cassium excepit *Cœlius Sabinus* tempore Vespasiani clarus, quique Sabinianorum iterum induxisse nomen creditur; huius successor fuit *Iauolenus Priscus*, qui post tempora Vespasiani floruit, cuiusque indolem & conditionem prolixe *Plinius a)* nobis describit; *Aburnius Valens*, quem in consilio Antonini Pii fuisse, *Capitolinus b)* refert.

a) L. VI. epist. 15. ubi illum dubiæ fuisse sanitatis, scribit. b) in vita Antonini.

§. XL.

Nominatur a Pomponio *a)* inter ICtos etiam *Tuscianus*, quem tanquam hominem ignotum choro ICtorum expellunt, & alium in eius locum substituunt, ita Bertrandus *b) Tuscium Fuluianum* adoptauit, Antonius Augustinus *c)* & Menagius *d) Mæcianum* pro Tusciano substituerunt *e)* contra de adoptando *Viuiano* deliberauit, sed eum *Tusciani* nomen etiam alibi *f)* occurrat, horum virorum opiniones rectè a *Bynckershoeckio g)* reiiciuntur.

a) §. 47. b) de Iurisper. II. 54. c) in not. ad librum de Nomin. propriis Pandect. p. 24. d) in amœnit. iur. ciu. c. 5. in eadem opinione est *Ioann. Strauch.* in Mæciano inter programm. p. 46. e) L. II. c. 11. f) in L. 18. C. *mand.* g) in prætermiss. ad Pomponium.

§. XLI.

Iauoleni discipulus fuit *Saluius Iulianus*, de quo capite sequenti plura dicemus; præterea inter Sabinianos etiam *Sextus Cæcilius Africanus a)*, *Terentius Cle-*

Clemens, *Minucius Natalis*, *Lucius Volusius Maecianus b)* & *Vinidius Verus* referuntur, de quibus *Rutilius*, *Bertrandus* & *Grotius* conferri possunt.

a) v. *Gellius* XX. 1. *Menagius* c. 23. & *Strauchii* Africanus pag. 55. b) cuius de asse & eius partibus libellus, a *Vineto* Parisiis 1565. 8. editus, a *Cuiacio* Codici Theodosiano, & a *Gronouio* libro de Sestertiis adiectus, superest, vid. *Strauch.* in Maeciano p. 46. *Menagius* cap. 5. *Bynckershoeck.* ad L. *ἀξίωσις de Iactu* & *Euer. Otto* in praef. T. I. Thes. Iur. Ciu.

§. XLII.

Venimus nunc ad Labeonis sectatores, inter quos primum *M. Cocceius Nerua*, sub Tiberio a) clarus, eminet; excepit Neruam *Sempronius Proculus b)*, qui Proculianae Sectae nomen dedit, ex cuius scriptis soli epistolarum libri octo in indice Digestorum memorantur.

a) Tiberio familiarissimum fuisse *Pomponius* §. fin. & *Tacitus* L. IV. Ann. c. 58. & L. VI. c. 26. testantur, vnde *Perrenonius* II. Var. 24. fallitur, qui ad Caesaris aetatem ascendit. b) De hoc *Proculo* aliisque eiusdem nominis v. P. *Burman.* in not. ad Petron. p. 169. & *Euer. Otto* in praef. cit.

§. XLIII.

Eodem tempore floruit *Cocceius Nerua* filius, qui annos septendecim natus de iure responsitasse, ab Vlpiano a) narratur; cuique Vlpianus multum tribuisse videtur b); Nec non *Longinus* a Cassio Longino longe diuersus c).

a) in L. 1. §. 3. *de postul. Menagius* in Amoenit. Iur. c. 2. b) v. L. 13. §. 7. *de vsufr.* & L. 3. §. 8. *de pecul.* c) v. *Pomponius* §. 47.

§. XLIV.

Proculo cum Nerua & Longino successit *Pegasus a)*, qui tanta Sectae Proculianae dogmata prosecutus

cutus est fama, vt, qui eum secuti, Pegasiani dicti fuerint; Pegasum *Iuventius Celsus* pater & filius, Proculianæ scolæ strenui sectatores *b*), exceperunt.

a) Pegasiani SCti cum Pusione Cos. auctor. cuius etiam *Iuuenalis* Sat. 4. v. 77. meminit v. *Strauchii* Pegasus inter progr. p. 75. *b*) dissensionem patris & filii *Vlpianus* in L. 3. §. 7. *de condict. caus. dat.* notauit. v. *Strauchii* Celsi p. 12. *Iac. Curtius* II. Coniect. 22. B. *Brissonius* III. Sel. antiqu. 7. *Nerius* II. Anal. 6. *Pitiscus* in Lexico v. B. pro F. *Euer. Otto* in cit. præf. & *Franc. de Roy* ad L. 51. D. *de A. R. D.* vbi, Celsum ICtum ab A. Cornelio Celso Medico diuersum esse monstrat.

§. XLV.

Agmen huius scholæ apud Pomponium claudit *Neratius Priscus a*), qui sub Traiano & Hadriano floruit, sed hisce alii *Attilicinum*, *Titum Aristonem* a Plinio *b*) laudatum, *Vlpium Marcellum* D. Pii coætaneum *c*), *Vrseium Ferocem d*) & *Iunium Mauricianum e*) recte addunt.

a) De *Neratii* libr. Membranorum v. *Colerus* Parerg. c. 23. huius frater *Marcellus* in L. 43. *de fundo instr.* dicitur, qui cum Vlpio Marcello non est confundendus. *b*) Lib. I. epist. 23. *c*) vid. de ætate, secta *Vlpii Marcelli* de libris Digestorum eiusdem, & notis Vlpiani ad Marcellum *Edmundus Merillius* L. VII. Obs. c. 10. & *Iac. Curtius* I. Coniect 38. Hic *Vlpius Marcellus* notas ad Iulianum scripserat, eumque, quacumque poterat ratione, reprehenderat; verum, quod *Iulianus* passus fuit a *Marcello*, id *Marcellus* ab *Vlpiano* passus est; hic enim, vt *Iulianum* vlcisceretur, notas ad *Marcellum* scripsit. v. *Merillius* l. c. *Pancirollus* II. Var. lect. c. 131. & P. *Perrenonius* II. Var. lect. c. 23. *d*) Quis ille *Ferox* fuerit & qua ætate vixerit? v. idem l. c. *e*) vid. idem *Perren.* l. c.

§. XLVI.

Vestigia dissensionum, inter diuersas scholas agitatarum, in corpore iuris nostri occurrunt quam-

 pluri-

plurima, quæ a *Christophoro Othone Bœckelenio a)* *Edmundo Merillio b)* & *Gothofredo Mascovio c)* recensentur.

a) de diuers. fam. vet. ICtorum c. 8. b) in Obseru. libris. c) Sectis Sabin. & Proculian. cap. 8.

§. XLVII.

Cum itaque quælibet secta suos auctores habuerit, non immerito quæritur, quænam magis secta præualuerit, Sabinianorumne, an Proculianorum; Et quidem vbi diuersæ fuerunt sectarum sententiæ, ad principem relationes factas esse, eamque sentententiam magis probatam, quam princeps confirmasset, recte *Edmundus Merillius a)* existimat.

a) L. I. Obseruat. cap. 5. & L. VII. c. 11. Ita Proculeianorum Sententia aduersus Sabinianos probata fuit, quod eam principes admisissent. v. §. 2. l. *de empt. & vendit.* L. pen. C. *de rer. permut.*

§. XLIIX.

Hinc accidit, vt pleræque diuersarum scholarum controuersiæ sub Imperatoribus *Seuero* & *Antonino*, qui præstantissimos in consilio habebant ICtos, & sub quibus calor iste sectarum refrixerat, rescriptis illorum decisæ fuerint, quo *Tertullianus*, cum ait *a)* *Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & squallentem silvam legum, nouis principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & ceditis!* Edmundo Merillio *b)* respexisse videtur.

a) in apologet. cap. 4. b) v. L. I. Obs. c. 5. Quod si itaquere scriptis principum aliquid decisum esset, hisce ICti vtebantur formulis: *Non ambigitur. Nemo ambigit hodie.* v. *Merillius* VII. 18. & Prolusio nostra, de ICtis Erciscundis §. 27.

§. XLIX.

Reliqui ICti, qui sub *Antonino Pio, Diuis fratribus*, & subsequentibus Imperatoribus floruerunt, media

dia via incesserunt & in conciliandis aliorum sententiis laborarunt, vnde etiam *erciscundi* & *miscelliones* sunt vocati, de quibus *Stephanus Morinus a)* *Edmundus Merillius b)* & *Euerard Otto c)* egerunt.

a) in Dissertationibus, quibus multa antiquitatis monumenta illustrantur p. 105. *b*) L. I. Obseruat. c. 6. & Lib. VIII. c. 1. *c*) in Papiniano p. 297. & in orat. de philosophia ICtorum Stoica.

§. L.

Diuersa autem ratione hos ICtos *erciscundos* siue *miscelliones* extitisse, & I, vel mediam inter diuersas sectas viam elegisse, vel II, ex diuersis sententiis vnam conflasse, vel III, vtramque, licet diuersam, probasse, vel IV, partim hanc, partim illam elegisse, vel V, neutram sine distinctione admisisse, vel denique VI, alterutram sectarum sententiam Imperatorum rescriptis confirmasse, in Prolusione nostra, *De ICtis erciscundis* & *Miscellionibus*, *quorum fragmenta in Digestis supersunt*, ex professo commonstrauimus *a*).

a) Ienae 1728. 4. add. *Gotfridi Mascouii de Sectis Sabinianorum & Proculianorum in Iure Ciuili*, Diatriba, inserta est disquisitio, *de Herciscundis* Lipsiae 1728. 8.

§. LI.

Media itaque via *S. Pomponius*, *T. Gaius*, *Tertullianus*, *Cerbidius Scaeuola*, *Marcianus Venuleius Saturninus*, *Aemilius Papinianus*, *Claudius Tryphoninus*, *Iulius Paullus*, *Domitius Vlpianus*, *Aemilius Macer*, & *Herennius Modestinus* incesserunt.

§. LII.

Ad *S. Pomponium* itaque quod attinet, eum inter Papiniani discipulos & Alexandri Seueri familiares *Riuallius*, *Rutilius*, *Cocceius*, *Bertrandus*, *Lambecius* & alii, moti auctoritate *Lampridii a*), collocant, sed cum veteres Codices neque Pomponii ne-

que aliorum, in vulgatis editionibus memoratorum, faciant mentionem, merito illorum opinionem reiicimus, eumque sub Antoninis vixisse, firmiter nobis persuademus.

a) vid. L. 14. D. *de pollicit.* & *Bernhardi Henrici Reinoldi* oratio de S. Pomponio Herbornæ 1710. recitata; huius ICti leges, quæ ex libro ad Sabinum in Digestis reliquæ sunt, *Henricus Theodorus Pagenstecher* collegit, secundum argumenti ordinem disposuit, & explicuit Lemgou. 1725.

§. LIII.

Titus Gaius diui Pii temporibus floruit *a*), & plures libros *b*) scripsit, ex quibus duo Institutionum libri, olim in deliciis habiti, & in scholis præcipue studiosis expositi *c*), a Wisigothis vero deformati, supersunt, quos post *Almarici Bouchardi*, *Ioannis Sichardi*, *Iacobi Cuiacii*, *Hieronymi Alexandri*, & *Iacobi Oiselii* operas *Antonius Schultingius* Iurisprudentiæ Anteiustinianæ *d*) inseruit, notisque suis locupletauit.

a) v. L. 7. D. *de reb. dub.* *Anton. Augustinus* L. I. Emendat. c. 5. & in not. ad librum de propriis Nomin. Pandect. p. 7. & *Aegydius Menagius* in amœnit. iur. ciu. cap. 43. *b*) ex quibus etiam libri aureorum seu rerum quotidianarum ab Imperatore Iustiniano in proœm. Instit. memorantur. v. *Colerus* Parerg. c. 23. & Clariss. *Wieling* in Iurispr. restit. P. I. p. 74. ad quorum imitationem *Radulphus Fornerius* ICtus Gallus Rerum quotidianarum libros conscripsit. *c*) v. Constit. Omnem §. 1. *de Concept. Digest.* *d*) ab eo anno 1717. 4. Lugdun. Bat. editæ.

§. LIV.

Tertullianus ICtus, cuius Imperator Iustinianus in L. vlt. C. *de curatore furiosi* facit mentionem, a Seueri & Antonini temporibus ad Alexandri Seueri imperium vixit, quatuorque *a*) quæstionum libros, & singularem de castrensi peculio composuit, quem a *Q. Septimio Florente Tertulliano* Scriptore Ecclesiastico

co diuersum esse contra *Bernardinum Rutilium*, *Ioannem Fichardum*, *Antonium Augustinum*, *Radulphum Fornerium* & *Guilielmum Grotium* recte *Pammelius b*) *Philippus Priorius c*) *Alysius*, & *d*) *Aegydius Menagius e*) asseruerunt.

a) Octo libros habet *Rad. Fornerius* VI. Rer. Quotid. 5. v. Cl. *Wielingii* P. I. Iurispr. restit. p. 92. *b*) in diss. de vita, opinionibus & erroribus Tertulliani. *c*) in diss. de vita & scriptis Tertulliani. *d*) in diss. de vita & scriptis Tertulliani. *e*) in amoenit. iur. ciu. c. 12. add. *Merillius* IV. 27. *Henr. Hahnius* in Orat. de vsu chronologiae in iure §. 43. & sequ. nec non *Euer. Otto* in praef. T. I. Thes. Iur. Ciu. praemissa.

§. LV.

Cerbidius Scaeuola, cuius magnum ingenium Tryphoninus *a*) laudat, sub Marco & Commodo floruit, & Seueri ac Papiniani praeceptor *b*), a *Quinto* tamen *Mucio* & gente Mucia, cum qua praeter iuris cognitionem & cognomen nihil commune habuit, plane diuersus fuit *c*). Nulli sectae noster *Scaeuola* totum se addixit quasi erciscundus, licet in Sabini sententias magis pronus fuerit *d*).

a) in L. 209. D. *de condit. & demonstrat.* *b*) v. *Spartianus* in vita Caracallae c. 8. & *Lamprid.* in Seuero, nec non *Euer. Otto* in Papiniano cap. 11. in hunc Scaeuolam *G. Noodt* II. Probab. 2. insurgit, eumque in L. 14. D. *de transact.* non respondisse ex animi sui sententia, sed vt amico rem gratam acceptamque faceret, putat, notatus exinde a *VVächtlero* in not. ad Probab. l. c. *Duirsema* I. Coniect. 2. §. 3. & Cl. *Leysero* in diss. de Logomachiis ICtorum §. 33. *c*) vnde errat *Iacobus Cuiacius*, qui ad L. 16. §. 2. *de vsurpat. & vsuc.* eum Muciorum gentilem fuisse dicit, errant etiam *Feltman.* ad Pand. p. 77. & alii nostrum Scaeuolam cum Q. Mucio confundentes. *d*) v. L. 93. §. f. *de solut. & liber.* L. 39. §. 1. D. *de Neg. gest.*

§. LVI.

§. LVI.

Non immerito etiam ercifcundis ICtis, qui nulli fectæ addicti fuerunt, *Aelium Marcianum a)* & *Venuleium Saturninum* annumeramus, quorum ille, alias ob nimium Papiniano contradicendi ftudium *b)* clarus, mediæ fententiæ in quæftione L. pen. C. *de adoption.* fuit, Papinianumque & Paullum in diuerfa euntes, adhibita diftinctione, conciliare conatus eft.

a) Diuerfum ab *Aelio* fiue *Aurelio Marciano* Proconfule Bæticæ, ad quem refcriptum D. Pii in §. 2. I. & L. 2. D. *De his, qui funt fui vel al. iur.* extat. quomodo enim is, qui ad Papinianum notas fcripfit, tempore Antonini Pii viuere potuit? quod contra *Bertrandum, Grotium* omnesque fere biographos notandum erit. vid. Prolufio noftra: De *ICtis Ercifcundis* §. XI. not. e. *b)* hinc etiam *Marciani* notas ad Papiniani libros de adulteriis non tam interpretationis quam reprehenfionis caufa adornatas effe *Francifcus Raguellus* ad L. 1. C. *de vet. iur. enucl.* profitetur.

§. LVII.

Eodem modo *Venuleius Saturninus*, qui fub Diuis Fratribus & Diuo Pio vixit, non certæ alicuius fectæ, fed ex mifcellionibus illis ICtis fuiffe videtur, modo enim Sabini *a)* Caffii & Iuliani *b)* auctoritate nititur, modo cum Proculo *c)* confentit, modo aduerfus Proculum *d)* difputat, de quo ICto eiusque fecta *Edmundus Merillius e)* ex profeffo tractauit.

a) in L. 93. *de folut. & lib.* *b)* in L. 14. *de fideic. & mandat.* *c)* in L. 138. *de V. O.* *d)* in L. 93. *de folut. & lib.* *e)* L. VIII. Obferuat. cap. 1. v. tamen Cl. *VVieling* in not. ad Indicem ICtorum: p. 93. Alios Venuleios *Fabrettus* in Infcript. p. 47. & 48. collegit.

§. LIIX.

Peruenimus nunc ad *Aemilium Papinianum* doctrina

na ac honoribus celeberrimum ICtum, & ſub Seuero, Antonino & Geta clarum, qui tanta eruditione pariter ac auctoritate polluit, vt octo eius libri reſponſorum iuris cultoribus, ſeculo adhuc Iuſtinianeo, tertio anno explicarentur, & hi Papinianiſtæ *a*) inde nominarentur.

a) v. Conſtit. Omnem §. 1. *de Concept. Digeſtor.* & *Merillius* VI. 3.

§. LIX.

Præter excerpta, quæ in Digeſtis reperiuntur, nihil de ſcriptis eius ad noſtra tempora peruenit, niſi fragmentum quoddam ex Lib. I. *Reſponſorum* ſub titulo de pactis inter virum & vxorem, quod *Iacobus Cuiacius* Papiano Burgundioni cuidam adſcribit, ſed *Ioannes Sichardus*, & *Antonius Schultingius a*) Papiniano noſtro recte vindicant.

a) qui illud Iurisprud. Anteiuſtin. p. 810. inſeruit.

§. LX.

Non fucatam *Papiniani* philoſophiam Beatus *Sleuogtius* noſter *a*) celebrauit, vitam vero conſummatiſſimi huius ICti *Matthæus Weſenbecius*, *Chriſtophorus Beſoldus*, *Ioſephus de Ruſticis*, *Iacobus Lectius*, *Ioannes Strauchius*, &, qui omnibus palmam præripuit, doctiſſimus *Euerard Otto b*) delinearunt.

a) in proluſione lectionibus moralibus a. 1611. præmiſſa. *b*) in Papiniano ſeu de vita, ſtudiis, ſcriptis, moribus, & morte Aemilii Papiniani Lugd. Batau. 1718. in 8. edito.

§. LXI.

Nec ſilentio prætereundus eſt *Tryphoninus* Papiniani coudiſcipulus *a*) eiusque in Præfectura Prætoria aſſeſſor, *b*) qui XXVI. libros diſputationum reliquit, quorum fragmenta, in Digeſtis diſperſa, collegit, doctiſſimoque commentario *Antonius Dadinus Alteſerra* ICtus Gallus illuſtrauit *c*).

a) vnde etiam Tryphoninus Scæuolam aliquoties ſuum ap-

appellat, v. L. pen. *de castr. pec.* L. 12. *de distract. pign.* *b*) cum Papiniano in Seueri & Antonini consilio eum fuisse in L. vlt. D. *de iure fisci* legitur, & de hoc Papiniani auditorio etiam L. 78. §. 4. *de iur. dot.* est intelligenda. *c*) Tolosæ a. 1679. 4.

§. LXII.

Eodem tempore *Iulius Paullus* & *Domitius Vlpianus*, Papiniani æmuli *a*) floruerunt; quorum ille doctrina & scriptis *b*) ita clarus extitit, vt ceteros ICtos diligentia & librorum numero, vti ex Indice Pandectis præfixo constat, superauerit.

a) Vnde etiam notas ad Papinianum reprehendendi animo scripserunt, quas *Theodosius* & *Valentinianus* in L. un. C. Theod. *de respons. prud.* sustulerunt, *Iustinianus* vero in Constit. *de Concept. Digest.* §. *sed neque* & in L. 1. §. 6. C. *de V. I. E.* restituit, v. *Freherus* I. Parerg. 13. & 24. & *Euer. Otto* in Papin. c. 13. §. 7. *b*) de tribus Paulli manualium nec non decretorum libris vid. *Edmundus Merillius* dissert. iur. cap. 1. & Lib. II. Obs. c. 26.

§. XLIII.

Licet autem *Paullus* omnium ICtorum πολυγραφώτατος fuerit, scripta tamen eius ad nostram non peruenerunt ætatem, nisi excerpta quædam ex quinque sententiarum receptarum libris, quos ad filium conscripsit, quæ post *Ioannem Tilium*, *Ioannem Sichardum*, *Almericum Bouchardum*, *Iacobum Cuiacium*, & *Conradum Rittershusium*, *Antonius Schultingius* edidit, notisque suis illustrauit *a*).

a) In iurisprudentia Anteiustin. p. 187.

§. LXIV.

Ad mores *Paulli* nostri quod attinet, adeo carpendi studio abreptus fuit, vt non solum grauissimos ICtos, nimirum Labeonem *a*), Q. Mucium Scæuolam *b*), Papinianum *c*), Vitellium *d*) reprehenderit, sed etiam Principum ipsorum decreta sæpius improbauerit *e*).

a) ita

a) ite falsum eum in L. fin. D. *si seruit vind.* esse dicit. b) cuius sententiam ineptissimam, in L. 3. §. 13. *de A. vel A. P.* vocat. c) cui non raro ex æmulatione & inuidia contradicit. d) in quem notas & animaduersiones scripsit. e) vid. *Francisc. Balduinus* in Scæuolis pag. 298. & *Euerard Otto* in Papin. p. 295.

§. LXV.

Ceterum *Paulli* nostri scribendi genus ita obscurum ac implicatum fuit, vt Paullinum scribendi genus, id est obscurum, implicatum, ambiguum, ac tortuosum, in prouerbium abierit *a)*.

a) hinc recte *Ioan. Bertrandus* de illo in vita eius iudicat: *Ea autem,* ait, *vniuersa leges, ita obscura, ambigua verborumque tenebris inuoluta sunt, vt id, quod de Chrysippo Cicero de diuinatione scripsit, de Paullo dicere verissime possimus, eum totum hoc volumen impleuisse oraculis flexiloquis, & obscuris, vt interpres egeat interprete, & sors ipsa referenda sit ad sortes.* eiusdem obscuritatem etiam *Raphael Fulgosus* ad L. 17. *de inoffic. testam. Gilbertus Regius* II. Enantioph. 14. & *Franc. Duarenus* in comment. ad L. 132. *de V. Oblig.* notant. conf. *Dagenflecher* in libro: Gryphorum magister Paullus iniuria vapulans, siue de stilo Paulli &c. Wetzlar. 1724. 4. edito.

§. LXVI.

De patria Paulli *Ioannes Bertrandus a)*, *Ioannes Strauchius b)* & *Laurentius Pignorius c)* conferri merentur; vitam autem eius præter biographos *Nicolaus Rittershusius d)* & citatus *Strauchius e)* delinearunt.

a) de Iurisper. Lib. I. c. 25. b) in programm. p. 90. c) Symbol. epist. Lib. I. epist. 41. vbi Bertrandi argumenta refellere, *Paullum*que Romanum fuisse ostendere conatus est, integram epistolam inuenies apud *Franckium* ad Bertrandum pag. 126. d) a. 1566. e) loc. cit.

§. LXVII.

§. LXVII.

Pariter *Domitius Vlpianus* Paulli æqualis & Papiniani æmulus, natione Tyrius *a*), id, vt quasi ercifcundus vtramque fectam mediis fententiis conciliaret, vel vt alterutram fectarum fententiam Imperatorum refcriptis confirmaret, laborauit; ita inter Labeonem & Sabinum diuerfæ fectæ homines *Vlpianus* in L. 15. §. 32. *de damno infect.* medius fuit.

a) v. L. 1. *ff. de Cenf.* conf. *Iacobi Leftii* orationes de Vlpiano Geneuæ 1601. recitat. & *M. Adrian Stegeri* differt. de Vlpiano Lipf. 1726. hab. Non tamen hic ICtus cum Vlpiano Sophifta, vt *Cuiacius* XXIV. Obf. c. 32, fecit, confundi debet, v. *Euer. Otto* in notis ad Orat. De vera non fimulata ICtor. philof. p. m. 277.

§. LXIIX.

Sicuti autem *Vlpianus* varia eruditione erat clarus *a*), ita multis iurisprudentiam Romanam fcriptis illuftrauit, ex quibus Tituli XXIX. ex libro eius regularum fingulari excerpti, hodie fuperfunt, quos *Ioannes Tilius*, *Ioannes Sichardus*, *Emarus Ranconettus* ediderunt, *Ludouicus* vero *Charondas*, *Iacobus Cuiacius*, *Petrus Pithoeus* & denique *Antonius Schultingius* *b*) notis condecorarunt.

a) egregia inprimis docendi & differendi facultate *Vlpianus*, quam in libris ad edictum præcipue oftendit, pollebat. v. *Car. Molinæus* in Tract. Commerc. n. 775. *b*) qui hoc Vlpiani fragmentum Iurispr. Anteiuftin. p. 539. inferuit.

§. LXIX.

Ad horum ICtorum claffem etiam *Aemilium Macrum*, qui fub Alexandro Seuero floruit *a*) variisque fcriptis clarus fuit, inter quæ libri duo publicorum fiue de publicis iudiciis *b*) eminent, merito referimus.

a) v. L. 1. *fi pend. appellat.* L. 31. C. *de Calumniat.* &

Euer

Euer. Otto in præf. T. I. Thef. Iur. Ciu. præm.
b) Leges ex hiſce libris in Digeſtis diſperſas *Iacobus Lectius* collegit, & commentario Lugd. 1597. 8. illuſtrauit.

§. LXX.

Agmen ICtorum claudit *Herennius Modeſtinus* Vlpiani diſcipulus *a*), (cuius libri περὶ εὑρηματικῶν dicti fragmenta, a *Ioanne Schiltero b*) & *Henrico Brenckmanno c*) edita, & doctiſſimis commentariis illuſtrata, nec non aliud fragmentum *d*) ex libro regularum tertio, de bonis libertorum & teſtamentis, ſuperſunt,) cœperuntque poſt eum quaſi obmuteſcere ICtorum oracula *e*), & cauſæ controuerſæ magis auctoritate Cæſarum, quam reſponſis prudentum fuerunt diremtæ *f*).

a) Hinc Vlpianus in L. 32. §. 20. D. *de furt. Modeſtinum* ſtudioſum ſuum vocat. de *Modeſtino* notabilis apud *Fabrettum* p. 278. extat inſcriptio. *b*) Argentorat. 1687. in 4to. *c*) Lugd. Batau. 1711. 8. *d*) quod *Antonius Schulting* Iurisprud. Anteiuſt. p. 801. inſeruit. *e*) de miſero iurisprudentiæ poſt *Modeſtinum* ſtatu legatur *Mamertinus* in grat. action. pro Conſulat. ad Iulianum & *Amm. Marcellinus* Lib. XXX. *f*) v. L. 1. C. *de Legibus*.

§. LXXI.

Theodoſius itaque & *Valentinianus*, vt pro his tenebris lumen accenderent priſcis ICtis, & ſimul iuris incertitudinem tollerent, quorundam tantum ICtorum nimirum *Papiniani*, *Paulli*, *Vlpiani*, *Iuliani*, & *Modeſtini* libros receperunt, vtque vim legis obtinerent, in L. vn. C. Theod. *de reſp. prud.* ſtatuerunt, quam conſtitutionem *Tribonianus* in Codice ſuo nobis inuidit *a*).

a) Imo *Iuſtinianus* illam in L. 1. §. 6. C. *de V. I. E.* plane ſuſtulit, veterumque ICtorum auctoritatem iterum exæquauit. v. *Bynckerhoeckius* ad L. 40. *de Reb.* C. c. 2.

§. LXXII.

Tandem Imperator *Iustinianus* omni interpretandi facultate interdixit ICtos, vtque non prolixos commentarios, sed paratitla *a*) tantum conscriberent, statuit *b*).

a) quid sint paratitla *Aegyd. Menag.* in amoen. iur. ciu. c. 15. exponit. *b*) in L. vlt. C. *de Legib.* & §. 2. Constit. *de concept. Digest.*

§. LXXIII.

Caue tamen, nullos post Modestinum extitisse ICtos, credas; fuere enim quamplurimi in tribus scholis Romana, Constantinopolitana & Berytensi celebres *a*), non tamen illorum responsa vim & auctoritatem iuris obtinebant, sed solo docendi fungebantur munere, vnde Iuris Doctores & Professores *b*) nec non Antecessores *c*) vocabantur.

a) ita sub Constantino M. eiusque liberis *Gregorius Hermogenes*, *Aurelius Arcadius Charisius* & *Iulius Aquila* clari ICti extitere; nec minus Theodosius & Valentin. Imperatores duos ICtos, qui iuris ac legum formulas panderent in Constantinopolitana academia instituerunt v. L. vn. C. *de stud. liberal. vrb. Rom.* & *Constantinop.* conf. *Hermanni Conring.* comment. ad illam legem. *Ioan. Strauchii* differt. de Beryto, & *Iacobi Hasaei* diss. de Beryto Halae 1716. 8. edita. *b*) in L. vn. C. cit. *c*) cur hi ICti Antecessores fuerint dicti? vid. apud *Trinorium* in diss. apolog. c. 32. & *Colerum* Parerg. c. 22.

§. LXXIV.

Excellentissima ceterum ICtorum Romanorum fuere ingenia, Latinae & Graecae linguae, philosophiae, omniumque rerum peritia imbuta. Si enim Titulos Digestorum *de legatis*, *de aedilitio Edicto*, *de seruitutibus*, aliosque quamplurimos percurramus, omnem rem medicam, institoriam, rusticam, fabrilem, vestiariam, nummariam, nauticam & vnguentariam eos calluisse deprehendemus.

§. LXXV.

§. LXXV.

Quæ cum ita sint, fragmenta horum ICtorum accurate sunt perlustranda, &, dum illa perlustramus, merito de illis dicere possumus, quod anus de amphora apud *Phædrum* a) dixit:

O suauis anima, quale in te dicam bonum
Ante hac fuisse, tales cum sunt reliquiæ.

a) Lib. I, Fab. 3.

§. LXXVI.

An vero etiam fuerint Theologi ICti nostri? quod *Cornelius von Eck* antecessor Vltraiectinus in oratione a): *de religione & pietate veterum ICtorum*, nobis persuadere voluit, aliis diiudicandum relinquimus.

a) a. 1717. recitata.

§. LXXVII.

Vitas horum ICtorum *Bernardus Rutilius* a), *Ioannes Bertrandus* b), *Guilielmus Grotius* c), *Aymarus Riuallius* d), *Franciscus Hottomannus* e), *Valentinus Försterus* f), *Nicolaus Henelius* g), *Ioannes Strauchius* h) & *Petrus Taisand* i) delinearunt.

a) in vitis vet. ICtor. Romæ 1536. & Argent. 1538. 8. edit. b) in libris duobus de Iurisperitis Tholosæ 1617, & 22. editis & Lugd. Batau. 1675. 8. recusis. c) in vitis ICtorum, quorum in Pandectis extant nomina, a *Iac. Grotio* filio Lugd. Bat. 1690. 4. edit. qui tres biographi coniunctim Halæ 1718. 4. cura *Ioan. Christoph. Franckii* prodierunt. d) Lib. V. hist. iur. e) in tract. de ICtorum vitis, qui in Pomponio memorantur, qui cum aliis eius opusculis & Brissonii lexico iur. Francof. 1587. f. prodiit. f) L. II. hist. iur. g) in commentario de veter. ICtis, e quorum Legibus iustitiæ Romanæ templum exædificatum est Lipf. 1641. & 54. in 8. h) in programm. Ienæ 1723. coniunctim edit. conf. *Ioan. Gottlieb Olearii* diss. Regiomont. de Biographis anti-

tiquorum ICtorum. i) Les Vies des plus celebres Iurisconsultes de toutes les Nations Paris. 1721. 4. v. Iournal des Sauans menf. Ian. 1722.

CAP. XI.

DE STATV LEGVM ROMANARVM SVB HADRIANO ET DE EDICTO PERPETVO.

§. I.

QVod Prætores poteſtate ſua abuſi fuerint, ac omnia ad gratiam & odium retulerint, quodue eam ob cauſam primum *SCto*, deinde *Lege Cornelia* eorum nequitia fuerit coërcita, ſancitumque, vt edicta eorum perpetua forent, capite octauo dictum fuit.

§. II.

Quia autem Prætorum edicta in immenſum creuerant, *Hadrianus* Imperator, qui plurima circa Leges nouauit, adeo quidem, vt Legibus rempublicam apud *Latinum Pacatum a*) imbuiſſe dicatur, ne diſperſa amplius iacerent, aut prorſus interirent, *Saluio Iuliano* ICto colligendi Prætorum edicta, vnoque volumine complectendi negotium dedit *b*), vnde quam maxime *Claudius Salmaſius c*), Prætorem edictum perpetuum compoſuiſſe credens, errat.

a) in Panegyr. ad Theodoſ. cap. 11. conf. *Renati Botte-reau* Hadrianus legislator Pictauii 1661. in 8. editus. *b*) v. *Eutropii* epit. hiſt. Rom. Lib. VIII, c. 9. & *Iuſtinianus* in præf. Dig. ad Magnum Sen. §. 18. vnde *Ioann. Chifletius* errat, dum in Diſſert. *De iuris vtriusque architectis* c. V. §. 5. Iulianum priuatim Edictum Perpetuum compoſuiſſe, ſcribit. *c*) de modo vſur. cap. 18.

§. III.

Ante Hadriani tempora *Seruius Sulpitius* libros duos

duos ad edicta composuerat, eosque *ad Brutum* inscripserat *a*); Nec minus *C. Aulus Ofilius* imperante Augusto Edicta Prætorum colligere cœperat *b*), sed *Sulpicii* libros breuissimos fuisse, *Pomponius c*) testatur, *Ofilii* vero opus publicam obtinuisse auctoritatem haud legimus.

a) ex quibus fragmentum in L. 5. D. *de instit. act.* extat. *b*) v. L. 2. §. 44. *de orig. iur.* & L. 1. D. *Ne quis eum, qui in ius vocatus est* &c. *c*) l. cit. conf. *Menagius* in amoenit. iur. ciu. cap. 24.

§. IV.

Fuit itaque Edicti Perpetui conditor *Saluius Iulianus a*) (natione Afer e Colonia Adrumetina, Sabinianæ *b*) non Proculianæ sectæ, vti quidem *Hugo Donellus c*) credit, addictus) vnde quam maxime *Hugo Grotius d*) errat, qui *Didium Iulianum* Imperatorem Edicti Perpetui auctorem facit, eundemque, qui est *Saluius Iulianus* ICtus noster, esse putat.

a) Stemma *Iuliani* nostri indicauit *Reinesius* III. Var. lect. 2. & epist. 59. ad Rupertum, reliquos Iulianos amplius sexaginta Celeb. *Fabricius* Vol. IIX. Bibl. Græcæ p. 98. recensuit. *b*) L. 57. D. *de manumiss. vindict.* & L. 30. *de lib. causa.* hinc etiam in L. 11. §. 5. *ad L. Aquil.* non dissimulat, se a Proculo dissentire. *c*) Lib. V. Commentar. iur. ciu. cap. 5. & 20. *d*) in florum sparsione ad Ius Iustinian. & quidem ad L. 2. *de O. I.* conf. *Ioann. Strauchii* Iulianum inter programm. p. 5.

§. V.

Decepisse autem videtur *Grotium* locus *Aurelii Victoris* de Cæsaribus *a*), ibi: *At Didius (an Saluius?). Iulianus fretus Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulexat, ex præfectura Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, iurisque vrbani præstans scientia, quippe, qui primus edictum, quod varie inconditeque a Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit*, verum verba, *an Saluius?*

e glossemate esse, vt & illa, *qui primus Edictum &c.* a sciolo quodam praecedentibus admixta, viri doctissimi *Ioannes Strauchius b)* & *Ezechiel Spanhemius c)* agnouerunt.

a) c. 19. *b*) in Iuliano. *c*) in Orbe Roman. cap. 8.

§. VI.

Nec minus, qui *Iulianum* senio vltra octauum & septuagesimum annum prouectum fuisse credunt, errant, nec ad rem L. 20. D. *de fideicomm. libert.* facit, duo enim ibi continentur, Epistola eius, qui Pomponium ICtum consuluit, ab initio textus vsque ad verba: *bellissime Aristo*, & deinde Pomponii responsio vsque ad finem; non itaque Iulianus, sed is, qui ad Pomponium epistolam scribebat, annum septuagesimum octauum agebat *a*).

a) Simile quid in L. 57. pr. D. *ad SCt. Trebellianicum* occurrit, vbi non semper verba priora fideicommissi, à posterioribus ICti, abrupte, vt solet, respondentis, distinguuntur. v. *Euer. Otto* in Papin. pag. 3.

§. VII.

Magna autem *Iulianus* in colligendis & in decorum ordinem redigendis Praetorum edictis vsus est libertate, suumque magis quam aliorum saepius secutus iudicium, multa edicta reiecit, alia, quae deesse videbantur, addidit, quaedam, quae praetor nunquam edixerat, immutauit.

§. VIII.

Iulianum multa edicta reiecisse ex *Gellio a)* probatur, vbi edictum occurrit, quod in corpore iuris nostri non reperitur, aliud ex *Gellio b)* edictum de iureiurando Vestalibus & Flamini Diali remittendo *Ioann. Strauchius & Heineccius d)* allegant, illudque *Iulianum* reiecisse existimant, sed *Gellium* verba huius edicti ab ipso *Iuliano* mutuatum esse, *Strauchium* que accusationem suam in *Tribonianum* potius, qui

hoc

hoc edictum omisit, quam in *Iulianum* conuertere debuisse, recte *Laurentius Andreas Hambergerus* e) monuit.

a) Lib. XI. c. 17. b) Lib. X. c. 15. c) in Iuliano. d) in Syntagm. antiquit. Roman. in prooem. §. 14. e) in dissert. de Edicto Perpet. c. 7.

§. IX.

Iulianum etiam quaedam addidisse Edicto Perpetuo, ex Marcello in L. 3. D. *de coniung. cum emancip. lib.* apparet; quaedam denique eum immutasse, argumento est Edictum Praetoris, *Quod vi metusque causa*, a quo detractum est vocabulum *vis*, quia id, quod vi atroci fit, metu quoque fieri videtur a); aliud exemplum *Callistratus* ICtus b) prodit.

a) v. L. 1. D. *quod metus causa.* b) in L. 1. §. 1. D. *de iur. fisci.*

§. X.

Hoc *Edictum Perpetuum* deinceps Romani tanquam nouum iuris ciuilis corpus in oculis tulerunt, magnique semper non solum ICti a), sed etiam Imperatores fecerunt.

a) Inde *Papinianus* perpetui Edicti exemplo in L. 77. §. 29. *de legat.* 2. respondit. vid. tamen *Iosephus Aueranius* L. I. interpret. iur. c. 6. in fin.

§. XI.

Ad ICtos enim quod attinet, omnes fere libros & commentarios suos ad Edictum perpetuum, sicut ante ad Leges XII. Tabularum & libros Sabini accommodarunt a), quod satis testantur eorum, *Gaii* praecipue *Vlpiani* & *Paulli* ad Edictum, commentarii, quorumque fragmenta vtramque in Digestis faciunt paginam, & cognoscuntur ex verbis: *Ait Praetor*; *edixit Praetor.*

a) v. *Liuius* III. 34. & *Gellius* XX. 1.

§. XII.

Eodem modo *Iulianus*, *Celsus*, *Marcellus*, *Scaeuola* Digestorum, *Paullus* sententiarum receptarum, *Papinianus* quaestionum & responsorum libros in partes minores seu titulos, pariter ac ipsum Edictum Perpetuum in titulos erat diuisum, distinxerunt.

§. XIII.

Scripsit etiam *Hermogenes* epitomarum iuris libros sex, quorum in Indice fit mentio, quibus ordinem Edicti perpetui, vti ipse *a*) fatetur, est secutus, vnde factum, vt libros hos librorum *Iuliani*, qui Edictum Perpetuum libris sex ordinauerat, epitomen fuisse, nonnulli existimauerint, sed horum errorem *Iacobus Cuiacius b*) egregie refutauit.

a) in L. 2. D. *de statu homin.* *b*) L. II. Obs. cap. 27.

§. XIV.

Imperatores autem, qui Edicti perpetui meminerunt, *Gordianus* in L. 2. C. *de in ius vocat.* L. 4. C. *de his, quae vi metusque* &c. *Valerianus* & *Gallienus* in L. 18. C. *ex quibus causis infamia* &c. *Diocletianus* & *Maximianus* in L. 13. C. *de transact.* L. 5. *de appell.* L. 6. *qui admitti ad bon. poss.* L. 8. *de iniur.* & L. 7. C. *de incol.* fuerunt.

§. XV.

Prae ceteris Imperator *Iustinianus* magnis non solum *Iulianum* Edicti perpetui conditorem mactauit elogiis *a*), sed etiam, vt Digestorum corpus ad imitationem Edicti Perpetui conficeretur, iussit *b*); in quantum autem hoc a Digestorum compilatoribus obseruatum fuerit, suo loco videbimus.

a) in §. 18. praef. D. *ad Magnum Senatum.* §. 18. *ad Senat. & omnes popul.* L. 10. C. *de condict. indeb.* L. 5. C. *de bonis, quae lib.* *b*) L. 1. §. 5. C. *de vet. iur. enucl.*

§. XVI.

§. XVI.

Vnde errat *Gerhard Feltmann a)*, imperatorem *Seuerum* in animo habuisse, Edictum perpetuum abolere, existimans, nam *Spartiani* locum in vita Seueri *b)* esse mendosum &, pro *Saluio*, *Didium Iulianum* substitui debere, accuratiores iamdudum animaduerterunt.

a) ad §. 47. L. 2. *de* O. *I.* *b)* c. 17.

§. XVII.

Ad exemplum Edicti Perpetui collectum est sub eodem *Hadriano*, vti *Dodwello a)* placet, vel potius *Antoninorum* imperio, vti *Ezechiel Spanhemius b)* & *Hambergerus c)* monstrarunt, Edictum Prouinciale, cuius memoriam *Gaius* ICtus, libris triginta & duobus ad illud compositis, nobis conseruauit, quorum multas particulas in Pandectis superstites habemus.

a) ad Spartiani Hadrianum. *b)* in Orbe Romano Exerc. 2. c. 12. *c)* cit. diss. cap. vlt.

§. XIIX.

Edictum perpetuum non amplius superest, fragmenta tamen eius non multo post restauratam Gallorum studio Romanam iurisprudentiam *Eguinarius Baro* primus colligere, & dispersa in manualium libris coniungere cœpit, de quo tamen labore, cum nimiam sibi in fingendis Prætorum edictis sumserit licentiam, non bene *Iacobus Gothofredus a)*, *Hambergerus b)* aliique sentiunt.

a) in Manual. iur. p. 46. *b)* in differt. cit. cap. 1.

§. XIX.

Præterea in restituendo Edicto perpetuo, edendisque eius fragmentis *Guilielmus Ranchinus a)*, cuius librum *Ioann Hermann Sminckius* Syntagmati critico variorum auctorum *b)* inseruit, *Florens Petrus Pit-*

tenius, *Obertus Giphanius*, *Iacobus Gothofredus*, *Simon Leuwenius*, nec non *Gerardus Noodtius*, qui in commentario ad XXVII. priores digestorum libros pristinam Edicto perpetuo reddere cœpit formam, operam collocarunt.

a) Parif. 1597. 8. *b*) Marpurg. 1717. 4. edito.

§. XX.

Historiam Edicti Perpetui *Laurentius Andreas Hambergerus* in dissertatione de Edicto perpetuo *a*) & *Hoffmannus* *b*) recensuerunt, doctissimusque *Euerard Otto* in Historia, quam promisit, Edicti perpetui, narrabit.

a) Ienæ 1714. habita. *b*) in histor. iur. p. 205. Quibus *Guido Pancirollus* I. Var. lect. c. 34. addi potest.

CAP. XII.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

§. I.

Sicuti paulatim insurgere, & rempublicam occupare *Augustus* eiusque successores cœperunt, ita iuris condendi potestatem sibi non statim vindicarunt, sed e campo in Curiam eam transtulerunt, posteaquam vero seruituti lento progressu assueuerant Romani, apertius agere, ipsique principes rescribere cœperunt, vnde *constitutiones* sunt ortæ, quæ mox legum vim & auctoritatem obtinuerunt. *a*)

a) vnde Vlpianus in L. 1. §. 1. D. *de Constit. Princip.* ait: *Quodcunque igitur Imperator per epistolam & subscriptionem statuit vel cognoscens decreuit, vel de plano interlocutus est, vel edicto pracepit, legem esse constat; hac sunt quas vulgo Constitutiones adpellamus*: quæ iisdem verbis Imperator §. 6. I. *de iur. N. G. & C.* repetiit. conf. *Ioann. Strauchii* Diss. de statutis a summo principe siue Constitutionibus Principum.

§. II.

§. II.

Aliam de origine Constitutionum imperialium *Pomponius a*) affert rationem, cum ait: *Nouissime, sicut ad pauciores iuris constituendi via transisse ipsis rebus dictantibus, videbatur, per partes euenit, vt necesse esset Reipublicæ per vnum consuli &c.* vbi quidam *per partes* intelligunt paullatim lentoque progressu, alii per factiones, discordias, seditiones, rursus alii, vt amplissimus *Bynckershoeckius b*) pro *partes* legi volunt *Patres*, quicquid tamen sit, neque *Rupertus c*), neque *Ludouicus Charonda d*), populi Patrumque voluntate & beneplacito tantam principi delatam fuisse potestatem, nobis persuadebunt.

a) §. 11. b) in prætermissis ad illum §. c) in animadu. ad illum §. d) Lib. I. Pithan. c. 2.

§. III.

Nec minus a veritate historica aberrare viri summi *Iacobus Cuiacius a*) & *Franciscus Hottomannus b*) mihi videntur, dum hanc Principum Romanorum potestatem ex illa Lege Regia, qua Romulo regnum fuit delatum, arcessunt, legem enim hanc Regiam ab illis SCtis, per quæ summi honores Augusto eiusque successoribus in Republica Romana sunt delati, quam maxime differre, alio loco notauimus.

a) in not. ad §. 6. I. *de Iure N. G. & C.* b) in enumerat. Legum Roman.

§. IV.

Primus autem seruatum ab Augusto eiusque successoribus modum soluisse, & constitutiones edidisse *Hadrianus* videtur, cum nullius principis antiquioris quam huius constitutiones tam in Codice Theodosiano quam Iustinianeo occurrant.

§. V.

Plures *Hadriani* epistolas, rescripta & sententias *Dositheus Grammaticus*, qui in Oriente ante Iustinia-

num

num vixit *a*), libro tertio Grammatices collegit, quas *Iacobus Cuiacius* indicauit *b*), post *Melchiorem* vero *Goldastum*, qui notis illas illustrauit, & editionem *Nicolai Catharini*, *Antonius Schultingius* iurisprudentiæ Anteiustinianeæ *c*) inseruit.

a) v. *Reinesii* defensio Var. Lect. p. 90. & *Ioan. Albert. Fabricius* in Biblioth. Græc. Vol. 7. p. 60. & Vol. 12. p. 514. *b*) L. XXI. Obs. c. 5. *c*) pag. 855.

§. VI.

Idem *Dositheus* fragmentum regularum ex veteri ICto (quem quidam *Vlpianum*, alii *Gaium* fuisse existimant,) nobis seruauit, quod *Claudius Puteanus* Senator Parisiensis primus eruit, & *Iacobo Cuiacio a*) communicauit, *Petrus* vero *Pithœus* sub finem collationis Legum Mosaicarum & Romanarum edidit *b*), notisque illustrauit; idem fragmentum post editiones Parisiensem, Geneuensem & Lugdunensem *Antonius Schultingius c*) protulit, notisque suis ornauit.

a) vti ipse Lib. XVII. Obs. c. 20. testis est. *b*) Paris. 1573. 4. *c*) in Iurispr. Anteiustin. p. 803.

§. VII.

Non tamen ob constitutiones Imperatorum Romanorum statim desierunt SCta, sub ipso enim Hadriano, vti iam supra monuimus, quamplurima *Iulianum* nempe, *Apronianum* & *Tertullianum*, sub Marco vero Antonino *Orficianum* prodiit, imo ad Constantini M. vsque tempora SCta fuisse condita, *Paganinus Gaudentius a*) obseruat, quæ tamen tantam, vt antea, non obtinuerunt auctoritatem.

a) de Iustinian. seculi morib. cap. 14.

§. IIX.

Antequam autem Principes Romani Constitutiones suas emitterent, solebant iurisperitos & Magistra-

ſtratus in conſilium adhibere *a*) ; ita *Antonini* & *Alexander Seuerus* Imperatores præſtantiſſimos in conſilio habuerunt ICtos, horumque ope quamplurimas diuerſarum ſectarum controuerſias conſtitutionibus ſuis diremerunt *b*).

a) elegans exemplum in L. 17. D. *de Iure patron.* occurrit. conf. *Rad. Fornerius* IV. Rer. Quotid. 10. *b*) *Merillius* I. 5.

§. IX.

Solebant vero Principes Romani vel proprio motu, vel ad ſupplicantium preces aut ad relationem iudicum aliquid ſtatuere, ſin illud Edictum vel Mandatum, ſin hoc Decretum & Reſcriptum vocabatur *a*), Erat autem *Edictum* vel *generale*, quod omnes ligabat *b*), vel *ſpeciale*, quod vrbis aut prouinciæ vtilitatem reſpiciebat, aut breuiter aliquid monebat *c*).

a) Aliquando tamen reſcripta omnes reliquas conſtitutionum ſpecies ſub ſe comprehendunt v. *Merillius* II. 26. *b*) v. L. vn. C. *de ſtrator.* L. 4. §. 6. ff. *de legation.* *c*) v. L. 26. ff. *de lib. & poſtum.* L. 15. D. *ad L. Corn. de Falſ.* L. 3. C. *de his, qui ſibi adſcribunt in teſtam.*

§. X.

Ad ſpecialia Edicta referenda ſunt *monitoria*, quæ etiam breuia dicebantur *a*), quibus principes, ſi quid notum fieri vellent, vtebantur ; qualia apud *Tacitum b*), *Plinium c*), *Lampridium d*) & *Capitolinum e*) occurrunt, ad quæ *Paullus* ICtus tres libros ſcripſit.

a) v. *Pancirollus* L. I. var. lect. c. 34. qualia etiam erant *euocatoria*, quorum Vlpianus in L. 7. §. vlt. ff. *de ſuſpect. tut.* & L. 72 *de iudic.* facit mentionem. *b*) L. III. Annal. *c*) L. V. epiſt. vlt. *d*) in Alexandro. *e*) in Diadum.

§. XI.

Mittebantur hæc Principum Edicta ad magiſtratus

tam

tam vrbanos quam prouinciales, imo etiam ad magistros militum *a*), qui publico programmate ea, quo in omnium notitiam peruenirent, proponere solebant; hinc etiam eiusmodi magistratuum programmata aliquando *b*) Leges edictales vocantur.

a) v. Impp. Theod. & Valentin. Nou. 40. & 45. *b*) v. eorundem Nou. 25.

§. XII.

Et horum Edictorum in primis *generalium* maxima erat auctoritas; *specialia* enim sub Augusto eiusque successoribus, quorum tempore imago veteris reipublicae adhuc conseruabatur, nisi SCto probarentur, aut iuris ratione niterentur, aut legibus latis aliquid adiicerent aut derogarent, perpetuam non habebant iuris auctoritatem; ita *Augusti Edictum*, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredaret, sublatum est *a*).

a) v. L. 26. D. *de liber. & postum.* & *Iacobi Gutherius* de offic. domus August. L. I. c. 32.

§. XIII.

Nullius autem auctoritatis erant Edicta siue Constitutiones Principum, quae diei & Consulis adiectione carebant, L. 1. C. Theodos. *de Constit. Princip.* Sed haec lex abrogata est Constitutionibus Iustinianeis, *de nouo Codice faciendo*, &, *de Iustinianeo Codice confirmando*, quibus, omnes Principum Constitutiones valere debere, modo in Codicem fuerint relatae, praecipitur *a*).

a) v. *Burgius* Elector. cap. 11.

§. XIV.

Mandata Principis erant praecepta seu monita, quae prouinciarum rectoribus aliisque magistratibus *a*) dabantur, quibusque aut iurisdictionis eorum forma, aut quae ad prouinciae curam *b*) pertinebant, continebantur.

a) Ita

a) Ita Pro Consulibus mandata esse data ex L. 6. §. fin. *de offic. procons.* & L. 8. *de extraordin. crim.* Praefectis vero Praetorio ex inscriptione L. 9. C. *de offic. eius qui vicem alicui. iudic. obtinet*, constat. vid. *Iac. Gutherius* de offic. dom. Aug. L. I. c. 33. *b*) mandatorum capita plurima *Iacobus Cuiacius* ad Nou. 8. & 17. explicat.

§. XV.

Horum Mandatorum alia erant *ordinaria*, commonitoria dicta *a*), alia *extraordinaria*, secreta vel occulta vocata, *illa* per Referendarios spectabiles, *haec* per Tribunos seu Notarios aut Comites mittebantur; vtraque non aliter, quam si literis relata fuerint, valebant. *b*)

a) v. L. 9. *de officio Praef.* L. 1. C. *de Colleg. & Corpor.* Nou. IIX. & XVII. *Cuiacius* ad h. Nou. & *Strauchius* in diss. De constitut. Princip. §. 15. *b*) v. L. 1. C. *de mandat. Princip.*

§. XVI.

Occurrunt eiusmodi Mandata Principum tum in Digestis *a*) tum in Codice *b*) vt & in Nouellis *c*) quamplurima; de quibus *Carolus Emanuel Vizzanius* *d*) ex professo tractauit.

a) v. L. vn. D. *de offic. Praef. August.* L. 3. & 19. *de offic. Praef.* L. 35. *de poen.* *b*) v. L. 1. C. *de colleg. & corp. illic.* & tot. tit. *de Mandat. princip.* *c*) v. praef. ad Nou. 17. *d*) in libro *de mandat. princip.* qui Amstaelod. 1657. 4. prodiit.

§. XVII.

Rescripta principum erant responsiones, quas vel ad appellationes & supplicantium preces *a*), vel suggestiones & relationes magistratuum dabant, quae maximam iuris nouissimi partem constituunt *b*); quaeque affatus sacri *c*), augusti *d*), diuini *e*), & sacra oracula *f*) nominantur.

a) Principes enim, licet praesentes, non viua voce, sed scri-

scriptis adiri moris fuit, inprimis a temporibus *Tiberii* vti ex *Tacito* Lib. IV. Annal. constat. v. *Barn. Brisson.* Lib. III. antiquit. c. 7. vnde Tituli in Codice repetitæ prælect. *De precibus imperatori offerendis. De quibus rebus supplicare liceat.* &c. *b*) v. §. 6. I. *de Iur. N. G. & C.* *c*) L. 5. C. *de diu. rescript.* *d*) L. 14. C. *de religios. & sumt.* *e*) L. 23. §. 1. *de nupt.* *f*) L. 5. C. *si contra ius vel vtil. publ.* conf. *Iac. Gothofredus* in parat. ad tit. C. Theodos. *de diu. rescript.*

§. XIX.

Solebant Principes *vel ipsi ad libellos supplicantium* & quidem in iuris quæstionibus secundum responsa ICtorum *a*) *rescribere*, quæ rescripta certam formam modumque non habebant, sed pro rerum varietate varia erant, *vel* quandoque *libellos ad iudicem*, vt ipse inquireret, si preces veritate niterentur, *mittere b*).

a) v. L. 17. *π. de quæstion.* & L. 4. C. de *contrah. & committ. stipulat.* vbi Alexander secundum responsum *Domitii Vlpiani* amici sui rescribit. Imo solebant Principes Romani integras ICtorum sententias rescriptis inserere v. *Burgius* Elect. VI. &c. *Perrenonius* I. Animadu. 16. *Rad. Fornerius* I. Rer. Quotid. 17. *b*) v. L. 33. *de re iudic.* & L. 6. C. *ad L. Iul. de vi publ.*

§. XIX.

Debebant autem supplicantes ab iniustis petitionibus falsisque allegationibus abstinere, alias illorum petitiones tanquam inciuiles *a*) cum dedignatione reiiciebantur ; ita *Diocletianus* & *Maximianus* Impp. in L. 2. C. *de Rei vind.* Alexandri, *Seuerus* vero & *Antoninus* Impp. Lucretii petitionem tanquam inciuilem, in L. 2. C. *de inoffic. testam.* reiecerunt.

a) v. illustris *Wilduogelii* progr. inaug. de petitione inciuili 1724. editum.

§. XX.

Præterea Principes *ad relationes & suggestiones magistra-*

gistra-

gistratuum & iudicum rescripta dabant; quodsi enim casus emergeret difficilis nec in iure decisus, moris erat, vt princeps ipse a magistratibus rogaretur *a*), ne quicquam inconsulto eo agere viderentur *b*).

a) v. L. 27. D. *de fideicomm. libert.* *b*) v. L. 6. D. *de oper. publ.* & L. 27. §. 1. *de poen.*

§. XXI.

Exempla *a*) eiusmodi relationum quam plurima *Plinius* Libro epistolarum decimo exhibet, vbi sparsim dubia sua Imperatori *Traiano* exponit, atque ab Imperatore de officio suo eruditur, inter quas illa merito celebratur, quam epistola nonagesima septima de Christianorum disciplina, cum prouinciam Bythiniam regeret, Traiano Imperatori misit, quæ tanti a *Francisco Balduino*, *Conrado Rittershusio*, *Gerh. Ioann. Vossio* & *Dn. Bœhmero* fuit habita, ut illam commentariis suis ac dissertationibus illustrarent.

a) Exempla harum relationum etiam apud *Symmachum* Lib. X. epist. occurrunt.

§. XXII.

Et id eo magis a magistratibus erat obseruandum, quod aperte hoc ipsum *Hadrianus* & *Iustinianus a*) Imperatores præceperant. Nec obstat quod constitutionibus *Constantini b*) nec non *Theodosii*, *Arcadii* & *Honorii c*) relationes iudicum vetitæ fuerint & sublatæ, citatos enim principes relationes iudicum intempestiuas & non necessarias *d*) prohibuisse, ex inspectione harum constitutionum patet.

a) v. L. 2. §. 18. & 21. & L. 3. §. 18. & 21. C. *de vet. iur. enucl.* *b*) L. 1. C. Theod. *de relat.* *c*) L. 55. C. Theod. *de appellat.* *d*) & de hisce relationibus Nouella 125. cap. 1. est intelligenda. Licet non desint qui relationes iudicum indistincte per Nou. 113. & 125. sublatas esse, statuunt.

§. XXIII.

Emittebant autem Principes rescripta vel *generalia*,

quæ ius generale constituebant *a*), vel *specialia*, quæ ad certa loca vel prouincias tantum pertinebant, vel *specialissima*, quæ ad relationes magistratuum, vel libellos priuatorum sæpius in specialissimis negotiis dabantur; Quorum *illa* perpetua, *hæc* vero temporaria erant.

a) v. L. 2. §. 3. *de Legit. tut.* L. 9. §. 2. D. *de hered. institut.* L. 89. §. 1. D. *ad L. Falcid.*

§. XXIV.

Hisce rescriptis Principes antecessorum decreta vel reuocabant *a*), vel seruabant *b*), vel denique ICtorum sententias confirmabant *c*) &, si inter se non conuenirent, controuersias illorum dirimebant *d*) asperitatemque iuris ciuilis emolliebant *e*).

a) v. L. 1. §. 19. D. *de quæstion.* *b*) v. L. 13. D. *de aliment. & cib. leg.* *c*) v. §. 4. I. *de vsucap.* & L. 4. C. *de contrah. vel committ. stipulat.* *d*) v. L. 11. D. *de iurisd.* L. 2. *de condict. ob turp. caus.* L. 4. *de L. Commiss.* add. *Edmundus Merillius* Lib. I. Obs. c. 5. *e*) quod exemplis quam plurimis *Antonius Schulting* in dissert. pro rescriptis Impp. Roman. §. 8. probat.

§. XXV.

Hæc rescripta a Quæstore sacri Palatii, vel Magistro Scriniorum, aut, si res maximi esset momenti, ab ipso Imperatore subscribebantur *a*); Verba in rescriptis vsitata hæc erant: DATA, SCRIPTA, SVBSCRIPTA, EMISSA, PETITA, ACCEPTA, ANTELATA, PROPOSITA, SVPPOSITA, RECITATA, LECTA, REGESTA *b*). Præclarum rescripti monumentum, quod in veteri lapide Romæ exstat, *Iacobus Gutherius* *c*) exhibet.

a) v. L. 3. & 7. C. *de diu. rescript.* & Nou. 114 *b*) v. *Iacob. Gutherius* de offic. dom. August. L. I. c. 36. *c*) lib. cit. c. 37.

§. XXVI.

Maxima horum rescriptorum inter ICtos pariter

ac

ac iudices fuit auctoritas, illi enim diligenter Principum rescripta in responsis suis allegabant, & secundum ea respondebant, hi vero exacte ea obseruare debebant, alias, si rescripta contemserant, mulctabantur *a*), nisi *particularia* essent rescripta, i. e. a principe, ab vna tantum parte consulto, data; ab his enim liberum erat iudicibus recedere *b*).

a) v. L. 5. C. Theod. *de diu. rescript.* *b*) L. 1. C. Theod. eod. & L. 1. *ff. de appellat.*

§. XXVII.

Ita *Hadriani* rescripta ex *Saluii Iuliani*, *Iulii Celsi*, & *Neratii Prisci*, quos in consilio imperator habuit, scriptis in Digesta sunt relata; eodem modo *Vlpianus* in sola L. 1. D. *de quaestion.* plura quam viginti rescripta adduxit: *Idem* rescripta, aduersus Christianos emissa, teste *Lactantio a*) in libro VII. de officio Proconsulis collegit, & quamuis *Guilielmus Grotius b*) alii. Domitio hos VII. libros tribuat, Domitio tamen Vlpiano *Antonius Schultingius c*) illos recte vindicat.

a) L. V. Diu. instit. c. 11. Edicta veterum Principum Romanorum de Christianis etiam collegit, commentariisque *Franciscus Balduinus* illustrauit, quae vna cum eius Constantino M. cura *Gundlingii* Lips. & Halae 1727. 8. sunt recusa. *b*) in vita Vlpiani *c*) in differt. pro Rescript. Impp. §. 5. conf. *Euer. Otto* de Aedil. Colon. & Municip. p. 291. & *Corn. Bynckershoeckius* de religione peregr.

§. XXVIII.

Nec minus *Papyrius Iustus* ICtus *a*), qui sub diuis Fratribus & Marco imperatore floruit, rescripta Principum collegit, constitutionumque βίβλια εἴκοσι, vt index librorum, Digestis praefixus, docet, composuit, ex cuius libro primo L. 14. D. *de seruit. praed. vrban.* ex libro octauo vero L. 60. *de pact.* quae rescriptum Marci Antonini continet, est desumta.

a) Diuersus a *Papirio* Legum Regiarum collectore, nec non a *Papirio Frontone*, cuius in L. 220. §. 1. *de V. S.* fit mentio.

§. XXIX.

Praeterea in Institutionibus a) & Digestis b) rescripta *Diui Marci* in Semestribus occurrunt, quae *semestria* nihil aliud sunt, quam libri, sex mensibus hibernis c) conscripti, quibus Sententiae, decreta & rescripta eius, continebantur.

a) v. §. 2. I. *de excus. tut. vel cur.* b) v. L. pactum D. *de pact.* & L. 12. *de acquir. vel omitt. hered.* c) Solebant enim Imperatores Romani sex mensibus aestiuis bella gerere, sex hibernis conuentus agere, & ius dicere, quod primum ab Augusto institutum fuisse, *Suetonius* in eius vita auctor est. De *Iuliano*, qui eundem seruauit morem vid. *Mamertinus* in Paneg. c. 4. & *Freherus* l. Parerg. 20.

§. XXX.

Cum itaque non legibus amplius nec SCtis, sed Rescriptis omnia agerentur, *Opilius Macrinus* Imperator a) de tollendis illis cogitauit; quod consilium Macrini cum viris praestantissimis *Iacobo* nimirum *Cuiacio*, *Francisco Hottomanno*, *Hugoni Grotio*, & *Iacobo Gothofredo* impense placuerit, pro rescriptis Imperatorum Romanorum vir doctissimus *Antonius Schultingius* peculiari dissertatione b) egit, aequitatemque eorum defendit.

a) teste *Capitolino* in eius vita c. 13. b) quae vna cum aliis Franeck. 1708. prodiit.

§. XXXI.

Species rescriptorum Principis erant 1) *Epistolae a)*, quae tamen a rescriptis in eo differebant, quod haec ad relationem iudicum, vel supplicationes partium litigantium, illae vero proprio motu a principe emitterentur; 2) *Pragmaticae Sanctiones*, quae non ad preces singulorum, sed

curiae,

curiæ, ciuitatis vel alterius vniuersitatis dabantur *b*): 3) *Adnotationes*, quando princeps propria manu rescriptum subscribebat *c*).

a) Extant harum epistolarum per partes aliquot exempla in iure nostro, vt in L. 16. C. *de praescript long. temp.* L. 13. C. *de fidei & mandat.* L. 8. C. *de accusat.* L. 5. C. *ad L. Corn. de Sicar.* L. 5. C. *de Iure fisci*, v. *Strauchius* in diss. De centum lapidib, Vrbicar. *b*) v. §. 4. Constit. *de Iustinian. C. confirm.* & L. 7. C. *de diu. rescript.* *c*) v. L. 9. C. *de Palat. Sacr.* & *Pitiscus* in Lexico, voce *Adnotatio.*

§. XXXII.

Præterea etiam Principes Romani ex appellatione cognoscere, & *decretis* suis lites priuatorum determinare solebant *a*), quæ decreta vim perpetui iuris non habebant, nisi quæstionem deciderent, de qua adhuc ambigebatur; Qua autem ratione illi cognitiones hasce exercuerint, illustri exemplo *Marcellus* ICtus *b*) ostendit.

a) Inde *Theophilus* ad §. 6. I. *de Iure N. G. & Ciu.* ait: *Et quid est decretum? Est sententia principis inter duas partes, de quarum ipse causa, cognoscit, & iudicat, pronunciata* &c. *b*) in L. 3. D. *de his, quae in testam. delentur.* conf. *Strauch* de Statutis a principe §. 25. & 26. & *Merillius* II, 26,

§. XXXIII.

Quamplurima eiusmodi *decreta* principum, a ICtis adducta, in Digestis *a*) reperiuntur, quorum multa *Barnabas Brissonius* collegit; Imo *Iulium Paullum* ICtum talium decretorum seu imperialium sententiarum, in cognitionibus prolatarum, sex libros composuisse, ex nonnullarum legum *b*) inscriptionibus liquet.

a) v. L. 7. *De Iust. & I.* L. 2. *de offic. assessor.* L. 3. §. 5. *de lib. exhib.* L. 13. *quod metus causa* &c. *b*) v. L. vlt. *ad SCtum Trebell.* L. vlt. *de hered. instit.* L. vlt. *de condit. & demonstrat.* L. 24. *de iure-*

re patron. L. 10. *de manumiss.* L. 240. *de V. S.* conf. *Iac. Cuiacius* Lib. II. Obs. c. 26. *Edmund Merillius* L. II. Obs. c. 26. & *Bynckershoeckius* in libro singul. ad L. 40. *de Reb. Cred.* cap. 1.

§. XXXIV.

Constitutionibus Principum generalibus opponuntur *speciales* siue *personales a*), priuilegia etiam dicta *b*); quibus princeps, vel ob meritum aliquid indulget, vel poenam extra ordinem irrogat, quae personam non egrediuntur, nec ad exemplum trahuntur *c*).

a) v. §. 6. I. *de Iure N. G. & C.* *b*) quasi priuae leges *Gellius* X. 20. *Isidorus* V. Orig. 18. & *Cicero* de Legib. III. 19. *In priuos homines leges ferri noluerunt: id est enim priuilegium.* *c*) L. 1. *de Constit. Princip.*

§. XXXV.

Denique etiam principes saepius aliquid iure singulari contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem vel gratiam introducebant, quod *beneficium legis* vocabatur, eratque vel *generale*, vt beneficium rescripti L. 2. C. *de iure domin. impetr. beneficium inuentarii, competentiae, ordinis, diuisionis, cedendarum actionum* &c. vel *speciale*, quod ad postulationem ciuitatis, corporis, vel etiam priuati concedebatur, nec ad exemplum trahi poterat *a*).

a) v. *Iac. Iac. Gutherius* de offic. Dom. August. Lib. I. c. 37. & 38. Quomodo autem beneficia legis a priuilegiis differant? *Iacobus Cuiacius* XV. Obs. c. 8. docuit.

CAP.

CAP. XIII.

DE COLLECTIONIBVS CONSTITVTIONVM IMPERIALIVM, IN PRIMIS DE CODICE GREGORIANO ET HERMOGENIANO.

§. I.

HAdrianum imitati ſunt eius in imperio Romano ſucceſſores, ſuasque ediderunt *conſtitutiones*, ſed cum quotidie numero augerentur, poſt particulares *Doſithei, Papyrii Iuſti, Domitii Vlpiani, & Iulii Paulli* collectiones, ne perirent, conſtitutiones ethnicorum principum ab Hadriano ad Conſtantinum Magnum *Gregorius* & *Hermogenes* ICti priuata auctoritate collegerunt, vnde Codices *Gregorianus* & *Hermogenianus* originem traxerunt.

§. II.

Errat itaque quam maxime *Wolfgang Adam Lauterbachius* ICtus alias celeberrimus, dum in compendio Digeſtorum ſub titulo *de origine iuris* Auguſtum eiusque ſucceſſores varias promulgaſſe conſtitutiones, illasque ad Hadrianum *Gregorium*, ad Conſtantinum M. *Hermogenem* collegiſſe, exiſtimat; Auguſtum enim eiusque ſucceſſores leges quidem veteri ritu rogaſſe, conſtitutiones autem nunquam edidiſſe, ex ſcriptoribus Romanis ſatis conſtat.

§. III.

De auctoribus horum Codicum, cum Scriptores fere taceant, nihil certi dici poteſt; *Guido* enim *Pancirollus a*) *Gregorium* ſub Valente & Gratiano Præfectum annonæ & Proconſulem Africæ fuiſſe exiſtimat, *Iacobus* vero *Gothofredus b*) eum ſub Conſtantino M. A. C. 336. Præfectum Prætorio fuiſſe, illiusque mentionem in L. 3. C. Theod. *de annon. & tribut.*

tribut. L. 2. C. Theod. *de contrab. emt.* & L. 1. C. *de natur. lib.* fieri, sibi persuadet, sed neutrum adeo certum & probatum nobis videtur.

a) L. I. de clar. Leg. interpret. c. 65. *b*) in prolegom. ad Cod. Theodos. cap. 1.

§. IV.

Antonius denique *Schultingius a*), auctorem Codicis Gregoriani non Gregorium sed *Gregorianum* fuisse dictum, tum ob verba *Augustini* ad Pollentiam *b*), tum quia saepius ita a collatore Legum Mosaicarum & Romanarum citatur *c*), satis probabiliter coniicit.

a) in not. ad Tit. I. Cod. Gregor. *b*) Lib. II. c. 8. ibi: *legi apud Gregorianum.* *c*) Tit. I. & 6.

§. V.

Nec certior *Hermogeniani* Codicis auctor est, nam *Guido Pancirollus a*) *Eugenio* illi *Hermogeniano*, qui, teste *Baronio b*), Diocletiano & Maximiniano imperantibus Praefectus Praetorio fuit, & in Senatu de persecutione in Christianos decernenda retulit, hunc Codicem tribuit.

a) L. I. de claris LL. interpret. c. 65. *b*) in annal. ad annum 301. n. 18.

§. VI.

Alii vt *Georg. Caspar. Kirchmaier a*) *Hermogenem* post Iulianum sub Hadriano floruisse, alii denique vt *Guilielmus Budaeus b*) & *Iacobus Cuiacius c*) *Hermogenem* huius Codicis auctorem sub Alexandro Seuero vixisse, & in huius Imperatoris consilio fuisse, moti auctoritate *Aelii Lampridrii d*), certo sibi persuadent, sed *Hermogenem* vna cum Pomponio, Alfeno, Africano, Florentino, Martiano, Callistrato, Venuleio, Triphonino, Maeciano, Celso, Proculo & Modestino ex consessu Alexandri imperatoris accuratiores *e*) recte excedere iubent.

a) In

a) In elogiis & elect. vet. ICtorum p. 13. b) de asse eiusque part. Lib. V. c) Lib. II. Obs. 27. d) in vita Alexandri Seueri. e) ita *Claudius Salmasius* Hermogenem ex numero consiliariorum Seueri ad finem comment. ad Ael. Lamprid. expungit.

§. VII.

Rursus alii, vt *Guido Pancirollus a)*, *Anicium Hermogenianum Olybrium* ICtum & Consulem *b)*, sub Valentiniano & Valente circa A. C. 315. clarum, Codicis huius confectorem faciunt, sed temporis rationem obstare, nemo est, qui non intelligit. *c)*

a) Lib. II. Var. lect. c. 257. b) de quo sequens inscriptio apud *Gruterum* p. 342. occurrit: ANICIVS. HERMOGENIANVS. OLYBRIVS. V. C. CONSVL. ORDINARIVS. c) accedit, quod plures fuerint *Hermogenes* siue *Hermogeniani*, quorum stemma *Reinesius* Classe. I. Inscript. 39. & in epist. 69. ad Rupertum contexuit. conf. *Vignolius* in columnam Antonini p. 329.

§. VIII.

Verum enim vero *Iacobus Gothofredus a) Aegydius Menagius b)* & *Ioannes Strauchius c)* Hermogenem ICtum, qui, vti Diadumenus ab Herodiano Diadumenianus, & Diogenes Tzetzæ Diogenianus vocatur, *Hermogenianus* fuit dictus *d)*, & sub Constantini M. liberis vixit, Codicis Hermogeniani fuisse auctorem, probabilius contendunt.

a) In proleg. *ad Cod. Theod.* c. 1. b) in amœn. iur. ciu. cap. 11, c) in vita Hermogeniani inter programm. p. 22. d) vid. *Gronou.* in notis ad Tacitum p. m. 161.

§. IX.

Meminit enim in L. 17. D. *de minor.* Præfectorum Prætorio, quod ab illis appellari non possit, quod Constantinus M. in L. 16. C. Theod. *de appell.* constituit, deinde in L. 23. D. *de manumiss. vindict.* manumissionem fieri posse domino tacente, nec amplius

plius solennibus opus esse verbis, docet, quod ius a Constantino M. eiusque liberis introductum esse, ex L. 15. C. *de testam.* L. 21. C. *de leg.* & L. 1. C. *de form.* & *impetrat. subl.* constat.

§. X.

Alia adhuc a celeberrimis viris *Iacobo Gothofredo* & *Ioanne Strauchio* locis citatis ad asserenda hæc, quæ dicta sunt, afferuntur argumenta, nimirum quod I. correctorum in L. 10. D. *de offic. præs.* mentionem faciat, II. numero plurium de Principibus in L. 41. D. *de excus.* L. 10. *de publ. & vectigal.* L. 46. § 7. *de iure fisci* loquatur, & III. muneris Camelasiæ *a*) in L. 1. §. 2. *de muner. & honor.* mentionem iniiciat, sed ea, tanquam parum firma, solide celeberrimus *Schultingius b*) excussit.

a) Quid sit *Camelasia* & *Camelsium* v. apud *Ferandum Adduensem* Lib. I. Explicat. T. II. Thes. Iur. Ciu. p. 558. *b*) in not. ad Tit. I. Cod. Gregor. Iurispr. Anteiust. p. 683.

§. XI.

Vtrum autem profano Deorum cultui, an vero religioni Christianæ fuerint addicti, inter DD. non conuenit, *Iacobus* enim *Gothofredus a*) vtrumque ethnicum fuisse contendit, *Bertrandus* contra Christianum Hermogenem fuisse, adductis eius verbis in L. 6. D. *de donat. inter vir. & vx.* ibi: *Diuortii causa donationes inter virum & vxorem concessæ sunt: Sæpe etiam euenit, vti propter Sacerdotium, vel etiam sterilitatem satis commode retineri matrimonium non possit*; credit, sed nimis debile hoc *Bertrandi* argumentum esse, cum etiam, monente *Iacobo Reuardo b*), inter gentiles propter sacerdotium facta fuerint diuortia, *Aegydius Menagius c*), *Guilielmus Grotius d*) & *Ioannes Strauchius e*) animaduerterunt.

a) l. cit. *b*) L. I. coniectan. c. 2. *c*) loc. cit. *d*) in vit. ICtor. L. II. c. 12. *e*) loc. cit.

§. XII.

§. XII.

Vnde ſatis probabilis *Iacobi Gothofredi* videtur coniectura, exiſtimantis, *Gregorium* & *Hermogenem* ex eo ethnicorum Principum collegiſſe conſtitutiones, quo antiquam & gentilem Romanorum iurisprudentiam, quæ Conſtantini M. conſtitutionibus mirum in modum euertebatur, poſteritati conſeruarent.

§. XIII.

Inſeruit autem *Gregorius* Codici ſuo conſtitutiones ethnicorum Principum ab Hadriano ad Diocletianum & Maximianum vsque,& licet *Iacobus Cuiacius a*) Codicem hunc in Valeriano& Gallieno deſiiſſe exiſtimet, ſubſequentium tamen principum imo & Diocletiani ac Maximiani conſtitutiones illum continuiſſe, ipſa Codicis fragmenta, quæ hodie ſuperſunt, nec non collatio Legum Moſaicarum & Romanarum docent.

a) in princip. paratitl. Cod.

§. XIV.

Eorundum quoque Principum conſtitutiones in *Hermogeniano Codice* eſſe poſitas, *Iacobus Gothofredus* cenſet, quod etiam ex collatione Legum Moſaicarum & Romanarum probabile redditur, vbi titulo VI. conſtitutio Diocletiani & Maximiani ſub titulo *de nuptiis* citatur, quæ in *Gregoriano* triceſima & ſecunda dicitur, verum ex hoc argumento, in vtroque Codice extitiſſe leges aliquas illorum Principum, non vero vtrumque Codicem omnes easdemque conſtitutiones ab Hadriano ad Conſtantinum M. comprehendiſſe,colligi poſſe, recte *Antonius Schultingius a*) monuit.

a) loc. cit.

§. XV.

Cum itaque *Hermogeniano Codice* Diocletiani & Maximiani tantum conſtitutiones reperiantur, præter tres primas, quæ Aurelio tribuuntur, quarumque

que inſcriptio merito falſa, cum nemo veterum Imperatorum ſolo Aurelii nomine dictus fuerit, *Gregorianum Codicem* omnium Imperatorum ethnicorum conſtitutiones, *Hermogenianum* vero Diocletiani & Maximiani tantum continuiſſe, adeoque hunc illius quaſi ſupplementum fuiſſe, concludimus.

§. XVI.

Ad ordinem quod attinet, quem horum Codicum auctores ſeruarunt, videtur ille ad Edictum Perpetuum *a*) accommodatus, in *Codicis* enim *Gregoriani* fragmentis multa videmus ex eodem libro citari & titulo, ſub quibus in Iuſtinianeo Codice ſunt collocata, quamuis ſæpius alio etiam ordine conſtitutiones proferantur, quod *Antonius Schultingius* in notis ſuis locis obſeruauit.

a) Scripſit etiam *Hermogenes* ἐπιτομῶν βίβλια ἕξ, quibus ordinem Edicti Perpetui, vt ipſe in L. 2. D. *de ſtatu homin.* fatetur, ſecutus eſt.

§. XVII.

Licet autem hi Codices priuato ſtudio fuerint collecti, publice tamen eos fuiſſe receptos, lectos & confirmatos ex *Aniano* Legis vnic. Cod. Theodoſ. *de reſponſis prud.* interprete, qui breuiarium horum Codicum fecit, conſtat, vnde etiam Imperator *Iuſtinianus* conſtitutiones ethnicorum Principum ex hiſce Codicibus hauſit, illasque Codici ſuo includere iuſſit *a*).

a) v. conſtit. *de nouo Cod. fac.* & *de Iuſtinian. Cod. confirm.*

§. XIIX.

Ipſi Codices ad noſtram ætatem non peruenerunt, ſed pauciſſima eorum fragmenta ex breuiario *Aniani* nobis ſunt reliqua, quæ primus *Ioannes Sichardus* vna cum Codice Theodoſiano *a*), deinde *Petrus Gregorius Tholoſanus b*) & *Iacobus Gothofredus c*) ediderunt;

derunt; notis illa *Antonius Schultingius* illustrauit, ac iurisprudentiae Anteiustinianeae *d*) inseruit.

a) Basil. 1528. f. *b*) Lugd. 1566. *c*) Colon. Allobrog & Paris. a. 1586. *d*) pag. 683.

CAP. XIV.

DE CODICE THEODOSIANO, NEC NON THEODOSII ET SVBSEQVENTIVM IMPERATORVM NOVELLIS.

§. I.

HAec erat legum Romanarum sub ethnicis Imperatoribus conditio, quae non parum sub *Constantino M.* fuit immutata; cum enim Christianam religionem stabilire, paganismum contra ex ditionibus suis extirpare hic princeps vellet, non potuit non antecessorum suorum constitutiones, quae paganismum redolebant, immutare, multasque nouas leges condere *a*).

a) v. *Nazarius* in Panegyr. ad Constant. c. 8. & *Eusebius* in eius vita L. IV. c. 26.

§. II.

In primis *Constantinus* noster per quadriennium illud 319, 20, 21 & 22, mores populi Romani variis nouis legibus in melius mutare, atque ad pietatem, pacem, humanitatemque traducere, occupatus fuit, cuius rei fidem faciunt innumerae constitutiones, quas collegit, & erudito commentario *Franciscus Balduinus* in Constantino suo M. siue de legibus Constantini M. ecclesiasticis & ciuilibus *a*) illustrauit.

a) Basileae a. 1556. in 8. edito. & Argent. 1612. nec non Halae 1727. 8. recus. conf. *Pagan. Gaudentii*: De caussis immutatae iurisprudentiae, recitatio, quae in Academ. instar. p. 48. reperitur.

§. III.

§. III.

Caue tamen omnes constitutiones, quae *Constantino M.* tribuuntur, eius fuisse credas, nam nihil frequentius est in Codice Theodosiano & Iustinianeo, ea, quae a liberis eius sunt proposita, Constantino M. adscribere, item Constantinos & Constantios, Iulianos & Iouianos, Iustinianos & Iustinos confundere; exemplo L. vlt. C. *de curat. fur.* & Nou. 134. c. 10. esse possunt, vbi imperator Iustinianus Constantino M. aliquid tribuit, quod tamen liberis eius est adscribendum; plura *Antonius Contius* a), *Iacobus Gothofredus* b) & *Petrus Relandus*, c) collegerunt.

a) Lib. II. Lect. subcesiu. c. 20. b) in chronol. Constit. Codici Theod. praemissa. c) in fastis consular.

§. IV.

Eandem mutationem ius Romanum sub sequentibus Imperatoribus *Constantino*, *Constantio* & *Constante*, *Iuliano*, *Iouiano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, *Valentiniano* iuniore *Theodosio M.* *Arcadio* & *Honorio* expertum est; dum enim hi Principes legislatoriae potestatis modum non tenebant, inordinata variarum legum copia Iurisprudentiam mirum in modum turbarunt a).

a) v. *Isidor. Hispal.* Lib. V. orig. c. 1.

§. V.

Obseruarunt hanc miseram iurisprudentiae Romanae conditionem *Theodosius* Iunior eiusque in Imperio socius *Valentinianus* III. hinc Legum Romanarum ἀνάκρισιν quandam instituerunt; *Valentinianus* enim, habita a post natum Christum 426. ad Senatum vrbis Romae oratione, quaenam constitutionum species vt leges generaliores ab omnibus aequaliter obseruari deberent, non tantum definiuit a), sed etiam praecepit, omnibusque iudicibus, vt rescripta, quae iura laederent, a iudicii limine remouerent ac reiicerent b), iniunxit.

a) v. L. 2. & 3. C. *de Legib.* *b*) v. L. 5. C. *si contra ius* &c. & L. 7. *de precib. Imperat. offerend.*

§. VI.

Iidem Imperatores, quo iuris Romani incertitudinem, ex auctoritate ICtorum ortam, tollerent, scripta tantum *Papiniani*, *Paulli*, *Gaii*, *Vlpiani* & *Modestini* singulari constitutione *a*), a. c. 426. firmarunt, illisque, reiectis aliis, legum auctoritatem conciliarunt.

a) v. L. vn. C. Theod. *de respons. prud.*

§. VII.

Tandem *Theodosius Iunior*, constitutiones Christianorum Principum, confusas sibique vt plurimum dissidentes, in ordinem redigere, ac ad imitationem Gregoriani ac Hermogeniani Codicis in vnum corpus illas conferre, consilium cœpit.

§. IIX.

Tribuunt quidem nonnulli confectionem huius Codicis *Theodosio Magno*, moti auctoritate *Chronici Idaciani* ibi: *Vndecimo anno Theodosius regni sui Romam cum filio Honorio ingressus, legesque Romanorum integra emendatione edidit*; verum *Idacii* Chronicon næuo hac in re laborare, ac *Theodosium Iuniorem* huius Codicis esse auctorem, fidem non solum Nouella, de huius Codicis auctoritate ab hoc Imperatore ad Florentium Præf. Orient. data, facit, sed & quamplurimæ constitutiones *Theodosii M.* eiusque successorum, in hunc Codicem relatæ, id confirmant *a*).

a) vid. *Iac. Gothofredus* in prolegom. c. 1. §. 2. Trahuntur etiam huc sequentia *Claudiani* verba;

Iniustitia insultat vitiisque a stirpe recisis.
Elicit oppressas tenebroso è carcere leges.

Sed quamuis negandum non sit, *Theodosium M* post deuictum Maximum Tyrannum multas leges edidisse: codicem tamen hunc non condidit.

§. IX.

§. IX.

Annus, quo hic Codex confectus, eſt ccccxxxIIX. poſt N. C., vnde *Innocentius Cironius a)* aliique errant, qui ob ſubſcriptionem Nouellæ de Confirmando hoc Codice a Theodoſio Iuniore emiſſæ, quæ eſt *Dat. XV. Calend. Mart. Conſtantinopoli Theodoſio A. XV. Conſule & qui fuerit nuntiatus*, annum 435. ſubſtituunt, mendoſam enim huius Nouellæ eſſe ſubſcriptionem, MSSCtum Ottobonianum, in quo ſequens dictæ Nouellæ conſpicitur ſubſcriptio: *Dat. prid. Kal. Febr. Theodoſio A. XVI. Conſ.* qui conſulatus in annum 438. incidit, docet *b)*.

a) Lib. V. Obſeruat. Iuris Canonici cap. I. *b)* v. *Bernh. Henr. Reinold.* Obſeruationes interpret. Cod. præmiſſ. p. 25. diſſ. noſtra inaugur. De Codice Theodoſiano eiusque in Iure Iuſtinianeo vſu & *Eric. Mauricius* de libr. Iur. Comm. theſ. 6.

§. X.

Iacobus quidem *Gothofredus* etiam huius Codicis confectionem ad annum 438. retulit, non tamen falſam dictæ Nouellæ confirmatoriæ ſubſcriptionem correxit, quod doctiſſimus *Henricus Brenckmannus a)* obſeruauit.

a) in epiſtola de Conſulibus, quorum in Digeſtis fit mentio, Faſtis *Petri Relandi* conſularibus ſubiecta.

11

Cauſas, quare Imperator *Theodoſius* Codicem hunc conficere iuſſit, tres in Nouella, quam de auctoritate ſui Codicis emiſit, librorum nimirum ad ius pertinentium multitudinem, collapſam iuris ſcientiam, & ementitam iurisperitorum ſeueritatem *a)*, allegat, vnde recte *Henricus Brenckmannus b)*, Theodoſium noſtrum, non tam promouendæ reſcriptorum auctoritatis gratia, quam vt cauſidicorum licentiam abuſumque in iis temere allegandis refrenaret, Codicem ſuum compoſuiſſe, coniicit.

a) Mul-

a) Multum enim de splendore suo iurisprudentia amiserat, iustique ac recti scientia in artem Rabulisticam degenerauerat, conquerentibus *Mamertino* in gratiarum actione pro Consulatu ad Iulianum & *Ammiano Marcellino* L. XXX. Histor. b) in diatrib. de Euremat. p. 141.

§. XII.

Adiutores sibi, huic operi consummando, octo viros Illustres ac Spectabiles, iurisque scientia maxime præstantes, *Antiochum* scilicet, *Maximum*, *Martyrium*, *Sperantium*, *Apollodorum*, *Theodorum*, *Epigenium* & *Procopium* elegit, illisque, vt antecedentium Principum constitutiones a confusione & obscuritate liberarent, ac ea, qua possent, breuitate in vnum corpus conferrent, facultatem dedit.

§. XIII.

Qui etiam summa id peregerunt fide, & sexdecim Principum legitimorum seu Christianorum constitutiones, per centum & viginti septem annorum spatium, i. e. ab anno post N. C. 312. quo Constantinus M. Christianam amplexus est fidem, vsque ad annnum 438. latas, in hunc Codicem retulerunt.

§. XIV.

Vnde quam maxime *Ezechiel Spanhemius*, Codicem Theodosianum e Principum Romanorum ab Hadriano ad Theodosium Iuniorem constitutionibus ac rescriptis conditum fuisse, existimans a), errat.

a) in orbe Romano. pag. 253.

§. XV.

Diuisus est hic Codex in sexdecim libros, & varias Principum constitutiones, vel ad omnes imperio Romano subiectos populos, vel ad certam prouinciam aut ciuitatem emissas, vel etiam ad certas personas directas, decreta nimirum, mandata,

rescripta, epistolas, sanctiones pragmaticas, acta habita in Consistoriis, interlocutiones & beneficia principum, imo omnis iuris principalis species conspiciendas praebet.

§. XVI.

Quinque autem priores libri ad ius ciuile spectant, reliqui vndecim per omnes iuris publici decurrunt partes, nec ecclesiastica negotia intacta relinquuntur, quippe quae vltimo libro definiuntur.

§. XVII.

Ad Ordinem quod attinet, quem conditores huius Codicis seruarunt, videtur is *Iacobo Gothofredo* a) & *Antonio Schultingio* b) Codici Gregoriano, qui ipse ad ordinem Edicti Perpetui fuit compositus, accommodatus, verum, licet negari nequeat, confectores huius Codicis eundem saepe, qui in Codice Gregoriano fuit, seruasse ordinem: semper tamen & vbique id factum esse, cum constitutiones ecclesiasticae, quae in Codice Gregoriano primo loco fuerunt positae, in nostro vltimo conspiciantur loco, probabile nobis non videtur.

a) in prolegom. ad Cod. Theod. c. 12. b) in Iurisprud. Anteiustin. p. 684.

§. XIIX.

Confecto hoc Codice Imperator *Theodosius*, vt constitutiones, in illum relatae, essent norma ac regula, secundum quam omnes Romano Imperio subiectae viuerent gentes, voluit, inde Codicem suum promulgauit, eique iuris principalis auctoritatem Nouella quadam, ad *Florentium* Praef. Praet. Orient. emissa, quae inter Theodosianas numero prima conspicitur, conciliauit.

§. XIX.

Vt vt vero multum studii ac laboris Imperator *Theodosius* Iunior eiusque in conficiendo hoc Codice adiutores impenderint, ita vt inter Legum Romana-

manarum conseruatores ac restauratores non vltimum mereantur locum, quamplurimas tamen necessarias constitutiones illos omisisse, alias non recte in hunc Codicem retulisse, multas etiam repetiisse, ex perlustratione & recensione naeuorum huius Codicis a *Iacobo Gothofredo* a) & *Christiano Thomasio* b) instituta, constat.

a) prolegom. c. 2. b) in Naeuis Iurisprud. Anteiust. p. 156. add. *Mabillon* de Re Diplomat. Lib. III. c. 5. §. 11.

§. XX.

Post Codicis Theodosiani confectionem Imperator *Theodosius* Iunior XLIIX, *Valentinianus* XIIX, *Martianus* V, *Maiorianus* IX, *Seuerus* II, & *Anthemius* III, nouas ediderunt constitutiones, quae Codici Theodosiano subiectae reperiuntur.

§. XI.

Separatim hae Nouellae apud *Robertum Stephani* a), inter *Petri Pithoei* opera b) & cum notis *Conradi Kittershusii* c) prodierunt; nouam denique harum Nouellarum earumque auctiorem & accuratiorem editionem ex collatione MSCti Ottoboniani *Leonhardus Adamus Volsiniensis* pollicitus est d), cuius specimen, clarissimo *Menckenio* ab auctore transmissum, *Hoffmannus* e) exhibet.

a) Paris. a. 1571. b) ibid. a. 1609. edita. c) Francof. 1651. 4. d) vti die gelehrten Zeitungen ad a. 1717. n. 54. referunt. e) v. in hist. iur. p. 232.

§. XXII.

Integer Codex Theodosianus ad nos non peruenit, nam non solum a Wisi-Gothis mirum in modum fuit deprauatus, sed etiam CCCXX. in Codice Iustinianeo occurrunt constitutiones, quarum indicem *Antonius Maruillius* confecit, & sub titulo supplementi Codicis Theodosiani suae editioni subiecit, quae in

Codice hoc non reperiuntur. Edidit etiam *Iacobus Sirmondus* ex duobus MSS. Appendicem Codicis Theodosiani *a*), qui quindecim constitutiones Constantini, Arcadii, Honorii, Theodosii & Valentiniani continet.

a) Paris. 1631. 8. & Tom. I. eius oper. ann. 1696. in f. ibidem recus.

§. XXIII.

Primus Codicem Theodosianum vna cum aliis Iurisprudentiae Anteiustinianeae particulis *Ioannes Sichardus* edidit *a*), sed omnia in hac editione esse manca ac mutila, ex inspectione eius patet; deest enim ex Codice Theodosiano integer liber octauus, & ex reliquis libris non pauci tituli, vnde haec *Sichardi* editio parum vtilitatis praebet.

a) Basileae 1528. *f.*

§. XXIV.

Post *Iaannem Sichardum* & *Ioannem Bertrandum* *a*) locupletiorem hunc Codicem *Ioannes Tilius b*) & *Iacobus Cuiacius c*) ediderunt, variaque veteris prudentiae ciuilis fragmenta adiecerunt; sed omnium labores *Iacobus Gothofredus* Dionysii filius, non frater, vti ICto alias celeberrimo placuit, longe superauit, qui non solum integrum Codicem Theodosianum eruit, ac doctissimis omnisque eruditionis genere refertis commentariis illustrauit, sed etiam collatione vtriusque Codicis, indice Titulorum, chronologia constitutionum, prolegomenis ad historiam huius Codicis facientibus, notitia dignitatum vtriusque orbis, prosopographia, Topographia, Glossario Nomico aliisque additamentis eum ornauit, adauxitque, quod opus, in sex Tomos diuisum, studio *Antonii Marnillii d*) prodiit.

a) qui illum Paris. 1550. 8. edidit vid. Biblioth. Duboisiana p. 444. *b*) Paris. 1549. *c*) Paris. 1566. f. 1586. f. & 1593. f. *d*) Lugdun. 1668. VI. Tom. in fol.

§. XXV.

§. XXV.

Hiſtoriam Codicis Theodoſiani *Iacobus Gothofredus* in Prolegomenis huic Codici præmiſſis, *Innocentius Cironius* ICtus Gallus *a*) & *auctor* in diſſertatione inaugurali ſub præſidio venerandi ſoceri ſui *Guilielmi Hieronymi Brückneri* ICti habita *b*) : *de Codice Theodoſiano eiusque in Codice Iuſtinianeo vſu*, ex profeſſo delinearunt.

a) Libro V. Obſeruationum Iur. Canonici. *b*) Ienæ 1719.

CAP. XV.

DE FATIS IVRISPRVDENTIÆ ANTEIVSTINIANEÆ, INPRIMIS CODICIS THEODOSIANI.

§. I.

MAximam Codices *Gregorianus*, *Hermogenianus* & *Theodoſianus* tum in oriente tum occidente nacti ſunt auctoritatem ; ad terras enim orientalis imperii quod attinet, juſſu Theodoſii Imperatoris per Florentium Præfect. P. Orient, *Codex Theodoſianus* fuit publicatus, & ab omnibus imperio ſubiectis viua ac abſolutiſſima iuris imago habitus.

§. II.

Eodem modo in Oriente ſub Theodoſii Iunioris ſucceſſoribus *Martiano*, *Leone*, *Zenone*, *Anaſtaſio* ac *Iuſtino* Theodoſianæ collectionis per nonaginta ferme annos viguit auctoritas, vsque dum Imperator *Iuſtinianus* ſeculo poſt N. C. ſexto nouam iuris meditatus fuit collectionem, &, reiectis tribus illis Codicibus, alium in eorum locum ſubſtituit.

§. III.

Et hoc ex Scriptoribus eius aeui, inprimis vero Legum Romanarum & Mosaicarum, quisquis ille sit, pariatore, quippe qui Codicem Theodosianum in oculis habuerunt, & frequenter ad eum prouocarunt, colligi ac probari potest.

§. IV.

Laudat enim memoratus Legum Romanarum ac Mosaicarum collator ac profert Tit. V. constitutionem Valentiniani, Arcadii & Theodosii *de stupratoribus*, quam ex integro & nondum decurtato Codice hausit, cum constitutionis huius pars tantum hodie in Codice Theodosiano, & quidem in L. 6. *ad L. Iul. de adult.* extet; deinde *Tit.* 14. *de plagiariis* nouellas memorat constitutiones, quarum nomine innuere videtur Constantini legem, qua ob plagium liberi hominis seruus vel libertinus bestiis obiiciebatur, quae in Codicem Theodosianum & quidem sub titulo: *Qui inuol. alien. liber.* est relata.

§. V.

De auctore huius collationis Doctores non conueniunt, *Ioannes* enim *Bertrandus* & *Iacobus Cuiacius Licinio Rufino*, qui Alexandri temporibus vixit, quique Paullum in L. 4. D. *Quib. ad lib. proclam. non licet.* consuluit, eam tribuunt, alii, vt *Marquardus Freherus a*), Iudaeum quendam eius auctorem faciunt; rursus alii *Petro Pithaeo* primo huius collationis editori illam, sed absque sufficienti ratione, adscribunt *b*).

a) Parerg. I. 9. *b*) v. *Cuiacius* Lib. VII. Obs. c. 2. Lib. XII. cap. 10. 16. & 35. Lib. XIV. c. 2. & Lib. XXI. c. 2. *Aegydius Menagius* in amoenit. iur. ciu. c. 7. & *Antonius Schulting* ad principium huius collat. in Iurispr. Anteiust. p. 719.

§. VI.

Quicquid tamen sit, collatorem hunc post confe-

ctum

ctum Codicem Theodoſianum, & ante tempora Iuſtiniani circa decurſum quinti ſeculi vixiſſe, quia integras Codicis Gregoriani, Hermogeniani & Theodoſiani affert conſtitutiones, certiſſimum eſt; vnde non cohærent dicta *Iacobi Gothofredi a)*, quando pariatorem noſtrum circa decurſum ſexti ſeculi, & tamen ante Iuſtinianum vixiſſe, ſtatuit.

a) in proleg. c. 3.

§. VII.

Vtilitas huius collationis triplex eſt, quod I. quid Iuſtinianus eiusque adiutores in excerpendis veterum ICtorum libris ſibi indulſerint, perſpicue repræſentet, II. quamplurima priſcæ Iurisprudentiæ ciuilis fragmenta, tum ex veteribus ICtis, tum ex tribus Codicibus contineat *a)*, & III. quomodo in titulos veterum ICtorum libri fuerint diuiſi, oſtendat *b)*.

a) v. *Val. Guil. Förſter* I. Lect. Succiſiu. c. 18. b) v. *Marquard. Freheri* parergor. c. 1.

§. IIX.

Ad terras Imperii Occidentalis quod attinet, receptum ibi a *Valentiniano* III. Theodoſii in Imperio collega eiusque genero fuiſſe Codicem Theodoſianum, partim ex Nouellis Valentiniani III. X. & XII. partim ex Nouella Codicis Theodoſiani confirmatoria conſtat *a)*.

a) v. *Gothofredus* in prolegom. cap. 3. & diſſert. noſtra de Codice Theodoſ. cap. 3. §. 5.

§. IX.

Eodem modo ſub inſecutis occidentalis imperii Principibus *Maioriano*, *Seuero*, & *Anthemio* in Gallia, Italia, aliisque prouinciis viguit; *Maioriani* enim Nouella I. & *Anthemii* Nouella III. de bonis vacant. antecesſorum confirmantur conſtitutiones *a)*. Von den geistlichen Gütern.

a) v. *Sidon. Appollinaris* L. II. epiſt. 1.

§. X.

Et quamuis seculo post N. C. quinto Gothi aliaeque gentes septentrionales, relictis patriis laribus, Italiam & Galliam occupauerint, fixasque sibi & posteris suis ibi sedes stabiliuerint; eam tamen erga subiugatos Romanos exercuerunt humanitatem, vt Leges Romanas illis non excusserint, sed, qua lege viuere vellent, teste *Gregorio Turonensi a)* & *M. Aurelio Cassiodoro b)* permiserint.

a) Lib. II. Histor. Franc. c. 33. b) Lib. I. Var. c. 1. & Lib. III. c. 4.

§. XI.

Imo quo *Alaricus* Wisi-Gothorum in Gallia rex Romanos ad Gothorum mores eo citius traheret, anno post N. C. 504. *Goiarico* viro illustri aliisque, vt nouum iuris corpus, quod Legibus Romanis non esset contrarium, a moribus tamen suae gentis non plane alienum, conficerent, demandauit.

§. XII.

Tribuunt quidem fere omnes, etiam, quod miror, doctissimus *Antonius Schultingius a)* compilationem hanc *Aniano* Alarici regis Referendario, ex eo quod in fine commonitorii huius breuiarii Alariciani perscriptum extet: *Anianus vir spectabilis ex praeceptione Domini Gloriosissimi Alarici Regis hunc Codicem de Theodosianis legibus atque sententiis iuris vel diuersis libris electum Aduris b) anno XXII. eo regnante edidi & subscripsi.*

a) in praefat. Iurisprud. Anteiust. praemissa. b) v. *Sirmondus* in not. ad Sidonium Apollin. p. 25.

§. XIII.

Sed, quod pace tanti viri dixerim, *edere* hoc loco nihil aliud significat, quam legem siue iussionem principis subscribere; annulo eius confirmare, iudicibusque illam insinuare, quod Referendariis tum tempo-

ris erat proprium, vti ex *Gregorio Turonensi a)*, *Flodoardo b)*, *du Fresne, c) Iacobo Gutherio d)* & Nouellis *e)* Imperatoris Iustiniani colligere licet.

a) Lib. V. Histor. Franc. c. 3. *b)* Histor. Remens. c. 2. *c)* in Glossario h. voce. *d)* de offic. Dom. August. L. III. c. 8. *e)* v. Nou. 10. 113. & 124.

§. XIV.

Hic demandatum sibi ab *Alarico* Rege negotium ita executus est, vt ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, Nouellis Imperatorum, nec non Paulli sententiis, Gaii Institutionibus & Papiniani libris *Breuiarium* quoddam confecerit, ac cuilibet legi interpretationes, ex Iure Gothico vtplurimum desumtas, subiecerit.

§. XV.

Etsi autem hoc iuris Romani *Breuiarium* genium populi seculique satis redolet, eam tamen mox nactum est auctoritatem, vt, reiectis ICtorum libris & genuinis Principum Constitutionibus, in foris volitauerit, ac loco veri Codicis Theodosiani mox sub lege Romana, mox Theodosiana, a scriptoribus eius ætatis citatum fuerit.

§. XVI.

Patet hoc ex *Papiani* responsorum libro, quem ad imitationem huius breuiarii iussu *Gundobaldi* Burgundionum Regis ex iisdem fontibus in gratiam eorum, qui Romana lege viuere vellent, composuit *a)*.

a) v. *Iac. Gothofredus* in biblioth. iur. ciu. cap. 2. §. 11. & *Fridr. Lindenbrogius* in prolegom. Codici LL. antiqu. præm.

§. XVII.

Hic enim frequentissime ad Legem Theodosianam prouocat, multasque ex Codice Theodosiano constitutiones, quæ non amplius ibi extant, obseruantibus

bus *Innocentio Cironio* a) & *Antonio Schultingio* b), affert.

a) Lib. V. Obs. iur. Canon. c. 2. b) in Iurisprud. Anteiust. p. 817.

§. XIIX.

Eodem breuiario Alariciano vsus est mediæ ætatis auctor Consultationis de pactis, quam, ab *Antonio Loisello* sibi missam, *Iacobus Cuiacius* a) primus in publicum extulit, *Antonius* vero *Schultingius* Iurisprudentiæ Anteiustinianeæ b) inseruit.

a) vti ipse Lib. VII. Obs. cap. 27. profitetur. b) pag. 813.

§. XIX.

Eodem modo *Edilbertus* Rex Cantii hunc Codicem suum fecit, ita enim *Beda* a) ait: *Inter cetera bona, quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam decreta iudiciorum iuxta exempla Romanorum cum consilio sapientum constituit, quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur & obseruantur ab ea.*

a) Lib. II. Histor. Angl. cap. 5.

§. XX.

Nec minus sub Francis, qui seculo post N. C. sexto, interfecto Alarico Gothorum Rege omnem Galliam ab Aquinia ad Narbonensem primam sub suam redegerunt potestatem, Breuiarii Alariciani remansit auctoritas; Nam quamuis Francorum Duces nouas condiderint Leges: deuictis tamen gentibus propria etiam iura, scilicet Cisalpinis *Romana*, Burgundionibus *Gundobadica*, Transalpinis autem *Longobardica* & *Romana*, intacta reliquerunt.

§. XXI.

Fidem huius rei facit *Chlotarii* Francorum Regis constitutio generalis a), qua cautum, vt inter Romanos causæ controuersæ Romanis terminarentur legibus,

gibus, vt & *Hincmarus* Archiepiscopus Rhemensis *b*) cum ait: *Sciant se, nec Romanis in die iudicii, nec Salicis, nec Gundobadis, sed diuinis iudicandos*; nec non *Gregorius Turonensis c*) & *Sidonius Apollinaris d*), qui sub Chlotario Francorum rege iuuentutem studio Codicis Theodosiani initiatam fuisse, scribunt *e*).

a) circa annum 560. data, quam *Stephanus Baluzius* T. I. Capitul. p. 7. exhibet. *b*) in libello contra Tietbergam. *c*) Lib. IV. Hist. Franc. c. 41. *d*) Lib. II. epist. 1. *e*) idem *Rutilius Numatianus* l. Itiner. v. 207. testatur, cum canit:

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis
Missus Romani discere iura fori.

§. XXII.

Vnde *Lex Romana* & *Salica* apud scriptores eius aetatis passim iunguntur *a*), &, qui Legem *Romanam* sequebantur, vulgo ciues Romani *b*), qui vero *Salicam*, Franci vel Salici *c*) vocabantur.

a) Has duas Leges etiam *Eginhardum* in vita Caroli M. cum ait: *Franci duas habent legis*, subintellexisse, *Innocentius Cironius* L. V. Obs. iur. Can. non absque ratione existimat. *b*) v. *Marculphi* formula 40. & incerti auctoris formula 8. & 56. *c*) v. formula 5. incerti auct.

§. XXIII.

Patet hoc etiam ex formulis, ea aetate in iudiciis vsitatis, quae omnes secundum Legem Romanam, Codicem scilicet Theodosianum, sunt factae & compositae; ita in formulis *Marculphi* monachi, quas *Stephanus Baluzius* & *Hieronymus Bignonius* ediderunt, saepius haec verba reperiuntur. *Lex Romana exposcit*; *Quod secundum legem Romanam actum, vt nullatenus reuocetur*; idem etiam in formulis veteribus a *Iacobo Sirmondo* editis obseruare licet.

a) v. Diss. nostra *de Codice Theodosiano* c. 3. §. 13.

§. XXIV.

Nec minus iuris Romani in Gallia ea aetate obſeruati exemplum praebent matrimonia & teſtamenta, ſecundum ius ciuile condita & celebrata. Ita *Caeſarius* Archiepiſcopus Arelatenſis, teſte *Baronio a)*, hanc ſuo teſtamento clauſulam adiecit: *Et ideo* &c. *Deo diſponente hoc teſtamentum condidi & manu propria ſubſcripſi, atque iure praetorio vel iure ciuili, & ad vicem illorum codicillo confirmaui.* Pari modo *Remigius* Epiſcopus Rhemenſis, referente *Flodoardo b)* & *Arcadius* Epiſcopus Lemouienſis, narrante *Alteſerra c)*, teſtamenta ſua clauſula codicillari muniuerunt.

a) L. VI. Ann. ad a. 506. *b)* Hiſt. Rhemenſi Lib. I. c. 18. *c)* L. 3. Rer. Aquitan. c. 8. plura habet *Donato Antonio & Aſti* in libro; Dell'uſo & autorita' Ragion ciuile nelle prouincie dell'Imperio occidentale c. 7.

§. XXV.

Praeterea exemplum immixti iuris Romani in Legibus Salicis, & quidem L. 2. Tit. 14. reperimus, quo loco cautum fuit: *Si quis Sororem aut fratris filiam, aut certe alterius gradus conſobrinam, aut fratris vxorem, aut auunculi ſceleratis nuptiis ſibi iunxerit, huic poenae ſubiaceat, vt a tali conſortio ſeparetur; atque etiam, ſi filios habuerint, non habeantur legitimi heredes, ſed infamia ſint notati*: quae lex eſt particula interpretationis ad L. 3. C. Theod. *de inceſt. nuptiis*, quod erudite *Hieronymus Bignonius a)* obſeruauit.

a) in not. ad Leges Salicas. conf. diſſert. noſtra l. c. Vnde *Agathias*, Francos Germanosque deſcribens: *Romana eos politia non omnino exſortes eſſe, Romanasque inter ſe leges & eosdem in contractibus connubiisque mores ſeruare*, dicit.

§. XXVI.

Eodem modo quamplurima ex Lege Romana i. e. Codice Theodoſiano in *Capitularia* Regum Francorum ſunt

ſunt translata; ita Capitulare 11. de a. 813. a *Carolo M.* emiſſum, XX. capitula de iuſtitiis faciendis ex Lege Salica, Romana & Gundobada continet, & in additione IV. Capitularium capitulo 160. Lex Romana omnium humanarum legum vocatur mater *a*).

a) plura exempla *Stephanus Baluzius* in notis ad Capitularia Regum Francorum collegit.

§. XXVII.

Vnde euenit, vt adhuc hodie quædam Galliæ prouinciæ Lege ſcripta, aliæ vero moribus, obſeruante *Innocentio Cironio a*), regantur, de qua re ex profeſſo doctiſſimus Anteceſſor Tholoſanus *Ianus a Coſta* in tractatu; *de origine iuris in Gallia*, qui tamen lucem expectat, egit.

a) Lib. V. Obſ. iur. Can. c. 6.

§. XXVIII.

Fidem huius rei etiam *M. Aurelius Caſſiodorus* Senator facit, qui ſub Zenone, Anaſtaſio, & Iuſtino formulas ſuas dictauit, & promouente Theodorico Rege ad ſummos honores peruenit, in variarum libris ab eo conſcriptis *a*); ibi enim Rex Theodoricus ait: *Delectamur iure Romano viuere, quos armis cupimus vindicare b*).

a) Lib. I. c. 1. & 27. & Lib. III. c. 13. & 43. conf. epiſt. *Gelaſii* Pontificis, quæ in decreto Diſtinct. X. c. 12. reperitur. *b*) conf. edict. *Theodorici* Oſtro-Gothorum Regis a *Frider. Lindenbrogio* Codd. LL. antiqu. inſertum. & *Agathias* Lib. I. de reb. Iuſtiniani.

§. XXIX.

Non maiori autem in pretio habitus fuit Codex Theodoſianus quam à Clericis, quippe in quorum fauorem multa ibi, inprimis Libro XVI. erant diſpoſita, vnde maximis non ſolum eum ornarunt laudibus; ſed etiam ſecundum eum, monente *Rheginone a*), tanquam eccleſiaſticam legem vixerunt.

a) Lib.

a) Lib. II. de Eccles. discipl. c. 89. add. *Stephan. Baluz.* in not. ad Capitul. Reg. Franc. p. 996. & c. 1. §. 58. Leg. Ripuar.

§. XXX.

Maximam inde in Conciliis & decretis ecclesiasticis Codex Theodosianus & praecipue Liber XVI. ex obseruatione *Hincmari a)* habuit auctoritatem; ita enim in Concil. Aurelianensi can. 7. sub nomine Legum citatur, eodem modo L. 3. C. Theodos. *de incestis nuptiis*, quae prima vetuit consobrinorum coniugia, non tantum in Concilio Agathensi eodem anno, quo Codex Theodosianus ab Alarico fuit promulgatus, celebrato, sed etiam in Concilio Turonensi II. anno 567. sub *Chariberto* habito can. 21. fuit recepta *a*).

a) v. *Innoc. Ciron.* Lib. V. Obs. iur. can. c. 2. & 6.

§. XXXI.

Vnde non mirandum est, quod auctores, qui seculo X. & XI. canonum adornarunt collectiones, vt *Abbas Prumiensis*, *Burchardus Wormatiensis* & *Ivo Carnotensis* frequentissime ad Legem Romanam pronocent, quod in ipso etiam *Gratiano a)* Decreti compilatore deprehendimus.

a) v. can. *si quem poenituerit* c. 1. qu. 3. & c. 22. c. 2. qu. 6. add. nostra dissert. *de Codit. Theod.* c. 3. §. 14.

§. XXXII.

Caue itaque, Ius Iustinianeum semper sub lege Romana intelligi, existimes, nam quoties lex Romana in legibus veterum Germaniae populorum, capitularibus Regum Francorum & a iuris Canonici compilatoribus citatur, *anteIustinianeum* non *Iustinianeum*, quippe quod ad seculum fere XIII. hisce gentibus incognitum fuit, intelligitur.

PARS

*** *** ***

PARS II.

HISTORIA IVRIS IVSTINIANEI.

CAP. I.

DE IMPERATORE IVSTINIANO, EIVSQVE IN COMPONENDO IVRIS CORPORE ADIVTORE TRIBONIANO.

§. I.

HÆc erat iurisprudentiæ Romanæ facies, hae immani laborabat mole, cum Imperator *Iustinianus* ad eam emendandam, ac in decorum ordinem redigendam, seculo sexto animum adplicaret, manumque ei medicam adhiberet.

§. II.

Non defuerunt quidem, qui ante Iustinianum vniuersalem iuris Romani meditati sunt collectionem, vt *Cicero*, cuius integrum, de iure ciuili in artem redigendo, librum *Gellius a*) citat, *Iulius Cæsar b*), *Pompeius c*) & *Constantinus M.* sed irrita horum fuisse consilia, deprehendimus.

a) Lib. I. cap. 22. ipse quoque *Cicero* Lib. I. de orat. c. 42. luculentam huius operis sciagraphiam dederat. b) *Sueton.* in eius vit. c. 44. c) si vera sunt, quæ *Isidorus Hispalensis* Lib. V. orig. c. 1. & qui eum exscripsit *Gratianus* can. fin. distinct. 7. referunt.

§. III.

Vnde eo maior laus debetur Imperatori nostro a), quod

quod inordinatæ Romanæ Iurisprudentiæ succurrere, &, ad amputandam litium prolixitatem, ex multitudine constitutionum immensisque veterum ICtorum libris ortam, nouum iuris corpus, opus a multis ante sed frustra tentatum, conficere voluerit *b*). De cujus vita & indole pauca quædam, ad meliorem historiæ iuris Iustinianei cognitionem facientia, prælibabimus.

a) v. *Paganini Gaudentii* pro Iustiniano Imperatore, expostulatio, quæ in Instar Acad. p. 56. reperitur. *b*) Hinc *Warnefridus* I. de gestis Longob c. 25. de Imperatore nostro ait: *Leges quoque Romanorum quorum prolixitas nimia erat, & inutilis dissonantia, mirabili breuitate correxit.*

§. IV.

Vt itaque rem a prima origine repetamus, sciendum est, Scriptores neque in anno neque loco natiuitatis Imperatoris nostri conuenire; *Giphanius a*) enim A. C. 482. imperante Zenone & Fausto Consule, *Theophilus* contra *b*) Iustiniani præceptor sub Zenone & Acacio Patriarcha eum natum esse existimant.

a) In comment. de Iustiniano p. 4. *b*) in vita Iustiniani.

§. V.

Secundum *Antonii Pagi* vero computationem, qui eum fuisse XLIII. annorum ait *a*), cum Iustino Seniori auunculo suo successit, quod secundum eundem *b*) Kal. August. A. C. 527. accidit, Imperator noster A. C. 484. natus esse debet.

a) in Crit. ad Baron T. II. p. 532. *b*) in dissert. hypat. de Consul. Cæsar. pag. 325.

§. VI.

Eodem modo de loco natiuitatis inter scriptores non leuis est dissensio, *Procopius a*) Tauresium patriam Iustiniani fuisse asserit, *Agathias c*) denique il-

lum Achridum vel Ochridum vocat; Sed si dicendum quod res est, *Tauresium* natalis, *Bederina* vero seu *Achridum*, quam deinde Imperator *Iustinianeam primam* adpellauit, & Archiepiscopalem sedem, multis priuilegiis ornatam, ibi erexit *d*), locus, vbi Iustinianus educatus est, fuit.

a) Lib. IV. de ædif. Iust. *b*) Lib. V. *c*) Lib. XVII. c. 28. *d*) vid. Nou. 11. & *Alemannus* ad Procopium pag. 14. conf. *Henrici Mascampii*: De Patria Iustiniani, Disquisitio, Duisburgi edita.

§. VII.

Mater Iustiniani fuit *Bigleniza*, soror Iustini senioris, pater vero *Sabbathius*, homo obscuro genere natus *a*), fuit; vnde errant, qui illum ex celeberrima *Aniciorum* familia, quâ nulla ferè inter Romanas gentes, teste *Prudentio b*), generosior, vel Christo deuotior fuit, oriundum esse existimant *c*), nec ad rem facit, quod in antiquis nummis *Iustinus*, imperatoris nostri auunculus, *Anicius* habeatur, fortasse enim ab Anicianis in familiam fuit cooptatus, aut sibi ipsi, vti *Alemannus d*) suspicatur, id nominis adsciuit.

a) Genealogiam Iustiniani *Alemannus* in not ad Procopium pag. 68 sistit. *b*) Lib. I. contra Symmachum; de eadem familia multa Reinesius in Inscript. p. 66. *Lambecius* Libro XI. Biblioth. Vindebon. p. 478. *Nesselius* in Catalogo Cod. MSStorum Biblioth. Vindeb. T. I. p. 4. & *Montfaucon* in Palæographia Græca p. 207. habent. *c*) in qua opinione est *Arnoldus Wion* de Aniciana familia gradu 20. & 21. & *Pitiscus* in Lexico voce, *Gens Anicia*. *d*) in not. ad Procop. p. 14.

§. VIII.

Adoptatus ab auunculo suo *Iustino* Seniore *a*) & in imperii consortium Kal. April. A.C. 527. *b*) adscitus, mortuo hoc eodem anno, Kalendis Augusti vna cum *Theodora* vxore imperium suscepit, illud annos 38. menses 7. & dies 13. tenuit, annoque post

N. C. 565. c) vitam cum morte, ætatis circiter 82. annorum, commutauit.

a) Vnde *Alciatus* Lib. IV. dispunct. c. 10. & alii *Iustinum* Iustiniani parentem appellant. b) v. *Euagrius* Lib. IV. c. 9. *Auctor* Chron. Alexandrini & Nou. 47. c. 1. vbi Imperator eo die Romanorum rebus se a Deo superpositum ipse scribit, annosque imperii sui ab eodem die numerandos iubet. Vnde quam maxime *Grauina* errat, cum in Orig. iur. ciuil. p. 90. Iustinianum triennio ante a Iustino Cæsarem fuisse appellatum, dicit. c) *Victor* quidem *Tununensis* Iustiniani coætaneus in Chronico, ab *Henrico Canisio*, *Iosepho Scaligero*, *Francisco Schotto* & Cardinali *d'Aguirre* edito, Chronicon Alexandrinum, & ex recentioribus *Philipp. Labbeus* in Chronico, *Carolus le Cointe* T. II. & *Alemannus* ad Procopium *Iustinianum* 39. annos regnasse dicunt, eiusque mortem in sequentem annum 566. differunt, verum historicos Græcos annos Imperatorum inchoatos aliquando integros, aliquando transactos appellare, eruditi obseruarunt. vid. *Pagi* diss. hypat. de Consul. Cæsar. p. 327.

§. IX.

Ad mores & ingenium *Iustiniani* quod attinet, plerique quidem a) scientiarum rudem & vacuum eum sibi fingunt, sed deceptos illos esse loco *Suidæ*, apud quem in editione Mediolanensi, quam *Demetrius Chalcondyles* seculo XVI. procurauit, ille ἀναλφάβητος legitur, cum tamen omnes Vaticani Codices l'ὑσῖνος habeant, recte *Alemannus* b), *Triuorius* c), *Kusterus* d), *Relandus* e), *Natalis Alexander* f) aliique animaduerterunt g).

a) Nimirum *Alciatus* IV. Dispunct. 17. *Guil. Budæus* P. I. annot. ad π̃ *Du Pin* in Notit. Script. Eccles. p. 62. b) in not. ad Procop. p. 17. c) in apologet. Obseru. c. 3. d) in not. ad Suidam. e) in Fastis Consul. p. 691. f) Hist. Eccles. Seculo VI. p. 476. g) *Iustinus* enim scribere non potuit, vnde manum illius aliquis dirigebat, cum subscribendum esset libellis, v. *Berremansius* Var. lect. c. 4.

§. X.

§. X.

Quod autem Imperator noster ἀναλφάβητος non fuerit, ex eo potissimum patet, quod non solum ipse iudicia frequentauerit & sententias tulerit *a)*, sed & multas nouas leges conceperit *b)*, antiquas vero ad statum Imperii sui præsentem accommodauerit.

a) Hoc ipse Imperator diserte narrat in Nou. 88. *Litem nuper*, ait, *audientibus nobis (id quod publice in Regia raro non facimus) orta est controuersia* &c. & in L. 12. C. qui potior. sunt in pign. *Assiduis aditionibus mulierum inquietati sumus.* *b)* vnde *Procopius* in anecdot. p. 63. *Quæ sibi rescripto respondenda forent, hæc non, vti mos est, Quæstori committebat, sed vt plurimum sumebat sibi pronuncianda* &c.

§. XI.

Has leges, ab Imperatore latas, *Franciscus Balduinus* ICtus, *in Iustiniano suo, seu de iure nouo commentariorum libris quatuor* *a)*, pro ordine temporis collegit, examinauit, commentariisque suis egregie illustrauit.

a) qui Basil. 1569. 8. prodierunt, digni vt prelo iterum rum subiicerentur.

§. XII.

Nihil iam de *Iustiniani* progressibus in Philosophia *a)*, Mathesi *b)* & Musica *c)* in medium proferam, hoc saltem dicam, eum studiis Theologicis a *Theophilo* præceptore suo ita fuisse imbutum *d)*, vt non solum Conciliis ipse summa cum laude præsederit, & varias ecclesiasticas turbas a Manichæis, Sabbathianis aliisque motas *e)*, feliciter sopiuerit, sed etiam, editis scriptis *f)*, suam in Theologia scientiam prodiderit.

a) v. *Agapetus* Iustiniani contubernalis in Parænesi. *b)* v. *Procopius* Lib. I. de ædific. *c)* v. *Alemannus* ad Procop. p. 88. *d)* De Theologica Imperatoris scientia v. *Liberati* breuiarium, c. 23. quod *Ioann. Garnier* Paris. 1675. edidit, notisque & dissertationi-

bus egregie illustrauit. e) v. *Arnold.* Kirchen- und Ketzer-Historie, P. I. p. 248. & *Harduin.* in Act. Concil. T. II. p. 1283. f) quae *Alemannus* ad Procopium p. 87. *Dupin* in noua Biblioth. Eccles. T. V. p. 55. aliique recensuerunt.

§. XIII.

Ad vitia Imperatoris nostri quod spectat, multi recentiorum omnia fere, nimirum ambitionem, vanam gloriæ cupiditatem, prodigalitatem, auaritiam, iniustitiam, simulationem, hæresin, & quæ alia sunt, in eo se inuenisse firmiter sibi persuadent, sed vix est, vt *Procopio*, affectibus suis sæpius indulgenti, ex quo pleraque sua habent, in omnibus assentiamur.

§. XIV.

Inprimis autem multi, vt *Baronius a)*, *Colerus b)*, *Paganinus Gaudentius c)* *auctor* dans le Traité de l'incertitude des sciences *d)* & *Hermannus Postius e)*, Imperatori nostro, quod verbis: *diuina nostra, Numen nostrum, pientissimum oraculum, æternitas, perennitas nostra* &c. vsus fuerit, & diuinitatem quandam sibi tribuerit, vitio vertunt, verum, *Numen* non Deum semper sed potentiam, quando de Principe dicitur, apud scriptores veteres etiam Christianos denotare, recte viri doctissimi *Christoph Cellarius f)* & *Gundlingius g)* monuerunt.

a) in Annal. ad a. 527. n. 6. b) Parerg. c. 17. c) de Iustinianei seculi moribus P. I. c. 5. d) qui, in Gallicam linguam versus, Amstelod. 1715. 12. prodiit. e) in dissert. Erfurt. de diuinis Imperatorum titulis eorumque origine. 1716. f) in præfat. ad Panegyr. veteres. *Qui sunt*, ait, *ordine medio, aut etiam incerto nomine, non abstinent quidem*, diuinum *aliquid, aut* numen *de imperatoribus dicere: sed vel solito illustriores tralationes sunt, vel temporum illorum consuetudo, qua, quæ olim consecrationis fuerant, tanquam maiestatis dignitatem honoremque retinuerunt, etiam quum Christianis iam ritibus Imperatores publice addicti essent.*

g) in

g) in Gundlingian. P. I. n. 5. add. *Guido Pancirol.* I. Var. lect. 2. & *Chifletius* in diss. Apologet. c. 2. & 3.

§. XV.

Quicquid tamen sit, in eo Imperatorem nostrum, quod *Theodoram* mulierem Scenicam & embolariam *a*), humilique conditione natam, cuius vitam *Gundlingius* *b*) belle describit, imaginem vero musiuo opere, Rauennæ dum adhuc viuebat, expressam *Alemannus* exhibet *c*), non solum in matrimonium duxerit, sed & imperium cum illa communicauerit, minimè excusandum esse, censemus *d*).

a) narrat autor de antiquitate vrbis Constantinopolitanæ apud Alemannum ad Procopium p. 3. *Theodoram* in Embolo, vbi scilicet abiectissimæ meretrices corpora prostituebant, vnde apud Plinium Lib. VII. c. 48. *mulier embolaria*, habitasse, hinc non mirandum, quod illa, narrante *Victore Tununensi*, cancri plaga corpore toto perfusa, prodigiose vitam finierit. *b*) in Obseruat. Hall. T. I. n. 8. *c*) in not. ad Procop. p. 47. *d*) vnde etiam *Tiraquellus* in Lib. II. Connub. n. 2. *stolidum, mulierosum, flexum a mulieris arbitrio, in quam vellet partem,* eum nominat.

§. XVI.

Obstabant quidem huic matrimonio Leges Romanæ, nimirum L. 44. D. de *ritu nupt.* rescriptum Constantini ad Gregorium in L. 1. C. de *natur. lib.* nec non rescriptum Impp. Valentiniani & Marciani ad Palladium in L. 7. C. *de incest. & inutil. nupt.* quæ Senatoriis viris matrimonia cum Scenicis mulieribus & meretricibus interdicebant; Sed *Iustinus* senior, non ipse *Iustinianus*, vt bene *Alemannus* *a*) monuit, has leges antiquauit, in fauorem matrimonii Iustiniani cum Theodora ineundi L. 23. C. *de nupt.* a Iustiniano sæpius *b*) deinde confirmatam, promulgauit, eaque aditum ad meretricia connubia patefecit.

a) inscriptio enim L. 23. C. *de nuptiis* Ivst. quæ in Codicibus manu exaratis reperitur ad *Iustini* non *Iusti-*

niani nomen interpretari debet. conf. *Gabr. Triuorius* in diss. apolog. c. 3. §. 3. & *Heineccius* in Comm. ad L. Papiam Popp. p. 147. *b*) in Nou. 89. c. 15. & Nou. 117. c. 4.

§. XVII.

Quod autem *Iustinianus* imperium cum *Theodora* coniuge sua communicauerit, & in rebus grauissimis eam consiliorum participem habuerit, scriptores eius aetatis vt *Zonaras a*), *Procopius b*), *Euagrius c*), *Victor Tununensis d*), imo ipse Imperator illud ingenue fatetur *e*).

a) Lib. XIV. Annal. *b*) in anecdot. p. 47. *c*) Lib. IV. c. 10 *d*) in Chron. p. 37. *e*) In Nou. 8. cap. 1. *Haec omnia*, inquit, *apud nos cogitantes*, & *hic quoque participem consilii sumentes eam, quae a Deo data est nobis reuerendissimam coniugem* &c. conf. L. 3. C. *de quadr. praescript.*

§. XIIX.

Ex hoc *Iustiniani* nimio in *Theodoram* amore, varia, conquerentibus illius aetatis scriptoribus, in rempublicam redundarunt incommoda; *Theodora* enim callidissima foemina imperii habenas sola fere dirigebat, magistratus suo arbitrio constituebat *a*) haeresiarchas fouebat *b*), vtque varias in fauorem mulierum conderet leges, maritum commouebat.

a) inde omnes, qui prouincias & magistratus suscipiebant, fidem suam *Iustiniano* aeque ac *Theodorae* iureiurando adstringere debebant, formulam iuramenti in Nou. 8. Tit. 3. inuenies. *b*) quare bis anathemate semel ab *Agapeto*, iterum a *Vigilio* Pontifice Romano perculsa fuit. vid. *Victor Tununensis* ad Consulatum Iustini & *Gregorius* Lib. IX. epist. 36.

§. XIX.

Ita Imperator in L. 12. C. *qui potiores sunt in pignore*, mulieribus hoc priuilegium indulsit, vt omnibus indistincte mariti creditoribus, anteriorem etiam

iam hypothecam habentibus, ratione dotis præferrentur ; Eodem modo per Nouellam 134. c. 10. legi 30. C. *de adulter.* a Constantino latæ, in gratiam mulierum derogauit, adulteræ pœnam gladii remisit, verberatamque in monasterium detrudi voluit *a*).

a) plures leges ab Imperatore nostro in gratiam mulierum latas citat *Giphanius* in Iustiniano p. 19. conf. *Merillius* VI. Obs. 14. *Paganinus Gaudentius* in expostulatione pro Iustiniano Imperatore, quæ in eius Instar. Academ. p. 56. reperitur, & venerandi soceri nostri *Guilielm. Hieron Bruckneri* programma: *An Iustinianus Imperator fuerit vxorius* a. 1705. editum & Dn. *Gundling.* T. I. Obs. Hall. 8.

§. XX.

Vitam imperatoris & res gestas multi Iustinianei seculi scriptores, nimirum *Agathias*, *Corippus*, *Euagrius*, *Ioannes Scholasticus*, *Iornandes*, *Isidorus Hispalensis*, *Cassiodorus*, *Malala*, *Cedrenus*, *Theophanes*, *Liberatus*, *Diaconus*, *Marcellinus* comes, *auctor* appendicis ad Marcellinum, *Theophilus* abbas, *Zacharias*, *Victor Tununensis*, *autor* historiæ Miscellæ, aliique consignarunt.

§. XXI.

Omnibus tamen hisce scriptoribus *Procopius* Cæsariensis *a*) qui Iustiniani ætate vixit, plurimorumque eius factorum, quæ literis consignauit, spectator fuit, palmam præripit. Is enim, de rebus ab Imperatore nostro gestis, octo libros *b*) conscripsit, eos legendos illi tradidit, ac viuus adhuc in publicum emisit.

a) notitiam huius auctoris succinctam *Alemannus* in præf. ad Anecdota dedit; conf. *Martinus Hanckius* de rerum Byzantin. scriptoribus Part. I. c. 5. & *Pope Blount* in Censura celebr. auctor. p. 323. *b*) optima editio Procopii est *Claudii Maltreti*, quæ Paris. 1663. in f. Græce & Latine, cum eius variis lectionibus & emendationibus prodiit.

§. XXII.

Hisce octo libris nonum supplementi loco *Procopius* addidit, eumque ἀνέκδοτα inscripsit, in quo multa de *Iustiniano* eiusque facinoribus, auaritia, violentia, venali iustitia, iuris ab eo constituti ambiguitate, innouandique studio, vt & de *Theodoræ* maioribus, meretricio vitæ genere, fastu, vsurpatoque imperio narrantur *a*).

a) recensionem huius libri inuenies apud Dn. *Struuium* in histor. iur. p. 264. & *Georg. Beyerum* Spec. II. auct. iuridic. p. 94.

§. XXIII.

Hæc Procopii ἀνέκδοτα *Nicolaus Alemannus* Bibliothecæ Vaticanæ custos in publicum protraxit *a*), notis illustrauit, operique duas præfationes, quarum vna de Procopio & arcana eius historia iudicium continet, altera vero ad lectorem de Procopii libris & sua editione inscribitur, præmisit.

a) Græce & Latine Lugduni 1623. f. quæ postea Coloniæ Agrippinæ 1669. in f. cum aliis *Procopii* operibus Paris. 1663. in f. vt & Helmstadii cum animaduersionibus *Eichelii* a. 1654. 4 prodierunt.

§. XXIV.

Varios autem *Procopius* eiusque editor *Alemannus* nacti sunt aduersarios, nimirum *Gabrielem Triuorium* Gallum *a*), *Thomam Riuium* Anglum *b*) & *Ioannem Eichelium* Germanum *c*), qui omnia, quæ Procopii & Alemanni fidem labefactare possunt, collegerunt, verum Alemanno ab Eichelio aliisque minime satisfactum esse, viri doctissimi *d*) iudicarunt.

a) in Obseruat. apologet. ad inscriptionem orationis ad antecessores Digestis præmissæ Paris. 1631. 4. *b*) in defensione Iustiniani contra Alemannum Francof 1618. 8. *c*) titulus libri est: Ἀνέκδοτα siue historia arcana Procopii Cæsariensis, plerisque in locis falsitatis conuicta ab *Ioann. Eichelio* Helmst. 1654.

1654. 4. *d*) v. Dn. *Thomasius* in Næu. n. 3. Dn. *Gundling*. T. I. Obs. 7. & Dn. *Hoffmann* in histor. iur. p. 271.

§. XXV.

Ex recentioribus Iustiniani vitam *Franciscus Hottomannus a*), *Ioannes Cuspinianus*, *Ægydius Perrinus b*), *Obertus Giphanius c*), *Franciscus Guinetus d*) & *Ioannes Chifletius e*) scriptis consignarunt; orthodoxiam vero Imperatoris *Arnoldus Coruinus f*) & *Conrad Samuel Schurzfleisch g*) probare annisi sunt.

a) qui vitam Imperatoris Comment. ad Institutiones præmisit. *b*) huius vita Iustiniani editioni corporis iuris glossati Lugd. 1589. accessit. *c*) Ingolstad. 1591. *d*) Paris. 1628. 8. quos ambo *Christoph. Arnoldus* Norib. 1660. 12. coniunctim edidit. *e*) in apologet. dissert. *de iuris vtriusque architectis, Iustiniano, Triboniano, Gratiano & Raymundo* Antuerp. 1651. excusa. *f*) in libello cui tit. *Imperator Iustinianus Catholicus*. *g*) in dissert. cui tit. *Iustinianus Orthodoxus*.

§. XXVI.

In componendo nouo hoc iuris corpore Imperator Iustinianus *Triboniani* primarii administri, viri sua ætate doctissimi, in quem summam fiduciam *a*) collocauerat, opera potissimum usus est.

a) v. §. 9. Constit. *de confirmat. Dig. ad Senat. & omn. pop.* §. 2. Constit. *de emend. Cod.* & L. 1. §. 3. C. *de V. I. E.*

§. XXVII.

Hic *Tribonianus*, qui in Pamphilia natus, & Macedoniani filius erat, ab Imperatore nostro primum Magister officiorum, & deinde quæstor fuit creatus, & quamuis propter horrendam seditionem Byzantii excitatam, fuerit exauctoratus, mox tamen receptus ad consularis dignitatis fastigium assurrexit *a*).

a) v. *Brocopius* de bello Pers. Lib. I. c. 24. & 25.

§. XXIIX.

Ad vitam & indolem *Triboniani* quod attinet, ſcriptores inter ſe non conueniunt, quidam enim laudes eius nimis efferunt, alii contra in eum præter meritum acerbi ſunt, ſeque omnia flagitia in hoc viro inueniſſe credunt *a*); Ita Procopii æqualis *Heſychius b*) & *Suidas c*) paganiſmi & atheiſmi Tribonianum accuſant, *Giphanius* contra *d*) & *Guinetus e*) relationem hanc ridiculæ vanitatis pleniſſimam fabulam dicunt.

a) Eiusmodi homines non aſſentiuntur maioribus noſtris;
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco &c.
Sed,
Vt libet illudunt, lacerant impune, manusque
Tingunt magiſtri feriatas ſanguine.
Hinc in Satyra Menippea *Lipſii* inter ICtos etiam clamores & confuſæ voces Triboniani audiuntur: *Ecce me infelicem! & ô vanos labores meos! non corrigunt me ſolum, ſed corripiunt, quaſi mala imo nulla fide in exſcribendis legibus verſatum* &c. *b*) de viris illuſtribus. *c*) voce Τριβωνιανός. *d*) in vita Iuſtiniani p. 63. *e*) in vita Iuſt. p. 37.

§. XXIX.

Eodem modo auaritiam *Triboniani*, quódque leges pretio fixerit atque refixerit *Procopius a*), *Suida b*), *Harmenopolus c*), *Coelius Rhodiginus d*) & *Ludouicus Viues e*) notant; *Guilielmus* autem *Maranus f*) & *Ioannes Chifletius g*) eum ab auaritiæ crimine abſoluunt, & ad leges figendas refigendasque non tam pretio quam inconſtantia rerum humanarum adductum fuiſſe, probare ſatagunt.

a) de bello Perſ. Lib. I. *b*) l. c. *c*) in προχείρῳ Lib. I. Tit. 1. *d*) Lib. XXII, Lect. antiqu. c. 20. *e*) de cauſſis corrupt. art. Lib. I. *f*) in comment. de æquit. & iuſtit. *g*) in diſſert. apologet. c. 2.

§. XXX.

§. XXX.

Alii, vt *Iacobus Rævardus a*) & *Hieronymus d'Oroz b*), Triboniano, quod multa Iustinianum seque in iure constituisse, quæ iam pridem ab aliis tradita sunt, gloriatus sit, obiiciunt, verum potuisse eum in leges desuetudine abolitas, a se vero reuocatas, ius aliquod Imperatori sibique vindicare recte *Iacobus Cuiacius c*) & *Radulphus Fornerius d*) monuerunt, hacque ratione Tribonianum excusarunt.

a) in Triboniano seu de veris vsucapionum differ. *b*) in apicib. iur. ciu. Lib. V. c. 7. *c*) Lib. VIII. Obs. 16. *d*) Lib. I. Rer. quotid. cap. 17.

§. XXXI.

Nec minus merum esse *Francisci Hottomanni a*), & qui eum sequuntur, commentum, quasi Tribonianus veterum ICtorum libros, ne sua facinora, in digestis commissa, deprehenderentur, suppresserit, illosque flammis mandauerit, censemus; sicuti enim illud L. vnic. §. 9. in f. C. *de caduc. toll.* refellit, ita *Papiniani* libros quæstionum seculo XIV. integros superfuisse, ex *Harmenopulo b*) nouimus.

a) in Anti-Tribon. c. 11. *b*) Lib. II. promtuar. Tit. 4. & *Gaii* Institutiones seculo adhuc XI. integriores superfuisse, quam hodie illas habemus, ex Cyni loco Ampliss. *Bynckershoeckius* in tract. de rebus mancipi c. 7. ostendit.

§. XXXII.

Inter omnes autem Triboniani insectatores primo loco mihi *Franciscus Hottomannus* ICtus Gallus nominandus videtur, quippe qui integro libello *a*) admodum acerbe Tribonianum impetere aggressus est, sed sicuti Iustinianeæ Iurisprudentiæ iniquior est, & quod in aliis scientiis artibusque *Cornelius Agrippa* fecit, idem fere in Iustiniani libris *Hottomannus* tentare videtur, ita quibusdam eius dubiis ex

pro-

professo oratione speciali *b*) *Antonius Schultingius* respondit.

a) Anti-Tribonianus dicto; qui Gallice ab auctore ad mentem *Michaëlis Hospitalii* est conscriptus, & a. 1605. post obitum auctoris editus, ab anonymo vero in sermonem Latinum translatus, Hamburgi a. 1647. sub tit. Anti-Tribonianus siue de studio legum prodiit. Fuere equidem, qui *Hottomannum* auctorem huius Scripti esse, dubitarunt, sed dubitationem omnem eximit filius eius *Ioannes*, qui in epistola ad Nicolaum Brulartium Silerium illud parenti aperte tribuit. *b*) Franeckeræ 1695. habita, qua disquiritur; Culpandusne sit Tribonianus, quod ICtor. qui stante libera republica Romana claruere, scripta suppresserit, ac posteriorum, qui sub Imperatoribus floruere, responsa in Pandectas retulerit.

§. XXXIII.

Quamuis autem negandum non sit, Tribonianum humani quid in colligendo iure Iustinianeo passum fuisse, illi tamen, qui talia conuicia in eum euomunt, suo nimium ingenio, suisque indulgent affectibus; quare vtilem meo quidem iudicio *Ioannes Chifletius a*), *Radulphus Fornerius b*), *Guilielmus Maranus c*), *Vlricus Huberus d*) & *Ianus Vincentius Grauina e*) operam præstitisse videntur, quod afflictam Triboniani existimationem ab eiusmodi imputationibus liberare studuerint.

a) in differt. *de iuris vtriusque architectis Iustiniano, Triboniano, Gratiano & Raymundo*. *b*) Lib. I. Rer. quot. c. 17. *c*) de recta iur. docendi rat. & de antecessorum delectu Tholos. 1615. 8. *d*) in digression. Iustin. Lib. III. c. 16. *e*) in Orig. iur. ciu. p. 95.

CAP.

CAP. II.

DE CODICE IVSTINIANEO.

§. I.

HIc itaque Imperator *Iustinianus*, posteaquam Persas coërcuit, Vandalos ex Africa eiecit, alias vero gentes quamplurimas suæ subiecit potestati *a*), ad enucleandum vniuersum ius vetus, quod inter desperata tum temporis collocabatur, animum adpulit, ac eiusmodi ius, quod in ipsis obtineret rerum argumentis, componere studuit.

a) v. L. 2. p. C. *de V. I. E.* *b*) v. procem. Instit. & *Christfried Wachtleri* de vet. iur. enucleando ad Nicetam Spilium Διάσπασμα Argent. 1684. edit.

§. II.

Prima autem *Iustiniani* cura fuit, superiorum principum constitutiones, quas, antea vagas & confusas *Gregorius* & *Hermogenes* ICti priuato studio, *Theodosius* vero iunior publica auctoritate in peculiares Codices coniecerant, colligere, in iustum corpus quoddam illas deducere, hocque sub felici sui nominis vocabulo edere. *a*)

a) sunt verba Imperatoris in Constit. ad *Senatum vrbis Constantinopol. de noua Codice faciendo.*

§. III.

Causas huius collectionis Imperator sat graues allegat *a*), nimirum I. vt prolixitatem litium amputaret; II. multitudinem constitutionum resecaret, & III. eas in vnum corpus colligeret: Vnde gloriæ cupiditatem minime huius collectionis causam fuisse, etsi ἀυτοκρατορίαν in *Iustiniano* præ cæteris Orientis Imperatoribus eluxisse haud diffiteamur, statuimus.

a) in procem. Constit. *de nou. Cod. faciendo.*

§. IV.

§. IV.

Laborem hunc Imperator decem viris illustribus & doctissimis *a*) anno post N. C. 528. commisit, iisdemque addendi detrahendique facultatem dedit, qui arduum hoc opus intra anni spatium absoluerunt, nouum *Codicem Iustinianeum*, ex tribus antea recensitis Codicibus & illis, quae post *Theodosium* iuniorem vsque ad *Iustinianum* Imperatores sanxerant, collectum, confecerunt, eundemque Imperatori obtulerunt *b*).

a) qui pr. Constit. *de nouo Codice faciendo* recensentur.
b) v. §. 2. Constit. *de Iustinianeo Codice confirm.*

§. V.

Verum enim vero, quamuis Imperator, abolitis tribus anterioribus Codicibus *Gregoriano* nimirum, *Hermogeniano* & *Theodosiano*, Codicem suum publice receperit, & singulari constitutione *a*) Id. April. A. C. 529. confirmauerit, post Institutionum tamen & Pandectarum compositionem ille iterum reiectus, aliusque, repetitae praelectionis dictus, fuit compositus, de quo suo loco dicemus.

a) v. Constit. *de confirm. Cod. Iustin. ad Mennam Praef. Praet.* directa.

§. VI.

Ex hoc Codice nonnullae in Institutionibus allegantur constitutiones, quae deinde in Codicem repetitae praelectionis non translatae, & iniuria temporum extinctae sunt, adeoque hodie desiderantur *a*).

a) Exemplum praebet §. 24. Instit. *de action.* v. *Cuiacius* XII. Obs. 22.

§. VII.

Ad historiam huius Codicis Constitutio, *de nouo Codice faciendo ad Senatum vrbis Constantinopolitanae* A. C. 528. nec non, Constitutio *ad Mennam Praefectum Praetorio* A. C. 529. directa, faciunt.

CAP.

CAP. III.

DE DIGESTIS SEV PANDECTIS.

§. I.

Confecto Codice Iustinianeo Imperator ad immensa veterum ICtorum volumina, quorum numerus secundum *Triboniani* calculum ad duo millia, vel, vt Imperator ait, ad plus quam trecenties millia versuum assurgebat *a*), se conuertit *b*), ex illis certum corpus compilari iussit, eique ad imitationem *Iuliani*, *Celsi*, *Marcelli*, *Alpheni*, *Scaeuolae*, *Vlpiani* & *Modestini* Digestorum & Pandectarum nomen dedit *c*).

a) v. L. 2. & 3. §. 1. C. *de V. I. E.* *b*) v. §. 2. pr. I. *c*) Solebant veteres libros suos *Pandectas* & *Digesta* inscribere, de *Tyronis* Ciceronis liberti * vid. *Gellius* XIII. 9. eodem modo *Coelii Apicii* Lib. IV. de re culinaria πανδέκτης inscriptus est, v. *Pancirollus* II. Var. lect. c. 184. *Ioseph. Nerius* II Anal. 38. *Petr. Perrenonius* I. Var. lect. 22. *Caroli Seluaghii*, de origine ethymo & praestantia Pandectarum, recitationes, quae T. I. Thes. Iur. Ciu. reperiuntur. quod autem Pandectae & Digesta differant, *Colerus* c. 23. Parerg. monuit.

§. II.

Dicitur hoc corpus *Digesta*, quia omnia suo ordine proposita sunt, & digesta; *Pandectae* vero ἀπὸ τοῦ πᾶν καὶ δέχομαι, quia omnes iuris materias plenissime tractatas continent; vel vt ipse Imperator ait *a*), *Digesta* vt iuris antiqui διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις, *Pandectae* vero ἐκ τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι.

a) v. §. 1. Constit. *Tanta* & L. 2. §. 1. C. *de V. I. E.*

§. III.

Vtrum vero Pandectarum genus masculinum sit, an

an fœmininum? neque inter Grammaticos, neque ICtos conuenit; *Antonius* enim *Augustinus a)* & qui eum sequuntur *Antonius Faber b)*, *Iosias Mercerus c)*, *Iacobus Gutherius d)*, *Petrus Burmannus e)*, *Laurentius Theodorus Gronouius f)*, *Euerard Otto g)*, *Henricus Stephani h)*, aliique pro virili Pandectarum pugnant genere: a contraria parte *Isaacus Casaubonus*, *Obertus Giphanius*, *Christian Becmann. i)* & *Basilius Faber k)* consistunt.

a) in præfat. Tract. de Nominibus propriis τῶ πανδέκτῶ præmissa. *b)* Lib. I. Coniect. 14. *c)* in vita *P. Pithoei.* *d)* de offic. Dom. Aug. Lib. I. *e)* ad calcem Petronii. *f)* In emendat. Pand. ad exemplar Florent. c. 21. *g)* in dissert. ad L. 28. §. 27. *ad L. Falcid.* *h)* de abusu linguæ Græcæ p. 12. *i)* in schediasm. philog. p. 36. *k)* in Thes. Latin.

§. IV.

Alii, ne terminatio offenderet, in singulari enunciarunt, & *Pandecten Florentinum* dixerunt *a)*, rursus alii, vt *Philippus Pareus b)*, in singulari masculini generis esse, in plurali fœminini contendunt, alii tandem alia vt *Franciscus Broeus c)* & *Cornelius Eckius d)* in medium efferunt, de quibus omnibus doctissimus *Henricus Brenckmannus e)* ex professo tractauit.

a) vt *Paganinus Gaudentius* de Iustin. seculi mor. Lib. II. c. 29. & *Iac. Aug. Thuanus* de vita sua. *b)* in Lexico Crit. h. voce. *c)* ad procem. Instit. *d)* in Princip. iur. Ciu. ad Tit. de *orig. iur.* *e)* in histor. Pand. Lib. III. c. 6.

§. V.

Si itaque dicendum quod res est, probabilior eorum videtur sententia, qui Pandectarum nomen masculini generis esse statuunt, quam qui muliebri sexu illud efferunt *a)*, vnde bene faciunt, qui vitandæ litis gratia Digestorum non Pandectarum nomine vtuntur.

a) Nec

a) Nec obstat §. 11. I. *de nupt.* ibi : Quas in libris Digestorum seu Pandectarum ex vetere iure collectarum enumerari permisimus, Codices enim MSCtos in Institutionibus h. l. variare, optime *Laur. Theodor. Gronou.* in Emend. π. c. 21. monstrauit.

§. VI.

Huic labori Imperator *Tribonianum* praefecit, eique facultatem dedit, vt quos probauerit *tam ex facundissimis antecessoribus, quam ex viris disertissimis togatis ad sociandum laborem* eligeret *a*), qui etiam XVI. viros *b*), partim iuris in academiis Constantinopolitana & Berytensi Professores, partim causarum forensium patronos prudentissimos, sibi adiutores elegit.

a) v. L. 13. C. *de V. I. E.* *b*) qui recensentur §. 9. Constit. Tanta *de confirmat. Digest.* & in L. 2. & 3. §. 9. C. *de V. I. E.*

§. VII.

Hisce XVII. viris Imperator, vt omnes veterum ICtorum libros & legerent, & elimarent, omnem ex illis materiam colligerent, nullas nec tautologias nec antinomias relinquerent, corpus hoc secundum ordinem in Codice & Edicto Perpetuo seruatum colligerent, nihil, quod necessarium esset, omitterent, & tandem nomina ICtorum, ex quorum libris Leges erant haustae, cuilibet legi, praemitterent, iniunxit *a*).

a) v. §. 5. Constit. *de concept Dig.* & L. 1. §. 5. C. *de V. I. E.*

§. IIX.

Facultatem praeterea Imperator *Triboniano* eiusque in componendo Digestorum corpore adiutoribus dedit, vt, quod in veterum ICtorum libris non bene positum esset, emendarent, corrigerent, & ad seculi Iustinianei mores accommodarent *a*).

a) v. L. 1. §. 7. C. *de V. I. E.*

§. IX.

Hi itaque viri præstantissimi veteris prudentiæ volumina, quæ ab ineunte ætate familiaria habuisse, dignum est credere, summa diligentia pervolutarunt, & ex illis, quod dignum & moribus seculi sui conueniens iudicarent, sub certos libros & titulos retulerunt, cuique legi ICti nomen & librum, toti vero operi indicem prudentum, ex quorum libris illud compositum fuit, præmiserunt *a*).

a) Iusserat enim Imperator in L. 3. §. 10. C. *de V. I. E.* vt non solum a quo ICto singula accepta essent, significaretur, sed etiam vno loco omnium librorum, ex quibus Digesta exscripta fuerant, index scriberetur, qui tamen index imperfectus est, nec omnes continet libros, ex quibus Leges desumtæ sunt. v. *Cuiacius* I. Obs. 21. *Byncker shoeckius* ad L. Rhodiam de Iactu. p. 5. & Cl. *Wieling* in Iurispr. restit. p. 61.

§. X.

Hic *Index* ante MSCtum Florentinum magna parte Græce scriptus deprehenditur, habet eum etiam editio Haloandrina, qui tamen Latine scriptus, a Florentino aliquot locis diuersus, & ex *Angelo Politiano a*) desumtus est *b*).

a) Et quidem ex epist. eius vltima Lib. V. ad *Iacobum Modestum Pratensem* conscripta, *b*) v. *A. Augustini* Emend. & opin. p. 31. & *Laur. Theodor. Gronou.* Emend. *π*. p. 69.

§. XI.

In numero tamen iurisprudentium, ex quorum libris leges Digestorum desumtæ sunt, assignando, Doctores non conueniunt; *Gregorius* enim *Haloander* XXXIX. *Taurellus* XXXIIX. *Guilielmus Budæus a*) XXXVII. *Ioannes* denique *Mercerius b*) XXXVI. numerat, sed *Taurelli* sententiam veriorem esse, *Laurentius Theodorus Gronouius c*) & *Bernhardus Henricus Reynoldus d*) commonstrarunt *e*).

a) In

a) In not. ad π, p. 47. *b*) in conciliat. p. 13. *c*) in emendat. π. p. 82. *d*) in notis ad *Mercerii* conciliatorem p. c. *e*) *Taurellum* tamen & *Gronouium* Claudii Saturnini & Terentii Clementis oblitos esse, V. C. *Wieling* in Iurispr. restit. & quidem in præterm. ad Labittum & Schmuckium p. 210. monuit.

§. XII.

Ordinem etiam Edicti Perpetui a *Triboniano* eiusque adiutoribus in Pandectis componendis, vti Imperator iusserat *a*), seruatum fuisse, non solum antiqui iuris interpretes, sed etiam multi recentiorum vt *Antonius Augustinus b*), *Franciscus Duarenus c*), *Georg. Frantzkius d*) & *Kleinschmidius e*) firmiter sibi persuadent.

a) v. L. 1. §. 5. C. *de V. I. E.* *b*) Lib. I. emend. & opin. c. 1. *c*) Lib. I. disput. anniuers. c. 55. *d*) in comment. ad π. pr. n. 3. *e*) in præcogn. iur. Tract. IV. Sect. 11. n. 36.

§. XIII.

Sed, quamuis negandum non sit, Digestorum confectores, vt potuerunt & debuerunt, Edicti Perpetui ordinem fuisse secutos: non tamen semper & vbique eum obseruasse *a*), multosque titulos, qui in Edicto non reperiebantur, illos Digestis inseruisse, vna cum *Dionysio Gothofredo b*), *Hagemeiero c*), *Erico Mauricio d*), *Cornelio Bynckershoeckio e*) & *Henrico Brenckmanno f*) statuimus.

a) Exemplo erunt ICti præcipue *Paullus* & *Vlpianus*, qui ad Edictum commentati sunt, quæ enim illi in primis ad Edictum libris tractarunt, ad finem π. leguntur, rursus, quæ illi extremis exhibent libris, in principio Digestorum proponuntur; *b*) ad L. 2. π *de statu hom.* *c*) de auctor. iur. Lib. III. *d*) de Libr. iur. comm. §. 8. *e*) Lib. II. Obs. iur. *f*) in Diss. *De Legum inscriptionibus* §. 5.

§. XIV.

Cum itaque, Pandectarum ordinem non naturalem sed admodum singularem esse, ex deductis liqueat, in ordine illarum quærendo cum *Wesenbecio*, *Cuiacio*, *Frantzkio*, *Iacobo Gothofredo*, *Lemkenio* & perillustri *Lynckero* temporis iacturam non esse faciendam; non tamen omnem plane Digestorum ordinem cum *Connano*, *Donello*, *Titio*, *Boenickenio* aliisque reiiciendum esse, iudicamus.

§. XV.

Arduum hoc opus, quod Imperator decennio vix integrum perfici posse, existimabat, *Tribonianus* eiusque socii intra triennium absoluerunt, illudque Imperatori obtulerunt; quam *Triboniani* festinationem, quamuis adeo non tulerit ægre Imperator, vt miraculi instar, tantum opus intra tres annos consummatum esse, potius habuerit *a*), merito *Arthurus Duckius b*), *Viglius Zuichemus c*), doctissimus *Hoffmannus d*) aliique notarunt.

a) in L. 2. & 3. C. *de V. I. E.* *b*) de auctor. iur. Rom. Lib. I. c. 4. §. 8. *c*) in comment. ad §. 4. I. *de milit. testam.* *d*) in hist. iur. p. 295.

§. XVI.

Oblatum a *Triboniano* Digestorum corpus Imperator publicauit, III. Kalend. Ian. anno post N. C. 533. vna cum Institutionibus confirmauit *a*), omniaque, quæ ibi habentur, sua fecit. *b*)

a) v. L. 2. §. 23. C. *de V. I. E.* *b*) v. §. 10. & 19. Constit. *Tanta de confirmat. Digest.* & §. 10. Constit. *dedit nobis Deus.*

§. XVII.

Vnde non immerito quæritur: Vtrum Pandectæ derogent Institutionibus, an hæ illis, quod, cum Institutiones & Digesta vno eodemque tempore iu-

ris

ris acceperint auctoritatem *a*), plerique negant, alterumque ex altero v. g. §. 25. I. *de Rer. Diuis.* ex L. 7. D. *de A. R. D.* §. fin. I. *de obligat.* ex L. 1. §. 1. D. *de O. & A.* §. 6. I. *de legat.* ex L. 34. §. 3. *de legat.* explicandum esse, statuunt.

a) v. L. 2. §. 23. C. *de V. I. E.*

§. XIIX.

Verum enim vero, licet intentio Imperatoris nequaquam fuerit, vt Institutiones Pandectis, vel hæ illis derogare debeant, quippe qui vnicam intendebat legislationem, omnesque antinomias ex sua exulare insserat iurisprudentia: non pauca tamen Digestorum corpus continere capita, quæ abrogata in Institutionibus reperiuntur, si veritatem dicere velimus, fateri cogimur.

§. XIX.

Nec etiam hoc aliter, postquam ex nouissimis *Iustiniani* constitutionibus Institutionibus aliquid insertum *a*), dissensusque Sabinianorum & Proculianorum in Digestis relictus, in illis variis sub titulis sub latus fuit, fieri potuit; cuius rei famosum §. 34. I. *de R. D.* præbet exemplum, vbi reiecta *Paulli*, quam in L. 23. §. 3. *de R. V.* de pictura fouit, sententia, *Gaii* ICti *b*) fuit adprobata *c*).

a) Illarum constitutionum, quarum in Institutionibus mentio fit, indicem *Iacobus Cuiacius* composuit, *Ioannes* vero *van de VVater* editioni suæ Institutionum subiecit. *b*) in L. 9. §. 2. *de A. R. D.* *c*) alia exempla in §. 14. I. *de legat.* & §. 2. *de Societ.* occurrunt.

§. XX.

Duas etiam Imperator confirmationi Digestorum annectit prohibitiones, unam, ne quis leges per *siglorum* obscuritates sub pœna falsi in posterum scribere audeat *a*), alteram, ne Legibus Pandectarum com-

mentarii annecterentur, sed tantum *paratitla* conficerentur *b*), verum, vtrumque neglectum fuisse, constat *c*).

a) v. Constit. *omnem* §. 8. & L. 2. §. 22. C. *de V. I. E.* de inuentore notarum furtiuique scribendi generis, vti *Gellius* XVII. 9. loquitur, vid. *Lipsius* Cent. 1. epist. 27. *Petrus Marcellinus Corradinus* in Veter. Latio Lib. II. c. 19. *Rad. Fornerius* III. Rer. Quot. c. 2. & 3. *b*) v. Constit. *Deo auctore* §. 7. & Constit. *Tanta* §. 21. *c*) ad posteriorem enim prohibitionem Imperatoris quod attinet, restauratores Iuris Iustinianei primum Summas, mox Glossas, deinde vero immanes Commentarios ad illud conscripserunt.

§. XXI.

Erant autem *sigla* litterae singulares, seu singulae, vti eas *Cicero* *a*) vocat, vel singulariae, vt *Gellius* *b*) loquitur, quae integram dictionem designabant, vt S. P. Q. R. *Senatus Populus Que Romanus*, R. P. *Respublica*, D. M. A. *Dolus Malus abesto*, M. *Mille* &c. a quibus notae iuridicae & actuariorum, vt & abbreuiaturae, monogrammata, & consignationes litterarum, de quibus omnibus, post *Valerium Probum* *c*), *Iounnes Nicolai* *d*) & *Henricus Brenckmannus* *e*) erudite tractarunt, differebant.

a) in orat. pro Muraena. *b*) Lib. XVII. N. Attic. c. 9. *c*) de notis Romanorum interpretum, qui vna cum aliis eiusdem notae auctoribus cura & cum notis *Friderici Lindenbrogii* Lugd. Batau. 1549. 8. prodiit. *d*) da siglis veterum Lugd. Bat. 1703. 4. *e*) in Histor. Pandect. Lib. II. c. 3. add. *Val. Guil. Förster* Lib. I. Lection. Succis. c. 24. *Ioseph. Nerius* II. Anal. 12. *Brisson.* IV. Sel. antiqu. c. 31. *Pancirollus* I. Var. c. 30.

§. XXII.

Non solum autem Romani *siglis* in Legibus, SCtis, Praetorum Edictis, actionumque formulis vtebantur *a*), sed etiam iurisperitorum, quae extabant, scripta, magna parte per compendium litterarum erant expressa

pressa *b*); hinc euenit, vt *Tribonianus*, & qui in describendo iure ei operam commodarunt, in iis explicandis non raro lapsi fuerint, & sic antinomias *c*) in Ius Iustiniáneum induxerint.

a) v. *Cicero* pro Muræna. *b*) hæc tamen inter siglas publicas & priuatas mihi intercessisse videtur differentia, quod illæ certæ, hæ arbitrariæ fuerint. *c*) De diffidiis legum, quæ ex siglis male intellectis nata sunt, vid. *Cuiacius* ad Vlpian. Tit. XI. *Foquelinus* ad Tit. I. de vulg. subst. *Rad. Fornerius* III. Rerum Quotid. c. 2. & 3. *Ger. Noodt* Lib. II. Probab. c. 5. 19. & Lib. III. c. 3. & 5. de iurisd. Lib. I. c. 7. nec non *Reynoldus* in not. ad Mercerii conciliatorem p. 44.

§. XXIII.

Ad *paratitla* quod refert, non titulorum illa erant explicationes, vt plerique falso credunt, sed titulorum ex aliis titulis repletiones, seu admonitoria; Dum itaque Imperator permisit *a*), vt titulis secundum paratitlorum vsum aliquid adscribatur, hæc eius mens fuit, vt liceat, quemuis ad titulos Pandectarum annotare, quæ aliis in titulis ac locis, illum ad titulum pertinentia, reperiuntur; quod plenius *Ioannes Leunclauius b*), *Ianus a Costa c*) & *Ægidius Menagius* exposuerunt *d*).

a) in §. 12. C. *de concept. Digest.* & §. 21. Const. *Tanta.* *b*) in præfat. *De prifcor. paratitlorum vsu* tribus antiquis paratitlorum libris, Francof. 1593. editis præmissa. *c*) in præfat. ad Summaria Tit. X. *d*) in amœnit. iur. ciu. cap. 15.

§. XXIV.

Continent *Digesta* L. libros *a*) & CCCCXXXIII. titulos, etsi titulorum numerus variat, prout Digestorum variant editiones; Ita in editionibus *Dionysii Gothofredi* titulus *pro soluto* cum Tit. *De vsurpationibus & vsucap.* coaluit, & a L 46 h t. incipit; eodem modo Tit. *de priuilegiis creditorum* coaluit cum Tit. *de rebus au-*

ctoritate iudicis possidendis & a L. 16. h. t. incipit, qui tamen in Glossato iuris corpore, vt & in Haloandrina editione distinguuntur.

a) v. L. 1. §. 14. & L. 2. §. 1. C. *de V. I. E.*

§. XXV.

Leges in Digestis 9132. numerantur, quamuis Glossa 8134. tantum agnoscat, quæ enim a *Iacobo Cuiacio* & *Antonio Contio* ex Basilicis sunt restitutæ, & Digestis, inprimis sub Tit. *de interdictis & relegatis*, *& de bonis damnatorum* insertæ *a*), pro spuriis habentur, nec ad causarum decisionem faciunt.

a) Spuriæ hæ leges in editione *Dion. Gothofredi* litteris minusculis notantur.

§. XXVI.

Secundum Imperatoris constitutionem *a*) *Pandectæ* centum quinquaginta millia continent versuum; Quid autem versuum nomine intelligatur, inter Doctores non conuenit; *Franciscus* enim *Duarenus b*) & *Iacob. Fridericus Ludouici c*) de integris versus explicant orationis membris seu periodis, huncque numerandi familiarem veteribus fuisse morem contendunt. *Antonius* vero *Contius d*), *Dionysius Gothofredus e*) & *Antonius Schultingius f*) non periodos sed lineas intelligunt.

a) L. 2 §. 1. C. *de V. I. E.* *b*) Lib. II. Disput. anniuers. c. 6. *c*) in hist. Pand. §. 28. *d*) Lib. I. Lect. Subces. 11. c. 8. *e*) ad L. 2. §. 1. C. *de V. I. E.* *f*) in pr. §. 4. ad πρῶτα.

§. XXVII.

Verum, cum antiqui loco distinctionum, commatum, & colorum nouis lineis, obseruante *Montfauconio a*), vsi fuerint *b*), illosque *versus*, quia vertitur stilus, dum nouam lineam incipimus, appellauerint, illorum sententia, qui versuum nomine, non inte-

integra orationis membra siue periodos, sed lineas in allegata Iustiniani constitutione venire, existimant, verior nobis videtur, quam etiam ex professo doctissimus *Nicolaus Hieronymus Gundlingius c)* defendit.

a) in Palæogr. Græcâ Lib. I. c. 4. *b*) vnde *Augustus* hunc veterem scribendi morem negligens, a *Suetonio* in eius vita c. 87. his verbis notatur. *Notaui & in chirographo eius illa præcipue, non diuidit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes litteras in alterum transfert, sed ibidem statim subiicit, circumducitque.* c) *Gundling*. Part. 14. n. 5.

§. XXVIII.

Habentur etiam in Digestis Græca, ex scriptis *Scæuolæ*, *Papiniani* & *Modestini* potissimum desumta, quæ, quis Latine verterit, non satis constat; *Accursius* & *Antonius Augustinus* huius versionis *Bulgarum* faciunt auctorem; *Odofredus a*) contra, *Guido Pancirollus b*) & *Laurentius Pignorius c*) *Burgundioni* iudici & ciui Pisano eam tribuunt, quorum sententia, cum *Bulgarus* Græcarum litterarum omnino expers, *Burgundio* vero illis apprime eruditus fuerit *d*), & nobis probabilior videtur.

a) ad L. 11. D. *de legib.* *b*) Lib. II. *de clar. LL. interpret.* c. 15. *c*) Symbol. epistol. epist. 39. *d*) docente *Menagio* cap. 33. amœnit. iur. ciuil. Sed, quisquis ille fuerit, Græce non admodum peritus fuit, & pleraque perperam interpretatus est, v. *Menagius* ad Laërtium Lib. IV. segm. 50. *Otto* de Aedil. Colon. & Munic. c. 6. §. 3. & in Orat. De vera non simulata ICtorum philos. p. m. 301.

§. XXIX.

In *septem Digesta* ab Imperatore diuiduntur tractatus seu partes, quem septenarium numerum non perperam elegisse, sed *ad numerorum naturam & harmoniam* se respexisse ingenue fatetur *a*), in quo non minimum suæ superstitionis *Iustinianus* dedit argu-

mentum, vt recte, ex veterum superstitione *b*) hoc ortum esse, *Franciscus Duarenus* mihi dixisse videatur.

a) in L. 2. §. 1. & L. 3. §. 1. C. *de V. I. E.* *b*) veteres enim diuinitatem quandam septenario inesse numero crediderunt, v. *Gellius* Lib. II. c. 10. & *Macrobius* Lib. I. de Somn. Scip. c. 6. add. *Pancirollus* II. Var. lect. c. 184.

§. XXX.

Prima pars τὰ πρῶτα continet, & libris quatuor prioribus absoluitur; *Secunda* pars a libro quinto ad XII. vsque progreditur, doctrinamque de iudiciis sistit; *Tertia* a XII. ad XIX. diuersas contractuum species tractat; *Quarta* a XX. ad XXVII. sese extendit & de hypothecis, emtionibus, locationibus, vsuris, probationibus, nuptiis & tutelis agit, mediaque totius operis, μέσον τῶ παντὸς, nec non vmbilicus Pandectarum vocatur *a*).

a) in L. 2. §. 5. & L. 3. §. 4. C. *de V. I. E.*

§. XXXI.

Quinta pars a libro XXIIX. ad XXXVII. doctrinam de successione testamentaria & legitima persequitur: *Sexta* a XXXVIII. ad XLV. de bonorum possessione, interdictis, actionibus & exceptionibus agit; *Septima* denique a XLV. ad finem vsque porrigitur, & materiam de verborum obligatione, vt & de delictis tam priuatis quam publicis continet *a*); Quæ septem Digestorum partes in *Dionysii Gothofredi* editionibus accurate designantur.

a) Non tamen negari potest, plurima reperiri, quæ sub aliis titulis commodius collocari potuissent, quales leges, fugitiuas dictas, *Cuiacius* ad Tit. I. *de grad. cogn.* collegit, conf. *Labittus* in vsu indicis ff. *Pithœus* ad tit. 2. in f. Collat. LL. Mos. & Rom. & Cl. *Schulting* in prolegom. ad ff.

§. XXXII.

§. XXXII.

Poſt reſtauratum, *Irnerii* potiſſimum ſtudio, in Italia ius Iuſtinianeum, Digeſta in *duo volumina* fuerunt diuiſa, quorum alterum circa finem L. 82. *ad L. Falcidiam* incipit; quam diuiſionem, antequam gloſſari inciperent ICti, receptam fuiſſe, *Albericus Gentilis a*) refert.

a) De lib. iur. ciu. p. 60.

§. XXXIII.

Tandem, *Bulgaro* auctore, vti vulgo creditur, Digeſta in *tres* diſtincta ſunt *partes*; Vetus, Infortiatum, & Nouum; *Vetus* ab initio incipit & in Titulo II. Libri XXIV. *de diuortiis & repudiis* finitur; *Infortiatum* ſeu potius infarctum, infarcitum, inſertum *a*) a Titulo III. eiusdem libri orditur, & in vltimo Libri XXXIIX. Titulo deſinit; *Nouum* denique reliquos libros ad finem vsque complectitur.

a) Varias huius vocabuli deriuationes gloſſa ad principium Infortiati, *Riccius* de lib. iur. aphor. 34. & *Ludouici* in hiſtoria *π*. §. 8. exhibent. add. *Ferandus Adduenſis*, qui Lib. I. Explicat. in Tit. *ſolut. matrim.* a Græco nomine *φορτίον*, quod *onus* ſignificat, illud deducit, nec non *Voſſius* de vitiis Sermonis Lib. IV. c. 2. *Du Freſne* in Gloſſar. voce *fortiare* & *Coraſius* epiſt. quæſt. c. 22.

§. XXXIV.

Pandectæ vel per litteram D qua *Digeſta*, vel per Græcorum *π*, quo *Pandectæ* denotantur, vel etiam per digramma ff. hodie allegantur, de quo poſtremo citandi modo variæ dantur Doctorum ſententiæ ſeu potius coniecturæ *a*); nobis *Andreæ Alciati b*) coniectura, littera *π*, cui veteres circumflexum hac forma *π̃* ſupraposuerunt, incuria librariorum digramma *c*) factum eſſe, exiſtimantis, admodum probabilis videtur.

a) Quas recenſet *Ludouici* in hiſtor. *π*. §. 59. quibus addi poſſunt coniecturæ *Ferandi Adduenſis, Ioannis Tilii*,

Tilii, & *Cattelliani Cotta*, quorum *primus* in explic. Iur. Digesta olim perduplex (*ll.*) ad denotandum librorum numerum, quos illa continent, fuisse allegata, *secundus* in libro Ration. Quotid. hoc ex errore venisse eorum, qui Longobardicum §. cum linea per mediam litteram illa traducta, adspexerunt, *tertius* in Memoral. voce *Pandecta*, Pandectas per *ff.* scribi, quod *facta fuerint*, existimat. imo *Clericus* Tom. XXIII. Biblioth. ancienne & mod. aliquem *ff. farraginem farraginum* denotare dixisse, scribit. *b*) Lib. III. dispunct. c. 16.

§. XXXV.

Historiam Pandectarum Constitutiones Imperatoris Iustiniani *de conceptione & confirmatione Digestorum*, & quae sub Titulo XVII. Libri I. Cod. *de veteri Iure enucleando & de auctoritute prudentium* reperiuntur, nec non *Iacobus Fridericus Ludouici a*) sistunt.

a) In historia Pandectarum doctrinae eius Pandectarum Halae 1709. 8. editae praemissa.

CAP. IV.

DE ILLIS QVAE PRAETER MERITVM ET MERITO IN DIGESTORVM LIBRIS A DOCTORIBVS REPREHENDVNTVR.

§. I.

NOn defuerunt, nec adhuc desunt, qui acriter in *Tribonianum* ceterosque Digestorum inuehantur confectores, quod non bona satis fide in excerpendis, inque decorum ordinem redigendis veterum ICtorum libris & responsis versati fuerint *a*).

a) Immemores illius *Ciceronis* pro Plancio c. 23. *Nihil est tam volucre, quam maledictum, nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur.*

§. II.

§. II.

Quodsi enim *Alciati*, *Budæi*, *Balduini*, *Cuiacii*, *Hottomanni*, *Duareni*, *Contii*, *Pancirolli*, *Amelini*, *Prateii*, *Ræuardi*, *Fabrorum*, *Matthæi*, *Wissenbachii*, *Thomasii* aliorumque euoluamus scripta, multa inuenimus animaduersa, quorum nomine *Tribonianus* cum adiutoribus suis reprehendatur, ac incuriæ, negligentiæ, inscitiæ, imprudentiæ & audaciæ accusetur.

§. III.

Sicuti autem cum hisce minime faciendum est, qui nunquam tantopere sibi plaudunt, quam si quid Digestorum confectoribus exprobrandum inuenerint, ita contra indignum esse ICto, ita seruiliter Romana tractare iura, vt omnia effata *Iustiniani* pro oraculis habeat, nullaque in eius collectionem irrepsisse vitia, sibi persuadeat *a)*, censemus.

a) Quam persuasionem *Ioannes Mercerius* in Conciliat. p. 11. edit. *Reynold.* Superstitionem, *Reinerus* vero *Bachouius* ad Treutl. Vol. II. Disp. 13. th. 4. cum *Cuiacio* puerilem hæresin appellitat.

§. IV.

Quare hocce capite, ea, quæ præter meritum & merito a Doctoribus Pandectarum obiiciuntur confectoribus, ingenue recensere, simulque errata, in hoc corpore admissa, tanta non esse, quæ vix corrigi, aut sanari queant, ostendere, ab instituto nostro non prorsus alienum esse duximus.

§. V.

Præter meritum itaque a *Francisco Hottomanno a)* Triboniano vitio vertitur, quod ICtorum, qui stante libera Republica claruerunt, scripta suppresserit, ac posteriorum Græcorum scilicet, Syrorum & Africanorum, qui sub Imperatoribus floruerunt, responsa in Digesta retulerit; prudentiæ enim erat, vt ICtos recen-

recentiores consuleret, & iuris tunc temporis recepti notitiam ex illis hauriret, quo in Tribonianum reliquosque Digestorum confectores *Antonius Schultingius b*), strenue contra *Hottomannum* defendit.

a) in Anti-Triboniano cap. 12. *b*) in oratione Idibus Martii 1715. recitata, quæ nitidissimo eius operi, quod Iurisprudentiam Anteiustinianeam inscripsit, subiecta reperitur.

§. VI.

Nec maioris momenti sunt, quæ *Ioannes Gröningius a*) aliique proferunt, compilatores scilicet Pandectarum multa ex superstitione Romana in hoc corpus retulisse, vt illud *Paulli b*): *Vir simplicitate gaudens, aut desidiæ deditus*, vel *Hermogeniani c*): *De diuortio propter sacerdotium*, vel *Scæuolæ d*): *sponsa priusquam aqua & igni acciperetur*, vel *Vlpiani e*): & *solent, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare*.

a) de Næu. corp. iur. §. 10. *b*) in L. 25. §. 1. D. *de probat.* quo iniurioso nomine Christianorum conditionem descriptam esse non dubitamus. v. *Merillius* Lib. IIX. Obs. 20. *c*) in L. 60. *de Donat. inter vir. & vxor.* *d*) in L. 66. §. 1. eod. v. *Fer. Adduensis* Lib. I. Explic. & *Perrenonius* I. Variar. 6. *e*) in L. 9. §. 2. *de Diuis. rer.* huc etiam L. 6. & 7. *de offic. Præsid.* & L. 3. §. fin. *de Decur.* referunt. v. *Freher.* II. Parerg. 11.

§. VII.

Demus enim, vestigia quædam ethnicæ superstitionis in Pandectis reperiri *a*), quia tamen *Tribonianus* non tam compendium fidei Christianæ conscribere, quam corpus quoddam, in quo æqui & iusti regulæ proponuntur, ex scriptis veterum ICtorum collectum, Imperatori suo exhibere voluit, excusari hæc merito debent.

a) Minime tamen hunc in censum L. 19. §. 4. *de minor.* & L. 24. pr. D. *ad L. Iul. de adult.* veniunt, a tole-

tolerantia enim quorundam actuum ad eorum adprobationem non valet consequentia, conf. *Strauchii* differt. de statutis a principe §. 31. & 32.

§. IIX.

Eiusdem farinæ sunt, *Bernhardi Autumni* a), *Cypriani Regneri* b), & *Simonis Grœnewegii* c) imputationes, Pandectarum corpus multa capita, a moribus Christianorum plane aliena continere, adeoque iustitiam in eo exulare; infirmum enim a moribus Christianorum ad iustitiam vel iniustitiam duci argumentum, quilibet facile cognoscet; quare ab iniquitatis & iniustitiæ nota Ius Romanum *Iacobus Mæstertius* d) & *Vlricus Huberus* e) ex professo liberare voluerunt.

a) In Censura Gall. in ius ciuile Roman. Paris. 1618. 8. b) in tractatu, quo iniustitiam quarundam LL. Romanarum aduersus *Mæstertium* propugnat Lugd. 1674. 12. c) De LL. abrogat. & inusit. in Holland. Nouiomagi 1677. 4. d) de LL. Romanarum iustitia Lugd. 1674. 12. & 1676. 4. e) in Eunomia Romana siue Censura censuræ Iuris Iustinianei curante *Zacharia Hubero* Franeck. 1700. 4. edita.

§. IX.

Eodem modo superflua *Francisci Hottomanni* a) & *Ioannis Iacobi Wissenbachii* b) mihi videtur censura, quod Pandectarum confectores plurimi de suo addere, ICtorum veterum sententias immutare ac interpolare non veriti fuerint; licet enim hanc iuris veteris colligendi rationem minime probemus, vix tamen aliter fieri poterat, si mandatis c) Imperatoris obedire, ac corpus quoddam, moribus seculi Iustinianei conueniens, componere vellent, quamuis, imprudentia *Triboniani* esse factum, quod emblemata sua non signo aliquo notauerit, lubenter illustri *Thomasio* d) concedamus.

a) In Anti-Tribon. c. 12. b) qui emblemata *Triboniani* collegit, quæ *Iacobi Friderici Ludouici* Doctrinæ Pan-

Pandectarum, Halae 1714. editae, subiecta reperiuntur. Tribonianismos se congessisse & edere voluisse, *Nicolaus Catharinus* Lib. Obseruat. iur. ad L. 197. *de R. I.* testatur. c) quae in §. 2. Constit. *de concept. Digest.* & L. 2. §. 10. C. *de vet. iur. enucl.* dedit. v. *Ranardus* IV. Var. c. 17. d) in delin. hist iur. §. 47.

§. X.

Nec ad rem facit, quod hoc modo magnam veteris ciuilis prudentiae particulae, in primis responsa prudentum, passae fuerint vim ac iniuriam, quodue non tam *Papiniani*, *Vlpiani*, *Paulli* aliorumque prudentum quam *Triboniani* sententiae in hoc corpus fuerint relatae; non enim quid veteres statuerint, sed quomodo & qua ratione Imperator suam illorum facere voluerit sententiam a), inquirendum est.

a) Vnde Imperator §. 7. Constit. *Deo auctore* ait: *Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere, vt, etsi aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in positione inueniantur, nullum crimen scripturae imputetur, sed nostrae electioni hoc adscribatur.*

§. XI.

Neque aliud indicium de repetitionibus & geminationibus in Digestis occurrentibus, quas magno labore *Pardulphus Prateius* a), *Radulphus Fornerius* b) & *Guido Pancirollus* c) collegerunt, ferre possumus; sicuti enim exiguum imo nullum plane in iurisprudentiam nostram exinde redundat damnum, ita Digestorum confectoribus hic aliquid esse indulgendum, & excusanda haec, non reprehendenda, ipse Imperator monuit d).

a) Lib. I. Iurisprud. Med. quae Lugd. 1591. 8. prodiit. conf. Obs. Hallens. 8. T. 1. b) Lib. I. Rer. quotid. c. 17. c) Lib. I. Thesaur. var. lect. c. 78. d) in L. 2. §. 14. C. *de V. I. E.*

§. XII.

Merito autem *Tribonianus* ceterique Digestorum con-

confectores a viris eruditis reprehendi nobis videntur, quod multas contradictiones & discrepantes sententias, quas vulgo antinomias vocant, in hoc corpore reliquerint, & tot cruces *a*) ac ægnigmata ICtis imprudenter satis posuerint.

a) Leges difficiliores v. g. L. cum societas *pro socio* L. frater a fratre *de condictione indebiti*, L. lecta 40. *de Reb. Cred.* L. Barbarius Philippus 3. *De offic. Prat.* quarum longam seriem, versiculis quibusdam comprehensam, videre est in principio Corporis iuris glossati, cruces ICtorum nuncupantur. Huc etiam pertinet sequens distichon:

Damnatur mater damnatur lectaque frater,
Damnatur Gallus, damnatur filius eius.

§. XIII.

Scio ego quidem non deesse, qui in illis, quæ extant Romani iuris voluminibus, nihil residere contrarii, omnesque suaui harmonia & connexione Leges coniungi, seu, vt vulgo loquuntur *a*), ad vnam consonantiam omnia esse redacta, arbitrentur; Verum esse quasdam in Digestis sententias, nulla ratione componendas, nulloque fœdere sociandas, fateri cogimur, nisi in verba *Triboniani* iurare, aut hominem eum non fuisse, nec falli potuisse, nobis persuadere velimus, quas antinomias *Ioannes Mercerius b*), *Antonius Matthæi c*), *Ioann Iacob Wissenbachius d*) aliique annotarunt.

a) Imitati *Iustinianum* in §. 2. pr. I. & L. 2. pr. de *V. I. E.* *b*) in Conciliatore. *c*) in differt. de antinomiis. *d*) in exercitat. ad Pandect conf. *Hieron. Elenus* Lib. II. Diatrib. Iur. Ciu. c. 24.

§. XIV.

Ipse sane Imperator *Iustinianus*, cui operis difficultas & humani ingenii imbecillitas bene cognita erat, non temere, omnem ab hoc volumine abesse antinomiam, asserere voluit, vnde, *contrariam autem aliis legibus legem ex his, quæ in hoc volumine positæ sunt, non facile quis reperiet*, dixit *a*).

a) In L. 3. §. 15. C. *de V. I. E.* licet in Constit. *de concept. Digest.* nullum contrarium inueniri posse Imperator professus sit.

§. XV.

Sicuti autem prudentis medici est, non solum veras morborum caussas scire, sed etiam remedia adhibere, morbis conuenientia: ita etiam illis, qui Digestorum volumen clariori lumine perfundere cupiunt, incumbit, ea adhibere media, quibus antinomias dissoluere, ac crucem, vel imprudentia *Triboniani*, vel librariorum incuria fixam, refigere queant feliciter.

§. XVI.

Plures equidem fuerunt, qui pugnantes has Digestorum sententias conciliare tentarent a) *Vdalricus* nimirum *Zasius*, *Ioannes Wurmserus*, *Euerhard Bronchorst*, *Gilbertus Regius*, *Nicolaus de Passeribus*, *Gratianus de Garzatoribus*, *Obertus Giphanius*, *Iacobus Brandmüllerus*, *Reinerus Bachouius*, *Helfricus Hunnius*, *Georg. Adam. Struuius*, *Luderus Menckenius* & perillustris *Ioannes Henricus Bergerus*; Sed cum horum quidam misere sæpius in legum obstantium conciliatione sese torquere, alii, quam legis interpretationem animo conceperunt, emendatione iuuare, alii denique nihil aliud, quam, non recte vel perperam scriptum aliquid esse, proferre soleant: quomodo ea, quæ contraria videntur, & tamen non sunt b), conciliari possint, ac quænam huius rei sint adminicula, paucis exponemus.

a) Antinomiis colligendis etiam *Photium* operam dedisse, librumque περὶ ἐναντιοφανῶν conscripsisse, ipse *Nomocan.* tit. 4. c. 1. testatur. b) In conciliatione enim eorum, quæ vere contraria sunt, nullum tempus est consumendum, sed vtrum ex pluribus sequi seruareque oporteat, inquirendum.

§. XVII.

Ad Legum itaque, quæ sibi contrariari videntur, con-

conciliationem quod attinet, I. *De vtriusque legis, quæ sibi inuicem opponuntur, lectione constare debet*; Cum enim librarii, genus hominum imperitissimum, hoc ante diuinum typographiæ inuentum, fungerentur munere, vt auctorum libros describerent, accidit, vt, cum litterarum figuras verborumque compendia non intelligerent, aliud pro alio reponerent, & sic totam auctoris sententiam corrumperent *a*).

a) Vnde *Martialis* II. Epigramm. 8. ait:
Non meus est error, nocuit librarius illis.
& *Seneca* I. Controu. c. 7. ait: *Ego dictaui; duplum dabo, si manus non praecideritis: librario vna Syllaba excidit,* NON, *& scripsit, si praecideritis,* add. L. 92. *de R. I.* & *Rad. Fornerius* IV. Rer. Quot. c. 2. 3. 26. & 27. v. *Ioannes Mercerius* in Conciliat. p. 20. & praefatio *Cornelii Bynckershoeckii* Obseruat. iur. praemissa.

§. XIIX.

Præuidit hoc sacratissimus Imperator *Iustinianus*, vnde, ne per singulatium captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & suum vitium induxerunt antinomias, eius volumina conscriberentur, iussit *a*), sed eius iussui paritum non fuisse, Codices MSCti, in publicis & priuatis bibliothecis extantes, fidem faciunt.

a) in L. I. §. 13. C. *de V. I. E.* conf. Constit. *Omnem* §. 8.

§. XIX.

Accessit & correctorum insana libido *a*), qui scindentes, vrentes, secantes, quicquid cerebello suo non placebat *b*), nullum non iuris textum temerarunt, pluraque vulnera & cicatrices illi intulerunt, quam sustulerunt.

a) Leges emendandæ & corrigendæ non nisi rarissime, & summa cum cautione, nec a iuris tyronibus sed a ICtis, alias de illis vere dici potest, quod de aliis *Quinctilianus* IX. Inst. Orat. c. fin. dixit: *Dum librariorum insectari volunt inscitiam, suam confitentur.* conf.

P. Faber. II. Semestr. c. 13. & 16. *Hugo Donellus* ad L. 34. *de V. O. Delsio* ad L. 18. C. *de Transact. Val. Guil. Förster*. de iur. interpr. Lib. I. c. 2. V. A. *Bynckershoeck*. in praef. Obseru. praem. & Cl. *Heinecc.* in praef. ad easd. Obseru. v. *Ant. Augustinus* Lib. I. Emend. c. 3. *Iacobus Gothofredus* in praef. Libro animaduersionum praemissa, & *Bynckershoeckii* Praef. cit.

b) exemplo esse poterit *Antonius Faber*, ICtus alias acuti & praestantis ingenii, qui secutus Tribonianum suo arbitratu leges fixit atque refixit.

§. XX.

Quo itaque de vera legum discrepantium lectione constet, Digesta, ad exemplum MSCti Florentini edita, sunt conferenda, horum enim ope multa recentiorum editionum vitia, in primis verba, quae ex glossis in contextum irrepserunt, detexerunt *a*), infinitasque *Antonius Augustinus*, *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Iacobus Gothofredus*, *Gerhardus Noodt*, *Cornelius Bynckershoeckius* aliique viri celeberrimi dissoluerunt antinomias.

a) *Ant. Augustini* Emend. & opin. Lib. I. c. 2. & Lib. IV. cap. vlt. *Val. Guil. Förster* de Iur. interpret. Lib. I. c. 2. n. 4. & *Desiderius Heraldus* Obseru. & emend. cap. 1.

§. XXI.

Multa vero in collatione Digestorum, ad exemplar Florentinum editorum, iuris cultori obseruanda sunt, quae, si negliget, ad veram legis lectionem non perueniet; I) enim leges ab interpunctionis vitio liberare, & II) permutationes, geminationes, nec non traiectiones litterarum atque vocum, &, quae sunt alia scripturae vitia atque compendia, librario Codicis Florentini admodum communia, probe pernoscere debet. De quibus omnibus *Guilielmus Fornerius a*), *Radulphus Fornerius b*), *Petrus Faber c*) *Iosephus Nerius d*), *Thomas Reinesius e*), *Iacobus Cuiacius f*), *Ezechiel Spanhemius g*) *Euerard Otto h*), &,

&, qui ex professo hanc spartam ornauit, *Guilielm. Best i)* solide tractarunt.

a) Lib. III. Select. 2. *b*) Lib. I. Rer. Quot. c. 10. & 30. Lib. II. c. 1. 2. 3. 6. 9. & 10. *c*) Lib. I. Semestr. 24. *d*) I. Anal. 1. *e*) epist. 35. ad Rupertum. *f*) Lib. I. Obs. c. 38. *g*) de præst. Numism. Diss. II. p. 120. *h*) in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præm. *i*) in libro: *De ratione emendandi Leges*, Vltrai. 1707. 8. edito.

§. XXII.

Quodsi autem Florentinum exemplar, vtpote in quo plura reperiuntur, quæ manifeste corrupta sunt, & quorum vel nulla plane sententia, vel non idonea est *a*), genuinam non suppeditat lectionem, Græci interpretes, nimirum *Theophilus*, *Harmenopulus*, sunt adeundi, nec non libri Basilikôn dicti, consulendi *b*); ex hisce enim, cum integriora Digesta, ex vero Iustiniani Prototypo Latino fideliter translata, habuerint, quæcunque sunt in Pandectis Florentinis lacunæ aut vitia repleri ac emendari commode possunt *c*).

a) Exemplo sit L. 7. §. 1. ff. *de Captiu. & postlim. reu.* *b*) existimant quidem *Ioannes Mercerius* in conciliatore p. 41. aliique, præter MSCtum Florentinum alios MSCtos Codices esse consulendos, sed cum ex illo MSCto omnia, quotquot exstant Digestorum volumina, manarint, exiguam hanc collationem præstare vtilitatem, *Reynoldus* in notis ad Mercerium l. c. monuit. *c*) v. *Mercerius* in Concil, p. 51. & sequ. *Anton. Contius* Lib. I. Disput. cap. 6. & *Guilielm. Best* in ratione emend. leges cap. 1. p. 40.

§. XXIII.

Cognita legis lectione II. *Ad sententiam eius progrediendum est*: quia, monente *Celso* ICto *a*): *Scire Leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem*; Commode autem legis sententiam eruimus, si & orationis & verborum, in ea occurrentium, significationes excutiamus, ad quod lectio eorum librorum, qui ea, qua ICti floruerunt ætate, sunt conscripti,

 non

non ICtorum & Historicorum tantum, sed & Comicorum ac Poëtarum, multum conducet.

a) In L. 17. ff. *de LL.*

§. XXIV.

Scio ego quidem non paucos esse, qui Poëtis & Comicis Romanis nullam in rebus, ad ius nostrum spectantibus, tribuant fidem, ex eo, quod Græcorum comœdias verterint, illorumque mores plerumque expresserint, ast Poëtarum in iure nostro vtilitatem, Poëticesque & iurisprudentiæ Romanæ adfinitatem *Scipio Gentilis* a), *Valentin. Guil. Forster* b) & *Cornelius Eckius* c) egregie monstrarunt.

a) Lib. II. parerg. iur. c. 2. b) de interpr. iur. Lib. I. c. 7. c) in duabus Orat. *De studio poetices coniungendo cum studio iuris Romani*; quæ principiis eius iuris Romani præmissæ reperiuntur.

§. XXV.

Quodsi autem ICti oratio ita sit ambigua, vt in varios torqueri possit sensus; ea significatio, monente *Iuliano* a) ICto, est accipienda, quæ rei gerendæ aptior est, quæque minimum a naturali abhorret æquitate.

a) L. 61. *de R. I.*

§. XXVI.

Perspecta legis lectione & sententia, nihil magis ad tollendas antinomias conducit, quam ut III. *Quæ verbis & sententiæ legis conuenit species, seu, vt veteres loquuntur, casus ponatur*; probe hoc primi iuris Iustinianei intellexerunt interpretes, vnde nihil magis tentarunt, quam vt casum, verbis sententiæque legis conuenientem, proponerent a).

a) Hinc cogniti sunt versus:

Præmitto, scindo, summo, casumque figuro,
Perlego, do causas, connoto & obiicio.

qui

qui reperiuntur apud *Matthæum Gribaldum Mopham* Lib. I. de rat. ſtud. c. 14. & quos *Val. Guil. Förſter* Lib. II. de interpr. iur. c. 1. expoſuit.

§. XXVII.

Exiſtimant quidem nonnulli, faciliorem eſſe hanc operam in illis Legibus, quæ in Codice habentur, quam quæ in Digeſtis, ex eo, quod illæ totam cauſam ſiue factum cum omnibus circumſtantiis complectantur, in his vero pleræque quæſtiones ex facto ab ICtis tractatæ ſint; verum cum Imperatores etiam ad quæſtiones, ex facto propoſitas, reſcripſerint, imo libelli ſupplicantium & relationes iudicum, quibus ſubſcripſerunt vel reſponderunt principes, non amplius extent, æque difficilem Legum Codicis quam Digeſtorum eſſe interpretationem, recte *Iacobus Cuiacius a)* & *Gerardus Noodtius b)* arbitrantur.

a) in epiſtola dedicatoria ad Paulum de Foix, paratitlis Codicis præmiſſa. b) in Diocletiano & Maximiniano cap. 2.

§. XXIIX.

Ad ſpeciem autem legis ponendam nihil aptius erit, quam ſi diligenter legum, in Digeſtis huc vel illuc per diuerſas rubricas diſtractarum diuulſarumque, inſcriptiones diſcutiamus, ac diſperſa hinc inde diſſitaque membra ad proprios artus reuocemus, & non ſolum cuius ICti lex, & ex quo eius libro deſumta, ſed etiam ſub quibus titulis reliquæ eius partes ſint translatæ & collocatæ, probe inſpiciamus & ſpectemus *a*).

a) Bene itaque *Seneca* epiſt. 33. *Depone iſtam ſpem,* ait, *poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum, tota tibi inſpicienda ſunt; tota tractanda. Res geritur & per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt; Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine conſideres.*

res. Probe hoc ICtus celeberrimus *Henricus Brenckmannus* perpendit, vnde etiam leges Digestorum dissecare & dissectas suis quasque locis conglutinare, diu meditatus est, &, vt consilii sui rationem vberius aperiret, *Pandectas Iuris Ciuilis auctoribus suis & libris restitutas* Amstælod. 1709 8. edidit. v. Acta Erud. Lips. a. 1710. p. 531. & excerpta e litteris *Christfr. VVächtleri* in Act. Erud. a. 1711. pag. 21.

§. XXIX.

Sic enim Pandectarum corpus contemplanti amplus aperitur campus, in quem excurrere & inquirere liceat, quam singuli ICti in scribendo, respondendo, disputando ac interpretando methodum in vnoquoque libro suo & tractatu secuti sint, quaenam ICti fuerit sententia, & quisnam genuinus cuiuslibet legis sensus.

§. XXX.

Plane non alio fine Imperator, vt, a quo ICto singula accepta essent, significaretur, vno autem loco omnium librorum, ex quibus Digesta confecta ac compilata sunt, index scriberetur, vtque numeri librorum per consequentias litterarum, non per sigla manifestarentur, iussit *a*), quam vt diligenti & accurata capitum, ab vno eodemque ICto profectorum, coniunctione & comparatione genuinus cuiuslibet legis sensus erui, leges fugitiuæ ad suas sedes, vnde perperam deiectæ sunt, reuocari, ac ita commode loca obscuriora ex clarioribus illustrari & deprauata emendari ac sanari possent.

a) in epist. ad antecess. §. 10. & L. 5. §. 10. C. *de V. I. E.*

§. XXXI.

Quare non satis laudandam *Iacobus Labittus* ICtus Gallus præstitit operam, quod collectum a se indicem legum omnium, quæ in Pandectis continentur, in quo singulæ ad singulos ICtorum libros, ex qui-

quibus desumtae sunt, vt earum monet inscriptio, referuntur, in publicum emiserit *a*); quem omnibus iuris studiosis vna cum *Ioannis Mercerii* ICti Conciliatore *b*), *Iacobo* filio inscripto, de meliori commendamus.

a) Index *Labitti* primum lucem vidit Paris. a. 1557. in 8. deinde cum librorum iuris indice *Ioannis Baptistae Ziletti* Venetiis a. 1596. fol. prodiit, postea Lipsiae a. 1616. 8. cum annotationibus *Guilielmi Smuckii* publicam lucem adspexit, recusus denique Lugd. Batau. a. 1674. & 1724. Francofurti & Lipsiae curante doctissimo *Gundlingio*. *b*) qui post varias editiones cura & cum notis *Bernhardi Henrici Reynoldi* Vltraiecti a. 1713. 8. prodiit.

§. XXXII.

Huc merito viri Cl. *Abrahami Wielingii Iurisprudentiam restitutam a*) siue *indicem chronologicum in totum iuris Iustinianei corpus ad modum Iacobi Labitti, Antonii Augustini & Wolfgangi Freymonii collectum*, referimus, quippe quo leges suis auctoribus restituuntur, aditusque ad interiora Themidis penetralia masculae iurisprudentiae sectatoribus aperitur.

a) Quae Amstaelod. 1727. 8. prodiit, cuique varia doctissimorum virorum opuscula, iudicia, nec non suas animaduersiones & praetermissa ad Labittum, Smuccium, Hahnium & Reinoldum subiecit.

§. XXXIII.

Nec minus illorum Iuris cultoribus commendamus labores, qui leges ICtorum, in digestis dispersas, ad suas reduxerunt sedes, pristinaeque figurae quadantenus restituerunt; Sic *Antonius Augustinus* leges ex Modestini ICti libro de excusationibus singulari *a*); *Franciscus Balduinus* vero ex Scaeuolarum libris *b*) sumtas, & in Digestorum corpus relatas, variisque sub titulis disiectas, collegerunt, perturbata disposuerunt, suisque commentariis illustrarunt.

a) qui *Augustini* Modestinus eius emendationum & opi-

nionum Libris subiectus reperitur. b) *Balduini* Scaeuolae siue de Iurispr. Muciana commentarius, Basileae 1558. in 8. prodiit.

§. XXXIV.

Eodem modo ICtorum princeps *Iacobus Cuiacius* lacera *Africani* per Pandectas membra iterum concinnauit & disposuit; *Papiniani* libros responsorum, definitionum, quaestionum reliquaque eius opera, vt & *Paulli* ad Edictum & quaestionum, *Modestini* differentiarum, *Saluii Iuliani* nonaginta digestorum, *Paulli, Neratii, Marcelli, Vlpiani, Modestini* & *Scaeuolae* responsorum libros in ordinem redegit, commentariis illustrauit, pristinoque suo nitori restituit a).

a) Quae scripta omnia inter opera eius, a *Carolo Hannib. Fabrotto* Paris. 1658. in fol. edita, reperiuntur.

§. XXXV.

Pariter *Edmundus Merillius* a) librum singularem differentiarum iuris restitutum ex libris Manualium Iulii Paulli scripsit; *Iacobus Lectius* b) Leges ex Aemilii Macri libris de publicis iudiciis & Modestini c) libro de poenis, *Antonius* vero *Dadinus Alteserra* ex Tryphonini XXVI. libris disputationum d), in Pandectas relatas, rursus collegerunt, singulasque leges commentariis suis illustrarunt.

a) Qui Paris. 1638. 4. & inter opera eius Neapolis 1720. 4. edita reperitur. b) qui liber Lugdun. 1597. in 8. prodiit. c) a. 1592. in 8. d) Tolosae 1679. 4.

§. XXXVI.

Tandem etiam *Ioannes Schilterus* a) & *Henricus Brenckmannus* b) Modestini librum περὶ εὑρηματικῶν i. e. de cautelis inscriptum, idem *Brenckmannus* Alfeni Vari reliquias c), & *Henricus Theodorus Pagenstecher* d) Pomponii leges, quae ex libro ad Sabinum in Digestis reliquae sunt, collegerunt, disposuerunt, & ita in maiori luce collocarunt.

a) *Schil-*

a) *Schilteri* Modeſtinus Argent. 1687. 4. prodiit. *b*) huius diatriba, qua Modeſtinum reſtituit, Lugdun. Batau. 1711. 8. publicam adſpexit lucem. *c*) in Conſpectu Pandectarum Amſtælod. 1706. 8. edit. *d*) Lemgou. 1725. 4.

§. XXXVII.

Scio ego quidem multos eſſe *a*), qui ex ſingularum legum inſcriptionibus tam in ſcholis quam in iudiciis infirmum admodum duci argumentum, eam ob cauſam arbitrantur, quod Imperator *Iuſtinianus* collationem priſci Iuris, eiusque in foro allegationem ſub pœna falſi ſeueriſſime interdixerit *b*), ſed iuſtam hiſce *Ioannes Strauchius c*) *Bernhardus Henricus Reynoldus d*), *Ioannes Mercerius e*), *Petrus Perrenonius f*), *Valentin. Guilielm. Förſter g*), *Henricus Brenckmannus h*), illuſtris *Gundlingius i*) & *auctor k*) dixerunt ſententiam.

a) Ita ſentit *Lauterbachius* in Concluſ. Theoret. pract Exercit. 1. §. 5. &, quod mirandum, *Alb. Gentilis* Lib. I. Lect. & epiſt. c. 13. & in Diſp. I. de poteſt. regia abſol. ad L. 1. *de conſtit princip.* *b*) in Conſtit. ad Tribon. §. 7. *c*) in programm. Ienæ d. 24. Maii a. 1668. edito, quod *Georg. Schubartus* in ſuas exercit. de fatis iurisprud. Rom. coniecit. *d*) in orat. de LL. inſcriptionibus. *e*) in Conciliatore. *f*) Lib. II. animadu. c. 15. *g*) Lib. II. de interpret. iur. c. 2. §. 4. *h*) in diſſert. de LL. inſcriptionibus. *i*) in præfat. Labitti indici præmiſſa. *k*) In Proluſione academica: De vtilitate ex diligenti comparatione omnium eiusdem inſcriptionis in Digeſtis capitum capienda, deque huius artificii inuentoribus & promotoribus, Ienæ 1724. edit.

CAP.

CAP. V.

DE PANDECTARVM SEV DIGESTORVM EDITIONIBVS.

§. I.

QUamuis tres regulariter Pandectarum a Doctoribus numerentur editiones, *Vulgata*, *Haloandrina*, siue *Norica*, & *Florentina*, non tamen illorum plane reiiciendam esse sententiam, qui aut pauciores, aut plures Pandectarum esse editiones, contendunt, consemus.

§. II.

Ita *Ericus Mauricius* a) plures π. esse editiones ex eo statuit, quod non solum illæ, quæ Haloandrinam & Florentinam præcesserunt, non vna sed variæ, verum etiam *Heruagiana* & *Hugonis a Porta* editiones a tribus illis editionibus longe diuersæ fuerint, imo subsecutæ editiones, nimirum *Antonii Augustini*, *Russardi*, *Contii*, *Charondæ*, *Hottomanni*, *Pacii*, *Dionysii Gothofredi* & *Simonis Leuwenii* singulæ quid habeant, quo a tribus illis commemoratis editionibus discrepent.

a) De lib. iur. comm. th. 7.

§. III.

Henricus Hahnius contra a) duplicem Pandectarum esse editionem *Vulgatam* & *Florentinam* scribit, illamque *Haloandrinam* sub se comprehendere, non sine ratione statuit, imo si eorum sententiam, qui ex MSCto Florentino omnia, quotquot extant Digestorum volumina, manasse defendunt, amplectamur, vnicam tantum esse Pandectarum editionem, commode dicere possumus.

a) Ad Wesenbec. diss. 1.

§. IV.

§. IV.

Cum taman vulgo tres a Doctoribus recenseantur ꝟ. editiones, *Vulgata*, *Haloandrina*, seu *Norica*, & *Florentina*, quænam illæ fuerint, vnde sic dictæ, & quomodo inter se differant? hoc & sequenti capite docebimus.

§. V.

Vulgata, seu vulgaris, ea Pandectarum dicitur editio, quæ in omnium fuit manibus, eamque illa lectionem constituit, in quam plures antiquæ editiones conspirant; seu *Vulgata* non est certa quædam editio, certumque exemplar, sed consensus plurium exemplorum in eandem lectionem *a*).

a) v. *Alber. Gentilis* de lib. iur. ciu. c. 2. & *Riccius* de lib. iur. aphor. 36.

§. VI.

Non enim vna eademque *Vulgata* erat editio, sed multiplex; prout enim Doctor quidam insignis huius vel illius legis lectionem variandam putabat, ita aliud exemplar conficiebatur; vnde variantes Vulgatæ lectiones non solum Glossa, sed & *Dionysius Gothofredus a*) annotauit.

a) in notis ad Corpus iur.

§. VII.

Licet autem in *Vulgatam* non pauca irrepserint vitia, quia tamen illa primi Iuris Iustinianei restauratores vsi fuerunt, in praxi ea est recepta, & *Haloandrina* ac *Florentina* non tam in foris, quam scholis ad indagandam genuinam legis sententiam vtimur.

§. VIII.

Secunda Pandectarum editio *Haloandrina* dicitur ab auctore *Gregorio Haloandro*, alias *Hoffmann* dicto, Zuiccauiensi, qui, postquam suasu & sumtibus *Iulii Pflugii* iuris studio se totum manciparat *a*), Italiam adiit,

adiit, ibique summos in iure honores capessiuit, Venetiis, cum iuuandæ iurisprudentiæ causa in Italiam rediret, misere, non sine veneni suspicione *b*), extinctus est *c*).

a) Vid. Dedicat. Pand. præmissa. *b*) v. *Anton. Augustinus* Lib. I. Emend. cap. pen. & *Spigelius* apud Conringium de orig. iur. German. cap. pen. *c*) v. *Melchior Adami* in eius vita *Viglius Zuichemus* in præfat. ad Carolum V. Theophilo præmissa, & *Henricus Brenckmannus* in hist. Pand. Lib. IV. cap. 3.

§. IX.

Hic *Holoander*, descriptis Bononiæ *Ludouici Bolognini* libris, adiutusque a *Ioanne Baptista Egnatio* Veneto & consilio & vetustis codicibus *a*), Pandectas ad nouam quandam venustatem redegit, illasque, sumtibus amplissimi ordinis Norimbergensis anno 1529. *b*) in eadem ciuitate, multis mendis, maculis & næuis sublatis *c*), tribus voluminibus in 4to edidit.

a) Vid. dedicat. Pandect. præmissa. *b*) vnde *Franciscus Broeus* in histor. iur. chronolog. Haloandrinam editionem anno demum 1541. lucem publicam adspexisse falso existimat. *c*) Hinc *Antonius Augustinus*, qui alias multa in Haloandrina damnat, omnium editorum librorum optimos eos Lib. I. Emend. & opinion. iur. c. 2. & Lib. III. c. 4. vocat.

§. X.

Eadem *Haloandri* editio, quia partim sumtibus amplissimi Senatus Norimbergensis, partim in eadem ciuitate typis *Ioannis Petreii* fuit exscripta, *Norica* dicitur, vnde quam maxime *Andreas Schottus*, diuersas esse Haloandrinam & Noricam editiones, existimans *a*), errat.

a) In vita Anton. Augustini.

§. XI.

§. XI.

Ipsum autem MSCtum Florentinum *Gregorius Haloander* non inspexit, sed *Ludouici Bolognini* ICti libros, qui Bononiæ sua asseruabantur ætate, quique ex *Angeli Politiani* schedis, cui *Laurentius Medices*, Summus Etruriæ dux, inspiciendi illius MSCti dederat facultatem *a*), manauerant, exscripsit.

a) v. *Angeli Politiani* epist. 4. Lib. X. non tamen ille archetypum descripsit, sed tantum exemplar typis expressum ad illud contulit. v. *Henrici Brenckmanni* histor. Pand. Lib. IV. c. 1.

§. XII.

Imo ne quidem *Angeli Politiani* schedas *Haloander* vidit; nam quamuis notas Florentinas, quas *Angelus Politianus* descripserat, se in commune proferre, ipse profiteatur *a*), illum tamen *Politiani* libros nunquam vidisse, sed potius sua ex *Bolognini* descriptione hausisse, *Antonius Augustinus* *b*) detexit. scripsit de Sen: Consultis atq; legib.

a) In Dedicat. π. præm. *b*) Lib. III. Emend. & opin. 3. & Lib. IV. c. 14.

§. XIII.

Cum itaque *Gregorius Haloander* neque MSCtum Florentinum, neque *Angeli Politiani* libros inspexerit, sed tantum *Bolognini* descriptione vsus fuerit, non in omnibus eius editio cum Florentina conuenit; *Politianus* enim non semper diligentissimus fuit, nec, qui a Politiano sua accepit, *Ludouicus Bologninus* *a*) semper Politianum, vti potuit, descripsit.

a) Quem hominem neque natura acutum, neque institutione eruditum, Græcarumque litterarum expertem *Antonius Augustinus* Lib. IV. Emend. & opin. cap. pen. nominat, conf. *H. Brenckmann*, Lib. IV. Hist. π. c. 2.

§. XIV.

§. XIV.

Discrepantes Haloandrinæ & Florentinæ editionis lectiones summa cura ac diligentia *Antonius Augustinus a*) in elegantissimis emendationum ac opinionum libris *b*) annotauit, simulque Noricorum librorum errores indicauit *c*), & emendauit.

a) Huius ICti vita ab *Andrea Schotto* conscripta reperitur in Leickerriana collectione, conf. *Henr. Brenckmann* in hist. *π*. Lib. IV. cap. 4. *b*) qui Venetiis a. 1543. in 4. prodierunt, sæpius deinde recusi: *c*) quæ enim prima Noricorum librorum parte mendosa sunt, Lib. III. c. 6. quæ secunda Lib. III. c. 7. quæ tertia parte c. 9. recenset.

§. XV.

Non tamen in omnibus *Haloander* Ludouici Bolognini libris fidem habuit, sed alios etiam MSCtos Codices, in primis vero Vulgatam adhibuit lectionem *a*), licet illam etiam sæpius correxerit; ita in L. 19. §. 2. *de iudiciis* in Vulgata legitur: *Nam vbi sic venit, vt confestim discedat, quasi a viatore emtis &c.* ast Holoander vocabulum *emtis*, quia sensum turbat, omisit; eodem modo in L. 34. §. 4. *de Iureiur*, *neque patrono neque parentibus* legitur, Haloander vero *æque patrono & parentibus* legit, quamuis alii *b*) geminum illud *neque* recte sese habere, existiment.

a) In Dedicat. *π*. proœm. *b*) conf. Clar. *Wieling* in præterm. ad Labittum & Schmuckium pag. 211.

§. XIV.

Nec minus *Guilielmi Budæi* & *Andreæ Alciati* coniecturas suas fecit; multa ex ingenio suo restituit, &, si de genuina legis lectione dubitauit, integrum ad lectorem transmisit iudicium, ac asterisco illud notaque adscripta testatus est *a*).

a) vid. Dedic. *π*. præmissa.

§. XVII.

Multa præclara *Haloandrina* continet editio, non solum enim Græcam loquendi rationem *Haloander* indicauit, & in fine operis Græcorum omnium, quæ in Pandectis occurrunt, interpretationes adiecit, sed etiam iuris studiosis per fastos consulares quam maxime consuluit, & maioribus literarum formis Legum, Edictorum, actionum & exceptionum, formulas describi curauit, vt non immerito *Antonius Augustinus a) omnium editorum optimos Haloandri libros* vocauerit.

a) Lib. I. Emend. & opin. c. 2.

§. XIIX.

Summa præterea laude dignum nobis videtur, quod singulorum capitum inscriptiones, quo iuris cultores, ex quo ICto, quoque eius libro leges desumtæ essent, videre possint, quatuor & viginti fere libris primus ediderit; ceteras enim, quia neque *Politianus*, neque *Bologninus*, ex quibus sua hausit, illas descripserant; nec etiam ceteri, quibus vsus fuit, Codices MSCti illas habuerunt, edere non potuit a).

a) v. Dedic. π. præmissa.

§. XIX.

In hoc tamen *Haloander* censuram *Antonii Augustini a)*, *Henrici Brenckmanni b)* aliorumque mereri videtur, quod multa sui arbitrii fecerit, particulas variauerit, sæpiusque verba textui detraxerit, alia vero adiecerit, & sic mirum in modum a lectione vulgata & Florentina recesserit, nouamque plane lectionem substituerit.

a) Vnde *Ant. Augustinus*, Haloandrum se nimis audacem ostendere, recte dixit. b) in histor. Pand. Lib. IV. c. 3.

§. XX.

Si itaque dicendum quod res eſt, plana quidem ac perſpicua plerumque in *Haloandrina* editione eſt lectio, vnde etiam multos inuenit amatores, non tamen ſemper accurata, elegantiæque magis ſermonis, quam genuinæ lectionis habita fuit ratio.

§. XXI.

Poſt editionem Pandectarum ab *Haloandro* Norinbergæ anno 1529. tribus Tomis in 4to procuratam, ad exemplar eius Pandectæ editæ ſunt Pariſiis apud *Carolum Guillardum* anno 1540. vndecim voluminibus in 8. Pariſiis apud *Carolum Guillard*, viduam Cheuallonii & Guilielmi des Boys a. 1552. & 1553. ſeptem voluminibus in 8. Baſileæ apud *Thomam Guarinum* a. 1570. cum aliis iuris Iuſtinianei voluminibus tribus Tomis in f.

CAP. VI.

DE EDITIONE PANDECTARVM FLORENTINA VT ET MSCTO FLORENTINO.

§. I.

Tertia denique Pandectarum editio eaque præcipua dicitur *Florentina*, a MSCto illo Pandectarum vnico, quod Florentiæ inter κειμήλια Magni Ducis Etruriæ hodie ſeruatur, & olim Piſanum *a*), Litteræ Piſanæ *b*), Pandectæ Piſanæ *c*), Codex Piſanus *d*), & Archetypum Piſanum eſt dictum, ex eo quod MSCtum hoc a Piſanis Amalphis primum repertum, iure belli acquiſitum, & Piſas translatum fuit.

a) Quo nomine in gloſſis citari ſolet. *b*) ab *Accurſio* ad L. 9. π. *de pecul.* & L. 8. *de acceptat.* *c*) a *Guil. Budæo* in annot. ad L. 3. *de Legib.* *d*) ab *Andr. Alciato* Lib. II. diſpunct. c. 15.

§. II.

§. II.

Cum enim seculo XII. anno 1135. *Rogerius* Siciliæ Rex Amalphin ciuitatem in Apulia sitam aggressus fuisset, dominiisque suis adiecisset, & terrore omnem Neapolin impleuisset, Pisani, implorati a *Roberto* Capuæ Duce reliquisque regni Neapolitani principibus *a*), classem miserunt, Amalphim *b*) improuiso occuparunt, & cum cetera præda præstantissimum Pandectarum MSCtum, casu fortasse, vti *Henricus Brenckmannus* satis probabiliter coniicit *c*), Pisas transtulerunt *d*).

a) Causam & occasionem huius belli *H. Brenckmannus* in histor. *P.* Lib. I. c. 6. & diss. posteriori de Amalphi a Pisanis direpta, refert: *b*) non tamen Amalphin cum Melphi, ciuitate in agro Picentino sita, esse confundendam idem dissertatione priori de Republica Amalphitana monuit. *c*) L. 1. c. 8. *d*) non tamen vt victores, vti vulgo creditur, sed vt victi a *Rogerio* Pisas rediere, vid. *H. Brenckmanni* diss. altera de Amalphi a Pisanis direpta §. 34.

§. III.

Vnde errant, qui duas diuersas Pisanorum expeditiones *a*) confundunt, & Pisanis hoc MSCtum pro nauata opera, vel ab Imperatore *Lothario* II. *b*), vel ab *Innocentio* II. Pontifice & Imperatore simul *c*) esse donatum, statuunt; nec minus errant, qui MSCtum hoc a Pisanis Neapoli *d*), vel Constantinopoli *e*), vel in *Mathildæ* cuiusdam comitissæ Italiæ bibliotheca ab ipso Imperatore *Lothario* II. inuentum esse, credunt.

a) Quas bene *Henricus Brenckmannus* Lib. I. c. 7. distinxit, multosque communes errores reiecit. *b*) vt *Taurellus* in Epistola ad Cosmum Medicem Pand. Florent. præmissa, vbi etiam instrumentum donationis eius, per *Lotharium* in Pisanos collatæ, meminit, & *Henr. Spelman* in Glossar. voce *Pandecta*, sed vid. *Brenckmann*. Lib. I. c. 7. *c*) vti *Marquard. Freherus* in epist. ad Rudolphum II. Iuri Græco præm. & *Iac.*

Gothofredus in hist. iur. ciu. c. 9. *d*) *Giouanni Ant. Summonte* dell' Istor. di Napoli Lib. II. & *Franc. de Petris* Historia Napol. Lib. I. c. 6. *e*) *Iac. Thuanus* de vita sua Lib. I.

§. IV.

Remansit Pandectarum exemplar Pisis, vbi in minus eruditi ICti manus incidit *a*), & violentas falsasque, conquerente *Antonio Contio b*), manus pertulit, vsque ad annum 1416. quo a Florentinis per Ducem *Ginum Caponium* subacta est Pisanorum Respublica, & MSCtum illud Florentiam translatum *c*), vbi adhuc hodie in publico Reipublicæ palatio, non vero in Magni Ducis Bibliotheca, aut palatio, aut museo, vti multi falso sibi persuadent, & quidem in pretiosa cista sanctissime seruatur *d*).

a) Quod ipse *Henr. Norisius* in Cenotaph. Pisan. diss. 4. c. 3. profitetur. *b*) in præfat. ante π. *c*) v. *Taurelli* præfat. π. præmiss. & *Angelus Politianus* epist. 4. Lib. X ad *Marquardum Breisacium* ICtum Germanum conscripta, quæ multa singularia de hoc MSCto continet. *d*) v. *Mabillon* de Re diplom. Lib. V. Tab. 7. p. 356.

§. V.

Quo tempore hic codex scriptus sit, inter Doctores non conuenit; *Angelus* enim *Politianus a*) non solum ætate Imperatoris Iustiniani illum esse conscriptum, sed & ipsius Imperatoris archetypon fuisse, statuit, *Andreas* contra *Alciatus b*) multis post Iustinianum seculis, illum scriptum esse, asseruit.

a) Lib. X. epist. 4. & cap. 41. Miscellan. *b*) Lib. III. dispunct. cap. 12.

§. VI.

Verum enim vero hunc Codicem neque ipsius *Iustiniani* vel *Triboniani* exemplar fuisse, neque ea ætate conscriptum esse, partim ex mendis quamplurimis, quæ in eo reperiuntur, partim quod quibusdam in locis

cis *a*) numerorum & verborum notis librarii vsi fuerint, quas notas tamen & verborum compendia Imperator tribus constitutionibus sub pœna falsi fieri prohibuit, *Franciscus Taurellus b*), *Antonius Augustinus c*) & *Henricus Brenckmannus d*) iudicant.

a) v. g. in tit. *de Legibus & Senatusconsultis.* *b*) in præfat. π. præmissa. *c*) Lib. I. Emendat. & opin. c. 1. *d*) Lib. I. cap. 2.

§. VII.

Quare accuratiores, nimirum *Henricus Brenckmannus a*), *Ioannes Mabillon b*) & *Iustus Fontaninus c*), illum Codicem a Græco homine in ipsa imperii sede Constantinopoli proxime post excessum Imperatoris *Iustiniani*, & quidem seculo VI. esse conscriptum, ex ipsarum litterarum antiqua forma & scripturæ comparatione probabiliter coniiciunt.

a) Lib. I. hist. π. c. 3. & 4. *b*) de re diplomat. Lib. V. Tab. 6. *c*) de antiquit. Hortæ Lib. I. c. 5. n. 6.

§. IIX.

Sed valde disceptatur inter eruditos; Vtrum ex Manuscripto Florentino omnia, quæ supersunt Pandectarum exempla, manauerint? Negatiuam *Iacobus Cuiacius a*), *Cornelius Eckius b*), *Ianus Vincentius Grauina c*), *Antonius Schultingius d*), *Christian. Godofredus Hoffmannus e*) aliique, affirmatiuam vero *Antonius Augustinus f*), *Franciscus Taurellus g*), *Franciscus Balduinus h*), *Ericus Mauricius i*), *Vlricus Huberus k*), aliique tuentur.

a) Lib. II. Obs. c. 1. *b*) in princip. iur. ciu. sub tit. de origin. iur. n. 16. *c*) Lib. I. orig. iur. ciu. c. 140. *d*) in Iurispr. Anteiustin. in not. ad vitam Iulii Paulli a *Guil. Grotio* conscriptam. *e*) in Hist. iur. Lib. II. c. 21. §. 9. *f*) Lib. I. Emend. c. 1. *g*) in dedic. ante π. Florent. *h*) in προλεγομ. de iure ciu. *i*) de lib. iur. comm. n. 9. *k*) in digress. Iustin. P. 2. Lib. I. cap. 1.

§. IX.

Rationes *negantium* ſunt I. Quod MSCtum hoc a Piſanis & Florentinis omni tempore ſumma cum religione fuerit cuſtoditum, vt omnes Codices MSCtos, qui hodie in Bibliothecis reperiuntur, ex eo manaſſe, exinde non ſit probabile *a*): II. Quod magna ſit lectionum varietas, & hoc vel illud exemplar meliorem, & analogiæ iuris conuenientiorem lectionem ſæpius exhibeat *b*); III. Quod *Iuo Carnotenſis c*) Pandectas citet, qui tamen anno MCXVI. & ita XIX. annos ante repertum Amalphi MSCtum, mortuus eſſe dicitur *d*); IV. Quod eodem tempore, quo Amalphi ꝛ. inuentæ, etiam Rauennæ aliud exemplar repertum fuerit.

a) Ita ſentit *Hoffmann* in hiſtor. iur. p. 311. *b*) in hac opinione idem vt & *Schultingius* in Iurisprud. Anteiuſt. in not. ad vitam Paulli ICti eſt. *c*) epiſt. 99. & 134. quas *Innocentius Cironius* Lib. V. Obſ. Iur. Can. citat. *d*) in Chronico *Alberici* apud Leibnitium inter ſcriptores Rer. Brunſu.

§. X.

Rationes *affirmantium* præcipuæ hæ ſunt I. Quod præpoſterum ordinem vltimarum paginarum ſub titulo; *de regulis iuris* cum Florentino omnes Codices MSCti communem habeant *a*); II. Quod Tituli; *de ventre in poſſeſſionem mittendo*, & *de coniungendis cum emancip. liberis* in omnibus Codicibus manuſcriptis præpoſtere ſcripti ſint *b*); III. Quod quatuor capita finalia Tituli *de vſurpationibus & vſucapionibus* ſeparatum Titulum *pro ſoluto* in omnibus MSCtis conſtituant *c*); IV. Quod lacunae poſt Titulos: *de bonis damnatorum* & *de interdictis & relegatis*, quas *Cuiacius* & *Contius* ſupplerunt, in omnibus tam ſcriptis quam editis Pandectarum exemplaribus reperiantur; Quibus adhuc alias ſat praegnantes *Antonius Auguſtinus d*) & *Henricus Brenckmannus e*) addunt.

a) v. *Anton. Augustinus* c. 2. Emend. c. 1. & Taurellus in præf. ad *w.* b) Titulus enim: *de ventre in possessionem mittendo*, ante titulum: *de coniung. cum emanc. lib.* est scriptus. c) *A. Augustinus* Lib. III. Emend. c. 1. d) Lib. III. c. 3. e) Lib. III. c. 1.

§. XI.

Et haec affirmantium argumenta validiora nobis videntur rationibus negantium; Non enim sequitur difficilis ad hoc MSCtum semper fuit aditus, ergo non omnes Codices MSCti ex eo manarunt; sufficit enim, quod vnus vel alter describendi copiam acceperit a), quem deinceps mille alii describere potuerunt, nec Varietas lectionum nos turbare debet, vt affirmatiuam deseramus sententiam; variantes enim in vulgaribus Codicibus lectiones vt plurimum sunt mendosae, & si aliquando melior & plenior in illis, quam in Florentina sit lectio, illam ingenio & eruditioni ICtorum, mendosam MSCti Florentini lectionem emendantium, non antiquo cuidam MSCto, a Florentino diuerso, tribuendam esse credimus.

a) Exemplo esse potest *Angeli Politiani* collatio, quam deinceps *Ludouicus Bologninus*, *Antonius Augustinus*, *Victorius* & alii descripserunt.

§. XII.

Maioris quidem momenti videntur esse tertium & quartum negantium argumentum; sed vt ea, quae de MSCto Pandectarum Rauennatensi a Doctoribus proferuntur, dubia plane ac incerta sunt, ita particulas Pandectarum, quas *Iuo* citat, alibi laudatas inuenisse, vel MSCtum, si quod habuit, antequam ab aliis descriptum fuit, perire, vti probabiliter *Henricus Brenckmannus* a) coniicit, potuit.

a) L. 3. c. 2.

§. XIII.

Constat autem MSCtum duobus voluminibus pro-

pe quadratis in membrana conſcriptis, quorum alterum libros nouem & viginti, alterum vnum & viginti reliquos continet, Graecum in fronte epigramma eſt, Graecae praefationes, Graecus auctorum, ex quibus Leges ſumtae & in Digeſta relatae, index conſpiciuntur *a*).

a) v. *Ang. Politian.* epiſt. Lib. X. *Anton. Auguſtinus* Lib. III. emendat. & opin. c. 3. & *H. Brenckmann* Lib. II. c. 1.

§. XIV.

Scriptura huius Codicis maiuſcula eſt & continua, atque non orationibus ac periodis ſolum, ſed ne verbis quidem more veterum librorum diſtincta *a*); inueniuntur tamen in eo, inprimis ſub Titulo: *De Legibus & Senatusconſultis*, quædam notæ, abbreuiaturæ, monogrammata, contignationes, aliaque ſcripturæ compendia.

a) *Ant. Auguſt.* Lib. I. Emend. c. 9. add. *Chriſtian. Vlrici Grupen.* Tract. Quod melius ſit virginem ducere, quam vxorem, Ienæ 1721. edit. vbi in fin. de Virgine Florentina i. e. *Codice ff.* agit, illumque non maiuſculis & verſalibus ſemper litteris ſcriptum eſſe, monſtrat. *b*) Idem L. 1. c. 1. *Franciſcus Taurellus* in præf. cit. & *Henricus Brenckmann.* Lib. II. c. 3. & 4.

§. XV.

Et licet librarii ſummam in deſcribendo hoc Codice adhibuerint diligentiam; tamen, cum homines ſimplices & minus eruditi fuerint, illorum imperitia, negligentia ac ineptia varia in hunc Codicem irrepſerunt vitia, quæ *Antonius Auguſtinus a*), *Laurentius Theodorus Gronouius b*) & *Henricus Brenckmannus c*) annotarunt.

a) Lib. IV. Emend. c. 2. *b*) in emendat. π. ad exemplar Florent. *c*) Lib. II. c. 5.

§. XVI.

§. XVI.

Ita libro Pandectarum XXXIIX. post Titulum *de dotis collatione* sequitur titulus *De ventre in possessionem mittendo*, omisso medio titulo *de coniungendis cum emancip. liberis a*); Pariter sub titulis: *De bonis damnatorum* & *de interdictis & relegatis* multa desiderantur capita, a *Iacobo Cuiacio* & *Antonio Contio* ex libris Basilixῶν deinceps restituta.

a) Quo igitur de ordine horum titulorum lectori constaret, initio tituli: *De ventre in possessionem mittendo* librarius in margine sequentia adposuit. οὗτος ὁ τίτλος μετὰ τὸν ἑξῆς ἐστιν i. e. hic titulus post sequentem est. v. *Brenckmann*. Lib. I. c. 3.

§. XVII.

Eodem modo cum librarii, homines Græci, linguam Latinam non callerent, voces sæpius perperam distinxerunt *a*), syllabas vocum immutarunt *b*), multaque alia imperitiæ & simplicitatis suæ specimina, obseruante *Henrico Brenckmanno c*), dederunt.

a) Ita cum in L. 1. §. 52 *depositi* in apographo scriptum fuerit: *quem dominum eius putasti cum non esset*, librarius, *quem dominum eius puta Stichum non esset*, posuit; sic alibi sub Tit. *ad SCtum Turpilianum* pro *in Turpilianum* scripsit *inter pupillianum*. *b*) ita *pars hodie* pro *rapsodia*, *supertus* pro *subreptus*, *iurnæ* pro *ruinæ*, *domus* pro *modus*, *susceptam* pro *suspectam*, *nepotum quantibus* pro *quantum nepotibus*, *damnatum* pro *mandatum* scriptum esse *Antonius Augustinus* Lib. IV. Emend. c. 2. annotauit. *c*) L. 2. c. 5.

§. XIIX.

Paria fata Codex Florentinus a friuola & inepta correctorum manu, in primis a correctionibus, quæ Pisis in illum irrepserunt, expertus est; vt enim correctores eiusdem farinæ homines erant ac librarii, sic partim Latinæ linguæ, partim antiquitatis ignorantia,

sæpius ab illis fuit peccatum, & loco veræ ac genuinæ falsa lectio superinducta; ineptæ falsæque correctionis exempla quamplurima *Henricus Brenckmannus a*) adducit.

a) Lib. II. hist. π. c. 6.

§. XIX.

Summa autem huius MSCti ab eo statim tempore, quo Pisas est translatum, fuit auctoritas; cum enim, Pisanum illud MSCtum *Iustiniani* esse archetypon, omnium studiosorum, a maioribus accepta, & a veteribus præceptoribus per manus quasi tradita esset opinio; eius lectionem summo in pretio habebant, & si controuersiæ inter illos orirentur, ad hoc exemplar, tanquam Apollinis oraculum & sacram quasi anchoram, confugiebant.

§. XX.

Patet hoc non solum ex glossis, seculo XII. & XIII. a primis iuris Iustinianei interpretibus ad hoc conscriptis, in quibus frequens ad lectionem Pisanam, seu vt *Accursius* loqui amat *a*), literam Pisanam, est prouocatio; sed etiam ex aliis Pandectarum Codicibus, manu ea ætate exaratis, in quibus frequenter lectio Pisana adfertur.

a) ad L. 9. in f. *de pecul.* & L. 8. *de acceptilat.*

§. XXI.

Optimum præterea huius rei, decantata *Bartoli* legatio Pisas præbet testimonium; Cum enim illi cum *Accursio* minore siue *Francisco Accursio a*), non vero *Baldo*, vti *Antonius Augustinus b*), *Carolus Labbæus c*) aliique sentiunt, neque cum *Francisco Tigrino*, quem *Ianus Vincentius Grauina d*), communem opinionem refutans, in locum *Baldi* substituit, magna de re esset contentio, & de cuiusdam capitis scriptura dubitaretur, Pisas miserunt, huiusque MSCti lectionem consuluerunt *e*).

a) Ipse

a) Ipse *Bartolus* aduersarium suum ad L. 3. C. *de condict. ob caus. dat.* n. 4. nominat. b) Lib. I. Emend. c. 1. c) in Dedic. ante Synopsin Basilikῶν. d) in orig. iur. ciu. Lib. I. c. 164. e) legationis huius, vt maxime memorandæ, ipse *Bartolus* sæpius meminit, nimirum ad L. nemo *de pactis*. ad L. si creditor §. fin. *de Distract. pign.* ad L. 114. §. 14. *de leg.* 1. ad L. 135. §. si ita *de V. O.*

§. XXII.

Mirum in modum huius MSCti, posteaquam posterior ætas litteras elegantiores attulit, illasque cum studio iuris ciuilis coniunxit feliciter, creuit auctoritas; ICti enim, non contenti vulgarium librorum lectione, frequenter illud consuluerunt, omnibus vulgatis exemplaribus anteposuerunt, eiusque beneficio varia Pandectarum capita mendosa, manca & mutila restituerunt.

§. XXIII.

Primus, qui renascentibus elegantioribus litteris MSCtum hoc adiit, contulit, & in suos vsus conuertit, *Angelus Politianus*, bonarum litterarum restaurator egregius, fuit: non tamen, vti vulgo creditur, illud descripsit, sed tantum exemplar typis impressum ad illud studiose ac diligenter contulit a).

a) v. *Brenckmann.* Lib. IV. c. 1.

§. XXIV.

Post Angelum Politianum *Ludouicus Bologninus* ICtus, cuius maxima in corrigendis restituendisque iuris libris fuit diligentia, non contentus illius collatione, quam descripsit, ipsum MSCtum ad vnguem euoluit a), aliosque Codices cum eo contulit, & Pandectarum editionem magna cura parauit, quæ tamen post eius demum obitum publicam adspexisse lucem videtur b).

a) Vti ipse in libris π, quæ Bononiæ in ædibus S. Dominici asseruantur, profitetur, vnde errat *Ant. Augustinus*

ſtinus, dum *Bologninum* libros Florentinos contuliſſe, negat. *b*) & quidem Lugd. a. 1516. apud *Franciſcum Fradin* vti doctiſſimus *H. Brenckmannus* Lib. IV. c. 4. coniicit.

§. XXV.

Præterea Florentinum exemplar *Guilielmus Budæus a*), *Andreas Alciatus b*) & *Antonius Auguſtinus c*) etiam inſpexerunt; quorum hic circa annum 1540. tres Menſes illud diligentiſſime euoluit, cum libris editis ſumma ſolertia comparauit, ac quamplurima, in primis Noricorum librorum, loca ope huius Codicis correxit *d*).

a) Vti ipſe ad L. 1. *de I. & I.* L. 3. *de Leg.* & L. 10. *de pollic.* profitetur. *b*) vt ipſe in dedicat. ante libros diſpunctionum teſtatur. *c*) *Brenckmannus* Lib. IV. hiſt. π. c. 4. *d*) de quo elegantiſſimi eius Emendationum & opinionum libri ſatis ſuperque teſtantur.

§. XXVI.

Cum autem incredibile ICtorum, publice libros Florentinos inſpiciendi, eſſet deſiderium, gratum hoc *Lælius Taurellus* ICtus vniuerſo ICtorum ordini præſtitit officium, & non ſolum Pandectas ab innumeris, quibus ſcatebant, ſordibus liberauit, ſed etiam illas ad exemplar MSCti Florentini, iuſſu *Coſmi* Magni Etruriæ Ducis, per *Franciſcum* filium in adſpectum lucemque protulit, *a*) puramque ac putam Florentinarum Pandectarum lectionem exhibuit *b*).

a) & quidem Florentiæ a. 1553. in f. Typis *Laurentii Torrentini* pulcherrimis. *b*) poſteaquam fere decennium in conferendis Florentinorum libris contriuit, vid. eius præf. ante π. Faſciculus IV. Nouæ rariorum librorum collectionis, quæ Halæ 1715. 8. prodiit, vbi quædam de vtroque *Taurello* patre & filio adferuntur, & *H. Brenckmannus* Lib. I. c. 11. & Lib. IV. c. 5.

§. XXVII.

§. XXVII.

Ediderunt etiam Digesta ad exemplar Florentinum ante Taurellum *Hugo* a *Porta* Typographus Lugdunensis anno MDLI *a*), & *Ludouicus Miræus* Parisiis MDLII. & post Taurellum *Ludouicus Russardus* Lugduni MDLXI. *Antonius Contius* Parisiis MDLXII. *Ludou. Charondas* Antuerpiæ MDLXXV. aliique, sed puram putam lectionem Florentinam illos non exhibere, ex collatione harum editionum cum Taurelliana statim patet.

a) De *Hugonis a Porta* editione ita *Taurellus* in præf. ante *π*. iudicat: *Hic quidem puram putam, quam prætendit Florentinarum Pandectarum lectionem, nunquam vidit: accepit autem multa ex quodam bono viro, cui familiariter suorum priuatorum librorum Lælius pater non adeo tunc emendatorum copiam fecerat, ex quibus tum alia, tum annotatiunculas nonnullas desumpsit, Hugonique exhibuit nobis ignaris, plurima tamen omisit, plurima secus quam in Florentino exemplari habeantur, tradidit; vt clare vobis legentibus apparebit.*

§. XXVIII.

Vt autem non omnibus eruditis Taurelliana, quod quædam sui arbitrii *Taurellus* fecerit, alia vero eius diligentiam effugerint, Pandectarum satisfecit editio *a*), *Laurentius* vero *Theodorus Gronouius* ex sua MSCti Florentini collatione, circa annum MDC LXXX. instituta *b*), nihil præter emendationes in Pandectarum constitutiones præuias & indicem auctorum ad exemplar Florentinum *c*) cum erudito orbe communicauit; ita doctissimus *Henricus Brenckmannus* ICtus, ad exornandam elegantiorem iurisprudentiam diuinitus excitatus, communis vtilitatis caussa Italicum iter ad excutiendum MSCtum Florentinum suscepit, Florentiam adiit, & antiquissimum illud archetypum a capite ad calcem inspexit.

a) Accusationes & querimonias *Antonii Contii*, *Alberici Gentilis* aliorumque aduersus Taurellum *Brenckmannus* Lib.

Lib. IV. c. 5. recenset, simulque defensionem *Taurelli* subiicit. *b*) de hac *Gronouii* ad MSCtum Florentinum admissione conf. *Norisius* in Cenotaph. Pis. Diss. II. c. 17. *c*) quae Lugduni Batau. 1685. 8. prodierunt.

§. XXIX.

Ac posteaquam integros quatuordecim menses in conferendo MSCto Florentino contriuit, & omnia, quae *Angeli Politiani*, *Antonii Augustini*, *Laelii Taurelli*, *Laurentii Theodori Gronouii*, & reliquorum, quibus licuit MSCtum illud consulere, ἀκρίβειαν effugerunt, ope *Antonii Mariae Saluinii*, hominis κριτικωτάτου, diligenter annotauit, & in ordinem coëgit, in eo iam occupatus est *a*), vt quam emendatissime accurratissimeque Pandectarum prodeant libri; qvod opus multo desiderio expectamus, doctissimoque auctori ad illud perficiendum & vitam & vires adprecamur.

a) ceu in eius historia Pandectarum seu fato exemplaris Florentini Traiecti ad Rhenum 1712. 4. edita legimus, add. Tom. II. Diarii Veneti & Acta Erudit. Lips. a. 1710. p. 468.

§. XXX.

Ad auctoritatem denique exemplaris Florentini quod attinet, quidam vt *Angelus Politianus a*), *Franciscus Taurellus b*) aliique nimium eam efferunt, vulgariumque librorum lectionem omnino aspernandam esse credunt *c*); alii, vt *Andreas Alciatus d*), *Nicolaus Henelius e*) & *Ioannes Robertus f*) nimium illi detrahunt, imo vulgarium librorum lectionem maiori in pretio, quam Florentinam habent; rursus alii, vt *Ioannes Goeddaeus g*) & *Elbertus Leoninus h*) Codices vulgatos pari iure cum Florentina habent.

a) Lib. X. epist. 4. *b*) in praefat. ante π. *c*) nimiam MSCti Florentini suo tempore auctoritatem *Anton. Faber* Lib. I. Coniect. c. 14. incusat. *d*) Lib. III. dispunct. c. 12. *e*) de vet. ICtis c. 2. *f*) Lib. I. re-

I. recept. lect. c. 8. *g*) in tit. *de Verb. signif.* *h*) Lib. VII. Emendat. c. 21.

§. XXXI.

Quamuis autem errores MSCti Florentini haud celemus, quos etiam *Antonius Augustinus*, strenuus alias illius defensor, non inficiatur, & *Iacobus Cuiacius*, *Franciscus Hottomannus*, *Iacobus Gothofredus*, *Gerard Noodtius* & *Cornelius Bynckershoeckius* variis locis ostenderunt: esse tamen, cum ceteri Codices omnes ex illo manarint, reliquis omnibus libris illud anteponendum, & a scriptura eius non temere recedendum *a*), firmiter concludimus.

a) Vnde recte *Ioachim. Hagemeyer* nobis sentire videtur, cum de auctor. iur. ciu. & can. c. 4. ait: *Codex Florentinus non immerito praefertur vulgatis exemplaribus, modo nihil absurdi, iniqui aut duri habeat, vel quod expressis textibus iuris & rationi aut naturali aequitati aduersetur: si vero tale quid ibi reperiatur, tum non facile ab antiquis editionibus recedendum est.* add. *Detleu. Langerbeck* Annotat. iur. c. 41. & *Petr. de Toullieu* in Diss. ad Legem cum societas *pro socio* c. 9.

CAP. VII.

DE QVINQVAGINTA IMPERATORIS IVSTINIANI DECISIONIBVS.

§. I.

CVm autem Imperator *Iustinianus*, de Pandectis componendis cogitans, quamplurimas discrepantes in libris veterum ICtorum reperiret sententias, post editionem prioris sui Codicis, eo quidem tempore, quo Pandectae, conficiebantur, quinquaginta Decisiones *Triboniani* potissimum industria *a*) edidit, illisque iuris antiqui altercationes, quae vix decidi posse *Iustiniano* videbantur *b*), feliciter composuit.

a) Ipse *Tribonianus* sibi quinquaginta Decisiones in §. 7. I. *de libertinis* his verbis tribuit: *& dedititios quidem per constitutionem nostram expulimus, quam promulgauimus inter nostras decisiones, per quas, suggerente nobis Triboniano, viro excelso, Quaestore, antiqui iuris altercationes placauimus.* b) L. pen. C. *de necess. seru. her. instit.*

§. II.

Sunt itaque quinquaginta Imperatoris Decisiones post primi Codicis Iustinianei editionem a) tribus illis annis 530. 31. & 32. seu 4. 5. & 6. imperii *Iustiniani* anno promulgatae, & permixtim ad *Iulianum & Ioannem* P. P. *Lampadio & Oreste* Coss. & post Consulatum *Lampadii & Orestis* anno secundo scriptae: anno enim sequenti 533. *Iustiniano* III. & *Paulino* Coss. quatuor Institutionum libros, in quibus Decisionum suarum meminit b), edidit & confirmauit c).

a) Ita enim Imperator in constitut. *de Emendat. Cod. Iustin.* §. 1. ait. *Postea vero, cum vetus ius considerandum recepimus, tam quinquaginta decisiones fecimus, quam alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutiones promulgauimus, quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus, & coarctatus est; omneque ius antiquum superuacua prolixitate liberum atque enucleatum in nostris Institutionibus & Digestis reddidimus;* b) §. f. I. *de libertin.* c) vnde *Wilhelm. Ludwell*, L. Decisiones eodem tempore, quo Institutiones compositae sunt, editas esse, existimans, errat in diss. inaugur. *de L. Decis.* §. 5.

§. III.

Quare L. vlt. C. *Quando tutores vel curatores* & L. 12. C. *de contrahenda stipulatione*, ad quinquaginta Decisiones, quamuis altercationes iuris antiqui in illis componantur, haud sunt referendae, quia, vt docet illarum subscriptio, 8. & 9. Idib. April. *Decio* V.

Con-

Consule sunt promulgatæ, adeoque quibusdam diebus primi Codicis editionem præcesserunt.

§. IV.

Etsi autem iisdem tribus annis, quibus Digesta conficiebantur, quinquaginta Decisiones ab Imperatore fuerunt promulgatæ: prius tamen illarum, quam Digestorum compositionem aggressus est; exemplo erit L. 1. C. *de communi seruo manum.* quæ vna ex quinquaginta Decisionibus, & Kal. April. *Lampadio* & *Oreste* Coss. edita est: cum tamen Pandectarum confectio 18. Kal. Ianuar. iisdem Coss. *Triboniano* demum mandata fuerit *a*).

a) Vti ex subscriptione Constit. *de Concept. Digest.* colligitur. conf. *Edmundus Merillius* prolegom. ad L. Decisiones.

§. V.

Numerus harum Decisionum valde incertus ac dubius est, nam licet, Imperatorem *Iustinianum* quinquaginta post primi sui Codicis editionem promulgasse, certissimum sit *a*): incertum tamen est, an pauciores, an plures in Codicem, quem iam habemus, repetitæ prælectionis fuerint coniectæ; *Edmundo* sane *Merillio b*) vtrumque probabile videtur, & quidem prius, quia, omnes in posteriorem Codicem relatas esse Decisiones, non constat, posterius vero, tum quod quasdam Decisiones ex priori Codice posteriori inseruerit *c*), & alias in diuersa capita secuerit *d*), tum quia fieri potuerit, vt quinquaginta Decisionibus, quas antea fecerat, alias adiecerit.

a) Ex §. 1. C. *de Emend. Cod. Iustin.* *b*) in prolegom. ad L. Decis. *c*) vt L. f. C. *Quando tut. vel curat. esse desinunt* & L. 12. C. *de contrah. vel comm. stipulat.* *d*) v. §. 2. C. *de emend. Cod. Iustin.* exemplo erunt L. 6. C. *de cur. fur.* & L. 9. C. *qui testam. fac. possunt*, quas vnam fuisse Decisionem, in duas dissectam, *Edm. Merillius* l. c. probabiliter coniicit.

§. VI.

Eodem modo non ſatis conſtanter Quinquaginta Deciſiones in Codice Iuſtinianeo *Ioannes Strauchius* ICtus conſignaſſe videtur; nam in catalogo ſeu tabula chronologica LIII. Deciſiones exhibet, in ſubſecuta vero decem legum tractatione tres Deciſiones, quarum tamen nulla in tabula mentio, nimirum L. 35. §. 1. C. *de inoffic. teſtam.* L. f. C. *vbi & apud quem in integr. reſtitut.* L. 12. *de vſufructu* proponit, & prolixe explicat.

§. VII.

Sequentem quinquaginta Deciſionum catalogum, ſecundum ordinem temporis, quo editæ fuerant, *Edmundus Merillius*, qui omnium accuratiſſime rem expendiſſe videtur, *a)* confecit;

Deciſiones editæ *Lampadio* & *Oreſte* Coſs.

Lex 1. *de comm. ſeru. manum.* L. f. C. *ad SCtum Macedon.* L. 24. C. *de nuptiis.* L. 12. C. *de vſufr.* L. pen C. *de cond. ind.* L. pen. C. *ad SCt. Vellei.* L. f. C. *de contrab. emt.* L. 20. C. *de furt.* L. f. C. *de præt. pign.* L. 13. C. *de contrab. & comm. ſtipul.* L. f. *arbitr. tut.* L. 6. *de cur. fur.* iuncta L. 9. *Qui teſtament. fac. poſſ.* L. f. *de furt.* L. pen. *de adopt.* L. 13. 14. 15. 16. *de vſufr.* L. f. *de cond. ind.* L. 25. & 26. *de nupt.* L. 21. *de furt.* L. f. *ad SCt. Orphit.* L. 14. *de fideic. libert.* L. f. *de dot. promiſſion.* L. f. *per quas perſ. nob. acquir.* L. antep. *de neceſſ. ſeru. her. inſt.* L. pen. *de poſt. hered. inſtit.* L. 23. *de legatis*, L. pen. & vlt. *de fideic. libert.* L. f. C. *de comm. ſeru. manum.* L. f. C. *de neg. geſt.* L. f. C. *de poſt. her. inſtit.*

Deciſiones editæ poſt Conſulatum *Lampadii*, & *Oreſtis.*

L. pen. *de fideic.* L. pen. *de neceſſ. ſeru. her. inſtit.* L. 24. C. *de legat.* L. 20. *de iure delib.* L. 4. *de verb.*

verb. signif. L. 21. *de iure delib.* L. pen. & vlt. *de impub.* & *aliis subst.* L. vlt. *qui* & *adu. quos in integr. restit.* L. vlt. *de vsufr.* L. f. *de reb. cred.* & *iurei.* L. f. *de pact. int. emt.* & *vend. comp.* L. f. *de acquir.* & *retin. poss.* L. f. C. *de seruit.* & *aq.*

Decisiones editæ post consulatum *Lampadii* & *Orestis* anno secundo.

L. vlt. *de condit. insert.* L. vlt. *de remiss. pign.*

a) Et ex eo Dn. *Struuius* in hist. iur. p. 315. *Hoffmannus* in hist. iur. p. 355. & *Wisling*, qui catalogum harum Decisionum secundum ordinem temporis, quo editæ fuerunt, Iurisprudentiæ restitutæ p. 144. inseruit, nec minus *Francisc. Raguellus* post. præfat. Comm. ad Constit. & Decis. Iustin. Paris. 1610. 4. aliam seriem L. Decisionum exhibet.

§. IIX.

Vt autem pemixtim quinquaginta Decisiones & variæ constitutiones ab Imperatore *Iustiniano* fuere editæ *a*), ac ipse Imperator promiscue Decisionum & Constitutionum nomine vtitur *b*), nec in omnibus *Iustiniani* Decisionibus verbum Decisionis reperitur *c*); ita Decisiones a Constitutionibus dignoscere, & quisnam verus quinquaginta Decisionum externus pariter ac internus sit character, exprimere, admodum difficile est.

a) v. §. 1. Const. *de emendat. Cod. Iustin.* *b*) ita L. 1. C. *de comm. seruo manumisso* est decisio, quæ tamen in §. f. I *de donat.* dicitur Constitutio, L. pen. C. *de necess. seruo hered. instit.* est Decisio in §. idemque iuris I. *Quib. ex causis manum. non licet*, eadem constitutio nominatur, plura exempla *Edmundus Merillius* in proleg. ad L. Decis. adducit. *c*) sed tantum in 29. ex illis L. Decisionibus Decisionis verbum reperitur.

§. IX.

Videtur quidem hæc inter Constitutiones & Decisiones

fiones intercedere differentia, quod in his controuerfiæ antiquorum ICtorum decidantur *a)*, in illis vero vel ius obfoletum abrogetur, vel, quod certum, immutetur, vel, quod dubium erat, interpretatione fuppleatur, vel, quod fuperfluum, coarctetur, vel differentia quædam tollatur; verum non omnes decifiones & conftitutiones, quibus iuris veteris altercationes tolluntur, ex quinquaginta effe decifionibus, recte *Edmundus Merillius b)* & *Wilhelmus Ludwellus c)* animaduerterunt.

a) v. §. fin. I. *de Libert.* *b*) in prolegom. ad L. decif. *c*) in differtat. inangur. *de L. Decifion.* §. 10.

§. X.

Primo enim illæ Decifiones, quæ prioris Codicis editionem præcefferunt *a*), quamuis ICtorum controuerfiæ illis decidantur, quinquaginta Decifionibus non recte annumerantur; deinde illæ quoque decifiones, quibus iuris controuerfiæ non circa fpeciem aliquam, fed generaliter tolluntur *b*), aut quibus in iudiciis aliqua contentio deciditur *c*), aut inter aduocatos Illyricianæ, Palæftinæ & Cæfarienfis aduocationis lis aliqua dirimitur *d*), in Decifionum numerum haud referendæ funt.

a) Vt L. vlt. C. *quando tutor. vel curat.* & L. 12. C. *de contrah. & committ. ftipul.* *b*) veluti circa petitionem hereditatis in L. vlt. C. *de heredit. pet.* nudum ius Quiritium in L. vn. C. *de nudo iure Quir. toll.* præfcriptionem longi temporis, in L. vlt. *de præfcript. long. tempor.* miffionem in bonorum poffeffionem rei feruandæ caufa, in L. f. C. *de bon. auctorit. iud. poffid.* fententias in L. vn. C. *de fentent. quæ pro eo, quod intereft.* nouationes in L. vlt. C. *de Nouation.* *c*) vt in L. f. C. *de natur. lib.* L. 1. & f. C. *de annal. exc.* L. vlt. C. *de ædific. priu.* L. f. C. *Qui bon. ced. poff.* L. 14. C. *de contrah. & comm. ftipul.* *d*) vt in L. f. C. *de pact.* L. f. C. *de aduoc. diu. iud.* L. f. C. *de V. S.* L. f. C. *vnde vi* L. pen. C. *de fideiuff.*

§. XI.

§. XI.

Si itaque dicendum quod res est, eae tantum Decisiones *Iustiniani*, quae post primi Codicis editionem sunt promulgatae, quibusque controuersiae iuris antiqui non generaliter, sed circa speciem aliquam componuntur, in numerum quinquaginta Decisionum Iustinianearum referri debent.

§. XII.

Externam harum L. Decisionum notam *Andreas Alciatus*, *a*) & cum eo plerique recentiorum, faciunt inscriptionem *ad Ioannem* vel *Iulianum P. P.* & subscriptionem *Lampadio & Oreste* Coss. vel *post eorum Consulatum*; sed ab inscriptionibus differentiam Decisionum & aliarum constitutionum non commode peti, ex eo quod quamplurimae aliae constitutiones *ad Iulianum & Ioannem P. P.* eodem quidem tempore quo L. Decisiones promulgatae sunt, editae fuerint *b*). satis cognoscitur.

a) Lib. VI. Parerg. c. 12. *b*) Imperator hoc ipse in §. 1. Const. *de Emend. Cod. Iustin.* profitetur.

§. XIII.

Licet autem L. Decisiones diuerso tempore nimirum A. C. 530. 31. & 32. fuerint emissae: illas tamen mox esse collectas, & in vnum corpus redactas, quia Imperator non solum in plurali eas frequenter citat *a*), sed etiam Decisiones a Constitutionibus sollicite separat *b*), admodum probabile nobis videtur.

a) Vt in L. vn. §. his ita C. *de caduc. toll* & §. 5. I. *de obligat. quae ex delicto*: *b*) vt in §. fin. I. *de libert.*

§. XIV.

Postea quam vero Imperator *Iustinianus* priorem Codicem emendare, illumque, quem iam habemus, conficere iussit; has L. Decisiones, quae extra illum hactenus diuagabantur, decerptas, & ad competentes titulos

los a *Triboniano* relatas, in Codice repetitæ Prælectionis iam conspicimus *a*).

a) Ita enim Imperator §. 2. Constit. *de emend. Cod. Iustin.* hæc quæ a nobis dicta sunt, vlterius declarat: *Sed cum Nouellæ nostræ tam Decisiones quam Constitutiones, quæ post nostri Codicis confectionem latæ sunt, extra corpus eiusdem Codicis diuagabantur, & nostram prouidentiam nostrumque consilium exigere videbantur, quippe cum earum quædam ex emersis postea factis, aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderabant, necessarium nobis visum est, per Tribonianum virum excelsum* &c. *easdem constitutiones nostras decerpere, & in singulas discreta capitula, ad perfectarum Constitutionum soliditatem competentibus supponere titulis, & prioribus constitutionibus eas aggregare.*

§. XV.

Vtrum vero L. Decisiones Pandectarum derogent Legibus annon? inter Doctores non conuenit; affirmatiuam enim *Franciscus Duarenus a*), *Eguinarius Baro*, *Hunnius* aliique quamplurimi, ex eo quod iuris antiqui controuersiæ, quæ in Digestis supersunt, hisce Decisionibus tollantur, tuentur; verum cum ius antiquum, quod in veterum ICtorum libris reperiebatur, iam ante Pandectarum compilationem hisce Decisionibus fuerit emendatum, atque ita demum in Pandectarum corpus relatum, non posse L. Decisiones tanquam priores posteriores Digestorum leges corrigere, alii statuunt.

a) Quod ipse Imperator §. 1. C. *de emend. Cod. Iustin.* profitetur.

§. XVI.

Has L. Decisiones, in Codice repetitæ prælectionis distractas, rursus collegerunt, eruditisque suis commentariis *Edmundus Merillius a*), *Petrus Franciscus Linglois b*), *Ioannes Strauchius c*) & *Dominicus Bassi d*) illustrarunt: dolendum tamen, quod omnes, præter *Merillii*, labores imperfecti, nec ad finem perducti fuerint.

a) Paris.

a) Parif. 1618. 4. & inter opera Neapol. 1720. 4. coniunctim edita. b) Antuerp. 1661. f. c) Giessæ 1676. 4. cuius tamen eruditus commentarius ad X. tantum leges dirigitur. d) in rediuiuo ingenii partu, siue De Iustin. Imp. L. Decisionibus, præcipuis controuersiis ex vniuerso iure communi desumtis, solide illustratis, iurique Bauarico passim accommodatis Viennæ 1708. 4. v. Acta Erud. a. 1709. p. 216.

§. XVII.

Historiam L. Decisionum, præter scriptores historiæ iuris Iustinianei, *Edmundus Merillius* a), *Franciscus Balduinus* b), *Ioannes Strauchius* c) & *Wilhelmus Ludwellus* d) tradiderunt.

a) In prolegom. Comment. *ad L. Decis.* præmissis. b) in Iustiniano siue de iure nouo commentario. c) Diss. I. *ad L. Decis.* c. 1. d) in Dissert. inaugur. *de L. Decisionibus*, quæ eius exercit. XIIX. ad Ius Iustin. Altorf. 1663. 4. editis subiecta reperitur.

CAP. IIX.

DE INSTITVTIONIBVS IVSTINIANEIS.

§. I.

ANtequam autem Imperator *Iustinianus* Digesta emitteret, libros Institutionum a) quatuor componendos curauit, vt essent prima legum principia & elementa b), vtque a principio ipso studiosi legum vocem principalem audire c), & eiusmodi ius, quod in ipsis obtineret rerum argumentis, addiscere possent d).

a) Veteres etiam dixerunt *Instituta*, vt *Priscianus* Lib. VI. in f. laudat *Gaium* Lib. I. Institutorum, & *Boëthius* in Top. Cic. Lib. II. Vlpianum citat in suis Institutis, sed hoc posterioris minusque probatæ latinitatis esse, & multum apud Latine loquentes differre *Institutio*,

tutiones & *Instituta*, *Schulting* in not. ad Gaium p. 1. notauit. conf. *Colerus* Parerg. c. 23. *b*) §. 4 pr. I. *c*) §. 3. pr. I. Tempore enim *Iustiniani* legum studiosi quadriennio integro, antequam ad Constitutiones principum venirent, in veterum ICtorum libris erant occupati. *d*) §. 3. cit. ibi *Imperator* : vt *liceat vobis prima legum cunabula*, *non ab antiquis fabulis discere*, *sed ab imperiali splendore appetere*; sed vocabulum *fabulis* delendum esse, auctoritate quorundam librorum veterum *Muretus* in notis monet.

§. II.

Labori huic Imperator Triumphiros illos *Tribonianum* Magistrum & Ex Quæstorem sacri palatii, nec non *Dorotheum* & *Theophilum* viros illustres & antecessores præfecit, vtque compendium aliquod ex veterum ICtorum Institutionibus ac principum constitutionibus conficerent, & sic viam ad Iurisprudentiam Romanam studiosis redderent commodiorem, iussit *a*).

a) v. §. 3. & 6. pr. I.

§. III.

Eadem ratio *Saluium Iulianum*, *Vlpianum*, *Callistratum*, *Florentinum*, *Paullum*, *Martianum* & *Gaium* ad componendas Institutiones permouit, haud tantum, vt illis ciuium diffidentium lites sopirentur, vti *Lactantius a*) quidem sensit & ex eo *Iacobus Ræuardus b*), sed vt diffusam Romanorum Iurisprudentiam ad simplicia & indubitata principia reuocarent, & viam ad eam, hactenus asperam & horridam, planam accessuque facillimam redderent.

a) Lib. I. Instit. diu. c. 1. *b*) Lib. III. coniect. c. 13.

§. IV.

Hi itaque Triumuiri, quorum incredibilem solertiam vehementer extollit *Iustinianus a*), compendium aliquod, in quatuor libros & nonaginta nouem titulos,

los, quorum singuli suas habent rubricas *b*) & §§. *c*,) diuisum, ex magno fragmentorum & constitutionum aceruo collegerunt, illudque Imperatori obtulerunt.

a) §. 3. pr. Instit. *b*) Veteres enim librorum exordia minio notare, illaque *rubricas* vocare solebant. Hinc apud Iuuenalem Sat. 14. *Rubra maiorum leges*, & apud Persium, *Massuri rubrica*, conf. *Ioseph. Nerius* II. Anal. 35. *Coler.* Parerg. c. 37. Cl. *Henricus Brenckmannus* in diss. de Legum inscriptionibus & *Mabillon* de Re diplom. Lib. I. c. 10. §. 3. *c*) Cur autem paragraphus sub hac forma §. scribatur, docet *Ferandus Adduensis* Lib. I, Explic. n. 1. & *Colerus* Parerg. c. 39.

§. V.

Commode autem Institutiones in procemium & tractationem diuiduntur, illud plenissimum robur his Institutionum libris conciliat; tractatio generalia & specialia complectitur, illa primis duobus libri primi titulis absoluuntur, horum materia triplex est; Ius personarum, Rerum, & actionum.

§. VI.

Personarum ius, i. e. multiplices personarum differentias & qualitates primus Institutionum liber tradit; *Rerum ius* Libro secundo, tertio & prioribus quinque libri vltimi titulis traditur; *Actionum* denique *ius* titulo sexto libri quarti vsque ad finem operis exponitur.

§. VII.

Fontes, ex quibus *Tribonianus* eiusque in colligendis Institutionum libris adiutores doctrinam hauserunt suam, varii fuerunt; primo enim ex *Gaii* ICti *a*), quem *suum* exinde Imperator nominat *b*), elegantibus & doctis lucubrationibus, Institutionum nimirum & rerum quotidianarum libris & commentariis quam-

 plu-

plurima depromserunt, ac in compendium hoc transfuderunt.

a) Qui *Hadriani* aetate vixit conf. *Theodor. Marcilius* in not. ad §. 6. pr. Instit. *Aeg. Menagius* in amoen. iur. ciu. cap. fin. & *Ioannes van de Water* Lib. IX. Obs. iur. 16. *b*) non quod sua aetate vixerit, sed quod eius lucubrationes ei in deliciis fuerint. v. *Ant. Augustinus* Lib. I. Emend. & opin. c. 5.

§. VIII.

Vnde solidae iurisprudentiae cultores *Gaii* Institutionum fragmenta cum Institutionibus Iustinianeis sedulo conferre debent; hac tamen adhibita cautione, vt, quae ab *Aniano* & *Wisi-Gothis* illis sunt addita, a genuinis *Gaii* laboribus prudenter separent, ne cum *Ezechiele Spanhemio*, viro alias doctissimo, *a*) *Gaio* manumissionem in ecclesia *b*), quae aeuo demum *Constantini* inualuit, tribuant; plures eiusmodi Gothorum interpolationes *Antonius Contius c*) & *Iacobus Gothofredus d*) annotarunt.

a) In orbe Romano exercit. 2. c. 5. & in add. p. 578. *b*) cuius Lib. I. fragm. *Gaii* tit. 2. fit mentio. *c*) Lib. I. Disput. c. 12. *d*) in prolegom. Theod. c. 5.

§. IX.

Quamplurima etiam ex veteribus Romanorum Legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis *a*) & responsis prudentum, in Digesta relatis, sunt desumta & in Institutionum libros collocata; vnde frequenter Imperator *ad latiores Digestorum libros* prouocat, eoque lectorem remittit *b*).

a) Indicem Legum & Senatusconsultorum veterum, quorum in Institutionibus fit mentio *Ioannes van de VVater* editioni suae Institutionum p. 653. subiecit. *b*) notabile vexatissimus §. 2. I. *de actionibus* praebet exemplum ibi: *Sane vno casu qui possidet, nihilominus actoris partes obtinet, sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit*, hunc enim vnicum casum ICti in Digestis hactenus reperire non potuerunt.

runt. vid. *Ioannes Deniatii* Antecessoris Parisiensis dissertatio ad §. 2. I. *de Act. Theophili* paraphrasi subiecta.

§. X.

Nec minus ex antecedentium Principum Legibus & constitutionibus nimirum *Augusti*, *Tiberii*, *Neruae*, *Traiani*, *Hadriani*, *Pertinacis*, *Pii*, D. *Marci*, *Seueri* & *Antonini*, *Gordiani*, *Valentiniani*, *Theodosii* & *Arcadii*, *Leonis*, *Zenonis*, *Anastasii* & *Iustini* plurima, nomine eorum expresso & non expresso, in libris Institutionum adducuntur *a*).

a) Horum Indicem exhibet *van de VVater* post Institut. p. 652. & *Dn. VVieling* p. 183.

§. XI.

Prae ceteris autem ingens Imperatoris *Iustiniani* Decisionum & Constitutionum, quibus ius vetus vel emendatur, vel confirmatur, vel ampliatur, quibusque iuris antiqui dirimuntur controuersiae, in Institutionibus refertur numerus *a*), vt iure meritoque hos libros *Iustiniano* attribuamus potius, quam vlli alii Imperatori vel iuris auctori, ex cuius libris desumta sunt cetera, quae in Institutionibus Iustinianeis conspiciuntur.

a) Index Decisionum & Constitutionum Imperatoris *Iustiniani*, quarum mentio in Institutionum libris fit, opera *Iacobi Cuiacii* compositus, post editionem *Ioannis van de VVater* p. 655. reperitur, alium harum Decisionum & Constitutionum indicem, ex Cuiacio, Vulteio & Baudoza collectum, Cl. *VVielingius* Iurispr. restitutae p. 179. inseruit.

§. XII.

Ad constitutiones *Iustiniani* illae etiam sunt referendae, quas imperator in Institutionibus fecit, quaeque alibi non reperiuntur, nimirum Constitutio, *de SCto Pegasiano tollendo a*), *de data minori XX. annorum seruorum manumittendorum potestate b*); *de herede*

rede vetito in testamento testimonium perhibere c), nec non, *de satisdationibus in iudiciis præstandis d*).

a) v. §. 7. 9. *de fideic. hered.* *b*) v. §. fin. I. *Qui & ex quib. causs.* *c*) §. 10. I. *de testam. ordin.* *d*) §. fin. *de satisd.*

§. XIII.

Tandem etiam Institutionum libri Constitutiones quasdam continent, quæ priori aut repetitæ prælectionis Codici non fuerunt insertæ, aut iniuria temporum periere; Memorabile exemplum præbet constitutio *Iustiniani* correctoria *de personis incertis*, ad quam nos Imperator in §. 27. I. *de legatis* & §. 1. I. *de Bon. possess.* remittit, quæ tamen in Codice repetitæ prælectionis non reperitur *a*).

a) Nudum enim titulum *de personis incertis* Codex Iustinianeus Lib. VI. Tit. 48. nobis proponit, sine nigro seu nulla lege rubricæ subiecta. Huc etiam pertinet Constitutio, *de iure patronatus*, cuius §. pen. *de legit. agn. successione* facit mentionem, nec non Constitutio *de plus petitionibus*, de qua in §. 24. & 33. *de Action.* agitur, & Constitutio condictitia in §. 24. I. *de action.*

§. XIV.

Existimat quidem *Reinerius Baçbouius a*) in priorem tantum Codicem hanc constitutionem esse positam, sed Codici, quem habemus, repetitæ prælectionis illam etiam insertam fuisse, ex *Photio b*), & *Balsamone c*), qui nullo alio Codice quam repetitæ prælectionis vsi sunt, liquido constat *d*).

a) Ad Treutl. Vol. I. Disput. 10. th. 7. *b*) in Nomocanone Tit. XII. c. 9. *c*) in συλλογῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ex Libro I. Codic. in paratitl. ad tit. 2. *d*) conf. *Ioannes Strauchii* dissert. ad Tit. 48. Lib. VI. Cod. *de personis incertis* Ienæ 1671, ventilata & ibidem 1714. recusa.

§. XV.

Quamuis autem quidam sibi, varia παροράματα nævos-

nosque quamplurimos in hisce quatuor Institutionum libris sese inuenisse, persuadeant; esse tamen illos opus laude dignum, censemus, vtilemque Iurisprudentiae Romanae a *Triboniano* nauatam operam debitis laudibus cum *Iacobo Cuiacio* a) & *Antonio Fabro* b) prosequimur.

a) Lib. II. Obs. c. 38. b) in pr. Rationalium.

§. XVI.

Quodsi enim percurramus ipsas, de quibus sermo nunc est, Institutiones, ea, quae ad iuris introducti originem & caussam, ad ritus, formulas, solemnia populi Romani verba, ipsumque veterum iudiciorum ordinem pertinent, sine quibus intelligi haud possunt leges Romanorum, accurate satis pertractata, detegemus a).

a) Exemplo Tit. I. *de Testam. ordin. de Lege Falcidia, Codicillis, de fideicommiss. heredit.* & *ad SCtum Trebell.* &c. erunt.

§. XVII.

Cum itaque hi Institutionum libri haud exiguam Romanae antiquitatis contineant partem, adeoque a nemine, nisi qui interiorem sibi antiquitatis comparauerit scientiam, commode, monente *Francisco Hottomanno* a), intelligi queant; elegantioris iurisprudentiae sectatoribus viri doctissimi *Ioannis Gottlieb Heineccii Antiquitatum Romanarum, iurisprudentiam illustrantium, Syntagma, secundum ordinem Institutionum digestum* b), in quo ad singulos Institutionum titulos ea, quae ex antiquitatibus, ad intelligendam illam iuris materiam, faciunt, explicantur, & omissa a *Triboniano* supplentur & emendantur, de meliori, vt nihil penitus antiquitatis ignoretur c), commendamus.

a) Ad pr. I. *de testam. ordin.* b) Halae 1719. 8. edit. & Argentor. 1724. recusum. c) sunt verba Imperatoris in pr. I. *de testam. ordin.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Non minorem laudem hi Institutionum merentur libri, quod controuersiae inter Proculianos & Sabinianos, vehementi spiritu olim agitatae, a *Triboniano* vero in Digestorum libros incaute relatae, nec tamen sopitae, feliciter saepius componantur, ac, reiecta vnius scholae sententia, altera, vel reiecta vtriusque scholae opinione, media quaedam sententia auctoritate publica muniatur ac firmetur.

§. XIX.

Exemplum huius rei §. 3. I. *Qui & quibus ex caussis* &c. praebet, vbi reiecta *Caii* ICti sententia, quae in L. 10. D. *eodem* proponitur, reliquorum iuris auctorum *a*) opinio, qui ad fraudulentam manumissionem & fraudandi animum & euentum fraudis requirunt, confirmatur.

a) Nimirum Vlpiani in L. 4. §. 19. D. *de fideicommiss. lib.* Papiniani in L. 77. *de Reg. iur.* & Imperat. Alexandri in L. 1. C. *Qui manum. non poss.*

§. XX.

Plura sublati veterum ICtorum dissensus exempla in §. 13. 34. & 37. *de Diuisione rerum*, §. 2. *de vsucap.* pr. *de hered. instit.* §. 10. & 14. *de legatis*, §. 2. *de assign. libert.* §. 2. *de Emtione & vendit.* §. 4. *de locatione & conduct.* §. 2. & 9. *de Societate* §. 6. & 8. *Mandati* aliisque quamplurimis in locis occurrunt.

§. XXI.

Nec minus ad laudes Institutionum Iustinianearum referimus, quod multa singularia, quae frustra in aliis iuris nostri libris & auctoribus quaeruntur, contineant; Quis enim veterum ICtorum fideicommissorum & Codicillorum originem aperuit? quis diuersa furtorum genera tam accurate recensuit, & furti concepti mentionem iniecit? Quis Legem Hostiliam ab obli-

obliuione, quam *Tribonianus*, vindicauit? Taceo reliqua, quorum *Iacobus Cuiacius a*) longum catalogum contexuit.

a) Lib. II. Obſ. c. 38. qui etiam apud *Hoffmannum* in hiſt. iur. p. 317. *Ioannem van de VVater* poſt Inſtitutiones pag. 657. & *VVielingium* p. 189. reperitur.

§. XXII.

Vt autem Inſtitutionum harum confectores, *Tribonianus*, *Dorotheus* & *Theophilus* homines fuere; ita quibusdam illas laborare næuis ac vitiis, quæ *Tribonianum* iuſtæ doctiſſimorum hominum ſubiecerunt cenſuræ, lubenter concedimus; non enim connexio tantum hiſce in libris ſæpius eſt neglecta, ſed etiam quamplurima inutilia, obſoleta & antiquata *a*), alia perperam poſita, in iis reperiuntur.

a) Exemplo erit doctrina Lib. III. *de ſucceſſionibus ab inteſtato*, quæ per Nouellam 118. penitus eſt immutata.

§. XXIII.

Hisce vitiis merito annumeramus, quod ne quidem prima fundamenta, in materiis maxime neceſſariis, vt in doctrina de ſponſalibus, dote, diuortio, pignore, hypotheca, pactis, contractibus innominatis reſtitutione in integrum, iurisdictione, foro competente & inprimis proceſſu iudiciario, cuius particulæ quædam tantum libro quarto recenſentur, tacta fuerint, ideoque Doctoris ſupplementa neceſſario deſiderent.

§. XXIV.

Has itaque Inſtitutiones Imperator *Iuſtinianus* XI. Kal. Decembr. A. C. DXXXIII. publicauit, illisque *pleniſſimum Conſtitutionum ſuarum robur* accommodauit. Hinc certo reſpectu priores ſunt Pandectis, certa ratione poſteriores, certo conſiderandi modo etiam coætaneæ; *priores* ſunt Digeſtis ratione promul-

ga-

gationis *a*), *posteriores* ratione compositionis *b*), & *coaetaneae* ratione confirmationis; vno enim eodemque die cum Pandectis vim iuris acceperunt *c*).

a) v. §. 6. pr. I. *b*) §. 3. & 4. pr. I. *c*) v. §. 23. Const. *Tanta de confirm. Digest.* & L. 2. § pen. C. *de V. I. E.*

§. XXV.

Variae post diuinum Typographiae inuentum Institutionum prodiere editiones, quarum antiquissima videtur, quae anno 1468. in membrana per *Petrum Schoyffer de Gernsheym* Moguntiae est excusa *a*); quam Louaniensis a. 1473. Romana 1475. Moguntina 1476. Veneta 1478. Basileensis anno 1486. aliaeque sunt insecutae; ex recentioribus Institutionum editionibus *Ioannis van de Water b*) & *Boehmeri c*) reliquis praestant.

a) v. *Michaëlis Mattaire* Annal. Typogr. T. I. p. 64. & Celeberrimi *Fabricii* Bibl. Graec. Vol. XII. p. 355. *b*) quam cum integris *Theodori Marcilii*, *M. Antonii Mureti* & *Iani a Costa* notis Traiecti ad Rhenum 1714. adornauit. *c*) quae Halae 1728. prodiit.

§. XXVI.

Germanice Institutiones Francof. 1535. f. opera *Orthdlphi Fuchspergeri*, Dillenburgi a. 1551. & 1565. 8. Cothenis 1632. 8. Ingolstad. 1549. & 1592. f. & Augusti Vind. 1717. 4. Belgice ex versione *C. Ortwini*. Lugd. Bat. 1715. 4. Gallice studio *Du Teilii* Parif. 1670. 12. & *Claudii Iosephi de Ferriere* Parif. 1719. 12. & 1722. publicam lucem adspexerunt *a*).

a) v. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Graecae l. cit.

CAP.

CAP. IX.

DE CODICE REPETITÆ PRÆLECTIONIS.

§. I.

CVm autem variæ post Iustinianei Codicis editionem nouæ Constitutiones, vt & quinquaginta decisiones, quibus vetus valde corrigebatur iurisprudentia, essent promulgatæ; Imperator *Iustinianus*, vt prior Codex emendaretur, nouusque auctior & emendatior, insertis illis Constitutionibus & Decisionibus, conficeretur, iussit *a*).

a) Vid. Imperat. Constitutio *de emendat. Cod. ad Senat. vrb. Constant.* §. 1. & 2.

§. II.

Laborem hunc suo iterum *Triboniano*, vt & *Dorotheo*, *Mennæ*, *Constantino* & *Ioanni* viris eloquentissimis commisit, illisque, vt priorem Codicem a superfluis, contrariis & obsoletis purgarent, nouasque Constitutiones ac quinquaginta Decisiones decerperent, & per titulos distributas, nouo Codici insererent, negotium dedit *a*).

a) v. §. 2. Const. *de emend. Cod.*

§. III.

Qui etiam, emendata prioris Codicis editione; *nouum Codicem* tum ex variis anteriorum principum constitutionibus, in tres illos Codices *Gregorianum*, *Hermogenianum* & *Theodosianum* relatis, tum potissimum Imperatoris *Iustiniani* collectum, confecerunt, & in illum præcipuam iurisprudentiæ partem, quæ Iustinianeo florebat seculo, coniecerunt *a*).

a) Indicem legum Codicis, ordine alphabetico & chronologico digestum, Cl. *Wieling* Iurispr. restit. inseruit.

R §. IV.

§. IV.

Sicut autem, fatente ipſo Imperatore *Iuſtiniano* a), *in nullo aberrare, ſeu in omnibus irreprehenſibilem & inemendabilem eſſe, diuinæ vtique ſolius non autem mortalis eſt conſtantiæ*; ita confectores huius Codicis Conſtitutiones principum, in illum relatas, non raro interpolarunt, plures in alium ſenſum detorſerunt, falſique genus non vnum admiſerunt; innumeras Legum, Codice *Theodoſiano* contentarum, interpolationes *Iacobus Gothofredus* b) annotauit & recenſuit.

a) V. L. 3. §. 13. C. *de V. I. E.* b) In comment. ad ſingulas Leges Cod. Theodoſ. & in prolegom. c. 4.

§. V.

Quæ cum ita ſint, fragmenta Codicis Gregoriani & Hermogeniani, a *Ioanne Sichardo*, *Iacobo Cuiacio* & *Antonio Schultingio* notis illuſtrata, inprimis vero Codicem Theodoſianum, cum omni eruditione refertis *Iacobi Gothofredi* commentariis, iuris Iuſtinianei cultoribus de meliori commendamus a); hiſce enim ducibus ad genuinum conſtitutionum imperialium, a *Triboniano* interpolatarum, ſenſum commode peruenire poterunt.

a) V. Diſſert. auctoris inaug. *de Codice Theodoſiano, eiusque in Codice Iuſtinianeo vſu*, Ienæ 1719. habita.

§. VI.

Abſoluitur Codex XII. libris, quilibet ſuos habet titulos, titulus vero ſuas leges a); tituli eiusdem plerumque ordinis ſunt, ac in Digeſtis, ita, vt multis quoque ad imitationem Edicti Perpetui ille compoſitus videatur.

a) Diſtinctio librorum titulorumque memoratur quoque apud *Euagrium* Lib. I. Hiſt. Eccl. cap. 12.

§. VII.

Continet autem Codex conſtitutiones Principum ſingu-

singulares, id est, ad propositam facti speciem emissas; vnde etiam in illis non valet argumentum a contrario sensu, vel, quod idem est, ab vnius inclusione ad alterius exclusionem; quod bene *Hartmann Pistoris a)*, *Vulteius b)* & *Valentin Guilielm Förster c)* aliique monuerunt.

a) Lib. I. qu. 30. n. 23. b) Discept. 15. c) Lib. Obs. Succiss. c. 24.

§. IIX.

Singulae huius Codicis Leges suas inscriptiones habent, nonnunquam & subscriptiones, vt & loca, vbi constitutio data, a quibus tamen, cum in illis varia incuria typographorum irrepserint vitia *a)*, ad auctorem legis eiusque aetatem non tuto semper argumentari licet; quare vtilem *Iacobus Gothofredus b)*, *Petrus Relandus c)* & illustrissimus quidam Neapolitanus *d)* iurisprudentiae nauarunt operam, quod inscriptiones & subscriptiones Codicis Iustinianei a mendis purgare, & sic constitutiones in illum relatas maiore in luce collocare voluerint.

a) Obseruat hoc *Antonius Pagi* in Crit. ad Baronium ad a. 287. *Corrigendus error*, ait, *collectorum Codicis Iustinianei, qui in titulis legum emissarum Diocletiano II. & Aristobulo Coss. ac Maximo II. & Aquilino ante Kal. Aprilis scripsere Impp. Diocletianus & Maximianus A. A. cum id temporis vnus Diocletianus imperaret. Porro in titulos legum Codicis Iustinianei & in harum subscriptiones toties error irrepsit, vt fateri cogamur valde plerumque vrgentia non esse quae inde deducuntur argumenta.* b) In Chronologia Codicis Theodosiani. c) In Fastis Consularibus Traiecti 1715. d) Scilicet *Diego Vincenzio Vidania* in specimine maioris operis sub h. T. edito: *Inscriptiones & subscriptiones Iustinianei Codicis a Typographorum incuriis vindicatae*, cuius *Henricus Brenckmannus* in epistola *de Consulibus, quorum in Pandectis fit mentio*, meminit. add. *Giornali* de Letterati D' Italia Tom. Ventes. A. 1725 p. 440.

§. IX.

Inſcriptiones Legum nomina Imperatoris, vel etiam plurium, nec non Præfecti Prætorio, vel alterius magiſtratus, ad quem Conſtitutio data eſt, continent; Sed nomina legislatorum, inprimis *Conſtantini Conſtantii* & *Conſtantis*, *Ioueani* & *Iuliani*, *Valentiniani* & *Valentis*, *Iuſtini* & *Iuſtiniani* ſæpius confundi, *Iacobus Gothofredus* a), *Thomas Reineſius* b) & *Petrus Relandus* c) non vno loco annotarunt.

a) In Chronol. Cod. Theod. b) in epiſt. ad Rupertum. c) in Faſtis Conſul. p. 282. 691. & alibi.

§. X.

Subſcriptiones nomina Conſulum, non ſuffectorum ſed ordinariorum, quorum Conſulatu conſtitutiones emiſſæ ſunt, exhibent; Reſcriptis enim principum, etiam iis, quæ in Codices *Theodoſianum* & *Iuſtinianeum* ſunt relata, non ſuffectorum ſed ordinariorum Conſulum nomina fuiſſe addita, *Antonius Pagi* a) aduerſus *Baronium* & *Panuinium*, & *Petrus Relandus* b) contra *Cuperum* recte monuerunt.

a) In diſſ. hypat. ſeu *de Conſulibus Cæſar.* p. 57. b) in Faſtis Conſularibus p. 23. exinde *Henricus Dodwellus* aduerſus *Falconerium*, qui *Seuerum* & *Sabinianum*, quos A. V. C. 908. Faſti Conſulares exhibent, non *ordinarios* fuiſſe, ſed *ſuffectos* contendebat in inſcriptionibus athleticis, etiam telum depromſit.

§. XI.

Præterea plures in Codice Iuſtinianeo leges hac notantur formula: *Poſt Conſulatum*, quæ a *Conſtantini M.* tempore inualuit a), maximeque fuit frequentata, poſtquam idem Romanum Imperium in orientale & occidentale diuiſit, atque, vt ex duobus Conſulibus, quos annuos eſſe voluit, alter Romæ, alter Conſtantinopoli deſignaretur, ſtatuit.

a) Legitur ea primum in Faſtis Idatianis a. 307. quo *Maximinianus Herculius* IX. & *Conſtantinus* Conſules ordinarii fuere.

§. XII.

§. XII.

Hoc enim modo, notante *Onuphrio Panuinio a)*, euenit, vt ob bella & ciuilia & externa, vel alias etiam ob caussas annus sine ordinariis Consulibus aliquando fuerit, ac Consules, qui superiori anno Consulatum gesserant, fastis nomen dederint, de quo *Antonius Pagi b)* ex professo tractauit, variaque formulæ *Post Consulatum* genera simul recensuit.

a) Lib. II. Fastor. b) in diss. hypat. p. 316. sequ. conf. *Mabillon* de re diplom. Lib. II, c. 25. §. 3.

§. XIII.

Dies denique & menses, quibus latæ fuerunt, legibus additæ reperiuntur a); & quamuis legum subscriptionibus respectu dierum & mensium non semper fidere liceat, quoniam non omnes leges datæ sunt illis diebus, qui subscripti sunt, sed quædam REDDITÆ, quædam PROPOSITÆ, LECTÆ aliæ; non tamen mensium & dierum obseruationem, quum aliam præstet vtilitatem, plane esse negligendam, bene *Hadrianus Relandus b)* monuit.

a) Quare *Freymonius* in Simphonia iuris anno 1574. edita leges Codicis secundum seriem dierum, quibus illæ latæ sunt, digessit. b) in præfat. Fastis Consularibus *Petri Relandi* fratris sui præmissa.

§. XIV.

Cum itaque in Codice Iustinianeo non alio charactere anni distinguantur, quam nominibus consulum a), non minimum autem ad iuris scientiam accurata temporum & interuallorum distinctio conferat b); Fastorum Consularium euolutio Iuris Iustinianei cultoribus curæ cordique esse debet.

a) Eundem computandi modum priorum seculorum scriptores obseruarunt, vnde *Iulianus* Orat. II. consulatum ἐπώνυμον τȣ̃ ἔτȣς ἀρχὴν vocat add. *Seneca* III. de Ira c. 31. & *Rad. Fornerius* II. Rer. Quotid. 18. b) quod *Antonius Schultingius* in oratione de Iurispru-

dentia historica Franck recitata, *Henricus Brenckmannus* in Alfeno ICto, *Mercerius* in Concil. p. 118. *Val. Guil. Förster* Lib. I. de interpr. c. 5. & *Theodorus Ianson ab Almelouen* in praef. Fastis Consularibus praemissa indicarunt.

§. XV.

Ad quem finem, prae ceteris Fastorum Consularium scriptoribus *a*), *Petri Relandi* ICti *Fastos Consulares ad illustrationem Codicum Iustinianei & Theodosiani secundum rationes temporum digestos atque auctoritate scriptorum atque lapidum antiquorum confirmatos a*) commendamus, quippe qui labor ordinem & successionem Imperialium Constitutionum, omnemque eius temporis rationem mirifice illustrat.

a) cit pag. *b*) quos frater eius *Hadrianus Relandus* Traiecti Batau. 1715. in 8. edidit, simulque Fastos Consulares Graecos ex Codice MSCto Bibliothecae Mediceae & Latinos ex MSCto Bibl. Oxon. nec non *Henrici Brenckmanni* epistolam *de Consulibus, quorum in Digestis fit mentio*, operi subiecit.

§. XVI.

Codici suo Imperator *Iustinianus* peculiari constitutione, XVI. Kal. Decembr. DXXXIV. data, auctoritatem legalem tribuit *a*) ei *Repetitae Praelectionis* nomen imposuit, vtque ex die quarto Kal. Ian. in iudiciis, exclusis ceteris Constitutionibus, quae extra corpus hoc legerentur, allegaretur, iussit *b*).

a) v. Constit. *de Confirmat. Codic. Iustin. ad Senat. Vrb. Constantinop.* data. *b*) Vtrum vero etiam antinomiae in Codice dentur v. *Charonda* Lib. II. Pithan. c. 1.

§. XVII.

Quod autem Codicem suum *Repetitae Praelectionis* Imperator appellauerit, eius rei rationem ipsemet reddit in Constitutione sua *de Emendatione Codicis a*); ait enim secundas editiones a veteribus *Repetitas Praelectiones* appellatas fuisse, idque exemplo *Vlpiani*

piani

piani, qui libros ſuos ad Sabinum hoc titulo donauit, probat.

a) §. 3. Quinam autem prælector dictus *Gellius* Lib. XXIIX. c. 5. & quænam prælectiones *Iacobus Cuiacius* in pr. paratitl. in Cod. docent.

§. XIIX.

Vtrum vero Codex repetitæ prælectionis Pandectis deroget, an ſecus? valde inter Doctores diſceptatur: ſunt enim qui negatiuam ſimpliciter defendant, vt *Obertus Giphanius a*), *Adam. Georg. Struuius b*) & *Georg. Frantzkius*, alii quinque illas Conſtitutiones, quæ L. 2. *de Præf. Africæ*, L. f. C. *de Iurei. propter calumn. dand.* L. f. C. *de teſtam.* L. f. C. *de legit. hered.* L. f. C. *de Caduc. tollend.* continentur, vtpote quæ poſt Pandectarum editionem publicatæ ſunt, leges in Pandectis corrigere, exiſtimant.

a) In pecul. libro. *b*) in Syntagm. iur. ciu. Ex. 1. §. 62. *c*) in pr. π. n. 17.

§. XIX.

Viciſſim alii per quinquaginta Deciſiones tantum Pandectarum ius abrogari, per alias leges non item, vt *Helfricus Vlricus Hunnius a*), *Edmundus Merillius b*) exiſtimant; alii denique, vt *Albericus Gentilis c*), *Benedictus Carpzouius d*), *Ericus Mauricius e*), *Wolfgangus Adam. Lauterbachius f*) & *Ioachimus Hagemeier g*) ſimpliciter præcipuam auctoritatem legibus in Codice, vtpote poſterioribus, tribuunt.

a) De auctorit. iur. c. 1. qu. 1. *b*) in prolegom. ad L. Deciſ. *c*) de libr. iur. ciu. c. 1. *d*) P. 2. C. 7. def. 6. *e*) de libr. iur. comm. th. 14. *f*) in Compend. Pandect. p. 3. *g*) lib. ſingul. *de auctor. Iur. ciu. & Can.* c. 5.

§. XX.

Verum enim vero cum Codex repetitæ prælectionis præter L. Deciſiones & quinque illas Conſtitu-

tiones, post Pandectarum editionem datas, Digestis complectatur ius recentius *a*), & constitutiones tempore posteriores, monente *Modestino* ICto *b*), potiores sint his, quae ipsas praecesserunt; illorum, qui Codicem, nullo habito respectu ad L. Decisiones vel alias constitutiones, Pandectis derogare statuunt, sententiam merito amplectimur.

a) *Purgatum enim & candidum, omnibus & circumductis & additis & repletis, factum esse Codicem repetitae praelectionis*, ipse Imperator §. 4. Constit. *Cordi nobis est*, profitetur. *b*) in L. vlt. ff. *de Constit. Princ.*

§. XXI.

Huius Codicis repetitae praelectionis maior olim fuit auctoritas, quam Pandectarum, partim quod ius nouum exhiberet, partim quod multa in fauorem Clericorum *a*) statuta in eo reperirentur; vnde etiam euenit, vt plura Codicis, quam Pandectarum exempla extent: quae tamen exemplarium multitudo quamplurimas etiam variantes lectiones *b*) induxit.

a) Vnde *Theodorus Balsamon* collectionem legum ecclesiasticarum ex corpore Iuris Iustinianei instituit, quae apud *Iustellos* in Biblioth. iur. Can. vet. p. 1225. reperitur, conf. *Conring*. de Orig. Iur. Germ. c. 20. *b*) de hisce *Antonius Contius* in praef. Codici praem. conqueritur.

§. XXII.

Cum autem multae inde iniuria temporum exciderint Constitutiones; illas opera *Antonii Augustini*, *Iacobi Cuiacii* & *Antonii Contii a*) ex Basilicis, Photii Nomocanone, aliisque iuris Graeci Scriptoribus restitutas habemus *b*), quae tamen omni in foris nostris destituuntur auctoritate, & ne quidem in casibus, iure ciuili haud decisis, docentibus *Alberico Gentili c*), *Christophoro Besoldo d*), *Arthuro Duckio e*), *Christophoro Richtero f*), *Lauterbachio g*) aliisque, allegari possunt.

a) Qui, se Codicem plus quam centum quinquaginta Græcis Constitutionibus suppleuisse, in præfat. ad *π*. gloriatur. *b*) huc pertinet L. fin. C. *de sponsal.* quæ nemini, antequam *Leunclauius* eclogam suam Basilikῶν 1575. edidit, cognita fuit, quamque *Cuiacius* nouo additamento, quod in nullo Codice MSCto *Fabrottus* & *Labbaus* inuenerunt, cap. 18. Obs. Lib. XI. edidit, & deinceps Codici repetitæ prælectionis inseruit. v. litteræ V. Clar. *Christfr. VVächtleri* in Act. Erud. a. 1719. Mens. Aug. de lib. iur. ciu. c. 6. *c*) de lib. Iur. Ciu. c. 5. *d*) de auctor. iur. ciu. Lib. I. c. 4. *e*) P. 1. D. 37. *f*) in Concl. Theor, Pract. Exercit. 1. §. 7.

§. XXIII.

Variæ Codicis repetitæ prælectionis reperiuntur editiones: in antiquioribus tamen nouem tantum priores conspiciuntur libri; optima illarum est, quæ studio & opera *Antonii Contii*, ex magno Codicum MSCtorum numero emendata, Parisiis MDLXII. in f. publicam lucem adspexit.

CAP. X.

DE AVTHENTICIS.

§. I.

PRæter Romanorum Principum Constitutiones, in Codice repetitæ prælectionis etiam quam plurimæ *Authenticæ*, legibus subiectæ & literis minusculis notatæ, reperiuntur, quæ duplicis potissimum sunt generis; aut enim sunt *Friderici* I. & II. Imperatorum, eorum iussu in Codicem relatæ, aut sunt excerpta ex Nouellis, illis Legibus Codicis, quibus derogant, eum in finem, vt statim pateat, in quo Nouella a Codice abeat, addita.

§. II.

Ad *Fridericorum* Imperatorum Constitutiones pertinent Authentica *Sacramenta puberum* C. *si aduersus venditionem* a), Authentica *Cassa* C. *de S. S. Ecclesiis*, Auth. *Item nulla* C. *de episc. & Cler.* Auth. *Credentes* C. *de haeret.* Auth. *Habita* C. *ne filius pro patre*, Auth. *Nauigia* C. *de furt.* Auth. *Agricultores* C. *quae res pign.* &c. quæ in foris nostris, non quod ab auctoribus illis legis auctoritas fuerit data, sed quod vsu & obseruantia receptæ b), auctoritate legali gaudent.

a) De origine huius Authent. vid. auctoris prolusio academ. *De Sectis & controuersiis Iuris Iustinianei interpretum, quos vulgo Glossatores nominamus.* b) v. *Conradi Sinceri* diss. epistol. *de Germanic. LL. vet. ac Romani iur. in republ. nostra origine*, Thomasii Vsui mod. π. subiecta, p. 381.

§. III.

Ad Authenticarum genus posterius quod attinet, magna de illarum ætate non minus ac auctore inter Doctores est disceptatio; Quidam enim, vt *Carolus Molinaeus* a), *Ioannes Strauchius* b), & *Alexander Arnold Pagenstecher* c) paullo post *Iustiniani* tempora illas factas esse, sibi persuadent, alii *Irnerium* omninium Authenticarum faciunt auctorem, veluti *Tiberius Decianus* d), *Conradus Rittershusius* e), & *Ioann Iacob Wisenbach* f), alii denique, vt *Cornelius Bynckershoeckius* g) & *Georg Beyerus* h) media incedunt via, & statim post tempora *Iustiniani* summaria Nouellarum Legibus Codicis quidem subiecta, aucta tamen deinde per *Irnerium* aliosque eius ætatis ICtos illa fuisse, statuunt.

a) In Lect. Dolan. III. n. 20. b) in Irnerio non errante cap. 2. c) in prolusione, Irnerio iniuria vapulanti præmissa. d) in apolog. pro Iurisprud. aduersus *Alciatum* c. 8. n. 6. e) in Promulside errorum Irner. f) in Syllog. err. Irner. g) de auct. & authorit. Authent. c. 3. h) in Posit. ad π. p. 30.

§. IV.

§. IV.

Qui *Irnerium* Authenticarum plane non esse auctorem, sed illas paullo post *Iustiniani* tempora, ante lapsum scilicet seculi sexti Codici insertas fuisse, statuunt, ad *Gregorii* I. pontificis, quem non vltra viginti quinque annos ab obitu *Iustiniani* sedisse constat, auctoritatem confugiunt, eumque non solum Auth. *Presbyteros C. de episc. & Cler.* citare, sed & ad verbum referre *a*), contendunt.

a) Lib. XI. epist. 54. ibi; *Ne vero obiiciatur*, ait, *quod de Clerico hoc loquitur, non de Presbytero, sciendum est, quod in eadem constitutione L. 1. Cod. legitur appellatione Clericorum & Presbyteros & Diaconos contineri. Verba autem legis sunt ista: Presbyteros & Diaconos & Subdiaconos, Cantores, & Lectores, quos omnes Clericos appellamus.* vid. tamen *Niellius* Disp. feud. 2. th. 5. & *Bynckershoeck.* de auth. Auth. p. 57.

§. V.

Nec minus ad *Burchardum Wormatiensem* & *Iuonem Carnotensem* canonum collectores, quorum ille iam A. C. 1010. scripsit, hic vero 1114. antequam *Irnerius* ius profiteri coepit, obiit, prouocant, & in illorum libris varias Authenticas, v. g. Auth. *item praedium* & Auth. *sed & permutare C. de S. S. Eccles.* nec non Auth. *qui res vero*, sese inuenisse credunt, indeque, *Irnerium* nullas Authenticas in Codicem retulisse, concludunt *a*).

a) Vt *Pagenstecher* in Sicilimentis ad compend. Lauterbach. manip. tertii inprimis appendice, quem cum *Cornelius Bynckershoeckius*, edita diatriba: *de auctoribus auctoritateque Authenticarum*, inter ceteros confutasset, *Irnerium*que si non omnium, tamen quarundam Authenticarum fuisse auctorem, docuisset, magna inter illos orta est contentio; *Pagenstecherus* enim *Bynckershoeckio* auditorem quendam obiiciebat, cui *Bynckershoeckius* in *Contentione literaria* respondebat, mox *Pagenstecherus Irnerium iniuria vapulantem* Groeningae, 1701. 4. edebat, & in praefatione ad lectorem aduer-

aduersus *Bynkershoeckium* disputabat, cuius tela hic in praefat. ad librum singularem *ad L. Rhodiam de Iactu* Hagae 1703. editum, excepit.

§. VI.

Qui vero *Irnerium* omnium Authenticarum fuisse auctorem contendunt *a*), illorum assertio nullo alio nititur fundamento, quam fama diuturni temporis, nec ex *Odofredo b*), ad quem prouocant, suam intentionem probant, quippe qui non ipsam Authenticam *Irnerio* adscribit, sed ab eo aliquid ad illam adiectum adsutumque fuisse, saltim narrat.

a) Vt praeter auctores §. 3. citatos *Didacus Couarruuias* ad cap. si heredes X de test. n. 7. *Guido Pancirollus* de claris LL. interpret. Lib. II. c. 13. & *Ianus Vincentius Grauina* de ortu & progressu iur. ciu. p. 172.
b) ad Auth. *qui res* C. *de S. S. Eccles. Or signori*, ait, *vos non debetis hic plus habere in ipsa Authentica: tamen quidam hic habent plus, sed ista verba non sunt iusti, quia non sunt in corpore Authenticarum, sed haec sunt verba Irnerii*. conf. *Ioan. Strauchii* Irnerius non errans, c. 2.

§. VII.

Qui quasdam denique *Irnerio* Authenticas tribuunt, partim ad constantem Doctorum famam prouocant, partim testimonia Glossatorum, inprimis *Azonis a*) *Accursii* & *Odofredi*, quibus *Irnerius* quarundam Authenticarum auctor expressis verbis declaratur, afferunt.

a) Qui in summa ad Tit. de SS. Ecclesiis n. 13. *re carens, inquit, & pensionem soluere tenetur singulis temporibus etiam futuris, prout conuentum est; Et sic videtur adiecisse Guarnerius*; plura collegit amplissimus *Bynckershoeckius* de auct. auctoribusque Auth. cap. 3.

§. IIX.

Si itaque in re tam controuersa & dubia dicendum quod res est, statim post excessum *Iustiniani* interpres qui-

quidam, quia Nouellæ nondum in ordinem erant redactæ, summaria quædam Legibus Codicis subiecisse videtur, quæ deinde ab *Irnerio* reliquisque Iuris Iustinianei, qui seculo XII. & XIII. vixerunt, interpretibus fuere auctæ, Authenticarumque nomen illis tributum, quam sententiam amplissimus *Cornelius Bynckershoeckius a*) late deduxit, & ad argumenta dissentientium solide respondit.

a) in diatriba *de auctor. auctoribusque Authenticarum* a. 1699. edit.

§. IX.

De numero harum Authenticarum certo non constat, quamuis *Conradus Rittershusius a*) CCXXIII. numeret, multas enim a veteribus citari, quæ hodie nuspiam apparent, alias vero, veteribus plane incognitas, hodie deprehendi, idem *Cornel. Bynckershoeckius b*) ostendit.

a) in Comment. ad Nou. p. 77. b) de auctor. auctoribusque Auth. p. 46. seq.

§. X.

Multis Authenticas scatere vitiis, viri doctissimi ex professo monstrarunt; *Conradus Rittershusius a*), quadraginta Authenticas partim falsas, partim impertinentes, partim omissas esse, vbi apponi debuissent, docuit; eodem modo quindecim *Irnerii* errores *Ioannes Iacobus Wissenbachius b*) perstrinxit, quodque quamplurimas Authenticas perperam descripserit, alias in alienum locum transtulerit, adeoque oscitanter consarcinauerit, grauiter conquestus est.

a) in promulside errorum Irnerianorum, quæ cura *Georgii* Filii prodiit & annexa est edit. nouiori e. poss. Nouell. methodicæ Argentorati 1669. 4. b) in sylloge errorum Irnerianorum, quæ adiecta est eius diatribæ de mutuo Franeck. 1660.

§. XI.

§. XI.

Causam tamen Irnerii *Ioannes Strauchbius a*) & *Alexander Arnoldus Pagenstecher b*) strenue egerunt, & non solum, eum nullas in Codicem Authenticas retulisse, sed etiam in Authenticis, Codici insertis, nihil admissum esse erroris, contenderunt.

a) in Irnerio non errante, quae inter dissert. academicas Ienae 1673. editas num. 4. est. *b*) in Irnerio iniuria vapulante Groeningae 1701. 4.

§. XII.

Ad auctoritatem Authenticarum quod attinet, *Franciscus Balduinus a*), *Ioseph Maria Suaresius b*) & *Ioannes Strauchbius c*) illas, si non *Lotharii* II. sanctione expressa, tamen a *Friderico* I. auctoritate imperatoria fuisse donatas, existimant; verum dictas Authenticas neque ab initio, neque ex post facto expressa sanctione, sed vsu potius, & obseruantia vim legis accepisse, probabilius videtur.

a) in protheoria ad Nouell. *b*) in notitia Basilic. *c*) in Irnerio non errante c. 2.

§. XIII.

Vtrum vero Authenticis, a sensu Nouellarum licet alienis, fidendum sit nec ne, inter Doctores non conuenit; *Albericus Gentilis a*) & cum eo communis ICtorum schola Authenticas non aliter valere, quam quatenus cum fontibus, vnde manarunt, conueniunt, statuit; contra illas simpliciter valere, imo Nouellis, vnde desumtae sunt, praeferendas esse, *Paulus de Castro b*), *Christophorus Besoldus c*), *Matthias Berlichbius d*) & *Ioannes Strauchbius e*) contendunt.

a) de lib. iur. ciu. cap. 6. *b*) in Auth. *Res qua* C. *comm. de legat.* n. 4. *c*) de lib. iur. c. 5. vers. sed sunt. *d*) Part. II. Decis. 257. n. 44. *e*) in Irnerio non errante cap. 2. th. 7.

§. XIV.

Nos priorem amplectimur sententiam, hac tamen addita limitatione, nisi Authentica, recedens a Nouella, vsu & obseruantia maiorem, quam ipsa Nouella, nacta sit auctoritatem; ita Auth. *Bona damnatorum* C. *de bon. præscript.* quæ mentionem facit collateralium ad tertium vsque gradum; cum tamen Nouella 134. cap. fin. ex qua desumta est, descendentes solum & ascendentes commemoret, ipsi Nouellæ præfertur; Eodem modo Authentica *sed iudex* C. *de Episc & Cler.* per quam Clericis, testimonium perhibentibus, iurisiurandi necessitas remittitur, Nouellæ 123. c. 7. in qua de hac remissione nihil legitur, præstat.

§. XV.

Commentariis suis Authenticas illustrarunt *Christopherus Richterus* in expositione omnium Authenticarum *a*), & *Alexander Arnoldus Pagenstecher* in Irnerio iniuria vapulante, siue commentario ad Authenticas, Codici repetitæ prælectionis additas *b*).

a) Ienæ 1661. 4. *b*) Grœningæ 1701. 4.

CAP. XI.

DE NOVELLIS IMPERATORIS IVSTINIANI.

§. I.

DEnique Imperator *Iustinianus*, vt erat ad ius mutandum procliuis, atque etiam emendandi, supplendi, nouaque statuendi sibi reseruauerat libertatem *a*), varias, post editum repetitæ prælectionis Codicem, Constitutiones; quæ *Nouellæ*, Νεαραὶ διατάξεις, *b*) non solum ab Imperatore, sed etiam a scriptoribus eius ætatis, *Ioanne Antiocheno c*), *Diacono d*) & *Agathia e*) ap-

appellantur, ab anno DXXXV. vsque ad annum DLIX. edidit.

a) §. 3. *de emendat. Cod.* & L. 3. §. 18. C. *de V. I. E.* b) i. e. *noua* vt nouella matricula in L. 22. C. Th. *de arg. in reb.* nouella professio L. 15. C. Th. *de iure fisci.* Nouellum opus in L. 16. C. Th. *de oper. publ.* c) in Iustiniano pag. 168. d) de gestis Longobard. Lib. I. c. 23. e) Lib. V. de imperio & reb. gest. Iustin. Imperat.

§. II.

Graeco Nouellas has editas fuisse sermone, sat praegnantibus rationibus *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach a) ostendit, nec obstat, quod Graecus quarundam Nouellarum v. g. IX. XI. XXIII. XXXIV. XXXV. XLI. LXII. LXV. CIV. CXIV. CXLIII. & CL. hodie desideretur textus; ex eo enim, Latina tantum illas conscriptas esse lingua, tuto vix colligi potest b).

a) in praefat. nou. Nouell. vers. praemissa. b) fortasse enim Graecus harum Nouellarum periit textus, vt Latinae illae Constitutiones, quas Imperator Nouella 17. & 66. se edidisse dicit.

§. III.

Quamuis autem, Nouellas Graeco editas fuisse idiomate, statuamus; quasdam tamen illarum in Latinum etiam versas fuisse sermonem, ipse Imperator *Iustinianus* in Nouellis XVII. & LXVI. a), vbi duo constitutionum exempla; vnum Graece, alterum Latine se fecisse dicit, nos edocet.

a) cap. 1. §. 2. praeter has duas etiam Nou. IX, XI. XXIII. LXII. CXLIII. & CL. Latine promulgatas esse, *A. Augustinus* in paratitlis ad Nou. statuit.

§. IV.

Vtrum vero textus Nouellarum Graecus, quem hodie habemus, authenticus sit & *Iustiniani*, maior dubi-

dubitatio oritur: *Albericus* sane *Gentilis* *a*) *de textu ipsius Iustiniani Graeco non constare satis qui sit, aut vbi sit* asserit: imo *Ioannes Strauchius b*), *Graecum textum illum non esse, cui ceu authentico tuto fidi possit*, expresse dicit; sed ad horum dubia *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach *c*) respondit, Graecasque constitutiones, quas iam habemus, *Iustiniani* esse primigenias, quoniam stilum *Iustiniani*, phrases innumeras, totam orationem, ipsumque etiam animum eius prae se ferant, docuit.

a) de lib. iur. ciu. c. 7. *b*) in Irnerio non errante cap. 3. *c*) in praefat. cit.

§. V.

Hisce Nouellis Imperator constitutiones non solum antecessorum suorum, sed & proprias immutauit, nouumque plane ius statuit; exemplum praebet Nouella XXII. caput 43. vbi mulierem, cui sub conditione, ne nupserit, legatum est relictum, non aliter ad illud, nisi conditionem adimpleat, admittere voluit, & sic Constitutionem suam in L. 2. & 3. C. *de indicta viduit. toll.* anno DXXXI. datam correxit *a*); pariter L. 10. C. *de vsur.* per Nouellas CXXI. c. 1. & 2. ac CXXXIIX. L. 7. C. *de repudiis* per Nouellam XXII. c. 14. & L. 29. C. *de testam.* per Nouellam CXIV. cap. 9. emendauit.

a) vid. differt. auctoris: *de conditione, si non nupserit, vltimis voluntat. addita* §. 28. & 34.

§. VI.

Nec hic Imperatoris nostri variandi libertas substitit; quod enim vna Nouella constituit, per alteram iterum sustulit; ita Nouella XXII. cap. 14. qua, vt mulier maritum, in expeditione degentem, per decennium expectare debeat, cautum erat, per Nouellam CXVII. est immutata; eodem modo, quae de legitima Nouella XIIX. statuit, per Nouellam CXV.

cap. 3. iterum correxit, vtque legitima titulo institutionis relinqueretur, statuit *a*).

a) Indicem Nouellarum, quibus nonnulla Institutionum loca mutata sunt *Wielingius* Iurispr. restitutae p. 190. inseruit.

§. VII.

Caue tamen, omnes Nouellas, quae in Corpore iuris nostri conspiciuntur, *Iustiniani* esse, credas; quaedam enim, vt Nouella CXVII. CXL. CXLIV. *a*) CXLIX. *Iustino Iuniori*, aliae, vt Nouella CLXI. CLXIII. & CLXIV. *Tiberio* Imperatori ab *Antonio Augustino* *b*); *Henrico Agylaeo* & *Henrico Scrimgero* *c*) recte tribuuntur.

a) Referunt quidem *Antonius Augustinus*, *Henricus Agylaus* & *Henricus Scrimgerus* etiam Nouellam 148. ad *Iustini* Iunioris tempora, sed illam esse *Iustiniani*, *Ioann Friedrich Hombergk* zu Vach recte annotauit, & *Antonius Contius* in sua versione eius subscriptionem sequentem in modum restituit: *Datum Constantin. Dn. N. Iustiniani. P. P. Augusti anno XVIIII. post Consulatum Basilii V. C. anno III.* *b*) in paratitl. & schol. ad Nou. *c*) qui in margine ex veteribus exemplaribus hoc annotarunt.

§. IIX.

Deinde etiam quaedam Nouellae, nimirum CLXVI. CLXVII. & CLXIIX. sunt ex *Eparchicis*, i. e. libris, quibus *generales formae*, siue Edicta Praefectorum Praetorio *b*) continebantur; quae quamuis ab Imperatore *Iustiniano* fuerint probatae, *c*) a *Iacobo Cuiacio* ex Basilicis restitutae, ac Commentario ad Nouellas additae, minus tamen accurate *Iustiniano* adscribuntur.

a) Quae legis vim habuisse, ex L. 2. *de offic. Praef. Praet.* constat: horum mentionem facit *Harmenopulus* in promptuar. praef. §. 3. ac ex illis quaedam Lib. II. tit. 14. §. 12. refert. *b*) qui Ἐπάρχοι vocabantur, a quibus quam maxime differebant Ὕπαρχοι, quam-

quamuis hæc nomina promiscue in Nouellis posita, obseruante *Hombergkio* zu Bach ad Nou. 1. leguntur. c) vid. *Cuiacius* Lib. VI. Obseru. c. 10. v. *VVieling* in auctuar. indic. Nouell. p. 196.

§. XI.

Hæ Nouellæ præfatione, ipsa lege, & epilogo constant; præfationes, quamuis satis sint verbosæ, occasionem tamen nouæ legis & causam egregie exponunt, & non parum ad ipsius constitutionis intellectum faciunt *a*), lex ipsa in certa capita est diuisa, quæ diuisio, cum & *Iulianus* capitum faciat mentionem, antiquissima videtur.

a) v. *Seneca* epist. 94.

§. X.

Inscriptiones harum Nouellarum Græcæ *a*), antiquæ quidem sunt, & illius fere temporis, quo editæ *b*): non tamen authenticæ *c*), vt nec inscriptiones capitum veteris Latinæ versionis, quas ex *Iuliano* magnam partem esse desumtas, & in Græcum exemplar translatas, sæpius etiam perperam lectas & acceptas, *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Bach notauit.

a) Indicem titulorum, singulis Dn. *Iustiniani* nouellis constitutionibus argumentorum loco præfixorum, celeb. *Ioan. Alb. Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. pag. 373. exhibet. *b*) *Malala* enim in Iustiniano p. 220. edicti περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ κατὰ ἀσεβῶν αἱρετικῶν meminit, nec minus *Iulianus* Nouell. 17. *de mandatis principum* inscriptam esse, notat. *c*) v. *Cuiacius* Lib. XX. Obseru. 33. *d*) in præfat. Nouell. versioni præmissa.

§. XI.

In numero editiones Nouellarum non conueniunt; *Iulianus* enim Antecessor Constantinopolitanus, qui epitomen harum constitutionum circa annum 570. fecit, Nouellas CXXV. numerat *a*); *Vetus versio*

XCIIX. tantum complectitur, quæ etiam solæ a primis iuris Iustinianei interpretibus, quos Glossatores vocamus, commentariis & glossis illustrantur.

a) Vnde *Albericus Gentilis* Lib. I. de lib. iur. ciu. cap. 7. non nisi CXXV. Nouellas Imperatoris *Iustiniani* agnoscere vult.

§. XII.

Gregorius Haloander CXLIV. Nouellas exhibet; alias XXIII. ex Codice Fuggeriano *Henricus Scrimgerus* extulit, quibus *Antonius Contius* ex Iacobo Cuiacio tres adiecit, adeoque CLXIIX. edidit; quas centum sexaginta & octo Nouellas *Iustiniani* etiam Græci iuris interpretes *Harmenopulus*, *Attaliata* & *Michael Blastares* a) agnouerunt, *Dionysius Gothofredus* vero in suam corporis iuris editionem retulit.

a) Testibus *Iosepho Maria Suaresio* in Notit. Basilic. & *Mauricio* de libr. iur. comm. th. 17.

§. XIII.

An vero omnes Nouellæ Imperatoris *Iustiniani* ad nostram peruenerint ætatem, *Nicolaus Alemannus* a) & *Christian Godfried Hoffmann* b) non abs re dubitant, pluresque illum nouas sanciuisse Constitutiones, quæ partim perierint, partim adhuc in MSCtis c) lateant, probabiliter satis coniiciunt.

a) Ad Procopii anecd. p. 146. b) in hist. iur. p. 326. c) ita *Ioann. Fridericus Hombergk* zu Vach duorum Codicum elegantissimorum, quorum vnus in bibliotheca Vaticana, alter in Medicea asseruatur, in præf. ad Nou. meminit.

§. XIV.

De harum Nouellarum auctoritate multum inter viros doctos disputatur; *Adamus Reccius* a) & *Ericus Mauricius* b) omnes, quæ vulgo in Corpore iuris circumferuntur, vim ac auctoritatem habere, tuentur; *Albericus* vero *Gentilis* c) & cum eo com-

communis Doctorum schola rectius Glossatis Nouellis tantum vim legis tribuit; & cum in recentioribus corporis iuris editionibus, ordo Nouellarum, qui in Glossato corpore seruatur, fuerit interruptus, & Nouellæ non Glossatæ cum Glossatis permixtæ, hasce *Alexander Arnold Pagenstecher d)* & *Christian Gottfried Hoffmann* indicarunt.

a) In tractatu Rapsodico, siue de librorum iuris Romani quantit. & qualit. n. 64. *b*) de lib. iur. comm. th. 17. *c*) de lib. iur. ciu. c. 7. *d*) in Siciliment. ad *Lauterbach.* manip. 4. *e*) in hist. iur. p. 327. conf. *Gottfr. Ludou. Menckens* diss. de Nouellarum glossatarum & non glossatarum auctoritate.

§. XV.

Hae nouellae in nouem collationes seu collectiones sunt diuisae, non quidem a *Triboniano*, quamuis Nouellarum collectionem promiserit *a*), sed ab incerto quodam auctore, *Bulgaro* aut *Burguntione b*), vel potius a ICtis Papiensibus aetate *Friderici* II. Imperatoris *c*); & quamuis nulla nec temporis nec materiae habita fuerit ratio: tamen, quia haec diuisio ad memoriam & allegandi promtitudinem apprime vtilis est, a recentioribus Doctoribus fuit retenta.

a) in §. 4. Const. *de emend. Cod.* *b*) vid. *Hagemeier* de auct. iur. ciu. cap. 8. & *Guido Pancirollus* de claris LL. interpret. p. m. 122. *c*) vti refert *Odofredus* ad Auth. *Cassa* C. *de SS. Eccles.* & ex eo *Aluarottus* pr. de feud. n. 12.

§. XVI.

Postea *Hugolinus* ICtus loco decimae collationis libros feudorum, vt & Constitutiones Imperatorum *Fridericorum* & *Conradi*, Nouellis, vti ex *Odofredo a*) discimus, subiecit, qui iam in plerisque Corporis iuris editionibus post Nouellas conspiciuntur.

a) Ad Auth. *Cassa* C. *de SS. Eccles.* & ex eo *Aluarottus* pr. feud. n. 12. & *Strauchius* in Irnerio non errante cap. 2. verba *Odofredi* hæc sunt: *Vt vnum*

 sciatis

sciatis, Authenticum, quod fuit compositum a Iustiniano, habet nouem collationes. Postea cum venit Imperator Fridericus Iunior misit constitutiones ad ciuitatatem istam Doctoribus LL. vt aptarent eam singulis Legibus, sub congruis titulis: & ita fecerunt Dd. dum conuenerunt in S. Petro, qui istam (Auth. *Cassa*) *aptauerunt ad Legem istam: Postea quid fecerunt? Dominus Hugolinus post nonam collationem posuit librum feudalem, & omnes Constitutiones Friderici antiqui & iunioris, & aliquas LL. Conradi Imp. & vocatur decima collatio. Sed pauci sunt, qui habent ita ordinate in libris suis.*

§. XVII.

Sicuti autem a Nouellarum collectoribus nullus materiarum ordo fuit seruatus; ita ex recentioribus huic naeuo medelam *Dionysius Gothofredus* in epitome Nouellarum ad ordinem Codicis adaptata, & *Conradus Rittershusius* in expositione Nouellarum methodica adferre voluerunt *a*).

a) Pari modo cum nec temporis ratio a collectoribus Nouellarum habita fuerit Clar. *VVielingius* in gratiam iuris cultorum Indicem Chronologicum Nouellarum Iustiniani contexuit Iurisprudentiaeque restitutae p. 167. adiecit.

§. XVIII.

Ad historicam Nouellarum cognitionem *Franciscus Balduinus* in Iustiniano, siue de iure nouo Commentario *a*) & *Petrus Gudelinus* in iure nouissimo *b*) faciunt. Commentariis vero, vt *Glossatores* taceamus, Nouellas *Iacobus Cuiacius c*), *Franciscus Balduinus d*), *Matthias Stephani e*) & *Conradus Rittershusius f*) illustrarunt.

a) Basil. 1560. 8. *b*) Arnheim. 1661. 4. *c*) in exposit. Nou. Lugd. 1570. & inter opera a *Fabrotto* edita T. II. part. alt. *d*) in Iustiniano & in Comment. in praecip. Nou. Paris. 1548. 4. *e*) Griphiswald 1653. 4. *f*) in methodica Nou. expositione Argent. 1669. 4. edit.

CAP.

CAP. XII.

DE VARIIS NOVELLARVM VERSIONIBVS ET EDITIONIBVS.

§. I.

INter Nouellarum Iustinianearum intepretes *Iulianus*, qui sub Iustino II. Tiberio II. & Mauricio Imperatoribus floruit, primum nominandus est, quippe qui circa annum DLXX. plerasque Iustiniani Nouellas Constitutiones Latine vertit, &, omissis prologis atque epilogis, in compendium illas contulit.

§. II.

Hic *Iulianus* non Patricius, nec Exconsul, vti *Andreas Alciatus* a), *Iosephus Maria Suaresius* & *Ioannes Strauchius* c) existimant, nec etiam ille fuit, cui iisdem titulis *Prisciani* Grammatici libri inscripti extant, propterea quod huius libri anno DXXVII. vltimo Imperii *Iustini* imperatoris anno, & ita quinquaginta fere ante *Iuliani* versionem annis, descripti fuerunt.

a) Lib. II. parerg. c. 46. b) in notit. basilic. §. 21. c) in diss. *de Beryto* cap. 4. §. 2. d) quod probe *Antonius Augustinus* in præf. ad Iuliani epitomen & *Suaresius* loc. cit. animaduerterunt.

§. III.

Nec *Iulianus* Praef. P. ad quem aliquot Graecae constitutiones Lampadio & Oreste Coss. datae leguntur, nec *Saluius Iulianus* Edicti perpetui collector huius versionis auctores fuerunt; sed *Iuliano* Antecessori Constantinopolitano, vti in antiquis suae versionis MStis nominatur, & ad quem sequens *Theaeteti* epigramma a)

Τοῦτον Ιυλιανὸν, νομικῆς φάος, εἶπον, ἰδοῦσαι
Ρώμη καὶ Βηρύτη, πάντα φύσις δύναται,

Roma & Berytus, conspecto hoc lumine legum,
Quantum, aiunt, virtus ingeniumque potest!

spectat, huius versionis laus debetur.

a) Quod Lib. IV. Anthol. Græcæ extat, quodque *Andreas Alciatus* Lib. II. dispunct. cap. 27. & qui eum sequuntur, *Corasius* & *Cagnolus* ad tit. π. de orig. iur. *Saluio Iuliano* ICto minus recte tribuunt, vid. *Ioannes Strauchius* in dissert. *de Beryto* c. 4. §. 13. & *Frid. Iac. Leickher* in notis ad vitam *Anton. Augustini* pag. 163.

§. IV.

Quamuis autem *Iulianus* Nouellas Imperatoris nostri in epitomen contraxerit, imo quasdam, Graece extantes, non attigerit *a*): sunt tamen in hoc compendio quaedam constitutiones, v. g. Nouellae XLI. LXII. LXV. LXXV. CIV. & CXXXIIX. *b*), quae Graece plane non, vel breuis saltim illarum epitome, extant.

a) Ita Nouellae 166. 167. & 168. quas *Iacobus Cuiacius*, ex Basilicis depromtas, commentario suo ad Nouellas addidit, & multæ aliæ. quas vir celeberrimus *Ioann. Albert. Fabricius* in Indice titulorum, qui singulis *Iustiniani* Nouellis argumentorum loco præfixi sunt, vol. XII. Biblioth. Græcæ pag. 373. indicat, apud *Iulianum* desiderantur. *b*) v. *Fabritii* index cit.

§. V.

Haec *Iuliani* epitome, cuius stilus longe elegantior & purior, quam vulgatae illius translationis, est, CXXV. Nouellas continet, & in duos diuiditur libros, quorum prior, ad Nouellam LXIII. progrediens, titulis CI. posterior CXXXV. absoluitur.

§. VI.

§. VI.

Hanc *Iuliani* epitomen, qua *Irnerius*, *Bulgarus*, *Azo*, *Accursius* ceterique iuris Iustinianei restauratores sub nomine Nouellarum vsi sunt, *Ambrosius Camaldulensis* Mantuae sub titulo: *Ioannis Consulis de variis quaestionibus*, inuenit *a*), *Nicolaus* vero *Boërius* ICtus Gallus primus in publicam lucem protraxit. *b*)

a) Vt ipse *Ambrosius* in epistolis testatur, quæ manuscriptæ visuntur in Bibliothecæ Vaticanæ Codice 1393. referente *Suaresio* in notit. Basilic. §. 21. *b*) Lugdun. 1512. & Venet. 1537. 8.

§. VII.

Ab eo tempore sæpius hæc epitome recusa fuit; *Ludouicus* enim *Miræus* pleniorem & correctiorem illam Lugd. 1560. 8. &, postquam ab *Æmaro Ranconetto* duo, a *Ludouico Russardo* vnum exemplar accepisset, Brugis 1565. 4. cum præfatione *Huberti Goltzii* & notis edidit.

§. IIX.

Hanc secuta est editio *Antonii Augustini* vna cum paratitlis, indicibus, variis lectionibus & obscurorum verborum *Iuliani* significationibus Ilerdæ 1567. 8. cui Basileensis anno 1576. in fol. cum iisdem *Augustini* scholiis ex Bibliotheca Pithœorum cum variis lectionibus & *Francisci Pithœi* Glossario, & denique Parisiensis 1689. f. curante *Francisco Desmares* successit.

§. IX.

Secunda Nouellarum versio, quæ ipsa vetus, sed minus elegans est, *Authentica*, quoniam ad litteram facta est & κατὰ πόδα, dicitur *a*), de cuius ætate ac auctore Doctores non conueniunt; Sunt enim *b*) qui auctorem huius translationis *Bulgarum* vel *Burguntionem* Iurisconsultum Pisanum, qui ambo sæculo XII. vixerunt, faciunt, alii, vt *Iacobus Cuiacius c*), *Franciscus Balduinus d*), *Ioseph Maria Suaresius e*)

& *Ioannes Strauchius f)* Graecum hominem hunc interpretem fuisse, illumque *Iustiniani* tempore, vel non multo post, versionem suam edidisse, statuunt.

a) v. *Alciatus* Lib. II. parerg. c. 46. *Suaresius* in Notit. Basil. §. 22. & *Hembergk* zu Bach in praefat. Nouell. versioni praemissa. b) *Alciat.* Lib. II. parerg. c. 47. c) Lib. III. Obs. 36. d) in Iustinian. pag. 573. & in praef. Schol. ad Nouell. e) in Notit. Basil. §. 22. f) in Imerio non errante, c. 3. §. 5.

§. X.

Quorum rationes hae sunt I. Quod stilus illi similis sit, qui in Constitutionibus *Iustiniani*, in Codicem relatis, conspicitur; II. Quod *Gregorius M.* Pontifex in epistolis suis a) huius interpretis verba recitet; Quodque III. in *Isidori* libro Canonum ecclesiae b), in Concilio Parisiensi sub *Ludouico Pio* habito c), Capitularibus regum Francorum, veteribusque iuris Canonici scriptoribus, *Iuone*, *Burchardo*, *Gratiano* & *Ioanne* Sarisberiensi multae paginae huius translationis reperiantur.

a) Epist. 54. Lib. XI. relata apud *Gratianum* can. 38. c. 11. qu. 1. & *Raymundum* tit. de testibus cap. 2. b) qui integram Nouell. 42. de depositione *Anthimi* ex eadem veteri translatione sumsit. c) in quo ex veteri ista translatione integer Nou. 113. locus, qui apud *Iuonem* Panormiae Part. 5. extat, recitatur.

§. XI.

Quamuis autem illi, qui non multo post *Iustinianum* tempore hanc Nouellarum versionem prodiisse, existimant, ad veritatem proxime accedere videantur: Constitutiones tamen illas non vnum, sed varios interpretes habuisse, verissimum est, & ex stili atque versionis Latinae diuersitate satis probatur.

§. XII.

§. XII.

Hanc versionem, licet *Iacobus Cuiacius* a) & *Antonius Contius* b) partim ob antiquitatem, partim ob religionem interpretis, quod κατὰ πόδα textum vertere voluerit, magni fecerint, & *Ioannes Leunclauius* c), multis in locis eam longe pleniorem atque integriorem, quam *Haloandri* & *Scrimgeri* esse, ostenderit; iniucundam tamen illam esse & salebrosam, quae Graecae linguae verbis respondet, non loquendi generibus, ipsi huius versionis defensores d) concedere debent.

a) Lib. IIX. Obs. 40. Huius tamen laudes potius ex minus aequo erga *Haloandrum* animo esse profectas, quam ex sincero de eruditione & fama veteris interpretis iudicio Clariss. *Hombergk* zu Bach in praef. ad Nouell. obseruat. b) in praef. ad Nouell. edit. c) Lib. II. Notat. iur. pag. 365. d) vt *Antonius Contius* in praefat. Nou. praemissa & *Ioannes Strauchius* in Irnerio non errante c. 3. §. 6. quibus *Andreas Alciatus* Lib. IV. parerg c. 12. & Lib. II. c. 46. *Rittershusius* ad Nou. prooem. c. 4. *Ioseph Maria Suaresius* in Notit. Basil. §. 22. aliique adstipulantur.

§. XIII.

Haec versio *Authentica*, quam ICti Papienses sub *Friderico* II. imperatore in IX. Collationes disposuerunt, quibusque decimae loco *Hugolinus* ICtus librum feudalem *Oberti de Orto* subiecit a), in praxi est recepta, Graecoque textui praefertur.

a) Refert haec *Odofredus* ad Auth. *Cassa* C. *de SS. Eccles.* his verbis: *Postea quid fecerunt? Dominus Hugolinus post nouam collationem posuit librum feudalem, & omnes Constitutiones Friderici antiqui & Iunioris & aliquas Leges Conradi Imper. & vocatur decima collatio.*

§. XIV.

Etsi autem haec versio in antiquioribus Corporis iuris

iuris editionibus fincera frequentiffime edita, in recentioribus tamen illa mirum in modum, admixtis Nouellis ex verfione *Haloandri*, *Scrimgeri*, *Iuliani* epitome, atque *Iacobo Cuiacio*, qui tres poftremas Nouellas primus edidit, interpolata fuit.

§. XV.

Sola hæc verfio *Authentica*, vt & *Iuliani* epitome per aliquot fecula in iureconfultorum manibus fuerunt, vsque dum *Gregorius Haloander* Græcum Nouellarum CLXV. textum *a*) edidit, elegantemque verfionem adiecit.

a) Norimbergæ a. 1531. in fol. apud *Ioannem Petreium*. v. Excerptum e litteris V. Cl. *Chriftfridi Wächtleri* IC. ad I. B. M. in Act. Erud. Lipf. a. 1711. p. 264.

§. XVI.

Sunt quidem, qui textum Græcum, quem *Haloander* edidit, authenticum non effe, ex eo, quod ille, antequam *Haloander* eum Norimbergæ edidiffet, vifus non fit, ftatuant, *Antonius* fcilicet *Contius a*), *Carolus Molinaeus b*), *Albericus Gentilis c*), & *Ioannes Strauchius d*): verum tempus, quo fcripta latent, illorum fidei & ingenuitati nihil detrahere, *Io. Fridericus Hombergk* zu Bach *e*) bene monuit.

a) in dedicat. Nouellarum editioni præmiffa. *b*) de vfuris n. 67. *c*) de Libr. iur. ciu. cap. 7. *d*) in Irnerio non errante cap. 3. *e*) in præf. Nouell. edit. præm.

§. XVII.

Recufæ funt Nouellæ ex *Haloandri* editione Græce & Latine Bafileæ 1541. fol. Græce Parifiis 1542. 8. Latine Bafileæ 1561. 4. Parifiis 1562. 8. ex *Francifci Duareni* caftigatione Parif. 1567. & Antwerpiæ 1667. 8. *a*)

a) vid. Clar. viri *Ioann. Alberti Fabricii* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 400.

§. XIIX.

§. XIIX.

Cum autem in editione Nouellarum *Haloandri* Græcæ aliquot Constitutiones desiderarentur, noua Græca Nouellarum *Henrici Scrimgeri a*) prodiit editio, in qua non solum ope Codicum MStorum Cardinalis *Bessarionis* & *Hulderici Fuggeri* textus Græcus emendatior est expressus, sed etiam XXIII. Nouellæ, ab *Haloandro* prætteritæ, sunt additæ.

a) Basileæ 1541. f. & Parisiis ex officina *Henrici Stephani* anno 1558. fol.

§. XIX.

Nec minus *Henricus Agylæus Sylnæducensis* Latinam *Haloandri* versionem ad Græcum *Scrimgeri* exemplar emendauit, varietatemque vtriusque editionis Haloandrinæ nimirum & Scrimgerianæ, annotauit. *a*)

a) Paris. 1560. 4. Basil. 1561. 4. & Colon. 1562. 8.

§. XX.

Nouam etiam *Ioan. Fridericus Breithauptius* Consiliarius Saxonicus meditatus est Nouellarum editionem, sed nihil nisi præfationem, ac prima Nouellae primae *a*) quatuor folia edidit *b*), Graeco textui Latinam versionem e regione apposuit, & notis criticis illustrauit.

a) Hæc Nouella prima *de heredibus & Lege Falcidia* etiam Græce cum versione & schollis *Francisci Balduini* Paris. 1542. 4. lucem vidit. *b*) Gothæ 1694. f.

§. XXI.

Tandem doctissimus Marpurgensium Antecessor *Ioannes Fridericus Hombergk* zu Bachl collatis *Haloandri* & *Scrimgeri* editionibus, libris Basilικῶν, vt & Codice Vaticano & Mediceo, nouam Nouellarum versionem erudito orbi dedit *a*), notas suas textui addidit, & ad calcem voluminis *Antonii* *Augu-*

Augustini Paratitla, verborum obscuriorum *Iuliani* interpretationem, *Francisci Pithoei* Glossarium in Iulianum, & *Henrici Agylaei* nec non *Iacobi Cuiacii* de dierum annotatione obseruationes adiecit.

a) Postquam enim doctissimus auctor, barbaram esse vulgatam Nouellarum versionem, in dissertatione ad Nouellam XXII. Marpurgi 1709. ventilata, ostenderat, & nouam Nouellae I. versionem notis criticis & commentario illustratam, Marpurgi 1710. in fol. ediderat, (v. Acta Erudit. A. 1710. & monita *Christfridi Wächtleri* ibidem p. 505.) egregiam hanc omnium Nouellarum versionem Marpurgi 1717. 4. in publicum emisit.

CAP. XIIII.

DE ALIIS IMPERATORIS IVSTINIANI CONSTITVTIONIBVS.

§. I.

SVpersunt adhuc aliae imperatoris *Iustiniani* constitutiones, quae partim corpori iuris sunt additae, partim extra iuris Romani corpus diuagantur.

§. II.

Corpori iuris insertae sunt, Nouellarumque collectionem excipiunt, *XIII. Edicta* imperatoris *Iustiniani*, quae speciales quidem illius continent Constitutiones, legali tamen in foris nostris destituuntur auctoritate.

§. III.

Haec XIII. Edicta *Iustiniani* imperatoris Graece vna cum Nouellis *Iustiniani*, *Iustini* & *Leonis Henricus Scrimgerus* edidit *a*), Latine vero vna cum *Leonis* Constitutionibus *Henricus Agylaeus* vertit. *b*)

a) Parisiis apud *Henricum Stephanum* a. 1558. fol. *b*) Paris. 1561. 8.

§. IV.

§. IV.

Nec minus Graece & Latine haec XIII. Edicta in variis Corporis iuris editionibus v. g. Geneuensi de a. 1583. Parisiensi de a. 1628. & Amstelodamensi *Simonis Leuwenii* de a. 1663. Latine vero tantum in *Russardi* & *Dionysii Gothofredi* editionibus extant.

§. V.

Inter illas vero imperatoris *Iustiniani* Constitutiones, quae extra iuris Corpus diuagantur, *pragmatica* eius *sanctio* capitibus XXVII. constans *a*), quae incipit: *Pro petitione Vigilii venerabilis antiquioris Romae episcopi*, nec non Constitutio *de adscriptitiis & colonis*, cuius initium: *Docuerunt nostram serenitatem Lugdunensium habitatores*, eminent. *b*)

a) a. 544. data. *b*) quae Latine ad calcem Nouellarum edit. Amstelod. *Simonis van Leuwen* de a. 1663. conspiciuntur.

§. VI.

Sunt & aliae Constitutiones imperatoris *Iustiniani*, quas *Iacobus Cuiacius* ex Basilicis restituit, nimirum Constitutio *de iure patronatus ad Librum VI. Cod. Tit.* 4. *a*) Constitutio *de poenis b*), Constitutio, quae desideratur *in titulo mandati vel contra c*) & Constitutio *de testibus d*) quae omnes tamen nulla in foro gaudent auctoritate.

a) Quam Græce & Latine Lib. XX. Obs. c. 34. edidit. *b*) Lib. XX. Obs. c. 31. *c*) Lib. XVI. Obs. c. 16, *d*) Lib. XIII. Obs. 38.

§. VII.

Praeterea etiam quamplurimae nostri imperatoris Constitutiones & epistolae ecclesiasticae apud scriptores passim reperiuntur, quarum quasdam *Ioannes Leunclauius* Tomo I. iuris Romano Graeci inseruit *a*), alias

alias vero doctiſſimus *Ioannes Albertus Fabricius* in Bibliotheca ſua Graeca *b*) recenſuit.

a) pag. 73. & 74. *b*) Volum. IX. p. 440. & Vol. XII. p. 404.

CAP. XIV.

DE PRÆCIPVIS CORPORIS IVRIS IVSTINIANEI EDITIONIBVS.

§. I.

EX hisce libris, a nobis recenſitis, *Corpus Iuris Romano Iuſtinianei* conſtat, qui manu exarati per integra nouem ſecula in foris volutati ſunt, vsque dum poſt diuinum Typographiae inuentum typis impreſſi fuerunt *a*).

a) Hinc recte de iuris noſtri libris dici poteſt:
Scilicet annorum ſeries, nec flamma, nec enſis
Aeternum potuit hoc abolere decus.

§. II.

Caue tamen, ſtatim iuris Iuſtinianei libros coniunctim prodiiſſe, exiſtimes; *Inſtitutiones* enim, & quidem, vt probabile nobis videtur, ante alios iuris libros, ſeparatim typis ſunt adornatae; ſeorſim enim Moguntiae 1468. Baſileae 1478. & Venetiis 1487. in publicum prodierunt.

§. III.

Vtrum vero *Digeſta* initio absque Codice impreſſa fuerint, & ſeparatim tres *Digeſtorum* partes, *Vetus*, *Infortiatum*, & *Nouum*, non ſatis conſtat *a*); ex Codice tamen priores tantum nouem libros, quia tres poſteriores ad ſtatum Romanum publicum ſpectant, impreſſos fuiſſe, nemo eſt, qui ignoret.

a) Hinc non ſtatim, ſi pars tantum *Pandectarum* reperitur, concludendum eſſe, eam ſeorſim prelo commiſſam

missam esse, sed potius reliqua ibi deesse volumina, recte *Henricus Brenckmannus* Lib. III. Hist. MSCti Florent. cap. 4. monuit.

§. IV.

Praeterea illud etiam monendum esse censeo, antiquas Corporis iuris Iustinianei editiones *charactere Gothico*, seu *littera S. Petri*, vti vocant, vel *monachali*, vt alii loquuntur, expressas esse, nonnunquam etiam habere *rubricas miniatas*, & vt plurimum in margine glossas *Accursii* aliorumque exhibere, quod etiam *Henricus Brenckmannus* monendum duxit. *a*)

a) In hist. cit. Lib. III. c. 4.

§. V.

Operæ itaque pretium esse, statuimus, præcipuas & notabiliores Corporis Iuris *editiones* recensere, & simul, quid editores illarum præstiterint, quidue quælibet singulare præ ceteris habeat, lectorem edocere; & cum viri doctissimi *Henricus Brenckmannus*; *a*) & *Ioann. Albertus Fabricius b*) antiquissimas & rariores Seculi XV. & XVI. *editiones* enumerauerint, beneuolum lectorem ad illorum etiam scripta remittimus.

a) In historia MSti Florentini Lib. III. c. 4. *b*) Vol. XII. Biblioth. Græc. pag. 359. quibus iungi potest *Simon. van Leuwen* de origine, progressu, vsu atque auctoritate iuris ciuilis Romani, eiusdemque varia editione atque emendatione, historica narratio, quæ reperitur in Fragment. vet. ICtor. pag. 711.

§. VI.

Prodiit itaque Digestum nouum per *Petrum Mauser* Paduæ a. 1479. f. Infortiatum & Nouum Venetiis, per *Ioannem* & *Gregorium* fratres *Furliuienses* anno 1485. & eodem anno Institutiones & Nouellæ, Digestum Nouum Venetiis a. 1489. Vetus Venetiis a 1498. f.

§. VII.

Coniunctim Corpus iuris ciuilis prodiit Venetiis apud *Baptistam de Tortis* a. 1499. 1500. & 1501. quinque Tomis in f. quae editio apud eundem anno 1506. & 1507. quinque Voluminibus in f. est repetita.

§. VIII.

Secutae sunt Parisienses editiones a. 1508. in f. & a. 1511. apud *Iodocum Ascensium* quinque Tomis in 4. & anno 1513. vsque ad 1516. quinque Tomis in 4. per *Bartholdum Rembolt* a. 1515. & 1516. in f. apud *Claudium Cheuallonium* ab anno 1528. ad 1530. quinque Voluminibus in f. quae repetita est a. 1534. curante *Aegydio Perrino* & a. 1536. septem voluminibus in 8. nec non a. 1548. ad 50. ex emendatione *Antonii Augustini* 5. Volum. in 4. & denique edente *Aegydio Dauringy* a. 1531. apud *Franciscum Regnault* a).

a) De Corpore Iuris, quod Parisiis 1517. prodiit v. *Mattaire* in Annal. Typogr. Tom. II. p. 237. sequ.

§. IX.

Nec minus celebres sunt editiones Lugdunenses de a. 1515. apud *Iacobum Mareschall* & de anno 1516. opera *Francisci Fradin* secundum correctionem *Ludouici Bolognini* ex Pandectis Pisanis quinque voluminibus in f. & de anno 1550. ad Florentinarum Prototypon & ad Auenienſe archion a) emendata apud *Sennetonios* fratres 5. Tom. in f.

a) Sed illud archion Auenione se frustra quaesiuisse, testatur vir celeberr. *Io. Alb. Fabricius* Vol. XII. Bibl. Graecae pag. 362.

§. X.

Praeterea recenseri merentur editiones Lugdunenses, quae impensis *Hugonis a Porta* & heredum *Aemonis a Porta* publicam adspexerunt lucem, nimirum

rum a. 1536. quinque Tomis in f. *a*) a. 1540. & 41. 5. Tom. in f. a. 1547. 5. T. in f. collatis non paucis MSCtis adhibitoque doctissimorum virorum consilio; a. 1549. 5. Tom. in f. a. 1551. ex *n*. Florentinis recognita, emendata & annotationibus doctissimorum virorum aucta apud *Hugonem a Porta* & *Antonium Vincentium* 5. Vol. in 4. a. 1560. 5. Tom. in f. & a. 1562. iuxta exemplar Florent. emendata 5. T. in f.

a) Apud *Franciscum Fradin*, quos iuris libros *Antonius Augustinus* Lugdunenses, & Lugdunenses antiquiores Lib. II. emend. cap. 5. & Lib. III. c. 1. nominat.

§. XI.

Gregorii etiam *Haloandri* memoranda est editio; Pandectæ enim ex *Ludouici Bolognini* Florentinarum Pandectarum collatione tribus Voluminibus in 4. Norimbergæ a. 1529. prodierunt *a*); Deinde Institutiones, optima fide ex Digestorum collatione recognitas, in lucem emisit, quas a. 1530. Codex, cum antiquissimis exemplaribus collatus, & a. 1531. Nouellæ Græce in f. *b*) sunt secutæ.

a) Quid in Pandectarum editione præstiterit *Haloander*, vid. apud *Henr. Brenckmannum* Lib. IV. c. 3. & P. II. Histor. nostræ cap. 5. *b*) vid. Hist. nostra P. II. cap. 12.

§. XII.

Haec *Haloandri* editio repetita est a. 1531. & Parisiis apud *Carolum Guillardum* a. 1540. vndecim Voluminibus in 8. nec non an. 1552. apud *Carolum Guillard* viduam *Claudii Cheuallonii* & *Guil. Des Boys* curante *Ludouico Miraeo Rosetano* septem Volum. in 8. & denique Basileæ apud *Thom. Guarinum* a. 1570. tribus Tomis in f.

§. XIII.

Ad editionem etiam *Haloandri* Pandectæ collatæ,

 additis

additis *Modestini* legibus Græcis in Tit. π. *de excusat. tutorum*, & Græcorum interpretatione Latina in calcem operis adiecta, nec non ceteri Iuris libri *a*) Basileæ anno 1541. in f. cura *Ioannis Herwagii b*) prodierunt.

a) In Codice loca non pauca emendata, feudorumque libri, nec non variæ Doctorum lectiones additæ reperiuntur. *b*) *Andrea Alciati* aliorumque Doctorum opera se adiutum *Herwagius* in præf. profitetur.

§. XIV.

Herwagianam excepit *Vintimilliana* editio, quæ Parisiis a. 1548. *a*) cura *Ioannis Vintimillii* Rhodii in publicum est emissa, & nouem voluminibus in 8. constat; in Pandectis Haloandrina quidem editio expressa, sed scriptura Florentina sæpius temperata, imo sexcentis locis ad illius fidem emendata fuit.

a) repetita Parif. 1550. 8.

§. XV.

Prodierunt etiam *Antonii Sypbriani* Pandectæ manuales in minori forma Lugduni apud *Guilielm. Rouillium* a. 1551. post omnium editiones *Haloandri* castigationem, ad librorum Florentinorum fidem innumeris in locis emendatæ, adiunctis Codice & Nouellis, studio atque opera *Bernardi Rollandi* Castrensis editæ. *a*).

a) vid. *Simon v. Leuwen* in histor. narrat. p. m. 739.

§. XVI.

Edidit etiam *Ludouicus Russardus* Iuris apud Bituriges Professor consilio atque auctoritate *Francisci Duareni* nec non manuscriptorum librorum ope iuris ciuilis libros Lugduni 1561. f. & Antwerpiæ an. 1567. nec non 1570. apud *Plantinum* infinitis locis emendatos, & notis perpetuis illustratos, sed de hoc Russardino iuris corpore parum beneuole *Antonius Contius a*) iudicat.

a) In

a) In præfat. ad Corpus Iuris Gloſſatum an. 1612. editum. vid. *Henric. Brenckmannus* Lib. III. Hiſt. MSCti Florent. c. 5.

§. XVII.

Huic an. 1562. ſucceſſit *Antonii Contii* nitidiſſima editio Pariſiis apud *Guilielmum Merlinum* nouem voluminibus in 8. excuſa; in Pandectis *Contius* duas inſignes lacunas in fin. Tit. *de bonis damnatorum*, item *de interdictis & relegatis* ope Libri LX. Baſilikῶν repleuit, multaque ad reſtituendam lectionem ex ſcriptoribus Romanis & ICtis Græcis ad marginem notauit, Codicem vero quamplurimis Græcis Conſtitutionibus auxit. Hæc Contiana editio etiam Lugduni apud *Rouillium* an. 1580. quatuordecim tomis in 12. prodiit.

a) De hac Contiana editione legatur *Henr. Brenckmann* Lib. III. Hiſtor. MSCti Florentini c. 5. & *Simon. v. Leuwen* in Narrat. Hiſt. p. 741.

§. XIIX.

Poſt Contianam a) nitidiſſima *Ludouici Charondæ* editio typis Plantinianis a. 1575. f. prodiit, in qua Pandectæ Florentinæ ſunt repræſentatæ, & breuiſſimis *Contii*, *Ruſſardi* & ipſius *Charondæ* annotationibus explicatæ, Codex vero permultis Græcis Latinisque conſtitutionibus, inſcriptionibus, nec non *Antonii Contii* Chronicis canonibus, faſtis regiis & conſularibus auctus, vt & Nouellis quamplurimæ Conſtitutiones additæ. b)

a) Prodiit etiam corpus iuris cum notis *Franciſci Hottomanni* Pariſ. 1572. X. Volum. 8. b) vid *Simon. v. Leuwen* pag. 742. & *Brenckmann*. l. c.

§. XIX.

Hanc ſequitur *Iulii Pacii* non contemnenda editio Atrebati an. 1580. fol. apud *Euſtatium Vignon*, eodem anno apud eundem IX. Voluminibus in 8. re-

petita ; Tandem *Dionysii Gothofredi* celebris ICti cum notis marginalibus ad omnes iuris ciuilis partes Lugduni an. 1583. 4. ex officina *Balth. Vincentii* prodiit editio, quae saepius Geneuae, Lugduni, Francofurti, & Lipsiae in f. 4. & 8. repetita fuit, & studiosorum manibus passim teritur.

§. XX.

Inter *Dionysii Gothofredi* editiones maxime etiam celebratur ea, quae Amstelodami a. 1663. f. *a*) sumtibus societatis & cura *Simonis Leuwenii b*) publicam lucem adspexit ; sed quamuis splendidissima sit haec editio, multis tamen illam scatere naeuis, pulcherrima editione indignis, *Henricus Brenckmannus c*) obseruauit.

a) Repetita 1681. & 1700. absque notis in 8. nec non Antuerpiae 1726. II. Tom. in f. *b*) Quid *Sim. v. Leuwen* in hac editione praestiterit, late in narratione hist. pag. 742. seq. persequitur. *c*) in histor. MSCti Florent. p. 298.

§. XXI.

Nouissime etiam *a*) *Christophorus Freisleben* Corpus Iuris Ciuilis academicum in suas partes distributum, vsuique moderno ita accommodatum, vt nunc studiosorum quiuis, etiam tyro, vno quasi intuitu, omnes leges Digestorum & Codicis, omnesque titulos institutionum inuenire possit, edidit.

a) Altenburgi & Lipsiae 1721. 4.

*** *** ***

PART. III.

HISTORIÆ IVRIS POST-IVSTINIANEI

MEMBRVM I.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN ORIENTE.

CAP. I.

DF VERSIONE IVRIS IVSTINIANEI IN LINGVAM GRAECAM.

§. I.

NOn diu autem Legum Iustinianearum in Oriente viguit auctoritas, licet enim puræ & in Latina lingua sub *Iustino*, *Tiberio*, & *Mauritio* Imperatoribus per quadraginta annos floruerint, recedente tamen paulatim Latinae linguæ vsu, Græca Iurisprudentia, suppressis iuris Iustinianei libris, caput suum extulit, suamque auctoritatem vsque ad infelicia euersi a Turcis Orientalis imperii tempora retinuit.

§. II.

Et primo quidem Iuris Iustinianei volumina, nimirum Institutiones, Digesta & Codex in Græcum sermonem fuerunt versa, & a *Phoca* Imperatore circa annum DC. post C. N. in forum recepta, mox quamplurimas Græci Imperatores addiderunt Constitutiones, illasque in corpus quoddam coniecerunt, qu bus deni-

denique ICtorum Paraphrases, Eclogæ, Synopses, Promtuaria, Manualia, & Paratitla accesserunt.

§. III.

Digesta itaque *Thalelæus*, *a*) vir illustris & antecessor Constantinopolitanus, nec non *Triboniani* in colligendo Pandectarum volumine adiutor *b*), in gratiam subiectorum Orientis, in Græcum idioma, & quidem κατὰ πόδα, *a*) transtulit.

a) Cuius meminit Imperator *Iustinianus* in Constitur. *Omnem*, & qui a ceteris Iuris interpretibus τῆς νομικῆς ὀφθαλμὸς vocatur. vid. *Cuiacius* Lib. XIII. Obs. c. 33. *b*) vnde errant *Francisc. Broëus* in Chronolog. totius iur. hist. *Iac. Gothofredus* in manual. iur. *Marqu. Freherus* in chronol. vtriusque imperii, & *Grauina* in Orig. Iur. ciu. p. 97. qui *Thalelæum* Basilicorum commentatorem fuisse statuunt. *c*) vt vult *Balduinus* in præfat. scholiorum ad Nouell. & *Haloander* in procem. ad Nouell.

§. IV.

Ex hac *Thalelæi* Pandectarum versione, quam *Gregorius Haloander a*) & *Adamus Suallembergius b*) se legisse testantur; quamplurima in contextum Basilicorum, quae & hodie supersunt, sunt relata, vti *Iacobus Cuiacius c*) & *Antonius Augustinus d*) bene annotarunt.

a) In præfat. ad Nouellas. *b*) in prologo ad *Harmenopulum*. *c*) in obseruationum libris Lib. XIII. Obs. 33. *d*) in notis ad tractat. de Nominibus propriis τῦ πανδέκτυ; quibus addi potest index ICtorum & aliorum in Basilicis memoratorum, quem vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius*, Vol. XII. Biblioth. Græcæ pag. 462. inseruit.

§. V.

Sicuti autem *Thalelæus* Digesta κατὰ πόδα, siue de verbo ad verbum, vertit; ita *Stephanum* εἰς πλάτος illa interpretatum esse, *Cyrillum* κατ' ἐπιτομήν, *Dorotheum*

vero

vero per modum indicis, *Matthæus Blastares a*) auctor est.

a) Qui circa annum 1335. scripsit, in præf. ad syntagma Canon. legumque alphabeticum. v. Dn. *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græcæ p. 493. & Volum. XII. p. 366.

§. VI.

Eodem modo Codex Iustinianeus in gratiam plurimorum, qui linguam Latinam non intelligebant, siue a *Thaleläo a*), siue ab alio quodam, in Græcum translatus fuit sermonem, quem *Marquardus Freberus b*) se vidisse testatur, eiusque versionis auctorem illum, qui in Basilicis κωδικεύτου nomine laudatur, fuisse, existimat.

a) *Matthæus* enim *Blastares* l. sc. *Thaleleum* Anticensorem, vel, vt rectius vir celeberrimus *Fabricius* legit, antecessorem, τοὺς κώδικας εἰς πλάτος exposuisse, scribit. b) in epistola dedic. ad *Rudolphum* II. Imperat. Iuri Græco Rom. præmissa, eundem etiam Codicem Græcum in insula Creta visum fuisse, *Adamus Suallembergius* in prologo ad Harmenopuli promtuar. refert.

§. VII.

Huius Codicis versionis etiam in Basilicis multa, vti *Iacobus Cuiacius a*) passim obseruauit, vestigia reperiuntur; vnde etiam *Antonius Augustinus* non paucarum Constitutionum, quæ in Codice desunt, Græcam interpretationem diuulgauit. *b*)

a) In Libris obseruationum. b) Ilerdæ an. 1576. 8. quæ etiam in quibusdam corporis iuris editionibus, vt *Dionysii Gothofredi* de an. 1587. & Paris. 1628. & *Simon v. Leuwen* de a. 1663. fol. reperiuntur.

§. IIX.

Extat etiam *Theodori Hermopolitæ a*) Synopsis seu argumenta breuia in Codicem, per interrogationes & responsiones octoginta duobus capitibus digesta,

MSCta in Bibliotheca Vindebonensi *b*); nec minus interpretationis ἐκ πλάτους a *Thalelaeo* compositae, & aliarum duarum *Anatolii* & *Isidori Matthaeus Blastares c*) meminit.

a) Cuius argumenta breuia in Basilicis etiam citantur & laudantur, vid. *Iosephus Maria Suaresius* in Notit. Basil. §. 20. *b*) teste *Lambecio* Lib. VI. Bibl. Vindebon. p. 15. incipit: πότε τελευτᾶν ὁ ἡγούμενος. *c*) loco antea citato apud *Fabricium* Vol. XII. Bibl. Graecae p. 370.

§. IX.

Sicuti autem vocabula in iure Romano recepta, v. g. *heres suus*, *donatarius*, *legatarius* vix in Graecum conuerti potuerunt sermonem *a*): ita Graeci hi iuris Iustinianei interpretes, vt & *Theophilus*, *Harmenopulus*, multas eiusmodi Latinas voces retinuerunt.

a) Quod *Modestinus*, cum libros de tutelae & curae excusationibus Graece scriberet, iam in L. 1. §. 1. D. *de excusat.* obseruauit.

CAP. II.

DE THEOPHILI PARAPHRASI INSTITVTIONVM, DEQVE VARIIS EIVS EDITIONIBVS.

§. I.

EOdem modo quatuor Institutionum libri Imperatoris Iustiniani a *Theophilo* quodam cum paraphrasi in Graecum idioma sunt translati, de cuius tamen paraphraseos auctore atque aetate Doctores inter se non conueniunt.

§. II.

Sunt enim, vt *Ioannes Mercerius a*), *Barnabas Brissonius b*) & *Iacobus Curtius c*), qui hunc paraphrasten illum *Theophilum* esse, qui tempore *Iustiniani*

ni Antecessor Constantinopoli fuit, & vna cum *Triboniano* & *Dorotheo* Imperatori *Iustiniano* in componendis Institutionibus operam præstitit, existimant *d*).

a) in Conciliatore p. 51. edit. Reynold. *b*) in Lexico iuris voce Antecessor. *c*) in epistola, quam *Theophilo* suo Latino præfixit. *d*) Sic *Albert. Gentilis* Lib. V. de nupt. c. 11. & *Eguin. Baro* ad tit. I. *Quib. mod. ius patr. pot. solu.* Triboniano socium suppositítium & mendacem scriptorem *Theophilum* nominant.

§. III.

Alii contra, *Franciscus* nimirum *Broeus a*), *Viglius Zuichemus*, *b*) & *Carolus Hannibal Fabrottus c*) Theophilum hunc antiquissimum quidem ICtum dicunt, alium tamen ab eo, qui condendo iuri Iustinianeo operam nauauit, fuisse contendunt, quorum hæ sunt rationes I. nimiam fuisse modestiam, si *Theophilus* in §. 3. Prooemii Institutionum, a se in Græcum sermonem translatarum, non meminisset, dicunt, & II. Non verosimile esse, *Theophilum* Antecessorem Constantinopolitanum ius illud, in quo versabatur, ignorasse, &, vt paraphrastes fecit, ea sæpius, quæ *Iustiniani* Constitutionibus sunt contraria, tradidisse, putant.

a) in histor. iur. chronolog. *b*) in præf. ad Theophil. *c*) in præf. ad Theophilum.

§. IV.

Rursus alii, *Iacobus* scilicet *Gothofredus a*), Paraphrasten hunc illum *Theophilitzen* fuisse, qui inter ceteros Basilicorum interpretes memoratur, & circa annum M. post N. C. vixit, sibi persuadent; imo *Iacobus Cuiacius*, qui tamen multa ex *Theophilo* scriptis suis inseruit, sibi parum constans, mox paraphrasten hunc ex vltima iurisprudentia vetustissimum vocat *b*), mox ipsum etiam *Accursio* iuniorem facit.

a) in Manual. iur. p. 72. *b*) in comment. ad L. 19. ff. *de Reb. cred.*

§. V.

§. V.

Nobis illorum placet ſententia, qui paraphraſten hunc eundem *Theophilum* fuiſſe ſtatuunt, qui in prooemio Inſtitutionum *a)* inter harum confectores & Iuris anteceſſores refertur. Primo enim *Theophilus* ad tit. I. *de vſucapionibus Iuſtinianum* ſæpius Principem & Dominum ſuum vocat, deinde *Thalelæus*, qui ætate *Iuſtiniani* vixit *b)*, *Theophilum* eiusque librum citat; quam ſententiam ex profeſſo vir illuſtris *Nicolaus Hieronymus Gundlingius c)* defendit, & ſimul argumenta diſſentientium ſolide diſcuſſit.

a) §. 3. nec non §. 3. Conſtit. *Omnem* & L. 2. §. 11. L. 3. §. 9. & 11. C. *de vet. iur. enucl.* *b)* quod *Antonius Auguſtinus* in notis ad tract. de nomin. propriis π. probauit. *c)* in Gundling. Part. II. n. 2.

§. VI.

Non autem *Theophilus κατὰ πόδα* Inſtitutiones Iuſtinianeas vertit, ſed ſæpius ritus & conſuetudines Romanorum veteres vberius & latius aliquando, quam in Latino Codice referuntur, recenſuit, multaque alia, ad pleniorem rerum intellectum facientia, ſæpius inſeruit.

a) Exemplum Tit. I. *de litter. oblig.* præbet ſub quo *Theophilus* optime naturam contractus chirographarii expoſuit. vid. *Angelus Politianus* Miſcell. c. 84. *Ioſeph. Nerius* I. Analect. 21.

§. VII.

Equidem non inficiamur, næuos quosdam & *παροράματα* in *Theophili* Paraphraſi reperiri *a)*; ita ſub *tit. de nuptiis*, vbi *Iuſtinianus* §. 3. conſobrinorum matrimonia permittit, *Theophilus* paraphraſin, quaſi ea prohiberet, concepit; eodem modo in *pr. I. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum* inutile filiifamilias teſtamentum, de alio quam militari peculio factum, pronunciatur; aſt *Theophilus* filiifamilias teſtamentum in peculio aduentitio, cuius pater vſumfru-

fructum non habet, permittit; taceo iam alia *Theophili* vitia, quæ *Ioachim Hagemeier b*), *Carolus Hannibal Fabrottus c*), *Theodorus Marcilius d*), *Riccius e*), *Iacobus Curtius f*), *Hermann. Vulteius g*) & *Ioannes Doniatius h*) passim annotarunt.

a) Quam ob causam *Edmundus Merillius* Theophilum in variantibus *Cuiacii* interpretationibus & in obseruationibus Lib. II. c. 28. sæpius notauit, imo animaduersiones in eum scribere voluit, v. Lib. II. Obs. c. 27. sed *Merillium* ex odio erga *Fabrottum* Theophilum ceterosque Græcos contemsisse interpretes, non absque ratione doctissimus *Gundlingius* in Gundlingianis l. cit. coniicit. *b*) de vsu, & auctor. Iur. Ciuil. *c*) in notis ad *Theoph.* *d*) in notis ad Instit. & quidem ad §. 3. *de suspect. tutor.* & ad tit. *de Curat.* *e*) Vindic. Iur. c. 3. *f*) Lib. II. Coniectur. c. 49. *g*) ad §. 4. I. *de nupt.* *h*) in not. ad *Theoph.*

§. IIX.

Sed vt silentio *Fabrotti* prætermittam sententiam *a*), quod scilicet hæc errata non *Theophili*, sed studiosi cuiusdam fuerint, qui hæc in ora libri sui adscripserit, vnde in contextum postea irrepserint; talia tamen hæc vitia minime esse censemus, vt eam ob causam cum *Ottone Tabore a*) aliisque Græcorum interpretum osoribus *Theophilum* de manu abiicere, & vetustissimi huius Institutionum interpretis fidem, auctoritatem atque vsum in dubium vocare debeamus.

a) In præfat. ad *Theophilum.* *b*) qui in racemat. Crim. ad tit. *arbor. furt. cæs.* parum benigne de Græcis interpretibus iudicat.

§. IX.

Non inutilem itaque Iurisprudentiæ Iustinianeæ *Viglius Zuichemus*, *Iacobus Curtius*, *Dionysius Gothofredus*, *Carl Hanibal Fabrottus* & *Ioannes Doniatius* operam præstitisse videntur, quod *Theophili* paraphrasin

sin non tantum in publicam lucem protrahere, sed etiam in Latinum sermonem vertere, atque annotationibus suis ornare voluerint.

§. X.

Primus autem *Theophili* paraphraseos praeco *Angelus Politianus a)* fuit, post quem *Viglius Zuichemus* Frisius illam ex MSCtis Bibliothecæ Venetæ S. Marci, cui *Bessarion* Cardinalis reliquerat *b)*, & *Ioannis Egnatii* Basileæ an. 1534. f. apud *Frobenium* Græce edidit, primum titulum *de Iustitia & iure*, qui in vtroque exemplari deficiebat, Græce versum præposuit, &, præmissa longa atque doctissima de operis vtilitate præfatione, *Carolo* V. Imperatori dicauit.

a) Cap. 84. Miscellaneorum, quam ob causam ab *Antonio Augustino* Lib. IV. emend. c. 14. vehementer laudatur. *b)* quoe MSCtum a Cardinali *Bembo* acceperat.

§. XI.

Eodem anno hæc *Theophili* Paraphrasis integrior ope quorundam Codicum MSCtorum Parisiis apud *Christianum Wechelum* Græce in 8. repetita *Viglii Zuichemi* præfatione, prodiit, nec minus Græce illa Louanii an. 1536. 4. ex officina *Rutgeri Rescii*, adiunctis aliquot *Petri Nannii* annotatiunculis, publicam lucem adspexit. *a)*.

a) Vti vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 354. refert.

§. XII.

Post decennium ferme hæc Græca paraphrasis textui Institutionum Iustinianearum, respondentibus inuicem paragraphis, fuit addita, & Basileæ apud *Henricum Petri* curante *Iodoco Petro Neitharto* Vlmensi adhuc iuuene in 12. in publicum emissa. *a)*

a) vid. Gundlingiana Part. II. p. 120.

§. XIII.

§. XIII.

Circa idem tempus, nimirum anno 1545. *a*) *Iacobus Curtius* Brugensis interpretationem *Theophili* Latinam Brugæ in 12. emisit *b*), annotationesque quasdam adiecit, quæ ſæpius deinceps Lugduni & Louanii curante *Ludouico Miræo* recuſa fuit.

a) Citat quidem vir celeb. *Ioann. Albertus Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 354. Latinam editionem *Iacobi Curtii* Pictauienſem de a. 1539. ſed illam nunquam vidimus. *b*) Latina enim verſio *Franciſci Cranenfeldii*, quam laudat *Petrus Nannius* in apologia aduerſus *Iacobum Curtium* T. I. Lampadis artium Gruterianæ p. 1378. non vidit lucem. vid. *Fabricius* l. c.

§. XIV.

Nec minus *Dionyſius Gothofredus* paraphraſin Græcam cum Latina interpretatione *Iacobi Curtii* Geneuæ 1587. 4. apud *Euſtathium Vignon* edidit, Inſtitutionibus Iuſtinianeis illam ἐκ παραλλήλου iunxit, marginesque paratitlis & vtilibus notis adſperſit, quæ Gothofredi editio ibidem a. 1598. & 1620. 4. repetita fuit.

§. XV.

Sed omnes haſce *Theophili* editiones ſuperant *Caroli Hannibal. Fabrotti* anteceſſoris Aquæ Sextienſis binæ editiones, quarum vna Pariſiis 1638. altera ibidem 1657. 4. prodiit *a*); in hiſce enim Græcum textum ſexcentis in locis, vt ait, ad tres Codices Bibliothecæ regiæ, & *Petri Nancelii* atque *Iacobi Menzelii* caſtigationes emendauit, Latinam *Curtii* verſionem recognouit, Græca denique ex MSCtis ſcholia & notas ſuas addidit.

a) Cum autem *Fabrottus* in poſteriori ſua editione multas annotationes omiſerit, alias addiderit, priori etiam tuto carere non poſſumus.

§. XVI.

Tandem *Ioannes Douiatius*, Anteceſſor Pariſienſis, *Theo-*

Theophili paraphrasin cum notis *Cuiacii*, *Fabrotti* & propriis Parisiis a. 1681. 8. Latine edidit *a*), versionemque *Curtii* & *Fabrotti* sæpius emendauit; nec minus Latina *Theophili* paraphrasis Institutionibus Iustinianeis subiuncta, secundum versionem *Fabrotti*, aliquot tamen in locis emendata, Lugduni Batauorum apud *Ioannem van der Linden* a. 1711. 8. publicam lucem adspexit. *a*).

a) In fine *Ioannes Doniatius* dissertationem ad difficilem §. 2. I. *de actionibus* addidit. conf. Acta Erudit. a. 1683. p. 289.

CAP. III.

DE CONSTITVTIONIBVS IMPERATORVM ORIENTIS AD BASILIVM VSQVE MACEDONEM.

§. I.

QVamuis autem *Iustiniani* in Imperio Orientali successores iure eius per aliquot tempus vsi fuerint; ipsi tamen suas etiam ediderunt Constitutiones: ita eius successor *Iustinus* ab anno 566. ad a. 587. quinque edidit Edicta I. *de indulgentia tributariorum reliquorum a*); II. *De matrimonio per consensum soluendo b*); III. *De illicitis nuptiis in Osroëna & Mesopotamia contractis c*); IV. *De Præsidibus prouinciarum d*). Et V. *De Sarmaritanis.*

a) Est Nouell. 148. *b*) est Nouell. 140. *c*) conf. Nou. 154. *d*) est Nou. 149. *e*) est Nou. 144.

§. II.

Hæc *Iustini* edicta Græce *Henricus Scrimgerus* cum Nouellis Iustiniani apud *Henr. Stephanum* Parisiis 1588. edidit, Latine vero *Henricus Agylæus* vertit, & cum Nouellis *Leonis* ibidem a. 1561. 8. in publicum emisit; eadem *Iustini* edicta in editionibus

nibus Corporis Iuris *Ludouici Charondæ* & *Simonis van Leuwen* Græce & Latine, in ceteris vero editionibus Latine reperiuntur *a*).

a) *Iustiniani* Imp. edicta, item *Iustini*, *Tiberii* ac *Leonis* Augustorum Nouellæ Constitutiones *Henrico Agylæo* interprete etiam Lugduni a. 1571. 12. prodierunt.

§. III.

Extant etiam quatuor *Tiberii* Imperatoris Constitutiones *a*), nimirum I. *De priuatorum fundis & prædiis per Imperatorum procuratores non grauandis*; II. *De heredibus*; III. *De præsidibus prouinciarum* & IV. *De releuatione tributorum publicorum*, quæ Græce ab *Henrico Strimgero*, Latine vero ab *Henrico Agylæo* sunt editæ.

a) Quinta enim *Tiberii* Constitutio desideratur; sacrum eius pragmaticum *de confirmatione Constitutionum Iustini, de filiis Coloniarum & liberalium* in edit. Corpor. Iuris Leuwenii conspicitur.

IV.

Nec minus *Heraclii* Imperatores pater & filius ab anno 610. ad 641. varia iuris capita, v. g. *de fide*, *de iudæis*, *de foro competente Episcoporum*, *Clericorum & Monachorum*, quæ apud *Edmundum Bonefidium* *a*), *Marquardum Freherum* *b*) & *Iustellos* *c*) reperiuntur, ediderunt.

a) In iure Orientali Parif. 1573. 8. apud *Henricum Stephanum* edito Lib. I. *b*) in Iure Græco Romano, quod Francofurti a. 1590. f. prodiit Tom. I. *c*) in Bibliotheca Iuris Canon. veteris Parif. 1661. f. edita.

§. V.

Successerunt denique Leonis Iconomachi *a*) tria capita; *de Hebræis & Montanis*, *de patrimoniis templorum vrbis Romæ & de capitatione infantium*, *& de duabus filiquis prouinciarum administratoribus præstandis*; Constantini Copronymi *b*) : *De reliquiis & intercessione sanctorum*; Nicephori *c*) *De militia inopum*,

pum, de chartiatico & fumario & naucleris, & inuentione thesauri & aliis quibusdam, de vsuris, de vasis sacris & rebus ecclesiasticis. Leonis Armenii: *d) De praefecto poenam adultero non irrogante* & Theophili: *e) De imaginibus, de expulsione monachorum, de connubio Persarum cum Romanis, de tonsura capillorum, de poena raptoris equi*, quae omnia apud *Edmundum Bonefidium* conspiciuntur.

a) Ab a. 717. ad 741. *b*) ab a. 741. ad 775. *c*) ab a. 802. ad 811. *d*) ab a. 813. ad 820. *e*) ab a. 829. ad 842. vid. *Fabricius* Tom. XIII. Bibl. Graecae p. 416.

CAP. IV.

DE CONSTITVTIONIBVS IMPERATORVM BASILII MACEDONIS ET FILIORVM CONSTANTINI AC LEONIS, NEC NON DE LIBRIS BASILIκῶν, VARIISQVE ILLORVM EDITIONIBVS.

§. I.

Sequentes Orientis Imperatores, breuitatem, perspicuitatem, ordinemque concinnum in Iure Iustinianeo desiderantes *a*), nouum iuris Corpus, ex iure Romano suisque constitutionibus collectum, ediderunt, illudque libros βασιλικῶν adpellarunt.

a) Ita enim *Cedrenus* Histor. compend. p. 569. de *Basilio Macedone* loquitur: *Sed & ciuiles leges videns multum habere confusionis atque obscuritatis, operam dedit, ut iis conuenientem faceret medicinam, itaque abrogare inutiles, iisque amputatis, multitudinem bonarum expurgare intendit; Sed mors eius hoc institutum intercepit, res a filio deinde perfecta est.*

§. II.

Primus itaque *Basilius Macedo*, inter captiuos venales Constantinopolin ductus, annoque post N. C. 867.

867. in imperialem dignitatem euectus, nouam iuris meditatus fuit collectionem, interpolandique iuris Iustinianei consilium cepit. *a*)

a) Vid. *Const. Porphyrogenneta* siue potius *Leontius Byzantius* in vita *Basilii Macedonis* p. 66. in symmictis *Allatii*, *Ioannes Curopalates Scillizes* pag. 37. & *Cedrenus* l. c. a celeberrimo *Fabricio* in notis ad §. 2. *Suaresii* notit. Basilic. citati. non itaque *Philippus Macedo*, ut *Hahnius* in Orat. de Vsu Chronologiae in iure §. 23. putauit.

§. III.

Vnde non solum varias nouas Constitutiones, vt capita quatuor: *De quartis nuptiis*, *concubinis*, *de non cogendis ad matrimonium*, *& de benedictionibus nuptiarum clam non faciendis* *a*) & alia capita septem *b*) promulgauit, sed etiam, cum opus inchoatum ad finem perducere non posset, πρόχειρον siue eclogam quandam Legum anno post N. C. 876. edidit.

a) Apud *Freherum* Tom. I. Iuris Rom. Græci p. 86. *b*) apud eundem T. II. p. 134. vbi etiam *Basilii* & filiorum *Constantini* & *Leonis* de non iurando, de testibus ac contractibus, reperitur constitutio pag. 135.

§. IV.

Hæc legum ecloga Titulis XL. non LX. vti *Iacobus Cuiacius* *a*) & *Iacobus Gothofredus* *b*) existimant, absoluitur, & partim edita, partim non edita, modo sub *Leonis* Imperatoris, modo *Leonis* & *Alexandri* seu *Constantini*, modo *Basilii*, *Leonis* & *Constantini* nominibus atque diuersis præfationibus, vti *Marquardus Freherus* *c*) adnotauit, extat.

a) Lib. VI. Obs. c. 9. *b*) in Manual. iur. p. 76. *c*) in chronol. iur.

§. V.

Edita quidem fuit etiam legum ecloga a *Ioanne Leunclauio* & *Marquardo Frebero* Græce ac Latine, atque Tomo II. Iuris Græco Romani inserta *a*), sed

hæc a priori diuersa & recentior paullo est, *Leonis* nimirum *Philosophi* & *Constantini Porphyrogennetæ* eius filii *b*); non edita hæc ecloga in quamplurimis Bibliothecis tam publicis, vt Vaticana *c*) & Vindebonensi *d*), quam priuatis, nimirum Vffenbachiana *e*), conspicitur.

a) A pag. 79. ad 130. *b*) vid. litteræ Clar. *Wächtleri* ad I. M. B. in Actis Erudit. a. 1715. p. 506. num. 223. teste *Suaresio* in Not. Basil. §. 3. *d*) test. *Joh. Lambecio* Lib. VI. Bibl. Vindeb. p. 19. & *Dan. Nesselio* in Catal. Bibl. Vindeb. p. 369. *e*) vid. Catalog. Bibl. Vffenbachianæ pag. 525. & Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 407.

VI.

Opus, a *Basilio Macedone* inchoatum *a*) filius eius, *Leo*, Philosophus dictus, perfecit; is enim opera *Sabbathii Protosphatarii*, ut *Matthæus Blastares b*) tradit, constitutionum regiarum recensionem, in sex τεύχη, seu volumina, distinctam, & in LX. libros subdiuisam, edidit, illamque βασιλικὰ νόμιμα adpellauit *c*).

a) Plerique quidem *Basilium Macedonem* βασιλικῶν auctorem esse crediderunt, moti Nouella *Leonis* LXXXI vbi patri suo *Basilio* hos libros tribuit, sed, cœptum a *Basilio* opus, *Leonem* ad finem perduxisse, scriptores eius ætatis testantur, Vid. *Agylæi* præf. ad Nouell. *Leonis*. *b*) in præf. ad Syntagma Canonum legumque alphabet. apud *Fabricium* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 371. *c*) parum benigne de *Leone* Imperatore *Claudius Chifletius* in disquisit. de secundo capite L. Aquiliæ indicat.

§. VII.

In quam Iuris recensionem Imperator *Leo* omnia quidem iuris Iustinianei volumina, vt & Græcorum Imperatorum, qui post *Iustinianum* floruerunt, constitutiones retulit *a*, nomina tamen ICtorum, vt & inscriptiones legum, ex Codice desumtarum, suppressit.

a) Quod *Harmenopulus* Lib. I. Promtuar. iur. tit. 1. §. 11. testa-

testatur: *Vltimus vero omnium*, ait, *erat Leo Sapiens, inter reges admodum celebris, qui Digesta & Codices, ex Institutionibus multa & Nouellas in unum colligens, atque hoc opus libris absoluens sexaginta ἑξηκοντάβιβλον penitus perfecit.*

§. VIII.

Idem Imperator *Leo* Iuris epitomen, meris definitionibus & regulis constantem, vt instar Institutionum esset, edidit, vti *Antonius Augustinus a*), & ex eo *Ioseph Maria Suaresius b*) adnotarunt.

a) In not. ad Nouell. b) in Notit. Basilicor. §. 11.

§. IX.

Vicennio post, nimirum circa A. C. 910. *Constantinus Porphyrogenneta a*) Basilii Macedonis nepos & Leonis filius *b*) repetitam Basilicorum recensionem *c*) edidit; & hæc sunt ipsa illa Basilica, quæ *Gentianus Hernetus*, *Iacobus Cuiacius*, & *Carolus Hannibal Fabrottus* in publicam lucem protraxerunt.

a) *Luitprando* & *Balsamone* testibus, sic dictus, quod natus sit in domo imperatoria, quæ πόρφυρα dicebatur *b*). non frater *Leonis*, vti *Dion. Gothofred.* in variis lect. ad Harmenopulum & *Marquardus Freherus* in Chronologia iuris existimant, vid. *Iacobus Cuiacius* Lib. VI. Obs. c. 7. *Suaresius* in notit. Basil. §. 11. & Clariss. *Christfried.* Wächtler in litteris ad J. B. M. quæ Actis Erudit. a. 1715. p. 505. insertæ reperiuntur. *c*) vid. *Balsamo* in præf. ad Photii Nomocan. & *Cuiacius* l. c.

§. X.

Fontes horum Basilicorum præ ceteris sunt Iuris Iustinianei volumina, Institutiones nimirum, Digesta, Codex & Nouellæ, vt ex epigraphis Prochirorum atque ex præfatione *Leonis* in ἐκλογὴν βασιλικῶν *a*) patet; ex quibus quamplurima hodie in Basilicis superesse capita, *Antonius Augustinus b*) & *Iacobus Cuiacius* passim adnotarunt.

a) Vid. *Suaresius* in Notit. Basil. §. 17. sequ. b) in not. ad

ad tr. de Nom. propriis & πανδέκτα. *c*) in obseruat. libris.

§. XI.

Conflati quoque sunt libri Basilικῶν ex *Iustiniani* edictis, quae tredecim supersunt, ex Nouellis *Iustini* iunioris ceterorumque Imperatorum Orientalium, vt & ex Constitutionibus βασιλικαῖς, ἐπαρχικαῖς & Ῥωμαϊκαῖς *a*); Nec minus ex ICtorum tam Romanorum, quam Graecorum libris, sanctis patribus, atque conciliorum canonibus multa libris Basilicorum inserta reperiuntur.

a) De quibus fuse *Iacobus Cuiacius* Lib. VI. Obs. c. 10. egit.

§. XII.

Basilicorum libros *Gregorius Haloander* & *Viglius Zuichemus a*) primum indicarunt, scholisque ICtorum intulerunt; plura etiam, eaque praeclara Duumuiri illi hac in parte praestitissent *a*), nisi illum praematura mors, hunc vero vitae ratio, alio traxissent.

a) In praefat. ad Theophili paraphrasin: *Percurri*, ait, *aliquando voluminis, quod βασιλικὸν inscribitur, bonam partem, qua libros quinque continebat (nimirum Lib. 38. 39. 40. 41. 42.) & titulos ex Pandectis, Codice atque Nouellis plus minus 90. Inter hos primus titulus est, de Excusatione Tutorum.*

§. XIII.

Ex hisce LX Basilicorum siue Imperialium Constitutionum libris *Gentianus Heruetus* sex *a*), nimirum librum XLV *de successionibus ab intestato*, XLVI *de statu hominum & rerum diuisione*, XLVII *de donationibus*, XLIIX *de manumissionibus*, integros, nec non XXIIX. XXIX & XXX *de dotibus & nuptiis*, mutilos ex Codice *Antonii Augustini* Parisiis 1557. f. edidit, & Latine vertit.

a) Existimant *Suaresius* in notitia Basilic. §. 31. & *Iac. Gothofredus*, in Manual. Iur. p. 81. *Heruetum* etiam librum

librum 30 Baſilicorum edidiſſe, ſed ne quidem integros ſex edidit. Fabricius Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 425.

§. XIV.

Deinde *Iacobus Cuiacius* librum LX *a)* Baſilicorum, quo iuris ciuilis tituli 70. *de criminibus & pœnis* continentur, & Græcorum ſcholiis explicantur, Latine verſum Lugdun. a. 1566. f. in publicum emiſit; promiſerat equidem *Cuiacius* etiam libros 38. 39. 40. 41. & 42. quos *Viglii Zuichemii* beneficio acceperat, nec non libros 28. 29. & a 45. ad 49. emendatiores edere *b)*, ſed mors illum præuenit.

a) Quem a *Iacobo Cambrayo*, cui etiam illum inſcripſit, dono acceperat, vti ipſe ad tit. *de excuſat. tut.* & Lib. XVI. Obſ. c. 40. profitetur. *b)* imo *Cuiacium* totum Baſilicorum corpus, cum ſcholiis Græcorum interpretum, quod eo mortuo ad *Petrum Fabrum* Saniorianum Præſidem Toloſanum pervenit, poſſediſſe *Franciſcus Broëus* in Chronol. hiſt. totius iuris narrat. vid. *Suareſius* Not. Baſil. §. 32.

§. XV.

Hi Baſilicorum libri, quos ſcilicet *Gentianus Heruetus* & *Iacobus Cuiacius* ediderunt, coniunctim etiam Hanouiæ apud *Wechelios* ſub nomine βασιλικῶν διατάξεων, absque Græco tamen textu, curante *Dionyſio Gothofredo*, anno 1598. & 1606. f. publicam lucem adſpexerunt.

§. XVI.

Sicuti autem mors *Iacobi Cuiacii* præclaros conatus interruperat: ita librum XXXIIX & XXXIX, quibus iuris tituli XXXI. explicantur, additis Græcorum ſcholiis, nec non indice titulorum Lib. XXXIIX. vsque ad XLII. ex autographo Cuiacii *Carolus Labbæus* Pariſiis 1609. f. edidit.

§. XVII.

Integros tandem ſexaginta Baſilicorum libros *Carolus Hannibal Fabrottus* Anteceſſorum Aquiſextienſium

sium Decanus ex Bibliotheca Regia, auspiciis *Petri Seguierii a*) septem volu[illegible]us *b*) in f. Parisiis 1647. edidit, versionemque ad[illegible]

a) Curam edendorum Basilicorum *Fabrotto* demandatam fuisse, annuo bis mille librarum honorario constituto, *Claudius Sarrauius* in epist. pag. 47. testatur.
b) cum veteres libros Βασιλικῶν in sex τεύχη siue volumina distinxerint.

§. XVIII.

Quamuis autem *Cuiacii* versionem *Fabrottus* retinuerit, imo, vt omnes a *Cuiacio* Basilicorum libri in linguam Latinam translati essent, optauerit; *Gentiani* tamen *Herueti*, viri quidem alias doctissimi, sed iuris haud periti, versionem reiecit, & propriam textui Græco adiunxit.

§. XIX.

Tomus I. huius editionis priores libros XI. Tom. II librum XII ad XXI. Tom. III. librum XXII. ad XXIV. Tom. IV librum XXV ad XXVII. Tom. V librum XXXIIX ad XLIV. Tom. VI librum XLV ad LIX. & Tom. VII librum LX continet; libri tamen XIX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XLIII. XLIV. XLIX. & LIX. non sunt authentici *a*), sed a *Fabrotto* partim ex synopsi Βασιλικῶν, partim ex *Theodori Hermopolitæ* scholiis, *Harmenopulo*, ceterisque iuris Græci interpretibus vtcunque congesti.

a) Vnde *Simon van Leuwen* errat, dum, *Fabrottum* integros omnes Basilicorum libros edidisse, in histor. narrat. de origine & progressu iuris ciuilis scribit.

§. XX.

Præterea *Fabrottus* glossas, seu scholia, non quidem margini, sed cuique titulo, præfixis plerumque auctorum nominibus, subiecit, toti vero operi *a*), *Notitiam Basilicorum historicam*, a *Iosepho Maria Suaresio* ad *Vrbanum* IIX. Pontificem M. concinnatam, &

& beneficio Cardinalis *Barberini* ad *Fabrottum* transmissam, præmisit. *b*)

a) Recensionem huius editionis *Fabrotti* apud *Georg. Beyerum* Cent. III. Auctorum Iuridic. p. 78. inuenies.
b) eadem *Suaresii* Notitia Basilicorum vna cum *Iacobi Gothofredi* Man. iuris Amstelod. a. 1663. prodiit, & a celeb. viro *Ioann. Alb. Fabricio* Vol. XII. Bibl. Græcæ pag. 467. & sequ. est inserta notisque illustrata.

CAP. V.

DE NOVELLIS LEONIS IMPERATORIS, EARVMQVE IN FORIS NOSTRIS AVCTORITATE.

§. I.

IDem Imperator *Leo* Philosophus, post perfectum opus Βασιλικῶν, a patre *Basilio Macedone* cœptum, nouas quasdam Constitutiones *a*) ab anno post N. C. 889. ad annum 911. iuris condendi gratia edidit, quæ sub nomine Nouellarum *Leonis* plerisque corporis iuris ciuilis editionibus subiectæ reperiuntur.

a) Constitutionum harum CXIII. hodie numerantur, licet plures illarum fuisse, negandum non sit, vid. Excell. *Beckii* diss. cap. 1. §. 4. Indicem harum constitutionum habet Clar. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 409.

§. II.

Quamnam vero Nouellæ *Leonis* habuerint auctoritatem, & adhuc habeant, inter Doctores non conuenit; *Viglius* enim *Zuichemus*, qui Nouellas *Leonis* nondum editas seruabat *a*), apud Græcos illas habuisse auctoritatem, vtut nunc non habeant, scribit *b*); *Iacobus* contra *Cuiacius c*), *Iacobus Gothofredus d*) aliique, Nouellas *Leonis* nunquam obtinuisse, ne *Leonis* quidem ætate, contendunt.

a) Vt ipse ad pr. Instit. *Quibus mod. testam. infirm.* auctor est; b) in praefat. ad Institut. c) Lib. XVII. Obs. cap. 31. d) in Manual. iur. p. 75.

§. III.

Sed ad Imperium Orientale quod attinet, Nouellas *Leonis* vsu probatas, & ceu leges fuisse habitas, nullus dubito; I. enim *Leo* Imperator illas iuris condendi gratia a) edidit; II. Sequentes Imperatores frequenter ad has Nouellas ceu leges prouocant b); Nec minus III. Basilicorum adnotatores, vt & *Harmenopulus*, frequentissime Nouellas *Leonis* adducunt.

a) Vti ipse in procem. harum Nouell. prolixe ostendit; b) ita *Alexius Comnenus* Imperator Nouella II. non vno loco Nouellas *Leonis παλαιτέρας νομοθεσίας* appellat. & Nouell. XXVII. per quam foeminis & virginibus adoptare permissum fuit, in Oriente fuisse receptam, ex *Harmenopuli* Enchirid. Lib. II. tit. 8. §. 9. & *Matthaeo Monacho* Quaest. matrim. tit. *de adopt.* patet.

§. IV.

Nec obstant scholium Graeci interpretis & pragmatica *Michaëlis Attaliatae*, quae *Iacobus Cuiacius* adfert a); non enim, Nouellas *Leonis* generaliter non obtinuisse, dicunt, sed potius illas Nouellas, quae de his rebus constituebant, de quibus nihil antea erat cautum, aut quae ius vetus corrigebant, atque emendabant, auctoritatem legalem habuisse, probant, deinde vtrumque locum, non de aetate *Leonis*, vti quidem *Cuiacius* existimat, sed de subsecutis temporibus, ubi per Basilicorum auctoritatem vilescere coepit haec Nouellarum auctoritas, esse intelligendum, recte *Bynckershoekius* b) monuit.

a) Lib. XVII Obs. c. 31. b) Lib. IV. Obs. cap. 1. vbi erudite historiam harum Nouellarum exponit.

V. Quam-

§. V.

Qnamuis autem in terris imperii Orientalis Nouellæ *Leonis* auctoritatem habuerint: in Occidente tamen nunquam vsu illas esse receptas *a*), constans Doctorum est assertio *b*), quorum etiam sententiæ nos calculum, hoc tamen cum temperamento, adiicimus, nisi hæc vel illa Nouella *Leonis* moribus sit recepta, & sententiis iudicantium confirmata.

a) Cum enim hæ Nouellæ Latine non fuerint redditæ, idem illis accidisse videtur, quod Græcis *Iustiniani* legibus, quarum non fuit translatio Latina, accidit, quippe quæ neglectæ, quibusque fides abrogata fuit. vid. *Bynckershoeck* Lib. IV. Obs. c. 1, *b*) Vt *Stryckius* in præcogn. iur. Dn. *Struuius* in histor. iur, p. 330. *Theodorus Marcilius* in not. ad §. 2. I. *ad R. D.* §. 21. *de donat.* & ad Tit. I. *de testam, ordin.* & alii.

§. VI.

Ita conuentio pœnalis, sponsalibus addita, quamuis non valeat de iure ciuili L. 134. in f. *de V. O.* L. 5. §. vlt. C. *de sponsal.* Nouella tamen *Leonis* XIIX. sustinetur, quam moribus receptam esse, illustris *Bergerus a*) testatur; pariter idem *b*) in quæstione: Vtrum error, circa virginitatem admissus, vitiet matrimonium? de qua in iure ciuili nihil reperitur decisum, ad Nouellam *Leonis* XCIII. prouocat; simili modo *Huldericus Eybenius c*) in quæstione: Annon in caussis ciuilibus locus sit territioni? Nouellam *Leonis* LI. adducit *d*).

a) In oecon. iur. p. 105. *b*) ibid. p. 104. *c* in dissert. de territione torturali §. 13. *d*) conf. *Bynckershoeck* Lib. IV. Obs. c. 1.

§. VII.

Quæ cum ita sint, vtilem Vir Excellentissimus *Caspar Achatius Beckius*, Iurisprudentiæ præstitit operam, quod in dissertatione sua, pro loco in illustri Facultate Iuridica obtinenda, *De Nouellis Leonis earumque*

rumque vsu & auctoritate, habita *a*), plerasque Nouellas *Leonis* non solum ad pleniorem Iustinianearum Constitutionum cognitionem insigniter conducere, verum etiam magna ex parte fori vsu reuera obtinere, monstrare, & obiectiones dissentientium solide discutere voluerit.

a) Ienae 1726. 4.

§. VIII.

Graecum harum Nouellarum Codicem ex Bibliotheca Fuggeriana *Henricus Scrimgerus*, Basileae 1558. in lucem protraxit *a*); Latinam vero earum versionem *Henricus Agylaeus* Basileae 1661. 8. edidit *b*).

a) Eodem anno Imperatoris *Iustiniani*, *Iustini* & *Leonis* Nouellae, nec non *Iustiniani* Edicta Graecae ex Bibliotheca *Hulderici Fuggeri* per *Henr. Scrimgerum* restitutae atque emendatae Paris. apud *Henr. Stephanum* prodierunt *b*) In Biblioth. Du Boisiana sub libris in 8. p. 445. etiam *Iustiniani* Edicta, item *Iustini*, *Tiberii* ac *Leonis* Nouellae Lugduni 1571. 12. citantur.

CAP. VI.

DE GLOSSIS, SCHOLIIS, COMMENTARIIS ET COMPENDIIS IN BASILICA CONSCRIPTIS.

§. I.

SIcuti maxima in Oriente Basilicorum fuit auctoritas, ita factum est, vt variis glossis atque commentariis illa illustrarentur, atque glossae nomicae, nec non Synopses Basilicorum inualescerent.

§. II.

In Basilicorum libros glossas & scholia conscripserunt quamplurimi ICti, quos *Iosephus Maria Suaresius a*) recenset, ex quibus *Stephanus b*), *Nicaeus*, *Thalelaeus*, *Eustathius*, *Eudoxius*, *Domninus*, *Hagio-*

giotheodoretus, *Baphius*, *Gregorius* præ ceteris celebres extiterunt.

a) In Notit. Basil. §. 34. & 42. *b*) *Lingua legum* dictus vid. *Iosephus Nerius* II. Analect. 29.

§. III.

Has glossas, quas *Carolus Annibal Fabrottus* textui Basilicorum adiecit, quarumque particulas aliquas *Alciatus*, *Cuiacius*, *Brissonius*, *Pithœi*, *Fornerius* eruerunt, *Carolus Labbæus* ex Codicibus MSS. Regis Galliæ descripsit, & ad calcem obseruationum atque emendationum in Synopsin Basilικῶν Parisiis 1606. conscriptarum, edidit, quæ deinde cum glossariis Latino Græcis *Cyrilli*, *Philoxeni* & aliorum ex eiusdem *Labbæi* recensione Parisiis 1679. f. publicam lucem adspexerunt *a*.)

a) Conf. de glossariis Græcis iuridicis *Fabricius* Lib. IV. Biblioth. Græcæ cap. 36. §. 11.

§. IV.

Reperiuntur etiam eiusmodi glossæ Græco-Latinæ iuridicæ, manu exaratæ, in variis Bibliothecis, dignæ, vt in publicum emittantur; de glossis Græco-Latinis iuridicis, quæ in Vindebonensi Bibliotheca reperiuntur, *Daniel Nesselius a*) testatur; eodem modo vir doctissimus *Ioann. Albertus Fabricius*, se eiusmodi glossarium MSctum possidere, asserit *b*).

a) In catal. MSCt. Bibl. Vindeb. p. 8. & 29. *b*) L. cit.

§. V.

Huc etiam *Nicolai Rigaltii* glossarium verborum, quæ ad Nouellas imperatorum, qui in Oriente post *Iustinianum* regnarunt, quod Parisiis 1601. 4. prodiit, vt & Nomenclator Græcorum iuris verborum, promtuario *Harmenopuli* a *Dionysio Gothofredo* subiectus, pertinent.

VI. Ma-

§. VI.

Magis tamen Graecis Eclogae, Synopses, Promtuaria, Manualia & Paratitla placuerunt. Primus autem *Basilius Macedo* eclogam quandam Legum *a*), XL. titulis constantem, edidit, a qua tamen diuersum est illud compendium *Leonis & Constantini Porphyrogennetae* in XXIIX. Titulos diuisum, quod manu exaratum in Bibliotheca Vindebonensi, teste *Petro Lambecio b*) & *Daniele Nesselio c*) reperitur.

a) De qua cap. 4. §. 4. egimus. *b*) Lib. VI. Comment. Biblioth. Vindeb. *c*) in catalogo MSCt. Bibl. Vindeb. P. 2. pag. 8.

§. VII.

Aliam Synopsin Basilicorum, quam *Iacobus Cuiacius* laudauit *a*), simul tamen etiam eius errores indicauit *b*), *Ioannes Leunclauius* ex *Ioannis Sambuci* Codice, quem Tarenti reperit, Latine versam cum Nouellis quibusdam Imperatorum Constantinopolitanorum ineditis Graece & Latine Basileae 1575. in f. edidit *c*).

a) In praefat. comment. ad tit. *π de excusat. tut.* *b*) Lib. XVIII. Obseru. c. 37. & 38. *c*) vid. *Suaresius* in not. Basil. §. 15. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Graec. p. 427. & Clar. *Wächtler* in litteris ad I. M. B. in Act. Erudit. a. 1715. p. 507.

§. VIII.

Ad hanc Synopsin Basilicorum *Carolus Labbaeus* obseruationes & emendationes, in quibus multa loca restituuntur, plurimae lacunae supplentur, quaedam capita nunc primum in lucem proferuntur, quaedam etiam leges Digestorum & Codicis rationibus illustrantur & explicantur, conscripsit, & cum pluribus Nouellis Graecorum Imperatorum emendatius editis, vt & glossis Graeco-Latinis *a*) Parisiis a. 1606. 8. in publicum emisit.

a) Cum

a) Cum his illæ conferendæ sunt, ex quibus excerpta *Montfauconius* in Catal. Codicum Mss. Bibliothecæ Coislinianæ p. 488. dedit.

§. IX.

Cum hac Synopsi Basilικῶν, quam *Ioannes Leunclauius* edidit, cum *Iacobo Gothofredo a)* & aliis non confundere debemus *b)* Eclogam legum compendiariam, in titulos quinquaginta diuisam, & primo Imperatoris *Romani* senioris imperii anno editam, quæ manu exarata in Bibliotheca Vindebonensi, teste *Petro Lambecio c)* & *Daniele Nesselio d)*, extat.

a) In Manuali iur. p. 81. *b)* vti bene monuit Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græcæ p. 428. *c)* Lib. VI. Comm. Bibl. Vind. p. 18. *d)* in Catal. MSCt. Vind. P. 2. pag. 9.

§. X.

Aliam Basilicorum Synopsin, seu ποίημα νομικὸν ἤτοι πραγματικὸν, *Michaël Attaliata* Iudex & Proconsul iussu *Michaëlis Ducæ* Imperatoris anno post N. C. 1077. conscripsit, quam *Ioannes Leunclauius* indicauit *a)*, & in Latinum sermonem transtulit, *Marquardus* vero *Freherus* Tom. II. iuris Græco Romani Græce & Latine inseruit, manu vero exarata illa in Vaticana *b)*, & in Bibliotheca Vindebonensi, teste *Petro Lambecio c)* & *Daniele Nesselio d)*, longe tamen ab edito exemplari diuersa, reperitur.

a) Lib. II. Notat. pag. 335. *b)* Cod. 640. & 865. *c)* Lib. VI. p. 20. *d)* P. 2. Catal. MSCt. p. 10.

§. XI.

Eodem fere tempore *Michaël Psellus*, Michaëlis Ducæ Imperatoris præceptor, *a)* Synopsin legum versibus Iambicis & politicis contexit, ex quibus nonnulla scholiorum nomine vulgata fuerunt a *Leunclauio b)* in iure Græco Romano in Synopsin legum

Mi-

Michaëlis Attaliatae Tit. praesertim 16. 25. 28. 32. 37. 40. 42. 48. & 83; Graece & Latine illam *Franciscus Bosquetus* Parisiis 1632. 8. edidit.

a) Conf. *Leonis Allatii* de *Psellis* & eorum scriptis Diatriba Romae 1634. edita & a Celeb. *Fabricio* Lib. V. Bibl. Graecae inserta. nec non *Nat. Alexander* Histor. Eccles. saec. XI. artic. 4. p. 503. b) quem tamen, cum non animaduertisset numerum carminum, tanquam solutam orationem indistincte ea excudisse, *Leo Allatius* cit. diatr. §. 48. obseruauit.

§. XII.

Laudat etiam *Antonius Augustinus* a) πρόχειρον βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον & indicem βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον *Iosephi Tenedii*, nec non *Antiochi Balsamonis* prochirum, quae manu exarata in Bibliotheca Vaticana b) & Vindebonensi, teste *Lambecio* c) & *Nesselio*, d) reperiuntur.

a) In notis ad Nouell. & in Catal. MSCt. suorum Cod. 18. vid. *Suaresius* not. Basil. § 8. & 9. b) Cod. 181. 182. & 187. c) Lib. VI. Comm. Bibl. Vind. d) P. 2. catal. p. 1.

§. XIII.

Prae ceteris autem *Constantini Harmenopuli*, iudicis Thessalonicensis, & qui *Ioanni Cantacuzeno* & *Ioanni Palaeologo* Imperatoribus a consiliis fuit, Promtuarium iuris, ex *Basilii*, *Constantini* & *Leonis* manuali legum potissimum excerptum, memorandum est.

§. XV.

Hic enim *Constantinus Harmenopulus*, qui & alia, ad Ius Ciuile & Canonicum pertinentia, scripta edidit a), cum in Promtuario *Basilii*, *Leonis* & *Constantini* maximè necessaria omissa, nonnulla autem non satis explicata esse, videret b), aliud Iuris Graeci Promtuarium, partim ex iure Romano, partim libris βασιλικῶν & recentiorum Imperatorum Constitutioni

tioni

tionibus collectum *c*), atque in libros sex titulosque LXXIX. diuisum, circa medium seculi XIV. *d*) edidit.

a) Quæ *Ioann. Leunclauius* Iuri Græco Romano inseruit, & de quibus *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græc. p. 274. multa dixit. *b*) ipse *Harmenopulus* rationem sui instituti in præfat. exponit. *c*) vsus etiam est libro, qui inscribitur μικρὸν κατὰ στοιχεῖον, de quo vid. *Cuiacius* Lib. VI. Obs. 10. & *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. pag. 428. *d*) non a. 1143. vti *Suaresius* in Notit. Basil. §. 5. nec a. 1150. vti *Reynoldus* ad Mercerii Conciliat. pag. 53. & Clar. *Wächtlerus* in litteris ad I. M. B. quæ in Actis Erudit. a. 1715. p. 501. reperiuntur, existimant, natus enim *Harmenopulus* fuit a. 1320. & mortuus a. 1380, quod *Lambecius* in Comment. Bibl. Vindeb. P. I. Lib. VI. p. 39. detexit.

§. XV.

Primus huius Promtuarii liber *de Legibus ac iudiciario statu*, vt & *in integrum restitutione & libertatibus*, secundus *de variis iudiciorum litiumue generibus & noui operis nuntiatione* agit, tertius doctrinam *de contractibus* exponit, quartus *de sponsalibus & nuptiis*, quintus *de testamentis & tutoribus*, & sextus *de damno ac pœnis* tractat *a*).

a) Indiculum ad *Harmenopuli* promtuarium exhibet *Fabricius* Vol. XII. Biblioth. Græcæ p. 433.

§. XVI.

Primus hoc Harmenopuli Promtuarium *Theodoricus Adamæus Sualembergius* Græce Parisiis 1540. 4. edidit. Latine illud *Bernardus* a *Rey* vertit, & Coloniæ 1547. & 49. 8. in publicum emisit. Rursus, a *Ioanne Mercero* linguæ Ebraicæ apud Parisienses Doctore Latine redditum, Lugduni 1556, & demum Græce & Latine, cura *Dionysii Gothofredi*, Geneuæ a. 1587. 4. publicam lucem illud adspexit *a*.) Hoc

Promtuarium etiam manu exaratum in Vaticana *b*) & Vindebonensi Bibliotheca *c*) extat.

a) De hisce *Harmenopuli* editionibus conf. *Fabricius* Vol. X. Bibl. Græc. pag. 274. *b*) teste *Suaresio* in Not. Basil. §. 5. *c*) referente *Nesselio* P. II. Catal. MScr. pag. 15.

§. XVII.

Erant etiam tunc in manibus ICtorum Paratitla, i. e. supplementa cuiusque tituli ex aliis titulis & locis; horum paratitlorum libros tres, quibus materia ecclesiastica continetur, *Ioannes Leunclauius* Latine vertit, & cum libris duobus Notatorum, quibus ius ciuile mirum in modum illustratur, Francofurti 1593. 8. edidit.

§. XVIII.

Scriptum horum Paratitlorum esse *Theodori Balsamonis* συναγωγὴν constitutionum ecclesiasticarum, e Codice & Nouellis *Iustiniani* congestam *a*), quam e duobus Cod. MSS. Græce publicauit *Henricus Iustellus* Tom. II. Bibliothecæ Canonicæ a pag. 1217. ad 1361, addita *Leunclauii* versione, sed passim emendata, cum *Caroli Annibalis Fabrotti* notis, *Ioannes Albertus Fabricius* monuit *b*); vnde *Franciscus Broeus*, qui, ex libris *Harmenopuli*, quem tamen *Balsamo* ætate antecessit, hos paratitlorum libros excerptos esse, statuit *c*), quam maxime errat.

a) Auctor horum paratitlorum etiam quasdam in Codice legit Constitutiones, quæ hodie desiderantur. *b*) Vol. XI. Bibl. Græcæ pag. 53. *c*) in histor. iur. chronol.

§. XIX.

Huc etiam pertinent I. *Eustathii* Antecessoris *de temporum interuallis* liber, quem Græce sine nomine auctoris *Cuiacius* Tomo I. operum & *Freherus* Græce & Latine Tomo II. Iuris Græco Romani inseruit, *Simon Schardius* vero Græce cum versione

sua,

sua, subiunctis Legibus Rhodiorum naualibus & *Iustiniani* militaribus atque Georgicis, Basileæ 1561. 8. edidit. Idem *Eustathii* libellus cum *Petri Lindenbergii* numeris sacris & profanis, & *Christiani Woldenbergii* de numeris vtriusque iuris libro Francofurti 1670. 4. & Rostochii 1671. 4. prodiit. II. *Athanasii Scholastici* de criminibus liber, qui in Bibliotheca *Antonii Augustini a*) fuit.

a) Codice 188. vid. *Suaresius* in Notit. Basil. §. 26.

§. XX.

Referri denique huc possent Scriptores iuris ecclesiastici Græci, vt *Photii* Patriarchæ Constantinopolitani Nomocanon anno 808. conscriptus, & *Theodori Balsamonis* commentarius in illum, nec non huius meditata & responsa, *Constantini Harmenopuli* epitome iuris Canonici Græcorum, vt & liber de sectis & veræ fidei confessione, porro *Ioannis Scholastici* Nomocanon & alia, quæ *Freherus* Iuri Græco Romano & *Iustelli* Bibliothecæ iuris Canonici veteris inseruerunt, sed cum hi scriptores non ius ciuile sed canonicum illustrent, merito illos iam præterimus.

CAP. VII.

DE CONSTITVTIONIBVS SVBSEQVENTIVM IMPERATORVM AD EVERSVM VSQVE A TVRCIS ORIENTALE IMPERIVM.

§. I.

Post Basilicorum collectionem, variæ a Græcis Imperatoribus ad captam vsque a Turcis Constantinopolin promulgatæ sunt Constitutiones, quæ non minimam iuris Græci faciunt portionem.

§. II.

Præter Nouellas enim, quas edidit *Leo* Philoso-

 phus

phus *a*), varias alias, nec non tacticas & militares promulgauit Constitutiones, quas *Ioannes Checus* Cantabrigiensis Latine vertit & Basileæ 1554. 12. edidit; easdem *Leonis* Constitutiones, subiectis aliquibus castigationibus, *Ioannes Meursius* Lugd. Batauorum 1612. 4. vulgauit, quæ ipsa editio, cum nouo titulo præfixo, *Aeliani* Tacticis, a *Sixto Arcerio* illustratis, ibidem a. 1613. 4. adiuncta est *b*).

a) De quibus cap. 5. egimus. *b*) de hisce editionibus conf. celeb. *Fabricius* Vol. VI. Bibl. Græcæ p. 368.

§. III.

Nec minus *Romanus Senior* ab anno 919. ad 944. varias nouas edidit Constitutiones, quæ apud *Marquardum Freberum* Tomo II. Iuris Græco Romani, *Edimundum Bonefidium* in iure Orientali *a*), & *Carolum Labbæum* ad calcem obseruationum & emendationum ad Synopsin Basilicorum reperiuntur.

a) Paris. 1573. edit. pag. 24. & 25. De hoc *Bonefidio* v. *Cuiacius* XI. Obs. c. 20. *Paulus Colomesius* in Gallia Orientali & Clar. *Wächtlerus* in Act. Erud. a. 1715. pag. 508.

§. IV.

Inprimis autem memorandæ sunt *Constantini Porphyrogennetæ* constitutiones, quas ab anno 912. ad 959. de variis iuris materiis promulgauit, quarum editionem *Iacobus Cuiacius a*) promisit, *Ioannes* vero *Leunclauius b*, *Edimundus Bonefidius c*) *Ioannes Meursius d*) & *Carolus Labbæus e*) in publicam protraxerunt lucem.

a) Lib. XII. Obs. c. 21. *b*) qui XIII. Constitutiones *Constantini* primus vulgauit ad calcem ἐκλογῆς βασιλικῶν Basileæ 1575. f. & Tom. II. Iuris Græco-Romani. *c*) in Iure Orient. pag. 14. *d*) in editione operum *Constantini Porphyrogeneti*, Græce & Latine ab eo Lugd. 1617. 8. vulgat. *e*) qui *Constantini Porphyrogeniti* Nouellas ex Codicibus regiis auctiores meliores-

lioresque cum noua versione & castigationibus Paris. 1606. edidit.

§. V.

Porro quamplurimæ *Nicephori*, *Phocæ*, *Basilii Porphyrogeniti*, *Romani* Iunioris, *Zoës*, *Michaelis*, *Isaaci Comneni*, *Michaelis Parapinacei*, *Nicephori Botaniotæ*, *Alexii Comneni*, *Ioannis Comneni*, *Manuelis Comneni*, *Alexii Comneni Secundi*, *Isaaci Angeli*, *Ioannis Ducæ*, & *Michaelis Palæologi* supersunt constitutiones, quas ab anno 963. vsque ad annum 1282. promulgarunt, quæ apud *Ioannem Leunclauium a*), *Edimundum Bonefidium b*) *Carolum Labbæum c*) & *Ioannem Baptistam Cotelerium d*) reperiuntur.

a) In Iure Græco Romano Francofurti 1596. f. edit. *b*) in Iuris Orientalis Lib. III. Paris. 1573. 8. edit. *c*) ad calcem obseruat. & emend. ad Synopsin Basilixῶν Paris. 1606. 8. in publicum emiss. *d*) In monumentis Ecclesiæ Græcæ Paris. 1681. 4. editis.

§. VI.

Silentio iam prætereo varia Rescriptorum Græcorum Imperatorum volumina, quæ manu exarata, partim in Bibliotheca Regia Parisiensi, teste *Montfauconio a*), partim in Taurinensi, teste *Maffeio b*), partim in Vindebonensi, referente *Petro Lambecio c*) conspiciuntur, quæ, si in publicum protraherentur, maiori in luce forsan Ius Iustinianeum collocaretur.

a) In Palæographia Græca. *b*) in epistola ad *Apostolum Zennum* data, quæ Tom. VI. Diarii Veneti inserta. *c*) Lib. VIII. Comment. Bibl. Vindeb.

CAP. VIII.

DE NECESSARIA CONIVNCTIONE IVRIS GRAECI CVM IVRIS IVSTINIANEI STVDIO.

§. I.

Vtut vero Ius Græcum ad nos pertinere non videatur *a)*, tam quod nobis non promulgatum, quam quod nunquam in foris Germaniæ receptum fuit: ad solidam tamen iuris Iustinianei theoriam neminem sine iuris Græci euolutione peruenire posse, acutiores iam dudum monuerunt.

a) Et dicere quis posset, quod ad *Aristonem* ICtum *Plinius* Lib. VIII. epist. 14. scribit: *Quotusquisque enim tam patiens, vt velit legere, quod in vsu non sit habiturus?*

§. II.

Cum enim plerique iuris Græci conditores atque interpretes paullo post *Iustinianum*, & in ipsa quidem vrbe Constantinopolitana, quæ imperii & studiorum sedes, legumque custos fuit, vixerint: non dubium est, quin integra iuris Romani volumina, quæ incuria scribarum nondum corruperat, possederint, adeoque sua ex illis hauserint *a)*.

a) Hinc *Antonius Contius* Lib. I. Disputat. 6. *Græcos*, ait, *non transcripsisse suos libros ex Pisanis Pandectis, sed habuisse integriora Digesta ad verbum & κατὰ πόδα ex vero Iustiniani Prototypo Latino fideliter translata, ex quibus, quæcunque sunt in Pandectis Florentinis lacunæ, aut vitia, repleri aut emendari possint.* addatur cap. 7. eiusd. libri. & *Guil. Best* in rat. emend. LL. cap. 1. p. 40.

§. III.

Quæ cum ita sint, non commodius Ius Iustinianeum interpretari, lacunae eius suppleri, veraque &

& genuina legis lectio inueniri a), quam ope Basilicorum ceterorumque Iuris Græci interpretum, poterit.

a) Optime hanc in rem *Ioannes Mercerius* in Conciliatore p. 51. edit. Reynold. ait: *Si quis locus suspectus fuerit, si de cuius vera & Germana lectione non constet satis, suppetias ferent ad interpellandum eorum possessionem Græci interpretes &c.* & mox. *Verosimile est, eos emendatissimis libris vsos, cum ex Latio in Græciam ius transferrent. Etiam obseruati loci quamplurimi, quibus lucem illi auctores dispersere; receptæ ex iis emendationes plane innumeræ, fides facta verioris lectionis, si quando aut excusi inter se, aut scripti cum excusis discreparent.*

§. IV.

Non equidem desunt, vt *Otto Tabor*, summus alias ICtus, qui, non magnam vtilitatem ex euolutione iuris Græci in nostram redundare iurisprudentiam, existimant: sed iustam hisce Græcæ Iurisprudentiæ osoribus *Carolus Annibal Fabrottus*, b) & Illustris *Hieronymus Nicolaus Gundlingius* c) dixerunt sententiam.

a) In racemation. Crim. ad tit. *arbor. furtim cas.* tit. 15. b) qui apologiam pro Græcis, quæ eius XII. Exercitat. Parisiis editis, subiecta reperitur. c) in Gundlingian. P. 2. p. 112. & in Comment. ad τὰ πρῶτα p. 26.

§. V.

Maiori in pretio habiti sunt libri Βασιλικῶν a solidæ & masculæ iurisprudentiæ restauratoribus *Guilielmo Budæo*, *Gregorio Haloandro*, *Viglio Zuichemo*, *Antonio Contio*, *Ioanne Leunclauio*, *Marquardo Frehero*, *Carolo Labbæo*, *Dionysio Gothofredo*, inprimis vero *Iacobo Cuiacio* a), quod partim leges & Constitutiones, ex Basilicis ceterisque iuris Græci voluminibus restitutæ, & Pandectis atque Codici insertæ,

tæ, partim reliquiæ iuris Græci, a doctissimis hisce viris in publicum prolatæ, testantur.

a) Qui insignem in iure ciuili scientiam ex hisce fontibus *Hagemeiero* libro de author. iur. ciu. & can. cap. 5. aliisque hausisse videtur. conf. *Leickher* in notis ad Ant. Augustini vitam p. 167.

§. VI.

Quos si imitaretur cupida legum iuuentus, faciliori ac commodiori via ad solidam atque masculam iuris cognitionem perueniire, multaque præclara, neque in scholis iuris decantata, neque in doctorum commentariis protrita, inde haurire posset.

PART.

PART. III.

HISTORIÆ IVRIS POST-IVSTINIANEI

MEMBRVM II.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN OCCIDENTE.

CAP. I.

DE FATIS IVRIS IVSTINIANEI IN OCCIDENTE VSQVE AD TEMPORA LOTHARII II. IMPERATORIS.

§. I.

Sicuti Imperator *Iustinianus*, post deuictos per *Bellisarium* & *Narsetem* Gothos, Italiæ factus erat dominus; ita magnam eius iuris per Italiam tum temporis fuisse existimationem, publicatumque a Præsidibus nouum Iuris Iustinianei corpus, dubium non est.

§. II.

Docet hoc nos pragmatica illa *Iustiniani* constitutio *a*), cuius initium: *Pro petitione Vigilii venerabilis antiquioris Romæ Episcopi, quædam disponenda esse censuimus, ad vtilitatem omnium pertinentia, qui per occidentales partes habitare noscuntur*, in cuius articulo X. hæc habentur: *Iura insuper vel leges, Codicibus nostris insertas, quas iam edictali programmate in Italiam dudum misimus, obtinere sancimus; sed & eas, quas postea promulgauimus constitutiones,*

 nes,

nes, iubemus sub edictali programmate vulgari, & ex eo tempore, quo sub edictali programmate vulgatae fuerunt, etiam per partes Italiae obtinere, vt, vna volente Deo facta republica, legum etiam nostrarum vbique prolatetur auctoritas.

a) Hæc pragmatica *Iustiniani* sanctio in editione *Simon. van Leuwen* de a. 1663. f. post calcem Nouellarum reperitur.

§. III.

Durauit post mortem Imperatoris *Iustiniani* iuris eius in Italia auctoritas, non solum in Exarchatu, sed & in illis, quas Longobardi, a *Narsete* euocati, occupauerant prouinciis *a*); nam quamuis Longobardi proprias suas leges, a *Rothare* rege a. post N. C. 637. primum collectas, a successoribus vero auctas, introducerent, Romanis tamen, qua lege viuere vellent, permiserunt *b*).

a) Iustinianei vniuersi operis luculenta laus in *Pauli Warnefridi* Histor. Longob. Lib. I. c. 25 extat. *b*) latius hoc persequitur *Paullus Diaconus* de gestis Longob. Lib. II. cap. 5. & iuris amantem fuisse hanc gentem *Ligurinus* Lib. II. v. 141. docet;

Gens astuta, sagax, prudens, industria, solers,
Prouida consilia, legum iurisque perita.

§. IV.

Vnde est, quod frequenter in Legibus Longobardicis ad Leges Romanas prouocetur *a*), & 1 Feudorum 1 *Legum Romanarum non vilem esse auctoritatem*, 11 vero Feud. 1. *quasdam causas iure Longobardico, quasdam iure Romano decidi*, asseratur.

a) Significatur hoc lege *Luitprandi* Regis, quæ Lib. I. LL. Longobard. tit. 29. extat: *De scribis hoc prospeximus, vt, qui chartam scripserit, siue ad Legem Longobardorum, quae aptissima & pene omnibus nota est, siue ad Legem Romanorum, non aliter faciant, nisi quomodo in ipsis legibus continetur, nam contra legem*

gem Longobardorum aut Romanorum non scribant. conf. *Conring* de Orig. I. Germ. c. XI.

§. V.

Hæc Iuris Iustinianei in Italia auctoritas, deuicto a Francis *Desiderio* Longobardorum Rege, non desiit, sicuti enim *Carolus M.* vtramque legem Romanam & Longobardam in terris regni Longobardici inuenerat *a*), ita Italicæ plebi non solum vsum harum legum vlterius permisit *b*), sed etiam multa capitula *c*), in quibus legem Romanam omnium legum humanarum matrem vocare non dubitauit, Legibus Longobardicis adiecit.

a) Ipse *Carolus M.* in procemio LL. suarum Longobard. hoc testatur. *b*) ita enim Libro II. Leg. Longob. tit. 56. *Caroli* constitutio sonat: *Sicut consuetudo nostra est, vt Longobardus aut Romanus, si euenerit, quod causam inter se habeant, obseruemus, vt Romani successiones iuxta illorum legem habeant, similiter & omnes scriptiones secundum suam legem faciant, & quando componunt, iuxta legem ipsius, cui malum fecerint, componant: & Longobardos illos conuenit similiter componere. c*) quæ apud *Baluzium* T. I. Capitul. Regum Franc. pag. 345. sequ. reperiuntur; conf. Dn. *Struuius* in histor. iur. Gothici & Longob. p. 366.

§. VI.

Idem fecit *Pipinus* Caroli M. filius, quem Longobardici regni socium pater viuens acciuerat, & Italicæ genti liberum iuris Romani atque Longobardici vsum concessit: & quamuis *Lotharius* Ludouici Pii filius primus Romana iura abrogare voluerit, intercedente tamen *Leone* IV. Pontifice *a*) vsum iuris Romani permisit, imo, quod hactenus insolitum fuerat, simul plebi Italicæ optionem, qua lege viuere vellet, dedit *b*).

a) Verba Pontificis apud *Gratianum* Dist. 10. c. 13. ita se habent: *Vestram flagitamus clementiam; vt sicut hacte-*

hactenus Romana Lex viguit absque vniuersis procellis, & pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur propriumque vigorem obtineat. b) vti ex tit. 57. Lib. I. Leg. Longob. colligi potest: *Volumus*, ait, *vt cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult viuere, vt tali lege, quali viuere professi sunt, viuant &c.* vid. *Sigonius* Lib. IV. & VIII. de Regno Italiae & *Conring* de Orig. I. G. c. 20.

§. VII.

Quae libertas eligendi aut Romanam aut Longobardam Legem, a *Lothario* concessa, varias confusiones, testantibus eius aetatis scriptoribus, peperit, ita *Hincmarus* Archiepiscopus Lugdunensis conqueritur a): *Quando sperant ob id lucrari, ad Legem Romanam se conuertunt, quando vero per legem non aestimant acquirere, ad capitula confugiunt*, imo patrem, Romanam, filium vero Longobardam, vel maritum Longobardam, vxorem Romanam Legem saepius professos esse, illustri quodam exemplo *Carolus Sigonius* b) docet.

a) Cap. 15. de Potest. Reg. similes querelae apud *Agobardum* in libro ad Ludou. Pium T. 1. Operum a *Baluzio* edit. c. 45. & in libro aduersus legem *Gundobaldi* c. 14. in f. occurrunt. b) Lib. VIII. de Regno Ital. apud. *Conring*. c. 20. de O. I. G. p. 111.

§. IIX.

Nec seculo IX. & sequentibus plane iuris Iustinianei desiit auctoritas. *Ioannes* enim IIX. vel IX. Pontifex in concilio Tricassino, circa annum 888. habito, in haec verba scripsit a). *Vnde nostra serenitas cum praescriptis episcopis, inspectis legibus Romanis, vbi habeatur de sacrilegiis, invenimus ibi a Iustiniano Imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam in quinque libras auri optimi*; & *Henrici* II. Imperatoris duae extant constitutiones b), quarum priore antecedentium regum leges confirmantur, altera

tera quæstio, nata ex diuersis legibus Codicis Iustiniani, de Iuramento Clericorum, deciditur.

a) Vid. huius Pontif. epist. 163. b) In Codice LL. Longobard. Lib. II. Tit. 8. & 47.

§. IX.

Quæ cum ita sint, non parum mihi ab historica veritate *Viglius Zuichemus a*), dum, ius ciuile in Italia nullo vel honore vel vsu ante *Lotharium* fuisse, scribit, & Cardinalis *Ioann. Baptista de Luca b*), qui aut nunquam leges Iustinianeas in Italia receptas, aut ob diuersas dominationes abolitas fuisse, sibi persuadet, aberrare videntur *c*).

a) In præfat. ad *Carol.* V. ante Theophili Instit. b) de seruit. præd. disc. I. n. 11. & de feud. disc. 36. n. 11. c) quod *Donato Antonio d'Asti* in Tract. a. 1720. 8. Neapoli edit. cui Titulus: *Dell' Uso e Autorita' della Ragion ciuile nelle prouincie dell' Imperio Occidentale dal diche furono inondate da' Barbarisino a Lothario II.* monstrare voluit.

§. X.

Quamuis autem ex adductis sole meridiano clarius pateat, iam ante *Lotharium* Saxonem Imperatorem in Italia vsum iuris Iustinianei arbitrarium, & frequentiorem in Exarchatu *a*,) quam regno Longobardico & ceteris Italiæ prouinciis, fuisse: caue tamen, in Galliam etiam & Germaniam huius iuris vsum penetrasse, existimes; non enim, si legis Romanæ in Capitularibus regum Francorum & veterum Germaniæ populorum fit mentio, ius Iustinianeum, sed Codicem Theodosianum intelligi, iam Part. I. c. fin. ostendimus *b*).

a) Hinc de Rauenna ciuitate *Odofredus* ad L. Ius ciuile *de Iustit. & iure* scribit: *Ea enim diutius Græcorum imperio paruerat, & sub Exarchis Constantinopolitanis Iustiniani leges ad eam diem seruarat.* b) probatur hoc etiam ex *Gregorii Turonensis* Lib. IV. c. 41. ubi *Guntranum*

banum filium Chlotarii primi quendam *Andarchium* peritum in Codice Theodosiano ad summos honoris gradus euexisse refert.

§. XI.

Quibusnam autem iuris Iustinianei voluminibus Italicæ gentes ea ætate vsæ fuerint, in disquisitionem venit. *Hermannus Conringius a)* & qui eum sequuntur, quia nihil ex Pandectis adductum legitur, solum Codicem & Nouellas in vsu fuisse, statuunt, imo nec viuo *Iustiniano*, nec multo post, aut Romam, aut in Italiam, Digesta peruenisse, *Franciscus Broeus b)* scribit.

a) De orig. iur. Germ. cap. 20. b) in histor. iur. chronolog.

§. XII.

Sed quamuis negandum non sit, rariorem fuisse Pandectarum tum temporis vsum; prorsus tamen illas incognitas fuisse, cum *Iuo* Carnotensium Episcopus a), qui anno MCXVI. mortuus esse dicitur in Chronico *Alberici*, a *Leibnitio* inter Scriptores Brunsuicenses edito, aliique earum meminerint b), a vero alienum esse censeo.

a) Epist. 99. b) taceo exemplar Rauennatense, cuius plures meminerunt, quodque *Henricus Brenckmannus* in hist. MSCti Florent. Lib. III. cap. 2. ad somnia *Odofredi* recte retulit.

§. XIII.

Quod vero maior Codicis & Nouellarum, quam Digestorum ea ætate fuerit auctoritas, hæc videtur fuisse ratio, quod quamplurima in illis in fauorem clericorum statuta reperiantur a), quæ frustra in Pandectarum libris quæruntur. Ex eadem ratione Codicem Theodosianum in maximo pretio apud Clericos fuisse, cap. fin. Part. I. docuimus.

a) Vid. *Hincmarus* Opp. T. II. pag. 440. & alibi.

§. XIV.

§. XIV.

Fuisse autem Codicem Iustinianeum maximae inter clericos auctoritatis, ex *Hincmaro* Lugdunensium Archiepiscopo & seculi IX. scriptore constat, qui in opusculo XVI. communi episcoporum nomine ad Regem dato *a*), ad Constitutionem *Iustiniani*, quae in Codice sub titulo *de raptu virginum* reperitur, prouocat. Nec minus *Ioannes* IIX. pontifex, consultus a *Sineboldo* Narbonensium antistite de priuilegiis ecclesiae violatis, in Synodo Tricassina, circa a. 870. habita, legem Codicis i. e. constitutionem *Arcadii* & *Honorii*, quae est in Lib. XIII. C. *de episc. & cleric.* allegat *b*).

a) Tomo II. oper. edit. *Sirmondi* p. 225. c. 5. *b*) apud *Iuonem* in Decreto P. III. c. 98. §. si quis contra; plura exempla *Conringius* de O. I. G. c. 20. & Dn. *Struuius* in hist. iur. p. 369. proferunt.

§. XV.

Maiorem adhuc Nouellae Imperatoris *Iustiniani*, in primis in negotiis ecclesiasticis, nactae sunt auctoritatem; non solum enim scriptores ecclesiastici seculi IX. & X. nimirum *Hincmarus* Lugdunensis *a*) & *Iuo* Carnotensis *b*, sed & ipsi pontifices, vt *Gregorius M. c*), *Ioannes* IIX *d*) nec non canonum collectores, vt *Gratianus*, *e*) frequenter ad Nouellas Imperatoris *Iustiniani* prouocant.

a) Qui opusculo LV. c. 29. ad Nouellam 123. prouocat & c. 51. nec non opusc. XLIV. c. 22. ex Nouellis *Iustiniani* testimonia adfert. *b*) qui epist. 243. & 280. Nouellas citat. *c*) v. epist. 51. Lib. XII. & epist. 54. Lib. XI. *d*) epist. 163. *e*) c. 38. c. 11. qu. 1. c. 6. c. 24. qu. 3. conf. *Conring.* de Orig. Iur. Germ. c. 20. *Petrus de Marca* de Concord. Sacerd. & Imp. Lib. III. c. 6. §. 2. Dn. *Struu.* in hist. iur. p. 369. & *Natal. Alexander* Hist. Eccles. Sec. VI. p. 476.

§. XVI.

Nec tantum Nouellae *Iustiniani*, sed earum etiam ver-

versiones, *Iuliani* nimirum & vulgata, ea ætate maximo in vsu fuerunt, quod Part. II. cap. XI. §. 6. & 10. latius ostendimus.

CAP. II.

DE REDVCTIONE IVRIS ROMANI IN SCHOLAS ET FORA ITALIÆ.

§. I.

Constans Doctorum fuit opinio, *Lotharium* II. Imperatorem, inuento seculo XII. in vrbe Amalphi Pandectarum Codice, non solum studium iuris Iustinianei in scholas & fora Italiæ consilio *Irnerii* ICti reduxisse, sed etiam, vt, abrogatis omnibus aliis legibus, ius illud vbiuis obseruaretur, peculiari constitutione sanxisse.

§. II.

Posteaquam enim *Carolus Sigonius a*), constantem doctorum hominum monimentis esse famam, *Lotharium*, vt ex vno iure Romano posthæc iudicia fierent, lege sanxisse, scripserat, omnes fere, nimirum *Franciscus Balduinus b*,) *Guido Pancirollus c*), *Hubertus Giphanius d*), *Valentin Wilhelm Foerster e*), *Arthurus Duck f*), *Innocentius Cironius g*), *Ianus Vincentius Grauina h*), aliique pedibus in hanc iuerunt sententiam.

a) De Regno Italiæ Lib. XI. in fin. *b*) in Prolegom. iur. ciu. *c*) Lib. II. de claris LL. interpret. c. 3. & 23. *d*) in vita Iustin. in f. *e*) Lib. III. hist. iur. Rom. c. 6. *f*) de vsu & auctor. iur. ciu. Lib. I. c. 14. *g*) Lib. V. Obs. iur. Can. c. 5. *h*) in orig. iur. ciu. p. 206.

§. III.

Licet autem omnes, immortali *Lotharii* II. Imperatoris beneficio iuris Romani studium in Occidente restauratum esse, statuant, in circumstantiis tamen huius

huius reductionis mirum in modum variant. Quidam enim *Lotharium* II. *Irnerium* ICtum iussisse ius Iustinianeum publice docere, volunt, alii contra, vt *Marquardus Freherus a)* & *Valentin. Guilielm. Foërsterus b) Irnerium* apud *Lotharium* effecisse, auctoremque ei & suasorem fuisse, vt ius Iustinianeum in vsum reuocaret, statuunt, atque ex *Lothario* alterum Iustinianum, ex *Irnerio* vero Tribonianum sibi formant.

a) In epist. dedicat. ante Ius Græco-Rom. b) Lib. III. histor. iur. c. 6.

§. IV.

Alii denique, vt *Abbas Vrspergensis a)*, *Irnerium* iussu *Mathildæ b)* Bonifacii Ducis Lucensis in Tuscia filiæ studium iuris Iustinianei renouasse, eumque ad preces huius *Mathildæ* a *Lothario* Imperatore illud obtinuisse contendunt.

a) Ita enim, cum de *Lothario* II. verba fecisset f. 291. ait: *Eisdem quoque temporibus Dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit.* b) Alii *Mathildam* Italiæ reginam faciunt, sed vid. *Henricus Brenckmann* Lib. I. Hist. MSCti Florent. cap. 7. vitam *Mathildis* a *Bonizone* nec non *Franç. Maria Florentinio* conscriptam, *Ludou. Anton. Muratorio* Tom. V. Script. Rer. Italic. Mediol. 1724. edit. exhibet.

§. V.

Sed cum *Mathilda* Tusciæ Comes iam anno MCXV, vti *Baronius a)*, *Innocentius Cironius b)*, & *Burchardus Gotthelf Struuius c)* demonstrarunt, obierit: merito *Abbas Vrspergensis* hanc ob rem a *Carolo Sigonio d)* notatus fuit.

a) In Annal. ad a. 1115. n. 9. b) Lib. V. Obseru. iur. Canon. c. 5. c) in Syntagm. histor. Germ. Diss. XVI. §. 7. d) de regno Italiæ Lib. XII. *Hoc autem*, ait, *sen-*

senfisse quoque videtur Vrspergensis, cum, Irnerium regnante Lothario ad Pandectas interpretandas accessisse, scribit; in eo tamen aperte falsus, quod Mathildis rogatu id suscepisse muneris ait, quae multo ante Lotharii imperium e vita migrauit.

§. VI.

Verum enim vero, cum, quodcunque *Carolus Sigonius* aliique de restitutione iuris ciuilis, per *Lotharium* II. Imperatorem facta, proferunt, famae, ipso agnoscente *Sigonio*, vnice innitatur, solidaque huius asserti fundamenta deficiant: recte alii communem hanc Doctorum opinionem falsitatis arguerunt, iussuque *Lotharii* neque ius Iustinianeum in scholas esse reductum, neque ceteras leges abrogatas, solide commonstrarunt.

§. VII.

Primus autem, quantum scio, contradicere ausus fuit *Fridericus Lindenbrogius a*), commentum vocans, quicquid de restauratione iuris Romani per *Lotharium* dicitur. Quod cum *Georgio* etiam *Calixto* placuisset *b*), *Bartholdum Nihusium* aduersarium perpetuum & inimicissimum hanc ob rem nactus est hostem, qui in libris aduersus *Calixtum* editis, nimirum *Corollario ad apologeticum c*), *Facula* & *Irnerio*, adductis in medium *Sigonii*, *Balduini*, & *Foersteri* testimoniis, vt & Louaniensium atque Bononiensium *d*), quos consuluerat, responsis & epistolis, *Calixti* argumenta impugnare, atque communem sententiam operose defendere, contendit.

a) In praefat. ad Codicem Legum antiqu. *b*) in epitome Theolog. Moral. p. 112. *c*) Colon. Agripp. 1640. 8. edit. *d*) Bononiensium epistolam *Hermannus Conringius* Tract. de Orig. Iur. German. pag. 321. subiecit.

§. VIII.

Tandem *Hermannus Conringius* Georgii Calixti assertionem aduersus maledicta *Bartholdi Nihusii* mascule

masculè defendit *a)*, solidissimisque rationibus, ius Iustinianeum per *Lotharium* II. Imperatorem, neque in scholas & fora Italiæ, neque Germaniæ, abrogatis ceteris omnibus iuribus, vnquam reductum esse, ostendit, & ita æquiores rerum æstimatores, vt *Ericum Mauricium b)*, *Conradum Sincerum c)*, *Henricum Brenckmannum d)*, aliosque in suum assensum pertraxit.

a) Partim in præfat. primæ editioni de orig. iuris German. a. 1643. præmissa, partim in ipso opere c. 21. & 22. partim etiam in responsione ad *Nibusii* obiectiones, quam tract. de orig. iur. German. pag. 259. subiecit. *b)* de libr. iur. comm. §. 21. *c)* in dissert. epist. de German. Legum auctorit. l. c. *d)* in histor. MSCti Florent. Lib. I. c. 7.

§. IX.

Argumenta *Conringii* hæc sunt: primo nullus scriptor coætaneus, *Dodechinus*, *Helmoldus*, *Albertus Stadensis* & *Otto Frisingensis*, qui tamen geminam *Lotharii* in Italiam expeditionem commemorant, huius rei mentionem facit, ac *Lothario* iuris Iustinianei restaurationem tribuit.

§. X.

Secundo recentiores scriptores, nimirum *Baronius*, *Nauclerus*, *Cuspinianus*, imo ipse *Carolus Sigonius* & *Ioannes Sleidanus*, ad quos dissentientes prouocant, nullum aliud momentum, licet omnes pluteos omniaque scrinia excusserint, quam traditionem, afferre possunt.

§. XI.

Tertio nusquam extat *Lotharii* hac de re constitutio, ne quidem in Archiuo ciuitatis Bononiensis, alias *Carolus Sigonius*, qui tamen multa in libris suis, de regno Italiæ & de rebus Bononiensibus, de reducto per *Lotharium* II. in scholas & fora Italiæ iure Iustinianeo fabulatur, imo ipsi Bononienses in epistola sua responsoria *a)*, ad *Bartholdum Nibu-*

sium data, illam in publicam lucem protrahere non omisissent.

a) Quam *Conringius* oper. de orig. iur. German. subiecit.

§. XII.

Quarto denique antiqui & fide digni scriptores, vt *Abbas Vrspergensis* *a*), alia plane de restauratione iuris Iustinianei proferunt, & non *Lothario* II, sed, aut *Mathildæ* Tusciæ Comitissæ, aut *Irnerio* ICto, eam tribuunt.

a) Loco superius citato.

§. XIII.

Si itaque dicendum quod res est, circa *Lotharii* II. Imperatoris tempora iuris ciuilis studium quidem cœpit, non tamen Cæsarea auctoritate, sed priuatis curis hoc factum esse, *Odofredus*, auditorum *Azonis* longe celeberrimus *a*), ipsique Bononienses, qui omnia patriæ suæ monumenta hanc ob rem curiose perlustrarunt, adserunt *b*).

a) Ad L. Ius Ciuile D. *de Iustit. & iure.* *b*) in epistola ad *Bartholdum Nihusium* apud *Conringium* pag. 322.

§. XIV.

Occasionem huius reductionis diserte *Henricus de Secusia* Cardinalis Ostiensis, ob controuersiam scilicet grammaticam de voce AS, studium ciuile Bononiam venisse, idque se a domino suo, i. e. *Azone*, audiuisse, tradit *a*).

a) Ad c. 1. x. de testament. & Bononienses in epist. ad *Nihusium* apud *Conringium* p. 322.

§. XV.

Priusquam enim e Pisano Codice Ius ciuile Bononiam deferretur, quod satis propinquo ab huius Codicis inuentione spatio factum videtur, solum ibi studium in artibus, teste *Odofredo* *a*) vigebat, i. e.

vt

vt Bononienses *b*) & *Henricus Brenckmannus c*) interpretantur, nonnisi philosophiam, Grammaticam aliasque artes liberales Bononiensium Doctores docebant.

a) Ad L. Ius ciuile π *de Iustit. & Iur. b*) in epist. apud *Conring.* p. 322. *c*) Lib. I. Hist. MSCti Flor. c. 9.

§. XVI.

Primus autem ius Iustinianeum *Pepo*, qui antea artes liberales docuerat, Bononiæ interpretari cœpit, sed cum nullius plane fuerit nominis *a*), *Irnerius* auditorium iuris primus ibi aperuisse dicitur *b*). Vtrum vero hic sua sponte, an vero excitatus a *Mathilda* hoc fecerit, non satis constat *c*).

a) *Odofredus* ad L. Ius ciuile *de I. & I. Pancirollus* de claris LL. interpret. Lib. II. c. 4. *b*) *Odofredus* l. c. *Quanquam quidam*, ait, *Pepo nomine, primus priuata auctoritate leges esse professus feratur; tamen tam obscurus ille tamque nullius nominis fuit, vt merito, ante Irnerium nemo ius docuisse, dici possit.* *c*) conf. *Angeli Gaggii* Doctorum Pontificii scilicet & Cæsarei iuris orig. & dotes Bonon. 1710. 4.

§. XVII.

Quamuis autem priuato studio iuris ciuilis studium Bononiæ fuerit restauratum, eam tamen mox nactum est auctoritatem, vt incredibili concursu auditoria iuris fuerint frequentata, & studium Theologicum propterea negligentius excoli cœperit, quæ causa fuit, vt *Bernardus* Abbas Claræuallensis non solum parum benigne de iure Romano iudicauerit *a*), sed etiam de studio Monachorum in addiscenda iurisprudentia conquestus fuerit *b*).

a) Ita enim Lib. II. ad *Eugenium* ait: *Quotidie perstrepunt in tuo palatio leges: sed Iustiniani, non Domini; Rectius etiam? Istud tu videris. Nam lex Domini immaculata, conuertens animas: ea autem non tam leges, quam lites sunt & cauillationes, b*) de consider. ad Eugenium.

CAP. III.

DE SCHOLA IRNERIANA, SEV DE DOCTORIBVS IVRIS CIVILIS AB IRNERIO AD ACCVRSIVM VSQVE, DEQVE ILLORVM SECTIS ET CONTROVERSIIS.

§. I.

PRimus itaque omnium, vti diximus, *Irnerius*, *Guarnerius*, *Warnerius*, *Wernher* a), homo Germanus b), qui Constantinopoli ICtos docentes audiuerat, auditorium iuris aperuit, & Bononiam euocatus, cum antea Rauennæ liberales artes doceret, ius Romanum summa nominis celebritate, teste *Odofredo* c), publice explicandum suscepit.

a) Vocatur etiam *Irnerius*, *Hirnerius*, *Wirnerius*, *Wernher*, vid. *Bynckershoeck* de auctorit. auctoribusque Authenticarum ad lectorem. b) Mediolanensem *Irnerium* faciunt *Capecelatro* Lib. I. Hist. Neop. & *Panciroll.* Lib. II. de clar. LL. interpret. c. 13. sed eum Germanum fuisse, accuratiores, nimirum *Cornelius Bynckershoeckius* l. c. *Henricus Brenckmann* Lib. I. hist. MSCti Florent. c. 5. & *Pierre Bayle* dans le Diction. histor. & critique voce *Irnerius* statuunt; imo ipse *Nicolaus Alidosius* Bononiensis in præf. libri, cui titulus: *Li Dottori Bolognesi de legge Canonica è ciuile*, his verbis: *L'Imperatore Lothario II. die de ordine à Guarnerio dette Irnerio Tedesco, il quale in Bologna leggeua filosofia, che publicamente le dichiarasse, il che gli comincio à fare circa l'anno* 1128. hoc fatetur. c) in L. Ius Ciuile *de Iust. & iur*, ibi: *Primus illuminator scientiæ nostræ, & quia primus fuit, qui fecit glossas in libris nostris, vocamus eum lucernam iuris.*

§. II.

Is enim sparsa iuris Iustinianei volumina rursus collegit & ad illa scholia, quæ *glossas* seu interpretationes vocauit, mira quadam breuitate & ingenii acumine primus conscripsit, instrumentorumque omnium

mnium formulam, *formularium* dictam *a*), composuit.

a) Glossa in l. 2. §. sane 2. in verb. petitione C. *de SS. Eccles.* *Odofredus* in Auth. *qui res.* ante num. 4. C. *de SS. Eccles.*

§. III.

Idem *Irnerius* barbaram Nouellarum versionem, quam Authenticam nominauit *a*), in scholam recepit, garrulasque *Iustiniani* Nouellas in compendium redegit, ac illis legibus Codicis, quae Nouellis aut abrogantur, aut corriguntur, sub nomine Authenticarum, attexuit.

a) *Haloander* in praef. ad Nou. & *Pancirollus* de clar. LL. interpret. Lib. II. c. 13. *b*) *Bynckershoeck* de auctoritate auctoribusque Authen.

§. IV.

Non tamen *Irnerius* primus, vti vulgo creditur, Doctores iuris creauit, solennitates enim in conferendis gradibus academicis apud Gallos originem traxisse, *Hermannus Conringius a*) & *Itterus b*) docuerunt.

a) In antiqu. academ. diss. 4. *b*) de grad. acad. cap. 4. §. 25.

§. V.

Quamuis autem *Irnerius* morte circa finem seculi XII. occubuerit, multi tamen & celebres ex illius schola prodierunt discipuli, qui pari dexteritate atque nominis celebritate Bononiae aliisque in locis iura ciuilia docuerunt, iurique Romano maximam auctoritatem conciliarunt.

§. VI.

Horum praecipui fuerunt *Martinus Gosia*, *Bulgarus*, *Iacobus* & *Vgolinus a Porta Rauennate*, de quibus, cum ad *Irnerium*, in extremis laborantem, venirent discipuli, dicentes; *Domine*, *quem vultis post*

 mortem

mortem vestram Doctorem nobis constituere? sequens *Irnerius* iudicium tulit *a*):

Bulgarus os aureum, Martinus copia legum,
Mens legum est Vgo, Iacobus id, quod ego.

a) v. *Otto* & *Acerbus Merena* de reb. Laudens. apud *Leibnitium* T. 1. Rer. Brunsuic. pag. 818.

§. VII.

Eosdem quatuor celebres *Irnerii* discipulos imperator *Fridericus* I. ad Concilium, Roncaliæ anno post N. C. MCLVIII. habitum, vocauit, & de regalibus, imperio in Lombardiam aliasque Italiæ terras competentibus, illos consuluit, qui etiam Romani Imperii iura in Italiam definierunt, quæ deinceps principes Italiæ ciuitatumque legati se obseruaturos promiserunt *a*).

a) *Radeuicus* Lib. II. vit. Frid. c. 5. & plenius *Otto* & *Acerbus Morena* de reb. Laud. apud *Leibnitium* T. 1. Rer. Brunsu. p. 818.

§. VIII.

Sicuti autem *Irnerii* discipuli, partim in defendendis suis opinionibus nimis pertinaces & ad rixas sæpius proni, partim ingenio doctrinaque valde dissimiles erant, ita grauissimæ, Sabinianorum & Proculeianorum instar, emerserunt dissensiones & controuersiæ, quæ diuersis mox sectis & factionibus caussam præbuerunt.

§. IX.

A duobus autem, & quidem celebrioribus *Irnerii* discipulis, *Martino* nimirum *Gosiano* & *Bulgaro*, cum vterque ad docendum se dedisset, &, partim ex æmulatione, partim dissentiendi studio, contrarias sententias fouisset, duæ diuersæ iuris interpretum familiæ, quæ vsque ad *Franciscum Accursium* durarunt, sunt ortæ, quarum series & successio ex sequenti Tabella *a*) cognosci poterit.

Irnerius

Irnerius.

Martinus Gosianus	*Bulgarus*
	ab hoc Bulgariani
ab hoc Gosiani	*Ioannes Bossianus*
	huius discipuli
Placentius	*Nicolaus Furiosus Bagarottus*
Albericus a Porta Rauegnate	*Lotharius Cremonensis*
	Azo
	huius discipuli
	Homobonus Hostiensis
Pylaus	*Roffredus Beneuentanus*
	Iacobus Balduinus
	Odofredus
	&

Accursius

qui scientiæ suæ fama diuersas hasce ICtorum factiones ad suas scholas conuertit.

a) Vid. nostra Prolusio Academica: *De Sectis & controuersiis iuris Iustinianei interpretum, quos Glossatores appellamus* Ienæ 1725. 4. edit.

§. X.

Primi harum factionum & sectarum principes *Martinus Cremonensis* & *Bulgarus*, quem *Bartolus a)*, *Marcus Mantua*, & *Cattelianus Cotta* Pisanum, *Guido* autem *Pancirollus b)* Bononiensem fuisse existimant, dissimillimi, exemplo *Antistii Labeonis* & *Atteii Capitonis*, ingenii fuerunt.

a) In L. 8. C. *qui testam. fac. possunt.* vbi tamen pro *Bandino Pisano* Bulgarum, monente *Guid. Pancirollo* de clar. LL. interpret. Lib. II. c. 15. citat. *b)* l. c.

§. XI.

Sicuti enim *Atteius Capito*, teste *Pomponio a)*, in his, quæ ei tradita erant, perseuerabat, *Labeo* autem ingenii qualitate & doctrinæ fiducia plurima innouare instituebat: ita *Bulgarus* præceptoris sui *Irnerii* vestigiis

stigiis insistebat, *Martinus* contra solus sæpius in opinionibus erat, & ex suo capite aduersus iura quandam æquitatem sibi fingere conabatur, vnde etiam accidit, vt non tantum pleræque eius in iure decisiones a posteris in controuersiam vocatæ, sed etiam eius sectatores per contemtum Gosiani ab *Accursio b*) dicti fuerint.

a) In §. 47. L. 2. *de orig. iur.* *b*) ad L. 3. D. *vti possid.* imo Iason in §. 34. I. *de action.* Martinum nihil vnquam sani verique dixisse, dicere non erubuit.

§. XII.

E contrario, sicuti *Antistius Labeo* ἀπελιτικὸς plane erat, & immodica quadam libertate in principes vtebatur, *Atteius Capito* autem aulæ deditus; ita etiam *Bulgarus* Imperatori *Friderico* non applaudebat, sed interrogatus ab eo, num rerum omnium dominium Cæsar haberet? hoc negabat *a*); *Martinus* vero, Imperatori sententia sua rerum omnium dominium & proprietatem adiudicare, non verebatur *b*).

a) Glossa & *Odofredus* in L. 3. C. *de quadr. præscript.* *b*) hinc, cum imperator, dimisso *Bulgaro*, *Martino* æquius sentienti equum, super quo sederat, dono dedisset, Bulgarus, *amisi equum, qui dixi æquum, quod non fuit æquum*, dixisse fertur, vti hoc narrant *Otto* & *Acerbus Morena* de reb. Laud. l. c. licet eandem historiam de *Henrico* Imperatore & *Azone* ac *Lothario* ICtis *Guido Pancirollus* de cl. LL. interpret. Lib. II. c. 25. & *Grauina* p. 106. referant.

§. XIII.

Sicuti denique *Capito* honorum appetentissimus erat, *Labeo* autem delatos sibi quoque repudiabat: ita *Martinus* magno in honore apud Cæsarem semper extitit, & pudenda sua adulatione, vt agnati a Cæsare inter principes referrentur, impetrauit *a*), *Bulgarus* contra nullos honores appetiit.

a) *Cynus* ad L. 1. C. §. taceat, *de rei vx. action.* Nec

minus

minus suasor fuit *Friderico Barbarossa*, vt famosam illam Authenticam *Sacramenta puberum*. C. *si aduers. vendit.* contra iuris Romani principia conderet.

§. XIV.

Eruditus autem *Bulgarus*, qui ingenii felicitate supra omnes sui temporis ICtos excelluit, & propter summum docendi donum os aureum appellatus fuit, in ius ciuile glossas, nec non luculentum in regulas iuris commentarium, cui notas postea *Placentinus* addidit, conscripsit *a*).

a) Vid. *Pancirollus* Lib. II. de cl. LL. interpret. c. 15.

§. XV.

Ex Gosianis primus & praecipuus fuit *Placentinus*, Martini discipulus, qui summas ad aemulationem *Rogerii*, celebris *Martini* ac *Bulgari* aetate ICti *a*), conscripsit; eodem tempore *Albericus a Porta Rauegnate*, Bulgari quidem discipulus, ast neque doctrina neque moribus magistro similis, vixit, vnde etiam vt plurimum, neglectis praeceptoris doctrinis, *Martinum* sectatus fuit *b*).

a) *Panciroll.* Lib. II. cap. 20. *b*) *Idem.* Lib. II. cap. 22.

§. XVI.

Praeclarus praeterea Martini & Placentini sectator *Pylaeus* fuit, quippe qui non solum coeptam a Placentino postremorum Codicis librorum epitomen absoluit, sed etiam Brocarda, seu regulas iuris generales, primus inuenit, ac Sabbathinarum quaestionum, quas singulis Sabbathi diebus proponere, & argumentis hinc inde adductis confirmare consueuerat, volumen edidit *a*), quae Sabbathinae quaestiones saepius pro illis, quae a *Pylaeo* disputata sunt, ab *Accursio* citantur.

a) *Odofredus* ad L. 38. D. *de negot. gest.* *b*) *Panciroll.* Lib. II. c. 21.

§. XVII.

§. XVII.

Enumerauimus Gosianos seu *Martini* discipulos ac sectatores, nunc etiam ad contrariam scholam, Bulgarianorum scilicet, nos conferamus, cuius seriem & successionem *Carolus Sigonius* accurate exhibuit *a*); *Ceterum*, ait, *hic Odofredus, qui haec anno MCCLXII. scripsit, Ioannem Balduinum audiuit, Balduinus Azonem, quem etiam est insectatus, Azo Ioannem Bosianum, Bosianus Alberici de Porta Ravennate fuit aequalis, ac sine dubio aut Bulgari, aut Martini, aut primorum ICtorum auditor.*

a) In Histor. Bonon. lib. 4.

§. XVIII.

Offert se itaque primus ex Bulgarianis *Ioannes Bossianus* Cremonensis, qui longe ceteris *Bulgari* auditoribus celebritate nominis praestitit, vsque adeo, vt etiam speculum mundi appellatus fuerit *a*; ex huius auditorio multi illustres viri prodierunt, vt *Nicolaus Furiosus*, qui praeter annotationes, etiam in feuda glossas edidit, *Bagarottus*, natione Gallus, & *Lotharius* Cremonensis, *Azonis* aemulus *b*).

a) *Angelus de Perusio* in repetit. L. falsis C. *de furt. Pancir.* Lib. II. c. 23. & *Gazalupis* apud Hoffmannum p. 502. *b*) *Pancir*. Lib. II. cap. 23. & 24.

§. XIX.

Inter omnes tamen Ioannis Bossiani discipulos *Azo* Bononiensis, a *Baldo* fons legum & vas lectionis dictus *a*), emicuit, quo post ius ciuile renouatum nemo maiore cum laude atque hominum admiratione in iuris disciplina versatus fuit, adeo quidem, vt decem millia auditorum Bononiam attraxisse dicatur *b*).

a) In L. Contractus C. *de fid. instrum.* & L. cum aliter C. *de fideiuss.* *b*) *Carolus Sigonius* de reb. Bonon. Lib. IV.

§. XX.

§. XX.

Methodica autem arte *Azo* ius ciuile in compendium, quod summam veteres dixerunt, redegit, quæ adeo grata iuris cultoribus fuit, vt, sine illa negotia forensia tractari non posse, in prouerbium abierit *a*).

a) Narrante id *Guid. Pancir.* Lib. II. c. 25. v. *Grauina* p. 109.

§. XXI.

Ad mores & vitæ rationem *Azonis* quod attinet, vir miræ probitatis fuit, & sæpius de iure ab *Henrico* Cæsare interrogatus, omni adulatione posthabita, libere, vt sentiebat, respondit. Hinc minime *Andreæ Alciato b*), ipsum anno MCC. morte mulctatum esse, quod *Martinum* ICtum, in dissertatione interfecisset, narranti, assentiendum esse, variis ex rationibus *b*) censemus.

a) Lib. IX. parerg. c. vlt. *b*) quas in prolusione nostra: *De Sectis & controuersiis iuris Iustin. interpretum, quos glossatores appellamus*, allegauimus.

§. XXII.

Ex *Azonis* auditorio clarissimi iuris prodiere interpretes, nimirum *Homobonus Hostiensis*, qui præceptori in iurium interpretatione successit, glossisque eius quædam addidit *a*); *Rofredus Butiensis*, primarius *Friderici* II. Imperatoris in aula iudex *b*), qui Bononiæ iura explicauit, plura scripta, nimirum arborem actionum, a *Ioanne* excogitatam, nec non actionum formulas composuit *c*); *Iacobus Balduinus* ingratus Azonis discipulus nec minus pessimus ciuis *d*).

a) *Hostiensis* in tit. *de nou. op. nunc. versic. qualiter tollat. sub num. ad f.* & *Pancir.* Lib. II. c. 25. *b*) *Pandulphus Collenutius* Lib. IV. Histor. Neapol. *c*) *Ioan. Fichard* in vit. ICtorum apud Hoffmann. pag. 402. & *Gazalupis* apud eund. p. 502. *d*) v. *Odofredus* in L. 27. C. *fam. ercisc.* & *Pancir.* Lib. II. c. 27.

§. XXIII.

§. XXIII.

Nec minus Azonis schola *Odofredum* celeberrimum iuris doctorem & interpretem emisit, qui non solum magna perspicuitate & nominis celebritate in schola Bononiensi iura ciuilia professus est, sed etiam vberrimos in Pandectas & Codicem commentarios, ac alios tractatus perutiles conscripsit *a*), hinc *Matthæus Gribaldus Mopha b*) canit:

Consilio Oldradus pollet: clarissima legum
Commentis præstas sensa Odofrede tuis.

a) *Panciroll.* Lib. II. c. 35. *b*) in catalog. aliquot interpret. iur. ciu.

§. XXIV.

Hi ICti, memores prohibitionis Imperatoris *Iustiniani a*), non prolixos commentarios, sed scholia tantum ad ius ciuile conscripserunt, quæ deinde *Accursius* collegit, suis adauxit, illisque totum ius Iustinianeum mira quadam breuitate & perspicuitate illustrauit, de quibus capite quinto pluribus agemus.

a) In §. 2. Const. *de concept. Digestor.*

§. XXV.

Sicuti autem in duas diuersasque hi ICti abierunt sectas: ita grauissimæ etiam contentiones & controuersiæ, Sabinianorum & Proculianorum instar, inter illos vehementer sunt agitatæ, quæ accuratiorem disquisitionem ex eo merentur, quod quamplurimis iuris Canonici & ciuilis differentiis natales suos dederint.

§. XXVI.

Cum enim pontifices, & inter hos *Innocentius* III, qui fuit iuris peritissimus, & cuius glossas passim laudat *Accursius* sub nomine *Lotarii*, in decidendis controuersiis & condendis suis epistolis decretalibus plerumque, in primis in causis ciuilibus, ad iuris

Iusti-

Iustinianei interpretum expositiones & coniecturas recurrerent, factum est, vt in tantis horum interpretum contentionibus sententiam saepius, iuri Romano aperte contrariam, in ius Canonicum inuexerint, quod grauissimi iuris Canonici interpretes *Ianus a Costa a)* & *Iustus Henning Boëhmer b)* probe annotarunt.

a) In summar. & comment. ad Decret. & in not. ad Instit. p. m. 204. b) in vsu modern. iur. Canon. p. 1. p. 156.

§. XXVII.

Possemus plurimas eiusmodi controuersias, partim inter *Martinum* & *Bulgarum*, partim inter horum discipulos vehementi spiritu agitatas, in medium afferre, nisi in *prolusione a)*: *de sectis & controuersiis veterum iuris Iustinianei interpretum, quos glossatores nominamus*, ex professo illas recensuissemus, ad quam B. L. remittimus.

a) Ienae 1725. 4. edit.

CAP. IV.

DE LEGISTIS ET DECRETISTIS.

§. I.

QVod autem Ius Romanum, priuato *Irnerii* studio restauratum, tantos mox in scholis forisque Italiae fecerit progressus, indulgentia potissimum atque auctoritate Imperatorum Germanicorum factum esse censeo. Cum enim, per studium iuris ciuilis eiusque Doctorum auctoritatem collapsam in Italia Caesarum potestatem restaurari, ac in integrum restitui posse, animaduerterent: illud non solum adprobarunt, sed etiam promouerunt a), gratiaque atque beneficiis Iuris Ciuilis & Doctores & Studiosos b) ornarunt.

a) Ipse

a) Ipse *Fridericus* I. apud *Radeuicum* Lib. II. cap. 3. ita loquitur: *Nostis, quod iura ciuilia, nostris beneficiis in summum prouecta, firmata, ac moribus vtentium approbata, satis habent roboris.* b) Inde etiam originem accepit sanctio *Friderici* I. Imperatoris, in gratiam cumprimis iuris studiosorum in Campis Roncaliis a. 1158. promulgata, quae *Authentica Habita* vulgo dicitur, & titulo Codicis: *Ne filius pro patre*, iussu Imperatoris est inserta. v. *Heigius* P. 2. Quaest. Sax. 11. n. 2. *Matth. Stephani* de Iurisd. Lib. III. p. 2. c. 7. v. *Schwartzii* programma *De Curiis Regiis Comitiisque ante Sanctionis Carolinae tempora Norinbergae celebratis.*

§. II.

Erat autem ea aetate, cum *Irnerii* discipuli ius Romanum publice in scholis Italiae docerent, ad imperii fastigium *Fridericus* I. Barbarossa dictus, euectus, qui omnem curam atque cogitationem in hoc collocabat, vt collapsam in Italia pristinam Imperatoris auctoritatem instauraret, iuraque regni, bellorum turbis imminuta, vindicaret a).

a) *Radeuicus* Lib. XI. vit. Frider. c. 5. *Guntherus Ligurinus* c. 8. *Otto San-Blasianus* in append. Chron. Ottonis Frising. c. 14.

§. III.

Hoc suum propositum cum nouis Iuris Romani interpretibus, qui singularem tum eruditionis, tum prudentiae opinionem sibi iam conciliassent, *Fridericus* I. communicabat, &, quid de iuribus Imperatoris in Lombardiam aliasque Italiae prouincias statuerent, ab iisdem quaerebat.

§. IV.

Nec etiam infeliciter Imperatori successit hoc consilium, nam cum noui hi Iuris Iustinianei Doctores multa de augusta *Iustiniani* aliorumque Caesarum maiestate in corpore iuris legissent, non dubitabant, quaecunque inuenirent, *Friderico* Imperatori tribuere, Orbis dominum eum appellare a), omnesque

ceteros

ceteros duces atque principes terras suas precario quodam iure ab Imperatore possidere, eiusque potestati subiectos esse, confidenter asserere.

a) Affirmauit hoc *Martinus* test. gloss. & *Odofredo* in L. 3. C. *de quadr. praescript.* v. *Pancirollus* Lib. II. c. 14.

§. V.

Inde etiam factum esse censeo, vt ius Iustinianeum ad definiendas imperii Romani controuersias fuerit adhibitum, qui peruersus decidendi iuris publici controuersias mos ad medium vsque XVII. Seculi perdurauit a), quo *Hermannus Conringius* ICtos erroris huius grauiter admonuit, atque ex legibus fundamentalibus ac imperii historia b), non autem ex iure Iustinianeo iuris publici controuersias dirimendas esse, docuit.

a) Vid. *Frid. Georg. Lautensacki* diss. De inepta ratione decidendi controuersias iuris publici, ex Legibus Romanis & Iure Canonico Erfurt. 1710. habita. b) vid. praefat. eius ad *Taciti* Germaniam edit. a. 1635.

§. VI.

Erat adhuc alia caussa, quae Imperatores, vt iuris ciuilis studium promouerent, Doctoresque eius maximo in pretio haberent, commouebat. Ortae enim fuerant seculo XII., sub *Conrado* III. duae factiones, Gibellinorum nempe & Guelphorum a), quorum illi partes Caesarum propugnabant, hi vero Pontificibus adhaerebant. Sicuti itaque noui iuris Romani Doctores omnem potestatem Imperatoribus tribuebant, ita hi non poterant, quin etiam hoc intuitu maximo ICtos prosequerentur honore.

a) De quibus specialem tractatum *Bartolus* ICtus scripsit, ex quo quaedam *Ioannes Neuizanus* in Syluam Nupt. Lib IV. n. 140. retulit, conf. *Otto Frisingensis* in vit. Friderici.

§. VII.

Sed vti hisce Imperatorum conatibus mascule sese

opponebant Pontifices: ita hanc iuris Romani, nouiter instaurati, auctoritatem ægre illi ferebant *a*), studio Iuris ciuilis *b*) non solum clericos, sed etiam, ne Parisiis aliisque Galliæ locis illud doceretur *c*, interdicebant, atque, vt tempestiue perniciosis hisce, vt credebant, ausibus remedium obiicerent, Decretum, circa medium Seculi XII. a *Gratiano* collectum, magno plausu excipiebant, atque in scholas introducebant.

a) Hanc etiam causam fuisse, quod *Bernardus* Abbas Claræuallensis Lib. II. ad *Eugenium* tam sinistre de iure Romano iudicauerit, censeo, vid. cap. 2. § [illegible] Part. huius. *b*) c. 3. & fin X. *Ne Clerici vel Monachi*, &c. c. 1. & 2. eod. & c. 18. *de priuileg.* in 6to. *c*) vti *Honorius* III. in capit. super specula X *de priuileg.* cap. 28. fecit. vid. *Innocent. Cironius* ad h. capit.

§. VIII.

Quod opus breui temporis spatio tantam consecutum est auctoritatem, vt iam *Friderici* ætate eius Magistri *a*), *Decretistæ* appellati, maximum in decidendis causis pondus habuerint, atque conatibus imperatorum, quacunque potuerunt ratione, sese opposuerint.

a) Vocabantur etiam *Bacillarii* vel *Bacalaurei* a Bacillo, quia is, qui opus hoc ita edidicisset, ut aliis prælegere posset, baculo, velut pro arrha doctrinæ, more Longobardorum accepto, Doctoris titulo honestabatur. vid. *Panciroll.* Lib. II. & *Mastricht.* in hist. iur. pontif. & eccles. n. 302.

§. IX.

Et ab hoc tempore duæ ICtorum factiones, *Legistarum* scilicet, vt appellabantur, & *Decretistarum* sunt ortæ, *illi*, adductis ex iure Romano Legum cohortibus *a*), pro illimitata Cæsaris potestate acerrime pugnabant, & a partibus Gibellinorum stabant, *Decretistæ* contra Guelphorum tuebantur partes, Pontificemque suum in cœlum extollebant.

a) In primis autem ad Constit. *Antonini* in L. 9. *π. ad Leg. Rhod. de iactu*, vbi se mundi dominum appellat, prouocare solebant.

§. X.

Et horum *Legistarum Decretistarum*que tanta a Seculo XII. fuit auctoritas, vt in difficillimis arduisque negotiis ad eos refugium quasi publicum esset; exemplum insigne *Arnoldus Lubecensis* a) affert, ex quo, iam Seculo XII. in Aula Cæsarum *Legistas* & *Decretistas* fuisse, horumque consilio illos vsos esse, luculentissime apparet.

a) Lib. III. Chron. Slau. c. 10. ibi: *Procedente tempore, cum Volmarus sequeretur Curiam Romanam, & pro suo negotio molestus esset apostolico, apostolicus, missa epistola, peremtorie citauit Rudolphum, qui tunc cum Imperatore erat, quod Imperator audiens, non parum ægre ferebat; ipsum tamen, ne contumax videretur, ad audientiam venire hortatus est, mittens secum duos Decretistas quidem, vt pro Rudolpho esset iustitia Canonum, Legistas vero, vt pro parte sua starent iura legum* Simili modo de *Balduino* Archiepiscopo Treuirensi, *Henrici* VII. Imperatoris fratre, auctor gestorum eius Lib. I. c. 12. hæc refert: *Legistas etiam Canonistas, Physicos, Antistas, Philosophos, Capellanos, Clericos, Laicos, etiam multos milites, nobiles, domicellos aliosque ministeriales numero valde multiplicatos in suo ministerio depretatos decenter sustentauit.*

§. XI.

Tam vehementi autem spiritu *Legistæ* & *Decretistæ* inter se concertarunt, vt, si alia vincendi ratio illis non superesset, aduersarios suos vel hæreticos declararent, vel in inferno infinitis cruciatibus misere illos torqueri, visosque sibi per somnum esse, confingerent, atque hoc modo vtramque factionem & Gibellinorum & Guelphorum inflammarent a).

a) Scripta *Legistarum* & *Decretistarum* Tribus de Monarchia Imperii Tomis *Melchior Goldastus* collegit. v. *Thomasii* Histor. Contentionis sacerdot. & imper.

§. XII.

Quæ cauſſa fuit, vt non minima mala, ex peruerſis horum *Legiſtarum* & *Decretiſtarum* tum moribus tum doctrinis, in rempublicam noſtram ad magnum interregnum vſque redundarint, de quibus ſcriptores eius ætatis ſatis teſtantur.

CAP. V.

DE FRANCISCO ACCVRSIO GLOSSÆ COLLECTORE ET ORDINATORE, DEQVE GLOSSÆ AVCTORITATE AC GLOSSATIS IVRIS CORPORIBVS.

§. I.

EX *Azonis* ſchola *Franciſcus Accurſius* Florentinus, ſub Imperatore *Friderico* II. clarus, prodiit, *a*) qui, licet quadragenarius fere *b*) ad iurisprudentiam ſeſe contulerit, attamen ea animi alacritate ad iuris ſtudium acceſſit, vt nemo ante eum fuerit, qui iuris ſcientiam breuius vberiusque ſuppeditauerit.

a) *Franciſcus Hottomannus* in comment. de verb. iur. *Accurſii* & *Azonis* præceptorem facit *Odofredum*, recte exinde ab *Alberico Gentili* Dial. V. de iur. interpret. reprehenſus, cum *Accurſius* & *Odofredus* ex *Azonis* ſchola prodierint. *b*) *Fulgoſus* in Lib. III. *ff. de reb. cred.* gloſſa in L. f. *ff. de cond. cauſ. dat.* & *Guido Pancir.* Lib. II. cap. 29. quamuis alii, vt *Pope Blount* in Cenſur. celeb. auct. p. 268. XXIIX, alii, vt *Forſterus* hiſt. iur. Lib. III. cap. 12. XXXVII. annos natum *Accurſium* ad iurisprudentiam acceſſiſſe, exiſtiment. vid. *Bayle* Diction. Hiſtor. Crit. voce *Accurſe*.

§. II.

Poſteaquam enim per aliquot tempus Romanas leges Bononiæ interpretatus eſſet, conductis anteceſ-

sorum suorum, *Irnerii* nimirum, *Bulgari*, *Martini*, *Placentini*, *Ioannes Pylei*, *Azonis* aliorumque expositionibus, in solitudinem sese abdidit, illas, antea confusas, collegit, suis adauxit, & sic omnes iuris Iustinianei partes ea quidem breuitate ac perspicuitate illustrauit, vt nemo post eum iuri glossas adiicere tentauerit *a*).

a) Vid *Pancir.* Lib. II. c. 30. *Cisnerus* in epist. *De ICtis praestantibus tum antiquis Romanis tum posterioribus & neotericis interpretibus iuris*, quæ *Duareni* Opp. T. II. Lugduni edit. est præfixa, & *Grauina* in orig. iur. ciu. p. 108. Vnde vero Glossa nomen suum habeat *Iosephus Nerius* II. Analect. 29. exposuit.

§. III.

Et quamuis *Andreas Alciatus*, *Franciscus Hottomannus*, *Franciscus Duarenus*, *Antonius Goueanus*, *Antonius Nebrissensis a*), aliique elegantioris iurisprudentiæ sectatores pessime de nostro *Accursio* sentiant, ac in eo mox linguarum *b*), mox historiæ & antiquitatum *c*), mox dialectices studium, mox aliud quid desiderent: attamen æquiores rerum æstimatores merito *Accursii* in interpretando iure Iustinianeo studium ac diligentiam efferunt, ac, si quæ in eius Glossis reperiantur, quæ barbariem redolent, non hominis ea, sed seculi, in quo vixit, vitia fuisse, iudicant.

a) Qui Lexicon iuris ciuilis aduersus quosdam insignes *Accursii* errores Lugduni a. 1537. 8. edidit, in quo perpetuo vapulat *Accursius*, & in fine extat somnium *Accursii* de *Glauco* & *Diomede*, multa ridicula Accursiana memorans. *b*) Vnde ille, quum in Græca incidit, *hæ sunt litteræ, quæ legi non possunt*, dixisse fertur. Sed cum ipse *Accursius* ad L. 6. D. *de Bonor. poss* disertis verbis scripserit: *Græcæ litteræ possunt intelligi & legi*, merito *Guilielm. Burton* in Historia Linguæ Græcæ, quæ Londini 1657. prodiit, contrarium defendit. *c*) vid. differt. præliminaris §. 39. & 40.

§. IV.

Quare recte *Accursii* aliorumque Glossatorum labores efferunt ac prædicant, illosque iuris studiosis de meliori commendant *Viglius Zuichemus a*), *Christophorus Colerus b*), *Ianus Vincentius Grauina c*), cum quibus *Claudius Cantiuncula d*), *Caspar Barthius e*), *Josephus Nerius f*), *Pierre Bayle g*), *Cornelius Bynckerhoeckius h*), *Ioann. Saxonius Hattestedius i*) &, quod mirandum, ipse *Iacobus Cuiacius*, elegantioris iurisprudentiæ alias princeps, qui, *Accursium* Latinis & Græcis omnibus se anteponere, dicere non erubuit, consentiunt.

a) In epist. ad *Gerhard. Mulertium*. *b*) παρέργων cap. 18. *c*) de ortu & progr. iur. ciu p. 108. *d*) in legali parænesi de ratione studii. *e*) ad Claudian. in Rufin. Lib. II. v. 85. *f*) Lib. II. Analect. c. 29. *g*) in Diction. Hist. & Critique voce *Accurse*. *h*) in præf. Obs. iuris Ciuil. præmissa. Cujus librum: *De glossis Accursianis* absque eis ius ciuile, quale hodie est in vsu, intelligi recte exercerique non posse, Basileæ 1548. 8. editum, Clariss. *Wieling* in prætermissis ad Labittum p. 60. citat. *i*) Lib. III. Obs. c. 2.

§. V.

Præ ceteris autem *Accursii* aliorumque Glossatorum defensoribus *Albericus Gentilis* eminet, hic enim, quamuis in suis operibus passim historicam & criticam non leuem prodat, strenuum tamen *Accursii* & reliquorum Glossatorum defensorem in Dialogis: *De iuris interpretibus a*) potius se sistere, quam caussam agere bonarum litterarum maluit: quid autem ipsum ad subeundum illud officium mouerit, venerandus socer noster *Guilielmus Hieronymus Brucknerus b*) exposuit.

a) Londini a. 1582. typis descriptis & cura doctissimi *Hoffmanni* Lips. vna cum aliis scriptis 1721. 4. recusis. *b*) in programm. inaugur. De Accursianis & Alciateis a. 1695. edito: *Scilicet*, ait, *soli ferme Itali celebres fuerant, tanquam perfecti & consummati ICti*,

hanc popularium suorum gloriam, elegantiori litteratura inualescente, per extraneos præsertim Gallos inanem, vel minimum dubiam reddi, non sine stomacho ferebat Gentilis. Vt igitur partam Italis conseruaret dignitatem, pro barbarie, in qua per aliquot secula vixerant, contra amœniora studia operose disseruit, & propterea vtrique parti Italos dedit Choragos Accursium & Alciatum, dum pro mucore & stribligine pugnantes Accursianos, pro politioribus litteris certantes, Alciateos vocauit, vt vel hoc pacto, siue vincerent barbari, siue vincerentur, per duces, quorum auspiciis dimicaretur, Italis suis constaret honos.

§. VI.

Tanta autem omni ætate inter ICtos pragmaticos Glossæ Accursianæ fuit auctoritas, vt illam potius quam textum pro se habere maluerint; hinc *Iason a*): *Glossæ auctoritatem omnes excellere, & illi tanquam Carotio veritatis perpetuo adhærendam esse*, censet: & *Raphaël Fulgosus b*) auditores suos ita alloquitur: *Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam propter præscriptam idololatriam per aduocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro diis, ita aduocati adorent glossatores pro euangelistis, volo enim potius pro me glossatorem quam textum. Nam si allego textum, dicunt aduocati diuersæ partis & etiam iudices: Credis tu, quod glossa non ita viderit illum textum sicut tu &c.*

a) In L. 3. ff. *de Iust. & Iur.* & *Ludouicus Romanus* L. 1. C. *de Profess. & Med* b) in L. *si solutum C. de oblig. & action.* in L. *ad officium C. comm. diu.* conf. *Franciscus Hottomannus* in præf. Consiliorum, *Pierre Bayle* dans le Dictionair. Histor. & Critique voce *Accurse* & Dn. *Boehmer* in Vsu Mod. Decretal. sub Tit. de Constit. princip. §. 42.

§. VII.

Inde etiam euenit, vt illi tantum textus iuris Iustinianei, quos Glossa illustrauit, in praxi recepti

fuerint, regulaque inter pragmaticos inualuerit: *Quem textum glossa non agnoscit, illum nec nos agnoscimus*, qui, in primis quoad Nouellas, stricte adhuc hodie inhærent *a*).

a) Vid. *Alber. Gentil.* de Lib. iur. ciu. cap. 7. & *Gottf. Ludov. Menckenii* dissert. *De Nouellarum glossatarum & non glossatarum auctoritate.*

§. VIII.

Dissentit equidem, quoad Nouellas, *Ericus Mauricius*, &, non glossatas etiam iuris partem constituere, asserit *a*) sed cum a receptione ius Iustinianeum suam in foris nostris habeat auctoritatem, Corpus iuris glossatum pro norma hic tenendum esse, vniceque illud docere, quasnam leges ex Nouellarum corpore sua auctoritate in fora introduxerit, Dn. *Hoffmannus* recte monuit *b*).

a) De libr. iur. comm. th. 17. *b*) in Histor. Iur. Iustin. pag 328.

§. IX.

Quod autem adhuc hodie non exigua harum glossarum sit auctoritas, ex eo animaduertere licet, quod, post tot editos a politioribus iurisprudentiæ sectatoribus obseruationum & emendationum libros, *Dionysius Gothofredus* in notis, quas in ius ciuile maxima cum laude scripsit, plerumque vel epitomen glossæ exhibuerit, vel spicilegium tantum fecerit, quodque sæpius etiam consummatissimi ICti, vbi aqua ipsis hæret, & omnes commentatores recentiores ignorantiam suam fatentur, ad glossam, velut sacram quandam anchoram confugiant, & è diuinationibus ac coniecturis *Accursii* occasionem genuini indagendi sensus quærant.

§. X.

Hinc minime *Georgii Beyeri*, Glossam si non expressum, tacitum tamen abeundi dudum accepisse consilium, hodieque pro ciuiliter mortua haberi,

ſtatuentis, *a*) ſententiam noſtram facimus, ſed potius, cum neque de expreſſo, neque de tacito principum Germaniæ conſenſu conſtet, merito illam reiicimus, gloſſæque maximam adhuc hodie in foris noſtris eſſe auctoritatem, affirmamus *b*).

a) In Notit. Auct. Iurid. Cent. II. Num. V. *b*) Vtrum vero non ſit felicior Iurisprudentiæ noſtræ ſtatus, ſi non ſecundum Gloſſam ſed Leges viueremus & iudicaremus, aliis diiudicandum relinquimus. conf. Doctiſſ. *Weſtphal.* De orig. & medela corruptæ Iurisprud. p. 38.

§. XI.

Quamplurimæ dantur Corporis Iuris Gloſſati editiones, ex antiquioribus frequentius Lugdunenſes de a. 1530. 1548. 1550. f. & Pariſienſis de a. 1534. 4. aſpiciuntur, ſed vti hæ litteris monachalibus (Münch-ſchrifft) ſunt expreſſæ, ita ad vſum quotidianum nou ſatis commodæ atque aptæ nobis videntur.

§. XII.

Nouiores ac præſtantiores Corporis iuris Gloſſati editiones ſunt, quæ poſt annum 1550. prodierunt, vt Lugdunenſis de a. 1550. f. Pariſienſes de a. 1559. 1569. 1567. f. Antuerpienſes de a. 1576. f. Veneta de a. 1591. & 1593. 4. quippe quæ noua ſcholia marginalia ex doctoribus elegantioribus, *Alciato*, *Budæo*, *Contio* excerpta, & in libris Nouellarum additiones *Ioannis Fabri* gloſſasque interiectas, exhibent.

§ XIII.

Præſtant vero reliquis omnibus eæ, quæ ſub ſigno Salamandræ Lugduni 1554. f. V. Tom. & quæ ſub ſigno Leonis ibidem 1580. prodierunt: Item quæ cum gloſſis & ſcholiis *Contii*, paratitlis *Cuiacii*, additis notis *Dionyſii Gothofredi* ibidem a. 1589. f. VI. Tom. lucem adſpexit publicam; optima denique eſt editio Veneta de a. 1574. 4. V. Tom. nec non editio *Petri Baudoziani*, quæ charactere minori exſcripta, atque Lugduni

ni 1593. 4. & Geneu. 1614. 4. fuit edita, hæc enim non solum rara est, sed etiam ad vsum quotidianum maxime commoda *a*).

a) Vid. *Georg. Beyer* Notit. Auct. Iurid. Cent. II. n. 5. Dn. *Struuius* in hist. iuris Iust. restaur. p. 395. & Dn. *Fabricius* Vol. XII. Bibl. Græc. p. 360. sequ.

§. XIV.

Huius Corporis iuris Glossati duos habemus indices, alterum *Petri Brossei*, alterum *Stephani Daoys*; ille Lugduni 1589. f. prodiit, sed breuior est, hic vero, auctus per *Thomam Dejuges* Venetiis 1610. & Geneuæ 1635. f. editus, optimus est, & non tantum ad iuris textum, sed etiam ad glossam comparatus; sed cum rarus hic index sit, non facile cum ipso iuris glossati corpore venditur.

CAP. VI.

DE SCHOLA ACCVRSIANA, SIVE DE DOCTORIBVS POST ACCVRSIVM, AD BARTOLVM VSQVE.

§. I.

Sicuti autem ab *Accursio* plenior iuris cœpit explicatio vsque ad *Bartolum*: ita separatam Accursiani constituunt scholam, cuius præcipuos hoc capite recensebimus Doctores.

§. II.

Duos filios *a*) *Accursius* suscepit, *Franciscum* nimirum, & *Franciscum Ceruotum*, non bonorum tantum, sed & doctrinæ heredes, *is* enim in docendi munere patri successit, *hic* vero nouas Glossas, Ceruotianas dictas, paternis addidit, quæ tamen vt plurimum a Doctoribus reiici solent *b*).

a) Filiam quoque habuisse dicitur, quæ ius ciuile Bononiæ publice docuerit. *b*) v. *Guid. Pancirollus* Lib. II. de Clar. LL. interpret. cap. 29.

§. III.

§. III.

Accurſianis itaque annumeramus *Vbertum Bobium Parmenſem*, qui magna cum laude Vercellis ius ciuile docuit; *Ioannem Columbinum*, qui gloſſas in libros Feudorum, a *Bulgaro* & *Pyleo* conſcriptas, perfecit, nec non *Iacobum Ardizonum* Veronenſem, qui feudorum ſummam reliquit *a*).

a) v. *Pancir.* Lib. II. cap. 31. & 32. *Grauina* in origin. iur. ciu. p. 109.

IV.

Præ ceteris autem *Odofredus* Bononienſis, vel, vt alii malunt, Beneuentanus, nominandus venit, qui magna nominis fama non ſolum Bononiæ ius ciuile docuit, ſed & vberrimos in Pandectas & Codicem commentarios, vt & feudorum compendium, aliaque vtiliſſima ſcripta, edidit, vitaque anno 1265. exceſſit *a*).

a) vid. *Pancir.* Lib. II. c. 35.

§. V.

Præterea memorandus eſt *Dinus Roſſanus*, cuius tanta in diſputando fuit ſublimitàs, vt *Dini diſputatio* in prouerbium abierit. Bononiæ *Dinus* docuit, &, poſteaquam vna cum *Ricardo Petrono* Senenſi iuſſu *Bonifacii* IIX. pontificis ſextum Decretalium librum compoſuit, variaque ſcripta reliquit, Bononiæ anno 1303. deceſſit *a*).

a) *Pancir.* Lib. II. c. 4. & *Grauina* c. 157.

§. VI.

Nec ſilentio prætereundi ſunt *Petrus de Bella Pertica*, qui erudita in Digeſta, Codicem & Inſtitutiones ſcripta reliquit *a*). *Oldradus*, qui Bononiæ, Patauii & Romæ docuit, & præclara in ius ciuile commentaria, vt & luculenta reſponſa iuris in vulgus emiſit *b*). *Iacobus de Beluiſo* & *Butrigarius*, qui & do-

cendo

cendo & disputando Bononiæ claruerunt, variaque scripta & iuris responsa reliquerunt *c*).

a) Vid. *Pancir.* Lib. II. cap. 46. & *Grauina* cap. 159. *b*) *Pancir.* Lib. II. c. 52. & *Grauina* c. cit. *c*) *Pancir.* Lib. II. c. 55. & 56. *Grauina* c. 160.

§. VII.

Tandem etiam ad *Cinum* Pistoriensem, *Dini* discipulum, peruenimus, qui ius ciuile primum Bononiæ, deinde Perusii, vbi *Gregorii* IX. Pontificis auctoritate Academia erat instituta, docuit, & luculentas interpretationes in libros iuris, quibus in iure ciuili nihil sanius, nihilque pressius *a*), edidit.

a) Vti *Grauina* c. 161. ait.

§. VIII.

Nec solum *Cinus* summus ICtus, sed etiam elegantissimus simul poëta fuit. Posteaquam autem varios discipulos, inter quos *Bartolus*, qui, in eius commentariis ingenium se perfecisse, dicit, primo loco nominandus est, reliquit, anno post N. C. 1336. e vita excessit *a*).

a) Vid. *Pancir.* Lib. II. cap. 58. & *Grauina* cap. 61.

§. IX.

Eadem ætate *Albericus de Rosate* Bergomensis, ob singularem experientiam forensem magnus practicus dictus *a*), floruit, &, præter alios iuris commentarios, locupletissimum rerum omnium Dictionarium edidit, annoque post N. C. 1354. demum e vita migrauit *b*).

a) *Fulgosus* Consil. 155. *b*) vid. *Pancir.* Lib. II. c. 66. & *Grauina* c. 162.

§. X.

Supersunt *Franciscus Tigrinus*, *Franciscus Ramponius*, *Nicolaus Mattarellus* aliique vsque ad *Bartolum*

Iuris

Iuris interpretes, qui seculo XIV. floruerunt, & iura ciuilia publice & priuatim professi sunt, de quibus *Guido Pancirollus a)*, *Ioannes Fichardus b)*, *Marcus Mantua c)*, *Ioann. Baptista de Gazalupis d)*, *Cattellianus Cotta e)*, & *Gribaldus Mopha f)* tractarunt.

a) Lib. II. de clar. LL. interpret. b) in vit. recent. ICt. c) in epit. vir. illustr. d) in histor. interpr. & Glossat. iuris. e) in recensione insignium iuris interpretum & Doctorum. f) in catalogo interpretum iuris ciuilis, quos doctissimus *Hoffmannus* vna cum *Alberici Gentilis* de iuris interpretibus dialogis sex conjunctim Lipf. 1721. 4. edidit.

CAP. VII.

DE SCHOLA BARTOLINA; SIVE DE IVRIS CIVILIS INTERPRETIBVS A BARTOLO AD IACOBVM CVIACIVM VSQVE.

§. I.

SICuti Irneriani breuia scholia, Accursiani vero pleniores ad ius ciuile ediderunt glossas; ita seculo XIV. *Bartolus de Saxoferrato* eiusque discipuli vsque ad *Andream Alciatum* nouam, profusam nimirum, iura tractandi instaurarunt methodum.

§. II.

Spinas enim Bartolinae scholae Doctores dialecticorum in Iurisprudentiam sparserunt, forensibusque cauillationibus, propter inanem subtilitatem tenuesque diuisiones, citra necessitatem saepius adhibitas, occasionem dederunt, ita vt recte mihi de illis Iacobus Cuiacius a): *Interpretes veteres sunt verbosi & prolixi, in re futili multi, in difficili muti, in angustia diffusi*, dixisse videatur.

a) Lib. V. Respons. Papin. ad L. filio *x. de iniust. rupto* &c.

§. III.

§. III.

Nec minus propter historiarum atque antiquitatum ignorantiam multa densissimis tenebris inuoluerunt, vt *Antonius Goueanus* & *Franciscus Duarenus* Bartolum pessimum iuris Magistrum, alii vero, Sophisticum, mollem ac ineptum leguleium, per contemtum vocare non veriti fuerint *a*).

a) v. *Pancir.* Lib. II. de clar. LL. interpret. cap. 67.

§. IV.

Sed si dicendum, quod res est, haec & similia vitia non hominum fuerunt, sed aetatis: in eiusmodi enim *Bartolus* eiusque discipuli inciderant tempora, vbi barbaries Gothica & Longobardica Latinum sermonem & litteras fere omnes extinxerat, vt nemo nisi incomte & barbare scribere posset.

§. V.

Et licet in scribendo ac commentando Bartolini interpretes nimis fuerint profusi, atque ab omni elegantia prorsus alieni; attamen non omni eos defraudandos esse laude, cum *Arthurio Duckio a*), *Iano Vincentio Grauina b*) & *Iosepho Nerio c*), censemus, cum varias quaestiones, in foro saepius emergentes, feliciter soluerint, ac in omnibus suis scriptis magnum ingenium ostenderint.

a) De auctor. iur. ciu. Lib I. c. 5. §. 15. *b*) in orig. iur. ciu. c. 164. *c*) Lib. II. Analect. c. 29.

§. VI.

Princeps huius scholae dicitur *Bartolus* Cini & Iacobi Butrigarii discipulus, qui, Sentini in oppido Vmbriae, quod nunc Saxoferratum vocant, anno 1313. natus, primo Pisis, deinde Perusii ius ciuile tanta nominis celebritate professus est, vt vndique ad se studiosos attraxerit *a*).

a) v. *Thomas Diplouatatius* in vita Bartoli §. 15.

§. VII.

Quare, cum a Perusinis publici negotii caussa ad *Carolum* IV. Imperatorem Pisas legatus missus esset, hac occasione eius sapientia iuris ita Imperatori innotuit, vt ad confectionem Aureae Bullae eum adhibuerit, quam etiam confecit, multaque iuris Romani placita simul ei inseruit *a*).

a) v. *Thulemarius* de Octouiratu cap. 6. §. 15.

§. VIII.

Qua re se ita Caesari commendauit, vt non solum ad consilium fuerit adhibitus, sed etiam praeter insignia gentilitia *a*), quae pro se suaque familia impetrauit, facultatem concedendi veniam aetatis ac spurios natalibus restituendi, obtinuerit *b*).

a) Concessit enim *Carolus* IV. *Bartolo* eiusque liberis, vt Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo usurparent, vid. *Diplouatatius* in vita Bartoli §. 6.
b) v. *Pancir.* de clar. LL. interpr. Lib. II. c. 67.

§. IX.

Sicuti autem *Bartolus* ius ciuile incredibili quadam diligentia interpretatus est, multaque scripta *a*), quibus Digesta, Codicem & institutiones non parum illustrauit, reliquit: ita in tanta aestimatione, in primis apud Hispanos, fuit, vt, in diuersis Doctorum sententiis eam praeualere debere, decreuerint, pro qua *Bartolus* steterit *b*).

a) Quae Lugd. 1518. 1563. & 67. nec non August. Taurin. 1573. 74. & 75 multis Tom. in f. prodierunt: repertorium super lecturis *Bartoli Henricus Ferrendat* Lugd. 1518. edidit. vid. Catal. Bibl Du Boisian. P. I. p. 141. *b*) v. *Pancirollus* Lib. II. cap. 67. *Grauina* in orig. iur. ciu. c. 164.

§. X.

Hinc non mirandum, quod a ICtis, qui ex eius schola prodierunt, mox *lucerna iuris*, mox *lumen* *arden-*

ardentissimum iuris ciuilis a), mox *optimus auriga in ciuili scientia c)*, mox *illuminator iuris & lux caecorum*, imo *dux vniuersorum* appellatus fuerit.

a) Vti eum *Angelus* in L. 1. C. *de iudic.* & Consil. 59. *Iason.* in rubr. π. de *offic. Assess.* appellant. *b)* ita ab *Andrea Barbatia* de success. ab intest. cap. f. vocatur. *c)* a *Socino* Cons. 876. conf. *Diplouatatius* in vita Bartoli c. 8.

§. XI.

De *Bartoli* vita atque auctoritate, qui praematura morte, nimirum aetatis XLVI, anno 1359. ex hac vita ereptus est *a)*, multa *Franciscus de Curte b)*, *Tindarus de Perusio c)*, *Baptista Seuerus d)* & *Iason e)* referunt: ex professo vero eius vitam *Thomas Diplouatatius f)* & *Lancellotus g)* delinearunt.

a) Quamuis *Tindarus* de test. Lib. II. c. 8. eum citius, anno nimirum aetatis 43, obiisse, testetur. *b)* in L. admonendi π. *de iureiur.* & Consil. 47. *c)* in tractat. de testib. Lib. I. cap. 9. *d)* in tract. de modo studendi. *e)* in L. quidam cum filium D. *de V. O.* *f)* vitam Bartoli, a *Thoma Diplouatatio* conscriptam, clarissimus *Fabricius* Tom. XII. Bibl. Graec. p. 555. inseruit. *g)* cuius vitam Bartoli *Grauina* in orig. iur. ciu. c. 165. citat. comparationem *Papiniani* & *Bartoli* apud *Josephum Vsserium* II. Analect. cap. 29. inuenies.

§. XII.

Bartoli discipulus atque aemulus *Baldus* fuit, ex *Francisco Vbaldo Perusino* vna cum duobus fratribus *Angelo* & *Petro*, ICtis non minus celebribus, conceptus *a)*, qui adhuc puer adeo argute *Bartolo* contradixit, vt hic ad respondendum tempus petere, non erubuerit *b)*.

a) Schema genealogicum familiae Baldinae exhibet *Pancirollus* Lib. II. c. 72. *b)* v. *Castrensis* in L. 27. §. 1. *de inoff. testam.*

§. XIII.

§. XIII.

Doctoris dignitatem a *Bartolo* adeptus, primum in patria, deinde Ticini, amplissimis stipendiis euocatus, iura magna cum nominis celebritate *a*) docuit, &, postquam scriptis suis omnes iuris exornauit partes *b*), anno 1404. Kalendis Martii canis morsu Ticini obiit *c*).

a) Cum *Baldus* Ticinum venit, & se primum auditoribus ostendit, continuo exclamatum est, quia statura pusillus erat: *Minuit præsentia famam*, sed confestim excepisse fertur: *Augebit cetera virtus*, vid. *Pancirollus* Lib. II. cap. 72. *b*) opera *Baldi* coniunctim Lugd. 1585. V. Vol. f. & Venet. 1615. IV. Vol. f. publicam lucem adspexerunt. *c*) vitam eius *Pancirollus* l. c. & *Grauina* c. 166. sistunt.

§. XIV.

In *Bartolum* præceptorem nimis inhumanus fuit *Baldus*, eumque, quacunque potuit occasione, reprehendit, cuius tamen inhumanitatis grauissimas pœnas eum, propter corruptos varios Pandectarum Codices in *L. si creditor de distract. pign.* dedisse, publiceque flagellis cæsum esse, *Ludouicus Gomesius a*) narrat; sed, cum *Francisco Tigrino* ICto hanc contentionem *Bartolum* habuisse, optimis rationibus *Lancellottus b*) ostendit.

a) In princip. I. *de action. post.* n. 10. *b*) in vita Bartoli & ex eo *Grauina* c. 165.

§. XV.

Baldi discipulus & amanuensis *Paullus Castrensis* fuit, qui primum Florentiæ, dein Senis, Bononiæ, & tandem Patauii summa laude *a*) iura docuit, editisque variis iuris responsis atque commentariis valde decrepitus a. 1420. decessit *b*).

a) Vnde, *si Bartolus non fuisset, eius locum Paullus tenuisset*, in prouerbium abiit. *b*) vid. *Pancir.* Lib. II. cap. 89.

§. XVI.

Proximum a *Paullo Castrensi* locum eius discipulo *Alexandro Tartagno* Imolensi damus, qui primo Ferrariæ, deinde Patauii; vbi maxima ei cum *Bartholomæo Cæpolla* intercessit æmulatio, & deinde Bononiæ iura summa cum admiratione professus est, & editis præclaris iuris responsis, quæ maximæ in foro fuerunt auctoritatis, a 1477. Bononiæ defunctus est *a*).

a) vid. *Pancirollus* Lib. II. cap. 112. & *Grauina* c. 167.

§. XVII.

Discipulos & heredes doctrinæ *Bartholomæum Socinum a*) & *Iasonem Maynum* reliquit, quorum *ille* crebris disputationibus celebris extitit, *hic* vero ob perspicuam interpretandi iura rationem non solum *Ludouicum* XII. Regem Galliæ inter discipulos habuit, sed etiam variis legationibus ad Cæsarem & Pontificem, iussu *Ludouici Sfortiæ*, Mediolanensium Ducis, institutis, nomen suum celebre reddidit *b*).

a) De illustri *Socinorum* familia eiusque in iurisprudentiam meritis vid. *Pancirollus* Lib. II. cap. 126. & 162.
b) *Pancirollus* Lib. II. c. 127. opera huius ICti Lugd. 1545, August. Taurin. 1592. & Venet. 1622. IV. Tom. in f. in publicum sunt emissa. Vita *Hieron. Torti* ICti, à *Iasone Mayno* conscripta, Tom. IV. Amœn. Litter. *Schalhornii* n. 6. reperitur.

§. XVIII.

Nec minus celebres ICti fuere *Angelus* & *Petrus Baldi*, *Bartholomæus Salicetus* Bononiensis, factionibus alias clarus, *Iacobus Aluarottus* maximus iuris feudalis interpres, *Bartholomæus Cæpolla* celebris cautelarum scriptor.

§. XIX.

Tandem silentio prætereundi non sunt *Franciscus Curtius*, Iasonis æmulus, *Hyppolitus Riminaldus*, *Raphael Cumanus*, *Alexander ab Alexandro* Neapolitanus, genialium dierum auctor, *Ioann. Bertachinus*,

qui

qui copiosissimo suo indice maximum iuris studiosis attulit commodum, aliique quamplurimi, quorum mentionem *Pancirollus a)*, *Ioannes Fichardus b)*, *Marcus Mantua c)*, *Ioan Baptista de Gazalupis d)*, *Cattelianus Cotta e)*, & *Matthaeus Gribaldus Mopha f)*, faciunt.

a) Lib. II. de clar. LL. interpret. *b)* in vitis ICtor. illustrium. *c)* in epit. vir. illustr. *d)* in histor. interpret. & Glossar. iur. *e)* in recens. insign. iuris interpretum. *f)* in catalogo interpret. iur. ciu.

§. XX.

Quamplurima horum ICtorum scripta in opere vastae molis, quod quinque & viginti Voluminibus in fol. sub Titulo: *Tractatus Uniuersi Iuris*, Venetiis apud *Franciscum Chilettum* a. 1584. prodiit, continentur.

CAP. VIII.

DE SCHOLA CVIACIANA, S. DOCTORIBVS, QVI ELEGANTIORES LITTERAS CVM STVDIO IVRIS CIVILIS CONIVNXERVNT.

§. I.

HÆc Bartolinorum profusa commentandi libido ad sæculum vsque XVI. perdurauit, quo *Andræas Alciatus*, Insuber, primum elegantiores litteras, quibus omnes hactenus recensiti ICti plane destituti erant, cum iuris ciuilis studio feliciter iunxit, & pristinum iurisprudentiæ Romanæ nitorem restituit *a)*.

a) v. *Cattell. Cotta* recensio iuris interpr. in fin. *Imperialis* in Musæo histor. pag. 98. *Guid. Pancir.* Lib. III. c. 169. & *Barnab. Brissonius* Lib. II. Select. Antiquit. cap. 13.

§. II.

Non equidem defuerunt ante *Alciatum* ICti, vt *Castilioneus*, *Raphael Cumanus*, *Fulgosius*, *Alexander ab Alexandro* aliique, qui veterem iurisprudentiæ candorem atque veritatem arripuerunt, & in iure explicando non raro vulgarium interpretum viam deseruerunt; sed illorum opiniones a ceteris, barbariei adsuetis, propter nouitatis suspicionem reiectæ fuerunt.

§. III.

Hæc autem felicitas iurisprudentiæ Romanæ ex infelici ciuitatis Constantinopolitanæ potissimum obtigit excidio: cum enim expugnata hac vrbe eruditissimi Græcorum, nimirum *Emanuel Chrysotoras Byzantinus*, *Theodorus Gaza*, *Georg. Trapezuntius*, *Constantinus Lascaris*, *Marullus*, *Chalcondyles*, in Italiam confugerent, simulque libros Basilικῶν, *Theophilum*, *Harmenopulum*, ceterosque iuris Romano-Græci interpretes illinc adducerent, iurisprudentia etiam respirare, natiuamque dignitatem a priscis repetere cœpit auctoribus.

§. IV.

Et quamuis non defuerint, qui in veteri luto hærere maluerunt, atque, genuina interpretandi ratione posthabita, nouum ius sua auctoritate stabiliuerunt, *Realistas* sese appellantes, & ceteros, quos barbaro nomine *Humanistas* adpellabant, publico prosequentes odio; attamen suppuduit plerosque ICtos tantæ barbariei, vt, reiectis glossatorum ineptiis, linguarum atque antiquitatum peritiam cum iuris ciuilis studio coniungerent, ac nouam quandam scholam, *Cuiacianam* dictam, instaurarent.

§. V.

Natus autem fuit *Andreas Alciatus*, cuius opera quasi postliminio iurisprudentia rediisse visa est in ciuitatem Romanam, Mediolani, patre *Ioanne*, circa annum MCCCCXCIII, &, cum Ticini *Iasonem Maynum*, Bononiæ vero *Carolum Ruinum* ICtos audiuisset, iurisque ciuilis scientiam cum studiis humanitatis,

nitatis, præcinentibus *Laurentio Valla*, *Iano Parrhasio*, *Angelo Politiano*, *Bembo* & *Erasmo Roterodamo*, feliciter coniunxisset, maximam nominis sibi famam comparauit.

§. VI.

Docuit *Alciatus* primum *Ticini*, deinde Aueniononensibus & mox Bituricensibus iura explicauit, sed non multis annis in Gallia, etsi humanissime a *Francisco* I. Galliarum Rege, fuit exceptus, esse potuit, siquidem a *Francisco Maria*, Mediolanensium Duce, ad Ticinense Gymnasium reuocatus fuit, licet, inde bellorum fluctibus bis electus, primo Bononiam, postea Ferrariam secesserit, ibique etiam iura docuerit.

§. VII.

Varia scripta *Andreas Alciatus*, quæ *Baptista Guarinus* opera *Pomponii Ellamæ Frisii* edidit *a*), reliquit, &, Cardinalis a *Pio* IV. Pontifice creatus, principio anni 1551, ætatis 58. obiit *b*).

a) Basileæ a. 1571. VI. Tom. in f. & 1582. IV. Tom. in f. Francof. 1617. IV. Tom. in fol. Inter scripta *Alciati* etiam libri Paradoxorum occurrunt, aduersus quos *Angelus a S. Iosephus* ICtus Miles Antiparadoxa Iuris Ciuilis Antuerp. 1563. edidit. *b*) *Thuanus* Lib. IX. hist. ad a. 1551.

§. VIII.

Ad ius ciuile eadem ætate elegantiam adplicare cœpit *Guilielmus Budæus* Parisiensis, quod clarissima eius monumenta *a*), inprimis annotationes ad Pandectas, de asse & ponderibus, vt & vocabulorum forensium libri, satis superque testantur, quamuis alii *Budæum* magis pro legum librorumque emendatore, quam iuris interprete habere velint *b*).

a) Quæ Basileæ apud *Nicol. Episcopium* cum præf. *Cœlii Secundi Curionis* ad *Ioannem Fichardum* anno 1557. f. Tomis IV. coniunctim prodiere. *b*) vt *A. Augustinus* Lib. IV. emend. c. 52. vitam *Budæi*, per *Ludouicum*

donicum Regium conscriptam, *Leickher* in vit. ICtorum p. 28. exhibet.

§. IX.

Inter masculae iurisprudentiae restauratores etiam merito *Aemylius Ferretus* Hetruscus, a. 1489. patre *Marco Ferretto* ICto natus, refertur, qui, posteaquam a *Philippo Decio* & *Camillo Petruccio* institutus, primum Valentiam ad ius docendum concessit, deinde, a *Francisco* I. Galliarum Rege accitus, plures eius iussu obiit legationes, atque, editis variis opusculis *a*), tandem a. 1552. extinctus est *b*).

a) Quae, a *Iulio Rondelino*, *Stephano Badereo*, *Ludouico Massa*, Ferretti auditoribus, singulatim edita, *M. Zacharias Palthenius* Typographus Francofurtensis collegit atque edidit. *b*) vitam eius, per *Helenum Ribittum* conscriptam, clariss. *Buderus* in vitis ICtor. p. 1. edidit. conf. *Pancirollus* Lib. II. c. 167. & *Grauina* c. 171. de confusione nominum *Ferretti* & *Perotti*, vid. *Bayle* in Diction. voce, *Perottus*.

§. X.

Ex huius schola *Antonius Goveanus* Lusitanus elegans ICtus prodiit, cuius ingenium *Iacobus Cuiacius* ita admiratus est, vt, a iure Romano se deterritum fuisse, dixerit *a*), si *Goueanus* ciuilium studiorum labores serio suscipere voluisset. Sed non diu *Goueanus* iuri ciuili vacauit, &, posteaquam paucis annis in pluribus Galliae Gymnasiis, Cadurci nempe, Valentiae, Tolosae, & Gratianopoli magna celebritate docuit, variaque scripta *b*) reliquit, annos nactus vix sexaginta, vitam cum morte commutauit *b*).

a) v. *Masson* in vita *Cuiacii*. *b*) quae Lugduni apud *Ant. Vincentium* vno volumine a. 1564. f. & ibidem a. 1599. in 8. & f. editae reperiuntur. *c*) vita Goueani ab *Andrea Schotto* in Bibl. Hispan. Tom. II. Class. VII. descripta apud *Leickherum* pag. 197. extat, vid. *Grauina* c. 172.

§. XI.

§. XI.

Inter *Alciati* discipulos primæ debentur partes *Antonio Augustino*, Cæsar Augusta in Hispania illustribus parentibus nato, qui tantos in utroque iure fecit progressus, vt omnibus antecessoribus merito præferatur *a*).

a) v. *Cuiacius* Lib. XII. Obs. cap. 28. & *Contius* Lib. I. Disput.

§. XII.

Ad ius ciuile enim quod attinet, primum emendationum & opinionum iuris ciuilis libros edidit *a*), inque illis Haloandrinam editionem cum Florentina contulit, ac maximam iuris ciuilis partem ex Pandectis Florentinis illustrauit, nec minus de Legibus & SCtis *b*, de Nominibus propriis τ῀ πανδέκτ *c*) ex professo tractauit, atque *Iuliani* Nouellarum epitomen cum notis & paratitlis edidit *d*).

a) Venetiis apud *Iuntas* 1543. 4. recusi Lugd. 1560. 1591. 1650. 8. *b*) Romæ 1584. 4. recus. Paris. 1585. f. Lugd. 1592. 4. & 1606. f. *c*) Tarracon. 1579. f. & Tom. I. Thesaur. Iur. Ciu. insert. *d*) Ilerdae a. 1567. 8. Basil. 1567. f.

§. XIII.

Nec minus in iure Canonico excelluit, ineptamque antecessorum, in tradenda iuris Canonici disciplina, methodum reiecit, quod partim antiquæ Decretalium collectiones *a*), partim de emendatione *Gratiani* dialogi, ab eo editi *b*), testantur. Tandem, Tarraconensium Archiepiscopus factus, anno 1586. ætatis 70 obiit *c*).

a) Quæ cum eruditis notis Ilerdæ a. 1576. f. lucem adspexerunt publicam, recusæ cura *Labbei* & *Cuiacii* Paris. 1609. & 1621. f. *b*) Tarracon. 1587. 4. Paris. 1607. cum notis *Baluzii*, & Duisburgi cum notis *Baluzii* & *Mastrichti*. *c*) vitam *Augustini* ex oratione funebri *Andreæ Schotti Leickherr* collectioni suæ p. 108. inseruit. De nostro *Augustino* etiam *Metellus*

in erudita præfat. ad Oforii res Emmanuelis quam plurima retulit.

§. XIV.

Non diu autem mafcula hæc iurisprudentia in Italia floruit, fed mox in Galliam tranfiit, ita vt, Gallos ICtos in elegantiori iurisprudeutia excolenda aliis nationibus palmam præripuiffe, ipfe ICtus Italus *M. Aurelianus Galuanus* dicere non erubuerit *a*).

a) In præf. ad Diff. de vfufructu.

§. XV.

In primis autem Bituriceufium fchola in Gallia ad exemplum fcholæ Berytenfis mater & nutrix legum fuit *a*), doctiffimosque ICtos, qui mafculam illam ac folidam profeffi funt iurisprudentiam, femper aluit. Docuerunt enim ibidem *Alciatus*, *Baro*, *Duarenus*, *Donellus*, *Balduinus*, *Cuiacius*, *Contius*, *Boërius*, *Ruffardus*, *Raguellus*, *Hortenfius*, *Ioannes & Iacobus Mercerius*, *Merillius &c.*

a) vid. *Gothofredi* præf. ad Animaduerf. libr.

§. XVI.

Poft *Alciatum* in fchola Bituricenfi *Eguinarius Baro*, *Francifcus Duarenus* & *Francifcus Balduinus* iura docuerunt, elegantioresque litteras cum iuris ftudio feliciter coniunxerunt: quorum *ille* magis concertationibus cum *Goueano* & *Duareno*, quam fcriptis *a*) clarus fuit, *ifte* lenocinium orationis iuri ciuili adplicuit *b*), *hic* vero hiftoriarum fcientiam cum iuris ftudio optime coniunxit *c*).

a) Opera *Baronis* Parif. apud *Frid. Morell.* 3. Tom. f. a. 1598. prodiere. *b*) *Duareni* opera Lugd. 1554. 1579. f. Aurel. Allobrog. 1608. & Francof. 1592. II. Vol. f. edita reperiuntur. *d*) Nouam *Balduini* operum editionem Dn. *Thomafius*, vti ex epiftola a. 1689. hac de re edita, patet, meditatus eft, fed illa nondum lucem adfpexit.

§. XVII.

§. XVII.

Francisco Duareno in iuris professione successit *Hugo Donellus* Cabilonensis, qui, cum ad Caluinianorum castra transiisset, Galliam relinquere coactus est, & Heidelbergam, mox Leidam & tandem Altorfum concessit, magnaque nominis fama vbique iura professus est *a*).

a) De *Donello* legas iudicium *Grotii* Lib. V. Histor. ad a. 1596. ambitionis autem stimulis nimium *Donellum* fuisse agitatum, ex eo patet, quod *Cuiacii* promotionem in locum *Balduini* aequo animo non ferret, reprehensus ob id a *Michaele Hospitalio*, cuius epistola nec non *Donelli* responsio in opusc. *Donelli* postum. pag. 269. & 276. extat.

§. XVIII.

Commentariorum de iure ciuili XXIIX. scripsit libros, in quibus vniuersum ius ciuile singulari artificio ac methodo explicauit, nec minus Codicem vberrimis suis commentationibus illustrauit, variaque alia scripta, doctrinae & elegantiae plena, reliquit *a*).

a) Vitam *Donelli* ex oratione funebri *Scipionis Gentilis* clariss. *Buderus* in vit. ICt. p. 77. exhibet, simulque p. 221. scripta eius recenset.

§. XIX.

Omnes tamen & doctrina & editis scriptis longo post se reliquit interuallo *Iacobus Cuiacius* Tholosanus, qui ex latericia iurisprudentia auream fecit, adeo, vt masculam illam iuris scientiam, ab *Alciato* reuocatam & postliminio restitutam, Cuiacianam appellemus.

§. XX.

Natus autem est *Cuiacius* Tholosae circa a. 1522. &, postquam se ipse Graecis Latinisque litteris instruxisset, *Arnoldum Ferrerium* ICtum Tholosae docentem, cui etiam postea commentarium suum de

vſurpationibus & vſucapionibus inſcripſit *a*), in iure audiuit.

a) a. nimirum 1556. cum *Ferrerius* Senatus Pariſienſis Præſes eſſet.

§. XXI.

Cum autem Tholoſani in petitione profeſſionis *Stephanum Forcatulum*, hominem inſulſum & ad docendum minus idoneum, *Cuiacio* antepoſuiſſent, Cadurcum, & mox Biturigas migrauit, ibique *Francisco Balduino*, qui propter repudiatam Pontificiorum religionem *a*) in Academias Argentinam & Heidelbergenſem conceſſerat, in docendi munere ſucceſſit, illique per quadraginta fere annos ſumma cum exiſtimatione, & nominis fama præfuit *b*).

a) Quamplurimi tunc ICti nimirum *Hugo Donellus*, *Franc. Balduinus*, & *Franc. Hottomannus* caſtra Pontificiorum deſerebant, aſt *Cuiacius* religionis Romanæ tenaciſſimus fuit, & ad quæſtiones theologicas reſpondit: *Nihil hoc ad edictum Prætoris.* vid. tamen *Clericus* in Bibl. Antiq. & hodiern. T. IX. *b*) agnouerunt hunc errorem poſtea Tholoſani & ſæpius *Cuiacium*, ad docendum in ſchola ſua, inuitarunt, ſed fruſtra, vtpote qui reſpondiſſe illis fertur:

Senatui P. Q. Tholoſano Iacobus Cuiacius
S. P. D.
Fruſtra abſentem requiritis, quem præſentem neglexiſtis, valete.

vid. *Gab. Vallus* ad L. 91. D. ad *L. Falcid.* & *Leickher* in notis ad vitam Cuiacii a *Maſſonio* deſcriptam pag. 265.

§. XXIII.

Scripſit atque edidit quamplurima; vt, ſi antea natus eſſet, omnium interpretum vice fuiſſet; in primis autem notari meretur, quod non ſolum veterum ICtorum, *Papiniani* nimium, *Africani*, *Vlpiani*, *Modeſtini* aliorumque fragmenta, in Digeſtis reliqua, in

in ordinem coëgerit atque commentariis suis illustrauerit, sed quod ipsa etiam veteris Iuris Romani & Græci monumenta, vt Codicem Theodosianum, Vlpiani regulas, libros Basilikῶν, aliaque, in lucem protraxerit.

§. XXIII.

Varios *Cuiacius*, partim ob doctrinæ præstantiam, partim quod nec parem nec superiorem ferre posset, *a*) nactus est aduersarios, nimirum *Franciscum Duarenum*, cum quo acres contentiones habuit, adeo, vt, ad vitanda maiora incommoda, quæ imminere scholæ Bituricensi inde videbantur, *Cuiacius* Valentiam per aliquot tempus migrauerit *b*.

a) Ita Ioannem Robertum *Sero in orbe natum* Lib. XV. Obs. c. 20. Guilielmum vero Fornerium, *Fornacarium* appellauit. *b*) vid. *Masson* in vita *Cuiacii*, ibique *Leickher* in not. p. 280.

§. XXIV.

Secundus *Cuiacii* aduersarius *Franciscus Hottomannus* fuit, qui non solum dissertationem *de Iustinianeo aureo* aduersus illius *Obseruat*. 31. *Lib*. XIX. edidit *a*), sed etiam duos amicabilium responsorum libros *b*) *Cuiacii* Obseruationum libris opposuit *c*).

a) Basileæ apud *Euseb. Episcopium* 1548. 8. *b*) qui cum libris eius obseru. & emend. Geneu. 1586. 1589. f. prodierunt. *c*) primores inter *Cuiacium* & *Hottomannum* controuersias in Iuris studiosorum libro singulari *Marcus Lyclama* a *Nyeholt* Franeck. 1609. 8. recensuit.

§. XXV.

Tertius fuit *Ioannes Robertus* Aurelianensis ICtus. Cum enim hic receptarum lectionum libros duos Aurelii a. 1567. 4. edidisset, *Cuiacii*que facilitatem in emendandis textibus notasset, *Cuiacius* illum in obseruationum libris male habuit, & Lib. XV. Obs. 20. *Sero in orbe natum*, transpositis litteris, vocauit, quibus *Robertus* tres animaduersionum libros a. 1580.

Pari-

Parisiis opposuit, ad quos, cum *Cuiacius* sub nomine Mercatoris a. 1581. Biturig. notata scripsisset, *Robertus* iterum notas Aureliæ a. 1582. 4. edidit.

§. XXVI.

Quartum deinde aduersarium *Cuiacius* nactus est *Marsium Gordonium* Cadurcensem, qui in prætermissorum libro, legum quarumdam receptam lectionem aduersus eum defendit. Voluit equidem *Ioannes Steckius* in obseruationibus anticriticis in *Cuiacium* inuehi *a*), eiusque emendationes Legum carpere, sed imperiti hominis audaciam quilibet statim agnouit.

a) Cuiacianum morem vocans abrumpere non soluere & affirmationem in negatiuam mutare, sed Steckium *Iacobus Gothofredus* libro singulari animaduersionum mordaci aceto excepit. de aliis *Cuiacii* aduersariis vid. *Merillius* in præfat. ad Lib. III. ex Cuiacio c. 3.

§. XXVII.

Reprehendere etiam Cuiacium *Antonius Faber* passim in scriptis suis voluit *a*), sed pro *Cuiacio* aduersus *Fabrum* operas gratuitas aliquis sub nomine *Antonii Mercatoris* scripsit *Cuiaciumque* defendit *b*).

a) Nec minus *Ægydius Menagius* notas in obseruationes *Cuiacii* scripsit, sed, vtrum illæ in publicum emissæ fuerint, nescio. *b*) Lugdun. Batau. 1616. 8.

§. XXVIII.

Vitam *Iacobi Cuiacii* atque elogium breui & eleganti stylo *Ioann. Papirius Masson a*) scripsit; opera vero eius coniunctim Parisiis 1578. f. ac postea Francofurti a. 1595. IV. Tom. 4. & Hanouiæ 1602. apud *Wechel.* f. nec non Lugduni 1606. f. præmisso tractatu *Alexandri Scoti* de controuersiis *Cuiacii* sententiis, prodierunt. Hisce operibus deinde accesserunt opera posthuma *b*), prioribus addita, Paris. 1637. VI. Tom. f. Tandem nouam *Cuiacii* operum tam priorum, quam posteriorum editionem, in X. Tomos

mos distributam, *Carolus Annibal Fabrottus* Paris. 1658. f. adornauit *c*).

a) Elog. P. II. pag. 291, & apud *Leickherum* pag. 264. conf. *Iac. Thuanus* Lib. XCIX. Histor. *Pancir.* Lib. II. c. 190. & *Grauina* n. 180. *b*) Emendationes errato- rum in editionibus operum istorum postumorum, quæ Francof. 1595. lucem viderant, ex MSCto Codice *Henr. Ernstius* in Catholicis iuris, Hafniæ 1634. 22. editis, concinnauit. *c*) Nouam horum operum editionem Clarissimus *Heineccius* erudito orbi promisit.

§. XXIX.

Eadem ætate *Franciscus Hottomannus* & *Barnabas Brissonius*, ICti eximii, floruerunt, quorum *ille* primum Aureliæ iura docuit, postea vero Senatoriam Parisiis tenuit dignitatem; sed, cum Caluini doctrinam amplexus esset, varia fata aduersa habuit, & tandem Basileam se contulit, ibique vsque ad annum 1590, qua vitam cum morte commutauit, iura maxima facundia professus est.

§. XXX.

Varia scripta, in quibus elegantiores litteras perpetuo cum iuris studio coniunxit, reliquit, quæ *Iacobus Lectius*, ICtus Geneuensis, edidit *a*). vitam eius, a *Petro Neueleto Doschio* descriptam, Leickheriana collectio exhibet *b*).

a) Geneuæ apud heredes *Eustathii Vignon* & *Iacobum Stoer* an. 1599. tribus Tom. in fol. *b*) p. 206.

§. XXXI.

Ad *Barnabam Brissonium a*) Romanæ Iurisprudentiæ omnisque antiquitatis peritissimum ICtum, quod attinet, is accurata sua iuris scientia hoc consecutus est, vt primo fisci patronus, mox consiliarius factus, & tandem ad Præsidis Parlamenti Parisiensis dignitatem euectus fuerit, sed, Parisinis aduersus regem tumultuantibus, miserabilem vitæ nactus est exitum *b*).

a) Vitam

a) Vitam *Brissonii*, ex *Thuano* aliisque collectam, collectioni suae *Leickherus* pag. 299. inseruit, simulque scripta eius recensuit. b) quam ob caussam *Massonius* eum cum *Papiniano* hoc modo comparare non dubitauit:

Viderit effigiem quisquis Brissonius, illi
Pisto notus erit, Papiniane, tuus.
Si fata exitium utrique immatura dedêre,
Poenituit facti iam satis ipsa sui.

§. XXXII.

Nec silentio *Emundus* siue *Edmundus Merillius* praetereundus est, qui non minus in schola Bituricensi iura professus est, & politiorem litteraturam cum iuris studio feliciter coniunxit: testantur de hoc octo eius obseruationum libri, aliaque scripta a), quae coniunctim Neapoli a. 1720. 4. sumtu *Bernardini Gessari* prodiere.

a) de vita & scriptis *Merillii* vid. Gundlingiana pag. 8. n. 2.

§. XXXIII.

Praeter scholam Bituricensem etiam Tholosana doctissimorum ICtorum genitrix & altrix fuit; floruerunt enim ibidem *Arnoldus Ferrerius*, *Ioann. Bellonus*, *Ioann Corasius* a), *Petrus Faber*, *Bertrandi*, *Anton. Guilielm. Costanus*, *Philippus Bertherius*, *Stephanus Durantius*, *Guilielmus Maranus* b), *Vincentius Cabotius*, *Ianus a Costa* c), *Innacentius Cironius*, *Petrus Fermatus*, *Anton. Dadinus Alteserra &c.*

a) Vitam *Corasii* ab *Antonio Vsilio* scriptam, Cl. *Buderus* p. 49. exhibet. Opera eius cura *Valent. Guil. Forsteri* Viteberg. 1603. f. coniunctim prodiere. b) vita *Marani*, a *Bernardo Medonio* scripta, variis tractatibus *Marani*, a *Iacobo* nepote Tholosae 1684. editis, praemissa est, & apud Dn. *Buderum* pag. 313. reperitur. c) vitam *Costae*, a *Ioanne d'Auezan* delineatam, *Ioannes van der Water* edit. Institut. praemisit, Dn. *Buderus* vero collectioni suae p. 177. inseruit.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Nec prætermittendi sunt celeberrimi ICti, qui in aliis Galliæ scholis, nimirum Parisiensi, Aurelianensi, & Valentina, iura magna nominis celebritate docuerunt, vt *Guilielmus* & *Radulphus Fornerius*, *Franciscus Connanus*, *Anton. Mornacius* a) *Petrus* b) & *Franciscus Pithoei*, *Ianus a Costa*, *Franciscus Florens* c), *Ioann. Dartis* d), *Ioann. Douiatius*, *Aegidius Menagius* &c.

a) Cuius opera Paris. 1654. III. Vol. f. & Paris. 1721. IV. Vol. f. prodierunt. b) Vita *Petri Pithoei* scripta a *Iosia Mercero* apud *Leickher*. pag. 353. inuenitur, nec minus vitam eius *Ioann. Boiuin* Paris. 1715. 4. & *Loisel* Aduocatus quidam Gallicè conscripserunt & ediderunt. vid. Iournal des Sauans a. 1726. mens. Octobr. c) vita *Florentis*, opera & stilo *Ioannis Douiatii* delineata, præmissa est operibus Florentis Paris. 1697. 2 Vol. in 4. cura eiusdem *Douiatii* editis. d) vitam *Dartisii* idem *Douiatius* descripsit, opera vero eius Canonica, in tres partes distributa, Paris. 1656. prodiere.

§. XXXV.

Piaculum esset prætermittere *Iacobum Lectium*, ICtum Geneuensem, *Antonium Fabrum*, ICtum acutum a) ac, edito Codice Sabaudico aliisque scriptis, clarum. *Dionysium* patrem & *Iacobum Gothofredum* filium, quorum *ille* notis, quibus totum iuris ciuilis corpus illustrauit, clarus extitit, *hic* vero, editis egregiis ad Codicem Theodosianum commentariis, immortalitatem nominis consecutus est.

a) Edidit Coniecturarum libros XX. contra quos *Hieron. Borgia* inuestigationum libros XX. quibus illæ inuestigantur & refelluntur, Neapoli 1674. 2 vol. fol. edidit.

§. XXXVI.

Sicuti autem ab Italis, *Andrea* nimirum *Alciato*, elegans & mascula illa cœpit Iurisprudentia, & a Gallis

Gallis ad summum fastigium perducta fuit; ita ad ICtos Belgas propagata, & ad nostram ætatem continuata fuit, vt hi soli hodie superesse videantur, qui humanitatis studia cum iuris ciuilis studio coniungant *a*).

a) Conf. *Iac. Burchardi.* Pr. Quid caussæ sit, cur humanitatis studiis maius hodieque à Batauis quam à Germanis statuatur pretium. Hildburgh. 1718. edit.

§. XXXVII.

Præ cæteris autem ex Belgis, & nominis fama & scriptis editis, floruerunt *Viglius Zuichemus Frisius* primus Theophili editor, *Iacobus Rænardus*, variis editis scriptis clarus, *Iulius Pacius*, *Iacobus Curtius*, *Antonius Perez*, felix Codicis Iustinianei interpres, *Arnoldus Vinnius*, *Ioann. Iacobus Wissenbachius*, *Antonius Matthæi*, *Marcus Lyclama*, *Cornelius Eckius*, *Gerardus Noodtius*, & qui adhuc hodie solidam illam ac masculam Iurisprudentiam a causidicorum iniuriis vindicant, legibusque Romanis priscam reddunt lucem, *Cornelius* nimirum *Bynckershoeckius*, *Antonius Schulting*, *Henricus Brenckmann*, *Euerard Otto*, *Abraham Wieling*, aliique quamplurimi.

§. XXXIIX.

Caue tamen, solos exteros a barbarie veterum iuris interpretum recessisse, existimes; Germania enim nostra etiam præstantissimos ICtos, quibus solida illa Iurisprudentia curæ cordique fuit, semper aluit, inter quos *Vldaricus Zasius*, *Gregorius Haloander*, *Marquardus Freherus*, *Ioann. Leunclauius*, *Nicolaus Cisnerus*, *Ioannes Fichardus*, *Obertus Giphanius*, *Rittershusii*, *Vulteii*, *Goeddæus*, *Ioannes Strauchius*, *Ioann. Philipp. Slenogtius*, aliique quam plurimi, memorandi sunt.

§. XXXIX.

Et quamuis aliæ ac ab elegantia longe remotæ iura tractandi in scholis Germaniæ innotuerint methodi, dum quidam disputando habitum iurisprudentiæ acquiri

acquiri posse crediderunt, alii per f[illegible]ata ius ciuile tractare cœperunt, rursus alii ope compendiorum ICtos euadere posse, sibi persuaserunt, alii denique per quatuor caussarum genera, more Ramistico, ius ciuile professi sunt; non tamen defuerunt, nec adhuc hodie desunt, vt *Christfried Wächtler*, *Nicolaus Hieronymus Gundlingius*, ICtus Hallensis, *Ioann. Gottlieb Heineccius*, *Ioannes Fridericus Hombergk* zu Bach, ICtus Marpurgensis, *Ioann. Christian. Schroedterus* & *Caspar Achatius Beckius*, Academiæ nostræ lumina, aliique quamplurimi, qui fontes riuulis præferunt, atque solidam illam Iurisprudentiam Cuiacianam & dictis & scriptis suis exprimunt.

a) Scripta ICtorum ex schola Cuiaciana descendentium in Thesauro iur. ciuilis, cuius Tom. I. Lugd. Bat. a. 1725. Tom. II. a. 1726. & Tom. III. a. 1727. fol. prodierunt, opera & studio Vir. Clar. *Euer. Ottonis.* collecta reperimus. Edidit equidem *Pompeius Limpius* octo Volumina Repetit. Iur. Ciu. Venet. 1608. sed paucos ibi reperiri libros, artibus & litteris excultos, recte *Euer. Ott.* in præf. T. I. Thes. Iur. Ciu. præmissa, iudicat.

CAP. IX.

DE SCHOLA ICTORVM RAMISTICA.

§. I.

NOuam iura tractandi methodum, qua hodie plerique ICtorum utuntur, nimirum *Methodum causarum*, a *Petro Ramo*, summo Philosopho, Ramisticam dictam, *Matthæus Wesembecius*, ICtus celeberrimus, in scholas ICtorum introduxit.

§. II.

Cum enim *Petrus Ramus* per locos Topicos Philosophiam docere inciperet, & plerique eruditi, Theologi, Medici, Philosophi pariter ac ICti, hanc methodum, scientiis perspicue atque distincte proponendis, aptam iudicarent, *Matthæus Wesembecius*

etiam, qui [illegible]is in elegantiores litteras incubuerat, & fortaſſe ipſum *Ramum* audiuerat, hanc methodum Iurisprudentiæ adplicuit, & ſecundum quatuor cauſarum genera, ius ciuile tam viua voce, quam in ſcriptis ſuis expoſuit.

§. III.

Quæ methodus Ramiſtica tanto plauſu a ICtis, etiam illis, qui alias *Rami* philoſophiam nihili faciebant, excepta fuit, vt plerorumque ICtorum ſæculi XVI. & XVII. opera Iuridica hac methodo conſcripta fuerint atque edita *a*).

a) Hinc D*n*. *Thomaſius* in Introduct. ad philoſoph. Aulic. pag. 215. *Eadem* ait, *confuſio metaphyſica cum Iurisprudentia Romana videtur originem debere Ramiſtis ſuperioris ſeculi, potiſſimum Weſembecio, poſt quem etiam non Ramiſtis hæc cauſarum methodus egregie placuit, ita vt hodie communi academiarum errore pro ICto non habeatur, qui thema aliquod per illa quatuor genera cauſarum ſummo cum eiusdem cruciatu non fuſtiget; Neque ſperandum facile eſt, vt hac parte ſanetur iurisprudentia Romana, poſtquam illi, qui optima quaque in Weſembecio, vt errores perſtringunt, in his ineptiis Weſembecium ſuperare omni ſtudio laborant.*

IV.

Natus fuit *Matthæus Weſembecius*, huius methodi auctor, illuſtribus parentibus Antuerpiæ a. 1531. &, poſteaquam Louanii, præeunte *Gabriele Mudæo* ICto, fundamenta in iurisprudentia iecit, relicto Belgio, Galliam ibique ſcholam Pariſinam viſitauit, & deinde in Germaniam, repudiata religione pontificia, conceſſit.

§. V.

Vbi, peruagatis nonnullis oppidis & academiis, variisque iactatus difficultatibus, celeberrimam hanc Salanam adiit, & non ſolum ſummos in iure honores, ſed etiam profeſſionem iuris circa a. 1558. *a*) in nouiter inſtaurata hac ſchola conſecutus eſt.

a) Scribit enim in epiſtola, a. 1560. VI. Id. Iul. ad Sereniſſi-

reniſſimum Ducem *Ioannem Fridericum* data, quam vir doctiſſimus *Ioannes Ioachim Müllerus* dem entdeckten Staats-Cabinet P. I. c. 3 p. 42. inſeruit, ſe per triennium & amplius Ienæ vixiſſe.

§. IV.

Sed, poſteaquam per aliquot tempus Ienæ ſummo cum Academiæ commodo iura profeſſus fuit, Elector Auguſtus Vitebergam illum a. 1568. euocauit; vbi etiam vsque ad a. 1587, quo vitam cum morte commutauit, profeſſionem iuris ſumma cum laude & hominum admiratione tenuit *a*).

a) Fortaſſe fulgur excommunicationis, quo Miniſterium Ienenſe a. 1560. *Weſembecium* perſecutum fuit, & cuius acta Dn. *Müllerus* dem eröffneten Staats-Cabinet P. I. c. 3. inſeruit, cauſa fuit, vt vocationem, ab Electore miſſam, acceptauerit.

§. VII.

Vitam *Weſembecii* partim ipſe narrauit *a*), partim *Michael van der Perre*, ICtus Louanienſis *b*), *Andreas Ranchbar c*), ICtus Vitebergenſis, & *Nicolaus Hieronymus Gundlingius d*) deſcripſerunt.

a) In narratiuncula, orationi de *Papiniano* a. 1570. ſubiecta *b*) qui vitam *Weſembecii* paratitlis eius a. 1650. 4. editis, præmiſit. *c*) in oratione de vita & obitu *Weſembecii*, Vitebergæ a. 1587. recitata. *d*) in Otiis P. 2. cap 4.

§. VIII.

Licet autem plerique ICtorum poſt *Weſembecium* ad hæc vsque tempora methodo cauſſarum inhæreant, atque nimio ſtudio ad res morales atque iuridicas illam adplicent: attamen non omnes iuris materias commode per quatuor cauſſas tractari poſſe, quilibet æquus rerum æſtimator facile videt *a*), quod etiam *Ioannes Nicolaus Hertius*, qui alias hanc methodum aduerſus *Thomaſium* defendit, concedere,

nec quodlibet argumentum methodum hancce causarum recipere, confiteri debuit *b*).

a) v. Dn. *Gundlingii* otia P. 3. p. 241. *b*) in Diss. de Iurisprudentia vniuersali §. 22.

CAP. X.

DE RECEPTIONE IVRIS ROMANI IN GERMANIA.

§. I.

OMnes quidem ius Romanum in Germania receptum esse, & ad caussarum adhiberi decisionem, vno ore fatentur; sed quando hoc factum, quomodo, ob quam caussam & denique in quantum illud receptum sit, non conuenit.

§. II.

Arthurus enim *Duckius*, qui totus in extollendo iure Romano fuit, ius Romanum in Germania esse originarium & domesticum, ex eo statuit *a*), quod, translata Monarchia Romana a Romanis ad Germanos, Legum Romanarum auctoritas etiam Maiestatem imperii Romani sequi debeat; sed huius rationes *Hermannus Conringius b*), & *Ernestus Ioachim Westphal c*) satis refellerunt, & monarchiam a Romanis ad Germanos non esse translatam, ostenderunt.

a) De vsu & auctor. iur. Rom. Lib. II. c. 2. §. 20. *b*) de Orig. Iur. Germ. c. 23. *c*) in Diss. Rostoch. de *Iuris Rom. indole & obligandi diuersa ratione ac dignitate* cap. I. §. X.

§. III.

Alii, vt *Christoph. Lehmann a*) & *Ioannes Schilter b*), iuris Romani vsum iam Sæculo X. & sequentibus in Germania viguisse, quod Reges Francorum in Capitularibus suis, *Gratianus* in Decreto, aliique eius ætatis scriptores frequenter ad Legem Romanam

nam prouocent, sibi persuadent; sed illos, ius Ante Iustinianeum cum Iustinianeo, Galliam cum Germania, confundere, iam supra monuimus.

a) Lib. II. Chron. Spir. c. 39. b) in Diss. *de Inuestitura Princip. Imperii simult.* §. 2. c) Part. 1. c. fin.

§. IV.

Rursus alii, sæculo XII. ius Romanum, abolitis etiam patriis iuribus, per *Lotharium* II. Imperatorem non solum in Italia, sed & Germania fuisse receptum, credunt; sed falsum hoc esse, *Hermann. Conringius a)*, *Georg. Calixtus b)*, *Christoph. Adam. Rupertus c)*, & *Henricus Linckius d)* ex historia ciuili solide commonstrarunt.

a) de orig. iur. Germ. c. 22. & 23. b) in appar. theol. p. 135. & in arte nou. p. 14. c) ad Besoldi Synops. p. 561. d) *de iur. Iust. auctor.* differt. 1.

§. V.

Alii porro receptionem Iuris Romani in Germania *Friderico* I. Imperatori adscribunt, quod in comitiis Roncaliensibus non solum iura Romana professus sit, sed etiam Authenticam *Habita C. Ne filius pro patre* in gratiam studiosorum Codici inserere iusserit: sed quamuis negandum non sit, *Fridericum* I. magni & Ius Romanum & eius interpretes, ob rationes supra a) adductas, fecisse b), exinde tamen, illum ius Romanum in fora Germaniæ introduxisse, non sequi, quilibet facile cognoscet.

a) P. III. Membr. II. c. 4. b) Hinc etiam Imperator apud *Radeuicum* Lib. II. c. 5. in vita eius dixit: *Nostis, quod iura ciuilia nostris beneficiis in summum prouecta, firmata, ac moribus vtentium adprobata, satis habeant roboris*, vid. *Strauch* in Irnerio non errante cap. 2. th. 7. & *E. Mauricius* de Lib. Iur. ciu. th. 21. in fin. *Conrad. Sincerus* in Diss. epistol. §. 38. & 39. *Stryck* de vsu & auctor. Iur. Rom. in for. Germ. §. 21.

§. VI.

Sunt denique, qui Sæculo XIII, vel demum XV, Ius Romanum in Germania receptum esse, asserunt; quorum sententiæ, modo inter receptionem priuatam, quæ Sæculo XIII. & publicam, quæ Sæculo XV. contigit, distinguamus, & nos subscribimus *a*).

a) Et sub hac distinctione etiam *Conringium* cap. 32. de orig. Iur. Germ. vbi, nonnisi Sæculo XV. Ius Ciuile in scholas & fora Germaniæ introductum esse, statuit, intelligimus.

§. VII.

Primaria autem iuris Romani in Germania introducti atque recepti occasio peregrinationes iuuenum nostrorum, trans Alpes ad Academias Bononiensem præcipue & Parisinam *a*) iuris ciuilis discendi causa institutæ, fuerunt.

a) Quod studiosi, imo proceres Germaniæ etiam ad Parisiensem academiam ea ætate commigrarint, ex *Arnoldo Lubecensi* Lib. III. c. 5. teste omni exceptione maiori, *Rigordo* Chronographo Paris. ad a. 1209. *Alberiro Monacho* ad a. 1209. apud *Leibnit.* p. 451, aliisque, a Dn. *Struuio* in hist. iur. pag. 533. citatis, probatur; addatur *Bulei* Histor. Acad. Parisiensis, *Conring.* in Antiqu. acad. Dissert. I. & Dn. *Boëhmerus* in Comm. ad X. Tit. II. Lib. I. §. 28.

§. VIII.

Cum enim ante Sæculum XIV. Germania academiis plane destituta esset, iuuenes nostri magno numero in Italiam atque Galliam *a*), iuris discendi causa, contendebant, reuersique in patriam, ius, quo ibidem innutriti erant, in iudicia atque aulas Germaniæ introducebant.

a) Vbi iam sæculo XII. Iuris ciuilis & Canonici studium floruit v. *Bulaus* in hist. vniuers. Paris. T. II. ad sæcul. vniuers. IV. p. 580. & Dn. *Boëhmer* in V. M. X. sub tit. *de Constitut.* §. 28.

§. IX.

§. IX.

Venisse autem iam Sæculo XII. & XIII. in Italiam & Galliam Germanos, partim ex Authentica *Habita C. ne filius pro Patre*, a *Friderico* I. Imperatore in gratiam studiosorum, studiorum caussa peregrinantium, a. 1158. data *a*), partim ex ingenti studiosorum numero, qui ea ætate Bononiæ fuit *b*), partim ex eo, quod Germanorum natio separatam ibi constituerit societatem, suosque Consiliarios, procuratores, a iurisdictione Rectoris exemtos, ac separata sacra sepulchraque habuerit *c*), luculenter probatur.

a) Quod hæc Authentica non de Italis, sed peregrinis, longum iter facientibus, loquatur, ex ipsis eius verbis, quando Imperator, *se in fauorem scholarium, qui studiorum caussa peregrinantur, qui amore scientiæ exules fiunt, de diuitibus pauperes, qui semet ipsos exinaniunt, vitam suam multis periculis exponunt*, constituisse dicit, probatur. *b*) referunt enim *Sigonius* Lib. II. Rer. Bonon. & *Grauina* in Orig. Iur. Ciu. n. 151. ex *Odofredo* tempore *Azonis* celeberrimo Glossatore, decem studiosorum millia Bononiæ fuisse, quorum magna pars Germanica iuuentute constabat, notante *Hottomanno* in dedic. præfixa comment. ad Instit. & *Bolognino* ad Auth. *Habita C. ne filius pro patre n.* 63. *c*) vid. *Iacob. Middendorp.* de priuil. acad. Lib. IV. pag. 11. *Limnæus* Lib. IV. Iuris Publ. c. 4. n. 66. *Schrader* in Monum. Ital. pag. 54. & 65. & *Anton. Gattus* in Histor. Gymn. Ticinens. cap. 13. & 14.

§. X.

Hoc ius itaque ciuile, quod iuuenes Germani trans Alpes didicerant, & secum in patriam adduxerant, statim in vsum deductum, & ad negotiorum tam priuatorum, quam publicorum decisionem adhibitum fuit, imo, quod maximum est, ipsis Germaniæ Legibus admixtum reperitur.

§. XI.

Quod si enim publicas Sæculi XIII. XIV. & XV.

inspiciamus tabulas, iuris Romani vsum illae clarissime loquuntur; ita *Ioann. Petrus de Ludwig a*) diploma saeculi XIII. adducit, ex quo, Comitem quendam Schwartzburgicum, iudicem Austregalem inter Electorem Brandenburgicum & Archiepiscopum Magdeburgensem electum, non ante sententiam dicere voluisse, quam Romani iuris peritos conscripsisset, patescit.

a) Von den Mängeln und Verbesserung des Teutschen Lehn-Rechts p. 14.

§. XII.

Simili modo *Philipp. Balthasar Gerdesius a*) ex *Kantzouii* MSCto Historiae Pomeraniae diploma a. 1290, quod iuris Canonici, ciuilis & Vasallagii, des Mann-Rechts / meminit, adducit; pariter *Fridericus* Elector Palatinus, dum, ab Imperatore *Friderico* se armis impetitum, publicis scriptis a. 1462. conqueritur, ad Ius Romanum prouocat *b*)

a) In Exercit. de Norma iudicandi leges feudales in Germania p. 25. b) apud *Dattium* de Pace publ. Lib. I. c. 27. n. 74.

§. XIII.

Praeterea huius rei fidem faciunt renunciationes iuris Romani, quae in Saeculi XIII. & XIV. diplomatibus frequentissime occurrunt. Ita in tabulis venditionis, inter Duces Slauorum & Episcopum Caminensem a. 1276. factae, renunciatio Iuris Ciuilis & Canonici reperitur *a*); pari modo Per-Illustris L. Baro *de Lyncker* diploma, a. 1340. confectum, producit *b*), in quo Comes quidam Gleichensis Canonico & ciuili iuri omnibusque horum iurium beneficiis renunciat; plura harum renunciationum exempla apud *Nicolaum Schatenium c*), *Ioannem Schilterum d*), *Ioannem Nic. Hertium e*), Dn. *Struuium f*), & *Boehmerum g*), occurrunt.

a) apud *Mart. Rangonem* Pomer. Diplomat. pag. 265. b) Com-

b) Comment. in ius ciuile ad tit. de orig. iur. §. 11. *c*) Lib. XI. & XII. Ann. Paderb. *d*) de inuestit. simult. princ. cap. 3 §. 2. *e*) in differt. *de Consultat. Legib. & Iudiciis* §. 14. *f*) in histor. iur. Germ. p. 351. *g*) in Vsu Mod. X. p. 1. n. 114.

§. XVI.

Probatur etiam iuris Romani in Germania receptio ex immixtione huius iuris in Leges patrias, sæculo XIII. & XIV. conditas; quodsi enim speculum Saxonicum *a*) & Sueuicum *b*) euoluimus, quam plurima capita, ex Iure Romano depromta, in illis reperimus; pari modo Aureæ Bullæ Titulus XXIV. ex iure Romano, & quidem ex L. 5. 6. & 7. C. *ad L. Maiestatis* est depromtus *c*).

a) Ita artic. 37. Lib. I. & 56. Lib. II. nec non artic. 63. Lib. II. des Sächsischen Land-Rechts / vbi ad *Calefurniam* fœminam Romanam prouocatur, ex iure Romano sunt desumti, vid. *Stryckius* de vsu & auctor. iur. Rom. in foris Germ. §. 10. *b*) Sic cap. VI. Lib. I. Speculi Sueu. ex Tit. Instit. *de Iure N. G. & Ciu.* est desumtum, in cap. 41. ad *L.* 5. §. 2. *ff. de statu hom.* in cap. 64. ad L. Aeliam Sentiam prouocatur, nec minus cap. 253. caussæ exheredationis in Nouella *Iustiniani* n. 3. c. 3. recensentur, plura habet Dn. *Struuius* in hist. Germ. p. 489. *c*) de aliis iuris Romani capitibus, Legibus Germaniæ tum temporis admixtis, v. *Hertius* de Consult. LL. & Iudic. §. 14. & Dn. *Boëhmerus* in Vsu Mod. X. Lib. I. Tit. 2. §. 20.

§. XV.

Non parum priuata hæc iuris Romani in Germania auctoritas per itinera Imperatorum, in Italiam frequenter suscepta, promota fuit; vt enim Cæsares ICtos Italos summo in honore habebant *a*), ita etiam quosdam secum in Germaniam adducebant, atque grauissimis, imperii non minus quam aulæ suæ, negotiis illos adhibebant.

a) Vid. Hist. Nostr. P. III. Memb. II. c. 4.

§. XVI.

Ita *Ludouicus Bauarus* Imperator defensoribus *Dante Aligerio* Florentino, *Marsilio* Patauino & *Guilielmo Occamo*, peregrinis hominibus, aduersus Pontificum molimina vsus fuit *a*), quod apologiae, pro hoc Imperatore scriptae, variis, ex iure Iustinianeo depromtis, flosculis auctoritateque ICtorum plenae *b*), satis probant *c*).

a) Vnde *Nic. Burgundus* in Histor. Bau. in *Ludouico* IV. p. 82. *At ille*, ait, *quoque caussa sua non deerat*, *Theologorum & iurisprudentum sententias explorans*, *quos ea aetas nouerat praestantissimos*; *Academia Parisiensis totum illum litis progressum nullius momenti esse censebat*: *Idem in Italia ICti responderant*. *Cum his consentiebant Germani*. *b*) quae recensentur apud *Gladou*. in dem Versuch der Reichs-Historie in vita *Ludouici Bauari* §. 29. & Dn. *Struuium* Hist. Iur. Publ. pag. 839. *c*) idem Imperator *Vdalrico*, homine in vtroque iure perito, teste *Trithemio* Ann. ad a. 1333. vsus fuit.

§. XVII.

Pariter *Carolus* IV. Imperator, in Italia per aliquot tempus degens, nouas academias, Ticinensem nimirum & Florentinam, fundauit, *Bartolum*, celebrem iuris Iustinianei interpretem, Consiliarium habuit, eumque ad Aureae Bullae confectionem adhibuit; Nec minus *Wenceslaus*, *Rupertus* & *Sigismundus* *a*) Consiliariis, iuris Romani peritis, vsi fuerunt.

a) Huic enim Imperatori *Georgius Fiscellus* I. V. D. a consiliis fuit v. *Conring*. de Orig. iur. Germ. c. 32.

§. XVIII.

Vt autem Caesares Iuris Iustinianei interpretes secum ex Italia adduxerunt illorumque consiliis vsi fuerunt; ita principes non minus imperii viros, huius iuris peritos, in aulis suis habuerunt; exemplo esse poterit *Bogislaus* X. Pomeraniae Dux, qui *Pe-*

trum Rauennatem eiusque filium, teste *Hermanno Conringio a*), ex Italia secum adduxit.

a) De orig. iur. Germ. cap. 32.

§. XIX.

Stabilita praeterea atque in vsum fuit deducta iuris Romani in Germania auctoritas per Academias, Saeculo XIV. institutas, nimirum Viennensem, Erfurtensem, Heidelbergensem ac Ingolstadiensem; in his enim iuris canonici iuxta ac ciuilis Professores constituebantur, simulque iuris ciuilis publice docendi licentiam nanciscebantur.

§. XX.

De Viennensi Academia *Vrbani* Pontificis apud *Petrum Lambecium a*) extat priuilegium de a. 1363, quo iuris ciuilis & Canonici docendi licentia Professoribus conceditur; idem Priuilegium *Clemens* VI. a. 1387. & *Vrbanus* VII. a. 1389. Academiae Erfurtensi *b*), *Rupertus* Imperator Heidelbergensi *c*) & *Ludouicus Diues*, Dux Bauariae, Ingolstadiensi tribuit.

a) Lib. II. Comment. Bibl. Vindeb. c. 5. pag. 85. *b*) vid. *Conring*. de orig. iur. Germ. §. 31. & *Stryck* de vsu & auth. iur. Rom. in for. Germ. §. 22. *c*) Diploma *Ruperti Palatini* de a. 1380. *Tolnerus* in Hist. Palat. pag. 122. exhibet. *d*) vid. *Wiguleius Hund*. Metrop. Salisburg. p. 239.

§. XXI.

Consummata tandem haec iuris Romani auctoritas fuit, per honores & dignitates, quibus saeculo XV. iuris Ciuilis ornabantur Doctores. Cum enim publicis negotiis ab Imperatoribus & principibus non tantum adhiberentur, sed etiam sub *Sigismundo* in Concilio Constantiensi cap. 6. a. 1416. quaedam ecclesiarum beneficia illis destinata essent *a*); factum est, vt ingens Doctorum numerus nasceretur *b*), & hoc modo iuris Romani auctoritas in dies cresceret.

a) vid.

a) vid. *Goldast.* T. II. der Reichs-Satzungen pag. 90. simile quid in Concil. Basil. a. 1440. cap. 9. propositum fuisse, ex eodem *Goldasto* pag. 149. constat.
b) Quare *Fridericus* III. Imperator de eorum numero restringendo, iisque a iudiciis & consiliis penitus semouendis in Comitiis Moguntinis de a. 1440. cogitauit; sed irrita eius fuisse consilia, nihilque penitus contra Doctores vsumque iuris ciuilis eo tempore fuisse statutum, ex Rec. Imp. de a. 1442. patet. v. *Goldast.* T. I. derer Reichs-Satzungen f. 116. *Müller* in Reichs-Tags-Theatro P. I. c. 5. *Thomasius* in quaestion. promiscuis, a. 1693. editis, qu. 10.

§. XXII.

Receptio itaque iuris Romani in foris Germaniae ex hactenus deductis patet, sed priuata, instrumentalis & scholastica: quare nunc etiam, quando ius Romanum publice in Germaniae tribunalibus receptum fuerit, inquirendum erit.

§. XXIII.

Ad legalem & publicam itaque in foris Germaniae quod attinet receptionem, illa circa finem saeculi XV. demum contigit, quo gloriosissimae memoriae Imperator *Maximilianus* I. Camerale iudicium fundauit, atque publicam iuri Romano indulsit auctoritatem.

§. XXIV.

Cum enim Germania multis retro saeculis bellis intestinis atque diffidationibus misere diuexata, iusque in viribus positum fuisset, Ordines Imperii, hisce patriae nostrae calamitatibus moti, assiduis sollicitationibus Imperatores adierunt, vtque non tantum pax publica restitueretur, & ius illud manuarium aboleretur, sed etiam Tribunal quoddam imperii, in quo caussae principum controuersae legitime proponi ac dirimi possent, institueretur, vehementer vrserunt.

§. XXV.

Constituta equidem erant in Imperio duo suprema Tribunalia Caesarea, seu Palatia, vel Palentiae *a*), vt

vt tum appellabantur, die Käyserliche hohe Reichs-Pfaltzen in Sachsen und Schwaben / quorum vicariam gubernationem, diuisis inter se limitibus, Saxonicus & Rhenensis tenebant: sed cum in summis hisce iudiciis ex solis iuribus Germanicis, quae ius manuarium confirmabant potius, quam detestabantur, causae dirimerentur, non multum commodi inde Statibus Imperii, obseruante *Ioann. Philippo Dattio* b), obuenit.

a) Vid. de his palentiis *Goldasti* praef. Tom. I. derer Reichs-Satzungen praemissa, & *Marqu. Freherus* Lib. I. de origin. Palat. c. 16. b) De Pace Imp. publ. Lib. IV. cap. 1.

§. XXVI.

Nec iudicium Caesaris aulicum das Kayserliche Cammer- und Hof-Gericht / quod summum ante annum 1495. in imperio solum Tribunal erat, nec, quae tum temporis conuentione constituebantur *Austregarum* iudicia rem conficere, ac inueterato malo medelam afferre poterant, dum illud aut in extremis Germaniae partibus haerebat, aut plane, absentibus scilicet Caesaribus, non patebat, *Austregarum* vero iudicia potentiores metu, vi & armis facile perrumpere poterant a).

a) Vid. *Datt.* de Pace Imp. publ. Lib. IV. cap. 1.

§. XXVII.

Sed quamuis de iudicio, in Germania stabili sede locando, saepissime Ordines imperii in publicis Comitiis, sub *Friderico* III. Imperatore circa medium saeculi XV. habitis, nimirum Norimb. a. 1467. Colon. & Norimb. 1487. Francof. 1489. deliberare coeperint; infructuosas tamen fuisse illorum deliberationes, Acta Comitialia testantur.

a) Quae apud Dn. *Müllerum* in Theatro Comit. Part. II. *Goldastum* in denen Reichs-Satzungen / & *Dattium* de Pace Imp. publ. Lib. IV. c. 1. reperiuntur.

XXVIII.

§. XXVIII.

Quod itaque *Fridericus* III. perficere non potuit; filius eius *Maximilianus* I. feliciter peregit, & ad optatum perduxit finem. Primo enim in Comitiis W rmatiensibus a. 1495. pacem publicam, quæ der Königliche Land-Friede zu Wormbs dicitur, restaurauit *a*), deinde eodem anno Iudicium Camerale, publicæ pacis vinculum & firmamentum *b*); omnium Ordinum Imperii Comitiali voce & suffragio ordinauit, vtque Status Imperii, abolitis diffidationibus, querelas suas ibidem proponerent, constituit *c*).

a) Historiam huius Constitutionis plenius explicat *Datt.* Lib. V. de Pace Imp. publica cap. 1. *b*) Vti *Carolus* V. in proposit. Comitiorum Spirensium a. 1544. teste *Sleidano* Comment. de statu religionis Lib. XV. illud appellauit. *c*) v. Acta Wormatiensia apud Dn. *Müllerum* in Theatro Pac.

§. XXIX.

Quo autem summi huius Tribunalis Iudices & Assessores scirent, secundum quas leges iudicare debeant, & quam legum subordinationem Imperator in imperio comprobet, vt ante omnia mores, consuetudines & statuta, redliche / erbare und leidliche Ordnungen / Statuten und Gewohnheiten cuiuslibet regionis ac loci inspiciant, & his deficientibus ad iura imperii communia, i. e. Recessus imperii, ius Canonicum & ciuile, zu des Reichs- und gemeinen Rechten recurrant, statuit.

§. XXX.

Non equidem cum *Christophoro Lehmanno a*); publica Imperatoris & Ordinum conuentione vel constitutione, abrogatis omnibus antiquis Germanorum iuribus, ius Romanum tum temporis receptum fuisse, statuimus; expressiora enim huius conuentionis vel constitutionis publicæ vestigia viri docti merito desiderant; nec doctissimi *Ioann. Philipp. Dattii* coniecturam, qua *Lehmannum* formulam, iudici & assessoribus

bus a. 1495. præscriptam, in Archiuo Spirensi vidisse, adeoque non abs re statuisse, conuentum esse tunc inter Cæsarem & imperii ordines, vt in Camera secundum Romanas leges, tanquam ius imperii commune, iudicaretur, nostram facimus *b)*; hoc tantum volumus, Imperatorem *Maximilianum* in ordinatione iudicii Cameralis iudici & assessoribus, vt secundum ius Romanum iudicarent, iniunxisse, & hoc modo publicam ei auctoritatem tribuisse.

a) Scribit enim Lib. IV. Chron. Spir. cap. 21. Es seye in keiner Historie zu finden / daß ein Kayser oder König dieselbe alte Gesetze und Rechte der Teutschen abgeschaffet / oder andere Rechte an dero statt anzunehmen gebothen / bis bey Aufrichtung des Kayserlichen Cammer-gerichts / die Kayser / Fürsten und Stände des Reichs / nach denen gemeinen beschriebenen Römischen Rechten / alle Bürgerliche Streit und Recht-Sachen zu entscheiden / übereinkommen und verabscheidet. *b)* Lib. IV. de pace Imper. publ. cap. 1. n. 111.

§. XXXI.

Quare merito a *Reinckingio* discedimus, statuenti *a)*. in Camerali iudicio Leges Romanas adlegari quidem, sed pro ratione tantum, non pro auctoritate; verba enim imperatoris *Maximiliani*, nach des Reichs gemeinen Rechten zu richten / legalem iuri Romano illum vim tribuisse, satis ostendunt *b)*.

a) Lib. I. de Regim. secul. & eccles. cl. 2. cap. 4. n. 10. *b)* quod etiam recte aduersus *Reinckingium* anonymus quidam in Diatribe Historico Iuridica: *De receptione Iuris Romani eiusdemque ad legum Germaniæ veterum in foris vsu auctoritateque præsenti* pag. 28. monuit.

§. XXXII.

Primo enim Imperator *Maximilianus* I. in ordinatione iudicii Cameralis a. 1495. in assessoribus, vt essent iurium periti & promoti, der Rechten gelehret und gewürdet / & sic simul, vt eo iure vterentur, quo innutriti, & in quo honoris gradum meruerant, voluit; II. Mentionem

tionem missionis, des Einsatzes / ex primo & secundo decreto Tit. 19. ex iure Romano facit, & III. in appellationibus ab interlocutoria illud obtinere Tit. 20. vult, was in denen Kayserlichen Rechten geordnet ist.

§. XXXIII.

Praecipuum autem probationis nostrae fundamentum in formula iuramenti, a *Maximiliano* I. a. 1495. Camerae assessoribus praescripta, atque a *Dattio* a) exhibita, ponimus; quamuis id omnium maxime ruinosum *Conradus Sincerus* b) iudicet; quippe quae iudicem Camerae atque assessores, vt secundum consuetudines & statuta regionum & locorum, nec non iura imperii communia, nach des Reichs gemeinen Rechten / sententias pronuncient, adstrinxit.

a) Lib. IV. de pace Imp. publ. cap. 1. n. 116. b) in dissertat. epist. *De Germanicarum legum veterum ac Romani iuris in republ. nostra origine, auctoritateque praesenti* §. 74.

§. XXXIV.

Omissa equidem est haec formula in ordinatione Camerali a. 1495. prout illam in corpore recessuum conspicimus; esse tamen formulam hanc a *Maximiliano* I. praescriptam, cum I. in omnibus veteribus extet editionibus a), II. mentio eius fiat in erneuerter Ordnung etlicher Puncten / belangend den gerichtlichen process des Kayserlichen Cammer-Gerichts = = = a. 1538. Vbi sub titulo: Folgen die Ayd der Personen zum Cammer-Gericht gehörig / primo loco habetur: Des Richters und der Urtheiler Ayd / wie der auf dem Reichs-Tag zu Worms anno 1495. aufgerichtet / mit dem Anhang auf dem Reichs-Tag zu Worms anno 1521. geordnet &c. tuto concludimus.

a) Confer. Ordin. Camer. de a. 1555. Part. I. tit. 57.

§. XXXV.

Conspirant cum ordinatione Camerali aliae Imperatoris *Maximiliani* I. constitutiones, nimirum constitu-

stitutio contra blasphemos in Comitiis Wormatiensibus a. 1495. lata, Tabulæ fœderis Sueuici a. 1496. tit. X. Ordinatio Cameralis a. 1507. (quæ integrum processum ex iure communi, Canonico nimirum & Romano, Cameræ assessoribus præscripsit) art. 34. §. 2. & art. 36. §. 12. Tabulæ fœderis prorogati a. 1512. tit. 27. & ordinatio Notariorum a. 1512. Tit. 1. §. 1. in quibus non solum ad ius Romanum frequenter prouocatur, sed etiam publica illi vis atque auctoritas tribuitur.

§. XXXVI.

Mortuo *Maximiliano* I. non decreuit iuris Iustinianei auctoritas, sed nouis sanctionibus, a successoribus eius latis, fuit stabilita ac confirmata; Sic Imperator *Carolus* V. in Edicto Norimberg. de a. 1521. Ordin. Camerali de eodem anno tit. 32. §. 2. Recessu Spirensi de a. 1519. §. 38. Ordinat. processuali de a. 1538. partim leges Romanas allegat, partim etiam, ut secundum ius commune, denen gemeinen und Kayserlichen Rechten, pronuntietur, statuit.

§. XXXVII.

Præ ceteris autem, *Carolum* V. legalem iuri Romano tribuisse auctoritatem, nemesis Carolina, a. 1530. solenniter totius imperii consensu publicata, euincit, in hac enim Imperator, se ea propter suam constitutionem criminalem edidisse, quo in posterum secundum ius commune eo accuratius pronuncietur, non tantum expresse dicit *a*); sed etiam in ipsa constitutione frequentissime ad ius Romanum, Kayserliche geschriebene Gesetze, prouocat *b*), imo articulo XXXV. Es soll in diesen und andern dergleichen Fällen unser Kayserlich geschrieben Recht gehalten werden / publice profitetur.

a In præf. Constit. Crim. *b*) art. 194. 117. 118. 120. 121.

§. XXXIIX.

Pari modo *Ferdinandus* I. imperator in ordinatione Augustana de a. 1557. Part. I. Tit. 57. & *Maximilianus* II. in ordinat. Polit. de a. 1577. tit. 17. §. 8.

ius ciuile adprobarunt, vtque assessores Cameræ non secundum suum arbitrium, sed leges communes, nach des Reichs gemeinen Rechten / Abschied &c. iudicarent, iusserunt. Quod etiam in iudicio aulico obseruatur, vbi Consiliarii Aulici nach des Reichs-Constitutionen / und die gemeinen beschriebene Rechte iudicare tenentur *a*), & in fine ordinationis iudicii aulici iubetur: Daß das Corpus Iuris Ciuilis und Canonici allezeit auf der Reichs-Hof-Raths Tafel seyn soll / damit man sich derselben gebrauchen könne.

a) v. Tit. I. §. Und weilen dann Ordin. Iud. Aulici de a. 1654 apud *Limnæum* Iur. Publ. Tom. V. & *Hulder. v. Eyben* in diss. *de auctoritate vsuque Iur. Iustin. in Germania iudiciis* cap. 7. §. 12.

§. XXXIX.

Taceo nunc reliquas imperii constitutiones, quæ sæculo XVI. & XVII. sunt promulgatæ, v. g. ordin. polit. de a. 1548. Tit. 1. Rec. de a. 1567. §. Und nachdem. Ord. Polit. de a. 1577. §. 16. Recess. Nouiss. de a. 1654. §. 105. ex quibus euidenter adparet, Imperatores nostros ius Iustinianeum suum facere voluisse, illudque pro iure communi & publice recepto habuisse.

§. XL.

Quæ cum ita sint, *Hermanni Conringii a*), & *Ioachimi Martini* Unverfahrts *b*) obiectio, quasi ius Romanum in summis tantum imperii tribunalibus, in Statuum territoriis & iudiciis non æque, receptum sit, corruit. Quamuis enim illud, vti iam supra *b*) monuimus, in imperio expressa quadam constitutione non fuerit receptum & promulgatum; attamen tacito Ordinum consensu illud in prouinciis agnitum esse, praxis quotidiana comprobat. Accedit, quod omnes hactenus recensitæ constitutiones, in quibus ius Romanum, ceu imperii commune, agnoscitur & confirmatur, scientibus & non contradicentibus imperii Ordinibus fuerint promulgatæ, quibus

bus tamdiu standum erit, quamdiu de contraria Statuum voluntate non constat *c*).

a) De Orig. Iur. Germ. cap. 33. *b*) in pædia Iurisprudentiæ cap. 6. *c*) posse autem Status imperii Leges contra Ius Romanum ferre, imo etiam illud in territoriis suis abrogare *Conringius* l. c. *Limnaeus* Lib IV. Iur. publ. c. 8. n. 253. *Schwederus* Part. spec. Iur. Publ. Sect. II. cap. 13. §. 2. *Ludolph. Hugo* de statu region. Germ. c. 3. §. 10. Dn. *Thomasius* in Dissert. *de Statuum Imperii potestate legislatoria contra ius commune* & illustris *Berger* in Oecon. Iur. p. 34 n. 4. probant.

§. XLI.

Imo non desunt regiones in imperio nostro, quæ, repudiatis antiquioribus iuribus & consuetudinibus, iuri Romano simpliciter sese submiserunt. Ita Marchia per Recess. de a. 1527. 1534. 1538. & 1572. abolito iure Saxonico, nomothesin Romanam introduxit. Pari ratione in terris Brunsuicensibus & Luneburgicis iuri Saxonico repudium datum, iusque Romanum sub Duce *Henrico Iuniore* a. 1567. *a*) receptum fuit.

a) Probatur hoc ex artic. 32. des Landtags-Abschiedts zu Saltzdalum de a. 1597. ibi: Denn daß vnl hochgedachtes Fürsten / Hertzogen Henrichs des Jüngern / und der fürnehmsten Land-Stände / so dazu gezogen worden / auch zuforderst Kayserl. Majestät eigentliche Meynung gewesen / daß man sich der gemeinen beschriebenen Kayserl. aber nicht der Sachsen Rechten am Fürstlichen Brunswygischen Hof-Gericht gebrauchen solle / conf. *Christoph. Ioann. Conr. Engelbrechti* Iuris Brunsuico Luneburgici specimen primum Helmstad. 1719.

§. XLII.

Sunt equidem, vt *Conradus Sincerus a*), qui nomine communis iuris, der gemeinen Rechte / in constitutionibus imperii, a nobis adductis, iura Germanica & domestica signari putant; sed iura communia in publicis Imperii constitutionibus esse Romana *b*),

 quia

quia non tantum iuri patrio & consuetudinario opponuntur, sed etiam communia & scripta iura Cæsarea, gemeine und geschriebene Kayserl. Rechte/ sæpius iunguntur, *Ioann. Philipp. Dattius c)*, *Ioann. Samuel Stryckius d)*, *Ioann. Caspar Heidelmannus e)*, & *Ernestus Ioachim Westphal f)* ex ipsis imperii constitutionibus solide aduersus *Sincerum* monstrarunt.

a) Seu potius illustr. *Ioann. Kulpisius* in Diss. epistol. *De Germanicarum LL. veterum, ac Romani iuris in republ. nostra origine auctoritateque præsenti Lipsiæ* anno 1682. edita, a Dn. *Thomasio* notis illustrata §. 74. & 75. recensionem huius epist. vid. apud *Beyerum* Notit. Aut. Iurid. pag. 83. *b)* sub appellatione tamen iuris communis in Imperii Constitutionibus etiam sæpius Ius Canonicum venire, D. *Thomasio* in Caut. circa præcogn. iurispr. ecclesiasticæ cap. 22. §. 4. *Boehmero* in vsu Mod. Decret. Lib. I. Tit. 2. §. 56. aliisque lubenter concedimus. *c)* de pace Imperii publ. Lib. IV. cap. 1. n. 117. & sequ. *d)* in discursu prælim. *De vsu & auctoritate iuris Romani in for. German.* §. 15. *e)* in Diatribe Histor. Iurid. *De receptione iuris Rom. eiusdemque vi & LL. German. vet. in foris usu auctoritateque præs.* pag. 31. *f)* in Differt. *de Iuris Rom. indole & obligandi diuersa ratione ac dignitate in for. apud Romanos & Germ.* c. II. §. 5.

§. XLIII.

Quemadmodum autem Doctores in tempore & modo receptionis iuris Romani in foris Germaniæ non conueniunt: ita diuersas plane recepti huius iuris peregrini, nobis non promulgati, moribus nostris non raro contrarii, caussas adferunt.

§. XLIV.

Quidam enim, qui cum *Accursio*, *Iasone*, *Baldo* aliisque Glossatoribus, iuris Romani decreta per numinis diuini afflatum iuris illius confectoribus indita fuisse, statuunt, aut cum *Alberico Gentili*, *Hugone Donello*, *Sfortio Odda a)* & *Iano Vincentio Grauina* ius Romanum ipsum ius Naturæ & Gentium, ab

vni-

vniuerso hominum genere colendum, esse, asserunt, hanc ob caussam ius Romanum receptum fuisse, sibi persuadent. Sed, licet, ius Romanum nunquam destitui ratione, lubenter illis concedamus: hanc rationem tamen non semper esse naturalem, ipse Imperator *Iustinianus* confitetur *b*).

a) Qui in Tract. de restit. in integr. p. 1. qu. 10. n. 70. rusticos excusandos, si ignorent ius statutarium; non vero si ius Romanum, tradit. *b*) in §. 4. I. *de Iustit. & iur.* ibi: *collectum est enim ex naturalibus praeceptis, aut gentium, aut ciuilibus.*

§. XLV.

Alii, ius Romanum ob singularem æquitatem, dignitatem ac præstantiam in foris nostris esse receptum, dicunt. Sed quamuis negandum non sit, ius Romanum dignitate sua atque præstantia omnia alia iura vincere, vt etiam præsagio futuri sæculi *Crassus* apud Ciceronem *a*): *Incredibile est, quam sit omne ius ciuile, præter hoc nostrum, inconditum ac pene ridiculum*, dixisse videatur: attamen alias etiam fuisse iuris huius recepti caussas, nimirum partim legum patriarum defectum, partim peregrinæ rei amorem, partim indulgentiam Cæsarum *b*), firmiter concludimus.

a) Lib. I. de oratore add. *Corn. Eckii* Orat. *De præstantia & necessitate iuris ciuilis*, Franeckeræ 1686. recitata. *b*) vti late cap. 4. Part. III. Memb. II. Histor. nostræ deduximus.

CAP. XI.

DE VSU ATQVE AVCTORITATE IVRIS ROMANI IN FORIS GERMANIÆ.

§. I.

Posteaquam itaque ius Romanum a Sæculo XIII. Germaniæ nostræ innotuisse, Sæculo vero XV.

& sequentibus legalem auctoritatem ab imperatore *Maximiliano* I. eiusque successoribus, scientibus & tacentibus imperii Ordinibus, accepisse, ostendimus: restat, vt etiam in vsum atque auctoritatem iuris Romani præsentem inquiramus, simulque, in quantum illud receptum sit, monstremus.

§. II.

Diuerse iterum circa hanc rem Doctorum sunt sententiæ, quidam enim, vt scholastici iuris interpretes, ciuilistæ seu legistæ dicti, in excessu peccant, &, solum atque vnicum ius ciuile seu Romanum, Germaniæ legibus & consuetudinibus omnibus plane abrogatis & abolitis, in foris nostris esse receptum, contendunt. Sed horum sententia, sicuti falsa Doctorum Italicorum, in primis *Caroli Sigonii* a), narratione nititur: ita merito a viris, Status Germanici peritis, explodi:ur.

a) Vti cap. 2. Part. III. Membr. II. histor. nostræ ostendimus.

§. III.

Alii contra, vt *Conradus Sincerus* a), &, qui eum sequitur, *Henr. Ernestus Kestnerus* b), in defectu peccant, & ius Romanum nec solum, nec principaliter receptum esse, sed veteres leges Germanicas adhuc in vigore esse, & fundatam allegantibus dare intentionem, ius vero ciuile secundario duntaxat esse receptum, nec fundatam suppeditare intentionem, nisi quis probet illud ea in parte, qua citatur, fuisse receptum, asserunt.

a) In differt. epistolica sæpius iam citata. b) in Tractat *de defectibus Iuris Commun.* Problem. 4.

§. IV.

Rursus alii media incedunt via, vt *Ioannes Schilterus* a), *Ioannes Samuel Stryckius* b) aliique, &, præter ius patrium ac veteres leges Germanicas, etiam ius Romanum vsu & obseruantia receptum esse,

se, ita vt fundatam intentionem habeat allegans legem Romanam, nec debeat obseruantiam eius probare, sed aduersario incumbat demonstrare, illam propter contrarium ius Germanicum non potuisse recipi, putant.

a) Exercitat. I. ad Pand. §. XI. & XII. & in additam: pag. 61. nec non in Actis erudit. anni 1682. p. 366. vbi hanc suam sententiam aduersus *Conradum Sincerum*, qui eum in Dissertatione epistolica §. 60. 61. & 88. notauerat, defendit. b) in Discursu prælim. §. 27.

§. V.

Alii denique, vt L. B. de *Lyncker* a) & *Ioann. Caspar Heidelmann* b), ius Romanum non tantum in complexu receptum, sed etiam in pugna legis Germanicæ veteris illi tamdiu standum esse, donec huius vsus & obseruantia in foro doceatur, defendunt.

a) in Comment. ad Ius ciu. ad Tit. de Orig. iur. §. 12. b) in Diatr. Histor. cit. Sectione 3. §. 4.

§. VI.

Si itaque in conflictu diuersarum harum sententiarum dicendum, quod res est, ius Iustinianeum nos non obligat ex legislatione & publicatione, vti quidem *Reinckingius* a) & *Limnæus* b) sibi falso persuadent; sed ex voluntaria receptione, in quantum itaque illud fuit receptum, in tantum etiam vsu in foris nostris venit.

a) De Regim. secul. & eccles. Lib. I. cl. 2. c. 8. b) Lib. II. Iur. Publ. c. 8. §. 4. vbi ius Iustinianeum Germanos obligare vi legislationis Imperatoris *Iustiniani*, vniuersi orbis domini, clamitant.

§. VII.

Esse autem ius Romanum in foris nostris receptum, non pro parte, nec eatenus, qua actu obseruatur, aut adplicari potest, sed in complexu, vti

 quidem

quidem recte viri illustres *L. B. de Lyncker a)* & *Dn. de Berger b)* statuunt, ex eo potissimum probatur, quod in Constitutionibus imperii, capite antecedente citatis, non particulae quaedam, aut singulares huius iuris materiae fuerint receptae, sed totum ius Romanum ceu commune imperii Ius & suppletorium in omnibus casibus, iure Germanico non decisis, agnitum fuerit & confirmatum.

a) In Analectis ad *Struuii* Syntagma Exercit. II. th. 35.
b) in Differt. de vsu action. poen. §. 9.

§. VIII.

Vnde is, qui, lege Romana subnixus, siue agit, siue excipit, intentionem fundatam habet, neque legis receptionem, neque eius obseruantiam, neque, quod ad statum nostrum adplicari possit, probare debet; sed aduersario, aut legem non esse receptam, aut contrariis legibus abrogatam *a)*, aut non adplicabilem, probare incumbit.

a) Cum cautione tamen *Buignonius*, *Groenewegen*, *Christianaeus* aliique, qui integros de Legibus abrogatis libros scripserunt, legendi sunt, quippe qui de vsu & observantia Legum Romanarum in foris Germaniae iustum nonferre possunt iudicium. vid. *Stryckius* in Discursu praelim. §. 43.

§. IX.

Licet autem ius Romanum vniuersum & in complexu in foris nostris sit receptum: attamen in subsidium receptionem eius factam esse, deficientibus nimirum Legibus, consuetudinibus patriis & constitutionibus Imperii, constans imperii praxis testatur. In citatis enim capite antecedente constitutionibus Iudices & Assessores Camerae ac Iudicii Aulici primo ad leges patrias honestasque consuetudines cuiuslibet loci, redliche/ erbare/ und leidliche Ordnungen und Gewohnheiten derer Fürstenthümer/ Herrschafften und Gerichten &c.

&c. & his deficientibus ad Ius commune & Caesareum, gemeine und Kayserliche Rechte/ ablegantur.

§. X.

Hinc etiam iudices in dirimendis controuersiis 1) ad Iura singularia loci seu statuta, Stadt-Recht / Willkühr/ 2) ad leges prouinciae, Land-Recht / Landes-Constitutionen und Ordnungen / 3) ad Recessus Imperii recurrere, &, si hisce patriis iuribus caussa, quae agitur, tacta non sit, aut ex Iure Romano, aut Canonico rei controuersae decisionem, monente illustri *Bergere a)*, petere tenentur.

a) in Oecon. iur. p. 33.

§. XI.

Quae cum ita sint, facili negotio quaestio decidi potest: sitne ius Romanum principale ius, an Germanicum? quatenus enim plures casus ex iure ciuili deciduntur, quam ex Iure Germanico, eatenus illud principale nominari potest; quatenus vero in causarum decisione, primum ad ius Germanicum, & deinde in subsidium ad Ius Romanum est recurrendum, eatenus Ius Germanicum recte principale, Romanum vero minus principale & subsidiarium adpellatur.

§. XII.

Hic autem Iuris Romani in foris nostris vsus atque auctoritas non tantum circa negotia priuatorum, sed etiam caussas Imperii publicas sese exerit. Nam quamuis *Hermanno Conringio a)*, Ius publicum Iustinianeum non obligare hodie Germaniam, aut *Friderico Georgio Lautensackio b)*, ex solo Iure Romano & Canonico inepte iuris publici controuersias dirimi, lubenter concedamus: exinde tamen, nullum Ius Romanum in negotiis imperii publicis habere vsum, non sequi, viri Doctissimi *Ludolph Hugo c)*, *Huldericus Eybenius d*, *Ioann. Samuel Stryckius e)*, & *Ioann. Ioachim Müller f)* solide monstrarunt.

 a) In

a) In præf. ad *Taciti* librum de Mor. Germ. & in Dissert. *de Iuris publici Iustinianei in Germania auctoritate*, quæ Tractatui de Origine Iuris Germ. p. 165. subiecta reperitur. b) in Diss. *De inepta ratione decidendi controuersias Iuris publici ex Iure Rom.*, *& Can.* Erfurti 1710. habita. c) in Tractatu *de Statu region. Germ.* cap. 6. d) in Dissertat. *De auctoritate vsuque iuris Iustin. in German.* c. 12. e) in Discursu prælim. §. 39. f) in dem entdeckten Staats-Cabinet Part. IV. cap. 1.

§. XIII.

Euoluamus modo sententias, obseruationes & relationes Camerales apud *Tilemannum de Benignis*, *Meichsnerum*, *Ostermannum*, *Simonem Guntherum*, *Meurerum*, *Melandrum*, *Scipionem*, *Magenhorstium*, *Rosacorbium*, *Reichwinum*, *Rodingium*, *Klockium*, *Mynsingerum*, *Beckerum*, *Gailium*, *Blumium* & Per-Illustrem *Ludolphum*, item deductiones iurium, quibus Illustrium controuersiarum, in iudicio Austregali, Aulico, Camerali & Reuisorio agitatarum, fundamenta & merita demonstrantur: leges Romanas non tantum vtramque in illis facere paginam, sed etiam ad causarum publicarum decisionem adhiberi, deprehendemus.

§. XIV.

Imo, quod maximum est, in ipsa Sacratissim Imperatoris aula, atque in Statuum Imperii suffragiis & iurium deductionibus, quæ in vniversalibus Imperii comitiis feruntur & exhibentur, legum Romanarum allegationem non infrequentem esse, acta Imperii atque Comitiorum, apud *Mullerum*, *Londorpium*, *Thucelium*, *Fabrum* aliosque collectores, testantur.

§. XV.

Sicuti autem Ius Romanum in summis imperii Tribunalibus ac negotiis publicis obseruatur: ita non minorem illud in Germaniæ prouinciis habet auctoritatem, vt nulla sit regio, ciuitas ac oppidum, in quarum tribunalibus Iuris Iustinianei decreta ad cau-

farum decisionem non adhibeantur, quod de ipsa Saxonia nostra accuratissimus praxeos Saxonicæ obseruator *Carpzouius* asserere non dubitat *a*).

a) In Prax. Crim. Quæst. 42. n. 25. & Part. III. Dec. 288. n. 20. vbi, quod illa, quæ iure Saxonico expresse non decisa, relinquantur sub dispositione iuris communis, asserit.

§. XVI.

Quam maxime denique exinde Iuris Romani in foris nostris probatur auctoritas, quod iura statutaria, si dubia sint, ex eo declarentur *a*), si nimis generalia, restringantur *b*, &, si nihil disponant, suppleantur, quod, quamuis *Titio c*) & Dn. *Kressio d*) ita absurdum videatur, ac si quis sacram scripturam ex libris *Aristotelis* explicari velit: tamen constanti praxi, vti ex *Zasio e*), *Gailio f*, *Schurffio g*), *Carpzouio h*), *Berlichio i*), *Brunnemanno k*), *Richtero l*), *Menckenio m*) aliisque patet, seruatur.

a) Hinc regulæ Practicorum: *Statuta potissimum ex iure communi sunt desumta*; &, *Statutum condentes, quantum per rationes ciuitatis suæ fieri potuit, quam maxime illæsam iuris communis auctoritatem seruare voluisse, censendi sunt*; *b*) vnde regulæ: *Statutum est stricta interpretationis*; *Quæ statuta sunt exorbitantia, ita sunt interpretanda, vt quam minime ius commune lædant*; &, *Statuta non admittunt interpretationem extensiuam, sed restrictiuam c*) in notis ad *Lauterb.* præfat. *d*) in præf. Specim. Iur. priu. præmissa. *e*) in L. *properanda* C. *de iudiciis* n. 20. *f*) Lib. I. Obs. 50. n. 8. *g*) Cent. 1. cons. 55. *h*) Part. III. Const. 20. def. 10. & P. I. C. 16. d. 15. nec non Part. I. Decis. 63. P. 2. D. 236. P. III. D. 295 *i*) P. III. Conc. 24. n. 9. *k*) Centur. I. Decis. 15. *l*) Decis. 81. *m*) in Compend. Pandect. pag. 3.

§. XVII.

Quæ cum ita sint, non parum iurisprudentiæ nostræ *Arthurus Duckius a*), *Ioann. Ioachim Hagemeier*

meier b), *Helfricus Hunnius c)*, *Ericus Mauricius d)*, *Henricus Linckius e)*, *Huldericus Eybenius f)* *Ioann. Samuel Stryckius g)*, *Ioann. Caspar Heidelmann h)*, *Ernestus Ioachim Westphal i)* aliique consuluisse mihi videntur, quod vsum atque auctoritatem Iuris Iustinianei in foris Germaniae praesentem ex historiarum monimentis, legibus imperii publicis & hodiernae praxi peculiaribus scriptis monstrare, & dignitatem huius iuris contra obtrectatores & dissentientes defendere voluerint.

a) De vsu & auctorit. Iur. Ciuil. Rom. in Dominiis principum christianorum Londini 1653. 8. saepius recus. *b)* de vsu & auct. iur. Ciu. Francof. 1663. 4. *c)* de auctor. iur. Giessae 1629 8. *d)* de libris Iur. Commun. eorumque vsu. *e)* in binis diss. *De Iuris Iustin. receptione atque auctor. in Germania* Altorf. 1679. & 80. hab. *f)* De auctor. vsuque Iur. Iustin. in Germaniae iudiciis inter opera p. 170. *g)* in discursu praelim. vsui *n.* Mod. praemisso. *h)* in Diatribe Hist. Iurid. De receptione Iur. Romani eiusdemque ac LL. Germ. veterum in foris vsu auctoritateque praesenti Gothae 1713. 8. *i)* in Diss. de *Iuris Romani indole & obligandi diuersa ratione ac dignitate in foris apud Rom. & Germanos* Rostoch. 1715. habita.

PART.

*** *** ***

PART. IV.

HISTORIÆ IVRIS GERMANICI

CAP. I.

DE CONDITIONE LEGVM GERMANICARVM ANTE SAECVLVM QVINTVM.

§. I.

GErmani, ficuti iam ante *Iulii Cæſaris* tempora in ſocietates ciuiles coierunt *a*;) ita illos ſine regimine, Legibus atque iudiciis non fuiſſe, admodum probabile eſt. Quoniam autem obſcuriſſima eſt antiquorum temporum hiſtoria, pauca de Legibus Germanorum, quæ ante ſæculum V. fuerunt, dicemus.

a) Vid. *Conringii* Diſſ. de republica antiqua vet. German. Helmſtad. 1654. hab. *Hertius* in Notitia vet. German. popul. & Dn. *Hoffmann* in ſpecim. conieƈt. polit. de orig. & nat. LL. Germ. Cap. 2. Period. 2.

§. II.

Hoc tantum ex aureo *Cornelii Taciti de moribus Germanorum* libello *a*) diſcimus, quod, quemadmodum initio apud omnes gentes boni fuerint mores, tum leges ſimplices, & denique ſucceſſerint leges ſcriptæ *b*); ita etiam apud Germanos veteres plus boni mores, quam alibi bonæ leges valuerint *c*).

a) Cap. 19. *b*) Vti idem Lib. III. Annal. c. 16. eleganter dicit. *c*) idem apud Scythas Germanos obtinuiſſe *Iuſtinus* ex Trogo Lib. I. Hiſtor. teſtatur, *Iuſtitia gentis, ait, ingeniis culta non legibus.*

§. III.

§. III.

Hinc etiam ante sæculum V. vestigium scriptarum legum non extat, &, Germanos leges suas, quo illas memoriæ mandarent, canticis, more aliarum gentium *a*), comprehendisse, exinde probabile videtur *b*), quod & hodienum singuli versiculi cantionum *Leges*, Gesetze vocentur.

a) De hoc gentium more *Aristoteles* Section. 19. Probl. 28. *Cur leges plerαque*, ait, *cantilenæ appellantur? An quod homines prius quam litteras scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est; Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellauerunt nomine, quo omnes superiores vocabantur.* *b*) vid. *Thomasii* Diss. Morum cum Iure scripto contentio §. 8. 9. 16. & 55.

§. IV.

Quemadmodum autem leges Germanorum simplices & non scriptæ erant: sic pari ratiode simplex plane procedendi apud illos obtinebat forma; non enim more Romanorum iudicia sua in splendidis ædibus, sed sub dio, palam, in libero aëre habebant *a*), quo iudices atque assessores, qui caussas controuersas tractabant, se non ad habitandum & sedem fixam constituendam, sed quo promtius dexteriusque iura redderent, conuenisse, intelligerent.

a) Vid. *Du Fresne* & *Spelmann.* in Glossar. voce *Campus.* *Hertius* in Diss. de Consult. LL. & iudiciis in specialibus German. Rebuspublicis §. 9.

§. V.

Nec processus inter Germanos veteres prolixus ac sumtuosus erat, sed ex bono & æquo iudicabatur. Iudices enim, quorum vices pacis tempore principes regionum atque pagorum subibant *a*), breuibus interrogationibus caussarum momenta perscrutabantur, quo facto, Scabini *b*) mox secundum hanc inquisitio-

sitionem & testium depositionem iudicabant, sæpius etiam, si caussa valde esset dubia, armis partes litigantes dimicabant *c*).

a) *Cæsar* Lib. VI. de bell. Gall. & *Tacitus* cap. 12. de Mor. Germ. *b*) de quorum officio erudite *Frider. Brummerus* in Exercit. de Scabinis medii æui, quæ inter Brummeriana pag. 273. reperitur, egit. *c*) vnde *Pomponius Mela* Lib. III. de situ orbis, Germanos ius in viribus habuisse, dixit. conf. *Ephraim Gerhardi* diss. De iudicio duellico Ienæ 1711. habita.

§. VI.

Hinc etiam expensarum & sportularum apud illos optimus modus habitus fuit. Publica enim iudicibus, ne sportularum exactione graues litigantibus existerent, stipendia constituebantur, & pœna in delictis leuioribus partim iudici *a*), partim actori eiusque heredibus *b*) exsoluebatur *c*).

a) Quod antiquis *Fredum* a Friede / quia pacis & securitatis caussa Magistratui soluebatur, vocari solebat. *b*) *Widrigildum* a wider & gild sine geld / quia compensationis & talionis loco dabatur, dictum vid. *Tacitus* de mor. Germ. cap. 12. ibique *Iustus Christoph. Dithmar* in not. *c*) hanc iudiciorum Germanicorum conditionem *Herm. Conringius* de iudiciis Reipubl. Germ. *Herm. Adolph Meinders* de Iudiciis Centenariis, Centumuiralibus, Crimin. & Ciu. German. Lemgou. 1715. 4. & Excell. *Beckius* in Diss. de Curiis Prouin. Sax. examinarunt.

§. VII.

Et quamuis Germanorum mores ab eo tempore, quo bella cum Romanis gesserunt, aliquo modo alterati fuerint; attamen tenaciter per aliquot sæcula eum retinuerunt morem, vt non legibus scriptis, sed bonis consuetudinibus vterentur.

§. VIII.

Imo, cum Romani iura & processum Romanum in

in Germaniam introducere vellent, post fatalem Varianam cladem, omnem iuris Romani memoriam Germani penitus sustulerunt, & in causarum patronos, a Romanis constitutos, adeo crudeliter sæuierunt, vt alios oculis priuarint, aliis manus amputarint, ac, recisis linguis, quas manibus tenebant, *tandem vipera sibilare desiste*, dixerint *a*).

a) v. *Velleius* Lib. II. Hist. & *Florus* Lib. IV. cap. 12. v. *Dan. Frid. Iani* Obseru. De odio veterum Germanorum in caussarum patronos, quæ T. IV. Miscell. Lipſ. reperitur.

CAP. II.

DE STATV LEGVM GERMANICARVM A SAECVLO QVINTO AD SAECVLVM VSQVE NONVM.

§. I.

CVm autem sæculo quinto variæ gentes Germanicæ, non contentæ suis sedibus, migrationes instituerent, cultissimasque occidentalis imperii prouincias inuaderent & occuparent; deuictos populos suis legibus non solum non priuarunt, sed etiam sibi ipsis quasdam leges scriptas, ad imitationem gentium debellatarum, constituerunt.

§. II.

Vnde diuersarum Germanicarum nationum, nimirum Francorum, Ripuariorum, Alamannorum, Baiuariorum, Burgundionum, Frisonum, Anglorum & Werinorum, Saxonum & Slauorum leges scriptæ mox ortæ sunt.

§. III.

Famosissima autem omniumque legum antiquarum Germanicarum antiquissima lex Salica fuit, quæ ad Francos potissimum, qui inter Ligerim & Carbonariam Siluam in Hannoniæ & Brabantiæ confinio habita-

habitaruat, pertinuit, hæc enim sub initium Sæculi V. per proceres & Rectores gentis, *Wisogastum*, *Bodogastum*, *Salogastum* & *Windogastum* lingua Latina *a*) conscripta, & a variis Francorum regibus *Clodouæo b*), *Childeberto c*), *Chlotario d*), *Carolo Magno e*) & *Ludouico Pio f*) aucta fuit, quod discrepantia legis Salicæ exemplaria MSCta satis superque testantur.

a) *Altesserra* equidem Lib. III. Rer. Aquitan. *Schilter* in præf. Cod. Alemann. feud. §. 13. & Dn. *Hoffmann.* in Specim. coniect. polit. de orig. & natura LL. Germ. pag. 24. Legem Salicam vernacula lingua a Francis conditam fuisse ex eo, quod non credibile sit, Germanos lingua exotica, paucis cognita, vsos fuisse, statuunt; sed lingua Latina Legem Salicam esse conscriptam, rectius *Conringius* de O. I. G. cap. 2. *Thomasius* in Delin. hist. iur. §. 82. *Beyer* in Posit. *π*. ad Tit. *de orig. iur.* & præ ceteris Dn. *Struuius* in Histor. Iur. German. n. 416. defendunt. *b*) vid. prolog. Legis Salicæ. *c*) vid. *Lindenbrog.* in Cod. LL. antiqu. pag. 346. *Baluzius* Tom. I. Capit. pag. 17. & *Gundlingius* ad τὰ πρῶτα p. 29. *d*) videntur huc spectare capitula 58. quæ apud *Heroldum*, *Lindenbrogium* & *Baluzium* vna serie sequuntur. *e*) vid. *Lindenb.* pag. 351. & *Baluz.* T. I. p. 387. & T. II. p. 1060. *f*) vid. *Baluzius* Tom. I. p. 606.

§. IV.

Occupata fuit Lex Salica potissimum circa pœnas delictis, Francicæ gentis familiaribus, dictandas, quæ tamen non corporis afflictiuæ, neque capitales, sed pecuniariæ, etiam in homicidio, adulterio, furto, aliisque grauissimis delictis, erant. Nam quæ de pœna capitali, fustigationis & castrationis disponuntur *a*), ad seruos, ancillas & pueros regios pertinent.

a) v. g. Tit. XLII. c. 4 & 15.

§. V.

Duæ autem eæque diuersæ cognitæ sunt legis Salicæ

licæ editiones, vna *Basilii Heroldi* & *Godfridi Wendelini*, qui eam ex MSCto Fuldensi in publicum protraxerunt, altera *Ioannis Tilii* a), *Petri Pithæi*, *Friderici Lindenbrogii* b), *Hieronymi Bignonii* c), *Stephani Baluzii* & *Eccardi*, quamuis MSCtos Codices, qui in Bibliothecis asseruantur, sæpius ab impressis differre, negandum non sit. Ita in Bibliotheca Gothana Ducali Codicem Legis Salicæ seruari, in quo capitula eum non tenent ordinem, qui in binis his editionibus obseruatur, Summe Reuerendus Dn. *Salomo Ernestus Cyprianus* d) testatur.

a) Paris. 1573. b) Paris. 1602. & in Codice Legum antiquarum. c) Par. 1665. d) in catalogo Cod. MSCtorum Bibliothecæ Gothanæ §. 54. p. 12.

§. VI.

Commentarium in Legem Salicam *Godfridus Wendelinus* Antuerp. a. 1644. f. edidit. Notis eam *Ioann. Georg. Eccardus* Francof. & Lipsiæ illustrauit. Glossaria vero in illam *Petrus Pithœus*, *Godfried Wendelinus*, & *Hieronymus Bignonius* conscripserunt a).

a) Ad Historiam Legis Salicæ pernoscendam *Ioann. Iac. Chifletius* de Terra & lege Salica apud Dn. *Struu.* T. II. Biblioth. libr. rar. *Cocceius* in Orat. de Lege Salica, *Hertius* in Notit. regni Francici c. 5. *Conringius* de O. I. G. cap. 7. *Innocent. Cironius* Lib. V. Obs. Iur. Can. Dn. *Struuius* in Histor. Iur. Germ. §. 3. Dn. *Hoffmannus* in Spec. coniect. politic. pag. 22. & scripta inter *Leibnitium* & *Gundlingium* de origine Francorum edita, apprime faciunt.

§. VII.

Post Legem Salicam Ripuariorum, gentis Cis-Rhenanæ & Francis subiectæ, leges, a Francorum Regibus, *Theodorico* a) nimirum *Clodouæi* filio & *Dagoberto* collectæ, in scripturam redactæ atque emendatæ fuerunt.

a) vid. præfat. LL. Baiuar. præmiss. & *Baluzius* ad Capit.

pit. Tom. I. pag. 25. & in annot. pag. 989. *Conring.* cap. 9.

§. VIII.

Legi Salicæ valde similes fuerunt Leges Ripuariorum, ita vt etiam a multis pro altera Legis Francorum parte ex eo, quod Eginhardus: *Nam Franci duas habent leges, plurimis in locis valde diuersas*, dixerit *a*), fuerint habitæ *b*), nisi quod grauiores pœnas in furtum & crimen læsæ Majestatis statuerint *c*), & nouum procedendi modum, per probationes vulgares *d*), & iudicium duellicum *e*), introduxerint.

a) In vita *Caroli M.* *b*) vid. *Innocentius Cironius* Lib. V. Obs. Iur. Can. & Do. *Hoffmann.* Sect. II. pag. 32. *c*) vid. Tit. 29. c. 1. Tit. 60. cap. 6. & Tit. 79. *d*) vid. *Hachenbergii* Germ. Med. Dissert. III. *e*) vid. *Ioann. Christoph. Eecmanni* Diss. de Iudiciis Dei. *Du Fresne* & *Spelman* in Glossario voce *Ordalia*. *f*) vid. *Ephr. Gerhardi* Diss. de Iudicio Duellico.

§. IX.

Ex hisce Ripuariorum Legibus hodie quædam supersunt vestigia, vt enim alia silentio prætereeam, doctrina de Morgengaba, de qua *Nicolaus Hieronymus Gundlingius a*) ex professo tractauit, eiusque a dote differentia ex Titulo XXXVII. capite I. & II. repetitur.

a) In Diss. *de coëmtione vxorum & Morgengabe* 1722. ventilata.

§. X.

Sequitur nunc Lex Alamannorum, quam *Theodoricus* Rex Francorum in scripturam primus redegit, *Childebertus* emendauit, *Clotarius* perfecit, & *Dagobertus* renouauit *a*), quæ etiam pleraque cum aliis veterum Germaniæ populorum legibus communia habet, nisi quod multa in fauorem ecclesiarum & Clericorum in illa fuerint constituta.

 a) Vid.

a) Vid. Inscriptio Legis Alamann. apud *Lindenbrogium* in Cod. LL. antiqu. *Heroldus* pag. 17. & *Schilter* in praef. ad Cod. Iur. Feud. Alemann. §. 5.

§. XI.

Idem *Theodoricus* Francorum Rex Baiuuariis, populo Germaniae clarissimo, scriptas leges *a*), a *Dagoberto* postea auctas & renouatas, dedit, quae vna cum Decretis Ducum Baiuuariorum, in primis *Thassilonis*, apud *Heroldum b*) & *Lindenbrogium c*) inueniuntur.

a) vid. praef. Leg. Baiuuar. praemissa. b) in LL. antiqu. pop. Germ. p. 58. c) in Cod. LL. antiqu. p. 391.

§. XII.

Fontes harum legum, praeter mores & consuetudines gentis Baiuuaricae, sacra scriptura, Codex Theodosianus & Conciliorum canones fuerunt, conditio vero illarum eadem, quae reliquarum legum, nimirum sunt superstitiosae, Clericis indulgent, nimiaque in puniendis delictis lenitate laborant *a*).

a) v. *Conring*. c. 9. & *Hoffmann*. Sect. IV.

§. XIII.

Famosissima etiam est lex Burgundionum *a*), antiquissimae Germanicae gentis, circa Saeculum V. condita & ab auctore *Gundebaldo* Gundebada dicta *b*), ad quam frequentissime in capitularibus regum Francorum prouocatur *c*).

a) Quae apud *Heroldum* pag. 131. & *Lindenbrogium* pag. 487. reperitur. b) vid. *Gregor. Turon.* Lib. II. Histor. Franc. c. 33. c) v. Capitulare II. de a. 834.

§. XIV.

Sicuti autem Burgundiones non solum cultissimas Romanorum prouincias occuparunt, sed etiam per aliquot tempus armorum consortium cum iis inierunt: ita etiam quamplurima Legis Gundobadae capita

pita ex Legibus Romanorum desumta videntur *a*). Sic testamenta omnesque testandi ritus, a Romanis inuentos, a Burgundionibus receptos fuisse, ex Titulo XLIII. cap. 1. patet.

a) Iuris Romani & Gundobadae commixtio etiam ex *Papiani* responsorum libro, quem ad imitationem breuiarii Alariciani iussu *Gundobaldi* Regis ex LL. Romanis composuit, probatur, vid. P. I. Hist. nostr. cap. fin. §. 16.

§. XV.

Collectae eadem aetate fuerunt Leges Fresonum *a*), & quidem, vt alii putant, a *Theodorico* aut *Dagoberto* Francorum Regibus, alii *b*), ab *Haraldo* Danorum Rege, rursus alii *c*), a *Carolo M.* Sed quamuis incerta sit huius legis historia; antiquissimae tamen Fresonum legis neque *Heraldum*, neque *Carolum M.* auctorem esse, sed horum aetatem longe eam antecedere, certissimum est.

a) Extant Leges Fresonum apud *Heroldum* pag. 131. & *Lindenbrog*. p. 487. antiquas etiam Frisiorum leges *Sibrandus Siccama* Franeck. 1617. 4. edidit notisque illustrauit.

§. XVI.

Prostat etiam lex antiquissima & breuis, Titulos XVII. complectens *a*), sub nomine Angliorum & Werinorum seu Thuringorum, gentium Saxonibus affinium *b*), ex qua lege varia iuris hodierni capita, v. g. de Alode, de rebus vtensilibus & expeditoriis Gerade und Hergewette / partim repetuntur, partim illustrantur.

a) apud *Heroldum* pag. 127. *Lindenbrog*. p. 479. & *Leibnitium* T. 1. Rer. Brunsu. pag. 81. *b*) vid. *Hertius* in Notit. vet. Germ. popul. P. II. c. 2. §. 3. & 39. & *Conring*. de O. I. G. c. 13.

§. XVII.

Sequitur nunc lex Saxonum *a*), nobilissimae Germanicae

manicae gentis & Christianae religionis hostis infensissimae, quae, quamuis admodum breuis sit & XIIX. tantum titulis constet, multa tamen singularia continet, Homicidii enim poena Werigeldum erat *b*), vxoribus a maritis dos constituebatur *c*), feminae sub tutela erant *d*) furtumque capitaliter puniebatur *e*; vt inde, legem Saxonum crudelissimam a *Wippone* appellatam fuisse, multis videatur.

a) Quae apud *Heroldum* pag. 121. & *Lindenbrogium* pag. 476. reperitur. Leges Anglo-Saxonicas ecclesiasticas & ciuiles *David Wilckins* Londini 1721. f. edidit, praemissa est *Wilh. Nicolsons* diss. epist. de Iure Saxon. Feudali. conf. Biblioth. ancienne & mod. T. 8. & Memoires Litter. de la Grande Bretagne de a. 1722. *b*) de hoc Werigeldo vid. *Ephraim Gerhardi* Diss. de imputatione damni per ignorantiam inuiti §. 19. & *Schilter* Exercit. ad *ar.* 19. §. 15. *c*) vid. *Gundlingii* Diss. de coëmtione vxorum & Morgengabe. *d*) vid. *Euerardi Ottonis* Diss. de Tutela Foeminarum perpetua & *Schilter* Exercit. 37. §. 222. *e*) Tit. 4. c. 1.

§. XVIII.

Magnam Lex Saxonum sub *Carolo M.* passa est mutationem, postea quam enim bellicosam hanc nationem gloriosissimae memoriae Imperator deuicit, & Christianae religionis principiis imbuit, nouas etiam leges Saxonibus, quibus multum eorum mores immutauit, dedit; Quo capitulatio eius de partibus Saxoniae, in publicis Comitiis lata, quam *Fürstenbergius* ex MSCto Palatino Bibliothecae Vaticanae edidit *a*), *Hermannus Conringius* Libro, de Origine Iuris Germanici subiecit *b*), Commentariis vero suis *Hermann Adolph Meindersen* *c*) & *Caspar Caluoer* *d*) illustrarunt, pertinet.

a) Et monumentis Paderborn. c. 301. inseruit. *b*) p. 332. *c*) in libro de statu religionis & reipubl. sub *Carolo M.* Lemgou. 1711. 4. edito. *d*) in Saxon. inferior. antiqua Lib. II. cap. 6.

§. XIX.

§. XIX.

Ad leges, a *Carolo M.* Saxonibus datas, etjam præceptum de institutione Episcopatuum per Saxoniam de a. 798. & præceptum pro *Trutmanno* comite, vt & Capitulare Saxonum, Aquisgrani a. 797. datum, quæ apud *Stephanum Baluzium* a) reperiuntur, referri possunt.

a) Tom. I. Capitul.

§. XX.

Habuit etiam gens Slauorum propria sua instituta, quæ tamen ad nostram ætatem non peruenerunt; vnde de illorum conditione *Adamus Bremensis* a), *Helmoldus* b), *Albertus Krantzius* c), & *Lindenbrogius* euoluendi erunt.

a) In Hist. Eccles. b) in Chron. Slauorum. c) in Vandalia. d) in collectione script. Septentrionalium.

§. XXI.

Hæ fuerunt Leges populorum in Germania commorantium: supersunt adhuc leges gentium Germanicarum, quæ patrias sedes reliquerunt, nec vnquam reuerterunt; quo Gothi, quorum Leges *Ioann. Messenius* a), & *Ioann. Loccenius* b) ediderunt, Wisi-Gothi, de quibus Part. I. cap. fin. egimus, & Ostro-Gothi c referri merentur.

a) Stockholmiæ 1614. b) Londini Scanorum a. 1675. conf. Ioannis *Stirnhoecki* Tract. de Iure Sueonum & Gothorum Holmiæ 1682. editus. c) v. *Conring.* cap. 4. & *Hoffmann.* pag. 71.

§. XXII.

Præ ceteris autem Longobardorum leges, quarum auctores *Rotharis*, *Grimoaldus*, *Luitprandus*, & *Aistulphus* Longobardorum reges fuerunt, ea ætate celebrantur, quæ tamen, victo a Carolo M. *Desiderio* Longobardorum Rege, varias etiam mutationes expertæ fuerunt a).

 a) vid.

a) vid. *Conring.* cap. 11. & Dn. *Hoffmann.* pag. 71. De auctore, qui Leges Longobardorum collegit & in certos titulos distinxit: vid. Noua Litt. Lipſ. Germ. a. 1726. p. 909.

§. XXIII.

Has veterum Germaniæ gentium leges *Ioannes Sichardus a*), *Baſilius Ioann. Herold b*), *Fridericus Lindenbrogius c*) & *Melchior Goldaſtus d*) collegerunt; hiſtoriam vero illarum *Hermannus Conringius e*), *Conradus Sincerus f*), *Werlhofius g*), Dn. *Chriſtian Godefredus Hoffmannus h*) & *auctor i*) pertexuerunt.

a) Qui LL. Ripuariorum Boiuuariorum, & Alemann. congeſſit & Baſileæ 1530. 8. edidit. *b*) in originum atque Antiquit. libris Baſileæ a. 1557. f. edit. *c*) in Codice LL. antiquarum Francof. 1605. f. *d*) in Collectione conſtitut. Imperial. *e*) in Tract. de Orig. Iur. Germ. *f*) ſeu potius *Georg. Kulpiſius* in diſſ. epiſtolica ſæpius citata. *g*) in ſpeciminibus Iuris Germanici enucleati Helmſt. 1701 4. *h*) In Specim. Coniectur. Politic. De origine & natura LL. German. priuatarum antiquatum &c. Lipſ. 1715. 4. *i*) In denen eröffneten Gedancken von Teutſchen Stadt- und Land-Recht / Ienæ 1720. 8.

CAP. III.

DE LEGIBVS REGVM FRANCORVM, CAPITVLARIA DICTIS.

§. I.

Hic Iurisprudentiæ Germanicæ a Sæculo V. vsque ad nonum fuit ſtatus, qui mirum in modum, poſteaquam *Carolus M.* pleraſque Germanicas gentes ſub ſuam poteſtatem redegit atque occidentale imperium reſtaurauit, fuit immutatus.

§. II.

Is enim, ſicuti iuris iuſtitiæque amans erat, magnaque regnandi pollebat prudentia, gentium Germanica-

manicarum Leges nondum collectas colligere, & in scripturam redigere iussit, scriptis autem proprias quasdam, testantibus *Eginhardo a)* & *Poeta b)*, addidit.

a) In vita *Caroli M.* Idem docent verba diplomatis *Caroli M.* apud *Noppium* in Chron. Aquisgran. Lib. III. p. 3. & Annales Franc. apud *Lambecium* in Biblioth. Vindebon. Lib. II. c. 5. a. 802. *b)* in vita *Caroli M.* apud *Leibnitium* Tomo I. Script. rer. Brunsu. p. 168. vbi ita canit:

In quibus antiquas leges correxit, in ipsis
Vniri mandans, dissona, quae fuerant.
Addidit his etiam, quae congrua duxit
Pauca quidem numero, sed valde vtilia.
Cunctorumque sui regni leges populorum
Collegit, plures inde libros faciens.

§. III.

Quod autem *Carolus M.* exemplo *Childeberti*, *Chlotarii*, *Carolomanni* & *Pipini*, suorum antecessorum, quamplurimas nouas leges, *Capitularia* ex eo dictas, quod in certa capita & sectiones essent distinctae *a)*, vario tempore promulgauerit, ex scriptoribus eius aetatis *b)* probatur, vnde recte *Stephanus Baluzius c)*, neminem Regum Francorum veteris aeui tot leges tulisse, mihi dixisse videtur.

a) Vid. *du Fresne* in Glossar. voce Capitulum & *Mastricht* in Hist. Iur. Can. & Eccles. n. 214. *b)* v. *Sigebertus Gemblacensis* ad a. 802. & 3. *c)* in praef. Capitul. §. 31.

§. IV.

Quam maxime autem ea aetate leges & Capitularia inter se differebant; leges enim erant mores cuiuslibet populi, Saeculo V. & sequentibus in scripturam redacti & a Regibus adprobati, qualis erant Lex Salica, Ripuariorum, Alamannorum &c. Haec vero Legum quasi appendices erant atque additamenta.

Quam legum & Capitularium differentiam non tantum *Eginhardus* a) & *Hincmarus* b, sed & ipsa Capitularia c) indicant.

a) C. XXIX. vitæ *Caroli M.* & in annal. ad. a. 821. b) opusculo XIV. c) Capitulare *Ludouici Pii* de a. 821. cap. fin.

§. V.

Hæc capitularia in publico procerum tam ecclesiasticorum, quam sæcularium conuentu, arbitrio regis tamen non exclufo, conficiebantur a), a populo adprobabantur, & subscriptione procerum atque fidelium confirmabantur b).

a) Hinc recte *Gretseri* & *Baronii* opinio, quasi pleraque capitularia auctoritate Romnorum Pontificum essent condita, a *Stephano Baluzio* in præf. Capitul. §. 9. rejicitur. b) vid. *Hertius* in Notit. Regni Franc. c. 5. §. 6. & Dn. *Struu.* in Hist. Iur. German. p. 433.

VI.

Obiectum Capitularium negotia tam ecclesiastica a) quam sæcularia, fontes vero illorum, præter Codicem Theodosianum b) & ius Anteiustinianeum, canones conciliorum erant, & quamuis, pauca tantum ex conciliis esse desumta & in Capitularia translata, *Hermannus Conringius* existimet c), contrarium tamen *Antonius Augustinus* d), *Petrus de Marca* e) & *Stephanus Baluzius* f) euicerunt.

a) v. *Mastricht* in hist. iur. Canon. & Eccles. n. 129. & sequ. b) vid. Diss. nostra inaugur. *De Codice Theodos. eiusque in Codice Iustin. vsu* cap. pen. c) de O. I. G. c. 14. d) de Emend. *Gratiani* Lib. II. Dial. X. e) de Concord. Sacerd. & Imp. Lib. VI. cap. 25. f) in præf. capit. §. 9.

§. VII.

Executionem Capitularium Comites & Missi Regii habebant, horum enim officium a) erat, in Episcoporum,

porum, Abbatum aliorumque procerum facta inquirere, ab iis rationes exposcere, negligentiam eorum emendare ac supplere, nec non conuentus iuridicos per prouincias agere.

a) De Missorum Officio conf. *du Fresne* in Glossario voce *Missi* & *Hertius* in Not. Regni Franc. c. 5. §. 27.

§. VIII.

Magna horum capitularium sub Francis, Germanis & Italis erat auctoritas, ita vt non solum loco legum & canonum habita *a*) sed etiam multa ex illis a *Reginone*, *Burchardo Wormatiensi* aliisque in canonum collectiones, a *Gratiano* vero in Decretum *b*) fuerint relata.

a) Imo ad eorum obseruationem ipsos Pontifices adstrictos fuisse, ex epistola *Leonis* IV. ad *Lothar.* Imper. *Stephanus Baluzius* in præf. Capitul. §. 21. probat. conf. distinct. 10. c. 9. & c. 2. qu. 7. c. 41. *b*) v. c. 2. qu. 1. c. 37.

§. IX.

Eundem morem Caroli M. filii, *Pipinus* nempe rex Italiæ, *a*) & *Ludouicus* imperator, ob beneficia in clericos collata *Pius* dictus, *b*) seruarunt, & in Conciliis, frequenter habitis, varia Capitularia, negotia tam secularia, quam ecclesiastica concernentia, ediderunt.

a) Extat capitulare *Pipini* de a. 793. apud *Baluzium* T. I. Capit. Reg. Franc. p. 533. & alia ex lege Longobardorum excerpta pag. 541. *b*) quæ Tom. I. apud *Baluzium* reperiuntur.

§. XI.

Hæc Capitularia *Caroli M.* & *Ludouici Pii* ab interitu vindicauit & in quatuor libros a. 827. *a*) digessit *Ansegisus* Abbas Fontanellensis, vel, vt *Sigbertus Gemblacensis b*) dicit, Abbas Lobiensis, quorum duo priores caussas ecclesiasticas, duo posteriores vero

vero caussas seculares continent. Post quartum vero librum tres appendices, quarum prima & secunda *Caroli M.* tertia vero *Ludouici* & *Lotharii* Capitularia complectitur, reperiuntur *c*).

a) vid. *Sigbert. Gemblac.* ad illum annum. *b*) ad a. 727. vid. tamen *Baluzius* in præf. ad Capitul. §. 39. *c*) prolixam huius collectionis anatomen inuenies apud *Carolum le Cointe* Annal. Eccles. Franc. ad a. 827.

§. XI.

Atque hæc Capitularium collectio sub *Ludouico Pio* & *Carolo Caluo* non tantum publicam auctoritatem accepit *a*), sed & in variis Galliæ *b*) & Germaniæ *c*) conciliis, imo ab ipso Pontifice *Leone* IV. in epistola ad *Lotharium* Imperatorem scripta, quæ apud *Gratianum* *d*) reperitur, fuit adprobata.

a) vid. *Baluzius* in præf. Capitul. §. 41. & 42. *b*) v. g. in Concilio Meldensi c. 78. vid. *Anton. Augustinus* de emendat. *Gratiani* Dial. X. & XI. *c*) v. g. in Synodo Mogunt. sub *Rhabano Mauro* habita cap. 16. in Syn. Mogun. sub Imper. *Arnolpho* a. 880. habita can. 21. & 23. vid. *Conring.* cap. 17. *d*) can. 9. Distinct. 10.

§. XII.

Hæc Capitularia *Caroli M.* & *Ludouici Pii Beatus Rhenanus* primus Libro II. rerum Germanicarum a. 1531. edit. in lucem protulit: post quem *Ioachimus Vadianus* libro sexto aphorismorum de eucharistia p. 215. illa inseruit, tandem *Vitus Amerpachius* librum Constitutionum *Caroli M.* Ingolstadii 1545. 8. edidit, quem postea *Ioannes Busæus* Moguntiæ a. 1602. ad calcem epistolarum *Hincmari* recudi fecit *a*).

a) vid. Dn. *Struuius* in Hist. Iur. German. p. 439.

§. XIII.

Quia autem varia Capitularia *Caroli M.* & *Ludo-*

uici

nici Pii ab *Ansegiso* erant prætermissa, aliam & quidem pleniorem Capitularium collectionem *Benedictus Leuita* Moguntinus, iussu *Otgarii* Moguntini præsulis *a*), circa a. 845. edidit, atque *Ansegisi* collectioni tres libros, quintum nempe, sextum & septimum adiecit *b*).

a) Existimat quidem *Baronius* in annal. ad a. 845. & 47. hanc Capitularium collectionem ex præcepto Concilii Meldensis a *Benedicto* esse confectam, sed vid. *Conring.* de O. I. G. cap. 15. & 19. & *Nat. Alexander* Sæc. IX. Hist. Eccles. art. 11. p. m. 54. *b*) quintus capitula CCLI, sextus CCCXXX, septimus CCCLXXII. continet.

§. XIV.

Licet autem multa capitula *Benedictus Leuita* suæ collectioni inseruerit, quæ in collectione Ansegisiana non reperiuntur, attamen in eo *Leuitæ* collectio *Ansegisi* est postponenda, quod illa Capitularibus multa aliena immiscuerit ac ita Capitularia Cæsarum cum epistolis Pontificum, ius patrium cum peregrino turpiter confuderit: inepta enim hæc *Leuitæ* collectio præter Capitularia Imperatorum, Pontificum epistolas, conciliorum canones, excerpta ex Codice Theodosiano aliisque Iuris Ante-Iustinianei partibus, a Wisi-Gothis deprauatis, continet *a*).

a) Vid. *Steph. Baluzii* præfat. Capit. & præf notis ad *Ant. Augustini* Gratianum scriptis, præmissa.

§. XV.

Benedicti Leuitæ collectionem quatuor additiones, nimirum prima capitulorum LXXX, secunda XXV, tertia LXXIX. & quarta CIIX, nec non volumen, capitula XX. *Caroli* Imperatoris *Ludouici* filii, continens, excipiunt, in quas varia coniecta sunt Capitularia, quæ in illis collectionibus non reperiuntur: quando autem & a quo hæ additiones factæ sint, certo dici non potest *a*).

a) vid.

a) vid. *Conring.* de O. I. G. c. 15. & *Baluzius* in praef. Capitul. §. 40.

§. XVI.

Nec minus filii *Ludouici Pii* ceterique Carolingicae stirpis imperatores, nimirum *Ludouicus II*, *Carolus Caluus*, *Ludouicus Balbus*, *Carolomannus* & *Carolus Simplex* ad exemplum maiorum curam legum habuerunt, variaque Capitularia ediderunt a), quae tamen partim ad Galliam, Belgium & Italiam pertinent, partim etiam paucas de negotiis saecularibus Constitutiones complectuntur b).

a) Quae apud *Baluzium* T. II. reperiuntur. b) vid. *Conring.* de O. I. G. c. 17.

§. XVII.

Primus de restituendis Regum Francorum Capitularibus sollicitus fuit *Ioannes Tilius*, verum, opus ab eo inchoatum a), *Petrus* b) & post illum *Franciscus Pithoeus* c) ad finem perduxerunt, & nouam atque ampliorem, interpolatam tamen & corruptam, Capitularium editionem procurarunt.

a) Quod Paris. 1548. prodiit vid. *Baluzius* in praefat. ad Capit. §. 51. b) Parisiis 1588. vna cum glossario vocum obscurarum in Capitularibus repertarum. c) Paris. 1603.

§. XVIII.

Nec minus *Iacobus Sirmondus* doctissimus Iesuita *Caroli Calui* Capitularia Parisiis a 1623. edidit atque digessit, illisque *Ludouici* II, *Carolomanni* & *Caroli Simplicis* capitula, nec non doctissimas suas notas adiecit a).

a) Recensionem huius operis apud *Mastricht.* n. 110. inuenies.

§. XIX.

Sed omnibus hisce *Stephani Baluzii* Tutelensis editio,

ditio, quæ Parisiis a. 1677. in f. publicam lucem adspexit, palmam facile præripit; hanc enim suasu *Petri de Marca* Archiepiscopi Parisini ex collectionibus *Ansegisi*, *Leuitæ* & quatuor additionibus adornauit, & non tantum Capitularia *Caroli M.* atque *Ludouici Pii*, sed & reliquorum Francorum regum, quotquot reperire potuit, edidit, varias formulas, ea ætate in iudiciis vsitatas, nec non glossarium adiecit, omniaque notis suis doctissimis illustrauit *a*).

a) Quid in hac Capitularium editione præstiterit, ipse *Baluzius* in præfatione, illi præmissa, late exponit.

§. XX.

Allegantur equidem aliæ constitutiones, nimirum *Caroli Crassi* de expeditione Romana, quam *Conradus Rittershusius* ad Guntherum Ligurinum edidit, *Marquardus* vero *Freherus* commentario illustrauit, vt & *Arnulphi* & *Henrici* I. constitutiones, quas *Goldastus* Tomo I. constitutionum imperialium inseruit; sed dubiæ admodum illas esse fidei, solide *Hermannus Conringius a*) monstrauit.

a) De Orig. Iur. Germ. c. 17.

CAP. IV.

DE STATV LEGVM GERMANICARVM A SÆCVLO DECIMO VSQVE AD FAMOSAS SPECVLI SAXONICI ET SVEVICI COLLECTIONES.

§. I.

QVamuis sub Regibus Carolingicæ stirpis maxima Capitularium fuerit auctoritas; attamen extincta illa stirpe & electo in Germanorum regem *Conrado* Franconiæ comite *a*), mox etiam capitularia, quia multa continebant, quæ Ducibus Germaniæ ac Comitibus, ad plenariam libertatem adspirantibus,

tibus,

tibus, contraria videbantur, fuerunt suppressa *b*); Ducesque ac Comites legislatoriam potestatem sibi vindicarunt *c*).

a) Optime Statum Germaniæ nostræ, qui sub *Conrado* fuit, Dn. *Ludwig* in Germania principe post Carolingica sub *Conrado* I. & Dn. *Gundling* in Diss. *De statu reipublicæ Germanicæ sub Conrado* I. quamuis in omnibus non conueniant, descripserunt. *b*) De suppressione Capitularium valde *Stephanus Baluzius* in præf. Capitular. §. 1. conqueritur, omnemque calamitatem ex illorum neglectu esse ortam contendit. *c*) vid. *Hertii* Differtat. *De superioritate territor.* & Dn. *Thomasii* Differt. *De statuum Imperii potestate legislatoria contra ius commune.*

§. II.

Et cum misera atque ad perpetua dissidia Germaniæ in hac periodo composita fuerit facies; paucissimæ etiam leges in illa sunt latæ, & Germania nostra non tam legibus vniuersalibus, quam moribus, consuetudinibus & legibus prouinciarum particularibus, de quibus sequentibus capitibus agemus, fuit gubernata.

§. III.

Imo, si quæ reperiuntur constitutiones, ab imperatoribus hac in periodo latæ *a*), illæ non in Germania, sed in publicis Italiæ conuentibus *b*) sunt promulgatæ, & non tam negotia priuatorum, quam caussas publicas, v. g. electionem nouorum Imperatorum, tutelas illustrium personarum, defensionem iurium Imperatorum aduersus pontificum molimina, pacis publicæ defensionem, aliaque concernunt.

a) Caue tamen, omnes huius periodi constitutiones, a *Goldasto* Tom. I. Constitutionum Imperialium insertas, genuinas esse, credas, dubiæ enim plerasque esse fidei, eruditi iamdudum obseruarunt. *b*) Vt plurimum in campis Roncaliis, loco inter Placentiam & Cremonam sito, habitis. vid. *Otto Frisingensis*

gensis Lib. II. de reb. Frider. cap. 2. *Guntherus Ligurinus* in vita Frider. Lib. II. *Abbas Vrspergens.* Lib. I. nec non *Andreas Riuinus* in Dist. *de Maiumis, Maicampis & Roncaliis*, quam *Ioann. Georg Graeuius* collect. rariorum Dissertationum Vltrai. a 1702. edit. p. 537. inseruit.

§. IV.

Occurrunt autem in hac periodo primum leges *a*) Imperatoris *Ottonis* I, ob res praeclare gestas *Magni* dicti, inter quas lex de successione nepotum, duello in Comitiis Westphaliae Stelensibus, a. 942. celebratis, determinata *b*), qua nepotes ad successionem aui vna cum patruis vocantur, eminet.

a) Quas *Melch. Goldastus* Tom. vn. Constit. Imper. pag. 125. inseruit. *b*) narrantibus id *Witochindo Corbei.* Lib II. Annal. pag. 644. apud *Meibomium* T. I. Scriptor. Germ. *Sigberto Gemblac.* ad a. 942. & auctore chronici Belgici p. 78.

§. V.

Ineptitudinis equidem atque iniquitatis hoc *Ottonis* factum multi incusant; sed non absque ratione politica, ne scilicet viros nobiles & senes offenderet, ab Imperatore *Ottone* hoc factum esse, ipse *Witechindus a*) obseruat.

a) Lib. II. Annal. p. 644. apud *Meibomium*.

§. VI.

Caue tamen, ne cum *Matthaeo Colero a*) aliisque, Ius Weichbildicum Magdeburgense, quod maximae olim inter exteras etiam gentes fuit auctoritatis, *Ottoni* tribuas, priuilegium enim huius imperatoris, quod Iuri Weichbildico praemittitur, esse suppositiium & recentiori aetate scriptum, *Leuberus b*), *Gryphiander c*), *Conringius d*) & *Struuius e*) solide monstrarunt.

a) In orat. de orig. & progr. Iur. Saxon. *b*) de stapula

Saxon. p. 466. c) de Weichbild Saxon. c. 51. d) de Orig. Iur. Germ. cap. 18. e) in Hist. Iur. Germ. cap. 24.

§. VII.

Nec minus leges *Ottonis* II. *de duobus reis stipulandi vel promittendi*; Ottonis III. *de Mancipiorum proprietate*; Henrici II. de *veneficiis & illicitis nuptiis*, *de Iurisdictione ecclesiarum imperii*, *de pacis turbatoribus & Homicidis*, *de Parricidis*; vt & *de iuramento calumniae clericorum* a), a *Melchiore Goldasto* collectae & operi constitutionum imperialium insertae b), supersunt, quas tamen plerasque, vt dubiae & suspectae fidei, accuratiores reiiciunt.

a) Quae *Henrici* constitutio Lib. II. LL. Longob. tit. 67. reperitur conf. Gundlingiana P. IV. n. von Endschwur der Geistlichen.

§. VIII.

Sunt etiam quaedam leges ab Imperatoribus Francicis *Conrado* nimirum II. *Salico* dicto, *Henrico* III. IV. & V. promulgatae, quae partim Iuri Feudali Longobardorum a), partim Constitutionibus Imperialibus, a *Goldasto* editis, sunt insertae. Sed illae non tam caussas priuatorum, quam negotia publica, nimirum pacis publicae & feudorum constitutionem ac conseruationem, concernunt.

a) Ita *Conradi* Imp. constitutio: *De successione filiorum & agnatorum* Lib. III. LL. Longob. Tom. 8. c. 4. eius pars vero I. Feud. I. reperitur, aliae *Conradi* constitutiones II. Feud. XI. §. fin. II. F. XXXIV. & XL. extant. conf. Gundlingiana P. I. p 205.

§. IX.

Nec minus Sueuici Imperatores in publicis conventibus, tam in Germania, quam in Italia, & quidem in Campis Roncaliis a) habitis, varias ediderunt constitutiones. Qualles sunt *Friderici* I. leges castrenses apud Brixiam in publico Ordinum imperii

con-

conuentu a. 1158. latæ b), aliæque ciuiles c), inter quas Authentica *Habita C. ne filius pro patre*, eodem anno in gratiam iuris cultorum promulgata, eminet.

a) De campis Roncaliis *Andreæ Rinini*, non *Franckensteinii*, vt multi scribunt *de Maiumis*, *Maicampis & Roncaliis* dissertatio cit. conferri meretur. b) quæ apud *Goldastum*, T. VII. Constit. Imper. pag. 268 extat. c) quæ apud *Goldastum* T. III. Constit. Imper. p. 330. conspiciuntur.

§. X.

Idem Imperator prudentissimus varias de pace imperii publica conseruanda, nec non iure manuario tollendo in præsentia Procerum imperii sanciuit leges a), quarum vna *II. Feudorum XXVII*, altera vero de incendiariis & pacis violatoribus *Lib. V. Feudorum X.* reperitur.

a) vid. *Datt.* de pace Imperii publica Lib. IV. cap. 12

§. XI.

Tandem etiam sæculo XII. *Otto* IV. varias leges, v. g. de *donationibus*, *vulneratis*, & *pro pace publica seruanda*, nec non *Philippus* imperator de *diffidamentis* tulerunt, quæ tamen publicum vtplurimum Imperii Statum concernebant a).

a) vid. Dn. *Struuius* in Hist. Iur. Germ. §. 17.

§. XII.

An vero leges, in Comitiis Roncaliensibus sæculo XII. ab Imperatoribus latæ, Germanos quoque obligauerint, dubium multis a) videtur, & quamuis viro celeberrimo *Christiano Godofredo Hoffmanno* affirmatiuam ex eo, quod I. præsentes fuerint principes imperii, II. eorum consensu leges latæ, III. de eorum feudis iudicatum, & IV. Leges vtplurimum generaliter conceptæ fuerint, defendere placuerit b); proceres tamen imperii, non tam Legum ferenda-

rum Comitiorumque habendorum, quam comitatus caussa, praesentes tum temporis in Italia fuisse, ex scriptoribus eius aetatis patet.

a) Vt *Conrado Sincero* in diss. epist. §. 67. b) in Conspectu LL. Germ. p. 98.

§. XIII.

Prae ceteris autem *Fridericus* II. saeculo XIII. circa leges ferendas occupatus fuit. Non solum enim de caussis publicis a) & ecclesiasticis b), sed etiam de negotiis priuatorum quam plurimas leges tulit, inter quas Authentica *Cassa C. de SS. Ecclesiis*, & Authentica *Nauigia C. de furtis*, quae in Codicem Iustinianeum sub nomine Authenticarum relatae c), eminent.

a) Huc constitutio, quam *Goldastus* T. II. der Reichs-Satzungen p. 17. exhibet, quaeque primus Recessus imperii, idiomate Germanico scriptus, dicitur, pertinet, vid. tamen L. B. *de Lyncker* de idiomate imperiali p. 10. & Dn. *Struuius* in hist. Iur. German. §. XIIX. b) quae a *Pfeffingero* ad *Vitriarium* Lib. I. Tit. II. p. 67. recensentur. c) vid. P. II. Hist. nostrae cap. 10.

§. XIV.

Cum autem horum imperatorum constitutiones, a nobis recensitae, magis statum publicum, quam negotia priuatorum respexerint; Germaniam nostram non tam legibus scriptis, quam moribus & consuetudinibus, nec non iure Canonico & ciuili, in primis autem iure manuario in hac periodo fuisse gubernatam, ex scriptoribus saeculi XII. & XIII. constat.

CAP.

CAP. V.

DE IVRE GERMANORVM MANVARIO, von Faust und Kolben-Rechte.

§. I.

SIcuti maiores nostri bellicæ admodum erant indolis *a*), vt *Seneca* de illis: *Quid Germanis animosius, quid armorum cupidius, quibus innascuntur innutriunturque, quorum vna illis cura est, alia negligentibus?* dixerit *b*); ita etiam ius in viribus habuerunt *c*) & per multa sæcula lites subortas, non iudicio, sed armis & ferro deciderunt.

a) vid. *Tacitus* de Mor. Germ. c. 14 & Lib. XV. Annal c. 1. *b*) de Ira Lib. I. c. 11. *c*) monente *Pomponio Mela* Lib. III. De situ orbis.

§. II.

Et hæc peruersa lites dirimendi ratio ita Germaniam & veterem & mediam infecit, vt pleræque eius gentes *a*) iuri manuario, dem Faust und Kolben-Rechte, locum dederint, atque in dubiis caussis ad scelestum hoc præsidium, diuinumque, vt peruerse tum temporis credebatur, iudicium *b*) confugerint.

a) Quod apud pleræque Germaniæ nationes ius manuarium adprobauerint ex *LL. Burgund.* tit. 45. *Alamann.* tit. 44. §. 1. tit. 56. §. 1. Tit. 84. *Baiuuar.* tit. 2. c. 2. tit. 9. c. 4. & *Longob.* Lib. I. tit. 9. §. 39. & Lib. II. tit. 35. §. 3. patet. *b*) vnde vetus auctor de beneficiis, a. Dn. *Thomasio* editus, §. 100. ait: *Tamen iudicium Dei non est licitum adhiberi per vllam caussam, nisi cuius veritas per iustitiam non potest aliter reperiri, hoc terminabitur iudicio Dei.*

§. III.

Consistebat autem ius manuarium partim in iudicio Duellico, dem Kampff und Kolben-Gerichte, partim in Faidis & diffidationibus, denen Behden; illud nihil aliud

aliud erat, quam duorum concertatio, auctoritate iudicis hac lege instituta, vt ex ipsius euentu de re ambigua diiudicaretur. *a*) Diffidationes vero erant denunciationes animi hostilis, qua quis alii cuipiam significabat, se eum armis, igne, spoliis, rapinis persequuturum *b*).

a) vid. *Hermann.* disp. feud. c. 42. *b*) v. *Bocerus* de crimine diffidationis cap. 1. n 4. & *Ephraim Gerhard.* in diss. *De Iudicio Duellico* Ienæ 1711. habita, cap. 1.

§. IV.

Personæ huius iudicii Duellici principales erant iudex & partes litigantes, ille, deficientibus omnibus probationibus, dimicationem ad implorationem partis læsæ *a*) concedebat; hæ vero ambiguam disceptationem, quæ ordinario iure terminari non poterat, per duellum dirimebant.

a) Formulam huius implorationis ex *Hermanni de Bare* tractatu, de formandis libellis Dn. *Gerhard.* cit. diss. c. 1. §. 5. nota a. exhibet.

§. V.

Caussæ iudicii duellici erant vel ecclesiasticæ *a*), vel sæculares; hæ iterum vel priuatæ vel publicæ *b*); priuatæ vel criminales vel ciuiles *c*); quamuis, maiorem fuisse iudicii Duellici in purgandis & detegendis criminibus, quam in dirimendis caussis ciuilibus, vsum, negandum haud sit.

a) Etiam religionis probandæ caussa duella fuisse suscepta Dn. *Gerhard.* in diss. cit. c. 3. §. 4. probat. *b*) vid. diss. cit. cap. 3. §. 5. *c*) vid. c. 3. §. 8. & 9. cit. diss.

§. VI.

Ad modum, in hoc iudicio obseruatum, quod attinet; campus planus, soli & pulueri non expositus, eligebatur, quem termino præfixo ingrediebantur duellantes, consiliarii, patrini, campiones, & qui

alias

alias victores in singulari certamine fuerant; vbi, præstito prius iuramento innocentiæ, armisque æqualiter diuisis, tam diu vario Marte pugnatum, donec pars victrix extitisset, & sic victa pro reo haberetur, causaque caderet *a*).

a) Vti ab *Ephr. Gerhard.* in cit. diss. c. 1. §. 5. describitur, conf. *Nicolai Vptoni* Canonici Sarisburiensis *de officio militari* liber, & *du Fresne* in Glossar. voce *Duellum*.

§. VII.

Sed cum peruersus hic probandi mos ita placeret maioribus nostris, vt non tantum laici, sed etiam Clerici *a*) eo vterentur; pontifices, quo huic malo obuiam irent, loco iudicii duellici ceterarumque probationis vulgaris specierum purgationem Canonicam *b*) in forum introduxerunt.

a) vid. Tit. X. *de clerico pugn. in Duello.* *b*) vid. Tit. X. *de purgat. Canon.* ibique commentatores.

§. VIII.

Et hoc modo factum est, vt cum fine sæculi XV. iudicium duellicum etiam euanuerit. Accesserunt deinde Imperatorum, nimirum *Matthiæ*, *Ferdinandi* III. & *Leopoldi*, vt & Ordinum imperii constitutiones, vulgo Duell-mandata dictæ, quibus omnis monomachia fuit sublata.

§. IX.

Altera iuris manuarii, in Germania vsitati, species diffidatio, die Befehdung/ fuit. Quodsi enim graues inimicitiæ inter duos pluresque essent ortæ, diffidatoriis litteris *a*), in quibus tamen honorem sibi hac clausula reseruare solebant: Will deß meine Ehre gegen euch und die eurigen bewahret haben/ animum hostilem sibi inuicem significabant, seque tamdiu armis, igne, spoliis & rapinis persequebantur, donec vel sacramento sollemni interiecto, quod *Obrueda*, vel Ohrfried nomi-

nominabatur *b*), vel cautionibus *c*) repromissæ securitatis, diffidia ista componerentur.

a) Formulas litterarum diffidationum *Dattius* de pace Imperii Publ. Lib. I. cap. 15. §. 19. *Speidelius* in notab. voce Fehd/ & Dn. *Gerhard* in diss. *De iudicio duellico* exhibent. *b*) vid. LL. Longob. Lib. I. T. 9. §. 34. Lib. II. tit. 7. §. 2. Capitul *Caroli Calui* tit. 34. §. 10. & *Caroli M.* Lib. IV. cap. 27. *c*) formulæ eiusmodi cautionum apud *Marculphum* P. II. form. 18. in formulis Sirmondicis form. 39. in form. Lindenbrog. form. 124, reperiuntur.

§. X.

Non solum autem proceres imperii, virique alii illustres & strenui, litteras diffidatorias sibi inuicem miserunt, illisque hostilem animum declararunt; sed etiam inferioris conditionis, imo leuissimæ fortis homines, summis principibus *a*) hoc modo inimicitiam significare, ausi fuerunt.

a) Ita pistores, narrante *Bocero* in tract. de diffidat. pag. 13. imperiali Augustæ Vindelicorum ciuitati faidam significarunt; pari ratione Dn. *Mullerus*, vir doctissimus & de antiquitatibus patriis bene meritus, in Reichstags-Theatro cap. 7. inter alia einen Abschieds-Brief eines Kochs mit seinen Küchen-Jungen/ Holtz-trägern und Schüssel-wäschern an Graf Otten von Solms/ communicauit.

§. XI.

Et quamuis de coërcendo hoc malo imperatores Carolingicæ stirpis iam laborauerint: attamen vindicta priuata & vlciscendi cupiditas in primis inter proceres imperii ita inualuit, vt hæc priuatorum bella etiam post Carolingorum tempora continuata, & subsequentes imperatores, *Fridericus* scilicet I. & II. *Albertus* I. *Carolus* IV. *Fridericus* III. aliique, certas tantum leges diffidationibus præscribere, contenti fuerint.

§. XII.

§. XII.

Tandem circa finem sæculi XV. per pacem imperii publicam *a*) den Königlichen Land-Frieden / a *Maximiliano* I. communi procerum imperii consensu Wormatiæ a. 1495. stabilitam, & sequentibus imperii constitutionibus *b*) firmatam, omnes diffidationes sublatæ, & pro specie fractæ pacis sunt habitæ.

a) Ita enim fol. 27. des Königlichen Land-Friedens statutum reperitur: Darauf haben wir alle offne Fehde und Verwahrung durch das gantze Reich aufgehoben und abgethan. *b*); nimirum Recessu Imper. de a. 1506. Tit. von aufgerichteten Land-Frieden 1712. §. Und ob iemand &c. & in den Kayserl. Land-Frieden de a. 1548. tit. von aufgerichteten Land-Frieden, v. *Dattii* elegantissimus de Pace Imper. publica liber.

CAP. VI.

DE SPECVLO SAXONICO ET SVEVICO.

§. I.

QVanquam in se certum exploratumque est, Saxones ante *Caroli M.* tempora suis legibus, seu potius consuetudinibus, vixisse *a*); attamen iuris Saxonici originem a *Caroli M.* quippe cuius auctoritate ius illud in scripturam primum redactum fuit *b*), æquo merito deducimus *c*).

a) Non tamen Iuris Saxonici originem ad *Constantini* tempora cum glossatore in præf. ad Weichbild referimus. *b*) vid. Part. IV. Hist. nostræ cap. 2. quamuis *Crantzius* in Saxonia Lib. II. cap. 21. *Carolum M.* Saxonibus leges dedisse, primus negauerit. *c*) integrum tamen Speculum Saxonicum a *Carolo M.* conditum fuisse, vti *Ioann. de Lasco* Poloniæ Cancellarius fecit, minime statuimus vid. *Obrecht.* diss. III. de LL. German.

§. II.

Ea enim *Caroli M.* erga deuictos Saxones fuit humanitas, vt iura Francorum illis non obtruſerit, ſed ſuis Legibus viuere permiſerit, imo Legem Saxonicam variis nouis legibus adauxerit *a*); quod etiam ſubſequentes poſt *Caroli* Magni exceſſum imperatores, in primis *Ottones*, Saxonicæ libertatis ſtatores, feciſſe, admodum probabile nobis videtur.

a) vid. P. IV. Hiſt. noſtr. c. 2. *b*) ad Conſtit. enim *Ottonum* & *Friderici* I. varii textus in Speculo ſemet referunt. vid. *Rechenberg* diſſ. de origine Iur. Sax. §. 15. & *Gryphiander* de Weichb. Sax. c. 42. §. 5. 6. 7.

§. III.

Cum autem ius, quo Saxones Sæculo X. XI. & XII. vtebantur, moribus magis & traditione populari, quam litterarum monumentis conſtaret: *Epko a Repkau*, eques Saxonicus *a*), quo aliis inſeruiret, atque conſuetudines Saxonicas ab obliuione ac interitu, quem Leges Pontificum, tum temporis in Germaniæ fora penetrantes, ipſis minabantur *b*), vindicaret, corpus quoddam, Speculum Saxonicum dictum, priuato ſtudio collegit.

a) Cuius familiam *Heigius* in Quæſt. iur. quæſt. 8. & *Hornius* in præf. ad Ius feud. §. 12. exponunt, & quem Vaſallum Principis Anhaltini fuiſſe, *Becmannus* in hiſt. Anhalt. P. VII. c. 3. ſcribit. *b*) hinc in art. 3. Lib. I. des Land-Rechts in f. legitur: der Bapſt mag kein Recht ſetzen / da er unſer Land-Recht oder Lehnrecht mit ändern oder kräncken möge.

§. IV.

Sumitur autem Speculum Saxonicum vel late, pro iure nimirum prouinciali, Land-Recht / Municipali, Weichbild & feudali, Lehn-recht / vel ſtricte, pro iure Saxonico prouinciali, Sächſich Land-Recht / & hoc vnice etiam *Epko a Repkau* ſub nomine Speculi Saxonici edidit *a*).

a) Ius

a) Ius enim Weichbildicum circa initium sæculi XIV compilatum est, & juris feudalis collectio Spec. Saxon. non multo est recentior.

§. V.

Ætas huius collectionis, cum ipse *Repkow* & scriptores eius ætatis sileant, certo determinari non potest, esse tamen Speculum Saxonicum sæculo XIII, circa annum 1230. *a*) compilatum, ex eo, quod multa in hoc speculo commemorentur, quæ circa initium huius sæculi euenerunt, quodue virorum, v. g. *Hoyeri Comitis de Falckstenstein b*), qui circa idem tempus inclaruerunt, mentio fiat, firmiter concludimus.

a) Quod etiam *Conringius* de O. I. G. c. 30. *Strauchius* in diss. Iur. Publ. Diss. 3. & 6. & *Rinck* in diss. *de speculo Saxonico* statuere videntur. *b*) vid. Dn. *Struuius* in hist. Iur. Germ. p. 457.

VI.

De idiomate, quo *Epko a Repkow* in compilando hoc speculo vsus fuit, inter Doctores non conuenit: *Schilterus* enim, *a*) *Conradus Sincerus b*), & Dn. *Thomasius c*) Latina quidem lingua *Repkouium* mores Saxonicæ gentis colligere voluisse, ob laboris tamen difficultatem consilium suum mutasse, & idiomate Germanico collectionem suam perfecisse, statuunt. Sed *Repkouium* speculum Saxonicum statim in Latina lingua conscripsisse, & deinde integrum illud in idioma Germanicum transtulisse, ipsa huius speculi præfatio *d*) nos edocet.

a) Exercit. ad π. XXIII. §. 64. *b*) in diss. epist. §. 16. *c*) in Select. Feud. §. 48. *d*) ibi:
Nun dancket allgemein/
Den von Falckenstein/
Das Teutsch is gewannt;
Diß Buch durch seine Bethe 2c.
it. Daß ihm war viel unbedacht/
Da er es in Latein hatte bracht/

Ohn

Ohn Hülff/ und ohne Lere/
Da daucht in das zu schwere/
Daß er es in deutsch wante.

§. VII.

Fontes huius speculi vtplurimum mores maiorum fuerunt; quare speculator in præfatione dicit:

Diß Recht hab ich selber nicht erdacht/
Es habens von Alter auf uns bracht/
Unsere gutte Vorfahren/ꝛc.

Quamuis, *Repkouium* multa ex sua praxi & experientia speculo adiecisse, admodum credibile sit.

§. VIII.

Sicuti autem speculum Saxonicum barbaris admodum sæculis a *Repkouio* fuit collectum atque editum: ita etiam pro conditione illorum temporum varii næui & defectus in eo deprehenduntur. Non enim solum in historicis varias fabulas & figmenta immiscet, sed etiam multa obsoleta, dura & iniqua, v. g. modum probandi per duellum, ferrum candens, aquam frigidam &c. in se continet *a*).

a) Quos næuos Dn. *Leyser* in diss. *de præstantia LL. Roman. præ iure Saxonico* & Dn. *Hoffmann* in Specim. coniect. Politic. p. 118. probe annotarunt.

§. IX.

Verum, licet speculum Saxonicum maculis suis atque defectibus laboret; ex eo tamen, non statim omnem vtilitatem illi esse denegandam, illudque, tanquam opus fabulosum, ex iure Romano & Germanico consarcinatum, atque ineptiarum plenum *a*) reiiciendum, cum vtilitas huius collectionis non ex interna structura, sed receptione sit diiudicanda, quilibet æquus rerum æstimator facile intelligit *b*).

a) vti Dn. *Ludwigio* in der Einleitung zu dem Deutschen Müntzwesen mittler Zeiten cap. f. it. van Mängeln und Verbesserung des Teutschen Lehn-Rechts. §. 7. illud

voca-

vocare placuit. *b*) vid. Dn. *Rinckii* diss. *de specul. Saxon. iur. Sux.* §. 6. sequ.

§. X.

Et hoc speculum Saxonicum, quamuis publica auctoritate non fuerit promulgatum, imo per *Gregorium* XI. *a*) & *Eugenium* IV. pontifices viginti duo huius speculi articuli reprobati, magno cum applausu fuit acceptum, & non solum in Saxonia, sed etiam Lusatia *b*), Silesia *c*), Bohemia, Polonia, Borussia, Anhaltino principatu, Holsatia *d*) Marchia, Pomerania, Westphalia, terris Megapolitanis & Brunsuicensibus instar corporis iuris Germanici habitum *e*); vt non immerito, a sæculo XIII. ad XV. omnem Germaniam Iure Saxonico & Sueuico administratam fuisse, *Philipp Datt f*) asserat.

a) v. Dn. *Struuius* in hist. iur. Germ. p. 47. *b*) vid. *Ludwigs* disser. iur. feud. comm. & Lusatic. *c*) vid. *Sam. Stryckii* diss. de Iure Silesiorum Saxon. & de origine & progr. Iur. Sax. in Silesia. *d*) vid. *Mauricii* præf. Consf. Chilon. præmissa. *e*) v. *Hoffm.* in specim. Coniect. Politic. p. 109. sequ. *f*) de Pace Imp. publ. lib. 4. c. 1. n. 7.

§. XI.

Quæ iuris Saxonici auctoritas ex eo potissimum probatur, quod *Carolus* IV. in Aurea Bulla *a*) secundum iura Saxonica & Francica vtrumque Imperii Vicariatum distinxerit, atque Electori Saxonico terras, in quibus ius Saxonicum viguit, Electori vero Palatino, vbi ius Sueuicum vsu obtinuit, tanquam vicariis imperii gubernandas reliquerit; & quamuis *Christian. Godofredus Hoffmannus b*) verba Aureæ Bullæ: *in iis locis, vbi Saxonica iura seruantur*, de illis prouinciis, quæ olim ad Saxonicam plagam spectarunt, non quæ iure Saxonico vixerunt, intelligere velit, attamen eius sententiam, cum omnes sæculi XIV. scriptores de summa iuris Saxonici testentur

ſtentur auctoritate, admitti non poſſe, quilibet facile animaduertit *c*).

a) Cap. V. §. 2. *b*) in ſpecim. Coniect. politic. p. 117. *c*) vid. *Griebneri* diſſ. de Terris iuris Saxonici. *Keßner* problema III. De auctoritate ſpeculi Sax. & Sueu. quod in Tract. de defectibus iuris comm. propoſuit. *Rinck* in diſſ. de ſpec. Sax. §. X. & *Ioann. Zachar. Hartmanni* de Vicariatu Sax. per Friſiam Orient. Comment. §. 13. & 14.

§. XII.

Promota quam maxime fuit huius ſpeculi auctoritas; quod præclaræ nobilitatis & dignitatis viri, nimirum *Burchardus* Archiepiſcopus Magdeburgenſis, *Otto* & *Hoyer* Comites Valckenſteinenſes, *Volrad a Dreyleben*, *Conrad a Ruslau*, *Henricus a Barteslcben*, *Nicolaus de Boix* aliique, interpretationem eius in ſe ſuſceperint, atque gloſſis ſuis illud illuſtrauerint *a*).

a) Non tamen gloſſa, quæ iuris Sax. textibus eſt ſubiecta, vno tempore facta, ſed ſucceſſiue aucta & locupletata fuit: v. *Gryphiander* de Weichb. Sax. c. 53. & *Rinck* in diſſ. cit. §. XI.

§. XIII.

Præ ceteris autem iuris Saxonici gloſſatoribus *Thammo* ſiue *Theodorus a Burgsdorff a*), eques Sileſius atque epiſcopus Numburgenſis, eminet, quippe qui circa annum 1268. non ſolum in ſpeculum breues annotationes & gloſſas ſub nomine Apoſtillæ ſcripſit, ſed etiam repertorium congeſſit.

a) v. *Hanckii* tr. de Sileſ. indig. eruditis c. 33.

§. XIV.

In eo tamen non parum ſpeculi Saxonici gloſſatores lapſos eſſe cenſemus, quod mores patrios ex legibus peregrinis, Romano ſcilicet & Canonico,

expo-

exponere intenderint, & sic ius patrium cum peregrino turpiter confuderint.

§. XV.

Huius iuris Saxonici, des Sächsischen Land-Rechts, auctoritas, quamuis, recepto iure Iustinianeo & conditis sæculo XIV. & sequentibus ab imperii ordinibus legibus prouincialibus quamplurimis, valde fuerit imminuta: attamen adhuc hodie in variis Imperii Germanici prouinciis, in primis vero in Saxonia Ducali, quæ Serenissimorum Saxoniæ Ducum dominium agnoscit, in quantum per recentiores leges eius capita non fuerunt abrogata, viget & ad caussarum decisionem adhibetur *a*); quamuis non desint ICti *b*), qui non aliter Ius Saxonicum vetus hodie valere censent, quam quatenus eius vsus & obseruantia circa casum controuersum probari possit.

a) Hinc etiam in ordinat. Sereniss. Saxon. Ducum prouinc. in primis ordinat. Curiæ Prou. Sax. comm cap. 15. dicitur: So wohl die Sächsischen Rechte, wie solche ausgedruckt / und in denen Landen disseits des Thüringer Waldes in Ubung / und von alters herkommen / conf. *Stryck* in disc. prælim. §. 31. *Horn.* in diss. de prærogatiua morum præ Iur. Rom. *Schreiter* in diss. de orig. Iur. Sax. §. 27. *Rinck* in diss. de spec. Sax. §. 16. & Dn. *Thomasius* in not. ad *Kulpisii* diss. epist. ad §. 25. Excipiuntur tamen quædam prouinciæ quæ, licet dominium Serenissimorum Saxoniæ Ducum agnoscant, tamen Sueuici iuris terris annumerantur, vt Ducatus Coburgensis. & Princip. Hennebergensis. vid. *Schilter* Exercit. ad Pandect. p. 262.
b) vt *Hartm. Pistor.* P. 2. Qu. 25. n. 31. & qu. 26. n. 18. *Schultes* qu. 69. n. 17. *Carpzou.* P. 3. C. 2. D. 13. *Richter* Dec. 28. n. 15. L. B. *de Lyncker* Decis. 1264. & Dn. *Harprecht ab Harprechtstein* in Tract. cui Tit. Speculi Sueuici & præsertim iuris Feud. Alamannici in foris Vicariatus Sueuo-Franconico-Palatini non vsus modernus, Kiel 1723. 4.

§. XVI.

§. XVI.

Varia speculi Saxonici dantur exemplaria, tam manu exarata, quam impressa; MSCtos huius speculi Codices *Gryphiander* a) *Werlhof* b) *Lambecius* c) & Dn. *Struuius* d) recensent; inter editiones vero typis impressas Basiliensis a. 1483. apud *Bernard Ritzel*, & Lips. a. 1488. Augustana a. 1516. & *Christoph. Zobelii*, quæ cum additionibus & Scabinorum responsis Lipsiæ 1569. cura *Georg. Menii*, nec non a. 1614. litteris *Gotbardi Vœgelini* prodierunt, referri merentur e).

a) De Weichb. Sax. c. 39. b) Specim. II. Iur. German. enucl. cap. 2. §. 175. c) de Bibl. Vindeb. Lib. III. c. 8. d) in hist. iur. Germ. p. 468. e) edidit etiam *Iac. Frid. Ludouici* ius Prou. Saxon. idiomate Saxon. Latino & Misnico Halæ 1720. 4.

§. XVII.

Quibusdam editionibus etiam accessit der Richtsteig, quod nihil aliud est, quam processus a Saxonibus olim obseruatus, cuius auctores *Burcard von Mangelfeld* & *Gercken a Kertau* a Glossa ad artic. X. des Weichbildes nominantur.

§. XVIII.

Et cum, speculum Saxonicum sine omni ferme connexione & ordine concinnatum esse, multi viderent, huic malo D. *Georg von Prietzen* a) *Beniamin Leuber* b) & *Melchior Kling* c) medelam afferre & systematico ordine speculum illud exhibere voluerunt d).

a) In compendio Iur Saxon. b) in dem Buch über die alten priuilegien der Stadt Magdeburg Sächs. Weichbildes. c) qui Lipsiæ 1572. & Francofurti 1600. Ius Saxonicum textu & glossis in ordinem quendam redegit. d) huc etiam illi, qui differentias Iur. Ciu. & Saxon. scripserunt, vt *Lud. Fachsius*, *Benedictus Reinhart*, *Christoph. Zobel*, *Luder Mencke* aliique, quos Dn. *Struuius* in Bibl. Hist. c. 6. §. 120. recenset, referri merentur.

§. XIX.

§. XIX.

Speculo Saxonico, dem Sächsischen Land-Recht / circa initium sæculi XIV. *a*) accessit ius Weichbildicum, Magdeburgense, quia huius iuris sedes præcipua vrbs Magdeburgum fuit, dictum, quod, quia pleraque, etiam fabulas & figmenta, cum speculo Saxonico communia habet, recte a *Matthæo Colero b*) speculi Saxonici epitome dicitur.

a) Hinc merito priuilegium, ab *Ottone* I. imperatore Magdeburgensibus super iure Weichbildico datum, ab accuratioribus, nimirum *Leubero* in disquisit. de stapula Saxon. n. 406. *Coler* in orat. de Iur. Saxon. orig. & progr. Dn. *Hoffmanno* in Specim. Coniect. Polit. vt suppostitium reiicitur, quamuis Magdeburgenses eius confirmationem *in Instrum. Pac. art. XI.* impetrarint. *b*) in orat. cit.

§. XX.

Tantæ autem Ius Weichbildicum fuit auctoritatis, vt non solum ex Bohemia, Polonia & Borussia Magdeburgum, vbi supremum Scabinorum erat iudicium *a*), fuerit appellatum, sed etiam quam plurimæ ciuitates vsum iuris Weichbildici Magdeburgensis sibi a principibus per modum priuilegii expetierint *b*).

a) De Scabinatu Magdeburgensi, quod a Burggrauiatu antiquis temporibus dependebat v. *Leuber* in disquis. de stapula Sax. n. 540; erat etiam ea ætate Hallensium scabinatus celebris, de quo omnia, quæ dici possunt, *Ockelius* in tract. de Palatio regio, exhausit. *b*) qualia priuilegia Dn. *Struuius* in hist. Iur. Germ. p. 482. exhibet.

§. XXI.

Nec minus, paullo post Iuris prouincialis collectionem, ius feudale Saxonicum priuata auctoritate conscriptum videtur. Auctorem huius iuris feudalis equidem Glossa ad speculum Saxonicum *a*) *Fridericum* II. Imperatorem facit, sed ipsum *Epkonem a*

 Repkau

Repkau huius collectionis fuisse auctorem *Ioann. Schilterus b)* & Dn. *Struuius c)* ex eo, quod in plerisque Codicibus Ius feudale iuri prouinciali additum *Repkouii*que nomen praescriptum reperiatur, probabilius existimant.

a) Ad Lib. I. art. XIV. & XXVI. *b)* in Introd. ad ius feud. Germ. & Longob. c. 1. §. 5. *c)* in Hist. iur. feud. §. 16.

§. XXII.

Hoc ius feudale Saxonicum cum glossis ad illud conscriptis *Christophorus Zobel* Lipsiae 1589. sine glossis vero *Ioann. Schilter* ex Codice MScto Bibliothecae Paulinae Lipsiensis Argentorati 1695. 4. edidit *a)*.

a) Idem ius feud. Sax. etiam *Burgemeister* Corpori Iur. German. inseruit.

§. XXIII.

Sicuti autem Alamanni propria sua semper habuerunt iura *a)*, ita ad imitationem speculi Saxonici *b)* saeculo, vt videtur, XIV. illorum iura in speculo Sueuico, Schwaben Spiegel, ab incerto auctore *b)* fuerunt collecta.

a) vid. Hist. nostr. P. IV. c. 2. *b)* argumenta enim *Lambecii* in Comment. de Biblioth. Caesar. Lib II. cap. 8. & *Schilteri* in praef. Cod. Iur. Feud. Alam. ad demonstrandam speculi Sueuici prae Saxonico antiquitatem, non sufficere, Dn. *Struuius* in Hist. Iur. Germ. p. 488. & Dn. *Hoffmannus* in Specim. coniect. polit. p. 137. solide monstrarunt. *c)* vid. *Conring.* de O. I. G. c. 30. & *Thomasius* in Delin. Historiae Iur. Ciu. Rom. Germ. §. 111. & 112. *d)* nominat equidem *Goldastus* in praef. derer Reichs-Satzungen *Bertholdum* Comitem *de Grimmenstein*, sed absque sufficienti ratione.

§. XXIV.

Fons huius speculi Sueuici, praeter Ius Iustinianeum, ad quod saepissime prouocatur, & dicta sacrae

cræ ſcripturæ, quæ non raro inepte citantur, in primis ſpeculum Saxonicum fuit *a*), ita, vt Dn. *Thomaſius* ſpeculum Sueuicum ex Saxonico maxima ex parte fuiſſe exſcriptum, non absque ratione ſtatuat *a*).

a) Conditionem huius ſpeculi optime Dn. *Hoffmannus* Spec. Coni. Polit. p. 134. deſcripſit. *b*) in Delin. Hiſt. iur. Rom. Germ. §. 111.

§. XXV.

Varia huius ſpeculi extant exemplaria tam MSCta, quam edita: manu exaratos Codices *Petrus Lambecius a*) & Dn. *Struuius b*) recenſent; ad Codices impreſſos vero quod attinet, communis quidem Doctorum, vt *Petri Lambecii c*), *Hoffmanni d*), *Struuii e*) & *Ioann. Augusti. Nob. Dn. de Berger f*) eſt ſententia, primam ſpeculi Sueuici editionem illam eſſe, quae Argentorati a. 1505 opera *Matthiæ Hupfuffii* prodiit: ſed, cum egometipſe longe antiquiorem, ſine anni tamen & loci mentione impreſſam *g*), poſſideam editionem, illorum ſententiæ minime ſubſcribere poſſum.

a) Lib. II. Bibl. Vindeb. c. 108. n. 140. *b*) in Hiſt. iur. Germ. p. 402. *c*) l. c. *d*) l. cit. *e*) in Specim. Coniect. Polit. p. 133. *f*) in præf. nou. edit. ſpec. Sueuici præmiſſa. *g*) circa annum 1480. aut Vlmæ aut Reutlingæ, vti quidem ex aliis Codicibus, iisdem characteribus hiſce locis impreſſis, coniicio.

§. XXVI.

Poſt veterem illam, quam poſſideo & *Hupfuffii*, quæ Argentorati a. 1505. prodiit, editionem, *Sebaſtianus Meichſnerus* ſpeculum Sueuicum a. 1561. & 1566. ſub Tit. Kayſerl. und Königl. Land- und Lehn-Recht / in publicum emiſit; nec minus *Melchior Goldaſtus* Tom. I. *a*) derer Reichs-Satzungen / *Ioann. Stephanus Burgemeiſter* Corpori Iuris Germanici *b*) & *Ioh. Fridericus Schannat* Collectioni ſcriptorum & documentorum hiſtoricorum *c*) illud inſeruerunt; quibus *Ioann.*

 An-

Augusti Nob. Dn. *de Berger* ſucceſſit editio, quæ Ius Alamannicum tam prouinciale quam feudale, cum MSCto Argentino collatum, ſiſtit, & Lipſiæ 1726. 4. publicam lucem adſpexit *d*).

a) pag. 31. & ſequ. *b*) quod Vlmæ 1717. 4. prodiit. *c*) Fuldæ 1725. 4. qui tamen tantum Codicem Iuris Prouincialis, ex Codice Ingolſtadienſi deſcriptum, collectioni ſuæ intulit. *d*). Ius feudale Alamannicum etiam ſeparatim cum notis eruditis *Ioann. Schilteri* Argent. 1697. 4. prodiit.

§. XXVII.

Hiſce itaque duobus ſpeculis, nimirum Saxonico & Sueuico omnis fere Germania a ſæculo XIII. ad XV. fuit gubernata *a*); & quamuis, introducto in fora Germaniæ iure Canonico & Iuſtinianeo, vſus horum ſpeculorum etiam fuerit imminutus: attamen circa ſæculum XV. Sueuici iuris auctoritatem nondum fuiſſe ſublatam, *Ioann. Philipp. Datt. b*) *Ioann. Schilter c*) & *Ioann. Nicolaus Hertius d*) docent, variaque ſimul exempla, vbi in negotiis etiam publicis principes ad illud prouocarunt, allegant.

a) Quod ex artic. V. §. 2. Aureæ Bullæ potiſſimum probatur vid. Dn. *Griebneri* diſſ de terris Iur. Saxon. *b*) Lib. IV. de Pace Imp. publ. c. 1. n. 121. *c*) in præf. Iur. Feud. Alem. præmiſſa. *d*) in diſſ. de Conſult. LL. & iudiciis §. XV.

CAP. VII.

DE IVRIBVS CIVITATVM GERMANIAE STATVTARIIS, vulgo Stadt-Recht/ Willkühr.

§. I.

NOn parum autem iura Germanica aucta fuerunt, poſteaquam ſæculo XII. & potiſſimum XIII. ac XIV. ſpeciales Germaniæ ciuitates & prouinciæ, quaſi æmulatione quadam incitatæ, legum ſcribendarum

darum studium aggressæ sunt. Ab hoc enim tempore tanta Legum Germanicarum tam prouincialium, quam municipalium innotuit multitudo, vt hodie nulla sit Germaniæ regio, & in ea nulla ciuitas nullumque oppidum, quod non singulare aliquod & proprium ius habeat.

§. II.

In ciuitatum iura, Stadt-Recht *a*), Weichbild / *b*) & Willkühr *c*) dicta, Ius Lubecense, das Lübische Recht / eminet, cuius origines quidam ad *Friderici Barbarossæ*, alii ad *Alberti* Ducis de Bardewick, alii tamen rectius ad *Henrici Leonis* Ducis Brunsuicensis ætatem referunt, illudque a *Friderico* I. a. 1188. & *Friderico* II. Imperatoribus a. 1220. confirmatum esse, statuunt *d*).

a) Vnde artic. 1. Sächs. Weichb. dicitur: Marck-Recht ist dieses / daß die Marck-Leute hievor bey den alten gezeiten unter einander gesetzet haben von ihr selbs Willkühr. *b*) de origine vocis Weichbild vid. *Gryphiander* de Weich. Saxon. c. 73. *Schottelius* de quibusdam sing. iur. German. c. 9. & *Hoffmann.* in Spec. coniect. polit. p. 127. *c*) siue Köhre vid. diploma apud *Lambecium* Rer. Hamb. Lib. II. p. 75. & auctoris Gedancken von Teutschen Stadt- und Land-Recht p. 30. *d*) vid. *Hoffmann.* in Spec. Coniect. Polit. p. 138. & Dn. *Struuius* in Hist. Iur. Germ. p. 499.

§. III.

Henricus enim *Leo*, Dux Bauariæ & Saxoniæ, sicuti ciuitatis Lubecensis auctor fuit, & ex Sosatia, florentissima olim Westphaliæ ciuitate, non solum colonias Lubecam deduxit, sed etiam Lubecensibus iura Susatica *a*) dedit.

a) Probatur hoc ex *Arnold. Lubec.* Lib. II. cap. 35. vbi de Lubecensibus, cum vrbs illorum a *Friderico* I. caperetur, ait: *Verum, priusquam ei ciuitatem aperuissent, exierunt ad eum rogantes, vt libertatem ciuitatis, quam a Duce traditam habuerant, & iustitias, quas in priuilegiis scriptis habebant, secundum iura Susa-*

Sosatiæ possiderent, & quamuis *Conring.* de O. I. G. cap. 28. *Lambecius* Lib. I. orig. Hamburg. n. 98. & *Bangertus* in notis ad Arnoldum pro *Sosatiæ* legere velint *Holsatiæ*, attamen vulgatam *Arnoldi* lectionem rectius *Ioann. Moller* in Isag. ad Hist. Cherson. Cimbr. P. I. c. 15. & Illustr. *Leibnitius* in not. ad Arnoldum defendunt.

§. IV.

Accesserunt deinde iuri Lubecensi statuta *a*) famosissimæ ciuitatis Wisbyensis in Gothlandia sitæ, & multa ex recessibus Hanseaticis *b*), quæ nimirum ad ius nauticum pertinent: & ex hisce ius Lubecense, prout hodie editum extat, enatum fuit.

a) LL. Wisbyenses cum aliis Gothlandicis LL. *Ioann. Hadorf* Holm. 1689. edidit. v. *Hoffmann* in Spec. Coniect. Polit. p. 140. *b*) de hisce recessibus vid. *Werlhof* Spec. III. Iur. Germ. enucl. *Lunig* Contin. IV. P. II. des Reichs-archius conferri merentur.

§. V.

Sicuti autem maxima iuris Lubecensis in Pomerania, Holsatia, Borussia, Liuonia & terris Megapolitanis erat auctoritas, adeo, vt plurimis locis Lubecam appellationes fierent; ita etiam petentibus quibusdam harum prouinciarum ciuitatibus illud, antea ob MSCtorum dissensiones valde diuersum, publica auctoritate, *Ioanne Lüdingbausen*, Consule, *Calixto Schein*, Syndico, & *Gottschalco de Stiren*, Senatore, a. 1582. collectum & a. 1586. *a*) publici iuris per *Ioannem Balbornium* factum est *b*).

a) Eodem anno *Ioachim Kollius* Hamburgi Ius Lubec. publicauit, sed priuata auctoritate illud editum est & in quibusdam a Balhorniana editione discrepat. *b*) commentario Ius Lubec. *Dau. Meuius* anno 1642. f. nec non *Ioann. Sibrand*, cuius comment. a. *Stryckio* in diss. de collisione nauium §. 6. citatur, illustrarunt, ab iniquitate vero illud *Götze* in diss. de æquitate Iuris Lubec. & *Amsel* in diss. Hand muß Hand wahren liberarunt.

§. VI.

§. VI.

Præter ius Lubecense sæculo XIII. etiam alia iura statutaria & municipalia innotuerunt & in scripturam sunt redacta: inter quæ maximæ auctoritatis fuisse iura Coloniensia & Aquisgranensia, exinde, quod ad illud Ius Weichbildicum Magdeburgense Art. 1. *a*), ad hoc vero Glossa Polonica ad illum articul. 1. prouocet, patet.

a) Ibi: Marck-Recht ist dieses/ daß die Marck-Leute hievor bey den alten Gezeiten untereinander gesetzet haben/ von ir selbs Wilkühr (von alter Gewohnheit) nach Carolus Recht/ als die von Cöllen über Rein ꝛc.

§. VII.

Et quamuis fabulosum sit, quod de *Carolo* articulo 1. *Iuris Weichb. Magdeb.* statutum reperitur, attamen iam sæculo XIII. ius Coloniensium extitisse famamque aliquam habuisse, ex priuilegio, ciuitati Coloniensi ab *Henrico* Coloniensium Archiepiscopo a. 1229. concesso & a *Friderico* II. Imperatore a. 1242. confirmato *a*), satis probatur.

a) Quod Dn. *Lunig* in Reichs-Archiu. P. spec. IV. Contin. p. 341. exhibet.

§. VIII.

Inter vetustissimas & maxime celebres Germaniæ ciuitatum leges, etiam municipales Brunsuicensium leges ab *Ottone* I. Duce huic ciuitati datæ & a *Friderico* II. Imperatore a. 1232. confirmatæ *a*), merito referuntur; quippe quæ non solum quamplurima antiquarum Germaniæ consuetudinum vestigia in se continent *b*), sed etiam ab aliis Saxoniæ inferioris ciuitatibus ad dubiarum caussarum decisionem adhibitæ fuerunt *c*).

a) Quas ex MSCto illustris *Leibnitius* eruit & T. III. script. Brunsu. p. 434. inseruit: Titulus Codicis harum LL. hic est: Dudt ist dat erste Brunswicksche Stadt-Recht/ dat von hartigen Otten bewilliget unde von

Kayser Friedderich bestediget ist a. 1232. Dutt Stadt-recht wieset upp Keiser Otten; de den gilden Ohre Gilde gegeven hefft / dat ist hartigen Otten Vater Bruder geweßt. *b*) quæ Dn. *Hoffmann.* in Spec. Coni. pag. 153. recenset. *c*) vti *Ioann. Dauth* de testam. n. 8. scribit.

§. IX.

Circa idem tempus, nimirum a. 1292. *Adolphus*, *Gerhard*, *Ioann. Heinricus* & *Heinricus*, Holsatiæ comites Hamburgensibus iuris municipalis, vulgo *Kœhre* dicti, condendi eiusdemque abrogandi & corrigendi potestatem dederunt *a*), qui etiam repudiato iure Magdeburgensium Weichbildico, quo antea usi erant *b*), statuta sua collegerunt & libro ciuitatis inscripserunt.

a) Verba diplomatis, quod apud *Lambecium* Lib. II. Orig. Hamburg. n. 471. & *Lunigium* in Reichs-Archiu. Contin. IV. extat, hæc sunt: *Concedimus etiam & donamus ius tale, quod vulgo Kœhre dicitur. Statuta mandare & edicta promulgare secundum placitum eorum pro vtilitate & necessitate ciuitatis prædicta &c.* *b*) v. *Lambecius* l. c. 477.

§. X.

Eodem modo anno 1300. *Otto Strenuus* Dux Saxoniæ *Ottonis Pueri* nepos ciuitati Cellensi non solum leges scriptas dedit, sed etiam præter illas leges vsum Iuris Brunsuicensis illi concessit *a*), quæ Leges quamuis breuissimæ sint, & numerum XXVIII. non excedant *b*), multa tamen singularia in se continent *c*).

a) Hæc enim verba LL. Cellensibus apud *Leibnitium* T. III. Script. Brunsu p. 483. in fine adiecta reperiuntur: Boven dit bescrevene Recht / dat we Hertoghe Otto usen Borgheren von Tzelle beseghert hebben ghegheven / so gheve we en al Brunsuickisch Recht / swat ses bevraghen moghen alse ses bedhorven. *b*) prodiit hoc ius Cellense correctum Cellis 1717. 4. *c*) vid. Dn. *Hoffmann.* in Specim. p. 155.

§. XI.

§. XI.

Pari ratione ciuitas Bremensis sibi circa a. 1303. Leges municipales condidit, illasque ex concessione Comitum Oldenburgensium a vicina Oldenburgensi ciuitate recepit, quarum principium teste *Gryphiandro a*) hoc fuisse dicitur: Düse Wilkühr und dessen Sattunge de scholen unsers Heren Recht nicht mindern.

a) De Weichb. Sax. c. 77.

§. XII.

Nec minus celebres fuerunt Leges municipales ciuitatum Luneburgensis & Goslariensis, quas, ex MSCto erutas, Tomo III. *a*) scriptorum Brunsu. illustris *Leibnitius* inseruit. De illarum ætate non certo constat *b*), has vero a. 1390. totius amplissimi senatus omniumque tribuum suffragio in ordinem certumque Codicem esse redactas, *Heineccius c*) testatur.

a) Et quidem Luneburgenses p. 754. Goslar. vero pag. 484. *b*) vid. *Hoffmann.* in Specim. Coniect. Polit. p. 158. *c*) Lib. IV. Antiquit. Goslar. p. 362.

§. XIII.

Præter recensita iura Ciuitatum municipalia non minus vetustæ sunt Leges Friburgenses, Friburgo ciuitati imperiali a *Bertholdo* IV. Zæringiæ duce a. 1170. teste *Guillimanno a*) datæ. Leges Northusanæ & Augustanæ a *Rudolpho* I. imperatore confirmatæ. Spirenses, a *Ludonico Bauaro* & Nordlingenses a *Friderico* III. imperatore datæ & confirmatæ, de quibus *Ioannes Nicolaus Hertius b*), *Christian Godfried Hoffmann c*) & Dn. *Struuius* fuse tractarunt *d*).

a) Lib. III. De reb. Heluet. c. 9. *b*) de Consult. LL. & iudic. §. 25. *c*) In Spec. Coniect. Polit. Sect. V. *d*) in Histor. Iur. Germ. §. 27.

§. XIV.

Taceo iam recentiora ciuitatum Germaniæ iura

 statu-

ſtatutaria, quæ, ſi ſint præter ius commune, nulla principis confirmatione indigent, modo acceſſerit omnium ciuium conſenſus vel vere & ſigillatim, vel repræſentatiue per Tribunos plebis: quod ſi vero ſtatuta ſint contra ius commune, tunc non aliter, quam ſi a principe fuerint confirmata, valent *a*).

a) L. vlt. ʃ. *de Colleg. Carpz.* Reſponſ. 48. & illuſtr. *Berger* in Oec. iur. p. 12.

CAP. VIII.

DE IVRIBVS STATVVM IMPERII PROVINCIALIBVS, Landes-Ordnungen und *Constitutionen*.

§. I.

Sicuti Ordines imperii Romano-Germanici ab antiquis temporibus ſuperioritate territoriali ſunt gauiſi *a*), ita etiam vi ſuperioritatis territorialis a ſæculo XIII. legislatoriam exercuerunt poteſtatem, & non ſolum ciuitatibus iura municipalia confirmarunt, ſed etiam vniuerſales quasdam leges, Land-Recht/ Landes-Ordnungen/ Landes-Conſtitutionen dictas, in prouinciis ſuis condiderunt.

a) vid. *Hertii* de origine & incrementis ſpec. Germ. Rerumpublicarum & de Super. Territoriali. *Gœbelii* diſſ. de Iuribus ſtatuum imperii Maieſtaticis & *Cocceius* in Iur. Publ. prudent. c. 15. & 43.

§. II.

Et quamuis multi, Leges Principum imperii prouinciales confirmatione Cæſaris indigere, exiſtiment *a*) nec exempla ſæculi XIV. XV. & XVI. deſint, vbi confirmatio ab Imperatore fuit petita; attamen hanc confirmationem ex libera voluntate a ſtatibus imperii fuiſſe adhibitam, illosque vi legislatoriæ poteſtatis ſibi competentis, etiam absque Impera-

pera-

peratoris confirmatione, leges condere posse, solide *Ludolph Hugo b)*, *Ioann. Nicolaus Hertius c)*, *Ehrenfried Meyer d)*, *Christian Thomasius e)* & *Ioann. Wilhelm Gœbel f)* monstrarunt.

a) vt *Besoldus* de lib. iur. ciu. cap. 9. & *Vulteius* qui Consilio Marpurg. 54. n. 26. & 27. non quidem hoc necessarium esse, consultius tamen ac utilius, si consensus Cæsaris adhibeatur, conf. Dn. *Westphal* de corruptæ iurisprudentiæ origine & medela §. 20. & sequ. *b*) De statu Reg. German. *c*) de Superiorit. Territ. *d*) in diss. *de Potestate statuum legislatoria*. *e*) in diss. *de Statuum imperii potestate legisl. contra ius commun.* *f*) in diss. *de Iuribus procerum Imp. Maiestaticis.*

§. III.

Non solum autem ordines imperii præter ius commune sed etiam contra illud *a*) Leges prouinciales condere possunt, & quamuis hoc quoad Recessus imperii, quippe qui per modum pacti ordines imperii obligant, multis, in primis si Recessus clausula *a*) derogatoria sint muniri, dubium videatur *b*); attamen rectius ab aliis etiam perillustri *Bergero c*) quoad illa recessuum capita, quæ non ad statum imperii publicum, sed singulorum territoriorum & subditos vnius status pertinent, affirmatur.

a) Quos *Hertius* de Superior. territ. §. 26. allegat. *b*) vt *Werlhof.* de Iure patrio spec. 11. *Thomasio* in diss. de Potestate statuum Imperii legisl. contra ius comm. & *Engelbrecht.* in spec. 1. de genuinis decisionum font. in terris Brunsu. p. 53. *c*) qui hanc regulam in œconomia iuris p. 35. ponit: *Quoties est lis inter subditos eiusdem status, toties lex, Recessibus Imperii contraria, valet: quoties autem statui cum alio statu, aut alterutrius subditis, vel vtriusque subditis inter se est controuersia, toties non valet.*

§. IV.

Vtrum vero Recessus imperii, in primis si clausula derogatoria & cassatoria sint muniti, Legibus

statuum prouincialibus derogent? maior dubitatio oritur. Sunt enim, vt *Vitriarius a*), qui simpliciter hanc quaestionem affirmant, & , nequidem protestationem status imperii ad conseruationem iuris prouincialis sufficere statuunt: alii contra contendunt *b*), tum demum Recessus imperii derogare legibus statuum prouincialibus, si princeps, Recessum recipere nolens, protestatus fuerit.

a) Lib. III. iur. publ. c. 17. §. 7. *b*) quos *Vitriarius* Lib. III. c. 16. §. 6. citat.

§. V.

Si itaque nostram licet aperire sententiam, distinguendum esse, vtrum Recessus Imperii regimen totius imperii, an vero administrationem singulorum territoriorum & caussas mere priuatas concernant, censemus, & in priori casu illos legibus prouincialibus simpliciter derogare, in posteriori vero casu non aeque, ac superfluam statuum esse protestationem, quia a nemine in libero iuris territorialis & sic etiam potestatis legislatoriae exercitio, sub quocunque etiam praetextu fiat, turbari possunt, statuimus *a*).

a) vid. Auctoris Gedancken von Teutschen Stadt- und Land-Recht §. 27.

§. VI.

Et in hac possessione vel quasi iuris statuendi contra iura imperii antiqua & recentia Serenissima Domus Saxonica prae ceteris imperii ordinibus semper fuit, nullosque Recessus imperii, iuri suo prouinciali contrarios, vnquam recepit: Hinc, quamuis *Carolus* V. in Recessu Wormatiensi de a. 1521, quod fratrum filii cum fratribus defuncti iure repraesentationis succedere debeant, statuisset, clausulamque: Und euch einige Gewohnheit / noch anders / so darwider seyn möchte / nicht hindern lässet / Recessui adiecisset; attamen Serenissimi Duces Saxonici hunc Recessum in suis territoriis non solum non receperunt, sed etiam

con-

consuetudinem suam, Recessui contrariam, expressa Constitutione *a*) firmarunt.

a) Quod *Augustus* Saxon. Elect. Part. III. Const. XIIX. §. wir wollen aber mit diesen Gesetze ꝛc. fecit. conf. *Andreæ Hombergii* Responsum iur. XII.

§. VII.

Imo, si Serenissima Domus Saxonica in Constitutiones Imperii nonnunquam consensit, specialia saluatoria, daß die Verwilligung dem Hause Sachsen an ihren Freyheiten / Gebrauch und Herkomen unschädlich seyn solte / ab Imperatoribus accepit. Exemplo esse poterit saluatorium, quod *Maximilianus* I. a. 1512. Serenissimæ huic Domui pro conseruatione iuris prouincialis & statutarii propter ordinationem Cameralem dedit *a*).

a) Qod doctissimus *Müllerus* Part. III. des eröffneten Staats-Cabinets pag. 24. inseruit. vid. *Auctoris* Gedancken von Deutschen Stadt und Land-Recht §. 23.

§. VIII.

Inter vetustissimas itaque leges Germaniæ prouinciales ius Bauaricum, a *Ludouico Bauaro* ceterisque Bauariæ ducibus a. 1346. collectum & publicatum *a*), primum locum occupat. Hoc deinceps *Maximilianus* I. Dux Bauariæ a. 1616. auxit, eiusque epitomen *Sebastian Kraybser* edidit *b*).

a) Codicem hunc Iuris Prouinc. Bauarici *Lambecius* Lib. II. Bibl. Vindebonensis cap. 8. pag. 834. exhibuit.
b) Ingolst. 1660. 8.

§. IX.

Eodem sæculo, nimirum a. 1397. *Leopoldus* Dux Austriæ & Comes Tyrolensis leges comitatus Tyrolensis prouinciales ad statuum prouincialium instantiam, teste *Wigulæo Hundio a*) restaurauit adauxitque.

a) in Metropoli Salisb. T. I. p. 450.

§. X.

§. X.

Habuit etiam antiquissimas suas leges Austria, Landes-brauch dictas, quæ multa singularia, v. g. exclusionem ascendentium a successione ab intestato, in se continuerunt, quamuis, successu temporis illa esse correcta, nec hodie inter leges Austriacas *a*) amplius comparere, negandum non sit.

a) Codex Iuris Austriaci de a. 1190. T. IV. Miscellan. Reliqu. MSSct. Dn. *de Ludwig* occurrit. Recentiora iura Austriaca apud *Weingarten* in fasciculo diuersorum iurium Norimberg. 1690. f. & in Codice Austriaco, qui Viennæ 1704. f. prodiit, reperiuntur.

§. XI.

Possent etiam huc referri antiquissimæ Brabanticorum Ducum constitutiones, circa a. 1312. latæ *a*), nec non Ius Iuticum *b*), a *Waldemaro* II. Danorum Rege ex antiquissimis veterum Germaniæ populorum legibus collectum, & sub *Christiano* IV. Danorum Rege in nouam dialectum translatum. Sed cum Brabantia extra Imperii Germanici fines sit sita, Iutia vero iam dudum Germanici iuris esse desierit; merito hæc iura ex corpore iuris Germanici excludimus.

a) Quas *Herm. Conringius* de orig. iur. German. cap. 28. memorat. *b*) quod in Codice, das Jütische Lowbock dicto, continetur vid. *Vogtii* diss. in leges Iuticas de homicidio.

§. XII.

Ad recentiora quod attinet tempora, tot sunt iura prouincialia, quot diuersa Germaniæ territoria, ad quæ cognoscenda *Henrici Gieseberti Iustinianus Harmonicus a*) facit, quippe in quo ad singulas Iustinianearum Institutionum paragraphos iura Germaniæ prouincialia & statutaria allegantur.

a) Lubec. 1652. 4. edit.

§. XIII.

§. XIII.

Omnibus hisce recentioribus iuribus Germaniæ prouincialibus palmam Ius Saxonicum tam Electorale, quam Ducale, facile præripit. Illud originem suam debet *Augusto* Electori Saxoniæ, quippe qui ICtis Vitebergensibus & Lipsiensibus, *Ioanni* nimirum *Schneidewino*, *Matthæo Wesenbecio* & *Iacobo Thomingio*, vt præcipuas iuris Saxonici controuersias examinarent & deciderent, negotium dedit.

§. XIV.

Inde ortæ sunt Consultationes Constitutionum Saxonicarum *a*), nec non Constitutiones *Augusti* Electoris *b*). Quibus deinde diuersorum Electorum Constitutiones, Decisiones, Ordinationes *c*) & Resolutiones grauaminum, Erledigungen derer Landes-gebrechen / *d*) accesserunt, quæ coniunctim sub Titulo: *Corpus iuris Saxonici* prodierunt *e*).

a) Quorum T. I. & II. a. 1600. T. III. a. 1608. f. prodiit. *b*) ad quas *Benedictus Carpzouius* Definitiones suas scripsit. *d*) vt ordinatio Process. Sax. *Ioann. Georg.* I. Elect. de a. 1621. quæ multis in locis emendata a. 1724. edita fuit. *e*) Dresdæ a. 1670. f. quod Corpus Iuris Saxon. Electoralis multis Constitutionibus & rescriptis auctum sub Tit. *Codex Augusteus* cura *Lunigii* Lipsiæ 1725. II. T. f. publicam lucem adspexit.

§. XV.

Ad Ducale Ius Saxonicum nostrum pertinent Johann Friedrich des Mittlern / Johann Wilhelm und Johann Friedrichs Policey-Ordnung / *a*) Hertzog Ernsts Gothaische Land-Gericht und Policey-Ordnung *b*). Fürstl. Sächs. Altenburgische Landes-Gerichts- und Proceß-Ordnung *c*). Hertzog Johann Wilhelms Eysenachis. und Jenaische Gerichts und Executions-Ordnung: *d*) nec non des Fürstl. Sächs. gemeinen Hoffgerichts zu Jena erneuerte und verbesserte Ordnung *e*) ꝛc.

a) Ienæ a. 1589. *b*) Gothæ a. 1633. & 67. 4. *c*) Altenburg. 1704 & 1705. in 4. coniunctim edit. *d*) Ienæ 1702. 4. *e*) de a. 1653.

§. XVI.

§. XVI.

Sicuti autem Germania nostra per multa secula moribus fuit gubernata: ita quamplurima in diuersis Germaniae prouinciis supersunt iura singularia. Sic in terris Brunsuicensibus, Würtenbergicis & Palatinis receptum est ius, coelibum demortuorum bona occupandi & in publicum redigendi, quod Hagenstolziatus, das Hagenstolzen-Recht a) adpellari solet.

a) vid. *Schottelius* de singul. quibusdam iur. Germ. cap. 1. *Wernheri* differt. de iure Hagenstolziatus Witteb. 1724. habita. & Dn. *Kressii* nec non de *Ludwig*, de Iure Hagenstolziatus, scripta.

§. XVII.

Huc etiam ius obstagii, das Leistungs-Recht / vel das Einlager / das Einreiten / referimus, quo debitor vel eius fideiussor, se, si certo tempore pecunia non fuerit soluta, aut contractus adimpletus, in certum locum esse venturum, neque inde, nisi pecunia soluta vel contractu adimpleto, discessurum, pacto promittit. Quod ius, licet publicis imperii legibus a) fuerit reprobatum; attamen in Holsatia adhuc hodie viget b).

a) Nimirum Reform. Polit. *Rudolphi* II. de a. 1577. b) vid. de hoc iure obstagii Dn. *Muller* Part. III. des eröffneten Staats-Cabin. c. 1.

§. XVIII.

Taceo nunc alia iura Germaniae singularia, nimirum Haupt-Fall / Bauermiethe / Haupt-Recht / todte Hand-Ehrmede / Baulebungs-Recht / Zehnd-Gau-Au-Gast-Schillings-Schuppffen-Kutscher-Strandrecht / Haverey und Bodmerey / de quibus *Iustus Georg Schöttelius* a) Dn. *Ioann. Peter de Ludwig* b) & *Ferdinand. Christoph. Harprecht* c) ex professo tractarunt.

a) De singularibus quibusdam & antiquis in Germ. iuribus & obseruatis Francof. & Lipf. 1671. & 1702. 8. b) De Iure Clientelari Germanorum Halae 1717. 4. c) de Iure mortuario in bonis defuncti hominis proprij Tubing. 1718. 4.

CAP.

CAP. IX.

DE RECESSIBVS IMPERII, Reichs-Abschieden.

§. I.

QVamuis, teste *Tacito* a) antiquissimæ Germaniæ gentes suos iam habuerint conuentus, inque illis principes & iudices elegerint, ac decreta quædam confecerint; attamen particulares illos gentis alicuius inter Germanos, non Germanorum omnium conuentus & decreta fuisse, nemo est, qui non intelligit.

a) Cap. XI. de Mor. Germ.

§. II.

Quæ cum ita sint, Recessuum imperii origo non tam a particularibus hisce gentium Germanicarum conuentibus, quam potius a publicis Comitiis, sub Imperatoribus Carolingicæ stirpis habitis, est repetenda; hisce enim vniuersa Germania interfuit, illorumque decreta pro legibus agnouit a).

a) vid. Annales Franc. (a *Lambecio* Lib. II. Bibl. Cæs. c. 5. publicati) ad a. 802.

§. III.

Sunt autem Recessus Imperii, die Reichs-Abschiede, Reichs-Satzungen/ Reichs-Ordnungen/ leges siue constitutiones imperii vniuersales, mutuo Imperatoris & statuum consensu de negotiis, imperium concernentibus, constitutæ & promulgatæ a).

a) vid. *Mauricius* de Recess. Imp. §. 6. & Dn. *Struu.* in Synt. iur. Publ. c. 6. §. 32.

§. IV.

Dicuntur hæ leges imperii vniuersales Recessus, ex eo, quod circa discessum statuum a Comitiis concludantur & promulgentur; Vnde etiam communiter hæc formula Recessibus adiici solet: daß dieses der Abschied / womit die Stände von einander geschieden.

§. V.

Antiquis temporibus Recessus Imperii Latino idiomate conscripti fuerunt, quales *Goldastus* quamplurimos collectioni suae constitutionum Imperialium *a*) inseruit; sed Goldastinos Recessus non omnes esse genuinos, eruditi iam dudum obseruarunt.

a) Quae Francof. 1613. f. prodiit.

§. VI.

Primus Recessus imperii Germanico idiomate sub *Friderico* II. Imperatore a. 1236. in Curia Moguntina multis videtur conscriptus *a*); sed cum omnes historici hanc Curiam Moguntinam ad a. 1235. referant, accuratiores de veritate huius Recessus merito dubitant *b*).

a) Qui apud *Goldastum* P. II. der Reichs-Satzungen p. 17. extat. *b*) vid. *Conring*. c. 27. & L. B. *de Lyncker* de Idiomate Imper.

§. VII.

Si itaque dicendum quod res est, tempus, quo Recessus imperii idiomate patrio conscribi coeperunt, certo determinari non potest *a*); licet enim *Auentinus b*), *Crusius c*), *Goldastus d*) aliique *Rudolphum* I. Imperatorem, *vt post haec omnia acta publica lingua Germanica conscriberentur*, constituisse, scribant; attamen, hanc *Rudolphi* legem, aut non extitisse, aut desuetudine sublatam fuisse, non absque ratione *Ericus Mauricius e*) statuit.

a) Licet, saeculo XV. & XVI. omnes fere Recessus imperii lingua patria conscriptos esse, negandum non sit. *b*) Lib. VII. *c*) Lib. III. Annal. Sueu. P. I. c. I. *d*) qui summam Rudolphinae constitutionis T. II. Const. Imp. pag. 311. exhibet. *e*) de Recess. Imperii §. 39.

§. VIII.

Omnes autem constitutiones imperii, communi imperatoris & ordinum consensu latae, etiam Aurea Bulla, Pax publica, Religiosa & Profana &c. Re-

cessus dicuntur: licet quædam sint Constitutiones, quæ speciali nomine Recessus Imperii dicantur, v. g. Recessus Nouissimus de a. 1654.

§. IX.

Recessus Imperii sunt vel vniuersales, vel particulares; illi in comitiis generalibus, ad quæ omnes status conuocantur, concipiuntur; hi sunt vel Recessus deputatorum, Reichs-Deputations-Abschiede/ qui in Comitiis deputatorum concluduntur; vel Recessus Circulorum Crays-Abschiede/ qui in conuentibus circularibus perficiuntur.

§. X.

Vniversales Recessus imperii iterum sunt vel primarii, Haupt-Abschiede/ vel secundarii, Neben-Abschiede/ qui primariis Recessibus tanquam articuli secreti subiiciuntur, atque in Archiuo Moguntino asseruantur a).

a) Quales *Eric. Mauricius* de Recess. Imper. §. 13. Dn. *Struuius* in Syntag. Iur. Publ. c. 6. §. 34. allegant.

§. XI.

Locum quoque inter Imperii Recessus inueniunt Recessus visitationum, die Visitations-Abschiede/ qui in conuentu Imperatoris & statuum nonnullorum deputatorum fiunt. Quales sunt Recessus Visitat. de a. 1531. & 1553.

§. XII.

Vltimus Recessus Imperii est de a. 1654. nouissimus exinde dictus, qui accuratiorem exinde meretur lectionem, quod multa quoad ciuilem processum in illo fuerint statuta & immutata. Commentariis hunc Recessum nouissimum *Ioann. Wolfgang Textor*, *Vlricus Obrechtus* & *Paullus Gambsius* illustrarunt.

§. XIII.

Et hi Recessus omnes Imperii subiectos, tam immediatos, quam mediatos, non solum quoad ea, quæ regimen publicum, sed etiam quæ negotia priuatorum concernunt, ceu leges vniuersales obligant,

nisi quoad negotia priuata aliud quid in legibus & statutis huius vel illius prouinciæ decisum reperiatur.

§. XIV.

Primus hos Recessus imperii *Peter Stach* collegit & a. 1527. Spiræ sub Tit Alle und jede des Reichs-Ordnungen/ sampt der gulden Bull und Abschieden rc. aus Befehl Kayserl. Majest. Stadthalters und Regiments im H. Reich zusammen gelesen edidit. Quam editionem secutæ sunt Moguntinæ de a. 1548. 1552. 1559. 1567. 1599. 1607. 1614. 1615. 1621. 1642. & 1660. Sed, partim imperfectas esse has Recessuum editiones, partim multis illas scatere vitiis, *Ericus Mauricius a*) docuit.

a) de Recess. Imper. §. 36. & 37.

§. XV.

Recessus Imperii etiam a prima origine colligere *Melchior Goldastus* tentauit, tomosque tres Constitutionum Imperialium edidit; sed non solum mancam esse hanc collectionem, sed etiam multas dubiæ admodum fidei continere constitutiones, accuratiores iamdudum animaduerterunt.

§. XVI.

Tandem noua Recessuum Imperii ab anno 1356. ad annum 1654. publicatorum Francofurti ad Mœnum 1720. f. prodiit editio, cui Aurea Bulla, Constitutio Criminalis Carolina, & Pax profana sunt additæ. Sed & hanc editionem non ab omnibus mendis & vitiis esse immunem, eruditi merito dolent, vtque Leges imperii publicæ accuratius in posterum edantur, mecum optant.

FINIS.

INDEX

INDEX
AUCTORUM ET RERUM.

A.

Abbas Vrspergensis Matthildæ renouationem juris Justinianei in Italia falso tribuit, 337.

Abrogatio legum quid? 62.

Accursius Franc. ICtus quando vixerit? 356. glossas antecessorum collegit, 357. an Græcas literas nouerit? *ibid.* laudes, 358. filii ejus, 362.

Accursiana schola, vid. *Schola.*

L. *Acilius* in LL. XII. Tabull. commentatus est, 47.

Actiones formularum nomine olim venerunt, 55. origo actionis de tigno juncto, 44. finium regundorum, 45. de arboribus cædendis, 45. de aqua pluuia arcenda, 45. noxalis, 46. rei uxoriæ, 52. albi corrupti, 80. non omnibus diebus actiones institui potuere, 58.

Actus legitimi quinam tales dicti? 56. 57. cum legum actionibus confundi non debent, 56. differentiæ actuum legitimorum & legis actionum, 57.

Ædiles Edicta sua proposuerunt, 86. ad ius honorarium eorum edicta pertinent, 86. plebeii, 86. Curules, 86. Cereales, 87. Ædiles Coloniarum & municipiorum, *ibid.*

Ælius S. ICtus LL. XII. Tabull. commentator, 47. formularum & notarum diuulgator, 58. liber eius tripartita inscriptus, 58. maximus orator dicitur, 108. ab eo ius Ælianum dictum fuit, 58.

Æmilius Macer ICtus, quando vixerit? 128. scriptis clarus fuit, *ibid.*

Africanus ICtus, Scholæ Sabinianæ addictus, 117.

Agathias de rebus Iustiniani Libb. scripsit, 173. 177.

Agobardus Episc. Lugd. librum ad *Ludouicum Pium* scripsit, aliumque aduersus legem *Gundobaldi*, qui inter Opera eiusdem a *Baluzio* edita reperiuntur, 332.

Agylæus Henr. Haloandri Nouellarum versionem emendauit, 285. Latinam versionem Nouellarum *Leonis* edidit, 216.

Alaricus Wisi-Gothorum Rex, Breuiarium iuris Romani facere iussit, 69.

Album Prætoris, 80. actio albi corrupti, *ibid.*

Alciatus Andr. de præscri-

ptione V. pedum scripsit, 45. *Iustinianum* rudem fuisse putat, 178. primus elegantiores litteras cum studio iuris iunxit, 371. cuias fuerit? 377. vbi docuerit & quænam scripta reliquerit? 373. librum Paradoxorum scripsit, cui *Angelus a S. Iosephus* ICtus miles se opposuit, 373.
Alemannus Nicol. Genealogiam *Iustiniani* exhibet, 177. *Procopii ἀνέκδοτα* edidit, 184. quinam eius aduersarii fuerint? 184.
ab *Alexandro Alexander* Genialium dierum libros scripsit, 370.
ab *Almelouen Theodorus Janson.* præfationem Fastis consularibus præmisit, 262.
Alphenus Varus ICtus, Epicureæ sectæ deditus, cuias fuerit & quænam scripta reliquerit? 110. *Brenckmannus* vitam eius descripsit; *Everard* vero *Otto* Alphenum ab iniuriis vindicatum promisit, *ibid.*
Alteserra Ant. Dadin. Tryphonini Libros XXIX. Disputationum collegit, 125. rerum Aquitanicarum libros conscripsit, 173.
Alvarottus Iac. ICtus ex schola Bartolina, & maximus iuris feudalis interpres, 370.
Alysius Diss. de vita & scriptis *Tertulliani* ICti edidit, 123.
Amerpachius Vitus Capitularia regum Francorum collegit, 428.
Ἀναντιπρόσωπον quid? 6.
Ancus Martius Rex Romanorum paucas LL. tulit, 31. cum iuris fecialium auctor fuerit, *ibid.*
Anicia gens, an ex ea *Iustinianus* descenderit? 177.
Annales Francici LL. *Caroli M.* mentionem faciunt, 424.
Anonymus quidam Dissert. de origine & progressu iuris ciuilis edidit, 213.
Ansegisus Abbas Capitularia Regum Francorum collegit, quæ collectio publicam auctoritatem accepit, 428.
Antinomia, an detur in iure nostro? 209. an in Codice repetitæ prælectionis? 262. Conciliatores LL. obstantium, 210. regulæ conciliationis, 211. non facilior est conciliatio legum obstantium in Codice quam *π*. 215. Inscriptiones legum ad antinomias tollendas faciunt, *ibid.* *Iacobi Labitti* index commendatur, 216.
Antiquitates Romanæ, illarum in iure usus, 11. scriptores antiquitatum Rom. antiqui, 11. recentiores, 12. Thesauri antiquitat. Rom. 13.
Antoninus Marcus tutelarem Prætorem constituit, 78.

Appius Claudius libellum de legis actionibus composuit, 58. 108. an literæ *R* auctor sit? 108.
Aquilius Gallus Aquilianæ stipulationis auctor, 109. huius ICti vitam *Joann. Strauchius* descripsit, *ibid.*
Ardizonus, ICtus ex schola Accursiana, 363.
Aristo Titus, ICtus Proculianæ sectæ addictus, 119. ob antiquitatum peritiam commendatur, 11.
Armenius, Imperator Orientis, constitutiones quasdam edidit, 306.
d'*Asti. Donato Antonio* T. 2. dell' Uso e Autorita' della Ragion ciuile nelle provincie dell' Imperio Occidentale dal diche furone inondate da' barbarismo a Lothario II. edidit, 172.
Atticus de LL. Romanorum scripsit, 68.
Attilicinus ICtus, Proculianæ sectæ addictus, 119.
Auctor eröffnete Gedancken von Teutschen Stadt- und Land-Recht scripsit, 25. Prolus. de ICtis erciscundis siue Miscellionibus, 44. 87. 120. 121. 124. Diss. de conditione si non nupserit, ultimis voluntatibus adiecta, edidit, 67. de retrotractionibus veterum ICtorum, quorum fragmenta in Digestis supersunt, prolusionem Academicam edidit, 105. diss. de Codice Theodosiano habuit, 160. 171. 258. De utilitate inscriptionum Legum in π. prolusionem scripsit, 219. De sectis & controuersiis Glossatorum tractauit, 266. 345.
Auctor consultationis de pactis, quisnam fuerit, & qui illum ediderint? 170.
Averanius Iosephus ICtus, Leges Censorias non esse leges proprie sic dictas docuit, 61. interpretationes iurid. scripsit, 82. 135.
Augustinus Anton. Emendationes iuris ciuilis scripsit, 7. 9 fragmenta LL. XII. TT. collegit, 47. Leges Regias illustrauit, 33. librum de SCtis & LL. scripsit, 68. 100. scholarum Sabinianæ & Proculeianæ seriem exhibet, 114. *Modestini* LL. collegit, 217. discrepantiam editionis π. Florentinæ & Haloandrinæ monstrauit, 224. *Iuliani* epitomen Nouellarum edidit, 281. Constitutionum, quæ in Codice desunt, Græcam interpretationem diuulgauit, 297. cuias fuerit? 375. eius merita in iure ciuili, 375. in iure canonico, *ibid.*
Augustus post *Iulii Cæsaris* mortem omnem auctoritatem accepit, 88. sub illo adhuc LL. veteri ritu sunt roga-

rogatæ, 99. ICtis publicam de iure respondendi dedit auctoritatem, 113. quare hoc fecerit? *ibid.* in dubium hoc *Augusti* factum *Gothofredus* vocat, *ibid.* Constitutiones *Augustus* non edidit, 151.
Authentica duplicis sunt generis, 265. *Fridericorum I. & II ibid.* utrum authenticæ Fridericor. auctoritate legali gaudeant? 266. ætas & auctores reliquarum authenticarum, 266-269. numerus harum authenticarum, 269. vitia, *ibid.* collectores vitiorum, *ibid.* auctoritas authenticarum, 270. utrum illis fides habenda, si a Nouellis recedant? 370. 371. commentatores in Authenticas, 371.
Autumnus Bernhardus Censuram Gall. in ius ciuile Romanum scripsit, 207.
Azo ICtus ex schola Irneriana, 348. primus summam iuris edidit, 349.

B.

BAgarottus ICtus ex schola Irneriana & *Bulgari* sectator, 348.
Balbus Lucius ICtus Romanus, 109.
Balduini Iacobus, ICtus ex schola Irneriana & *Bulgari* sectator, 349.
Balduinus Franc. Romuli leges collegit, 30. LL. XII. TT. Commentariis suis illustrauit, 47. ad LL. quasdam commentatus est, 73. circa legem regiam errat, 89. edicta veterum Impp. de Christianis collegit, 147. Constantini Mirtam descripsit, cura Gundlingii recusam, *ibid.* Iurisprudentiam Mucianam collegit, 109. 127. 217. *Constantinum M.* edidit? 157. *Iustiniani* LL. collegit, 179. historiarum scientiam cum studio iuris coniunxit, 190, 376.
Baldus ICtus, *Bartoli* discipulus, 368. in præceptorem inhumanus fuit, 369. eius opera ubi prodierint? *ibid.* vitam eius *Pancirollus* & *Grauina* sistunt, *ibid.*
Baldi Angelus & *Petrus*, ICti ex schola Bartolina, 370.
Balsamon Theodorus collectionem LL. ecclesiasticarum ex corpore iuris Iustinianei instituit, 264.
Baluzius Stephanus Capitularia Legum Francorum edidit, 173. 430. 431.
Baro Eguinarius ICtus, Edicti Perpetui fragmenta colligere cœpit, 137. in schola Bituricensi docuit, 376.
Bartholinus de libris legendis

gendis

gendis scripsit, 9.
Bartolus ICtus cum *Francisco Accursio* contentionem habens Pisas consulendi MSCti Pisani causa legationem misit, 234. 235. scholæ Bartolinæ princeps, 366. in variis Italiæ scholis docuit & *Carolo IV.* Imp. a consiliis fuit, 367. multa scripta reliquit, *ibid.* magna auctoritate polluit, *ibid.* scriptores vitæ Bartolinæ, 368.
Basilicorum libri, *Leo* imperator illos primus edidit, 308. contenta Basilicorum, 309. 310. *Constantinus Porphyrogenneta* repetitam Basilicorum recensionem edidit, 309. quæ hodie superest, *ibid.* editores βασιλικῶν, 310-312. Synopsis βασιλικῶν, 318. editor, *ibid.* *Labbeus* obseruationes ad illam scripsit, *ibid.* aliam Synopsin *Attaliota* edidit, 319. nec non *Michaël Psellus* & *Tenedius*, 319. 320.
Basilius Macedo nouum iuris Græco-Romani corpus primus meditatus fuit, 307. varias edidit constitutiones, *ibid.* eclogam LL. scripsit, 307. 318. editiones huius eclogæ, 308.
Basinstochius ICtus, LL. XII. TT. commentariis illustrauit, 43.
Bassy Dominicus Commentario L. Decisiones illustrauit, 246.
Beck Caspar Achatius de Nouellis *Leonis* earumque vsu & auctoritate dissertationem habuit, 316. de Curiis Prouinc. Saxonicis scripsit, 415.
de *Bella Pertica Petrus*, ICtus ex schola Accursiana, 363.
de *Beluiso* ICtus ex schola Accursiana, 363.
Beneficium legis quid & quotuplex? 150. eius differentiam a priuilegiis *Cuiacius* docuit, *ibid.*
de *Berger Ioann. Henr.* Diss. de contranindicatione habuit, 95.
de *Berger Ioh. August.* Speculum Sueuicum, edidit, 452.
Bernhardus, Abbas Claræuallensis, de iure Romano parum benigne iudicat, 341.
Bertachinus Ioann. ICtus ex schola Bartolina, 370.
Bertrandus Ioann. *Aelium Marcianum* ICtum cum *Aelio* siue *Aurelio Marciano* confundit, 124. obscuritatem *Paulli* notat, 127. vitas ICtorum Romanorum scripsit, 131. Codicem Theodosianum edidit, 164.
Besoldus Christoph. vitam *Papiniani* scripsit, 125. it. de libris iuris ciuilis, 459.

Bess Guilielmus de ratione emendandi leges scripsit, 11. 107. 213.

Beyer Georg. tres centurias auctorum iuridicorum scripsit, 26.

Bibliotheque ancienne & moderne, 422.

Bignonius Hieronymus notas ad LL. Salicas concinnauit, 172.

Biographi veterum ICtorum Romanorum recensentur, 17. 131.

Bobius Vbertus ICtus ex schola Accursiana, 363.

a *Boeckelen Christian Otto*, de orationibus Principum scripsit, 93. successionem Sabinianorum & Proculeianorum in compendiosa tabella exhibet, 115. diuersos *Labeonis* & *Capitonis* mores notauit, 115. de diuersis veterum ICtorum familiis scripsit, 53. 120.

Boehmer Iustus Henning programma de philosophia ICtorum Stoica scripsit, 4.

Boërius Nicolaus Iuliani Nouellarum versionem primus in lucem protraxit, 281.

du *Boisiana* Bibliotheca, 16, 316.

Bologninus Ludouicus ICtus, Codices plures cum MSCto Florentino diligentissime contulit, 235.

Bonifidius Edimundus ius Orientale collegit, 324.

Bonizo vitam *Matthildis* conscripsit, 337.

Bonorum interdictio, formula interdictionis, 85.

Borgia Hieronymus Inuestigationum libros XX. edidit, 383.

Bassianus ICtus ex schola Irneriana, *Bulgari* sectator, 348.

Bouchardus Almericus scripta *Pauli* collegit, 126.

Branchu Balthasar veram lectionem LL. XII. Tabularum in obseruationum libris repraesentare voluit, 48.

Brandes de vera & simulata ICtorum philosophia scripsit, 3.

Breithaupt Ioann. Frider. Nouellarum Iustinianearum versionem meditatus fuit, 288.

Brenckmann. Henricus vitam *Alpheni Vari* scripsit, 110 *Modestini* librum περὶ εὑρημάτων edidit, 106, 129. Diss. de LL. inscriptionibus edidit, 17. 88. 105. 195. 215. Digesta ad exemplar Florentinum contulit & historiam huius MSCti edidit, 192. Pandectas iuris ciuilis auctoribus suis & libris restitutas edidit, 216. de Consulibus, quorum in Digestis fit mentio, epistolam scripsit, 261. editiones corporis iuris recenset, 289.

Breuiarium Alaricianum, quando

quando compositum? 168. per quem? 168. 169. ex quibus libris desumtum fuerit? 169. eius auctoritas, *ibid.* eius auctoritas sub Francis, 170.

Brissonius Barnabas selectas antiquitates edidit, 11. 45. 57. 371. formulas populi Rom. collegit, 59. commentarium in L. Iuliam de adulteriis scripsit, 66. orationes principum collegit, 93. decreta principum collegit, 149. cuias fuerit & quænam scripta ediderit? 381.

Brassæus Petrus indicem corporis iuris Glossati edidit, 362.

Brouweri Henrici Tr. de jure connubiorum *P. Burmannus* recudendum curauit, 13.

Brückner Guil. Hieron programma: de latinitate iuris an pura satisque probata sit? publicauit, 7. programma: utrum Iustinianus fuerit uxorius scripsit, 183. progr. de Accursianis & Alciateis edidit, 358.

Brummer Frider. de lege Cincia scripsit, 77. exercitationem de Scabinis medii æui scripsit, 415.

Brutus M. Ius ciuile libris VII. collegit, 53.

Budæus Guilielm. elegantiores literas ad ius ciuile adplicare cœpit, 373. ejus scripta ubi prodierint? *ibid.*

Buderus varias variorum orationes publicauit, 20. vitas ICtorum edidit, 374. 377.

Bulgarus ICtus, *Irnerii* discipulus, 343. nouæ sectæ princeps, 345. *Martini* adversarius & æmulus, 344. 345. eius asseclæ, 348. 349.

Burchardus Iac. Progr. quid causæ sit, cur humanitatis studiis maius a Batauis quam a Germanis statuatur pretium, edidit, 384.

Burgius Elect. 3. 104.

Burmann. Petr. Orationem in humanitatis studia habuit, 1. notas in *Petronium* edidit, 48. 118.

Butrigarius ICtus ex schola Accursiana, 363.

van *Bynckershoeck Cornel.* Præfationem obseruationibus suis præmisit, 10. 20. ad L. Rhodiam de iactu scripsit, 68. opusculum de cultu religionis peregrinæ apud veteres Romanos scripsit, 100. Librum singularem ad *L.* 40. *D. de reb. cred.* scripsit, 104. 150. Diss. de pactis stricti iuris contractibus in continenti adiectis edidit, 104. Ciceronem ICtum fuisse negauit, 112. lectionem §. 47. *L.* 2. *de Orig. iur.* defendit, 138. de religione peregrinorum scripsit, 147. de authenticis earumque auctoritate scripsit, 164. 266.

266. 267. contentionem cum *Pagenstechero* habuit, 267.

C.

Cabotius Vincentius LL. Disputat. euulgauit, 91.
Capella Bartholomaus celebris cautelarum scriptor, 370.
Cæsar Iulius numerum prætorum auxit, 77. iuris collectionem meditatus fuit, 175.
Caligula Imper. totum ICtorum ordinem abolere voluit, 114.
Calixtus Georg. cum *Nihusio* de restauratione iuris ciuilis litem habuit, 338.
Campianus M. August. de officio & potestate magistratuum Romanorum scripsit, 15.
Canonum collectores multa ex Codice Theodosiano in suas collectiones retulerunt, 174.
Capito Atteius Sabinianæ scholæ princeps, 114. eius mores, 115. 116.
Capitularia Regum Francorum, 424. illorum auctores, 425. unde ita dicta fuerint? *ibid.* differentia LL. & Capitularium, *ibid.* objectum Capitularium, 426. illorum auctoritas sub Francis, 427. collectores & editores capitularium, 428-430.
Carrio Ludouicus familiam *Papyrii* describit, 33.
Cascelius ICtus quisnam fuerit? 112.
Cassius Longinus Sabini discipulus, huiusque dogmatum tenax sectator, 116. de eo Norisius multa refert, 117.
Castellus Ioann. Baptista de L. Regia scripsit, 90.
Castrensis Paulus ICtus ex schola Bartolina, 369.
Catharinus Nicolaus Tribonianismos edere voluit, 208.
Cato M. Porcius in LL. XII. Tab. commentatus est, 47. ab eo Catoniana regula, 52. 108.
Celsus Iuuentius, pater & filius, Proculianæ sectæ addicti, 119. vitam illorum *Strauchius* descripsit, *ibid.* diuersus est a *Cornelio Celso* Medico, *ibid.*
Censor legem apud Romanos rogare non poterat, 61.
Censoria lex, unde ita dicatur? *ibid.*
Centumuiri, quinam fuerint? 84. centumuirale iudicium, *ibid.* centumuirales causæ, *ibid.*
Charonda Ludouicus leges Romanorum restitutas edidit, 64. verosimilium libros scripsit, 88. 139. scripta *Ulpiani* collegit, 128. corpus iur. ciu. edidit, 293.
Chifletius Claudius parum benigne de *Leone* Imperatore

re iudicat, 308. de terra & lege Salica scripsit, 418.
Chiflетius Ioann. Dissertationes Apologeticas edidit, 57. 180. Diss. de iuris utriusque architectis edidit, 132. vitam *Iustiniani* scripsit, 185. de Triboniano tractauit, 188.
Christius Ioann. Frid. Historiam legis Scatiniae edidit, 73.
Chronologia, huius in iure usus, 16.
Cicero insigne LL. XII. Tab. tribuit elogium, 3. *Trebatio* ICto Sectam Epicuream dissuadet, 4. studium etymologicum commendat, 5. rationem addiscendae iurisprudentiae subministrat, 16. libros de LL. scripsit, 68. centumuirales causas recenset, 84. plebeiorum Aedilium officium describit, 86. officium Aedil. Curul. describit, 87. utrum fuerit ICtus? 112. iuris collectionem meditatus fuit, 175.
Cinus ICtus ex schola Accursiana, 364.
Cirinus Andreas LL. regias collegit, 33.
Cironius Innocentius annum confectionis codicis Theodosiani non rite collocat, 160. de codice Theodosiano eiusque fatis tractauit, 165.
Ciuitas Romana initio sine iure certo vixit, 27.
Claudius Imp. duos praetores fideicommissarios constituit, 78.
Claudianum SCtum de filiisfamilias seipsos vendendos tradentibus, 96. de feminis seruili amore bachantibus, *ibid.*
Clemens Terentius ICtus, scholae Sabinianae addictus, 118.
Clericus Ioann. artem criticam edidit, 10. Bibliotheque ancienne & moderne edidit, 204.
Cliens, origo iuris patronatus, 101. solebant clientes a ICtis responsa petere, 102.
Coburgensis Ducatus terris iuris Sueuici annumeratur, 447.
Codex
Gregorianus & Hermogenianus, eius origo, 151. auctores, 151. 152. contenta, 155. ordo in hisce Codicibus seruatus, 156. publice hi Codices recepti fuerunt, *ibid.* fragmenta supersunt, *ibid.* editores horum fragmentorum, *ibid.* *Anianus* breuiarium horum Codicum fecit, *ibid.*
Theodosianus, auctor huius Codicis, 159. annus quo compilatus, 160. causa, cur hic Codex editus fuerit? *ibid.* adiutores & con-

confectores huius Codicis, 161. fontes, *ibid.* diuisio, 161. 162. ordo. 162. auctoritas, aeui, *ibid.* 163. a Wisi-Gothis depravatus fuit, *ibid.* *Sirmondus* appendicem huius Codicis edidit, 164. editores huius Codicis, *ibid.* historia huius Codicis, 165. auctoritas eius in Oriente, *ibid.* in Occidente, 167. sub Gothis, 168. sub Francis, 170. auctoritas eius apud clericos, 173. in Conciliis, 174

Iustinianeus, quando conditus? 189. ob quas caussas? *ibid.* reiectus iterum fuit, 190. historia huius Codicis, *ibid.*

Repetitae praelectionis, caussa confecti huius Codicis, 257. confectores eius, *ibid.* fontes & diuisio, 257. 258. vitia, 258. quasdam principum constitutiones peculiares continet, 259. quinam circa eas emendandas operam nauauerint? 259. inscriptiones & subscriptiones LL. Codicis, 259. 260. quid subscriptio post Consulatum indicet? 260. dies & menses LL. subiiciuntur, 261. quando hic Codex auctoritatem legalem acceperit? 262. cur Codex repetitae praelectionis dictus fuerit? *ibid.* utrum deroget ? 263. 264. auctoritas huius Codicis, 264. exemplaria eiusdem, *ibid.* varias Constitutiones *Cuiacius* & *Contius* huic Codici inseruerunt, 265. optima huius Codicis editio est *Contii*, *ibid.* in Graecum sermonem fuit versus, 297. huius versionis vestigia in Basilicis supersunt, *ibid.* *Hermopolita* argumenta breuia in Codicem scripsit, *ibid.* eius auctoritas in Occidente & inter clericos, 335.

Codicilli, eorum origo, 50. 52.

le *Cointe Carolus*, collectionis Capitularium *Ansegisi* anatomen exhibet, 428.

Golerus Parerga edidit, 122.

Collatio LL. Mosaicarum & Rom. quis illius auctor? 9. 166. quando auctor vixerit? 188. utilitas huius collationis, 167.

Collectio iuris, quinam illam ante Iustinianum meditati fuerint? 175.

Colomesius Paulus Galliam Orientalem scripsit, 324.

Colonia patricios patronos sibi elegerunt, 101.

Columbinus Ioann. ICtus ex schola Accursiana, 363.

Coniunctio, de necessaria coniunctione iuris Graeci cum iure Iustinianeo, 326.

Con-

Connanus Franc. circa legem Horatiam errat, 71. legem Regiam in Triboniani cerebro enatam esse statuit, 90.
Conradus II. Imp. LL. quasdam tulit, 434.
Conringius Herman, commentationem ad *L. un. C. de studiis liberal. Urb. Romæ* edidit, 130. communem opinionem de restauratione iuris ciuilis per *Lotharium II.* reiecit, 338-340. multosque alios in suum assensum pertraxit, 339. librum de Orig. Iur. Germanici edidit, 338. 424.
Constantinus Copronymus varias constitutiones edidit, 305.
Constantinus M. sub eo clari ICti extitere, 130. multas nouas Constitutiones edidit, 157. has *Franc. Balduinus* collegit, *ibid.* multæ LL. falso ei tribuuntur, 158. collectionem iuris meditatus fuit, 175.
Constantinus Porphyrogenneta repetitam Basilicorum recensionem edidit, 309. varias Constitutiones promulgauit, 324.
Constitutiones
Imperatoris Iustiniani ad confirmandum ius suum editæ, à iuris cultoribus sunt euoluendæ, 23.
Principum Romanorum quando ortæ? 138. falsam de illarum origine *Pomponius* adfert causam, 139. errant *Cuiacius* & *Hotomannus* circa originem harum Constitutionum, *ibid.* *Hadrianus* primus constitutiones edidit, *ibid.* species harum constitutionum, 141. sequ.
Imperatorum Græcorum, ad *Basilium Macedonem*, 304. a *Basilio* ad euersum Orientale imperium, 324. ineditæ Græcorum Impp. constitutiones, 325.
Consul legem rogare poterat, 61. prætores sunt dicti, 74.
Contius Antonius Disputationes scripsit, 8. successionem Sabinianorum & Proculeianorum in compendiosa tabula exhibet, 114. Codicem repetitæ prælect. edidit, 265. Corpus iuris ciu. edidit, 293.
Controuersiæ
Sabinianorum & Proculeianorum, 114.
Gosianorum & Bulgarianorum, 345. sequ.
Decretistarum & Legistarum, 352.
Corasius Ioann. ad *L. 2. ff. de O. I.* commentatus est, 23. legem Regiam falso a Romulo repetit, 89.
Corpus Iur. Ciu. editiones eius recensentur, 288. 294. editiones corporis iuris glossati recensentur, 361. 362.
Corradinus Petrus Marcellinus

nus vetus Latium edidit, 28. 108.
Coruinus Arnoldus Iustinianum Catholicum scripsit, 185.
a Costa Ianus ad Decretales commentatus est, 9. L. Regiam falso a *Romulo* repetit, 89. tractatum de origine iuris in Gallia scripsit, 173.
Cotelerius Ioannes Baptista, Monumenta ecclesiæ Græcæ edidit, 325.
Cotta Catellianus vitas Glossatorum descripsit, 365. 371.
Creditor, utrum Sectio creditorum LL. XII. Tab. fuerit permissa? 40. 43.
Crimen, de variis criminibus Tab. VII. LL. XII. Tab. actum fuit, 44-46.
Crispinus Annotationes ad LL. XII. Tabular. edidit, 48.
Critici studii in iurisprudentia usus, 10.
Cruces ICtorum quid sint? 209.
Cuiacius Iacobus Querelam inofficiosi L. Glicia introductam esse putat, 51. per mediam Iurisprudentiam L. Voconiam intelligit, 52. de lege regia non recte sentit, 89. SCtum *Apronianum* ad *Marci* tempora refert, 95. errat, dum *Ceruidium Scævolam* Muciorum gentilem fuisse statuit, 123. scripta *Pauli*, 128. *Vlpiani* collegit, *ibid.* circa originem constitutionum errat, 139. multa mandatorum capita explicat, 143. Codicem Theodosianum edidit, 166. multorum ICtorum dispersas in π. leges collegit, 418. Commentarium in Nouellas scripsit, 278. librum LX. βασιλικῶν edidit, 311. ex latericia iurisprudentia auream fecit, 377. cuias fuerit? *ibid.* ubi docuerit? 378. scripta ejus, *ibid.* 379. aduersarii eius, 379. 380.
Cumanus Raphaël, ICtus ex schola Bartolina, 370.
Cura, origo curæ legitimæ furiosorum & prodigorum moribus a *Paullo* adscribitur, 43. 44.
Curtius Iacobus Coniecturarum libros scripsit, 107. Latine *Theophili* paraphrasin vertit, 301.
Cyprian. Salom. Ernest. Catalogum Cod. MSCtorum Bibliothecæ Gothanæ edidit, 419.
Cyrillus κατ᾽ ἐπιτομὴν Digesta interpretatus est, 296.

D.

van DAle *Antonius* dissertationes ad antiquitates ex marmoribus explicandis publicauit, 31.
Davys Stephanus, Indicem tor-

corporis iuris Glossati edidit, 362.

Dausquius Claudius, eius orthographia ad explicationem LL. XII. Tab. facit, 49.

Decemuiri iuris condendi gratia sunt creati, 37. LL. XII. Tab. compilarunt, 37. 39. Graeci sermonis ignari & prudentia legislatoria parum instructi fuerunt, 39. quinam Decemuiri stlitibus iudicandis fuerint? 83.

Decisiones quinquaginta post editum priorem Codicem sunt promulgatae, 239. controversias ICtorum dirimunt, *ibid.* quibus annis fuerint promulgatae? 240. numerus harum decisionum est incertus, 241. 242. catalogus L. decisionum, 242. 243. differentiae decisionum & constitutionum, 243. 244. character harum decisionum internus, 244. 245. externus, 245. collectio harum decisionum, *ibid.* in Codicem repetitae praelectionis sunt relatae, 246. utrum ππ. derogent? *ibid* commentatores in quinquaginta decisiones, *ibid.* quinam historiam earum concinnaverint? 247

Decretum principis, quid fuerit? 149. quomodo principes inter litigantes cognouerint? 149. multa decreta in ππ reperiuntur, *ibid.* Paullus ICtus talium decretorum sex libros composuit, *ibid.* Brissonius decreta collegit, *ibid.*

Decretistae, quinam dicti? 354. horum controversiae cum legistis, 354. 355. 356.

Delrio Antonius Anti-Sabinum edere promisit, 7. ad *L.* 18. *C. de Transact.* scripsit, 212.

Depositum, quaenam poena in dolosum depositarium LL. XII. Tab. fuerit statuta? 43.

Derogatio legis quid? 62.

Desmares Franc. Iuliani Nouellarum versionem edidit, 281.

Diaconus Petrus, notas iuridicas collegit, 59.

Dictator leges rogare poterat, 60.

Dies erant vel fasti vel nefasti vel intercisi, 56.

Diffidatio, quid fuerit? 438. 439. quomodo denunciata? 439. etiam inter homines infimae sortis in usu fuit, 440. imperatores diffidationibus modum praescripserunt, *ibid.* per pacem publicam diffidationes sunt sublatae, 441.

Digesta, a quibusnam confecta fuerint? 191. denominatio, *ibid.* *Triboniani* opera potissimum confecta fuerunt, 193. ad mandatum *Iustiniani*, *ibid.* quid confectores praestiterint?

194. index digestis præmissus, *ibid.* an ad ordinem Edicti perpetui fuerint composita? 195. ordo, 196. intra triennium sunt composita, *ibid.* confirmatio, *ibid.* utrum institutionibus derogent? 196. 197. prohibitiones, quas imperator *n.* annectit, 197. quot libros, titulos & LL. digesta contineant? 199. 200. quot versus? 200. quid per versus intelligatur? *ibid.* Græca in digestis, 201. diuisio *n.* 201-203. de ea variorum DD. coniecturæ, 203. 204. historia, 204. reprehensores digestorum, 205-208. quæ merito in Digestorum editionibus reprehendantur? 208. de Digestorum editionibus, 220. *sequ.* Digesta *a Thalilæo* in Græcum idioma sunt translata, 297. multa ex hac versione in Basilica sunt relata, 296. alii Græci Digestorum interpretes, *ibid.*

Dinus Rossanus, ICtus ex schola Accursiana, 363.

Disputatio Fori, eius origo, 49. 106, exempla disputationum, 52.

Dodwellus sub Hadriano Edictum perpetuum collectum esse statuit, 137.

Donatio inter virum & uxorem, origo prohibitæ donationis, 52.

Donellus Hugo, ICtus ex schola Cuiaciana, 377. ambitioni maxime deditus, & ob id quoque a *Mich. Hospitalio* notatus, 377

Dorotheus Digesta per modum indicis interpretatus est, 297.

Dositheus constitutiones *Hadriani* collegit, 140. eius editores, *ibid.* fragmentum regularum ex veteri ICto nobis seruauit, *ibid.*

Douiatius Ioann. Enarrationes in responsa ICtorum naturalia, 4. historiam iuris ciuilis Romanorum scripsit, 24. ad §. 2. *L. de Aed.* diss. scripsit, 251. *Theophili* paraphrasin edidit, 303.

Duiersema Petrus Coniecturas scripsit, 5. 6. *Noodtium* reprehendit, 223.

Drackenborch orationem, de utilitate, quæ ex humanioribus litteris in omne doctrinarum genus redundar, recitauit, 1.

Duarenus Franc. Disputationes anniuersarias edidit, 6. 105. obscuritatem *Paulli* notauit, 127. ex schola Cuiaciana fuit, 376.

Ducker Carolus Andreas, de latinitate ICtorum scripsit, 7.

E.

E.

EBrææ linguæ utilitas, 9.
van Eck Cornelius, de usu poëtices in jurisprudentia duas orationes recitauit, 10. orationem de *Capitone & Labeone* habuit, 115. orationem de religione & pietate veterum ICtorum recitauit, 4. putat veteres ICtos theologos fuisse, 171. orat. de præstantia & necessitate iuris ciuilis habuit, 405.

Edictum

Prætoris, distinctio inter Edictum vrbicum & prouinciale, 77. lex improprie dicitur, 80. edicta in albo proponebantur, *ibid.* quotuplicia fuerint? 81. quando perpetua edicta facta fuerint? *ibid.* tempore Ciceronis edicta maximæ fuerunt auctoritatis, *ibid.* utrum post L. Corneliam prætores ab antecessorum edictis recedere potuerint? 81, 82. incertam edicta reddiderunt iurisprudentiam, 82. quinam ex veteribus edicta interpretati sint? *ibid.* ex recentioribus? *ibid.*

Aedilium, ad ius honorarium pertinuit, 86. frequens horum edictorum in iure mentio, 87. *Strauchius* dissertationes Aedilitias edidit, *ibid.* quænam ex Aedilitio edicto in ius Romanum sint relata? *ibid.* etiam in prouinciis a municipalibus ædilibus obseruabatur, *ibid.* edicta Curulium *Gajus* & *Iulius Paullus* interpretati sunt, *ibid.*

Perpetuum a *Saluio Iuliano* ICto fuit collectum, 132. 133. *Didius Iulianus* in edicto condendo multa sui arbitrii fecit, 134. Romani edictum perpetuum magni fecerunt, 135. 136. *Iustinianus* etiam illud magni fecit, 136. *Seuerus* illud abolere non voluit, 137. quinam fragmenta illius ediderint? 137. 138. quinam huius edicti historiam delinearint? 138.

Prouinciale, ad exemplum edicti P. est collectum, 137. eius memoriam *Gajus* ICtus conseruauit, *ibid.*

Principis quid & quotuplex? 141. mittebantur ad magistratus, *ibid.* hi publico programmate illa proponebant, 141. 142. Edictorum generalium auctoritas, 142. specialium auctoritas, *ibid.* in iis diei & consulis adjectione opus erat, *ibid.* sed hoc a *Iustiniano* sublatum, *ibid.* Edicta XIII. *Iustiniani*, 286, 287.

Eichel Ioann., animaduersiones in *Procopium* scripsit, 184.

184. *Procopii* fidem labefactare cœpit, *ibid.*
Elenus Hieron. orationem, quibus studiis intendere debeat, qui bonam operam Iurisprudentiæ nauare volet, scripsit, 3. it. Exercitationes ad ius ciuile, 3. 209.
Emancipatio, eius origo, 43.
Epicuraeorum secta Romæ frequens, 4.
Epistola principis, quid fuerit & eius differentia a rescripto, 148.
Erasmus Roterodamus Adagia edidit, 6.
Erciscundi ICti, quinam tales dicti? 121. facile mutabant suam sententiam, *ibid.*
Ernstius, de vera & simulata ICtorum philosophia scripsit, 3.
Εὑρηματικά, siue cautiones ICtorum, 106.
Eustathius, ICtus de temporum interuallis librum scripsit, 456.

F.

Faber Semestria scripsit, 6. Coniecturarum libros edidit, 59. 383.
Fabricius Ioann. Albertus Bibliographiam antiquam edidit, 39. præcipuas Corporis iuris ciuilis editiones recensuit, 289. *Suaresii* notitiam Basilicorum Bibliothecæ Græcæ inseruit, 313.
Fabrottus Carl. Hannibal, Theophili paraphrasin edidit, 301. opus Basilikῶν edidit, 317. pro usu iurisprudentiæ Romano-Græcæ pugnauit, 227.
Fasciculus IV. nouæ rariorum librorum collectionis, de *Taurellis* patre & filio agit, 236.
Fasti consulares, eorum usus in iure Romano, 15. in Codice repetitæ prælectionis, 262. scriptores fastorum, 15. 16.
Fauorinus philosophus cum *Sexto Cæcilio* ICto de obscuritate LL. XII. Tab. disputat, 40.
Faust- und *Kolbenrecht*, hoc in Germania per aliquot sæcula viguit, 437 quid denotet? 438. personæ & causæ iudicii duellici, *ibid.* modus in hoc judicio obseruatus, *ibid.* pontifices iudicium duellicum abrogare voluerunt, 439. per Constitutiones Imperatorum & principum est sublatum, 439-441.
Ferandus Aduensis Explicationes iuris edidit, 5. 20. 203. 249.
Ferox Vrsejus, de eius ætate *Perrenonius* scripsit, 119.
Ferretus Aemilius elegantiora studia tractauit, 374. eius

scripta ab ipsius discipulis edita, 374. non confundendus cum *Peretto*, *ibid.* eius vitam *Helenus Ribittus* conscripsit, *ibid.*

Flauianum ius quodnam fuerit? 58.

Flodoardus Historiam Rhemensem scripsit, 172.

Florentinio Franc. Maria vitam *Mathildis* recensuit, 337.

Florentinum v. MSCtum, dicitur etiam Pisanum, 226. eius collatio antinomiis tollendis inseruit, 212. quæ in ea obseruanda sint? *ibid.* huius vitia, & quinam ea detexerint? 213. ubi & quando inuentum fuerit? 222. quando Pisas fuerit translatum? 227. quando Florentiam? 228. ætas huius MSCti, *ibid.* an Iustiniani exemplar fuerit? *ibid.* an ex hoc MSCto omnia exemplaria manarint? 229. 231. duobus voluminibus constat, 231. 232. eius scriptura, 232. de ea *Christ. Vlrici Grupen.* agit, *ibid.* vitia, *ibid.* ordo quorundam titulorum in hoc MSCto fuit perturbatus, 233. falsæ correctiones in hoc MSCto, *ibid.* auctoritas huius MSCti, 233. 234. 235. quinam illud inspexerint? 235. 236. quinam illud ediderint? 237. 238. auctoritas editionis Florentinæ, 238. 239.

Foerster. Val. Guil. de iuris interpretatione scripsit, 2. 8. 9. 19. lectiones succisiuas edidit, 5. 167. Tr. de ICtorum vitis, qui in Pomponio memorantur, edidit, 131.

Folieta Vbertus de philosophiæ & iuris ciuilis inter se comparatione librum edidit, 3. & alium de linguæ Latinæ usu & præstantia? 5.

Fontaninus Iustus Antiquitates Hortæ edidit, 48. 88. 229.

Formula, origo formularum apud Romanos, 54. formula rei vindicationis, 55. variarunt interdum, *ibid.* patricii nouas excogitarunt formulas, 58. formulæ actionum sunt sublatæ, 59. formulas Romanorum *Brissonius* collegit, 59. formulæ apud Francos in iudiciis usitatæ, 171.

Fornerius Guilielmus Selectiones edidit, 40. 55.

Fornerius Radulphus res quotidianas scripsit, 5. 29. 37. 56. 101. 199.

Fragmenta XII. Tab. quænam falso decemuiris tribuantur? 48.

Franci seculo sexto Galliam occuparunt, 140. deuictis gentibus proprias LL. reliquerunt, 171. leges Romanas magno in pretio habuerunt, 170.

Freherus Parerga, 3. 9.88. Decisiones Areopagiticas edidit, 4.
Fridericus I. Imp. summo in pretio ius ciuile habuit, 352. ob quam causam? 353. 354. quasdam LL. tulit, 434. 435.
Fridericus II. Imp. LL. tulit, 436.
Furtum per lancem & litium conceptum quid? 42. scripta huc pertinentia, *ibid.*

G.

GAggii Angeli, Doctorum Pontificii icil. & Caesarei iuris origenes & dotes indicavit, 341.
Gajus ICtus, integrum LL. XII. Tabb. sensum commentariis suis inseruit, 47. cuias fuerit? 122. Institutionum libros scripsit, *ibid.* qui Sec. XI. adhuc integriores hodiernis extitere, 187. a Gothis maxime interpolati sunt, 249. rerum quotidianarum libros edidit, 122.
Galuanus M. Aurelius de usufructu tract. edidit, 53. 107.
Gaudentius Paganinus Orat. de eruditione cum doctrina conjungenda habuit, 19. de caussis immutatae iurisprudentiae orationem habuit, 157. pro Iustiniano Imp. expostulationem edidit, 176. 183. de Iustinianei seculi moribus scripsit, 180.
Gellius Noctes Atticas scripsit, 5. 135. 175. 198.
Gemeine Rechte, quid nomine communis iuris in constitutionibus intelligatur? 403.
Gentilis Albericus dialogos de iuris interpretibus scripsit, 20. 358.
Gentilis Scipio, Originum librum singularem scripsit, 5, Parerga edidit, 6. 8 9. ad Orationem *D. Marci* scripsit, 93.
Gerdesius Philipp. Balthasar, Exercitat. de norma iudicandi leges feudales in Germania scripsit, 392.
Germani ante seculum V. moribus non LL. vixerunt, 413. judicia sub diu habuerunt, 414. processus inter illos non fuit prolixus & sumtuosus, 414. 415. omnem iuris memoriam post Varianam cladem sustulerunt, 416. seculo V. leges scriptas acceperunt, 416. de statu iurisprudentiae Germanicae sub Imperatoribus Saxonicis, Sueuicis & Francicis, 434. bellicae Germani fuerunt indolis & ius per aliquot secula in viribus habuerunt, 437.
Giornali de Litterati d'Italia, 259.
Giphanius Hubertus ad Libb.

C. commentatus est, 59.
Glossatores
Iuris Romani, eorum næui historici, 19. 20. multa Pontifices in condendo iure canonico ex iisdem depromserunt, 351. laudantur, 357. *Albericus Gentilis* Glossatores defendit, 358.
Iuris Græci, 316. editiones harum glossarum, 317. glossæ MSCtæ, 317. 318.
Glossa iuris Iustinianei, quando cœperit? 356. unde nomen habeat? *ibid.* auctoritas, 358. 359. an hodie pro ciuiliter mortua habenda sit? 360. corporis iuris Glossati editiones recensentur, 361. duos huius corporis habemus indices, 362.
Goldastus Melchior, Constitutiones imperiales collegit, 424. Speculum Sueuicum edidit, 451. collegit Recessus Imperii? 466. 468.
Goltzius Hubertus Fastos Magistratuum & Triumphorum Romanorum edidit, 15.
Gordonius Franc. Marsius Prætermissa edidit, 105.
Gothi Italiam & Galliam occupant, 168. deuictis gentibus LL. suas non obtrudunt, *ibid.*
Gothofredus Dionysius epitomen Nouellarum ad ordinem Codicis adaptauit, 278. corpus iuris ciuilis edidit, 294. *Theophili* paraphrasin edidit, 303. cuias fuerit? 383.
Gothofredus Iacobus Differt. ad L. Quisquis C. *ad L. Iul. Majest.* scripsit, 21. fragmenta LL. XII. Tabb. edidit, 48. L. Iuliam repetundarum commentario illustrauit, 66. nec non L. Iuliam de maritandis ordinibus, *ibid.* ὑπόμνημα de L. Rhodia scripsit, 68. fragmenta Edicti perpetui edidit, 137. fragmenta Codd. Gregoriani & Hermogeniani edidit, 156. Codicem Theodosianum commentariis illustrauit, 144. 164. historiam Codici Theodos. præmisit, 164. cuias fuerit? 383.
Goueani de lege Hortensia sententia reiicitur, 71. ingenio fuit felici, 374.
Græcia petentibus Romanis leges dedit, 36.
Græcorum prudentiam legislatoriam prætores, consules & imperatores Romani æmulantur, 37.
Grauius Ioann. Georg. Orationem pro litteris dixit, 1. thesaurum antiquitatum Romanarum edidit, 13.
Grauina Ian. Vinc. LL. XII. Tabb. commentario illustrauit, 48. catalogum LL. Roman. originibus suis inseruit, 64. de SCtis

egit, 100. orationem de iurisprudentia recitauit, 2.
Gregorius, Codicis Gregoriani auctor, 151. 152. quando vixerit? 151. an *Gregorianus* dictus fuerit? 152. utrum ethnicus fuerit? 154. quasnam constitutiones Codici suo inseruerit? 155.
Groenewegen Simon de LL. abrogatis & inusitatis scripsit, 207.
Groningius Ioann. de naeuis corporis iuris scripsit, 206.
Gronouius Iacob. Thesaurum antiquitatum Graecarum edidit, 39. notas ad Tacitum scripsit, 153.
Gronouius Ioann. Frider. Orat. de L. regia habuit, 89.
Gronouius Laur. Theodor. Emendationes π. ad exemplar Florentinum edidit, 192. 237.
Grotius Guil. circa nomen *Aelii Marciani*, ICti errat, 124. vitas ICtorum Rom. scripsit, 131.
Grupe Christian. Vlricus tract. de uxore Romana edidit, 28. *tr. quod melius sit virginem ducere quam viduam scripsit, & in eo de virgine Florentina siue MSCto Florentino tractauit, 232.
Gundling Nicol. Hieron. Ludouici Malquytii tract. de vera non simulata ICtorum philosophia recudendum curauit, 3. *Freheri* Decisiones Areopagiticas, 4. it. Gundlingiana edidit, 8. 42. 43. 201. 434. LL. Censorias non esse leges proprie sic dictas monstrat, 61. singularia ad L. Iuliam Maiestatis edidit, 66. *Trebatii* ICti defensionem peculiari diss. in se suscepit, 111.

H.

Hadrianus Imp. consilium condendi Edicti P. coepit, 82. plurima circa LL. notauit, 132. *Saluio Iuliano* colligendi Praetorum Edicta negotium dedit, *ibid.* curam eius ordinandae iurisprudentiae *Bottereau* descripsit, 132 an prouinciale Edictum sub hoc Imperatore collectum fuerit? 137.
Habnius Henricus, de usu chronologiae in iure orationem habuit, 16. 36. 123.
Haloander Gregorius criminationibus *Vallae* & *Sabini* respondere voluit, 7. quisnam fuerit? 221. ab eo Haloandrina π. editio nomen habet, 223. 291. utrum *Haloander* MSCtum Florentinum inspexerit? 223. discrepantes Haloandrinae & Florentinae editiones, 224. laudes editionis Haloandr. 225. vitia, *ibid.* variae editiones, 226.

Nouellas

Nouellas *Iustiniani* Latine reddit, 284. Corpus iur. ciu. edidit, 291. primus libros Basilicorum indicauit, 310.
Hamberger Laurentius Andr. de utilitate humaniorum litterarum in iurisprudentia egit, 2. diss. de Edicto P. edidit, 135. 138. sub *Antoninorum* imperio Edictum Prouinciale esse conditum, monstrauit, 137. 138.
Harduinus Acta Conciliorum edidit, 180.
Harmenopulus, Promptuarium iuris Græci edidit, 187. 320. contenta huius Promptuarii, 320. 321. editores illius, 321.
Harprecht de iure mortuario in bonis defuncti hominis proprii scripsit, 464.
Harprecht ab Harprechtstein Tr. cui tit. Speculi Sueuici & præsertim iuris Feud. Alemannici in foris Vicariatus Sueuo-Franconico-Palatini non usus modernus edidit, 447.
Hasaus Iac. Diss. de Beryto habuit, 130.
Hattestedius Ioann. Saxonius Glossatorum labores prædicat, 358.
Heineccius Ioann. Gottlieb præfationem nouæ Obseruationum *Bynckershoeckii* editioni præmisit, 10. Commentationem ad L. Iuliam & Papiam edidit, 21. syntagma eius Antiquit. Roman. commendatur, 21. 29. 253. querelam inofficiosi L. Glicia introductam esse statuit, 52. de media iurisprudentia Romanorum formularia scripsit, 54. solennitates, quæ a Romanis in legum latione fueruut adhibitæ, explicat, 62. L. Iuliam de maritandis ordinibus illustrauit, 66. ritum condendorum SCtorum describit, 93. commentarium ad L. Papiam Poppæam scripsit, 182. nouam operum *Cuiacii* editionem promisit, 381.
Henelii Nicolai Discursus: quomodo futurus ICtus variarum linguarum, scientiarum & artium doctrina recte sit instituendus, 2. vitas veterum ICtorum descripsit, 131.
*Henneberg*iæ Principatus iura Sueuica seruat, 447.
Heraldus Desiderius de auctoritate rerum iudicatarum scripsit, 29.
Hermodorus Exul Ephesinus partim LL. XII. Tabb. auctor, partim interpres fuit, 39. in illius honorem statua fuit erecta, *ibid.*
Hermogenes Hermogeniani Codicis auctor, 152. sequ. quando vixerit? 154. 155. an ethnicus fuerit? 154.
Herold Ioann. Basilius, LL. veterum Germanorum col-

collegit, 424.
Heruetus Gentianus sex Basilicorum libros edidit, 310.
Heuman Parerga critica publicauit, 10.
Historia
Romana, eius in studio iuris utilitas, 19. scriptores, qui de coniunctione historiae cum iurisprudentia tractarunt, 20.
Iuris Romani, quomodo diuidatur? 20. de historia iuris Romani specialissima, 21. scriptores historiae specialissimae, *ibid.* scriptores iuris Romani historiae veteris, 21. 22. recentiores, 23. 24.
Iuris Graci, eius scriptores, 24.
Iuris Germanici, 25. eius scriptores, *ibid.* historia LL. Germanicarum, 431.
Iuris Saxonici, eius scriptores, 25.
Hoffmann Aproniani SCti originem ad tempora *Marci* refert, 95. catalogum SCtorum exhibet, 100. de LL. Germanorum vet. scripsit, 424. Historiam iuris Romani edidit, 24.
Homberg Andreas responsa iuris confecit, 461.
Hombergii zu Vach Ioann. Frider. nouam Nouellarum versionem edidit, 206. Diss. ad Nou. XII. Marpurgi ventilauit, 286. nouam Nou. I. versionem commentario illustratam edidit, 286.
Hortensia gens quaenam fuerit? 71. *Hortensia* lex, 71.
Hostilia legis auctor quisnam fuerit? 65.
Hottomannus Franciscus, per mediam iurisprudentiam L. Voconiam intelligit, 53. obseruationes iuris scripsit, 57. catalogum LL. antiquarum scripsit, 64. L. Gliciam non agnoscit, 65. de L. regia erronee iudicat, 89. vitas ICtorum Romanorum scripsit, 131. circa originem Constit. Imperial. errat, 139. vitam *Iustiniani* conscripsit, 185. Anti-Tribonianum edidit, 188. 205. *Cuiacii* aduersarius fuit, 379. cuias fuerit, & quaenam scripta reliquerit? 381.
Huber Vlricus Eunoniam Romanam scripsit, 207.
Huber Zacharias Dissertationes Philologicas & Iuridicas edidit, 31.
Hugolinus ICtus, loco X. collationis libros feudorum Nouellis subiecit, 277.
Husmannus Franciscus Paradoxa ad L. Falcidiam scripsit, 73.

I.

IAnus Dan. Frid. obseru. de odio veterum Germanorum in caussarum patronos scripsit, 416.
Iason Maynus ICtus, ex schola Bartolina, 370. eius opera ubi prodierint? *ibid.*
Idacianum chronicon naeuo laborat, 159.
Iensius Ioannes ferculum litterarium edidit, 31.
ICti
Romani LL. XII. Tabb. interpretati sunt, 49. 104. disputatio illorum, *ibid.* in interpretandis LL. XII. Tabb. magis legislatores quam interpretes egerunt, 49. 50. Legis actiones excogitarunt, 57. origo ICtorum, 100. quando coeperint de iure respondere? 102. responsa sua non solum medio in foro sed & domi dabant, *ibid.* se se inuicem consulere solebant, 102. 103. iudicibus absentes, quid iuris esset, scribebant, *ibid.* rationes ciuiles populo clam habebant, *ibid.* cautiones & consilia contra legum subtilitatem clientibus dabant, 105. 106. ex principiis generalioribus speciales regulas deduxerunt, 106. aliorum scripta vel illustrarunt vel correxerunt, 107. eorum dissensus iudici liberiorem iudicandi potestatem dabat, 113. modestia horum ICtorum, 104. saepius formula: NON VIDERI utebantur, *ibid.* quinam ICti dicantur veteres? 107. illorum responsa libera Republ. auctoritatem iuris non habuerunt, 112. quinam erciscundi dicti? 121. facile sententiam suam retractabant, *ibid.* quando respondere desierint? 129. Antecessores dicti, 130. eorum fragmenta diligenter perlustranda, 131. in emittendis Constitutionibus a Caesaribus in consilium fuere adhibiti, 141. 144. Vid. *Responsa* prudentum.
Graeci natiuam iurisprudentiae Romanae dignitatem restituere coeperunt, 372.
Belgae humaniores litteras cum iuris ciuilis studio coniunxerunt, 384.
Germani elegantiores literas cum iurisprudentia coniunxerunt & coniungunt, 384. 385.
Index ICtorum π. praefixus utrum Graecus an Latinus fuerit? 194. imperfectus est, *ibid.* quot ICtos contineat? 194.
Index LL. omnium, quae in

in *w*. reperiuntur, a Labitto conscriptus, 216.

Infortiatum, *infartum*, *infarcitum*, *insertum* Digestum, unde ita dictum fuerit? 203.

Inscriptiones, earum utilitas in iure, 14.

Inscriptiones Legum, ad antinomias in digestis tollendas faciunt, 215. 216. laudatur *Labitti* index, 216. laudantur illi, qui LL. in Digestis dispersas ope inscriptionum collegerunt, 217. 218. auctores, qui de inscriptionibus Legum scripserunt, 219.

Institutiones Iustinianea, Instituta ab aliis dicuntur, 247. quando & quem in finem fuerint composita? 248. quinam composuerint? *ibid.* diuisio earum, 249. fontes, 249. 250. 251, plures peculiares *Iustiniani* constitutiones continent codicibus suis non insertas, 251. 252. quid in illis reprehendatur, quid laudetur? 252. 235. quando publicatae fuerint? 255. utrum priores, an posteriores Pandectis, vel coaetaneae sint? 255. 256. harum editiones, 256.

Interpretatio prudentum, eius origo, 49. quaenam vim legis obtinuerit, 51. iuris species, quae ex illa profluxerunt, 51. varie appellatur, 52. per illam iurisprudentia Romana non multum profecit, 53.

Iosephus Augustus ICtus, Miles Antiparadoxa iuris ciuilis edidit, 373.

Journal des Savans, 132.

Irnerius ICtus, utrum authenticarum sit auctor? 260. eius defensores, 270. primus auditorium iuris Bononiae aperuit, 361. cuias fuerit? 342. breuia scholia in ius ciuile scripsit, *ibid.* barbaram Nouellarum versionem in forum recepit, 343. DD. iuris non creauit, *ibid.* eius discipuli, *ibid.* inter illas duae Sectae ortae sunt, 344. 345.

Isingk Orationem de vinculo inter literas humaniores & iurisprudentiam dixit, 2.

Iudex Pedaneus, a Praetore dabatur eique formula praescribebatur, 82. a partibus recusari poterat, *ibid.*

Iudicium

Romanorum, eius historia a iuris cultori non est negligenda, 17. scriptores huc pertinentes, *ibid.*

Camerale, duo in imperio fuerunt summa tribunalia *Palentia* dicta, 397. etiam iudicium *Aulicum*, *ibid.* *Austregale*, *ibid.* quando iudicium *Camerale* instauratum fuerit? 398-400.

Duellicum vid. Faust- und Kolben-Recht.

Iuliani nomen apud Romanos plures habuerunt ICti, 133.
Iulianus Saluius, Scholæ Sabinianæ addictus, 117. non Proculeianæ, uti Donellus sentit, 133. edicti perpetui conditor, & natione Afer, *ibid.* magna libertate in colligendis prætorum edictis usus est, 135.
Iulianus Antecessor, Nouellas vertit, 219. 281.
Iurisprudentia Romana, misera fuit post eiectos reges, 35. formularia, 54.
Media, quænam iurisprudentia media dicta fuerit, *Galuanus* detexit, 53. 107.
Ius
Græcum antiquum eius scriptores, 33.
Romanum, vel scriptum vel non scriptum, 38. quando ita distingui cœperit? 38. a Græcis petitum, 37. conspirat cum iure Græco, 38. cum iure Mosaico, 9. sub *Hadriano* & *Constantino M.* varias mutationes expertum fuit, 157. sequ. eius usus in Gallia a Francis obseruatur, 172. sub *Iustiniano* in aliam formam fuit redactum, 175.
Græco-Romanum, quando cœperit? 295. eius utilitas in iure Iustinianeo, 316. 327. osores & desensores huius iuris, *ibid.*
Iustinianeum, eius auctoritas in Oriente, 295. in Occidente & quidem in Italia, 329. sub Longobardis, 330. 331. sub Francis, 331. 332. seculo IX. non desiit in Italia, 332. in Galliam & Germaniam non transiit, 333. Itali potissimum Codice & Nouellis usi sunt, 334. a *Lothario* II. non fuit restauratum, 336. 337. magnam tamen sub *Lothario* nactum est auctoritatem, 340. quando ius Iustinianeum in Germania fuerit receptum? 386. utrum sit ius domesticum? 388. nec seculo X. nec XII. in Germania fuit receptum, 390. probatur receptio priuata, 390-396. publice seculo XV. in Germania fuit receptum, 396. sub *Maximiliano* I. 396-398. probatur publica receptio, 399-405. obtinet etiam in prouinciis, 403. 404. causæ receptionis publicæ, 404 405. auctoritas huius iuris in Germania, 405. diuersæ DD. de illius auctoritate sententiæ, 406. 409. ius Iustinianeum in complexu est receptum, 407. 408. in subsidium tantum est receptum, 408. utrum ius Iustinianeum in Germania

mania sit principale, an minus principale? 409. usus huius iuris in negotiis publicis, *ibid.* probatur, 410. ex hoc iure iura statutaria declarantur, restringuntur & supplentur, 411. scriptores, qui de usu & auctoritate iuris ciuilis ex professo tractarunt, 412.

Singulare LL. XII. Tabb. prohibitum, 45. ut & SCto, 46. quid sit? 150.

Germanicum, eius historia, 413. sequ. ante seculum V. Germ. ius scriptum fuit incognitum, 414.

Germanicum singulare, 464.

Lubecense vid. *LL. Municipales.*

Municipale vid. *LL. Municipales.*

Statutarium vid. *LL. Municipales.*

Saxonicum Electorale, eius origo, 463. partes, *ibid.* editiones, *ibid.*

Saxonicum Ducale, recensetur, *ibid.* *Weichbildicum*, 449.

Saxonicum Feudale, quando conditum & a quibusnam editum fuerit? 440. 449.

in *Ius vocationis* origo, 42. an violenta in caussis ciuilibus olim locum habuerit? *ibid.*

Iustelli Bibliothecam iuris Canonici veteris euulgarunt, 264. 305.

Iustinianus, ne LL. Zifris vel notis scriberentur, prohibuit, 59. veterum ICtor. auctoritatem exaequauit, 129. omni interpretandi facultate ICtis interdixit, 130. quando natus fuerit? 176. ubi natus? 177. eius parentes & familia, *ibid.* ab auunculo *Iustino* adoptatus & in imperii consortium accitus est, *ibid.* quando mortuus? 178. mores *Iustiniani* & studia, 178. 179. vitia eius, 180. sequ. scriptores, qui res ab eo gestas descripserunt 183. 184. nouum iuris corpus edidit, 185. 294.

K.

Kirchmeyer Georg. Caspar de latinitate & de amoenitatibus & Veneribus Pandectarum scripsit, 6, 7. de elogiis & electis veterum ICtorum scripsit, 152.

Koehre unde dictum fuerit? 456.

Kolius Ioann. Diss. scripsit ad L. Ateriam Tarpejam, 64.

Kressius Diss. de rationibus decidendi in vario iure scripsit, 103. Diss. de iure Hagenstolziatus habuit, 464.

L.

Labbaeus Car. quosdam basilicorum libros edidit, 311.

311. glossas iuris Graeci edidit, 317. obseruationes ad synopsin Basilicorum scripsit, 318.

Labeo Antistius origines latinarum vocum harumque rationes indagat, 5. in LL. XII. Tabb. commentatus est, 47. libros praetoris peregrini scripsit, 76. Scholae Proculeianae auctor fuit, 114. eius mores, 115.

Labittus Iacobus Indicem LL. quae in π. reperiuntur, concinnauit, 202. 216.

Lambecius Petrus Prodromum historiae litterariae edidit, 114. Bibliothecam Vindebonnensem descripsit, 177. 424.

Lancellotus Conrad. de officio praetoris scripsit, 85.

Langerbeck Dettleu. Annotationes iuris scripsit, 239.

Lautensack. Frid. Georg. Diss. de inepta ratione decidendi controuersias iuris publici ex LL. Romanis & iure canonico habuit, 353. 409.

Lauterbachius W. A. errat, dum *Augustum* varias promulgasse constitutiones, scribit, 151.

Lectius Iacobus ICtus Geneuensis, 383. vitam *Papiniani* scripsit, 125. orationem de *Vlpiano* recitauit, 128. LL. ex *Macri* libro de publicis iudiciis & Modestini libro de poenis collegit, 129. 281.

Legati tres in Graeciam, ut LL. peterent, sunt missi, 36. quomodo *Pomponius* intelligendus, qui decem missos esse statuit? 36.

Lex κατ' ἐξοχὴν de XII. Tabb. dicitur, 45.

Leges

Fugitiua quaenam sint? 202. eas *Cuiacius* collegit, *ibid.*

Duodecim Tabularum, a Decemuiris sunt compilatae, 32. fontes illarum, 37. 39. earum interpres, 39. quibusnam Tabb. incisae fuerint? 40. pro rostris positae fuerunt, *ibid.* quid in illis desideratum fuerit? *ibid.* elogia illarum, *ibid.* contenta, 41-46. conflagrarunt A. V. C. 368. quando restauratae fuerint? 46. Commentatores LL. XII. Tabb. veteres, 47. recentiores, 38.

Edictales quid sint? 142.

Romanae quid denotent? 60. quinam LL. apud Romanos rogare potuerint? 60. 61. denominatio harum legum, *ibid.* solennitates harum legum, 61. 62. quaedam perfectae erant, quaedam imperfectae, 63. quaedam ad statum publicum, aliae ad priuatum pertinent, *ibid.* recensentur LL. Romanae, 63-68. qui de his LL. scripse-

scripserint ex veteribus? 68. quinam ex recentioribus? 69. Leges sub *Augusto* & *Claudio* adhuc veteri ritu rogatæ sunt, 90.

Regia, dictæ etiam sunt *curiata*, *centuriata*, 32. populus illas probauit, *ibid.* *Publius Papyrius* eas collegit, *ibid.* LL. regiarum fragmenta & illorum collectores, 33. eiectis regibus illarum auctoritas exoleuit, 34.

Lex

Lincia, quare dicatur imperfecta? 63.

Regia, dicuntur SCta, in gratiam *Augusti* facta? 88. Romani solebant hanc legem in *Augusti* successoribus repetere, 89. fragmentum L. Regiæ, 89. diuersæ DD. de ea sententiæ & explicationes, *ibid.* sub *Vespasiano* nata non fuit, *ibid.* non in Triboniano cerebro hæc lex enata fuit, 90. scriptores de L. Regia, *ibid.* populus non omnem potestatem per L. Regiam in *Augustum* contulit, *ibid.*

2. *ff. de orig. iur.* eius auctor, 22. commentatores, 22. 23. non deliria *Triboniani* continet, 22.

Valeria, quando lata & quid hac lege cautum fuerit? 71. *Hortensius* hanc legem renouauit, *ibid.*

Iulia Poppaa, eius auctoritas, 67. quinam ad eam commentati sint? *ibid.*

Salica, quando condita? 416. eius contenta, 417. diuersæ eius editiones, nec non commentatores & glossaria in hanc legem, 418.

Ripuariorum, quando condita? 418. ex hac lege hodie quædam supersunt, 419.

Alamannorum, *ibid.*

Burgundionum, 420.

Frisonum, 421.

Angliorum, s. *Werinorum*, *ibid.*

Saxonum, quando in scripturam redacta? 421. 422. magnam sub *Carolo M.* passa est mutationem, 422.

Slauorum, 423.

Wisi-Gothorum, *ibid.*

Leges

Germanorum municipales, quando cœperint? 452. dicuntur Stadt-Recht / Weichbild / Wilkühr / 453 inter illas eminet ius *Lubecense*, *ibid.* eius origo, *ibid.* auctoritas, 454. collectio, *ibid.* LL. *Aquisgranenses* & *Colonienses*, 455. *Hamburgenses*, 456. *Cellenses*, *ibid.* *Bremenses*, 457. *Luneburgenses* & *Goslarienses*, *ibid.* aliæ adhuc recensentur, *ibid.*

Pro-

rouinciales, quando cœperint? 458. vtrum confirmatione Cæsaris indigeant? *ibid.* an principes contra ius commune & Recessus Imperii LL. condere possint? 459. vtrum Rec. Imp. LL. statuum prouincialibus derogent? 459. 460. recensentur quædam antiquæ LL. prouinciales, 461. 462. recentiores LL. 463. 464.

Legum actiones, illarum origo, 54. non confundi debent cum actibus legitimis, 56. 57. legis actiones *Cneus Flauius* diuulgauit, 58. *Theodosius* & *Valentinianus* illas sustulerunt, 59.

Legum virtutes, 63.

Legista, quinam tales dicti? 351. horum controuersiæ cum decretistis, 345-356. eorum auctoritas, 355.

Legitimum dicitur, quicquid ex LL. XII. Tabb. descendit, 41.

Leibnitius Rerum Brunsuicensium scriptores edidit, 314.

Leickher notas in vitam Cuiacii a Massonio conscritam elaborauit, 378. 379.

Leo Imp. Philosophus dictus, primus libros Basilicorum diuulgauit, 308. iuris epitome edidit, 309. Nouellas promulgauit, 3 3. tacticas & militares constitutiones edidit, 324.

Leuita Benedictus Capitularia regum Francorum edidit, 429. næui huius collectionis, 428.

van *Leuwen Simon* edicti perpetui fragmenta edidit, 138. corpus iuris ciuilis edidit, 294.

Leunclauius Ioann. Synopsin Basilicorum edidit, 319. libros tres paratitlorum in publicum protraxit, 322.

Leyserus diss. de Logomachiis ICtorum scripsit, 123.

Libonianum SCtum, an Claudianum dictum fuerit? 97.

Limpius Pompeius octo volumina Repetit. iur. ciu. edidit, 385.

Lindenbrog. Frider. notas ad *Valerium Probum* de notis Romanorum interpretum scripsit, 198. primus communi opinioni, quod ius Iustinianeum per *Lotharium II.* sit restauratum, contradixit, 338. LL. veterum Germaniæ populorum collegit, 424.

Linglois Pet. Franc. commentarium in L. Decisiones edidit, 246.

Lingua

Latina, eius vsus in studio iuris Romani, Latinitas Pandectarum, 5 7

Græca, eius vius in iure Romano, 7 8. osores & defensores L. Græcæ, 8.

Ebraea, vsus in iure, 9. Iudaica dicendi genera, *ibid.*
Lippenius Martinus Bibliothecam iuridicam edidit, 26.
Lipsius Iustus LL. Regias collegit, 33. excursiones ad Tacitum scripsit, 75.
Litterae humaniores, illarum vtilitas in omni scientiarum genere in iure, 2.
Locus LL. ferendarum vbi olim fuerit? 62.
Longinus C. Cassius, quisnam fuerit? 116. de illo *Strauchius* tractauit, 117.
Longinus, ICtus, Proculeianae sectae addictus, & a *Cassio Longino* diuersus, 118.
Longobardicam gentem iuris amantem fuisse *Paulus Diaconus* affirmat, 330.
Lotharius II. Imp. vtrum ius Iustinianeum per illum fuerit restauratum? 336. 337.
de *Ludewig* Codicem iuris Austriaci exhibet, 462. de iure Hagenstolziatus scripsit, 464.
Ludouici Iac. Frid. Historiam *r.* scripsit, 203. 204.
Ludwell Wilhelm. de L. Decisionibus dissertationem conscripsit, 240.
Lyclama Marcus a Nyeholt iuris studiosorum librum singularem edidit, 57. primores controuersias inter Cuiacium & Hottomanum recenset, 379.
L. B. *de Lyncker* Instructorium forense edidit, 26.

M.

Mabillon de re diplomatica opus edidit, 163. 219. 249. 261.
Macedonianum SCtum, eius origo, 98.
Macrinus Imp. de tollendis principum rescriptis cogitauit, 148.
Macrobius Saturnalia scripsit, 56.
Macianus, ICtus, quisnam fuerit? 118. vitam eius *Strauchius* descripsit, *ibid.* eius librum de Asse *Venetus* edidit, *ibid.*
Masters Diss. ad L. 9. D. *de L. Pompeia de Parricidiis* Traiecti ventilauit, 28.
Masertius Iacobus, de LL. Romanarum iustitia scripsit, 207.
Magistratus Romani, eius notitia iuris Cultori est necessaria, 14.
Magno notas iuridicas collegit, 60.
Malquytius Ludewig de vera non simulata ICtorum philosophia scripsit, 3.
Mandata Principum, quid continuerint? 142. multa mandatorum capita *Cuiacius* explicat, 143. varia mandata in corpore iuris occurrunt, *ibid.* *Vizzanius Car. Emanuel* de mandatis

datis principum scripsit, 143.

Manilius libros Astronomicos scripsit, 26.

Manius Manilius ICtus, huic *Euerhard* nomen suum vindicauit, 108.

Mantua Marcus vitas Glossatorum scripsit, 365.

Marcellus Vlpius, ICtus Proculeianæ sectæ addictus, 119. de eius ætate, secta & scriptis *Merillius* egit, *ibid.* notas ad *Iulianum* scripserat, *ibid.*

Marcellus alius fuit *Neratii* frater, *ibid.*

Marcianus Aelius, ICtus Miscellio, 124. notas ad *Papinianum* scripsit, *ibid.* diuersus est ab *Aelio* siue *Aurelio Marciano* Proconsule Boeticæ, *ibid.*

Marcilius Theodor. in LL. XII. Tabb. commentatus est, 48.

a S. *Maria Honorius*, Reflexions sur les regles & sur l'usage de la Critique scripsit, 10.

Martinus, *Irnerii* discipulus, 343. *Bulgari* aduersarius, *ibid.* nouæ sectæ princeps, 345. 346. eius asseclæ, 347.

Mascampius Henr. de Patria Iustiniani disquisitionem edidit, 177.

Mascou Gottfried, diuersos *Labeonis* & *Capitonis* mores notat, 115 de sectis Sabinianorum & Proculeianorum diss. scripsit, 120.

Mastricht recensionem operis Iac. Sirmondi de Capitularibus Regum Francorum exhibet, 430.

Mattaire Annales Typographicos conscripsit, 290.

Matthæi Antonius Diss. de antinomiis habuit, 209.

Matthilda num reuocati iuris Iustinianei in Italia auctor fuerit? 337, quinam vitam eiusdem delineauerint? *ibid.*

Mauricianus ICtus, de eo *Perrenonius* scripsit, 119.

Mauricius Ericus de libris iuris communis scripsit, 160.

Media iurisprudentia, quid per eam intelligatur? 52.

Memoires litter. de la Grande Bretagne, 422.

Menagius Amœnitates iuris ciuilis edidit, 5. 201. ad *Laërtium* Commentarium scripsit, 110. 201.

Mercerius Ioann. Opinionum libros edidit, 2. 40. 48. *Pomponium* in *L.* 2. §. 8. *ff. de O. I.* errantem excusat, 70. conciliatorem LL. obstantium scripsit, 88. 209.

Merillius Edmundus Obseruationes iuris scripsit, 3. 8. 9. 61. libros III. ex *Cuiacio* scripsit, 14. diuersos *Labeonis* & *Capitonis* mores notauit, 115. de ætate & secta *Marcelli* egit, 119.

de *Miscellionibus* ICtis tractauit, 121. de *Saturnino* ICto egit, 126. librum differentiarum restitutum ex libris Manualium *Paulli* ICti scripsit, 218. L. Decisiones commentario illustrauit, 106. 246. cuias fuerit? 382. quaenam scripta reliquerit? *ibid.*

Merula Paulus, LL. Regias collegit, 32. de LL. Romanis scripsit, 68.

Metellus quamplurima de *Antonio Augustino* refert, 376.

Methodus causarum, hanc *Wesenbecius* in scholis ICtorum introduxit, 385. 386. non omnes iuris materiae hanc methodum recipiunt, 387.

Miscelliones ICti, quinam tales dicti fuerint? 121. recensentur miscelliones, *ibid.*

Miscella, Iulia Miscella lex vnde nomen acceperit? 67.

Modestinus cuias fuerit, & quaenam scripta reliquerit? 29. cautionum librum conscripsit, 106.

Molinaeus Tr. de vsuris scripsit, 9.

Montfaucon Palaeographiam Graecam edidit, 177.

Mopha Gribald. de ratione studiorum scripsit, 215. vitas Glossatorum scripsit, 365.

Morhof Georg. Dan. de Latinitate &c. scripsit, 7.

Morinus Stephanus, de Miscellionibus ICtis tractauit, 121.

Mornacius, ICtus Gallus, eius scripta vbi prodierint? 383.

Mos veterum leges incidendi in aes, 40.

Moshemius de linguae Latinae cultu & necessitate dissertationem scripsit, 5.

MSCtum Florentinum, vid. *Florentinum.*

Muclenius Wilhelm. de LL. Numae agit, 30. ad Tit. D. de iustitia & iure & de orig. iuris scripsit, 57. *Pomponium* circa originem SCtorum non vapulare docuit, 91. ritum condendorum SCtorum describit, 193.

Municipia etiam patronos ex patriciis habebant, 101.

Muratorio Ludou. Ant. Scriptores rerum Italicarum edidit, 337.

N.

NAtalis Alexandrinus Historiam ecclesiasticam sec. IX. scripsit, 479.

Natalis Minutius ICtus, Sabinianae sectae addictus, 118.

Nero Imperator diuersa SCta sanxit, 98.

Neratius Priscus, ICtus, eius libri membranorum noti sunt, 119.

Nerius Iosephus Analecta scripsit,

psit, 20. 100. 107. 358.
Nerua Cocceius pater & filius, quando floruerint? 118. de eius ætate *Perrenonius* fallitur, 118.
Nerua Imp. prætorem fiscalem constituit, 78.
Nesselius Catalogum MSCtorum Bibliothecæ Vindebonensis edidit, 177.
Nicolai Ioann. de notis iuridicis scripsit, 60. 198.
Nicolson Wilhelm Diss. epist. de iure Saxonum feudali scripsit, 422.
Nilius Disputationes feudales scripsit, 267.
Noodt Gerhard., comment. in L. Aquiliam edidit, 72. 105. de fœnore & usuris librum scripsit, 73. obseruationes iuris scripsit, 88. de L. Regia orationem habuit, 90. in *Cerbidium Scaeuolam* insurgit, 123. notatur inde a *Wæchtlero*, *ibid.* in commentario ad ▽. Edicto P. pristinam reddere cœpit forman, 138.
Noppius Chronicon Aquisgranense scripsit, 425.
Norica ▽. editio, vid. *Holoandrina.*
Norisius, eius Cenotaphia Pisana ad illustrationem LL. XII. Tabb. faciunt, 31. 49. legem Aeliam Sentiam illustrant, 64. Edicta Aedilium explicant, 88.
Notæ iuridicæ, patricii notis Legis actiones & formulas expresserunt, 58. has notas *Aelius* diuulgauit, *ibid.* *Iustinianus*, ne notis LL. scriberentur, prohibuit, 59. quinam notas iuridicas collegerint? 59. 60.
Notitia auctorum iurisconsultorum, illam iuris cultor sibi comparare debet, 26.
Noua litteraria Germanica de anno 1720. 1. de anno 1726. 424.
Nouellæ
Theodosii ceterorumque Imperatorum ante *Iustinianum*, 163. editores harum Nouellarum, 163.
Iustiniani, 271. cur Nouellæ dicantur? 271. qua lingua fuerint conscriptæ? 272. vtrum Græcus illarum textus sit authenticus, 273. continent ius correctorium, *ibid.* non omnes sunt Iustiniani, 274. inscriptiones Nouellarum non sunt authenticæ, 275. numerus Nouellarum, *ibid.* non omnes ad nostram ætatem peruenerunt, 276. auctoritas, 276. 277. diuisio, 277. quinam methodice Nouellas exposuerint? 278. quinam historiam Nouellarum conscripserint? *ibid.* commentatores in Nouellas, *ibid.* Nouellarum versiones, 279-281. authentica Nouellarum versio, 281. 282. eius auctor, 283.

est barbara, 283. in praxi recepta, 284. versio *Haloandri*, *ibid.* *Scrimgeri* emendatio huius versionis, 285. *Agylai* emendatio, *ibid.* *Hombergki* zu Bach versio, 286.
Nouella maximam seculo VI. & sequentibus nactæ sunt auctoritatem, 335.
Leonis, 313. auctoritas harum Nouellarum, *ibid.* in Oriente, 314. in Occidente, 315. editores harum Nouellarum, 316.
Numa Pompilius, an Pythagoricus fuerit? 30. nouas LL. tulit, *ibid.* maximam eius LL. cum iure Mosaico habent conuenientiam, *ibid.* Ius diuinum & Pontificem Maximum instituit, 31. eius libri ex SCto combusti, 30.

O.

O*Brogatio* legis quid? 62.
Obseruationes Halenses, 4 harum recensio libri *Pardulphi Prateii* de iurisprudentia veteri, 38.
Odofredus, ICtus ex schola Accursiana & sectator *Bulgari*, 277. 340. 350. 363.
Ofilius C. Aulus, ICtus Rom. magnam in respondendo habuit auctoritatem, 111. Edicta prætorum colligere cœpit, 133.
Oldradus, ICtus ex schola Accursiana, 363.
Olearius Ioann. Gottlieb de biographis antiquorum ICtorum diss. habuit, 131.
Oratio principis, hanc SCtis præmittere solebant Imperatores Romani, 93. exempla in iure nostro occurrunt, *ibid.* quinam orationes collegerint? *ibid.* orationum & SCtorum promiscua in iure nostro occurrit adpellatio, *ibid.* princeps aut ipse aut per alium orationem in Senatu habuit, 94.
d'*Orez Hieronymus* apices iuris ciuilis scripsit, 187.
Osius Aurelius Merillio Disjunctorem suum opposuit, 107.
Otto Euerard. de vera & non simulata ICtorum philosophia orationem recitauit, 3. 201. de Stoica veterum ICtorum philosophia orationem habuit, 4. de Ædilibus Coloniarum & municipiorum scripsit, 8. 86. 184. 201. vitam *Papiniani* scripsit, 6. 20. 53. 67. 125. ICtorum scripta ad LL. Romanorum singulares exponit, 69. de ICtis Miscellionibus tractauit, 121. Historiam Edicti P. promisit, 138. thesaurum iuris Romani tribus tomis edidit, 385. & eidem præfationem præmisit, 21. 123. 128.
Otto M. Imperator LL. quasdam tulit, 433.

Otto II. Imp. Constitutiones edidit, 434.
Otto IV. Imp. LL. promulgauit, 435.
Ouidius bene de linguæ Græcæ & Latinæ cultura existimat, 3.
Outhonius Gerardus Orationem de necessitate studii linguarum earumque scientiarum huc pertinentium habuit, 5. 8.

P.

PAcatus Latinus Hadrianum rempublicam LL. imbuisse dicit, 132.
Pacius Iulius per mediam iurisprudentiam L. Voconiam intelligit, 52. corpus iur. ciu. edidit, 293.
Pagenstecher Alex. Arnold, Irnerium iniuria vapulantem edidit, 267. 279. 271.
Pagenstecher Henr. Theodorus Pomponii LL. ex libro ad Sabinum collegit, 127. de stilo Paulli ICti scripsit, *ibid.*.
Pagus Antoninus Critica ad *Baronii* annales edidit, 176. diss. hypat. de consul. Cæsareis scripsit, *ibid.*
Pammelius de vita & scriptis Tertulliani scripsit, 123.
Panzirollus variarum lectionum libros edidit, 72. 128. eius de Codicis Hermogeniani auctore sententia reiicitur, 153. similiter esse auctorem Codicis Gregoriani errat, 157. de claris LL. interpretibus librum diuulgauit, 201. 365.
Pandecta, solebant veteres libros suos ita adpellare, 291. vid. *Digesta.*
Panuinius Onuphrius Fastos & Triumphos Romanorum edidit, 15.
Papinianus Aemil. sub *Seuero*, *Antonio* & *Geta* floruit, 125. ex libris eius ad nostram ætatem nihil nisi fragmentum ex Lib. I. responsorum peruenit, *ibid.* de eius philosophia *Slenogtius* scripsit, *ibid.*
Papianus Burgundio, responsorum librum iussu *Gundebaldi* regis edidit, 169.
Papyrius Iustus, ICtus Constitutiones Impp. collegit, 147. diuersus est a *Papyrio* LL. regiarum collectore, & a *Papyrio Frontone*, 148.
Paraphrasis institutionum, vid. *Theophilus.*
Paratitla, vnde ita dicta fuerint? 199. *Iustinianus* paratitlorum confectionem permisit, 198. Græci I Cti paratitlis vsi sunt, 322. *Leunclauius* Lib. 3. paratitlorum edidit, *ibid.*
Parladorius epist. de ratione iuris discendi ad filios scripsit, 2.
Parricidii pœna, huiusque origo, 45.
Partus, secundum LL. XII. Tabb. legitimus erat, decimo mense post mortem

patris natus, 43.
Patricii, nouas excogitarunt formulas, 58 ægre tulerunt, quod plebeii dignitatis consularis facti fuerint participes, 74. patricii plebeiorum erant patroni, 101. inde origo ICtorum repetenda, 102. quando ius patronatus obsoleuerit? 104.
Paullus ICtus de conceptione formularum librum singularem scripsit, 59. doctrina & scriptis clarus fuit, 126 fragmenta ex libris sententiarum excerpta supersunt, *ibid.* *Domitii Vlpiani* fuit æmulus, *ibid.* obscurum eius dicendi genus fuit, 127. cuias fuerit? *ibid.* Decretorum sex libros composuit, 149.
Pepo ICtus, primus ius Iustinianeum Bononiae docuit, 341.
Perizonius ad L. Voconiam scripsit, 53 95. de vsu elegantiorum literarum in grauioribus disciplinis orationem habuit, 1.
Perraus Stephanus opusculum, edicta prætoria ex libris π. congruo ordine desumta, continens publicauit, 16. 82.
Perrenonius Petrus Animaduersionum libros scripsit, 17. 46. 57. 104. de libris quæstionum, disputationum, assessoriarum, disceptationum & decretorum egit, 106.
Perrinus, Aegydius, vitam *Iustiniani* scripsit, 185.
Pitiscus Sam. Lexicon Antiquitatum Romanarum edidit, 13. 14. 32. 56. 62. 73.
Petitus Petrus Miscellaneas obseruationes edidit, 3.
Philelphi Franc. LL. Romanas collegit, 68.
Philosophia, eius scientia iuris cultori est necessaria, 3. philosophiæ vestigia in iure, 34.
Photius antinomiis colligendis operam dedit, 210.
Pithœus Petrus collationem LL. Mosaicarum & Romanar. cum notis edidit, 11. 166. scripta *Vlpiani* collegit, 128. vitam eius *Jean Boiuin* & *Loisel* conscripserunt, 383. cum fratre suo *Francisco* Capitularia Regum Francorum collegit, 430.
Placentinus ex schola Irneriana discipulus, *Martini* sectator, 347.
Plebiscitum, a quonam & quo ritu latum fuerit? 69. differentia LL. & plebiscitorum, 70. plebiscita iam ante LL. XII. Tabb. sunt facta, *ibid.* per L. Valeriam, ut plebiscita populum tenerent, cautum fuit, 71. recensentur plebiscita, 72. 73. plebiscitorum indicem quinam exhibuerint? 73. plebiscita sin-

singularia quinam exposuerint? 73.

Plebs, sibi partem legislatoriæ potestatis vindicauit, 69. tres secessiones fecit, 70. quando consularis dignitatis particeps facta? 74. plebs erat in clientela patriciorum, 101.

Poëtices studium, iuris cultori necessarium, 9. *Homeri* auctoritas in iure nostro, *ibid.*

Politianus Angelus primus *Theophili* præco fuit, 302.

Pompeius iuris collectionem meditatus fuit, 175.

Pomponius ICtus, an plures fuerint eiusdem nominis? 21. libros XXIX. ad *L. Mucii Scæuolæ* ius ciuile scripsit, 53. errat dum omnes Legis actiones penes collegium Pontificum fuisse scribit, 57. errat dum plebem post LL. XII. Tabb. demum sibi iura quædam constituisse statuit, 70. excusatur, quod L. Horatiæ in *L.* 2. §. 8. *de O. J.* mentionem non fecerit, 71. excusatur ob allegatam §. 27. institutæ Præturæ causam, 74. excusatur, quod sedecim Prætores fuisse dixerit, 78. explicatur in *L.* 2. §. 32. *de O. I.* 78. Pomponium in §. 9. *L.* 2. non vapulare monstratur §. 40. *L.* 2. 127. emendatur §. *fin L.* 2. 113. quando vixerit? 121. 122.

Reynold orationem de Pomponio recitauit, 122.

Pontifex Maximus a *Numa Pompilio* instituitur, 30. auctores, qui de Pontificatu Maximo scripserunt, 31.

Populus Romanus a Romulo in XXX. curias, a *Seruio Tullio* in 192. centurias fuit diuisus, 32. post eiectos reges per LX. annos incerto iure egit, 34.

Postius Herman. diss. de diuinis Imperatorum titulis scripsit, 180.

Prætor, chronologia prætorum eiusque in iure vsus, 16. prætoris nomen olim generale fuit, 25. legem rogare poterat, 61. origo præturæ, 74. causæ institutæ præturæ, *ibid.* quinam primus prætor fuerit? 75. quando prætor ex plebe creatus? *ibid.* quando peregrinus? *ibid.* eius potestas, *ibid.* dignitas, 76. rara concordia inter vrbanum & peregrinum fuit, *ibid.* vrbanus proprio cognomento honoratus dicebatur, & dignitate maior erat peregrino, 77. quando prætorum numerus auctus? *ibid.* prouincialium prætorum auctoritas, *ibid.* prætores specialibus caussis sunt dati, *ibid.* numerus prætorum a *Iulio Cæsare* & *Augusto* auctus fuit, *ibid.* a *Tiberio* sub

sub iureiurando desinitus, 78. an Cereales praetores extiterint? *ibid.* Duumuiri ambitionis sensu praetoris nomen acceperunt, 79. praetores specialibus causis sunt constituti, 78. maxima sub libera republica Praetorum fuit auctoritas, 79. praetor consulum collega dicitur, *ibid.* insigne praetoris hasta erat, *ibid.* eius officium, *ibid.* ius constituebat, 80. legem non ferebat, *ibid.* edicta sua in albo proposuit, *ibid.* praetores etiam post L. Corneliam ab Edictis antecessorum recedere potuerunt, 81. 82. praetor nonnunquam per se iudicauit, regulariter autem iudicem pedaneum dedit, 82. hoc in casu iudici formulam praescripsit, *ibid.* praetor etiam exhibuit consilium assessorum, 83. centumuiros, 84. praetoris iurisdictio, 84. 85. praetoris cura circa negotia extraiudicialia, 85. praetorum auctoritas sub imperatoribus fuit imminuta, *ibid.* *Boëthii* de ea re testimonium, *ibid.*

Princeps, qui formula ceciderat, in integrum restituit, 54. 55.

Priorius Philippus diss. de vita & scriptis Tertulliani edidit, 123.

Probus Valerius notas iuridicas collegit, 59. 198.

Processus Romanus, auctores, qui de hoc processu scripserunt, 18. processus extra iudicium apud Romanos vsitatus, *ibid.*

Germanicus, ab initio admodum simplex fuit, 414.

Procopius, de rebus a *Iustiniano* gestis octo libros conscripsit, 183. ἀνέκδοτα scripsit, 184. quae *Alemannus* edidit, *ibid.* aduersarii *Procopii* & *Alemanni*, *ibid.*

Prologus, de vsu & excellentia studiorum antiquitatis, imprimisque marmorum, antiquitatibus sacris & ciuilibus Romanorum explicatis per *M. A. V.* N. praemissus, 14.

Publius Papyrius, LL regiarum collector, 32. quando vixerit? 33.

Pylaus Martini & Placentini sectator, 347.

Q.

Quarta legitima origo, 52.

Querela inofficiosi, eius origo, 51.

Quaestor, origo quaestorum capitalium, 45.

Quinctilianus philosophicam disciplinam Iurisprudentiam esse ait, 12. studii etymologici necessitatem agnoscit,

agnoscit. 15. virtutes legis describit, 6. studium criticum commendat, 19.

R.

Raeuardus Iacobus, LL. XII. Tabb. commentario illustrauit, 48. ad L. Scriboniam scripsit, 68.
Raguellus Franciscus ad *L. 1. C. de V. I. E.* scripsit, 124. seriem L. Decisionum exhibet, 243.
Ramoz Ioann. Franc. Errores *Triboniani* de poena parricidii in *L. 6. de publ. iudic.* scripsit, 45.
Ramponius Franc. ICtus ex schola Accursiana, 364.
Ranconettus Erasmus scripta *Vlpiani* collegit. 128.
Realistarum ac *Humanistarum* origo ac contentio, 372.
Relandus Petrus fastos consulares edidit, 261. quibus *Hadrianus* frater praefationem praemisit, *ibid.*
Receptio iuris Iustinianei in foris Germaniae, vid. *Ius Iustinianeum.*
Receptum ius, *receptus* mos, *recepta* sententia quid? 51.
Recessus imperii, eorum origo, 465. definitio, *ibid.* olim Latino idiomate conscripti sunt, 466. quando patrio idiomate scribi coeperint? *ibid.* diuisio, 467. eorum auctoritas, *ibid.* commentatores, *ibid.* collectores, & editiones, 468.
Regius Gilbertus, ἐναντιοφανῶν libros scripsit, 103.
Regnerus Cyprianus, iniustitiam LL. Romanarum aduersus *Masterium* propugnat, 207.
Reinesius elegantem de *Sulpicio* ICto inscriptionem adfert, 110.
Reinold Bernh. Henr. praetorem peregrinum potestate vrbano non minorem fuisse docuit, 76. *Iulium Caesarem* non duos praetores, ut frumento praeessent, constituisse, docuit, 78. dissert. ad SCtum Macedonianum scripsit, 98. orationem de *Pomponio* recitauit, 122. orationem de LL. inscriptionibus habuit, 219.
Relationes iudicum apud *Plinium*, 145. iudices ad principem referre debebant, *ibid.* intempestiuae relationes fuerunt prohibitae, *ibid.*
a *Repkau Epko* Speculi Saxonici collector, 441.
Res, apud Romanos fuerunt vel mancipi vel nec mancipi, 44. *Bynckershoeckius* tractatum de hisce rebus edidit, *ibid.*
Rescripta principum, 143. illorum origo, 144. solebant

lebant vel ipsi *principes* rescribere, vel litteras ad iudicem, ut inquireret si preces veritate nitantur, mittere? 144. supplicantes debebant ab iniustis petitionibus abstinere, *ibid.* rescripta ad relationes magistratuum dabantur, 145. diuisio rescriptorum, 146. illorum contenta, *ibid.* illorum subscriptio, *ibid.* auctoritas, 147. rescripta in corpus iuris sunt relata, *ibid.* rescripta Impp. aduersus Christianos *Vlpianus* collegit, *ibid.* quinam ICtorum reliqua rescripta collegerint? 147. 148. rescripta D. *Marci* in semestribus, 148. *Macrinus* tollere voluit rescripta, *ibid.* pro rescriptis scripsit *Schulting*, *ibid.* species rescriptorum erant epistolæ, pragmaticæ sanctiones & adnotationes, 148. 149. harum in iure nostro exempla, 149.

Responsa ICtorum, matutino tempore dabantur, 102. breuia erant & obscura, 103. vid. *ICti.* Augustus primus respondendi de iure facultatem ICtis dedit, 113. *Caligula* totum ICtorum ordinem abolere voluit, 114. sub *Tiberio* ICti respondendi facultatem ab Imperatore impetrare debuerunt, *ibid.* post *Modestinum* cœperunt obmutescere ICtorum oracula, 129. *Theodosianus* & *Valentinianus* quorundam ICtorum libros receperunt, 129.

Restauratio iuris Iustinianei, vtrum per *Lotharium II.* Imperatorem facta? 337. an auctoritate *Mathildæ*? 337. per *Irnerium* priuata auctoritate facta, 340. occasio huius reductionis, *ibid.*

Rhodiginus Cœlius Lectionum antiquarum libros edidit, 186.

Riccius Christophorus Vindicias iuris scripsit, 70. 72.

Richter Christoph. commentarium in Authenticas scripsit, 271.

Rigaltius Nicolaus glossarium Nouell. Græcum edidit, 317.

Rittershusius Conrad. LL. XII. Tabb. commentario illustrauit, 48. promulsidem errorum Irnerianorum edidit, 269. methodice Nouellas *Iustiniani* exposuit, 278.

Rittershusius Nicol. vitam Paulli scripsit, 127.

Riuallius Aimarus fragmenta LL. XII. Tabb. collegit, 48. vitas ICtorum histor. iuris inseruit, 101.

Riuius Thomas contra Procopium & Alemannum scripsit, 184.

Robortellus Franciscus de arte critica scripsit, 10.

Rogatio

Rogatio legis, 60.
Romulus quasdam LL. rogauit, 27. 28. non omnes leges, quæ *Romulo* tribuuntur, illius sunt, 29.
de *Rosate Albericus* ICtus ex schola Accursiana, 364.
Rubrica LL. cur ita dicantur? 249.
Rutilius Bernhardus vitas veterum ICtorum scripsit, 131.
de *Rusticis Joseph.* vitam Papiniani scripsit, 125.

S.

SAbellicus Ant. Coccius, de officio prætoris scripsit, 85.
Sabinus Massurius librum Memorialium scripsit, 106. ab hoc Sabiniani nomen habent, 116.
de *Salengre Albert. Henr.* Thesaurum antiquitatum Romanarum edidit, 13.
Salicetus Bartholomæus ICtus, ex schola Bartolina, 370.
Salmasius Claudius errat, dum prætorem edictum P. composuisse scribit, 132.
Sanctio LL. vnde nomen hauserit? 63.
Scæuola Cerbidius, ICtus Miscellio & *Papiniani* præceptor, 123.
Scæuola L. Mucius disputationum librum scripsit, 50. in vnum corpus ius ciuile redegit, 53. Mucianam cautionem inuenit, multosque iuris libros reliquit, 109. *Balduinus* iurisprudentiam Mucianam edidit, *ibid.*
Schelhornius amœnitates literarias edidit, 370.
van der *Schelling Petrus* de L. Rhodia de iactu diatriben edidit, 68.
Schilter Ioann. de iure formulario scripsit, 54. *Modestini* librum de cautionibus edidit, 106. 129. ius feudale Saxonicum edidit, 450.
Schlegel M. Ioan. Henr. Dissert. de poëtarum sigillatimque Homeri auctoritate apud ICtos edidit, 9.
Schola ICtorum
Sabiniana & *Proculeiana* se se inuicem consulebant, 103. perpetua inter eos æmulatio & imitatio morum, 115. 116.
Irneriana, breuitate ius ciuile illustrauit, 342. 351.
Accursiana, 356. plenius hæc schola ius ciuile illustrauit, quam Irneriana, 362.
Bartolina, 365. profusam iura tractandi instaurauit methodum, *ibid.* spinas dialecticorum in iurisprutiam sparsit, *ibid.* laudes huius scholæ, 366. princeps huius scholæ *Bartolus*, *ibid.* sectatores huius scholæ, 368. sequ.
Cuiaciana, 371. elegantior

res literas cum iurisprudentia coniunxit, 371. ante eam iam alii eodem labore defuncti sunt, sed infelici successu, 372. princeps huius scholae, 377. ab *Alciato* coepit, 371. 383. a Gallis ad summum vastigium perducta & ad Belgas propagata fuit. 377-383.

Ramistica, methodum caussarum iurisprudentiae adplicuit, 385. auctor huius scholae fuit *Wesenbecius*, 386.

Bituricensis, doctissimos ICtos semper aluit, 376.

Tholosana, celeberrimorum ICtorum nutrix fuit, 382.

Parisiensis, doctissimos ICtos habuit, 383. seculo VIII. Germani ad hanc scholam studiorum causa venerunt, 390.

Bononiensis, in hac schola iuris studium seculo XII. fuit restauratum, 336. seculo XIII. Germani studiornm causa Bononiam profecti sunt, 390. 391.

Schramm Carl. Christian de vsu & necessitate humaniorum literarum in iurisprudentia scripsit, 20.

Schubart Georg. de fatis iurisprudentiae Romanae scripsit, 29. Exercitationes edidit, 102.

Schulting Anton. de recusatione iudicis scripsit, 59. 83. SCti Aproniani originem ad *Hadriani* aetatem refert, 95. orat. de iurisprudentia *Ciceronis* recitauit, 112. *Gaii* institutiones iurisprud. Anteiust. inseruit, 122. *Pauli* ICti scripta edidit, 126. librum regularum *Vlpiani* singularem collegit & edidit, 128. *Hadriani* rescripta iurisprudentiae Anteiustinianeae inseruit, 139. similiter *Dosithei* fragmentum regularum, 140. de rescriptis principum dissertationem edidit, 148. fragmenta Codd. Gregoriani & Hermogeniani edidit, 153. pro *Treboniano* contra *Hottomannum* orationem dixit, 188.

Schurtzfleisch Conrad Samuel Iustinianum orthodoxum fuisse probare annititur, 185.

Schwartzius Programma de Curiis Regiis Comitiisque ante Sanctionis Carolinae tempora Norimbergae celebratis edidit, 252.

Scioppius de arte critica scripsit, 10.

Scrimgerus Henr. Nouellarum *Leonis* Codicem protraxit & publici iuris fecit, 216. *Haloandri* Nouellarum versionem emendauit, 281.

SCta, Aediles SCta in aede Cereris custodierunt, 86. per varia SCta omnis potestas

stas in *Augustum* est translata, 88. sub Imperatoribus SCta vim legis acceperunt, 91. sub libera republ. vim legis non habuerunt, *ibid.* quo loco SCta facta? 92. quomodo? *ibid.* quo ritu? 92. 93. formulæ in iisdem adhibitæ, 92 æneis Tabb. incidebantur, *ibid.* in Bibliotheca Vlpia asseruabantur, 94. sub Cæsaribus aliter pro lege non erant, nisi lege Augusta fuerint firmata, *ibid.* SCta recensentur, 95-100. qui de his tractarunt aut catalogos concinnarunt, 100. quinam in restituendis iisdem occupati fuerint? *ibid.* SCta usque ad *Constantinum M.* sunt facta, 140.

Sectæ

ICtorum Romanorum, sub *Augusto* in sectas abierunt, 114. auctores sectarum, 115. 116. sectatores, 116. sequ. grauissimæ dissensiones inter illos ortæ sunt, 120. quænam magis secta præualuerit? *ibid.* controuersiæ earum sectarum sub *Seuero* & *Antonio* sublatæ fuerunt, *ibid.*

Glossatorum, auctores harum Sectarum *Martinus* & *Bulgarus*, 345-350.

Legistarum & *Decretistarum*, 351-356. eorum scripta Goldastus collegit, 355.

Sectio debitorum apud Romanos quid fuerit? 40.

de *Secusia Henricus* occasionem reducti iuris Iustinianei in Italiam suppeditat, 340.

Sellius Theodorus Specimen obseruationum miscellanearum edidit, 66.

Seluaghius Carolus de origine, ethymo & præstantia pandectarum recitationes edidit, 191.

Semestria, vnde ita dicta fuerint? 148.

Septenarius numerus apud veteres diuinus habitus, 202.

Seruius Tullius, Rex Romanor. LL. antecessorum neglectas in vsum reuocauit, nouasque ipse rogauit, 31.

Seruius Sulpitius, primus dialecticam ad iurisprudentiam adtulit, 110. obiurgatus fuit a *Q. Mucio*, 210. *Q. Mucium* postea notauit, *ibid.* duos libros ad Edicta composuit, 132.

Siccama de centumuiralibus iudiciis scripsit, 56.

Sichard. Ioann. scripta *Paulli* ICti, 126. *Vlpiani* collegit, 128. fragmenta Codd. Gregoriani & Hermogeniani diuulgauit, 156. primus Cod. Theodosianum edidit, 164. LL. veterum Germaniæ populorum edidit, 424.

Sigla, quid? 198. Imperator *Iustinianus*, ne LL. per sigla scriberentur, pro-

nis sacerdot. & imper. edidit, 355.
Tigrinus ICt. ex schola Accursiana, 364.
Tilius Ioannes scripta *Pauli* collegit, 126. item *Vlpiani*, 128.
Tiraquellus, eius de *Iustiniano* sententia, 181.
Torrenius Notas ad *Valerium Maximum* scripsit, 35-40.
Tortus Hieronymus, eius vitam *Iason. Maynus* conscripsit, 370.
de *Toullieu Petr.* Diss. ad *L. cum societas pro socio*, edidit, 239.
Trach Peter primus Recessus Imperii collegit, 468.
Tractatus uniuersi iuris, vastae molis opus, scripta ICtorum ex schola Bartolina continet, 371.
Trebatius Testa ICtus, cuias fuerit? 111. defensionem eius *Gundlingius* in se suscepit, *ibid.*
Tribonianus, huius opera *Iustinianus* in condendo iure suo vsus est, 185. eius patria, *ibid.* laudes & vitia, 186. 187. contra accusationes *Reuardi* & *d'Orvz* defenditur, 187. *Hottomannus* eius insectator fuit, *ibid.* quinam ab imputationibus aduersariorum eum liberauerint? 188.
Tribuni plebis ex rostris ad plebem concionabantur, 69. poterant intercedere, si SCta displicerent, 93.
Triuerius Gabr. Dissertationes apologeticas edidit, 130. 182.
Tryphoninus ICtus, quisnam fuerit? 125. eius scripta, *ibid.*
Tubero Quintus ICtus; eius mores, 109. ab *Aelio Tuberone* diuersus est, *ibid.*
Tullus Hostilius paucas leges tulit, 31.
Tuscianus ICtus quisnam fuerit? 117.
Tutela, origo testamentariae & legitimae, 43. 44. patronorum tutela, 51.

V.

Valentinianus Imp. quorundam ICtorum libros recepit, 129. LL. Romanarum emendationem instituit, 158.
Vallus Gabriel, ad *L. un. C. de sententiis, quae pro eo, quod interest*, &c. scripsit, 103.
Variatio, ICti Miscelliones variarunt, 121.
Venuleius ICtus, VII. libros disputat. scripsit, 50. alios *Venuleios Fabrettus* recenset, 124.
Vetranius Notas ad *Tacitum* scripsit, 99.
Vignolius de columna *Antonini* scripsit, 153.
Vitus Ricardus Notas ad LL. XII. Tabb. scripsit, 48.
Viues Ludou. de causis corruptarum artium scripsit, 186.
Vizzanius de mandatis principum librum edidit, 143.

Vlpianus ICtus, eius mores recensentur, 128. non confundi debet cum *Vlpiano* Sophista, *ibid.* quid scripserit? *ibid.*
Vocatio in ius, eius origo, 42. vtrum violenta vocatio etiam in caussis ciuilibus obtinuerit, *ibid.*
Vulgata *a*. editio, 220. 221.
Vultejus Consilia Marpurgensia edidit, 459.

W.

WAEchtlerus Christfried, de veteri iure enucleando Διάταγμα edidit, 23. 189. eiusdem literae ad *I. B. M.* in Act. Erudit. a. 1716. 41. 110. eiusdem aliae literae occasione *L. f. C. de sponsal.* in Act. Erudit. 1719. 265. excerptum ex eiusdem literis ad *I. B. M.* in act. Erudit. a. 1711. Graecam Nouellarum editionem Haloandrinam concernens, 284. eiusdem monita ad *Homberghi* zu Bach nouam Nouellae primae versionem in act. erudit. a. 1710. 286. eiusdem literae ad *I. B. M.* act. Erudit. a. 1715. insertae, 309. literae ad *I. B. M.* in act. erudit. anno 1715. 318. 321. 324.
Walchius Historiam critices Latinae Linguae edidit, 10. 30.
Warnefridus de gestis Longobardorum scripsit, 176.
van de *Water Ioannes* Obseruationes iuris scripsit, 68. elegantem institutionum editionem procurauit, 256.
Werlhof Orationem de arctissimo iurisprudentiae & ciuilium studiorum nexu recitat, 2. specimina iuris Germanici enucleati edidit, 424.
Wesenbecius Matthaeus de historiae praestantia orationem recitat, 19. vitam Papiniani scripsit, 125. Rameae scholae auctor, 385.
Wesseling Petrus variarum obseruationum libros edidit, 33.
Westphal Diss. de origine & medela corruptae iurisprudentiae habuit, 361.
Wielingius Iurisprudentiam restitutam conscripsit, 16. 51. 122. 195. 217. 251. 274. Dissert. de jure antiquo vitae ac necis parentum in liberos edidit, 29. Praetermissa ad *Hahnium* publicauit, 91. eius notae ad indicem ICtorum commendantur, 124. catalogum L. Decisionum protulit, 243. auctuarium indicis Nouellarum confecit, 275. indicem chronologicum Nouellarum *Iustiniani* composuit, 278.
Wilckins David LL. Anglo-Saxonicas ecclesiasticas & ciuiles edidit, 422.
Wildvogel Christian Diss. de petitione inciuili habuit, 144.